

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07968

MIT YIDISHE SHRAYBER IN
RUSLAND

Itzhak Yanasowicz

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יצחק יאנאסאָוויטש

מיט יידישע שרייבער
אין רוסלאַנד

18

יצחק יאנאסאָוויטש

פּייט יידישע שירייזעך
אין רוסלאַנד

בוענאס איירעס
תשי"ט-1959

משה פייגענבלום.

דאַרען —
מיט ליבשאַפּט

* * *

ווייל אין דעם בוך רעדט זיך וועגן שרייבער וואָס פאַרנעמען אָן אַרט אין אונדזער ליטעראַטור, האַלט איך פאַר נייטיק מלכתחילה אויפֿמערקזאַם צו מאַכן דעם ליינער, אַז ער זאָל דאָ נישט זוכן קיין ליטעראַטור־קריטישע אָפהאַנדלונגען, אָדער אָפּשאַצונגען פֿון זייערע ווערק. פֿונקט ווי עס איז נישט מעגלעך אָפּצושאַצן די גראַציעזקייט פֿון אַ באַלעטי־טענצער וועלכן מען האָט געפֿענטעט מיט שטריק זיינע הענט און פֿיס, אַזוי איז אויך נישט מעגלעך צו שרייבן קיין אמתע ליטעראַטור־קריטיק וועגן שעפּער וואָס האָבן לאַנגע יאָרן געשריבן אונטער דעם דיקטאַט פֿון ליגן און זענען נישט פֿריי געווען אַרויסצוזאָגן דאָס וואָס זיי האָבן אין דער אמתן געטראַכט און געפֿילט.

אויב דאָ און דאָרט ווערט אין דעם בוך יאָ עפּעס געזאָגט וועגן דעם שאַפֿן פֿון דעם, אָדער יענעם שרייבער, איז דאָס נישט מער ווי אַן אַלגעמיינער איינדרוק און אין אַ רובֿ פֿאַלן — נאָר די מיינונג פֿון דער סביבה אין וועלכער דער דאָזיקער שרייבער האָט געלעבט. אויך די דאָזיקע מיינונג באַווייזט אונדז דאָס אומערלעכע דאָפּל־שפּיל וואָס ייִדישע שרייבער אין סאָוועטרוסלאַנד זענען געצוונגען צו שפּילן.

איך האָב זיך באַמיט צו ווייזן די אומגעבראַכטע שרייבער אַזוי ווי איך האָב זיי געזען. דערביי איז טיילווייז אויך דערציילט געוואָרן וואָס איך האָב וועגן זיי געהערט. דאָס דאָזיקע בוך איז, לכּוּ, אַ צונויפּזאַמלונג פֿון פּאַקטן וואָס זענען פֿאַרבליבן אין מיין זכרון און פֿון איינדרוקן וואָס האָבן זיך פֿאַרקריצט אין מיין געמיט. די אַלע פּאַקטן און איינדרוקן באַקומען ערשט זייער ריכטיקע אויסשפּראַך ווען מען קאַנפּראַנטירט זיי מיט די ידיעות און שילדערונגען פֿון ייִדיש־סאַָוועטישן שרייבער־לעבן וואָס זענען צו אונדז דערגאַנגען דורך דער פּראַפּאַגאַנדע פֿון סאָוועטישן שקר. די דאָזיקע קאַנפּראַנטאַציע ווערט דער ליינער געבעטן כּסדר אין זין צו האָבן ביים ליינער דאָס בוך.

שילדערנדיק מיינע באַגעגענישן מיט די אַנגערופּענע שרייבער — צוויי־דריי יאָר ערבֿ דער טאָטאַלער ליקוידאַציע פֿון דער ייִדישער קולטור און ליטעראַטור אין סאָוועטרוסלאַנד — האָב איך זיך באַמיט צו דערציילן וואָס מער וועגן די באַדינגונגען אין וועלכע זיי האָבן געלעבט און געשאַפֿן. דאָס איז דער זין פֿון מיינע באַריכותיקע שילדערונגען פֿון דעם אַלגעמיינעם סאָוועטישן לעבן וואָס איך האָב דערקענט פֿון אינשווייניק במשך פֿון די זיבן יאָר פֿון מיין

זיין אין די דארטיקע מקומות. ווי וויכטיק עס זאל פאר אונדז נישט זיין די דערקענטעניש פון דעם דאזיקן לעבן, איז זי אבער פאר אונדז נאך וויכטיקער דערפאר, ווייל אן איר וועלן מיר בשום אופן נישט פארשטיין פארוואס די יידישע שרייבער אין סאָוועטרוסלאַנד זענען געווען אַזעלכע און נישט קיין אַנדערע און מיר וועלן אויך קייןמאָל נישט באַגרייפן וואָסערע נסיונות זיי זענען אויסגעשטאַנען איידער מען האָט פאַרשניטן זייערע לעבנס.

אין דער פולסטער איבערצייגונג, אַז די יידישע וועלט דאַרף קענען די טראַגעדיע פון אונדזערע ברידער אין רוסלאַנד, האָבן איר בייס שרייבן דאָס דאָזיקע בוך נישט פאַרמיטן צו דערציילן אויך דאָס וואָס איז על פּיל רוב נישט אַנגענעם צו הערן וועגן קרבנות. די דאָזיקע טראַגעדיע האָבן, וואָס אן אמת, גורם געווען אויסערלעכע כוחות, וועלכע האָבן, לויט אַ באַשטימטער קאַנסעק-ווענץ, זיך געמוזט שטעלן קעגן אונדז און קעגן אונדזער ווילן צו עקזיסטירן ווי אַ פּאָלק, זי איז אַבער נישט ווייניקער געווען דער רעזולטאַט פון אונדזערע אייגענע יידישע טעותים און פעלערן וואָס האָבן שוואַך געמאַכט אונדזערע מויער-פעסטונגען קעגן דעם פאַרעטערישן אַנגריף פונעם שונא. פאַרשוויגן די דאָזיקע טעותים, פעלערן און פאַלשקייטן וואָלט דעריבער געמיינט דערציילן נאָר אַ האַלבן אמת און אַ האַלבער אמת איז תמיד ערגער און געפערלעכער ווי אַ גאַנצער ליגן.

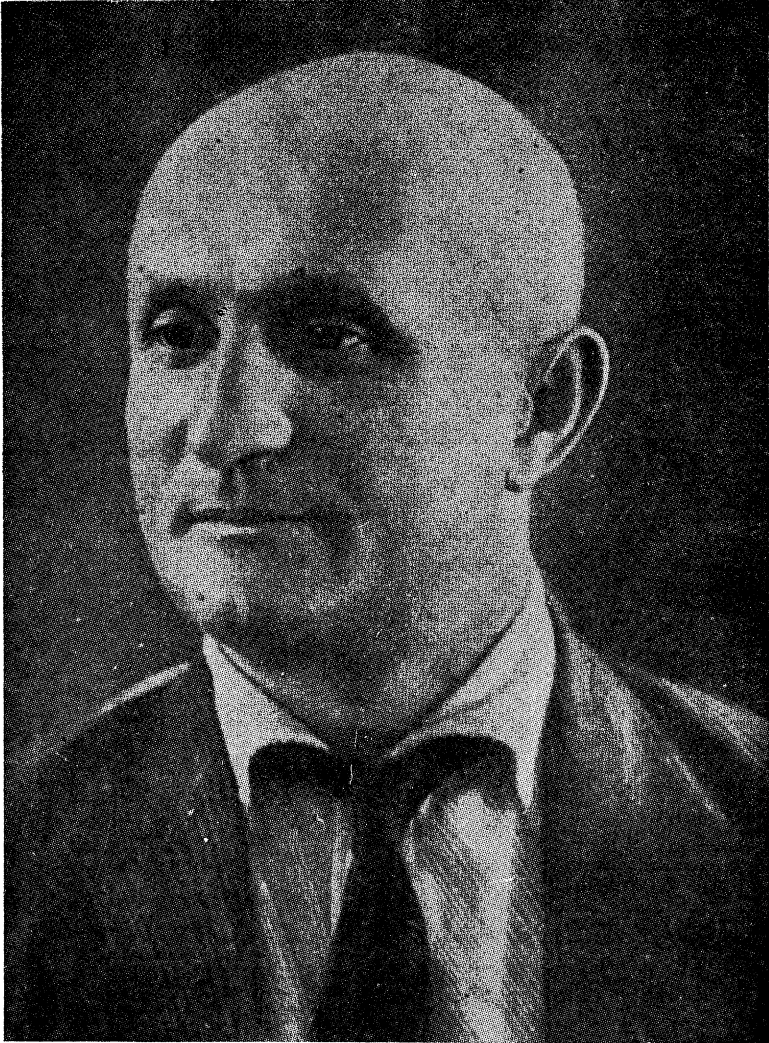
איך גיב איבער דאָס דאָזיקע בוך אין די הענט פונעם ליינער מיט דעם געפיל, אַז איר טו דעם ווילן פון די אומגעבראַכטע יידישע שרייבער. מערערע מאָל האָבן זיי — אין פאַרגעפיל פון נאַענטן סוף — אויסגעדריקט זייער הייסן באַגער, אַז די יידן אין דער פרייער וועלט זאָלן זיך דערוויסן וועגן זייערע ליידן, זייערע געדאַנקען און זייערע דערפאַרונגען. זאָל אונדז דאָס דאָזיקע וויסן העלפן, אי פאַרשטיין זייער טראַגישן גורל, אי אויסהיטן פון די אַנטווישונגען וואָס זיי האָבן איבערגעלעבט אין זייער טרויעריקער געפּוהוטקייט.

בוטנאָס איירעס, יולי, 1959.

דוד האפשטיין

דוד האַפּשטיין

צווישן די יידישע שרייבער וואָס איך האָב געטראָפֿן אין רוסלאַנד איז
דוד האָפשטיין געווען דאָס גרעסטע רעטעניש.
וואָס מער איך האָב אים דערקענט אַלץ ווייניקער האָב איך אים געקענט.
וואָס מער איך האָב מיט אים פאַרבראַכט, אַלץ ווייניקער האָב איך אים
פאַרשטאַנען.
און וואָס ווייניקער איך האָב אים פאַרשטאַנען, אַלץ מער האָב איך אים
דערפילט און... ליב געקריגן.
דוד האָפשטיינען האָבן ווייניק מענטשן פאַרשטאַנען, אָבער גאַר אַ סך
האַבן אים ליב געהאַט.
איך האָב אַמאָל געפרעגט די דיכטערין ר.
— וואָס פאַר אַ מענטש איז דוד האָפשטיין?
זי האָט מיר געענטפערט:
— ס'איז מיר שווער צו זאָגן. דוד האָפשטיין איז נישט איין מענטש,
ער איז זיבן מענטשן מיטאַמאָל.
אַן אַנדערער יידישער שרייבער אין מאַסקווע האָט מיר געזאָגט:
— דוד האָפשטיין איז יעדע שעה אין מעת-לעת אַן אַנדערער. 24 שעה
— 24 האָפשטיינס. דאָך איז ער איין שעה אַזאַ, צוליב וועלכער מען איז סובל
זיינע אַלע אַנדערע פאַרוואַנדלונגען.
אַפנים, אַז צוליב אַט דער איינער שעה האָט מען אים ליב געהאַט אַ
גאַנצן מעת-לעת.
איז דאָס געווען דערפאַר, ווייל אין דער איינער שעה האָט ער אויסגע-
טאָן פון זיין פנים די 23 מאַסקעס?
אויף דער פראַגע איז שווער צו ענטפערן.
אין רוסלאַנד איז כמעט יעדערער מענטש אַ פאַרשטעלטער.
זיינע געדאַנקען און געפילן זענען גרימירט.

ער זאָגט נישט דאָס, וואָס ער טראַכט און ער טראַכט נישט אַזוי ווי ער פילט.

דוד האַפּשטיין האָט געזאָגט דאָס וואָס ער טראַכט און האָט געטראַכט אַזוי ווי ער האָט געפילט.

ער איז אָבער אין זיין טראַכטן און אין זיין פילן געווען אַ דרייפּאָך גע-טאַפּלטער מענטש.

בעת ער האָט עפּעס געזאָגט, האָט איר געקענט בויען אַ בריק אויף זיין אויפריכטיקייט און טאַמער האָט ער שפּעטער געזאָגט פּונקט דאָס פאַרקערטע — האָט איר אויך געקענט זיכער זיין, אַז דאָס זענען דברים היוצאים מן הלב. ער איז אין אַלע זיינע פאַרוואַנדלונגען געווען — ער.

און די פאַרוואַנדלונגען זענען געווען די סאַמע סתירותדיקסטע, די סאַ-מע איבעראַשנדיקסטע.

איך געדענק שמועסן מיט אים אין וועלכע ער האָט מיט פייער און מיט בענקשאַפט גערעדט וועגן דעם נייעם יידישן קאַמונע-לעבן אין ארץ ישראל און דערביי האָב איך געפילט ווי זיין האַרץ צעגייט ממש פון ליבשאַפט צום דאַרטיקן תּנכישן פּייזאַזש.

איך געדענק אָבער אויך אַנדערע שמועסן מיט אים אין וועלכע ער האָט געשאַטן פעך און שוועבל אויף די באַלעבאַטישע זינדלעך, וואָס שפילן זיך אין אוטאָפּיסטישן חלוציזם און אין אָפּגעלעבטער העראַזשער ראַמאַנטיק. דערביי האָט ער די „פּאַלעסטינע“-לאַנדשאַפט געמאַלן מיט אַזעלכע מוראדיר קע פאַרבן, אַז זי איז אויסגעקומען ווי דער סאַמעראַדנער גיהנום פאַר די ציור-ניסטישע רשעים.

איינמאַל האָט ער מיר געזאָגט, אַז ווען די גאַנצע וועלט-קולטור און וועלט ליטעראַטור זאָלן חלילה פאַרמשפּט ווערן צום אומקום, וואָלט ער זיך איינגעשטעלט דאָס לעבן כדי צו ראַטעווען דעם תּנ"ך. אויב דאָס וואָלט זיך אים נישט איינגעגעבן, וואָלט ער כאַטש אויסגעבעטן דעם „שבת מיסר“

און אַ צווייט מאַל האָט ער מיר הייס און איבערצייגנדיק געוואָלט דער-ווייזן, אַז די געשיכטע פון מענטשלעכן גייסט הייבט זיך אָן מיט לענינס „וואָס דאַרפן מיר טאָן“ און אַלדאָס איבעריקע, וואָס מענטשן האָבן געשאַפן איז נאָר געווען אַ צוגרייטונג צו דעם דאָזיקן ווערק.

ער האָט אַמאַל געקענט אַ רייד-טאָן און אַ שרייב-טאָן וועגן ייִדן אַזוי, אַז מען זאָל זיך אַזש דאַרפן דערשרעקן פאַר דעם אתה בחרתנוּפייער, וואָס האָט אַרויסגעגליט פון זיין יעדן וואָרט.

און ווער איז צו אים גלייך געווען ווען ער האָט גענומען שעלטן מיט קללות און חרמות אַלערליי יידישע שונאים?

אבער דערביי האָט ער אויך געקענט אַנשרייבן אַ ליד צו באַגדאָן כמעל-ניצקי, ימח שמו.

ער איז געווען אַ בינטל פון די אויסטערלישסטע סתירות. אָבער ביי זיין באַנצער סתירותדיקייט איז ער נישט געווען קיין כלי-בו. קיין פּרינציפּלאַזער מענטש, וואָס בייגט זיך אין דער ריכטונג וווּ דער ווינט בלאָזט. פּאַרקערט, ער האָט זיך אָפּט געבויגן אין דער ריכטונג, פון וואָנען דער ווינט האָט אַוועק-געבלאָזן.

און ער האָט געהאַט דערפון צרות, שווערע צרות. מיט זיין אימפּולסיווקייט, מיט זיין היציקייט און מיט זיין אויפריכטי-קייט האָט ער ממש געאַרבעט אויבער־שעהן, כדי זיך אַליין אַנצומאַכן צרות. און מחמת דעם האָט מען אויף אים קיינמאַל קיין פּאַריבל נישט געהאַט און מען האָט אים פּאַרשיידענע זאַכן מוחל געווען. אַפילו דער נסתר, וואָס האָט אַ צווייטן דוד נישט מוחל געווען די זינד פון אייפּערדיקער צופאַסלעריי, האָט האָפּשטיינען מוחל געווען פיל שווערערע עבירות.

ס'איז אַפילו נישט שייך צו זאָגן, אַז מען האָט אים מוחל געווען. ריכ-טיקער וועט זיין: מען האָט אויף אים לכתחילה קיין בייז האַרץ נישט געהאַט. דוד האָפשטיין האָט געקענט אָפּטאָן אַ זאַך, וואָס אַן אַנדערן וואָלט מען דערפאַר פיינט געקריגן בתכלית השנאה, אים אָבער האָט מען אַפילו קיין ברוגזלעכן „היתכן?“ נישט געפרעגט.

מען האָט שוין געוואוסט: ס'איז נישטאָ וואָס צו פרעגן און ס'איז נישטאָ פון וועמען צו פּאָדערן קיין ענטפּער.

גיי, פּאַרלאַנג אַ דין וחשבון ביי אַ מענטש וואָס ווייסט אַפילו נישט, אַז ער האָט אָפּגעטאָן עפעס אַזוינס, וואָס טאָר נישט געטאָן ווערן און אויב ער ווייסט שוין יאָ — וועט ער זיך סיי־ווי נישט קענען העלפן, ווייל ער איז נישט ביי זיך אין די הענט...

— 2 —

דוד האָפשטיינען האָב איך דאָס ערשטע מאָל געזען אין מאַסקווע, אין יאָר 1944, אויף זיינעם אַ „שעפּערישן אַוונט“ אין אַלפּאַרבאַנדישן פּאַריין פון די סאָוועטישע שרייבער.

ער איז דעמאָלט געהאַט געקומען פון קיעוו און האָט פאַר די יידישע שרייבער אין מאַסקווע פּאַרגעלייענט זיינע נייע לידער.

נאָך זיין לייענען האָבן אפּשר אַ טוץ שרייבער גערעדט, אים געלויבט און, ווי דער שטייגער, אים קריטיקירט.

דער דאזיקער „אָוונט“ וואָלט זיך געוויס נישט אָפגעשטעלט אין מיין זכרון, ווייל, ערשטנס, האָט ער געלייענט זייער שלעכטע, באַנאַלע לידער פון וועלכע קיין איין שורה איז נישט אַריינגעקראַכן אין מוח און צווייטנס, האָט מען גערעדט וועגן אים קאָיאָנע, טראַפּאַרעטע רייד, וועלכע האָבן גאָר-נישט געהאַט צו טאָן מיט דעם, וואָס יעדער פון די רעדנער האָט געוואָלט און געדאַרפט זאָגן וועגן דעם פּאַעט דוד האַפּשטיין.

דאָס איז געווען דער נוסח פון די מאַסקווער „שעפּערישע“ שרייבער-אָוונטן. מען האָט אויף זיי גערעדט וועגן צענדליקער זאַכן, אַחוץ וועגן דעם, וואָס האָט געהאַט אַן אמתן שייכות מיט דעם פּאַעט און זיין ווערק, וועגן פּאַעט און זיין ווערק האָט מען גערעדט צווישן זיך ביחידות.

בציבור האָט מען וועגן ליטעראַטור גערעדט מיט דעם פּאַרטיקן קאָנ-פּעקציע-לשון פון דער פּאַרטיי-לאַזונג, וועלכע איז גילטיק געווען אין דעם געגעבענעם מאַמענט. אַלע האָבן דערביי געוואוסט, אַז דאָס אַנווענדן די אַק-טועלע פּאַרטיי-לאַזונג פאַר ליטעראַטור אויף דעם שרייבערישן ווערק איז נישט מער ווי אַ טראַגיקאַמעדיע, וואָס מען שפּילט פאַר אַ צושויער, וועל-כער איז צו דער פּאַרשטעלונג נישט געקומען... נאָר כאַטש אזוי האָט די מורא פאַר דעם דאָזיקן אַפּוועזנדיקן צושויער געצווונגען צו שפּילן דאָס שפּיל מיט דער פּולער ערנסטקייט און לויט אַלע געזעצן פון מאַסקאַראַד.

ס'איז דעריבער געווען אַ געוויינלעכער לאַנגווייליקער „אָוונט“, וועלכן איך וואָלט געוויס פאַרגעסן.

אויב איך האָב אים נישט פאַרגעסן, איז דאָס געווען צוליב דוד האַפּ-שטיינס אַ פּלוצימדיקער פּראָזע, וואָס האָט נישט געהערט צום שפּיל און האָט זיך אַרויסגעריסן פון זיין האַרץ דורכן מויל און געבראַכט דערצו, אַז ביי אַלע אַנוועזנדיקע אויפן „אָוונט“ זאָל דורכגיין אַ גרויל איבערן לייב און דאָס האַרץ זאָל זיך זיי אַ ווייל אַפּשטעלן פון אומגעריכטן דערשרעק.

ס'איז געווען אזוי:

נאָך דעם טוץ רעדעס פון זיינע לויבער און קריטיקער האָט דוד האַפּשטיין באַקומען דאָס „לעצטע וואָרט“ אַלעמען צו ענטפּערן.

געוויינלעך איז אַזאָ „לעצט וואָרט“ באַשטאַנען דערין, וואָס דער שריי-בער האָט מסכים געווען, אַז די אַלע אידעיש-פּאַליטישע פעלערן וואָס די קרי-טיקער האָבן אים אַנגעוויזן, זענען אַן שום אַפּעלאַציע ווערט געשטעמפּלט צו ווערן. אויב ער, דער שרייבער, איז נאָך געווען ענוג פיפיק, האָט ער צו די אויסגעריכטע פעלערן צוגעגעבן נאָך עטלעכע, וואָס זענען נישט דערמאָנט געוואָרן. (דאָס האָט געהייסן: אויטאָ-קריטיק). נאָך דעם ווי ער האָט שוין מקבל באהבה געווען די שמיץ וואָס מען האָט אים געגעבן און די מלקות וואָס

ער האָט זיך אליין צוגעטיילט, האָט ער געוויינלעך צוגעזאָגט, אַז מהיום והלאה וועט ער פאַרטיפּן זיין מאַרקסיסטיש-לעניניסטיש-סטאַליניסטיש וויסן און וועט האַרעווען איבער זיך, כדי צו באַגרייפּן די נייע סאָציאַליסטישע ווירק-לעכקייט און שאַפּן אַזעלכע ווערק, וואָס זאָלן זיין אין גייסט פון דער לערע פון דעם „פּאָטער פון די פעלקער יאַסיף וויסאַריאַנאָוויטש סטאַלין“. מיט דעם האָט ער פאַרענדיקט זיין רעדע און אַלע אַנוועזנדיקע זענען אויפגעשטאַנען און געפאַטשט בראַוואַ, מיט די אויגן געווענדט צו דעם גרויסן סטאַלין-פאַרטרעט, וואָס איז געהאַנגען אויף דער סאַמאַראַדנער מזרח-וואַנט.

דוד האַפּשטיין האָט זיין „לעצט וואָרט“ אָנגעהויבן אין פעסטגעשטעלטן נוסח און אַלץ וואָלט מסתמא דורכגעגאַנגען גלאַטיק. אָבער אין היץ פון ריידן האָט ער זיך באלד פאַרפלאַנטערט מיט אַ פאַר אייגענע ווערטער, וועלכע האָבן צום שאַבלאָן נישט געהערט. דאָס האָט געבראַכט דערצו, אַז אין זאַל זאָל זיך דערהערן אַ נערוועז הוסטן און אַ פיבערדיק רוקן מיט די בענקלעך. דוד האַפּשטיין האָט זיך שוין אָבער געהאַט פאַרגאַלאַפּירט און ער האָט די וואַרע-נונגס-סימנים נישט דערהערט און נישט פאַרשטאַנען.

אָנגעהויבן האָט ער גאַנץ נישקשה: ער האָט גערעדט וועגן די „רוצחים-פאַשיסטן“ און זייערע מעשים אין אוקראַינע, אָבער בעת ער איז געקומען צו די יידישע ליידן, וואָס די דאָזיקע רוצחים האָבן גורם געווען, האָט מען זיך שוין געקענט ריכטן, אַז ער וועט זאָגן עפעס אַזוינס, וואָס דאַרף אין מאַס-קווער שרייבער-פאַריין נישט געזאָגט ווערן, ווייל די ספעציעלע אויסטיילונג פון יידישע ליידן איז נישט געווען אין נוסחדיקן סטיל פון דער סאָוועטישער פּראַפּאַגאַנדע; און אַוודאי און אַוודאי איז שוין נישט געווען אין סטיל פון דער סאָוועטישער רעדנעריי צו דערמאָנען וועגן דער „אייביקער שנאה“ פון אוקראַינישן פּאָלק צו די יידן, וואָס האָט זיך אַנטפלעקט אין די היטלער-טעג. די דאָזיקע ווערטער האָבן אַריינגעבראַכט אַ גענוג גרויסן קאַנפּוז און מען האָט זיי שוין געוואָלט האָבן וואָס גיכער איבערגעקומען. געקומען איז אָבער עפעס נאָך ערגערס: אין היץ פון זיינע אייגענע רייד, אין פייער פון זיין גליצענדיקן פאַטאָס האָט האַפּשטיין פּלוצים — נישט-מיר און נישט-דיר — אַ געשריי געטאָן בקול רם:

— כי מציון תצא תורה!

איד קען שוין נישט איבערגעבן גענוי דעם געדאַנקענגאַנג, וואָס האָט אים געבראַכט צו דעם דאָזיקן אויסגעשריי: דוד האַפּשטיין האָט גערעדט גיך, גיך און זיינע געדאַנקען האָבן געמאַכט אַ קפיצת הדרך. פון דער גרויס-קייט פונעם יידישן פּאָלק, וואָס היטלער האָט זיך פאַרנומען אומצוברענגען, איז ער אַריבערגעשפרונגען אויף דעם אַמבולאַנס, וואָס די ארץ ישראלדיקע

ארבעטערשאפט האט געשיקט, ווי הילף פאר דער רויטער ארמיי. גענוי אבער ווי אזוי ער איז פון דעם אמבולאנס געקומען צו דער תורה פון ציון — דאס געדענק איך שוין נישט. איך געדענק אבער ווי אלע אנוועזנדיקע האבן זיך מיט אמאל א ריס געטאן פון ארט, ווייל אלע האבן דערפילט, אז אזעלכע רייד פון דער טריבונע אין מאסקווער שרייבער־פאריין זענען נישט בלויז קיין סכנה פאר דעם וואָס האָט זיי געזאָגט, נאָר אויך פאַר די וואָס האָבן זיי גע־הערט. דער „אָוונט“ האָט זיך ראַש פאַרענדיקט דערמיט, וואָס פּרץ מאַרקיש, דער פּאַרויצער, האָט ממש בגוואַלד איבערגעריסן האַפּשטיינען און פאַר אים אַפּגעזאָגט דעם פּסוק וועגן דעם פּירער פון די פעלקער, דעם גרויסן סטאַלין. נאָך דעם דאָזיקן פּסוק האָט מען שוין נאָר געדאַרפט אויפשטיין און פּאַטשן בראַוואָ. מיר האָבן טאַקע אזוי געטאָן און זיך שנעל צעלאָפּן מיט דעם געפּיל, אַז האַפּשטיין געפּינט זיך אין אַ גרויס געפּאַר.

דוד האַפּשטיין האָט אַבער אלע זיינע יאָרן געהאַט מול. ער האָט נישט געהאַט קיין שונאים צווישן די שרייבער און מען האָט אים נישט געמסרט. דאָס איז נאָטירלעך געווען אַ גרויסע איינשטעלעניש, קודם־כל פאַר פּרץ מאַרקישן, ווייל ווי דער פּאַרויצער פּונעם „אָוונט“ איז ער מחויב געווען צו מעלדן וועגן אַזאַ קאַנטרעוואַלוציע, וווּ מען דאַרף. מאַסקווער ייִדישע שריי־בער האָבן אַבער אין די לעצטע יאָרן זיך אויסגעלערנט צו ריזיקירן און צו־ביסלעך איינצושטעלן. דאָס 37סטע יאָר האָט זיי צוגעוויינט צו זיין סאָלי־דאַר און אויף קיין פּאַל זיך נישט צו באַנוצן מיט מסירה. (געווען, פאַרשטייט זיך, אויסנאַם־פּאַלן אויך און וועגן זיי וועלן מיר באַזונדער ריידן). דערווייל אַבער האָט האַפּשטיין אַפּגעשפּילט מיט גליק און ער איז געראַטעוועט געוואָרן.

האַפּשטיינען גופא האָט מען אַבער מסתמא אויפגעקלערט די גרויסע זינד פון זיין אויסגעשריי אין שרייבער־הויז און עס וואָלט געווען דאָס גרעס־טע ווונדער, ווען ער וואָלט זיך נישט דערשראָקן... און, אַז האַפּשטיין האָט זיך דערשראָקן, האָט ער תּשובה געטאָן און, אַז ער האָט תּשובה געטאָן איז ער אין זיין תּשובה געווען פּונקט אזוי היציק און אויפריכטיק ווי אין זיין „זינד“. וואָרום אַ טבע האָט ער געהאַט, אַז ער איז מיט זיינע דריבנע טרי־טעלעך קיינמאַל נישט געאַנגען קיין האַלבן וועג און האָט קיינמאַל נישט געטאָן קיין זאַר, אַט אַבי יוצא צו זיין. ער האָט אַלעמאַל געטאָן אַלץ מיט דער גרעסטער כּוונה און איבערגעצייגטקייט און דאָס טאַקע האָט געבראַכט דערצו, אַז ער זאָל די ייִדישע שרייבער, אין וואָך צי אין צוויי אַרום, נאָך מער איבעראַשן און צעטומלען ווי מיט זיין ערשטן ציון־אויסגעשריי אין שרייבער־פּאַריין.

דאָס מאָל איז עס געווען אויף אַן עפּנטלעכער זיצונג פון דער פּאַרוואַל־

טונג פון יידישע אַנטי־פּאַשיסטישן קאַמיטעט, וועלכער האָט זיך געפונען אויף קראָפּאַטקינגאָס נומער 10. אויף אַזאַ זיצונג האָבן געקענט אויך בייזיין שרייבער, וועלכע האָבן צו דער פאַרוואַלטונג נישט געהערט און זיי האָבן אַפילו געקענט נעמען אַ וואָרט און זיך אַרויסזאָגן וועגן די פּראָגן, וואָס זענען באַהאַנדלט געוואָרן.

איך מוז, כדי עס זאל קלאָר זיין דער ענין, באַמערקן, אַז אין יידישן אַנטי־פּאַשיסטישן קאַמיטעט האָבן זיך תמיד געפונען צוויי צדדים, וועלכע האָבן שטילערהייט געפירט צווישן זיך אַ קאַמף. איין צד זענען געווען די יידישע שרייבער, דעם צווייטן צד האָבן פאַרטרעטן די רוסיפּיצירטע און אַסימילירטע יידן, וועלכע האָבן נישט פאַרפעלט קיין געלעגנהייט אונטערצושטרייכן, אַז דאָס שרייבן יידיש און דאָס מטפל זיין זיך מיט יידישע אויסגאַבן איז נאָר אַן עבירה שהומן גורמה — צוליב דער הילף פון אויסלאַנד. די דאָזיקע „אַריינגעשיקטע“ יידן, וואָס זייער שייכות צו יידישקייט איז געקומען אַדאַנק דער פאַרטייקאַמאָדיראַווקע אין אַנטי־פּאַשיסטישן קאַמיטעט, האָבן דערביי געהאַלטן, אַז יידישע שרייבער דאַרפן געדענקען וועגן דער דאָזיקער צייטווייליקייט און זיך נישט לייגן קיין פייגעלעך אין בוזעם וועגן דער ווייטערדיקער אויפהאַלטונג פון דער יידישער ליטעראַטור און יידישער שפּראַך. דער וואָרט זאָגער צווישן די אַסימילאַטאָרן איז געווען איליאַ ערנבורג, וועלכער האָט שוין דעמאָלט געטענהט, אַז יידן זענען דאָס זאַלץ פון דער מענטשהייט און פונקט ווי זאַלץ האָט אַ טעם נאָר דעמאָלט ווען מען צעשיט קליינע דאָזעס אין גרויסע געריכטן, אַזוי דאַרפן יידן זיך אויך צעשיטן צווישן די פעלקער, ביי וועלכע זיי וווינען און נישט בילדן קיין באַזונדערע יידישע מינדערהייט־נאַציאָנאַליטעט. מיכאַעלס איז קעגן ערנבורגס זאַלץ־טעאָריע שטאַרק אַרויס־געטראָטן און אַפילו אַזאַ „פּראַוואַווערנער“ מענטש ווי שכנא עפשטיין, וועלכער האָט נישט געגאַלטן פאַר אַזאַ איינעם, וואָס וועט זיך שטאַרק איבערנעמען אויב די פאַרטיי וועט זאָגן וועגן יידיש „כוואַטיט!“, האָט אויך זיך אַרומגעטראָגן מיט אַ ברוגז אויף ערנבורגן. שוין אָפּגערעדט דערפון, אַז אַלע אַנדערע יידישע שרייבער האָבן אויף אים געהאַט אַ שטאַרק בייז האַרץ, ווייל זיי, די יידישע שרייבער, האָבן אין דער עקזיסטענץ פון דעם יידישן אַנטי־פּאַשיסטישן קאַמיטעט דווקא געוואַלט זען אַ מין הכשר אויף אַ באַזונדערער יידישער נאַציאָנאַליטעט און זיי האָבן זיך אַפילו געוואַלט איינריידן, אַז דער דאָזיקער קאַמיטעט איז אַן אַנזאַג אויף דער קומענדיקער ברייטערער לייזונג פון דער ייִדנפּראָגע אין סאָוועטפּאַרבאַנד. בכל אופן האָבן יידישע שרייבער דעמאָלט געהאַלטן, אַז דער פאַקט, וואָס אין רוסלאַנד עקזיסטירט אַ באַזונדערע יידישע ליטעראַטור וועט מלמד זכות זיין אויף דער יידישער

פראגע דעמאלט, ווען זי וועט געשטעלט ווערן אין די „הויכע פענצטער“. דאס וויל מיינען, אז דער צענטראל־קאמיטעט פון דער קאמוניסטישער פארטיי וועט זיך מוזן רעכענען מיטן פאקט פון יידישער קולטור־ און ליטעראטור־ באזונדערקייט ביים באשטימען דעם נאציאנאליטעטן־גורל פון די סאוועטישע יידן. מהאי טעמא האבן די יידישע שרייבער געהאלטן ממש פאר זייער נאציאנאלן חוב צו שרייבן דווקא יידיש און אין דעם פרט האט צווישן זיי גע־ הערשט א ווונדערלעכע אייניקייט.

קענט איר זיך דעריבער שוין פארשטעלן ווי גרויס עס איז געווען אלע־ מענס דערשטוינונג, ווען גראד אויף דער דאזיקער עפנטלעכער זיצונג האט האפשטיין געבעטן א ווארט און זיך צערעדט וועגן דעם, אז יידישע שרייבער העלפן ווייניק דעם ראַטנפארבאנד, דערפאר, ווייל זיי שרייבן אויף א שפראך וואס דערגייט נישט צו די גרויסע מאַסן. לויט זיינע רייד זענען יידישע שריי־ בער ממש געווען מוציא זרע לבטלה. מיליאנען רוסן און אוקראַינער, האט ער גערעדט מיט היץ, ווארטן אויף אונזער וועקנדיק און דערמונטערנדיק ליטעראַריש ווארט און מיר שרייבן אין א שפראך, וואס שמעקט שוין מיט מוזיי. נאך דעם האט ער שיער נישט קיין נדר געטאן, אז ער וועט פון היינט אָן און ווייטער שרייבן נאָר רוסיש און אוקראַיניש. די אַסימילירטע יידן און דער רוסישער פאַרשטייער פון דער פאַרטיי האָבן אים אַפלאַדירט.

האַפּשטיין האָט זיך תמיד געחנדלט דערמיט, וואָס ער קען שרייבן אין פאַרשיידענע שפראַכן און איז נישט אַנגעוויזן בלויז אויף יידיש. אָבער אין די געגעבענע באַדינגונגען איז דאָס נישט געווען קיין חנדל נאָר אַ פשוטע בגידה, אַ פאַראַט קעגן וועלכן מען האָט אַפילו נישט געטאַרט שרייען און קריצן מיט די ציין, ווייל לויט דער באַלשעוויסטישער אידעאָלאָגיע האָט מען נישט געטאַרט מאַכן קיין פראָפּאַגאַנדע פאַר שרייבן אין יידיש, (דאָס האָט געהייסן נאַציאָנאַליזם) און על אחת כמה וכמה האָט מען נישט געטאַרט ריידן קעגן דעם שרייבן אין אַן אַנדער שפראַך, וואָרום דאָס איז שוין געווען עפּעס ערגערס — שאַוויניזם.

אַן אַנדערן וואַלט מען, אויב נישט קורע כדג געווען, איז כאַטש שטיל און פאַרעקשנט געגעבן צו פילן, אַז ער האָט אַפּגעטאַן אַ נבלה. דוד האַפּ־ שטיינען האָט מען גאַרנישט געזאָגט און מען האָט נאָר געשאַקלט מיט די קעפּ אין טיפּן באַדויער.

דער האַרץ־געשריי „כי מציון תצא תורה“ און דער פאַררעטערישער רוף „צו שרייבן נאָר רוסיש און אוקראַיניש“ — דאָס איז געווען דאָס רעטעניש דוד האַפּשטיין.

און מען האָט בשום אופן נישט געקענט זאָגן, אַז ער איז ביי דעם ערשטן

געווען מער אויפריכטיק ווי ביי דעם צווייטן אָדער ביי דעם צווייטן מער ווי ביי דעם ערשטן.

ביי אַנדערע יידישע שרייבער אין רוסלאַנד האָט מען געקענט וויסן, וווּ עס ענדיקט זיך זייער אמת און וווּ עס הייבט זיך אָן דער שקר.

יידישע שרייבער אין רוסלאַנד זענען געווינט געווען צו זאָגן דאָס, וואָס מען מוז זאָגן און צו פאַרשווייגן דאָס, וואָס מוז און דאָרף פאַרשווייגן ווערן. האַפשטיין האָט אָבער תמיד, ווי באלצער פון דער היץ, אַרויסגעזאָגט דאָס, וואָס מען דאָרף פאַרשווייגן און דערנאָך האָט ער ווידעראַמאָל געזאָגט דאָס, וואָס האָט שוין נישט געמוזט געזאָגט ווערן.

אַפילו אין יענע סאָוועטישע באַדינגונגען האָט אַ יידישער שרייבער נישט געמוזט שרייבן וועגן כמעלניצקין און ער האָט אויך נישט געמוזט רופן צו שרייבן רוסיש.

אַ סימן: קיין שום יידישער שרייבער חוץ האַפשטיינען האָט דאָס נישט געטאָן.

אַפילו וועגן סטאַלינען איז נישט געווען קיין דירעקטער מוז צו שרייבן לידער. מען האָט דאָס אָבער געדאַרפט טאָן „פרייוויליק“.

ווען מיר זענען אָנגעקומען קיין ביאַליסטאָק און זענען נאָך געווען „גרוי“ אין סאָוועטישן שטייגער, האָבן אונדז די אַראַפגעקומענע שרייבער פון כינסק, מאַסקווע און קיעוו מחנך געווען:

— שרייבט אָן אַ ליד וועגן סטאַלינען. ס'איז גוט צוליב כמה טעמים. זענען געווען צווישן אונדז אַזעלכע, וואָס האָבן געוואָלט אויסלערנען די גאַנצע סאָוועטישע תורה על רגל אחת, און זיי האָבן געפרעגט:

— נו, און וועגן מאַלאַטאָוו?

— יא, וועגן מאַלאַטאָוו קענט איר אויך שרייבן.

— נו, און וועגן וואַראַשילאָוו?

— א, געוויס, וועגן וואַראַשילאָוו איז אויך גוט צו שרייבן.

— און וועגן זשאַנאָוו?

— דערווייל נישט.

— און וועגן אַנדעיעוון?

— דערווייל — נישט.

אַזוי אַרום האָבן מיר זיך באלד אין די ערשטע טעג פון אונדזער זיין אין רוסלאַנד דערוויסט, אַז דאָ דאָרף מען וויסן וועגן וועמען יאָ צו שרייבן און וועגן וועמען נישט צו שרייבן.

שרייבן האָט מען געדאַרפט וועגן די סאַמע זיכערע אין פּאָליט־בירוראַ.

וועגן אַלע אַנדערע אויף וועלכע ס'האַט געקענט זיין אַ חשד, אַז זיי זענען אויף „דערווייל“, האָט מען דערווייל נישט געדאַרפט שרייבן.

די דערווייליקייט אין רוסלאַנד איז געווען אַ פערמאַנענטע און קיינער האָט נישט געקענט וויסן וועלכער היינטיקער גדול ס'וועט מאַרגן אַריינפאַלן אין אומחן.

אַזויאַרום האָט מען מער געדאַרפט וויסן וועגן וועמען נישט צו שרייבן ווי וועגן וועמען יאָ צו שרייבן.

האַבן יידישע שרייבער אין רוסלאַנד זיך אויסגעלערנט צו זיין פאַרזיכ-טיק און צו שרייבן נאָר דאָס וואָס מען מוז און מען דאַרף.

האַפּשטיין האָט אָבער פון קיין פאַרזיכטיקייט נישט געוואָסט. ער האָט געשריבן אויך דאָס וואָס ער האָט נישט געדאַרפט.

און דאָס האָט אים פאַרשאַפט פיל עגמת נפש און שרעק.

ס'קען זיין, אַז די שרעק פאַר איין זינד האָט אים געטריבן צו אַ צווייטע. ס'קען זיין, אַז ער האָט זיך כסדר געוואָלט כשרן און דערפון — זיין אַריינפאַלן אין פאַרשיידענע עקסטרעמען.

דאָס גופא האָט מען געקענט פאַרשטיין. נישט פאַרשטענדלעך איז אָבער, אויפן ערשטן אויגנבליק, געווען דאָס, וואָס איז יעדן גילגול זיינעם איז ער געווען דער זעלביקער היציקער און איבערגעטריבן אויפהיכטיקער האַפּשטיין.

ביי יעדן אַנדערן יידיש-סאָוועטישן שרייבער האָט מען געקענט וויסן די גרענעץ פון אמת. ביי האַפּשטיינען איז אַזאַ גרענעץ קיינמאַל נישט געווען.

ער איז געווען אמתדיק אַפילו אין זיין גרעסטן ליגן.

ער איז בטבע געווען אַן ערלעכער מענטש, וואָס האָט געליטן פונעם

שקר.

און ער וואָלט געוויס איינער פון די ערשטע אומגעקומען אין רוסלאַנד, ווען נישט דאָס וואָס די השגחה האָט אים געגעבן אַ מאַדנע אייגנשאַפט.

די אייגנשאַפט זיך צו פאַרטומלען מיט אַזאַ היציקער התפעלות, אין וועלכער דער גרעסטער שקר איז פאַר אים געוואָרן אַן אמת.

דאָס האָט אים אין אַ גרויסער מאָס געראַטעוועט, אָבער דאָס האָט אים אויך געמאַכט טראַגיש אַפילו אין דער סביבה פון די יידיש-סאָוועטישע שריי-בער, וווּ יעדער איינער איז געווען אַ גייענדיקע טראַגעדיע פון קאַנפליקט

צווישן דעם אמת, וואָס מען פילט אין דעם ליגן, וואָס מען זאָגט.

ס'איז אָבער אין זיין כאַראַקטער, ווי געזאָגט, געווען עפעס אַזוינס, וואָס האָט מכפר געווען אויף אַלע זיינע זינד.

א ראייה: מען האט אים ליב געהאט מיט אלע זיינע חסרונות.
און אויך די דאזיקע ליבשאפט האט אים א לאנגע צייט געראטעוועט
פון כלערליי געפארן.

— 3 —

דוד האפשיטיין האט געהאט א ברודער וועווע, וועלכער האט אין די
יאָרן וועגן וועלכע איך דערצייל, געארבעט אין דער אדמיניסטראציע פון
„אייניקייט“. וועווע האפשיטיין האט אויך געשריבן לידער. איבערהויפט האט
ער געמאכט איבערוועצונגען פון דער אוקראינישער פאָעזיע. צווישן זיך האט
מען אָבער געשמועסט, בדרך הלצה, אַז וועווע און דוד האָבן זיך איינגע-
טיילט: וועווע האט גענומען דאָס אויסזען פון אַ פאָעט און דוד האט גענו-
מען דעם טאלאנט פון אַ פאָעט.

צי וועווע האט טאָקע אויסגעזען ווי אַ פאָעט קען איך נישט זאָגן אויף
זיכער, איך קען אָבער זאָגן גאַנץ זיכער, אַז דוד האפשיטיין האט נישט אויס-
געזען „פאָעטיש“.

כאָטש צוריק געשמועסט איז בכלל שווער צו זאָגן ווי דוד האפשיטיין
האט אויסגעזען.

ער האט געהאט פונקט אַזויפיל פנימער וויפיל שטימונגען.
און פונקט אַזויפיל אויסזענס וויפיל פאָרוואַנדלונגען.
אַט האט איר אים געזען אין גאָס און געקענט שווערן, אַז איר האט פאָר
זיך אַ זעקסטראַנגיקן צעד-נאַטשאַליק פון אַ סאָוועטישער פאָבריק.
ס'הייסט: אַ מענטש וועלכן מען קען חלילה נישט חושד זיין אין אַביסל
גייסט.

נאָר אַז איר זייט צוגעקומען נענטער, האט איר פאָרט באַמערקט עפעס
אַן אויסטערלישקייט אין זיין הלבשה, וואָס האט אים אונטערגעשיידט פון
דעם דורכשניטלעכן סאָוועטישן בירגער.

די אויסטערלישקייט האט זיך גענומען, קודם-כל, פון זיין הויכן הוט,
וואָס ער האט געטראָגן, כדי אויסצוזען העכער ווי ער איז אין דער אמתן
געווען.

דוד האפשיטיין איז געווען עטוואָס נידעריקער פון מיטלווקס און ער
האט דווקא געוואַלט אויסזען הויך.

דערצו איז ער געגאַנגען מיט דריבנע, דריבנע און גיכע, גיכע טריטע-
לעך און דאָס האט אים געמאכט אויסזען אַביסל טשודאַקיש.
ס'האט אים געמאכט אויסזען ווי אַ געהילף-דירעקטאָר פון אַ זאַלאַ-
גישן גאַרטן, אָדער ווי אַ ספעץ אין אַ מוזיי.

אבער אויך אין שטוב האָט ער געהאַט פאַרשיידענע פּנימער. אָפּטמאַל האָט ער אויסגעזען ווי אַ קליינשטעטלידיקער תּלמיד חכם, וועלכן די פּאַגראַממטשיקעס האָבן נאָרוואַס, גוואַלד, אָפּגעגאַלט די באַרד. אויף זיינע רויטלעכע באַקן איז דאָן געלעגן דער צער פון פאַרשעמטער באַקעטקייט.

זיין לומדישער שטערן האָט זיך געקנייטשט פון ווייטיק, וואָס די גאַמ-בע איז געבליבן אָן דער קרוין פון זקנה. און אין זיינע אויגן האָט געברענט אָן אומעט... וויי, וויפל טרויער עס איז געווען אין זיינע אויגן.

דער אויגן־אומעט איז ביי אים תּמיד געווען דער זעלביקער. אין אים האָט זיך געזען ווי אין אַ שפיגל דער פּאַעט דוד האַפּשטיין. דער פּנים־אויסדרוק האָט זיך געקענט בייטן, דער אויסדרוק פון די אויגן — קיינמאַל נישט.

און טאַקע פון די אויגן האָט מען זיך דערוויסט, אַז דאָס פּנים האָט זיך געביטן.

צו אַלע זאַכן איז נאָך האַפּשטיין געווען אַ צעטראַגענער מענטש. אַ טיפּ פון אַן אמתן צעחושטן פּראַפעסאָר.

ער האָט אינמיטן וועג געקענט פאַרגעסן, וווּ ער גייט און נאָך וואָס ער גייט.

מען האָט אויף אים געזאָגט, אַז פון גרויס צעטראַגנדיקייט טוט ער אויס די קאַלאַשן און שטעלט זיי אַוועק אין אַ זייט, ווען ער דאַרף איינשטייגן אין טראַמוויי.

דאָס איז פאַרשטייט זיך, געווען אַ ווייץ, אָבער צעחושט און צעטראַגן איז ער ווירקלעך געווען. און לאַמיד שוין זאָגן, אַז אַפילו די צעשטרייטקייט זיינע האָט אים פיל אַרויסגעהאַלפן אין לעבן.

זי האָט ווייכער געמאַכט די באַציונג צו אים.

כּיבין חושד, אַז טיף־איבערלעך האָט ער פון דעם געוויסט. מען וואַלט אַפילו זיין צעטראַגנדיקייט געקענט דערקלערן על פי פּסיכאָאַנאַליז.

צו דער צעחושטקייט האָט ער נאָך אָפּטמאַל געהאַט אַ טאַמעוואַט פּנים, אַ פנים פון אַ נישט־איבערגעשפיצטן.

אין די סאַוועטישע באַדינגונגען איז זייער אָפט גוט געווען צו האָבן דאָס פנים פון אַ תּם.

אַ פנים, וואָס זאָגט אויף אַלץ אָמן.

אַ פנים, וואָס איז מבשר דער וועלט; מיין באַלעבאַס טראַכט נישט דאָס, וואָס מען טאָר נישט.

א סימן האָט איר — ער טראַכט בכלל נישט.
 און דוד האַפּשטיין האָט אָפּט געקענט אַרומגיין מיט אַזאַ פּנים, אַז מען
 זאַל אים נישט חושד זיין אין קיין געדאַנקען.
 אויף יעדן פּאַל — נישט אין קיין גאַנץ קלאַרע געדאַנקען.
 מיט אַזאַ פּנים האָט ער אָפּטמאַל געקענט אַ זאַג טאָן אַ זאַך, וואָס האָט
 זיך געקלעפּט ווי אַן אַרבעס צו דער וואַנט.
 און אויב איך האָב פּרײַער גערעדט וועגן אַ פּסיכאָאַנאַליטישער דער-
 קלערונג פאַר זיין צעטראַגנקייט און טאַמעוואַטקייט, נעם איך עס פּון פּאַלגנ-
 דיקן פּאַקט:
 איינמאַל האָט אים דער דיכטער ש. בעת אַזאַ מאַמענט, אַ טאַרע גע-
 טאָן פאַרן אַקסל און געזאָגט:
 — צעחושטער פּראַפעסאָר, אויף וועלכער וועלט ביסטו?
 ער האָט זיך מיטאַמאַל צעלאַכט און תּיכף פאַרשעמט אָפּגעזיפּצט:
 און נאָך אַ טבע האָט ער געהאַט: ווען ער האָט זיך געפונען אין אַן אומ-
 באַקוועמער לאַגע פּלעגט ער — נישט־מיר, נישט־דיר — נעמען דערציילן
 עפעס אַ מעשה.
 אין אָנהייב האָט זיך געקענט אויסדאַכטן, אַז די מעשה איז אַ משל־די-
 קער ענטפּער אויף דער געגעבענער סיטואַציע. זי איז אָבער קיינמאַל דאָס
 נישט געווען. זי האָט גאָר געצילט אים אַוועקצופירן פּון דער אומבאַקוועמ-
 לעכער סיטואַציע.
 זיין ליבסטע מעשה אין אַזעלכע פּאַלן איז געווען די מעשה מיט דער
 וואַש־מאַשין.
 די מעשה איז שוין געווען אַן אַלטע, נאָר האַפּשטיין האָט זי ליב געהאַט
 צו דערציילן יעדעס מאַל אויפּסניי.
 האַפּשטיין האָט געהאַט אַ שוואַכקייט צו מייסטערעווען און ס'האָט אים
 געצויגן צו אַלערליי מעכאַניזמען.
 אין יאָר 1939, ווען די רויטע אַרמיי האָט פאַרנומען די מזרח־פּוילישע
 געביטן, איז ער געשיקט געוואָרן, צוזאַמען מיט אַנדערע אוקראַינישע און
 ייִדישע שרייבער, קיין לעמבערג.
 קומענדיק קיין לעמבערג האָט האַפּשטיין, ווי אַלע אַנדערע „מזרחני-
 קעס“, זיך געלאָזט איבער די געשעפטן פּון דער מערב־אייראָפּעיִשער בור-
 זשוואַזיע, כדי איינצוקויפּן פאַרשיידענע זאַכן, וועלכע מען האָט שוין אין רוס-
 לאַנד לאַנג, לאַנג נישט געקריגן.
 ווער עס האָט געקויפּט זיידנציג, וואַלענע מלבושים, שטאַפּן, שיד אאִוו,

האָפּשטיין האָט געקויפט ספרים און אַן אַלטע וואַש־מאַשין פון משותלחס צייטן.

די מאַשין האָט ער אַהיימגעפירט קיין קיעזי און מיט גרויס פייערלעכ־קייט גענומען וואַשן זיין וועש.

און וועש, דאַרף מען וויסן, פשוטע אונטעררוועש, איז אין רוסלאנד גע־ווען זייער און זייער אַן איידעלע מאַטעריע.

מען האָט זיך געחכמהט, אַז ס'איז גרינגער צו קריגן אַן אַרדן ווי אַ פאַרליוועש.

דוד האָפּשטיין האָט אַלע זיינע תּחתונים און אַלע זיינע העמדער אַרייב־געפאַקט אין דער בורזשוואַזער וואַש־מאַשין און זיך געגרייט דערצו, אַז די קאַפיטאַליסטישע טעכניק זאָל פאַר אים אַרבעטן.

ער האָט אָבער איבערגעלעבט אַ שווערע אַנטוישונג.

נאָכן פאַרענדיקן די וואַש־פּראָצעדור האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אַלע תּחת־נים זענען אַרויסגעקומען אַן נאָגעוויצעס און אַלע העמדער — אַן אַרבל און דאָס ביסל וועש, וואָס איז נישט צעשאַרפעט געוואָרן פון דער אַלטער מאַשין איז געווען איינזאַמאָליק, מיט ברוינע פּלעקן פון זשאַווער.

דוד האָפּשטיין האָט אומעטום דערציילט די מעשה, ווי אַזוי ער איז גע־פאַלן אַ קרבן פון דער שווינדלערישער קאַפיטאַליסטישער טעכניק.

און אַלע וואָס האָבן די מעשה געהערט האָבן זיך געפרייט און געלאַכט מיט הנאה דערפון, וואָס די פאַרפוילטע בורזשואַזיע מיט איר רעקלאַמירטער טעכניק טויג אויף טויזנט כּפרות.

אין האָפּשטיינס דערציילן און אין דעם געלעכטער פון זיינע צוהערער איז געווען די הנאה פון מענטשן, וואָס קענען אויסלאַכן דאָס, וואָס זיי זענען מקנא און קענען נישט דערגרייכן.

סאָוועטישע מענטשן האָבן אין זייער לית־ברירהדיקייט זייער אָפט זיך פאַרשאַפט אַט די הנאה, נישט איינער פון זיי האָט זיך געטרייסט דערמיט, וואָס אין דער קאַפיטאַליסטישער וועלט איז נאָך ערגער.

מיליאָנען מענטשן אין רוסלאַנד האָבן געגלייבט, אַז אין די קאַפיטאַ־ליסטישע לענדער הערשט נאָך דאָס געזעץ פון מיטלאַלטערלעכן פעאַדאַליזם: מען שלאַגט די אַרבעטער מיט אַ בייטש און יעדע כּלה פון אַן אַרבעטער מוז איר ערשטע נאַכט אַוועקגעבן דעם באַלעבאַס.

בעת מיר זענען אָנגעקומען קיין רוסלאַנד האָבן אונדז נאַווע רוסישע מענטשן געפרעגט:

— ביי אייך אין פּוילן האָט איר אויך געגעסן אַזעלכע ווייסע בולאַ־טשקעס?

עס זענען געווען פאלן, ווען מ'האט די פליטים פון פוילן געגעבן צוקער און מילך און דער אַרטיקער באַפעלקערונג האָט מען דאָס נישט געגעבן. (דאָס איז געשען אין דעם ערשטן טאָג ווען אַ פליטים־ברייגאַדע פלעגט אַנקומען אויף אַרבעט אין טיף־רוסלאַנד). די אַרטיקע מענטשן האָבן זיך געהיידוּשט אויף דעם. דאָן האָט זיי דער נאַטשאַלניק דערקלערט:

— וואָס גלייכט איר זיך צו זיי? זיי האָבן דאָך שוין 20 יאָר אין זייער קאַפיטאַליסטישן פוילן קיין צוקער און קיין מילך נישט פאַרוואָרט.

און דער אַרטיקער עולם האָט געגלייבט.

די וואָס האָבן נישט געגלייבט האָבן זיך געצווונגען צו גלייבן, ווייל דערמיט, וואָס יענעם איז ערגער, איז זיי געוואָרן בעסער.

האַפּשטיינס מעשה מיט דער וואַש־מאַשין האָט תמיד געהאַט גרויס דער־פּאַלג, אַפילו ביי אַזעלכע שרייבער, וואָס האָבן געוואָלט, אַז די דאָזיקע וואַש־מאַשין כאַראַקטעריזירט בשום אופן נישט די קאַפיטאַליסטישע טעכניק.

ווען מיכאַעלס און פעפער זענען צוריקגעקומען פון אַמעריקע האָבן זיי דערציילט מוראדיקע מעשות וועגן דעם עלנטן, אַרעמען לעבן פון די דאָר־טיקע ייִדישע שרייבער.

פעפער האָט דערציילט, אַז ליוויק פאַרט אַרום איבער שטובן צוזאַמען־נעמען שמוציקע וועש, וועלכע זיין פרוי וואַשט אין דער היים און דערפון מאַכט ער אַ לעבן.

מאַני לייב האָט, לויט אים, געאַרבעט אין אַ שאַפּ 16 שעה אין טאָג. אַפאַטאַשו האָט געמסחרט מיט אַלטע ביכער.

סאָוועטיש־ייִדישע שרייבער האָבן געהערט די דאָזיקע מעשות און זיך געטרייסט...

זיי איז פאַרט נאָך בעסער געווען. זיי האָט די מלוכה באַזאָרגט מיט אַ שטיקל „פּאַיאַק“.

האַפּשטיינס וואַש־מאַשין איז געוואָרן דער סימבאָל פון דער דאָזיקער איינריידעניש.

— ביי אונדז איז נישט אַלץ ווי צום בעסטן. מיט ייִדיש — אַוודאי נישט. אָבער ערגעץ אַנדערש איז נאָך ערגער.

עס זענען געווען צייטן ווען ייִדישע שרייבער אין סאָוועטרוסלאַנד האָבן דערין געגלייבט באַמונה שלימה און דער־אַ גלויבן איז געווען פאַר זיי אַ מין באַרעכטיקונג פאַר דעם אייפּערדיקן באַזינגען די ווירקלעכקייט אין ראַטנ־פאַרבאַנד, כאַטש די דאָזיקע ווירקלעכקייט איז לגמרי נישט געווען אַזוי זינגעוודיק.

מיט אַנדערע ווערטער האָט עס געקענט הייסן: „מיר זענען נישט קיין

«ווירקלעכקייט־פעלשער», ווייל מען מוז און מען האָט מורא, נאָר דערפאַר ווייל מיר זענען איבערצייגט אַז קיין אַנדער אויסוועג איז נישטאָ».

— ערגעץ אַנדערש איז נאָך ערגער.

די מורא, פון איין זייט, און די פּראָפּאָגאַנדע, אַז «ערגעץ אַנדערש איז נאָך ערגער» — דאָס זענען די צוויי פּיס, מיט וועלכע עס באַוועגט זיך דער סאָוועטישער לעבנס־סיסטעם.

עס איז שווער פאַר אַ מענטשן אָפּצולעבן אַ גאַנץ לעבן מיט דעם באַ־ווסטזיין, אַז ער שרייבט און זאָגט ליגן. וואָס זשע טוט ער? ער צווינגט זיך צו גלייבן, אַז ערגעצוווּ איז אין דעם שקר פאַראַן אַ פּינטעלע אמת.

סאָוועטישע שרייבער האָבן, אין זייער רוב, גוט געוואוסט, וועגן דעם ליגן אין וועלכן זיי לעבן, זיי האָבן זיך אָבער איינגערעדט, אַז דער ליגן איז נייטיק צוליב אַ גרעסערן אמת, זיי האָבן זיך געצוונגען צו גלייבן, אַז דאָס וואָס זיי ריידן און שרייבן טוען זיי דערפאַר, ווייל זיי אליין זענען דערצו מסכים און מסכים זיין דערצו מוזן זיי, ווייל —

«ערגעץ אַנדערש איז נאָך ערגער».

אין דעם דאָזיקן ליגן האָבן אַ סך ערלעכע פון זיי געגלייבט.

און דוד האַפּשטיין — מער ווי אַלע אַנדערע.

מער פון אַלע אַנדערע, אָבער דאָך נישט תמיד.

— 4 —

אַרום און אַרום איז דוד האַפּשטיין געווען אַ גוטער מענטש.

פאַר זיין גוטסקייט האָט מען אים אויך ליב געהאַט.

און חוץ אַלעמען איז ער געווען אַ מענטש פון התפעלות, אַ מענטש,

וואָס האָט זיך לייכט געקענט אַוועקלאָזן אויף די פּליגל פון באַגייסטערונג.

איך האָב אים אַ סך מאָל געזען אין אַזעלכע מאַמענטן און ער האָט דע־

מאַלט געהאַט אַ פנים פון אַ חסיד, וואָס איז גרייט נתפעל צו ווערן פון זיין

רבי... אַלצאיינס ווער דער רבי זאָל נישט זיין.

אין אַזעלכע מאַמענטן האָט מען דערקענט דעם פּאַעט אין אים און איך...

דאָס קינד אין אים.

ער האָט זיך אַנגעצונדן ווי אַ שוועבעלע און האָט געשטראַלט ווי אַ זון.

שוין נאָכן רוף צו שרייבן רוסיש האָט ער געקענט אַריינפאַלן אין דער

גרעסטער התלהבות צוליב אַ שורה, צוליב אַ נייעם אויסדרוק אין ייִדיש.

איינמאָל, געדענק איך, האָט די דיכטערין ר. אַפּעדרוקט אַ ליד אין

דער «איינקייט», איז האַפּשטיין זי געקומען זוכן אין אַנטי־פּאַשיסטישן

קאַמיטעט.

דארט האָט ער זיך דערוווסט, אָז זי איז קראַנק און ער איז צוואַלאַם אַוועק צו איר אַהיים.

איך בין אַקוראַט געקומען זי מבקר-חולה זיין, ווען האָפּשטיין איז אַריינגעפאַלן צו איר אין שטוב מיט אַ געשריי:

— ר. ר., וווּ ביסטו? האָסט אַנגעשריבן אַ ליד... עס קומט דיר אַ קוש אין קאַפּ פאַרן ליד.

דערנאָך האָט ער אַרויסגענומען פון טאַש אַ קליין רויט עפעלע און עס איר געגעבן:

— נאָ דיר, ר., מיין אַרדן פאַרן ליד.

אַן עפעלע אין 045טן יאָר אין מאַסקווע איז פאַקטיש געווען אַ האַל-בער אַרדן.

באַמערקט, אָז איך בין אויך דאָ, האָט ער אַרויסגעכאַפט פון טאַש אַ צווייט רויט עפעלע און עס מיר געגעבן:

— פאַרוואָס קומט מיר דער אַרדן, חבר האָפּשטיין? — האָב איך גע-פרעגט.

— עס קומט אייך, עס קומט אייך — האָט ער גיך געענטפערט — אייער באַשרייבונג פון אוגערס טויט גרוילט נאָך היינט מיין לייב.

די דיכטערין ר., וואָס האָט געהאַט, פאַרשטענדלעך, אַ סך מער פּראַקטיק אין דער סאַוועטישער ווירקלעכקייט פאַר מיר, האָט אַבער דאָס עפעלע נישט אַזוי גיך געוואַלט צונעמען.

— איר האָט דאָך זיי געקויפט אויפן שוואַרצן מאַרק, חבר האָפּשטיין? — האָט זי געפרעגט.

— נו, ווי דען, אַוודאי אויפן שוואַרצן מאַרק, אויפן „גרינעם באַזאַר“.

— נו, אויב אַזוי, האָט איר דאָך זיי געקויפט נישט סתם אַזוי, נאָר צוליב עפעס. טאָ פאַרוואָס זשע גיט איר זיי אונדז אַוועק?

— דעם אמת געזאָגט, האָב איך זיי געקויפט פאַר שפרהן (שפרה כאַלאַדענקאַ — אַ שוועסטער פון האָפּשטיינען, אַ דיכטערין אין רוסלאַנד) אַבער, אָז דו האָסט אַנגעשריבן אַזאַ גוט ליד, ביסטו בילכער, און פאַר שפרהן וועל איך מאַרגן קויפן אַנדערע.

באַלד טאַקע איז ער אַריין אין אַ שמועס וועגן ליטעראַטור און זיך אַנ-געצונדן מיט זיין אייגנטימלעכער התפעלות.

אַז ער האָט זיך אַנגעצונדן איז ער גרייט געווען צו זינגען שישו ושמחו. זיין רויטלעך פנים האָט געשוויצט און עס האָבן דערפון געקאַפּעט טראַפּנס גליק.

און אפנים, און צוליב דעם דאָזיקן האַפּשטיין האָט מען סובל געווען אַלע אַנדערע פאַרוואַנדלונגען זיינע.

ער האָט אָבער פּונקט אַזוי גיך געקענט אַרײַנפאַלן אין יאוש און אין עצבות צוליב דער מינדסטער קלייניקייט.

איינ זאך מוז איך אָבער זאָגן: אין אַלע זיינע שטימונגען און פאַרוואַנדלונגען האָט איר געקענט מיט אים זיין זיכער. אַפילו ווען ער איז געוואָרן סאָוועטיש־פרום איז ער דאָס געוואָרן נאָר פאַר זיך. ער האָט אייך געקענט וועלן איבערצייגן, און איר דאַרפט אויך אַזוי זיין, נאָר טאַמער האָט איר זיך געעקשנט, האָט איר געקענט זיכער זיין, און מצד אים דראַעט אייך נישט קיין שום געפאַר.

ער וועט נישט דערציילן וווּ מען דאַרף.

ער וועט נישט ווערן כשר אויף אייער חשבון.

איינמאַל האָבן מיר זיך געטראַפּן אין ליטפּאַנד.

נאָר לאַמיר אייך קודם־כל זאָגן, וואָס איז דאָס אַזוינס „ליטפּאַנד“.

די סאָוועטישע שרייבער־אַרגאַניזאַציע האָט זיך געטיילט אויף צוויי אַפֿ־טיילונגען: אויף דעם „פאַרבאַנד פון די סאָוועטישע שרייבער“ און אויף דעם „ליטעראַטורני פּאַנד“.

די ערשטע אַפּטיילונג האָט זיך פאַרנומען מיט דעם שרייבערס נשמה.

די צווייטע — מיט דער שרייבערס חומר.

די ערשטע איז געווען תורה. די צווייטע — קמה.

איינגעשטאַנען זענען ביידע אַפּטיילונגען אין צוויי באַזונדערע הייזער.

אַפילו אויף צוויי באַזונדערע גאַסן. דער „פאַרבאַנד“ — אויף וואַראַזסקי־גאַס, דער ליטפּאַנד — אויף טויערסקאַי בולוואַר.

פון דעס־טוועגן האָט מען דווקא אין דער צווייטער אַפּטיילונג, אין „ליט־

פּאַנד“, געקענט דערשפירן, ווי עס האַלט דער מצב פון אַ שרייבער איז דער ערשטער אַפּטיילונג, אין „פאַרבאַנד“.

אויב די אַקציעס פון שרייבער אין „פאַרבאַנד“ זענען געוואַקסן, האָט

ער אין „ליטפּאַנד“ זוכה געווען צו שניידן די ריווח־קופּאַנעס.

די ריווח־קופּאַנעס זענען געווען: אַן אַרדער אויף אַ פאַר שײַך, אַ גוטן

בילעט אין טעאַטער אַרײַן, אַ צוגאַב־צעטל צום שפּײַז־פּאַיאַק אד״גל.

מלחמה־צייט, און נישט נאָר מלחמה־צייט, איז אין רוסלאַנד אַלץ גע־

ווען ראַציאָנירט און רעגולירט לויט אַ פּרײַערדיקער צוטיילונג.

אַפילו אַבאַנירן אַ צייטונג האָט מען אַנדערש נישט געקענט ווי נאָר

לויט אַ פּרײַערדיקער צוטיילונג, לויט אַן אַרדער.

פלעגט טאַקע אַ שרייבער זיך אַפט דערוויסן וועגן זיין מערכה אין די

אויגן פון דער נאטשאַלסטווע, נישט פון קיין קריטיק און רעצענזיעס, נאָר פון די אַרדערן, וואָס ער האָט באַקומען אין ליטפּאַנד.

אויב מען האָט אים הייַנאַר נישט געגעבן די צוטיילונג צו אַבאָנירן די „פּראָוודאַ“ איז דאָס געווען אַ שלעכטער סימן וועגן זיינע ליטעראַרישע פּאַרדינסטן.

פּאַרשטייט זיך, אַז נישט אַלעמאָל איז דאָס יאָ באַקומען צוטיילונגען געווען אַ גוטער סימן. אַ סך האָבן באַקומען פון אַלדאָס גוטס נישט פאַר קיין ליטעראַרישע זכותים, נאָר פון גוטברודערשאַפט מיט דער ליטפּאַנד-נאַ-טשאַלסטווע.

אויף די שלעכטע סימנים האָט מען אָבער געקענט בויען ווי אויף אַ בע-טאַנענעם פונדאַמענט.

וואָרום דער שרייבער וואָס האָט אין געגעבענעם מאַמענט געהאַט, ווי מען זאָגט אין צפון-אַמעריקע, אַ גוטן רעקאָרד, וואָלט די נאטשאַלסטווע פון ליטפּאַנד נישט דערוועגט זיך צו באַעוולען.

געדענק איך, אַז איינמאָל בין איך געווען אין דעם דאָזיקן ליטפּאַנד, כּדי אַפּצונעמען מיינע ברויטקאַרטלעך און האָב דאָרט געטראָפּן דוד האָפּ-שטיינען טענהן מיט אַריה דאָוידאָוויטשן.

אַריה דאָוידאָוויטש, אַ רוסיפיצירטער ייד, מיט אַ קאַלינין (קאָזע) בערדל, איז געווען דער געהילף-דירעקטאָר פון ליטפּאַנד. ער וואָלט געוויס שוין לאַנג פּאַרביטן זיין העברעיִשן נאָמען „אַריה“ אויף דעם רוסישן „לעוו“, אָבער לעוו דאָוידאָוויטש איז געווען דער נאָמען פון איינעם אַ ייד, וואָס איז אין רוסלאַנד געווען שטאַרק טריף און איז באַטראַכט געוואָרן ווי דער אבי אבות הקאָנטרערעוואָלוציע. דעריבער איז שוין דער געהילף-דירעקטאָר פון ליטפּאַנד געבליבן ביי דעם נאָמען פון זיין זיידן: אַריה.

האַפּשטיין האָט פון אָט דעם אַריה דאָוידאָוויטשן געוואָלט אַן אַרדער אויף אַ פאַר קאַלאַשן.

די קאַלאַשן האָט ער באַדאַרפט פאַר זיינע פּיס, וואָס זענען אין מאָס-קווער פּראָסט נישט באַשיצט געווען פון קעלט.

אָבער, אַז אַריה דאָוידאָוויטש האָט אים דעם אַרדער נישט געגעבן, איז דאָס געווען אַן אַנזאָג, אַז די פּיס וועלן ליידן צוליב דעם, וואָס דער קאַפּ איז שולדיק.

און דוד האָפּשטיין האָט אַזוי געוואָלט אויסבעטן ביים ליטפּאַנד אַ צייכן, אַז מיט זיין קאַפּ איז אַלץ אין אַרדענונג.

דאָס נישט קריגן קיין באַשיצונג פאַר די פּיס האָט אים קלאַר געמאַכט, אַז זיין גאַנץ לעבן איז ערגעצוווּ נישט זיכער.

דאס האט אים, פארשטייט זיך, זייער דערשלאגן.
אין רוסלאנד האט מען פארשטאנען די שפראך פון די דאזיקע סימנים
און מען איז אויף זיי געווען באזונדער פילבאר.
אז מען האט אין ליטפאנד געקריגן צוגעטיילט א טערמאמעטער, האט
מען געווסט, אז ערגעצווו איז נאך דיין פאזיציע געזונט.
אז מען האט דיר אבער אפגעזאגט א פאר שקארפעטקעס, האסטו דער-
פילט, אז דו ביסט אינגאנצן נאקעט.

דוד האפשטיין האט דעמאלט קיין קאלאשן נישט געקריגן און ער איז
אוועקגעגאנגען מיט דעם דערשלאגענעם געמיט פון איינעם, וואס האט בא-
קומען א צייכן, אז ער דארף מפשפש זיין במעשיו.

מיר זענען אראפ פון ליטפאנד צוזאמען.
א שטיקל צייט זענען מיר געגאנגען שווייגנדיק. דערנאך האט ער גע-
פרווט ארויפציען אויף זיינע ליפן א קאלטן, וואקסענעם שמייכל.
— מאסקווא סליאזאם נייע וויעריט, דא גאלאשי נייע דאזיאט (מאסקווע
גלייבט נישט קיין טרערן און גיט נישט קיין קאלאשן).

די ערשטע העלפט איז א באקאנט רוסיש פאלקס־ווערטל. די צווייטע
העלפט האט האפשטיין אליין צוגעגעבן, כדי צו כאראקטעריזירן זיין סי-
טואציע.

איך האב דערביי געפילט, אז ער וויל זיך אליין איינשמעסן, אז דאס,
וואס ער האט נישט באקומען קיין ארדער איז נישט קיין סימן פון זיין מערכה,
נאר ס'איז דערפאר וואס ער, האפשטיין, איז א קיעווער און דא איז דער
ליטפאנד א מאסקווער.

ס'איז געווען א קנאפע טרייסט.
ווען מיר זענען מיט דעם טויערסקאי בולוואר צוגעקומען צו די „ני-
קיטסקע טויערן“, האב איך זיך אפגערופן:
— חבר האפשטיין, איר האט וועגן דער מאסקווע, וואס גלייבט נישט
קיין טרערן, אנגעשריבן א התפעלותדיק ליד.

ער האט זיך ראש אפגעשטעלט און מיט טראציקייט געזאגט:
— יא, איך האב פון דעסטוועגן אנגעשריבן וועגן מאסקווע א התפעלות-
דיק ליד... פון דעסטוועגן... איך האב מאסקווע ליב און איר... איר דארפט
זי אויך ליב האבן.

— געוויס — האב איך געענטפערט — אלע האבן ליב מאסקווע. יע-
דער אויף זיין שטייגער. טיילמאל דאכט זיך מיר נאר, אז ס'איז אן איינזיי-
טיקע ליבע.

האפשטיין האט זיך צעהיצט:

— רעדט נישט, חבר, רעדט נישט. מען דארף אזוי נישט ריידן. איר ווייסט נאך נישט וואס מאסקווע איז. מאסקווע איז דער קאפ און דאס הארץ פון דער רעוואלוציע. פון אקטיאבר... צי ווייסט איר ווי מיר וואלטן אויס-געזען אן אקטיאבר?

איך האב שוין נישט געענטפערט און בעת מיר האבן זיך צעשיידט, האב איך זיך אליין געשאלטן פאר מיין אומפארזיכטיקייט. דער נאר האט מיך א שטופ געטאן צו זאגן דאס, וואס מען דארף נישט. מער פעלט מיר נישט נאר האפשטיין זאל, חלילה, לאזן פאלן א ווארט וועגן דעם וואס מיר האבן גע-רעדט.

עס זענען אבער אוועק טעג און האפשטיין האט אין ערגעץ נישט גע-לאזט פאלן קיין ווארט וועגן מיין אפיקורסות. פארקערט, איינמאל ווען איך האב אים אויסגעמיטן ביים אריינגיין אין אַנטי־פּאַשיסטישן קאָמיטעט, האט ער מיך אליין אָפּגעשטעלט, מיך גענומען אונטערן אַרעם און געבעטן כ'זאל אים אונטערפירן א שטיקל וועג.

כ'האב זיך געריכט אויף אן אמתער פארציע מוסר. האפשטיין איז מיט גיכע, דריבנע טריט אוועק פארויס און מיך כמעט נאכגעשלעפט. פלוצים האט ער זיך אפגערוּפן:

— דער נסתר האט מיר דערציילט וועגן אייך און אייערע חברים. ער האט מיר דערציילט וועגן אייך אלעמען. איך ווייס וואס איר טראכט וועגן אונדו.

— מיר טראכטן וועגן אייך חלילה נישט קיין שלעכטס, חבר האפשטיין האב איך געזאגט און דאס איז געווען אמת.

— כ'ווייס, כ'ווייס. איר מעגט וועגן אונדו טראכטן וואס איר ווילט. איך אויף אייער ארט וואלט אפשר אויך געהאט אזעלכע מחשבות. די מלחמה וועט זיך ענדיקן, וועט איר צוריקפארן דארט פון וואנען איר זייט געקומען. אפשר נאך ווייטער. מיר זענען שוין אויף אייביק היגע. אויף א גאנץ לעבן היגע. איר פארשטייט דעם חילוק? געדענקט: אל תדין את חברך...

איך האב אים איבערגעריסן:

— חבר האפשטיין, נישט איר, נישט עמעצער פון מיינע חברים האט בדעה וועמען עס איז דו צו זיין. מיר זענען אויך נישט קיין צדיקים. מיר האבן אויך געטאן פארשיידנס כדי צו לעבן... כדי דורכצולעבן...

— איז געדענקט־זשע — האט ער מיך אָנגעכאַפּט פאַר אַ האַנט — טאַמער צעשיידן מיר זיך — דערמאָנט נישט צום שלעכטן. קיינער ווייסט נישט מיט וואס מיר זענען געפרוּווט געוואָרן. ס'איז נאך אַ ווּנדער, אַ גרוי-סער חידוש ווי מיר האבן דעם צלם אלוקים כאַטש וויפל ס'איז דערהיטן.

אויסנוצנדיק זיין באַרעדעוודיקייט, האָב איך זיך דערוועגט אַ פּרעג צו טאָן:

— פון דעסטוועגן, חבר האַפּשטיין, דערקלערט מיר אייער התפעלות פאַר דער שטאַט, וואָס גלייבט נישט קיין טרערן. איר זייט דאָך אַ קנעווער? ער האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ און פאַרעקשנט געקוקט צו זיינע שיד. — זעט אויס, אַז מען האָט איך דאָ ווייניק געלערנט פּאָליטי־גראַמאַטע. נו, אָבער פרקי אבות האָט איר דאָך יאָ געלערנט? געדענקט איר וואָס סע שטייט געשריבן וועגן אַן עבירה? עבירה גוררת עבירה. און צוריקגעשמועסט; וואָס איז דער חילוק, מאַסקווע צי קנעוו? און אין קנעוו האָט דען יעקב אבינו יאָ גענעכטיקט? ער האָט אַ היפשע וויילע שטיל געשוויגן, דערנאָך האָט ער ווייטער גע־זאָגט:

— גוט איז געווען יענע פּאָעטן נאָכן חורבן בית ראשון, וואָס האָבן אין דער פרעמד געהאַט כוח אויפצוהענגען זייערע פידלען אויף די ווערבעס און אינגאַנצן נישט צו זינגען. אָבער אַז מען האָט די פידלען אויף קיין ווערבעס נישט אויפגעהאַנגען און מען האָט שוין יאָ געזונגען, האָט מען שוין געמוזט זינגען אי וועגן קנעוו, אי וועגן מאַסקווע. עס האָט מיר אַזש פאַרפעלט אַטעם פון זיינע רייד. ער האָט אָבער וויי־טער געטראַכט אויף אַ קול:

— כ'האָב שוין אַ סך מאָל געקלערט, אַז יענע פּאָעטן האָבן אויפגע־זערט צו זינגען אין דער פרעמד, דערפאַר ווייל זיי האָבן ברוח נבואה איינ־געזען, אַז יידיש געזאַנג אין גלות מוז זיך ענדיקן מיט מה יפית פאַרן פריץ. — די געשיכטע פון יידישן לעבן און יידישן שאַפן אין גלות לייקנט אַפּ אייער מיינונג, חבר האַפּשטיין — האָב איך אַן אויפגערעגטער דער־וידערט.

— יאָ, איר זייט גערעכט. ס'איז אָבער געווענדט וועגן וואָס פאַר אַ גלות מען רעדט. איר ווייסט דאָך וואָס אַ גוטער ייד האָט אַמאָל געזאָגט: דער ערגסטער גלות פאַר יידן איז דער, אין וועלכן זיי פילן נישט אַז זיי זענען אין גלות... מיר דאָ, אונדזערע יידן דאָ האָבן אַ לאַנגע צייט געמיינט, אַז זיי זענען מער נישט אין גלות...

אין אַ וואָך אַרום נאָך דעם דאָזיקן שמועס, האָב איך געלייענט האַפ־שטיינס אַ ליד אין דער „אייניקייט“. אין דעם ליד האָט ער מיט הויך־קלינג־גענדיקע ווערטער באַזונגען דעם פּראַיעקטירטן „פּאַלאַץ פון די סאָוועטן“. (דעם דאָזיקן פּאַלאַץ האָט מען נאָך ביז היינט נישט אויפגעשטעלט, אָבער אַ מיניאַטור־מאָדעל פון זיין לעתיד לבוא האָט מען שוין דעמאָלט געקענט

זען אויף אלע פראפאגאנדע־פלאקאטן). האַפּשטיין האָט אין דעם ליד גע-
שאַלט אויף די העכסטע טענער וועגן דעם צוקונפּסט־הויז, וואָס וועט גרייכן
צו די וואַלקנס און סטאַלינס הענט וועלן פון זיין דאָך איבערמישן די שטערן.
דער פּאַלאַץ, וווּ עס האָט געדאַרפט געשטעלט ווערן דער סאָוועטן־פּאַלאַץ
האָט זיך געפונען אינגאַנצן דריי שפּאַן פון דעם אָרט, וווּ מיר האָבן שפּאַ-
צירט און וווּ ער האָט גערעדט וועגן דעם כּוח פון די ייִדישע פּאַעטן נאָכן
חורבן בית ראשון.

— 5 —

האַפּשטיין האָט נישט געווינט אין מאַסקווע. ער האָט געווינט אין
קיעוו. ער פּלעגט אָבער זייער אָפט קומען קיין מאַסקווע און דאָ בלייבן גאַנ-
צע חדשים.

אין מאַסקווע האָט זיך דעמאָלט געפונען דער קליינער איינגעשרומפּע-
נער צענטער פון דער ייִדישער ליטעראַטור אין רוסלאַנד.

מחוץ מאַסקווע איז אין ערגעץ נישט געווען קיין סימן פון אַ ייִדיש־לי-
טעראַריש לעבן.

אַלע באַמונגען, נאָך דער רעוואַקואַציע, צוריק אויפצושטעלן אַ ייִדיש
לעבן אין קיעוו, כאַרקאָוו, מינסק, ווילנע, צי אַפילו טשערנאָוויץ, האָבן זיך
נישט איינגעגעבן.

ייִדישע שרייבער, וואָס זענען צוריקגעקומען פון אַלע עקן לאַנד אין
זייערע היימטשטעט האָבן געמיינט, אַז ס'וועט זיך איינשטעלן אַ לעבן ווי
פריער.

מען האָט מנצח געווען דעם ייִדישן שונא — טאָ פאַרוואָס זאָל מען נישט
צוריקגעבן ייִדן כּאַטש דאָס ביסל רעכט, וואָס זיי האָבן געהאַט איידער דער
שונא איז זיי באַפּאַלן?

פאַר דער מלחמה זענען געווען ייִדישע צייטונגען אין מינסק, קיעוו,
ווילנע און אין ביאַליסטאָק.

ייִדישע זשורנאַלן זענען דערשינען אין אַ סך שטעט.

האָבן ייִדישע שרייבער געמיינט, אַז נאָך דער מלחמה וועט ווידער זיין
כּשנים קדמוניות.

ס'איז אָבער נישט אַזוי געווען.

מען האָט אין ערגעץ נישט דערלויבט צו באַנייען קיין ייִדישע אויס-
גאַבעס.

תירוצים זענען געווען פאַרשיידענע:

1) די ייִדישע באַפּעלקערונג איז אויסגעראַטן געוואָרן דורך די נאַציס.

די וואָס האָבן זיך באַוווּזן צו עוואַקוּירן זענען נאָך נישט צוריקגעקומען. (מען האָט זיי אגב געמאַכט גרויסע שוועריקייטן ביים צוריקקומען. נאָר דאָס גע- הערט נישט צו אונדזער ענין). עס פעלט דעריבער די מאַסן-באַזע פון יידי- שע ליענער פאַר אַ וואַסער עס איז יידישע אויסגאַבע.

2) די נאַצישע פּראָפּאַגאַנדע האָט אויף די אַקופּירטע געביטן איבער- געלאָזט אַן אויפוואַקס פון אַנטיסעמיטיזם און די סאָוועטישע מאַכט מוז זיך רעכענען מיט די אַנטיסעמיטישע שטימונגען ביים צוריק פאַרפעסטיקן זיך און ביים אַפּבויען די שאַדנס, וואָס די מלחמה האָט גורם געווען. במילא איז נישט טאַקטיש צו רייצן די געפילן פון דער באַפעלקערונג מיט אַ יידיש לעבן און אַ יידישער קולטור-טעטיקייט.

3) אַזוי ווי היטלער האָט שוין סיי-ווי אויסגעראַטן די מאַסן-באַזע פון יידישן לעבן אין די אַקופּירטע געביטן, האָט נישט קיין שום זין צו סטי- מולירן אויפּסניי אַ יידישע נאַציאָנאַליטעטן-גרופּע מיט אַ באַזונדערער יידי- שער קולטור און שפּראַך. עס איז בעסער, אַז די פאַרבליבענע יידן זאָלן זיך אַסימילירן. איבעריקנס, האָט מען צוגעגעבן, איז אַסימילאַציע סיי-ווי דער וועג אויף וועלכן עס גייט די יידישע באַפעלקערונג אין סאָוועטנפּאַרבאַנד, ווי דאָס איז דערווייזן געוואָרן נאָך אין די פאַר-מלחמה-יאָרן.

די אַלע תירוצים האָט מען געגעבן, האַלב אַפיציעל, די יידישע טוער פון אַנטי-פּאַשיסטישן קאַמיטעט, ווען זיי האָבן אַמאַל אַ שמועס געטאָן מיט אַן אַפיציעלער פּערווענלעכקייט וועגן באַנייען די יידישע ליעטראַטור- און קול- טור-טעטיקייט אויף די געביטן, וואָס זענען באַפרייט געוואָרן פון אַקופּאַנט. יידישע שרייבער האָבן די דאָזיקע תירוצים געמוזט אַננעמען פאַר גוט געלט.

דריי פּערטל פון די יידישע שרייבער אין רוסלאַנד האָבן דעריבער זיך קאַנצענטרירט אין מאַסקווע, וווּ עס איז דערשינען די „אייניקייט“ און וווּ דער אַנטי-פּאַשיסטישער קאַמיטעט האָט צוליב פּראָפּאַגאַנדע פאַר אויסלאַנד געקויפט ביי יידישע שרייבער זייערע שאַפונגען און זיי געשיקט אין די אויס- לענדישע יידישע צייטונגען.

ווינען אין מאַסקווע איז אַבער געווען נישט פון די לייכטע זאַכן. אין יעדער שטאָט פון רוסלאַנד עקזיסטירט דאָס פּראַבלעם פון „פּראַ- פּיסקאַ“ — פון איינגעמאַלדן ווערן אין די שטאָטישע ביכער ווי אַן איינ- ווינער.

די דאָזיקע דערלויבעניש זיך איינצומעלדן אין די שטאָטישע ביכער באַ- קומט מען גאַרנישט לייכט. אין מאַסקווע — אוודאי נישט. יידישע שרייבער אין מאַסקווע, חוץ די וועלכע האָבן דאָרט געהאַט זייער-

רע דירות פון פאר דער מלחמה, האָבן דעריבער אין שטאָט געוווינט צייט-ווייליק און אונטער פאַרשיידענע, אָפּטמאַל גראַטעסקאָמישע אויסריידן. יעדע דריי חדשים האָבן זיי געמוזט גיין נאָך אַ פאַרלענגערונג פון דער דער-לויבעניש דאָרט צו בלייבן.

יעדע דריי חדשים איז מען געשטאַנען פאַר דער סכנה אַרויסגעשיקט צו ווערן פון שטאָט.

חוץ דעם האָבן זיי געוווינט אין זייער שלעכטע דירות, אָפּטמאַל אין דירות וועלכע האָבן זיך געפונען צענדליקער קילאָמעטערס הינטער מאַסקווע, אין פאַרשטעטלעך און אין דאָטשע-ערטער.

דאָס שלעפּן זיך מיט די פּול-געפּאָקטע באַנען יעדן טאָג קיין מאַסקווע האָט ביי אַ סך פון זיי צוגענומען די לעצטע כוחות.

האָבן טאַקע אַ סך מוותר געווען אויף דעם געפינען זיך אין אַ שטיקל יידישער סביבה און זיי האָבן זיך אומגעקערט אין זייערע פּריערדיקע וווינ-ערטער, הגם ווי יידישע שרייבער האָבן זיי דאָרט נישט געהאַט וואָס צו טאָן. אַזוי האָט איציק קיפּניס, חנה לעווין, נאַטע לוריע, פּאַליאַנקער, ריווע באַלאַסני, אברהם קאַגאַן, אַשעראַוויטש, לאַצמאַן, יאַסאַדע, קאַמענעצקי, איי-זיק פּלאַטנער, נפתלי הערץ קאַן, בלאַשטיין, פינטשעווסקי (שפּעטער), יעקב שטערנבערג, משה אַלטמאַן, יאַקיר, כאַראַץ און נאָך אַנדערע, זיך באַזעצט אין קיעוו, כאַראַקאָוו, טשערנאָוויץ, קעשעניעוו, ווילנע און אַנדערע שטעט.

אויך דוד האַפשטיין האָט זיך צוליב דעם זעלביקן טעם באַזעצט אין קיעוו.

די דאָזיקע שרייבער זענען אָבער אָפט געקומען קיין מאַסקווע זיך „אַנ-וואַרעמען“.

און אָפּטער פון אַלע איז קיין מאַסקווע געקומען דוד האַפשטיין.

ער האָט דאָ, איז מאַסקווע, געהאַט אַ ברודער און אַ שוועסטער און זיי פּלעגן זיך באַמיען, אַז ער זאָל אָפט באַקומען אַן אַרויסרוף פון אַן אינסטי-טוציע. אויף דעם סמך האָט ער פון אוקראַינישן שרייבער-פּאַריין באַקומען אַ קאַמאַנדיראָווקע. (כדי צו פאַרן פון איין שטאָט אין דער צווייטער האָט מען, אין מיין צייט, געדאַרפט האָבן אַ קאַמאַנדירונג פון אַן אָפיציעלער אינסטיטוציע. כדי אָבער צו קריגן אַ קאַמאַנדירונג האָט מען געדאַרפט דער-וויון, אַז מען רופּט דיך אַרויס וועגן אַן ענין אין דער שטאָט, וווּ דו האָסט געוואַלט פאַרן).

פּלעגט האַפשטיין קומען קיין מאַסקווע זייער אָפט. דאָ פּלעגט ער אָפּ-זיצן אַ פאַר חדשים און שפּעטער צוריקפאַרן קיין קיעוו.

פּלעגט אים מאַסקווע נמאס ווערן איז ער אַוועקגעפאַרן קיין קיעוו מיט

דער פארזיכערונג, אז מער קומט ער נישט צוריק. ער פארט אהיים און ווערט
אן אוקראינישער שרייבער.

אבער אפנים אז צווישן די אוקראינישע שרייבער פלעגט ער צוריק וועלן
ווערן א יידישער שרייבער.

און דעמאלט האט מען אים ווידער דערזען אין מאסקווע.
אין מיין אנוועזנהייט האט אים בערגעלסאן אמאל געזאגט:
— דוד, וויפל איז דער שיער צו ויסעו ויחננו'ווען? בלייב אין מאסקווע.
אזויפיל קוועטשן זיך דא, וועסטו זיך אויך אריינקוועטשן.

דערויף האט אים האפשטיין צוריק געענטפערט:
— דער פאליאק זאגט: וושענדזשע דאבזשע גדזשע נאס נימא (ס'איז
גוט דארט ווו מיר זענען נישטא) און מיר איז דאפלט גוט. איין מאל בין איך
נישטא אין קיעוו און א צווייט מאל בין איך נישטא אין מאסקווע.
יידישע שרייבער אין מאסקווע האבן שוין געווסט פון זיינע גילגולים
און זיי האבן זיך באמיט. אז דאס זיין אין מאסקווע זאל אים וויל באקומען.
יעדעס מאל ווען ער איז געקומען, האט מען פאר אים איינגעארדנט
עפעס אן „אונט“.

איינמאל איז עס געווען: „א שעפערישער אונט“, א צווייט מאל, א דיס-
קוסיע וועגן זיינע נייע שאפונגען, א דריט מאל, א גרוס פון דער גייער אוק-
ראינישער ליטעראטור, א פערט מאל — עפעס אנדערש.
אלע „אונטן“ האבן אבער געהאט איין ציל: געבן אים די מעגלעכקייט
געהערט צו ווערן און צו דערפילן אביסל ווארעמקייט, וואס האט אים אזוי
שטארק אויסגעפעלט.

האפשטיין איז געווען א פראדוקטיווער שרייבער און יעדעס מאל ווען
ער איז געקומען קיין מאסקווע האט ער מיטגעבראכט א בינטל נייע לידער,
וועלכע ער האט געלייענט, סיי פאר אן עולם, סיי פאר יעדן שרייבער באזונדער.
ביחידות האבן אבער שרייבער נישט געהאט קיין גרויס חשק אויסצו-
הערן זיינע לידער.

מען האט אים טאקע ליב געהאט און מען האט געהאט פאר אים דרך-
ארץ, אבער מען האט גוט געווסט, אז דאס האט מען דרך-ארץ נישט פאר די
היינטיקע לידער פון דוד האפשטיין, נאר פאר די אמאליקע.

דוד האפשטיינען האט מען געהאלטן פאר א פאעט, וואס האט שוין
זיין ליד אפגעזונגען.

דער פאעט פון „אין ווינטער פארנאכטן אויף רסישע פעלדער“ האט
איצט געשריבן לידער, וואס זענען געווען שטרויענע רעטאריק און פלאם-
פלעצלדיקע סאוועטישע פאטריאטיק.

זיין פאָעטישע ירידה האָט זיך אָנגעהויבן מיט אַ סך יאָרן צוריק.
 די דיריגירטע ליטעראַטור האָט אים דעם ערשטן דערקוועטשט.
 זיין סטיכיע איז אַמאָל געווען די פאַרנעפלטע אימפרעסיע וואָס האָט
 דאָך אַזוי קלאַר אַרויסגעבראַכט שטימונגען און געפילן; די עטוואָס אומקלאַרע
 רייד וואָס האָבן אַזוי זינגענדיק באַהערשט דאָס געמיט; דער אינטעלעקטועל-
 לער אויפבליץ פון אַ לאַגיש-אומלאַגישן געדאַנק, וואָס האָט פאַרכישופט מיט
 אַזויפיל נייער בילד- און וואַרט-שיינקייט.

איצט איז פון דעם אַלעם געבליבן נישט מער ווי אַ הויפן פאַרפלאַנטער-
 טע רייד, אַ צוזאַמענגעלויף פון הויכע פאַרטיקע פראָזן און אַן אַ שיעור
 כלומרשטע געדאַנקען און שפּרוכן, וואָס האָבן קיינעם נישט אָנגערעגט אַפילו
 זיך צו פאַרטראַכטן.

זיין אַמאָליקן נאָמען, זיינע אַמאָליקע דערגרייכונגען און פאַרדינסטן
 האָט אָבער קיינער נישט פאַרגעסן.

ווען מען האָט גערעדט וועגן האַפּשטיינען האָט יעדערער געזאָגט:
 — מיט איין ליד קען אַ פּאָעט אַריינגיין אין גן-עֶדֶן פון דער ליטעראַט-
 טור-אייביקייט און האַפּשטיין האָט אָנגעשריבן מער ווי איין ליד פאַר וועלכן
 עס קומט אים אין גן-עֶדֶן אַ גאַלדענע שטול.

וויפּל מאָל איך האָב גערעדט מיט שרייבער וועגן האַפּשטיינען האָט
 עמעצער פון זיי באַלד דעקלאַמירט פון אויסנווייניק:

„אָוועק דער שבת שוין...
 אויף ווייסע שנייען
 אַ גרויסער עמעצער
 שיט גראָוון אַש...
 אין קליינעם קלייטעלע
 שוין וואַרטן צווייען:
 אַ טונקל מיידעלע,
 אַ שוואַרצע פּלאַש.

די בייטש איז אויסגערוט,
 דאָרט צווישן אויוון
 איז זי מיט פינצטערניש
 געדיכט פאַרשטעקט.
 אַ נעפּל-טישטוכל
 האָט דאָרטן אויבן
 דאָס לעצטע קויליטשל
 שוין שטיל פאַרדעקט...

מיט יידישע שרייבער אין רוסלאַנד

דער טאַטע האָט אָפּגעריכט
די דריטע סעודה,
און ווערט מיט טונקלקייט
מיט טיש פאַרוועבט,
און צווישן שוועסטערלעך
און שאַנס מידע
אַ מורמל-פעדימל
זיך וועבט און וועבט.

די מאַמע זוכט אין שויב
אַ ווייטן שטערן,
און גישט געפונען אים
און זיצט פאַרטראַכט...
איך זינק אין אומעטקייט
און וויל גישט קלערן,
און ס'וואַרט די קו אויף מיר,
אויף היי, אויף נאַכט."

און אַן אַנדערער האָט דעקלאַמירט מיט נאָך גרעסערער התלהבות:

„אין ווינטער פאַרנאַכטן אויף רוסישע פעלדער,
ווי קען מען זיין עלנדער, ווי קען מען זיין עלנדער?

אַ פּערדל אָן אַלטינקס, אַ סקריפענדער שליטן,
אַ שליאַך אַ פאַרשנייטער — און איך בין אין מיטן.

פון הינטן, אין איינציקן ווינקל אין בלאַסן,
נאָך לעשן זיך טרויעריק טלענדע פאַסן.

פון פאַרנט פאַרשפּרייט זיך אַ מדבר אַ וויסער,
און ווייט דאָרט צעזייט איז אַ צענדליקל הייזער —
דאָרט דרימלט אַ כוטער, פאַרזונקען אין שנייען...

צום יידישן הייזל פיל סטעזשקעלעך גייען.
אַ הייזל ווי אַלע, נאָר גרעסער די פענצטער,
און צווישן די קינדער דאָרט בין איך דער עלטסטער.

און ענג איז מיין וועלטל, און קליין איז מיין רעדל,
אין צוויי וואַכן — איין מאָל פון כוטער אין שטעטל,

ד ו ד ה א פ ש ט י י ן

און בענקען און שווייגן פון פעלדער פון ברייטע, פון וועגן און וועגלעך פארשנייטע, פארווייטע...

און טראָגן אין האַרצן פאַרבאַרגענע ווייען
פון זוימען וואָס וואַרטן און וואַרטן אויף זייען...

אין ווינטער פאַרנאַכטן אויף רוסישע פעלדער!
ווי קען מען זיין עלנדער, ווי קען מען זיין עלנדער?"

ס'איז דערביי אפשר אויך כדאי צו פארצייענען, אז וויפל מאָל איך
האַב גערעדט מיט דעם דיכטער ש. וועגן זיין אייגענער פּאַעזיע האָט ער מיר
תמיד געזאָגט, אַז די גרעסטע השפּעה האָט אויף אים געהאַט האַפּשטיינס ליד
„אַן עפל“, וואָס איז, לויט זיין מיינונג, געווען ממש אַ רעוואָלוציע אין דער
יידישער דיכטונג פון יענע יאָרן נאָך איידער די „יונגע“ אין אַמעריקע האָבן
די דאָזיקע מאַטיוון און דעם דאָזיקן אופן שרייבן אַריינגעבראַכט אין דער
יידישער ליריק, ש. פלעגט דערביי זיך נישט קענען אָפהאַלטן יעדעס מאָל
מיט זיין שיינ מעלאָדיש קול אויסצוזינגען די ווייטערדיקע פּערזן:

דו ריינער לאַגל פול מיט ווין, מיט שנייך האַרטן,
ווי דורכזיכטיק, ווי דופטיק איז דיין דינגק הייטל,
ווי מילד פאַרזיגלט ביסט מיט שטעמפעלעך מיט צאַרטע
פון ביידע זייטן!

וואָס זאָל איך טאָן? די ציין, דער גומען וואַרטן.
ווי זאָלן זיך די אויגן שוין צעשיידן
מיט אַזאַ גרוס אַ העלן אַ געגאַרטן
פון פּרילינגס־פּריידן!

אַ ווייטער גרוס פון ווייטע בליטן,
פון ערדן־רויך מיט זונען־שטראַלן,
נאָר אַט די ציין — זיי וואַרטן, היטן...
אַ ביס — פאַרפאַלן...

און דער וואָס האָט געקענט שׂם לידער, דעם איז אפשר טאַקע נישט
שווער געווען אין זיי אָפּצוהוּבן דעם איינפלוס פון האַפּשטיינס ציטירטן ליד
אויף זיין שאַפּן.

מיט יידישע שרייבער אין רוסלאַנד

ווען מען גיט דערביי אַ טראַכט, אַז דער זעלביקער האַפּשטיין פון די ציטירטע לידער האָט אין די לעצטע יאָרן געזונגען:

„שיין און שיין איז אונדזער וועלט,
ווען עס צייטיקט זיך דאָס פעלד.

ווען פון זעט דער גרויסער רייך
גייט פון קאָרן און פון ווייץ,

ווען פון ברוסט אַ הילף זיך בעט:
„לאַנד פון אַרבעט און פון זעט“.

נאָך אַ הילף זיך בעט דערביי —
לאַנד מיינס, לאַנד מיינס, דו ביסט ניי!

רייך מיט ווערדע און מיט מוט
און מיט ברויז פון רויטן בלוט!

פון מיליאָנען דיינע זין
בין איך איינער, איינער כּיבין.

מיינע קינדער וואַקסן פריי,
מיינע קינדער ליבן טריי

דיך מיין לאַנד, מיין לאַנד מיין גרויס
און דיין רויטן, רויטן ברויז!

ווערט שוין קלאַר פאַרוואָס ייִדישע דיכטער אין רוסלאַנד האָבן אויסגעמיטן
צו הערן זיינע לידער פנים אל פנים און פאַרוואָס ס'איז זיי אַזוי נישט ניהא
געווען צו זאָגן אים אַ מיינונג דירעקט אין די אויגן אַרײַן.

ערגעצווו האָט ער געוואָסט די מחשבות פון די ייִדישע שרייבער וועגן
אים און, פאַרשטענדלעך, דערפון שטאַרק געליטן. דער גאַנצער כּבוד און דרך־
ארץ וואָס מען האָט אים אַרויסגעוויזן איז אים צוליב דעם נישט איינגעגאַנג־
גען, ווייל ער האָט געפילט, אַז די באַצײונג צו אים קומט נישט פון די היינ־
טיקע שאַפונגען, נאָר פאַר זיינע, ווי ער האָט זיך גאַליק אויסגעדריקט, „היס־
טאַרישע פאַרדינסטן“.

ער האָט זיך געבונטעוועט קעגן דעם און באַשולדיקט זיינע נאָענטסטע
חברים אין אַ שפּיל פון „דאַפּלטער בוכהאַלטעריע“.

און זיינע חברים, יידישע, און נישט נאָר יידישע, שרייבער אין מאַס־
 קווע האָבן טאַקע געפירט אַ „דאָפלטע בוכהאַלטעריע“.
 עפנטלעך האָט מען געלויבט די לידער און בכלל די שאַפונגען, וואָס
 זענען געווען אין הסכם מיט דער אַפיציעלער ליטעראַטור־ליניע.
 אַזעלכע שאַפונגען האָט מען געדרוקט אין צייטונג, אין ביכער און
 אַוועקגעשיקט קיין אויסלאַנד.

צווישן זיך אָבער האָט מען דעם טאַלאַנט און די גרויסקייט פון שריי־
 בער געמאַסטן מיט אַן אַנדער מאָס, מיט דער מאָס פון זיין קענען אַרומגיין
 די אַפיציעלע ליניע.

ווען איר האָט געוואַלט קריגן די הסכמה פון אַ מאַסקווער יידישן שריי־
 בער האָט איר אים נישט געטאַרט לייענען קיין ליד וועגן דער רויטער אַרמיי,
 וועגן סטאַלינען, וועגן סאַציאַליסטישן בוי, וכדומה נאָך אַזעלכע טעמעס,
 וואָס זענען געווען אָנגענומען.

איר האָט אים געדאַרפט לייענען אַ ליבע־ליד, אַ ליריש ליד.
 ס'איז נישט געווען אין גוטן טאָן, אַז איין שרייבער זאָל לייענען דעם
 אַנדערן לידער פון סאַוועטישן נוסח.

אויף אַזאַ איינעם האָט מען געקוקט מיט חשד. ער וויל נעמען אויפן זי־
 כער — האָט מען אויף אים געזאָגט.

ערשט, אַז איר האָט געקריגן די הסכמה פאַר די לירישע, יידישע ליר־
 דער האָט איר געקענט שרייבן לויט ווי עס האָט געפאַדערט דער „סאַציאַ־
 ליסטישער רעאַליזם“.

דעם סאַציאַליסטישן רעאַליזם האָט מען, אַגב, גערופן „איוב“.
 פאַרוואָס „איוב“? ווייל פונקט ווי איוב, לויט דער גמרא, איז ער „לאַ
 היה ולא נברא“.

וועגן די אַלע זאַכן האָט מען, פאַרשטייט זיך, הויך נישט גערעדט, אָבער
 יעדער האָט וועגן זיי גוט געוואוסט:

און דאָס איז אין אַ גרויסער מאַס געווען נישט בלויז ביי די יידישע
 שרייבער, נאָר אויך ביי די רוסישע.

אין מיין צייט איז אין שרייבער־פאַרין געווען אַ גרופע יוגנטלעכע ריר־
 טישע שרייבער בראש מיט איינעם פון יעסענינס זין און דער ביז גאָר טשע־
 קאווער האַלב־אַנאַלפאַבעטישער דיכטערין נאַטאַליאַ, און די דאָזיקע גרופע
 האָט שוין אַביסעלע צו אַפן אַרויסגעוויזן איר נעגאַטיווע באַצונג צו דער
 אַפיציעלער ליטעראַטור און זיך אַנטציקט מיט אַזעלכע שרייבער, וואָס זענען
 שוין אין רוסלאַנד לאַנג געווען טריפה צוליב זייער בורזשאַוזן דעקאַדענטיזם.
 ביי דער יוגנט איז געוואָרן אַ מאַדע צו בראַווירן מיט דעקאַדענטישקייט.

די דאָזיקע יוגנט האָט פיינט געהאַט בתכלית השנאה סורקאָוון און האָט פאַרגעטערט פּאַסטערנאַקו, אָבער נאָך מער די דיכטערין אַכמאַטאָוואַ. אַכמאַטאָוואַ איז געוואָרן די פּאָן פון דער דאָזיקער גרופּע און צוליב דעם האָט מען זי אין איין שיינעם טאַג ליטעראַריש ליקווידירט. אָבער דאָס איז געשען שפעטער.

אין דער צייט וועגן וועלכער איך דערצייל האָט די שטילע אַפּאָזיציע צו דער אַפיציעלער ליטעראַטור געהאַט אירע גוטע טעג. מען האָט זי אין אַ געוויסן זין דערמוטיקט דורך דעם, וואָס זי פאַרטיי גופא האָט געפּאָדערט ליבעלידער און בכלל קינסטלערישע אינדיווידואַליטעט. מען האָט עס געדאַרפט האָבן פאַר די מלחמה-שותפים און פאַר די נאָך נישט דעצידירטע סימפּאַטיקער אין אויסלאַנד.

מען האָט געדאַרפט ווייזן די דאָרטיקע „יאַלדישע“ אינטעלעקטואַלן, אַז אין רוסלאַנד איז אויך דאָ אַ פרייע אינדיווידואַליסטישע ליטעראַטור.

וואָרום די יאַלדישע אינטעלעקטואַלן אין אויסלאַנד, אַבי מען גיט זיי דאָס ביטלע אינדיווידואַליזם אין דער ליטעראַטור, וועלן זיי זיך שוין נישט מאַכן קיין וועזן אַפילו פון דעם ערגסטן טעראַר, הונגער און קנעכטשאַפט. האָט די פאַרטיי זיי צוליב-געטאָן און געעפנט אַ קליין פאַרטקעלע פאַר דעם אינדיווידואַליסטישן ליד וואָס איז אַגב נאָר געגאַנגען קיין אויסלאַנד.

אַזוי, למשל, האָט מען אין יידישן אַנטי-פּאַשיסטישן קאַמיטעט פּלוצים גענומען אַוועקשיקן קיין אויסלאַנד ליבעלידער כדי צו דערווייזן, אַז — נישקשה — אין רוסלאַנד זענען מענטשן אויך נישט פון קיין קלאַטשע גע- מאַכט און די פאַרטיי מיט דער רעגירונג האָבן חלילה גאַרנישט קעגן דעם. אַז מען זאָל זיך ליב האָבן אויף דעם אַלטן שטייגער.

דעמאָלט האָט אַפילו איציק פעפּער ראַפּטום גענומען שרייבן ליבעלי- דער אין סענטימענטאַלן נוסח.

פעפּער האָט אָבער געוואוסט ווי ווייט מען קען גיין, כדי מען זאָל זיך אין דער געהעריקער צייט קענען צוריקציען.

פעפּער האָט געוואוסט, אַז ווען די פאַרטיי הייסט, דאַרף מען קענען שפּילן יעדע ראָל, אָבער מען דאַרף שפּילן אַזוי, אַז מען זאָל וויסן, אַז ס'איז גע- שפּילט.

מאַרגן וועט דאָס היינטיקע שפּיל זיין אַ חטא, דאַרף מען זיך שאַפן אַ תירוץ.

נישט אַלע האָבן אָבער דאָס געקענט.

אַ סך האָבן געמיינט, אַז דאָס שפּיל באַדייט אַן ענדערונג און זיי האָבן דערביי אויפגעדעקט דאָס, וואָס איז ביי זיי יאַרנלאַנג געווען באַהאַלטן.

זיי האָבן געמיינט, אַז מען מעג שוין און האָבן זיך דעמאָסקירט.
 ערגעצווו איז אָבער געווען אַז אויג וואָס האָט געזען און אַ האַנט וואָס
 האָט פאַרשריבן.

דאָס אויג האָט געזען ווער עס פירט אויס די נייע פאַרטייבאַשטעלונג
 מיט צופיל אייפער און די האַנט האָט פאַרשריבן די התפעלות פון די וועלכע
 האָבן געמיינט, אַז מען מעג שוין און מען וועט שוין אייביק מעגן.
 און ווען די ליניע האָט זיך געביטן און די שרויף האָט זיך צוריק פאַר-
 שרויפט, זענען די אייפערדיקע געווען די ערשטע כפרה.

אַזוי איז געשען מיט די וואָס האָבן זיך צוגעכאַפט צו דערלויבטן יידישן
 נאַציאָנאַליזם, צו דער אינדיווידועלער ליבע־ליריק און צו דער התפעלות פאַר
 די גרויסע בורושואַזע פּאָעטן אין דער וועלט.

נאָך דעם ווי מען האָט די אַלע זאַכן צוריק אָפּגערופן האָט מען זיך
 גענומען צו די שרייבער, וועלכע האָבן אין די ענינים אַריינגעלייגט צופיל
 האַרץ.

זיי האָבן זיך אַליין געמסרט.

מען האָט דעריבער אין רוסלאַנד געדאַרפט זיין זייער און זייער פאַר-
 זיכטיק ביים דורכפירן כשרע פאַרטיי־אויפגאַבן.

אין יענער צייט זענען אָבער אַ סך שרייבער, באַזונדער יידישע, נישט
 געווען גענוג פאַרזיכטיק.

מען האָט דערלויבט און אַפילו געפּאָדערט צו שרייבן נאַציאָנאַל, מיט
 אַלטע העברעיִשע פּסוקים — האָבן זיי זיך דערצו צוגעכאַפט מיט גרויס
 בענקעניש.

מען האָט געפּאָדערט ליבע־ און נאַטור־לידער — האָבן זיי געשריבן
 אַזעלכע לידער מיט גרויס פרייד.

דאָס האָט, וואָס אַן אמת, נישט לאַנג געדויערט. די באַשטעלונג איז צו-
 ריק אָפּגערופן געוואָרן.

דאָן האָט מען ווידעראַמאַל גענומען שרייבן אין אַלטן נוסח.

אָבער שטילערהייט האָט מען דאָך זיך נישט געוואַלט שיידן מיט דער
 רגעדיקער פרייהייט און מען האָט געהאַפט, אַז זי וועט צוריקקומען.

— רוסלאַנד נאָך דער מלחמה וועט מער נישט זיין דאָס, וואָס זי איז
 געווען פאַר דער מלחמה.

מיט דעם דאָזיקן גלויבן האָבן אַלע געלעבט.

מען האָט געגלייבט, אַז דער שותפות מיט דער פרייער וועלט וועט רוס-
 לאַנד צו עפעס מחייב זיין.

דעריבער האָט מען געשריבן אי פאַר דער פאַרטיי, אי פאַר זיך, דאָס הייסט: פאַר די קומענדיקע צייטן פון פרייהייט.
דוד האָפּשטיין האָט ער גערופן „דאָפּלטע בוכהאַלטעריע“.
ער האָט שוין „פאַר זיך“ מער נישט געקענט שרייבן. ער האָט שוין מער נישט פאַרמאָגט ווי די פּראָזן פון דער פאַרטיי-פּאָעזיע.
און דאָך איז ער איינמאָל אַליין אויך נכשל געוואָרן מיט אַט דער „דאָפּלטער בוכהאַלטעריע“ און וועגן דעם טאַקע וועט ווייטער דערציילט ווערן.

— 6 —

ס'איז געווען ביים סוף 1945.
האַפּשטיין איז ווידעראַמאָל אָנגעלאָפּן פון קיעוו קיין מאַסקווע.
אין די קרייזן פון די יידישע שרייבער האָט זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז ער האָט דאָס מאָל געבראַכט אַ בינטל זייער שיינע לידער, גאַרנישט אין סטיל פון דעם ביזיאַצטיקן האָפּשטיין.
זענען מיר, אַ גאַנצע ריי יינגערע שרייבער, געווען געשפּאַנט די דאָ-זיקע לידער צו הערן און נאָך מער געשפּאַנט זענען מיר געוואָרן, ווען ש. האָט אונדז אויך שטאַרק געלויבט די נייע לידער פון האָפּשטיינען.
צו דעם דיכטער ש. האָבן מיר געהאַט גרויס צוטרוי און אויף זיין גע-שמאַק האָבן מיר אַ סך געשטעלט.
מיר האָבן זיך קוים דערוואָרט אויף דעם „אָונט“, וואָס מען האָט איינגעאַרדנט, ווי דער שטייגער איז געווען, פאַר האָפּשטיינען און מיר האָבן זיך געקליבן הנאה צו האָבן.
ווי גרויס עס איז אָבער געווען אונדזער שפּאַנונג, אַזוי גרויס איז אויך געווען אונדזער אַנטווישונג. האָפּשטיין האָט פון דער טריבונע געלייענט אַ גאַנצע ריי זייער שלעכטע און זייער זאַמדיקע לידער.
נאָכן „אָונט“ איז די דיכטערין ר., וועלכע איז געווען אַ שטיקל שיי-געץ, צו צו ש'ן מיט אַ ירגזון:
— שוין? מען קען זיך שוין אויף אייך אויך נישט פאַרלאָזן? דאָס זע-גען ביי אייך שיינע לידער?
ש. האָט שטיל געשוויגן און געשמייכלט.
ווען מיר זענען אַרויס אין גאַס האָט ער מיך און ר'ן אַ נעם געטאָן אונ-טערן אַרעם:
— איי, ר., ר., ביסט שוין אַ מאַמע פון אַ דערוואַקסענעם זון און ביסט נאָך אַליץ אַ נאַר. וואָס-זשע האַסטו געוואָלט, אַז האָפּשטיין זאָל די לידער ליענען פאַרן גאַנצן עולם, צווישן וועלכע עס געפינט זיך שטורמאָן אַדער

דער גוטער יאָר ווייסט ווער נאָך? דו קום צו מיר זונטיק וועסטו הערן די בייע לידער וועגן וועלכע איך האָב גערעדט. וועסט שוין אליין זען, אָז מען קען זיך אויף מיר נאָך פאַרלאָזן. איך האָב נאָך דעם טעם פאַר פּאַעזיע נישט פאַרלוירן.

זונטיק זענען מיר כמעט תמיד געווען שׂס געסט. דעם זונטיק אָבער זענען מיר געקומען צו אים מיט אַ ספּעציעלער כוונה.

און אין אַזונט האָט האַפּשטיין געלייענט זיינע בייע לידער. אין די לידער האָט זיך באמת ווי אין אַ גילגול אַנטפלעקט דער אַלטער, אַמאָליקער גוטער פּאַעט דוד האַפּשטיין.

דער ציקל-לידער, בערך צען, איז אינגאַנצן געווידמעט געווען דעם יידישן חורבן אין אוקראַינע.

האַפּשטיין האָט אין זיי געזונגען מיט זיין אַמאָליקער שטים. די איבערלעבענישן פון די מלחמה-יאָרן וואָס האָבן היפש געשעדיקט מיין זכרון זענען נישט ווייניק שולדיק דערין, וואָס איך האָב די דאָזיקע ליי- דער פאַרגעסן.

איך קען זיך נאָר דערמאַנען די שטימונג, וואָס זיי האָבן אַרויסגערופן. צווישן אַנדערע געדענק איך אַ ליד, אין וועלכן דער דיכטער האָט אויס- געווייטיקט זיין צער צוליב די ״מעשים טובים״ פון זיינע אוקראַינישע שכנים. אין דעם ליד האָט זיך אויף אַ גאַנץ דייטלעכן אופן גערעדט וועגן דעם, אָז אים, דעם שרייבער, טוט נישט אַזוי ווי די דורותדיקע אַנטיסעמיטישע טאַ- ראַס בולבאַ-שנאה, וואָס האָט אונדז, ייִדן, אויף אַלע וועגן און אין אַלע צייטן געקוילעט, געהאַנגען און געברענט, נאָר אים גיט קיין רו נישט די פאַלשע פאַרבלענדעניש מיט דעם שקר-וואָרט פון ליבשאַפט אויף זייער ליפּ. דורך אַט דער פאַלשער פריינטשאַפט (געמיינט: די כלומרשטע סאָוועטישע פעל- קער-פריינטשאַפט) האָבן ייִדן זיך געלאָזט פאַרנאַרן, פאַרבלענדן און פאַר- פירן צום שחיטה-גרוב. דאָס מערקווירדיקסטע אין אַט דעם ליד, וואָס האָט אויב דער זכרון נאָרט מיך נישט, געהייסן ״על חטא״, איז געווען דאָס, וואָס דער דיכטער האָט זיך אליין, און אויך זיינע איבעריקע חברים — ייִדישע דיכטער — באַשולדיקט, אָז זיי האָבן געהאַלפּן מיט זייער וואָרט און געזאַנג פאַרפירן זייערע ברידער צום גיפט פון דער שלאַנג. דאָס ליד האָט געגראַמט דאָס וואָרט ״על חטא״ מיט דעם יאושפולן אויסרוף: ״איצט איז שוין צו שפעט״ און וואָס דאָס האָט געמיינט, האָט מען קיינעם פון אונדז נישט גע- דאַרפט פאַרטייטשן.

און נאָך געדענק איך אַ ליד, וואָס האָט געהאַט אַ רעפריין: ״אויף מיין בראַך זאָלסטו קיינעם נישט פרעגן״. דאָס ליד איז געווען דאָס שטאַרקסטע

אין דעם גאַנצן ציקל און עס האָט באַזונדער געווירקט מיט דער אומעטיק-גרדיליקער איבערחזונג פון די דערמאָנטע ווערטער. אויף וויפל מען קען בכלל דעם אינהאַלט פון אַ ליד איבערדערציילן איז דער תמצית דערפון גע-ווען מער-ווייניק אַזאַ: זאָלסט נישט פרעגן אויף אונדזער יידישן בראַך ביי די וואָס האָבן אונדז אַקטיוו געמאַרדעט. זיי וועלן דעם אמת נישט דערציילן. די וואָס האָבן מיט זייערע הענט אונדז געטויט, וועלן אונדזער טויט פאַרליי-קענען און אים פאַרקלענערן. אַנדערע ווידער, די וואָס האָבן זיך גלייכגילטיק צו אים צוגעקוקט, וועלן אים צען מאָל פאַרגרעסערן, כדי צו דערפרייען זייע-רע הערצער דערמיט, וואָס מיר זענען שוין מער נישטאַ. דאָס איז געווען אַ רמז דערויף, וואָס די סאָוועטישע גדולים האָבן געטענהט, אַז מען דאַרף מער נישט קיין יידישע קולטור-טעטיקייט, ווייל די מערהייט ייִדן זענען אומגעקור-מען און ס'זענען אין רוסלאַנד מער נישט פאַראַן קיין יידישע מאַסן. דער אויספיר איז: אויף מיין בראַך זאָלסטו קיינעם נישט פרעגן, ווייל אַפילו וועגן אונדזער אומגליק וועט דיר קיינער דעם אמת נישט זאָגן. דאָס לעצטע ליד וואָס ער האָט אונדז געלייענט, האָט זיך פאַרענדיקט מיט די ווערטער:

„באו מים עד נפש, גאָט,

און איך קען שוין מער נישט שווייגן.“

די לידער האָבן ביי אונדז אַרויסגערוּפן טרערן אין די אויגן און אַ פשיטא שוין — זייער טרויעריקע און זייער וויינענדיקע געדאַנקען. פאַרשטייט זיך, אַז אַזעלכע לידער האָט האַפּשטיין נישט געקענט לייע-נען פון דער טריבונע אין שרייבער-פאַריין. ער האָט אויך נישט געהאַט קיין שום האַפּענונג זיי ווען עס איז אַפצודרוקן. ער האָט זיי געשריבן „פאַר זיך“. אַזוי אַרום האָט ער אַליין אויך געזינדיקט מיט דער „דאָפּלטער בוכ-האַלטעריע“.

און דווקא די דאָזיקע „זינד“ האָט אים אומגעקערט דעם אַמאָליקן דיכ-טערישן כוח, די אַמאָליקע פאַעטישע קראַפט. אין אַ פאַר חדשים אַרום האָבן מיר זיך געזעגנט. איך האָב געהאַלטן ביים צוריקפאַרן קיין פּוילן. מיר האָבן זיך געטראָפּן אין פאַרלאַג „עמעס“, וווּ האַפּשטיין האָט גע-האַט איבערגעגעבן צום דרוק זיינס אַ ניי בוך לידער. איך האָב אים דאָרט געפונען זייער צעטראַגן און זייער דערשלאַגן. מיר איז נישט שווער געווען זיך צו דערוויסן די סיבה פון זיין דער-שלאַגנקייט.

אין דער האַנט האָט ער געהאַלטן אַ בינטל מאַנסקריפטן. דאָס האָט אים דער פּאַליטישער רעדאַקטאָר פון „עמעס“ פּאַרלאַג, אַלטשולער, צוריק-געגעבן אַ העלפט פון זיינע לידער, ווי אַזעלכע וואָס קענען צוליב צענזור-טעמים נישט אַריינגיין אין זיין נייעם בוך.

מיר זענען פון „עמעס“ אַראָפּ צוזאַמען. אויף די מאַסקווער גאַסן האָבן די ביימער געלויכטן מיט זייער יונגער, אַנהייב-מאַי-גרינגקייט.

האַפּשטיינס פנים איז אַבער געווען האַרבסט-ק-געל.

ער האָט נערוועז געראַלט דאָס בינטל מאַנסקריפטן און נאָך אַ לענגערן שווייגן זיך אָפּגערוּפּן:

— נו, איצט פּאַרשטייט איר שוין, וואָס עס הייסט זיין אַ יידישער דיכ-

טער אונטער אַלטשולערס ממשלה?

— וואָס איז דען אַלטשולער שולדיק? — האָב איך זיך געמאַכט נישט

פּאַרשטיין.

ער האָט אויף מיר אַ קוק געטאָן, געוואַלט עפעס זאָגן, נאָר מיטאַמאַל

אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און אַנטשוויגן געוואָרן.

ערשט אין אַ היפשער וויילע אַרום האָט ער זיך אָפּגערוּפּן:

— איר פּאַרט שוין, הער איך, צוריק קיין פּוילן. נו, פּאַרט לחיים ולשלום.

מיין צייט פּאַר נסיעות האָט זיך שוין געענדיקט. איין נסיעה נאָך געבליבן.

די לעצטע נסיעה.

אַ פייכטער גלאַנץ האָט זיך באַוויזן אין זיינע אויגן און ער איז ווידער

שטיל געוואָרן.

מיר האָבן געשפּרייזט אויפן רויטן פּלאַץ. אויף דער אַנדערער זייט האָט

זיך געפונען דער קרעמל-מויער און אין דער מיט פּלאַץ האָט זיך לופטיק און

גרינג געהויבן צום הימל דאָס שווערע אַרכיטעקטור-וונדער, וואָס הייסט:

„די קירכע פון הייליקן וואַסיל“.

נישט ווייט פון דער קירכע געפינט זיך דאָס לענין-מאַזאַלעום.

אַ רגע איז האַפּשטיין געבליבן שטיין און איבערגעפירט זיין בליק פון

דער קירכע צום מאַזאַלעום און צוריק.

— כ'האָב אַמאַל געשריבן אַ ליד וועגן אַט די ביידע — האָט ער ווידער

גענומען ריידן — כ'האָב געשריבן, אַז ווען די קינדער פון דער רעוואָלוציע

וועלן קומען צום מאַזאַלעום, וועלן זיי זיך חידושן אויף דער קירכע, נישט

פּאַרשטיין צוליב וואָס מען האָט זי געבויט, נישט וויסן צוליב וואָס מען

האָט אַמאַל בכלל געבויט קירכעס, מעטשעטן און, להבדיל, קלויזן.

— כ'געדענק דאָס דאָזיקע ליד אייערס, חבר האַפּשטיין — האָב איך

געזאָגט, כדי אונטערצוהאַלטן מיט וואָס עס איז דעם שמועס.

— כ'בין אָבער נישט גערעכט געווען — האָט ער מיר אַ ווייז געטאָן מיט דער האַנט אין דער זייט פון דער קירכע — אָט זעט: מען האָט אַביסל לויזער געמאַכט די רייפן אַרום דער רעליגיע און קוקט אַקאַרשט וויפּל מענטשן עס שטופן זיך ווייטער אין די טויערן פון „הייליקן וואַסיל“! די ריי אַרייַב-צוגיין אין דער קירכע איז צען מאָל גרעסער ווי די ריי צום אַרייַנגאַנג אין מאַוזאַלעום.

דאָס איז געווען אמת. ביים מאַוזאַלעום איז געשטאַנען אַ שיטערע ריי פון אַ צוואַנציק מענטשן. דאָקעגן ביי דער קירכע האָבן הונדערטער געוואַרט אין דער ריי ביז מען וועט עפענען אירע טויערן. האַפּשטיין האָט ווייטער גערעדט:

— דאָס איז געווען אונדזער אַלעמענס טעות. נישט בלויז מיינער. ס'איז געווען אַ צייט, ווען די רוסישע שרייבער האָבן צוליבן מאַוזאַלעום מקריב גע-ווען זייערע קירכעס און מיר, יידישע שרייבער, האָבן צוליב דעם זעלביקן מאַוזאַלעום מקריב געווען אונדזערע קלויזן. זיי, די רוסן, האָבן זיך אַרומגע-זען, אַז זיי האָבן געהאַט אַ טעות און זיי האָבן כאַטש צוריקגעקריגן די גע-עפנטע טויערן פון „הייליקן וואַסיל“. מיר, יידן, האָבן שוין אונדזער שול נישט צוריקגעקריגן. ניין, נישט צוריקגעקריגן.

ווידערמאַל האָב איך אויסנוצנדיק זיין אויפריכטיקייט אים אַ פּרעג געטאָן:

— מיינט איר נישט, חבר האַפּשטיין, אַז איך וועל דאָס דאַרפן דער-צייילן די יידן מיט וועלכע איך וועל זיך טרעפן אין דער וועלט?

ער איז אַ רגע געבליבן שטיין ווי אַן אויפגעוועקטער פון שלאָף.

— ווי גאָט איז אייך ליב, זייט פאַרזיכטיק מיט אייערע רייד. איר וויסט גאַרנישט וויפּל מיר האָבן שוין געקריגן געשלאָגן פאַר פאַרשיידענע ווערטער, וואָס האָבן זיך אַרויסגעכאַפט קיין אויסלאַנד.

באַלד אָבער איז ער ווידער אַוועק צו זיינע פּרזערדיקע רעיונות.

— כאַטש, אייגנטלעך, וואָס קען שוין זיין ערגער? און יידן אין דער וועלט מוזן דאָך וויסן דאָס אַלץ וואָס מיר האָבן דאָ איבערגעלעבט... דער-צייילט זיי... דערציילט זיי... אָבער פאַרזיכטיק, כ'מייין...

אַ גרויסער רחמנות צו אים האָט מיך אַרומגענומען און איך האָב מיט אַ כליפּ אין האַלדז געזאָגט:

— זייט זיכער, חבר האַפּשטיין, מיר וועלן זיין, ווי ווייט מעגלעך, פאַר-זיכטיק, נאָר אויב ס'וועט קומען די צייט, וועלן מיר דערציילן דער יידישער וועלט וועגן אייער ליד „באו מים עד נפש, גאָט, און איך קען שוין מער נישט

שווייגן" ... ביז דעמאלט אבער וועלן מיר, צוליב אייער טובה וועגן, א סך, א סך פארשווייגן.

ער האָט פעסט אַ דריק געטאָן מיין האַנט און געזאָגט:

— איך דאַנק אייך. איך גלייב, אַז איר וועט אונדז נישט קיין שלעכטס טאָן. און אַז ס'וועט, ווי איר זאָגט, קומען די צייט, וועט איר געדענקען סיי מיך, סיי מיינע לידער, אַט די לידער, וואָס ווער ווייסט צי זיי וועלן אַמאָל אַנקומען צו ייִדן אין דער וועלט.

ער האָט נאָכאַמאָל אַ דריק געטאָן מיין האַנט און מיט אַן אַראָפּגעלאָזע-
נעם קאַפּ זיך גענומען דערווייטערן.

איך האָב אַ היפשע וויילע אים נאָכגעקוקט, געזען ווי ער שפּאַנט איי-
בער דער רחבותדיקער נייִקוּזניעצקער בריק און ווערט וואָס אַמאָל קלענער
און קלענער. ווען ער איז שוין געהאַט פאַרשוונדן פון מיין בליק, האָב איך
זיך איבערגעבויגן איבער דעם בריק־פאַרענטש און געזען ווי אין די וואַסערן
פון טייך „מאַסקוואַ“ שפיגלט זיך אַפּ דער פינף־שפיציקער שטערן פון דער־
נעבנדיקן קרעמל־טורעם. דערנאָך האָט די זון גענומען פאַרגיין. די קרעמלער
קוראַנטן האָבן אויסגעקלונגען די זיבעטע שעה און דער מאַסקווער אַוונט
האַט זיך געלייגט אויף די וואַסערן פון טייך מיט שווערע, אומעטיקע שאַטנס.

איצ'יק פעפער

איציק פעפער

וועגן איציק פעפערן פלעגט מען זאגן:

— זיין כוח באשטייט דערין, וואָס ער ווייסט אַ שעה פּרונער ווי אַזוי מען וועט דאַרפן ריידן אַ שעה שפּעטער. צוליב דעם איז ער — איציק פעפער. יאָ, די פעיקייט באַצייטנס צו דערשמעקן יעדע ענדערונג אין דער פאַר-טייליניע איז ווירקלעך געווען איציק פעפערס גרעסטער טאַלאַנט. מיט דעם דאָזיקן טאַלאַנט האָט ער זיך אַ צייט לאַנג אַרויסגעדרייט פון אַ סך געפאַרן, וואָס זענען געהאַנגען איבער זיין קאַפּ און אַדאַנק אים האָט ער דערגרייכט צו דער הויכער פּאַזיציע, וואָס ער האָט פאַרנומען.

איציק פעפער — אַזוי האָט מען מיר אַ סך מאַל דערציילט — איז אַן אַ שיעור מאַל געשטאַנען פאַר דער סכנה „גערייניקט“ צו ווערן פון דער פאַרטיי. און וואָס דאָס באַטייט אין דער סאָוועטישער ווירקלעכקייט דאַרף מען קיינעם נישט דערציילן.

ער האָט זיך אָבער ביזן יאָר 1948 פון אַלע סכנות אַרויסגעדרייט. פון אַלע פייערן אַרויס אַ נישט-אַפּגעסמאַליעטער. פון אַלע וואַסערן אַרויס טרוקן.

די גרעסטע סכנה אין רוסלאַנד איז אָבער נישט דאָס אויסגעשלאָסן ווערן פון דער פאַרטיי צוליב עפעס אַ זינד, פיל גרעסער איז דאָרט די סכנה צו פאַלן אַ קרבן פון דער אַזוי גערופענער „לעסטניצאַ“.

וואָס מיינט אַזוינס „לעסטניצאַ“?

אויף דעם פשוטן רוסישן לשון מיינט עס — אַ לייטער.

אין דער שפראַך פון די היינטיקע רוסישע פאַרהעלטענישן האָט אָבער דאָס פשוטע רוסישע וואָרט אַן אַנדער מיינ.

עס מיינט, אַז ווען דער דאָך פאַרוינדיקט זיך, דאַרף מען אויך באַ-שטראַפן די לייטער, וואָס האָט געפירט צו אים און פון אים.

למשל:

עס פאַרוינדיקט זיך אַ נאַרקאָם (נאַראַדני קאַמיסאַר — פּאַלקס-קאַמי-

ס'אָר. היינט: מיניסטער). דאָן נעמט מען אַראָפּ פונעם אַמט און מען פאַר-
שיקט נישט בלויז אים אַליין, נאָר אויך זיינע נאָענטע מיטאַרבעטער און
יועצנים.

דאָס זעלביקע געשעט ווען עס פאַרשולדיקט זיך אַן ערשטער סעקרע-
טאַר פון אַ וויכטיקער פאַרטייאַרגאַניזאַציע, אַ דירעקטאָר פון אַ פאַבריק,
אַ פאַרויצער פון אַ שרייבער-פאַריין, אַ רעזשיסאָר פון טעאַטער, וכדומה
וכדומה.

דעמאָלט באַנוגנט מען זיך נישט בלויז מיט דעם, וואָס מען נעמט אַראָפּ
דעם „דאָך“, ס'הייסט: דעם פאַרזינדיקטן אַנפירער, נאָר אויך די „לייטער“
— די אַלע וואָס האָבן גענאָסן פון זיין אַמטלעכער פריינטשאַפט און זענען
געווען זיינע נאָענטסטע ראַטגעבער.

דער כלל איז: אויב דער באַלעבאָס ווערט טריף, זענען זיינע משרתים
שוין אויך נישט כשר.

אַ סך מענטשן אין רוסלאַנד האָבן מיר אויף דעם דאָזיקן אופן געוואָלט
דערקלערן די סיבה פון איזי כאַריקס אַרעסט.

איזי כאַריק איז געווען אַ מיטגליד אין דעם ווייסרוסישן „ציק“ (צענ-
טראַלני איספּאָלניטעלני קאָמיטעט — צענטראַלער אויספירקאָמיטעט) און
אַז מען האָט ליקווידירט דאָס פרעזידיום פון „ציק“, האָט מען שוין אויך
ליקווידירט די „ציק“-לייטער אין וועלכער כאַריק איז געווען אַ וויכטיקער
שטאַפּל.

צי דאָס איז אמת, ווייס איך נישט. איך גיב איבער דעם קלאַנג אַזוי ווי
איך האָב אים געהערט.

ס'איז אַבער יאָ אמת, אַז די סכנה צו פאַלן אַ קרבן פון דער „לעסטני-
צאָ“ איז אין רוסלאַנד די סאַמע גרעסטע.

זי פילט אַן דאָס לעבן פון דעם רוסישן מענטש מיט אומרו, שרעק און
שפּאַנונג.

זי מאַכט דאָס גאַנצע לעבן אומזיכער.

מען שרעקט זיך נישט בלויז פאַר די אייגענע זינד, נאָר מען האָט אויך
כסדר מורא, אַז דער באַלעבאָס, דער נאַטשאַלניק זאָל זיך נישט פאַרזינדיקן,
זאָל נישט אַריינפאַלן אין אומחן.

וואָרום ווען דער באַלעבאָס ווערט באַזייטיקט פון זיין הויכן אַנפירער-
רישן אַמט, אַפילו ווען די זינד איז נישט אַזאַ שווערע, אַז מען זאָל אים און
די „לייטער“ צוליב דעם פאַרשיקן, איז דאָס אַבער שוין אויך אַ ביטערע
מעשה, וואָס שמעקט מיטן פאַרלירן דעם פאַסטן און די דערגרייכטע פאַזיציע.

יעדער נייער אָנפירער ברענגט מיט זיך אויף דעם אָמט זיינע מענטשן, זיינע יועצים.

די אַלטע ווערן באַזייטיקט און זיי דאַרפן זיך זוכן, אָדער וואַרטן ביז מען וועט זיי באַשטימען אויף נייע פּאַסטנס.

און אויף נייע ערטער איז נישט גרינג צו פאַרנעמען די אַלטע פּאַזיציעס.

די מורא פאַר דער „לעסטניצאַ“-געפאַר שרעקט דעריבער אַלעמען.

זי איז דער פערמאַנענטער פחד פון דעם רוסישן פּאַרטייער.

אין איין פּאַל האָט אָבער „אַ שטאַפל“ פון דער אַלטער „לייטער“ די

אויסזיכט צו בלייבן אויף זיין אָרט, נישט ליקווידירט און נישט פּאַרשיקט צו ווערן.

דאָס איז דעמאָלט, ווען ער האָט באַוווּזן, כאַטש איין טאָג איידער דער

אַלטער אָנפירער איז באַזייטיקט געוואָרן, צו האָבן מיט אים אַ שטיקל

סיכסוך און צו ציען אויף זיך זיין אומצופרידנקייט.

אזאָ איינעם נישט בלויז עס געשעט אים גאַרנישט, נאָר ער איז אָפּט-

מאַל נאָך עולה לגדולה.

**

איציק פעפער האָט אַ סך מאָל פאַרנימען אַזעלכע שטעלעס, צוליב וועל-

כע עס האָט אים געדראַקט ליקווידירט צו ווערן צוזאַמען מיט די באַלעבאַטים.

ליקווידירטע באַלעבאַטים האָט איציק פעפער געהאַט אַ סך.

ער אַליין איז אָבער נישט ליקווידירט געוואָרן.

פאַרקערט, ער איז כמעט תמיד נאָך אַ ליקווידאַציע אין זיין אָמט דער-

הויבן געוואָרן.

ווייל איציק פעפער האָט תמיד אַ שעה פריער געוואוסט ווער פון זיינע

נאַטשאַלניקעס עס וועט פאַלן מיט אַ שעה שפעטער.

און עפעס איז תמיד שוין אַזוי אויסגעקומען, אַז ווען זיין נאַטשאַלס-

טווע איז געפאַלן, איז איציק פעפער נישט געווען מיט איר שוה בשוה.

פונקט ווי ער איז אַלע דריי און צוואַנציק שעה פון זיין אַלטן נאַטשאַל-

ניקט ממשהל געווען זיין בעסטער פריינט, אַזוי זענען זיינע באַציונגען מיט

איים, אין דער 24סטער שעה, געוואָרן אַנגעצויגן און איידקאַלט.

מענטשן, וואָס האָבן מיט אים געאַרבעט יאָרן לאַנג צוזאַמען, האָבן מיר

געזאָגט, אַז ווען איציק פעפער פלעגט נעמען מאַכן קריטישע באַמערקונגען

וועגן אַן אַרבעט אין וועלכער ער איז געווען באַטייליקט, איז דאָס געווען

דער בעסטער סימן, אַז דאָס פּאַליטישע וועטער וועט זיך בייטן.

אין רוסלאַנד בייט זיך דאָס פּאַליטישע וועטער זייער אָפּט.

און אין אוקראַינע איז דער פּאַליטישער קלימאַט נאָך ווייניקער סטאַביל.

די פארטייִישע ליניע בייט זיך דאָרטן נאָך אָפּטער.
ביי יעדן שאַרפּן אויסבייג פון דער פּאָליטיש־פּאַרטייִשער ליניע פּאָלן
אַ סך, אַ סך פּאַרטייער אַראָפּ פּונעם מאַכט־וואָגן.
איציק פּעפּער האָט איבערגעהאַלטן פּיל ענדערונגען פון דער פּאָליטיש־
פּאַרטייִשער ליניע און ער האָט איבערגעלעבט אַ סך אַראָפּגעפּאַלענע נאָ־
טשאַלניקעס.

ער וואָלט זיי געקענט ציילן אין די הונדערטער.
ער האָט זיי אָבער נישט געציילט.
ער איז געווען אַ מענטש, וואָס האָט נישט געדענקט די וואָס זענען
געווען נעכטן.

קיינער האָט דערביי נישט געקענט אזוי שנעל און גרינטלעך זיך אָפּ־
קייטלען פון זיין נעכטן, ווי איציק פּעפּער.
און קיינער האָט נישט געקענט אזוי באַצייטנס איבערייסן מיט זיינע
נעכטיקע באַלעבאַטים און פּריינט, ווי איציק פּעפּער.
געווען אַ צייט, ווען אברהם אַבטשוק איז געווען זיין בעסטער פּריינט
און צוזאַמען האָבן זיי געשטורעמט די אַלטע ליטעראַרישע פּאַזיציעס.
פּעפּער און אַבטשוק זענען געווען יד־אחת קעגן אַ ריי שרייבער, וואָס
זענען שוין באַקאַנט געווען פון פּריער.
מיטאַמאָל איז פּעפּער אַרויסגעטראָטן מיט אַ שאַרפּער רעדע קעגן
אַבטשוקן.

קיינער האָט נישט געוויסט וואָס ס'איז געשען און פאַרוואָס פּעפּער
איז אַרויסגעטרעטן קעגן זיין בעסטן פּריינט.
אַבטשוק אַליין האָט זיך אויך געחידושט. ער האָט מיט פּעפּערן נישט
געגאַט קיין שום צוזאַמענשטויס, קיין מינדסטע קריגעריי.
די זאָך וואָלט אפשר געבליבן אַ סוד.

אַבער אין אַ קורצער צייט אַרום האָט מען אַבטשוקן אַרעסטירט. מען
האַט אין זיין דערציילונג „הערשל שאַמאַי“ געפונען טראַצקיוז און מען האָט
אים פּאַרשיקט.

פּעפּערס נאָז האָט דערשמעקט דעם פּאָליטישן בר־מנן, ווען יענער איז
נאָך אַרומגעגאַנגען צווישן די לעבעדיקע.
ער האָט דעריבער גענומען די לאַפּעטע אין האַנט צו גראָבן יענעמעס
קבר, ווען דער וועלכער האָט געדאַרפט באַגראָבן ווערן, האָט נאָך געטאַנצט
אויף דער לעבנס־חתונה.

דאָס איז געשען נישט איין מאָל און נישט מיט איין פּריינט זיינעם.

אויך מיט איזוי כאַריקן איז ער אַמאָל געווען אין די בעסטע באַציונגען און זיין פריינדשאַפֿט צו אים אַפילו אַרויסגעבראַכט אין גראַמען. אַבער נאָך איידער כאַריקן איז אין ווייטרוסלאַנד געוואָרן טריף, האָט פֿע־ פֿער אין אוקראַינע שוין דערפֿילט, אַז עס טראַגט זיך פֿון אים אַ נישט ״כשרער״ גערוד.

וואָס עס האָט נישט געזאָלט געשען מיט אַ מענטש פֿון זיין קרייז, האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן, אַז פֿעפֿער האָט דאָס געשעעניש שוין פֿאַרויס־ געזען מיט חדשים צוריק.

דער אומגעקומענער שרייבער מאיר אראנסקי האָט מיר דערציילט דעם פֿאַלגנדיקן גענוג אויסטערלישן פֿאַקט:

איציק פֿעפֿערס פֿרוי איז אין 37סטן יאָר באַזייטיקט געוואָרן פֿון דער פֿאַרטיי. אַבער דעמאָלט, ווען זי איז באַזייטיקט געוואָרן, האָט זיך אַרויס־ געשטעלט, אַז פֿעפֿער האָט אָנגעגעבן אין ציוויל־אַמט אַ בקשה וועגן אַ גט. ס'איז נישט געווען קיין נייעס, אַז מאַן און ווייב זאָלן זיך גטן נאָך דעם ווי איינער פֿון זיי איז טריף געוואָרן אין די אויגן פֿון דער פֿאַרטיי אָדער דער פֿאַליציי.

פֿעפֿער האָט אַבער אָנגעגעבן אויף אַ גט, נישט נאָך דעם, נאָר אַ שטיק פֿאַר דעם.

און ערשט אין 38סטן יאָר, ווען די יעזשאַוושטשינע איז ליקווידירט גע־ וואָרן און עס איז געקומען די אַטעם־פּויוזע פֿון רוניקייט פֿאַר אַלע, וואָס זע־ נען געשטאַנען אונטער אַ חשד, האָט פֿעפֿער צוריקגעצויגן די בקשה און דאָס הייסט פֿונקט אַזוי גוט ווי נאָך אַמאָל חתונה געהאַט מיט זיין אייגן ווייב.

צי די דאָזיקע מעשה איז אמת, קען איך נישט קאָוירן, אַבער אויב זי איז אַפילו אויסגעטראַכט, האָט זי אויסגעטראַכט אַזאַ איינער, וואָס האָט פֿעפֿערן געקענט פֿונקט אַזוי גוט, און אפשר נאָך בעסער, ווי זיך אַליין...

**

עס איז געווען אַ כּלל, וואָס אַלע ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד האָבן אים געוויסט:

עס איז שלעכט צו האָבן פֿעפֿערן פֿאַר אַ שונא, עס איז אַבער אויך נישט גוט אים צו האָבן פֿאַר אַ גוטן פריינט.

דווקא די גוטע פריינט האָבן אים געקוקט אין די אויגן, כדי צו זען צי אין זיין באַציונג צו זיי האָט זיך נישט עפּעס געביטן.

וואָרום זיין געביטענע באַציונג צו אַ חבר האָט באַדייט, נישט בלויז

דאָס פאַרלירן זיין פריינטשאַפּט, נאָר אויך אַן אַנזאָג אויף דעם פאַרלירן די פּאָזיציע, די פרייהייט און אַפּטמאַל אויך — דאָס לעבן.

איציק פעפּערס קאַלט ווערן צו אַ געכטיקן פריינט האָט אַנגעזאָגט, אַז מיט יענעם איז עפּעס דער מער, אַז יענער וואַקלט זיך, אַז יענעם גורל ווערט ערגעץ געווייגן אויף אַ ביטערער וואַגשאַל.

און די וואָס האָבן מאַרגן געדאַרפט ווערן אומזיכער, די האָט פעפּער שוין היינט נישט געוואַלט קענען.

פון די האָט ער זיך שוין היינט אַפּגעטרייסלט.
אין שייכות מיט קולבאַקן דערציילט מען וועגן פעפּערן די פּאַלגנדיקע מעשה:

ער האָט אַמאָל גערעדט, פעפּער, אין אוקראַינע וועגן דער יידישער לי-טעראַטור אין סאָוועטרוסלאַנד. ער האָט דערמאָנט נעמען פון פאַרשיידענע שרייבער, גרעסערע און קלענערע.

איין נאָמען האָט ער נישט דערמאָנט, דעם נאָמען פון משה קולבאַק. זענען געווען צווישן די צוהערער אַזעלכע, וואָס האָבן געמיינט, אַז ער האָט דעם דאָזיקן נאָמען צופּעליק פאַרגעסן און זיי האָבן אים געפרוּווט דער-מאָנען.

פעפּער האָט זיך אָבער נישט געלאָזט דערמאָנען. ער האָט כּסדר דעם דאָזיקן נאָמען פאַרגעסן.

אין וואָכן אַרום האָט מען זיך דערווּסט, אַז די שכחה פון קולבאַקס נאָמען איז נישט געווען סתּם אַזוי.

מען האָט זיך דערווּסט, אַז קולבאַק איז אַרעסטירט. אַז פעפּער פּלעגט פאַרגעסן צו דערמאָנען אַ יידישן שרייבער, האָט מען געוּוּסט. אַז ערגעצוווּ האָט מען זיך אין אים שוין דערמאָנט...

מען האָט זיך אין אים דערמאָנט דאָרט, וווּ מען וויל, אַז ער זאָל פאַר-געסן ווערן.

און אַלץ האָט פעפּער געקענט פאַרגעסן, נאָר דאָס וואָס מען וויל „דאָרט“ — דאָס האָט ער שטענדיק געדענקט.

דאָס האָט ער געוּוּסט מיט אַ זעקסטן חוש...
און ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, האָט ער אַ סך מאַל פאַרויסגעפּילט, אַז מען וועט עמעצן אַרעסטירן, איידער די וואָס האָבן אים באַשלאָסן צו אַרעסטירן האָבן נאָך געוּוּסט, אַז דער דאָזיקער איז שוין רייף פאַר דעם אַרעסט.

אין די ענינים פון אַרעסטירער און אַרעסטאַנט איז איציק פעפּער גע-ווען אַ חוזה, אַ רואה במסתרים...

כ'געדענק: אַמאַל האָט מיר אַ ייִדישער שרייבער אין מאַסקווע, בסוד סודות, געוויזן אַ פּאָטאַגראַפֿיע, וואָס איז שוין אַלט געווען ביי די 25 יאָר, ווייל זי האָט געשטאַמט פון די צייטן פון באַלד נאָך דער רעוואָלוציע.

אויף דער פּאָטאַגראַפֿיע האָבן זיך געפונען ביי אַ טון מענטשן, צווישן זיי — אין סאַמע ווינקל — דאָס יוגנטלעכע פנים פון איציק פעפער.

— דאָס איז אַ שרייבער-גרופע אין קיעוו — האָט מיר דער אייגנטי-מער פון דער פּאָטאַגראַפֿיע אויפגעקלערט.

אַזוי ווי איך האָב געוויסט, אַז דער דאָזיקער שרייבער איז נישט קיין גרויסער חסיד פון פעפער, האָב איך געמיינט, אַז ער איז אויסן מיר צו ווייזן אַ דאָקומענט פון אַ צייט אין וועלכער איציק פעפער איז נאָך נישט געשטאַנען אין צענטער פון דער שרייבערישער וועלט, נאָר האָט זיך נאָך אין דער דאָזיקער סביבה געפונען אין אַ ווייטן ווינקל.

דער פּאָטאַגראַפֿיע-באַווייזער איז אָבער נישט דאָס אויסן געווען. — איר זעט — האָט ער געזאָגט — פון די אַלע מענטשן אויפן בילד איז היינט לעבן געבליבן נאָר איין איציק פעפער. די איבעריקע — נאָר צוויי פון זיי זענען געשטאַרבן מיט אַ נאַטירלעכן טויט און די רעשט ווייסט איר דאָ: טשעקאַ, געפען, נקוו"ד אַאָ"וו.

— איר ווילט זאָגן, אַז פעפער דאַרף גומל בענטשן, וואָס ער האָט צו-ליב עפעס זיי אַלעמען איבערגעלעבט? — האָב איך געפרעגט דעם שרייבער. — ווען פעפער זאָל וועלן גומל בענטשן, וואָלט ער דאָס געדאַרפט טאָן יעדן טאָג אין דער וואָך — האָט מיר דער בעל הפּאָטאַגראַפֿיע געענטפערט — נישט דאָס איז אָבער דער עיקר. די אַלע שרייבער, וואָס איר זעט דאָ אויף דער פּאָטאַגראַפֿיע זענען אַמאַל געווען פעפערס בעסטע פריינט. פון דעסטוועגן, ווען מען ווייזט אים היינט דאָס בילד, וואָלט ער, אחוץ די צוויי נאַטירלעך געשטאַרבענע, קיין איינעם נישט דערקענט און ער וואָלט נישט דערקענט, ווייל ער געדענקט שוין קיינעם נישט פון זיי.

דאָס איז אין אַ גרויסער מאָס געווען אמת. פעפער האָט נישט געדענקט קיין מענטשן, וואָס זענען אַמאַל געווען. ער איז, ווי געזאָגט, געווען אַ מענטש, וואָס האָט פאַרגעסן די נעכטיקע. און ער האָט זיי געמוזט פאַרגעסן, ווייל ער איז ראשו ורובו געווען אַריינגעטאַן אין דינען די היינטיקע.

און דערביי איז ער תמיד געשטאַנען מיטן פנים צו די מאַרגנדיקע. יוחנן בן זכאי האָט, לויט דער אגדה, פאַרויסגעזאָגט אַספּסינוסן, אַז ער וועט ווערן רוימישער קיסר.

איציק פעפער האָט קיינעם נישט פאַרויסגעזאָגט זיין מאַרגנדיקע גדולה. פאַר זיך אָבער האָט ער זייער גוט געוואוסט ווער עס וועט מאַרגן דערהויבן ווערן.

און געוואוסט האָט ער דאָס נישט ברוח הנבואה, נאָר דורך דעם, וואָס ער האָט געקענט דערשמעקן פאַר אַ מייל די נייע ווינטן אין דער פאַרטיי. קיזעווער שרייבער האָבן מיר דערציילט, אַז אַ טאָג פריער איידער רוס-לאַנד האָט געשלאָסן איר טרויעריק-באַרימטן אָפּמאַך מיט היטלער-דייטש-לאַנד, האָט פעפער שוין גערעדט אין דעם נוסח, וואָס מאַלאַטאָוו מיט אַ טאָג שפעטער, היינט: אַז פאַשיוז איז אַ געשמאַק-זאָך און דער עיקר — אַז דער ענגלישער אימפעריאַליזם איז פאַר רוסלאַנד געפערלעכער, ווי דער נאַציזם. און אַ טאָג פריער איידער היטלער איז באַפאַלן רוסלאַנד, האָט פעפער שוין געלייענט פאַר אַרלאַנדן, פאַר גאַנטאַרן און פאַר נאָך אַנדערע שרייבער, אַ ליד וועגן די דייטשישע וואַנדאַלן, די אייביקע שונאים פון סאָוועטישן פאַטערלאַנד.

ער איז געווען אַ פּאָליטישער העלזענער.

און דערצו — אַ חכם.

**

אָבער אַ חכם איז איציק פעפער געווען נישט בלויז דערפאַר, וואָס ער איז געווען דער רואה את הנולד פון דער פאַרטיי-טאַקטיק, נאָר דערפאַר, וואָס ער האָט זיין פאַרויסזעונג געקענט אַרויסברענגען אויף אַזאַ אופן. אַז זי זאָל אים היינט נישט שאַטן און דאָך מאַרגן ברענגען נוצן.

דאָס איז געווען דאָס סאַמע שווערסטע.

דאָס האָט מען געדאַרפט קענען.

וואָרום כל-זמן די פּאָליטישע ליניע האָט זיך נאָך נישט געביטן, האָט מען פאַר דער קלענסטער ווידערשפעניקונג, פאַר דעם מינדסטן ווידערשטאַנד קעגן איר געקענט גיין אין כּף הקלע אַריין.

כל-זמן אַ פאַרטיי-אַנפירער איז נאָך געזעסן אין זאָטל, האָט מען אים בשום-אופן נישט געטאַרט זאָגן: דאָס וואָס דו טוסט געפעלט מיר נישט.

פאַר אַזאַ זאָך האָט מען זיך תיכּף געזען מיט דער תּפּיסה.

און פון דער תּפּיסה איז מען שוין צוריק נישט אַרויס, האָט מען אַפּילו געמעגט זיין טויזנט מאל גערעכט.

ס'איז געווען אַ וואַכעדיקער גאַנג אין רוסלאַנד, אַז אייוואַן זאָל אַרייבן-זעצן אין תּפּיסה וולאַדימירן דערפאַר וואָס ער, וולאַדימיר, האָט געזאָגט, אַז מען זאָל אויף די קאָלוירטישע פעלדער פאַרזעצן בוראַקעס, בעת אייוואַן, דער פאַרשטייער פון דער פאַרטיי, האָט געהאַט אַ דירעקטיוו צו פאַרזעצן קאַרטאַפּל.

ס'האט אבער א סך מאָל פּאַסירט, אַז אין אַ יאָר אַרום איז איוואָן שוין געזעסן אין דער זעלביקער תּפּיסה, אַפּטמאָל אויך אין דער זעלביקער קאַ- מער, וואָס וולאָדימיר.

— פּאַרוואָס?

פּשוט: אונטער דער צייט איז פון מאַסקווע אַנגעקומען אַ באַפעל, אַז מען זאָל פּאַרזעצן בוראַקעס און נאָר בוראַקעס. דערביי האָט די פּרעסע, לויט אַ צייכן, אַנגעהויבן אַ קאַמפּאַניע קעגן די ביז איצטיקע קאַרטאַפּל־פּאַרזע- צער און געזאַגט, אַז דערמיט וואָס זיי האָבן ביז איצט נישט געזעצט קיין בוראַקעס, זענען זיי אויסן געווען צו שעדיקן די סאָציאַליסטישע ווירטשאַפּט. די ליניע, הייסט עס, האָט זיך געביטן און איוואָן, ווי דער אויספירער פון דער אַלטער קאַרטאַפּל־ליניע, איז געגאַנגען אין תּפּיסה אַריין ווי אַן אומזיי- כערער עלעמענט פאַר דער נייער בוראַקעס־פּאַליטיק. דאָס האָט אַבער גאָר- נישט צו וולאָדימירן, כאַטש ער איז געווען גערעכט, האָט מען אים פון טור- מע שוין נישט באַפּרייט.

די קאַרטאַפּל און די בוראַקעס זענען דאָ נישט מער ווי אַ משל. דער נימשל איז, אַז אויב מען איז אַריינגעפּאַלן אין תּפּיסה, האָט מען זיך פון דאָרט שוין נישט געקענט אַרויסקריגן, מען האָט אַפּילו געמעגט זיין טויזנט מאָל גערעכט.

און היות אין רוסלאַנד איז נישטאָ עפעס גרינגערס ווי אַריינפּאַלן אין תּפּיסה, האָט עפּפּער געמוזט האָבן דעם אמתן מיניסטער־קאַפּ ביים אַרויס- ברענגען די אָנהענגערשאַפּט פון דער מאַרגנדיקער פּאַרטיישער ליניע בעת די היינטיקע איז נאָך געווען אין קראַפּט.

וואָרום וואָלט ער דאָס נישט געטאָן פּאַרזיכטיק און קלוג, וואָלט מען אים היינט אַרעסטירט און מאַרגן וואָלט ער נאָר געקענט שרייען: חי וקיים.

אַ געוויינלעכער מענטש אין רוסלאַנד ווייסט נישט פון קיין חכמות: אַז מען הייסט אים, זאָגט ער היינט אויף ווייס אַז ס'איז שוואַרץ און מאַרגן, אַז מען הייסט אים אַנדערש, זאָגט ער אויף שוואַרץ אַז ס'איז ווייס.

— נאָשע דיעלָא מאַלענקאַיע — זאָגט ביי אַזאַ געלעגנהייט דער פּאַלקס- מענטש אין רוסלאַנד — נאָטשאַלסטוואָ כאַטשעט טאַק, פּוסט בודיעט טאַק, נאָטשאַלסטוואָ לוטשע זנאַיעט. (אונדזער דעה איז אַ קלייניקע. די נאָ- טשאַלסטווע וויל אַזוי, זאָל זיין אַזוי. די נאָטשאַלסטווע ווייסט בעסער).

איציק פּעפּער איז נישט געווען אין דער דאָזיקער „גוטער“ לאַגע. ער האָט נישט אַלעמאָל געקענט נאָכזאָגן, וואָס מען הייסט. ער האָט אַמאָל גע- מוזט אַליין עפעס זאָגן. ער האָט אַבער געקענט. בעת ער האָט פּאַרויסגעזען אַן ענדערונג אין דער פּאַרטיי־ליניע, זאָגן אַזוי, אַז היינט זאָל מען זיך צו

דעם געזאגטן נישט קענען טשעפען, ווי צו קיין אפאזיציע און מאַרגו זאָל
ער דאָך קענען דערווייזן, אַז דאָס איז געווען אַ קעגנערשאַפט צו דער גע-
פאַלענער ליניע.

ער האָט אַ סך מאָל געהאַט שכל צו בעטן מען זאָל אים באַפרייען פון
אַ געוויסן אַמט. דערביי האָט ער אָנגעגעבן אַזעלכע מאַטיוון, וואָס זאָלן אויף-
אים קיין שום חשד נישט אַרויסרופן.

אַבער תמיד האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ער איז אַוועק פון זיין שטעלע
אַ רגע פריער איידער דער נאַטשאַלניק איז אַריינגעפאַלן אין אומחן און אַזוי
אַרום האָט ער אויסגעמיטן דעם גורל פון דער דערמאָנטער „לייטער“.

מעגלעך, אַז ער האָט זיך באַוואַרנט אויף אַנדערע אופנים אויך...
אין דער יידישער פרעסע פון דער פרייער וועלט לייענט מען אַפטמאָל
אַז איציק פעפער איז געווען אַ נאַענטער מחותן מיט דער געהיים־פּאָליציי.
מען שרייבט אַפילו, אַז ער האָט געהאַט דעם „טשין“ פון אַ פולקאָוויק.
דעם אַרכיוו פון דער סאָוועטישער געהיים־פּאָליציי האָב איך נישט גע-
זען. די רשימה פון אירע מיטאַרבעטער — אַוודאי נישט. נאָר אַז פעפער
האָט געהאַט אַ שייכות צו דער דאָזיקער אינסטיטוציע לייגט זיך אויפן שכל.
יעדער דריטער מענטש אין רוסלאַנד האָט, אויף אַזאַ אַדער אַנדערן
אופן, אַ שייכות, מער אַ געצווונגענעם ווי אַ פרייוויליקן, מיט דער דאָזיקער
אינסטיטוציע.

נאָר קיין קמעה און קיין שמירה קעגן אַ ביזו אויג איז דאָס נישט. קאַרג
אַקטיווע און אַפּיציעלע געהיים־פּאָליציסטן ווערן פאַרשיקט?
איציק פעפערן האָבן ביזן יאָר 1948 נישט געראַטעוועט זיינע מחזקות.
מיט דער נקוּד. אים האָט געראַטעוועט זיין לעבנס־חכמה און זיין פּאָליטי-
שע ווייטזיכטיקייט.

***

ס'איז געווען אַ צייט, ווען פעפער איז אין אוקראַינע געווען איינער פון
די זיילן פון דער אַזוי־גערופענער פּראַלעטאַרישער ליטעראַטור־ריכטונג.
אין דער דאָזיקער ריכטונג האָט מען אַבער שפעטער אַנטדעקט קראַ-
מאַלע און מען האָט זי פאַרביטן מיט דער ריכטונג, וואָס האָט געהייסן: סאָ-
ציאַליסטישער רעאַליזם.

אַ סך קעפּ פון „פּראַלעטניקעס“ זענען געפאַלן בעת דער סאַציאַליס-
טישער רעאַליזם האָט איבערגענומען די ממשלה.

אַבער איציק פעפער, דער געקרוינטער „פּראַלעטניק“, דער וואָס איז גע-
קומען אין דער פּאָעזיע אַריין מיט די לידער וועגן די דאָנאַסער שאַכטיאַרן,
דער וואָס האָט געמאַכט זיין ליטעראַרישע קאַריערע אַדאַנק זיינע הונדערט-

פראצענטיקע פראלעטארישע מאַטיוון אינעם ליד, איז מיט דער גיכקייט פון אַ הירש אַנטלאָפן פון זיין אייגן שאַפן און פון זיין אייגענער פּאַעזיע און ער האָט דעם ערשטן שטיין געוואָרפן אין דער ריכטונג דורך וועלכער ער איז אויסגעוואַקסן און באַקאַנט געוואָרן.

א סך פון זיין חדר האָבן זיך געקלאַמערט אין דעם „פראַלעטאַריזם“, ווייל זיי האָבן אין אַן אַנדערן נוסח פשוט נישט געהאַט וואָס צו זאָגן, און ס'האַט זיי געדראָט זיך צו באַווייזן אין זייער גאַנצער פּאַעטישער נאַקעטקייט. האָבן זיי געוואָלט ראַטעווען זייער מערכה אין דער פּאַעזיע און זיי האָבן פאַרלוירן די קעפּ אָדער דאָס ביסל פרייהייט. איציק פעפער האָט קיינמאָל אַזאַ נאַרישקייט נישט געטאַן. ער האָט קיינמאָל צוליב קיין פרינציפן און צוליב קיין ליד נישט איינגעשטעלט זיין קאַפּ.

— וואָס איז די נפּקא מינה — פּלעגט ער זאָגן, — וואָס מען שרייבט און ווי אַזוי מען שרייבט, אַבי עס זאָל טויגן, אַבי עס זאָל זיין צום לעבן. דאָס וואָרט „צום לעבן“ קענט איר צום אַפּטסטן געפינען אין פעפערס לידער.

פעפערן האָט מען אַ צייט גערופן „דער רויטער פּראַפּעסאָר“, מחמת אַזוי יונג ווי ער איז דעמאָלט נאָך געווען, האָט ער שוין פאַרנומען די שטעלע פון אַ ליטעראַטור־לערער אין אַ געוויסן ייִדישן אינסטיטוט אין אוקראַינע. ער איז קיינמאָל נישט געווען בלויז אַ שרייבער, ער איז תמיד געווען, אחוץ שרייבער, אויך אַ פּאַרטייִשע שישקע.

די פּאַרטייִשקייט האָט אים געהאַלפן צו זיין שרייבערישער קאַריערע און זיין שרייבן האָט אים געהאַלפן אין דער פּאַרטיי.

אין אַ בין הזמנים, ווען די ווינטן זענען נאָך נישט געווען זיכער און מען האָט נאָך נישט געקענט וויסן וווּ זיי וועלן בלאָזן, האָט פעפער זיך גע־ראַטעוועט מיט זיין דאָפּלטער טעטיקייט.

אַמאָל פּלעגט ער פון דער פּאַרטיי בעטן וואַקאַציע, מחמת ער האָט דרינגענדיקע אַרבעטן ביי זיין ליטעראַרישן שרייבטיש און אַמאָל פּלעגט ער פון זיין שרייבטיש אַנטלויפן צו אַ שליחות פון דער פּאַרטיי.

תמיד האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז ווען ער איז געווען ביי זיין שרייבטיש, איז דערווייל אין דער פּאַרטיי פאַרגעקומען אַ גאַנצע איבער־קערעניש.

און בעת ער איז פאַרנומען געווען ביי אַ שליחות פון דער פּאַרטיי, איז גראַד אין דער ליטעראַטור געשען אַ גרויסער שינוי.

אַז איציק פעפער איז פּלוצים פאַרשווונדן פון אַן אָרט וווּ ער האָט גע־

דאַרפט זיין, האָט איבער דעם אַרט דער הימל געמעגט זיין ווי לויטער, איז דאָס אָבער געווען דער בעסטער סימן, אַז עס קלייבט זיך אַ געוויסער זיין צוריקקומען אויף דעם אַרט האָט אָנגעזאָגט, אַז דער שטורעם איז שוין אַריבער. ער האָט עס אָבער געמאַכט אַזוי קלוג און געשיקט, אַז מען האָט זיך צו אים בשום אופן נישט געקענט טשעפען.

אין דעם איז באַשטאַנען זיין לעבנס־קלוגשאַפט. איינמאַל, געדענק איך, האָט מען אין יידישן אַנטי־פאַשיסטישן קאַמפּ טעט גערעדט וועגן אויסלענדישע יידישע שרייבער. פעפּער, וואָס האָט זיך צוגעהערט צו אונדזער געשפרעך, האָט זיך מיטאַמאַל אָפּגערופּן:

— פאַראַן אַ סך טאַלאַנטירטע יידישע שרייבער אין אויסלאַנד, אָבער ווען מען זאַל ביי אונדז אַריינלייגן אַזויפיל טאַלאַנט אין דער שרייב־קונסט, וויפיל חכמה מען לייגט אַריין אין דער קונסט צו לעבן, וואַלטן מיר געווען גרעסערע בריהס פאַר זיי.

נישט אַלע יידישע שרייבער אין רוסלאַנד זענען, וואָס אַן אמת, גע־ווען חכמים. ס'איז אָבער יא אמת, אַז איציק פעפּער איז אַ צייט לאַנג געווען דער גרעסטער לעבנס־חכם צווישן די יידישע שרייבער אין רוסלאַנד און מיט דער דאָזיקער חכמה זיינער האָט ער זיך שטאַרק איבערגענומען.

— 3 —

אין דער קונסט פון דערהאַלטן זיך אויף דער אויבערפלאַך פון די לעבנס־וואַסערן האָט איציק פעפּער אַריינגעלייגט זיין גאַנצן טאַלאַנט און אויף דעם געביט האָט ער, ביז דעם 48סטן יאָר, ווירקלעך דערגרייכט גרויס מייסטער־שאַפט.

צו דער דאָזיקער מייסטערשאַפט איז ער דערגאַנגען נישט בלויז מחמת דעם, וואָס ער האָט פאַרמאַגט אַ גוטע נאָז, שאַרפע אויגן און אויערן פאַר די וועטער־בייטן פון פּאָליטישן קלימאַט, נאָר אויך אַדאַנק דעם, וואָס ער האָט פאַרמאַגט די חכמה זיך צוצופאַסן צו די דאָזיקע וועטער־ענדערונגען אויף אַזאַ אופן, אַז מען זאַל אַפילו נישט באַמערקן, אַז ער האָט זיך געביטן. ער איז אין דעם פרט נישט געווען קיין בן־יחיד אין רוסלאַנד, אַדער ווי מען זאָגט: נישט דער איינציקער זכר אין מאַסקווע. פאַר אַ משל לאַמיר דאָ נאָר דערמאַנען איין דוד זאַסלאַווסקי, וועלכער האָט אויך תמיד פאַרויס־געזען, וווּ די ווינטן וועלן בלאָזן און איז ווי יענע טשערעפּאַכע תמיד געווען פּרזער אויף אַן אַרט, ווי דער פלינקסטער האָז.

אַזעלכע ווי זאַסלאַווסקי און פעפּער זענען טאַקע אין רוסלאַנד נישט געווען קיין סך, אָבער זיי זענען געווען און זיי זענען אויך היינט דאָ.

פעפער איז אָבער געווען צווישן די געציילטע, וואָס האָבן געקענט, נישט בלויז זיך דערהאַלטן אויף דעם דינעם דראַט איבער דעם תּהום פון סאָוועטישן טעראָר, נאָר ער האָט אויך באַוויזן די קונץ, גייענדיק אויף דעם דאָזיקן דראַט, נישט בלויז נישט אַראַפּצופאַלן, נאָר אויך צו שטייגן אַלץ העכער.

ווייטזיכטיקע פעלן נישט אין רוסלאַנד. זעלטן ווער ס'האָט אָבער גע- קענט אַזוי אויסנוצן זיין ווייטזיכטיקייט, ווי איציק פעפער, ווייל זעלטן ווער מען האָט דאָס מויל אַזוי געפאַלגט דעם קאַפּ, ווי פעפערן. אומעטום איז חיים והמות ביד הלשון, אָבער אין רוסלאַנד איז דאָס מער ווי אומעטום.

אין רוסלאַנד טאָר מען, נאַטירלעך, נישט ריידן קיין שלעכטס אויפן לאַנד און אויף דער רעגירונג, אָבער אויך מיט ריידן צופיל גוטס דאָרף מען זיין זייער פאַרזיכטיק.

זיין אַ סקעפטיקער איז דאָרט געפערלעך, אָבער צופיל התלהבות איז אַפּטמאָל אויך אַ סכּנה.

אויב מען זאָל גלייבן די קלאַנגען, איז חיים גילדין ליקווידירט געוואָרן, ווייל ער האָט צו גוט גערעדט און צופיל התפעלות אַרויסגעוויזן פאַר דער פאַרטיי און דער רעגירונג.

חיים גילדין איז געווען אַ מענטש, וואָס האָט דערמאָנט יענעם אונ- טערהעלפער ביים שדכן, וועמענס אויפגאַבע ס'איז צו זאָגן: „פּש, פּש, שוין איינמאָל אַ חתן...“ וואָס די פאַרטיי האָט נישט געזאָלט טאָן, האָט חיים גילדין די זאך געמוזט צעלייגן אויף טעלערלעך, זיך באַלעקן און באַווייזן ווי גוט דאָס איז, ווי וויל דאָס איז און וואָס פאַר אַ ישועות דערפון וועלן אַרויס- קומען. און אַלץ — מיט אַזאָ איבערגעטריבענער התלהבות, גלייך עס וואָלט אים געגאַנגען אין גאַנצן לעבן.

און נאָך אַ טבע האָט ער געהאַט, חיים גילדין: אויף יעדער נייער זאך, אויף יעדן נייעם טאַט פון דער פאַרטיי און דער רעגירונג האָט ער נישט בלויז געמאַכט קיין פרום-פאַרגלאַצטן „שהחיינו“, נאָר ער האָט נאָך צוגע- געבן: איך האָב שוין לאַנג געזאָגט, אַז מען דאַרף אַזוי טאָן.

נ, איז אונטערגעקומען די רוסיש-פינלענדישע מלחמה און דער גרוי- סער פיל-גערימטער מאַרשאַל וואַראַשילאָו האָט זיך עפעס נישט געקענט אַזוי גיך ספּראַווען מיט די פינער, וועלכע האָבן גאָר פאַרקערט געגעבן פול- ווער צו שמעקן דער רויטער אַרמיי.

דאָן האָט זיך אַרויסגערקט דער מאַרשאַל טימאַשענקאָ, וואָס זיין טאַק- טיק איז געווען צו לייגן אַ הונדערט רויטאַרמייער אויף איין פינישן סאָל-

דאָט און אזוי אַרום האָט ער, ווי נישט איז, געראַטעוועט דעם כבוד פון רוסלאַנד.

טימאַשענקאַ איז געוואָרן דער העלד פון טאַג און די סאָוועטישע רע-גירונג האָט אים באַשטימט אויף וואַראַשילאַווס אָרט. כ'געדענק שוין נישט, צי אַלס פּאַלקס-קריגס-קאָמיסאַר, צי אַלס שעף פון גענעראַל-שטאַב.

חיים גילדין האָט געמיינט אַז שוין... אַז וואַראַשילאַווס שטערן איז שוין אונטערגעגאַנגען... און ער האָט זיך ברייטמויליק צעדערשנט וועגן דעם, אַז די רעגירונג און די פּאַרטיי האָבן גוט געטאַן דערמיט, וואָס זיי האָבן אזוי געטאַן, ווייל ער, חיים גילדין, האָט שוין לאַנג געזאַגט, אַז דער-אַ וואַ-ראַשילאַוו איז אַ טויגעניכטס, אַ שטיק גאַרנישט, און אפשר אויך אַ שטיק פּאַרעטער.

ווערן דערקלערט אין רוסלאַנד פאַר אַ פּאַרעטער איז לייכטער ווי אויפ-עסן אַ האַלבע ציבעלע.

אַ געוויינלעכער מענטש, אַז ער גליטשט זיך אויס האָט ער נאָך אַמאָל אַ זאַנס, אַז מען זאל אים אַנרופן מיט דעם ליבלעכן וואָרט „זשוליק“. אַ הויכע פּערווענלעכקייט אַבער, אַז זי ווערט נכשל, דאַרף מען זיך ריכטן, אַז זי וועט בלי מסקנה געשטעמפלט ווערן ווי אַ פּאַרעטער.

חיים גילדין איז דעריבער געגאַנגען מיט דעם געוויינלעכן גאַנג. דער דאָזיקער גאַנג האָט אים אַבער דאָס מאָל פּאַרפירט. וואַראַשילאַוו איז געבליבן זיצן אין זאַטל. ער איז נאָך אַלץ געווען אַ מיטגליד אין פּאַליט-ביראָ.

סטאַלינס חסד האָט זיך פון אים נישט געהאַט אָפּגעטאַן. און ריידן אויף אַ מיטגליד פון פּאַליט-ביראָ האָט געשמעקט מיט לאַ-גער אין סיביר.

חיים גילדין איז טאַקע דעמאָלט פאַרשווונדן און מען ווייסט עד היום נישט, וווּ ער איז אַהינגעקומען.

**

דערפון איז צו זען, אַז אַפילו מיט גרויסער התלהבות פאַר דער פּאַר-טיי און דער רעגירונג האָט מען אויך געמוזט זיין פּאַרזיכטיק. און פּאַרזיכטיק זענען אַלע געווען.

כאָטש גאַנץ אָפט האָט אויך די פּאַרזיכטיקייט געטויגט אויף כפרות. אַז די נקו"ד האָט געדאַרפט, האָט זי געשלאַגן דווקא די פּאַרזיכטיקע, די שווייגער.

„סאַמאַסטראַכאַוושטשיקי“ — האָט מען זיי גערופן, ס'הייסט אַזעלכע וואָס סטראַכירן זיך (אַסעקורירן זיך) מיט זייער שווייגן און אויב זיי סטראַ-

כירן זיך איז דאך אַ סימן, אַז ערגעצווו האָבן זיי נישט קיין גוטע כוונות. רוסלאַנד איז דאָס איינציקע לאַנד אין דער וועלט (די סאַטעליטן־לענד־דער, פאַרשטייט זיך, אַריינגערעכנט), וווּ מען אַרעסטירט און מען פאַרשיקט מענטשן קיין סיביר צוליב אַ חשד, אַז זיי האָבן שלעכטע כוונות.

ס. פ. ע. — הייסט די קאַטעגאָריע. דער טייטש: סאַציאַלני פּאָדאָזירי טעלני עלעמענט — סאַציאַל־אומזיכערער עלעמענט. דאָס מיינט: אַן עלעמענט, וואָס אויב ער האָט אַפילו נאָך איצט נישט קיין שלעכטע געדאַנקען וועגן דער מאַכט, איז ער אָבער מסוגל זיי צו האָבן און דערפאַר איז בעסער, אַז ער זאָל זיך געפינען אין די טונדרעס פון סיביר.

פון דעם אַלעם איז אויסגעקומען, אַז וואָס מען האָט געטאָן און ווי מען האָט זיך געפירט, האָט נישט געטויגט.

האָט מען גערעדט, האָט נישט געטויגט; האָט מען געשוויגן, האָט אויך נישט געטויגט.

— די נקו"ד דאַרף נאָר אַ מענטש, אַן אורטייל וועט זי שוין געפינען — האָט דאָס פּאַלק געזאָגט.

דאָס האָט געהייסן, אַז ווי מען וועט זיך פירן וועט מען אַלצאיינס גיין אין תפיסה אַריין. די ריכטער פון דער געהיים־פּאַליציי וועלן שוין געפינען אַ פאַראַגראַף מיט וועלכן צו באַרעכטיקן די טורמע.

האָט מען טאַקע קיינמאַל נישט געוויסט ווי אַזוי צו האַנדלען.

מען האָט נישט געוויסט און מען איז געווען צעטומלט.

אין דעם דאָזיקן צושטאַנד זענען די מאַכטהאַבער פון רוסלאַנד געווען באַזונדערס פאַראינטערעסירט.

אַ זיכערער מענטש קען זיך אַמאַל בונטעווען. אַן אומזיכערער, אַ צע־טומלטער — נישט.

דאָס דאָזיקע פּסיכישע געזעץ האָבן די נקו"ד־פּסיכאָלאָגן גוט אויס־שטודירט און זיי האָבן עס אָנגעווענדט אויפן בירגער אין לאַנד.

פון דעם קען מען שוין פאַרשטיין וויפּל חכמה, צי כּיטרעקייט איציק פעפּער האָט געדאַרפט פאַרמאַגן, כּדי זיך צו האַלטן אויף דער אויבערפּלאַך פון אַזאַ משוגע־צעשטורעמטן ים.

ער האָט געדאַרפט ריידן, אַז ס'זאָל זיין דאָס זעלביקע, וואָס געשוויגן און ער האָט געדאַרפט אַזוי שווייגן, אַז מען זאָל עס קענען אָננעמען ווי גערעדט.

און דאָס טאַקע האָט ער צום בעסטן געקענט.

ער האָט געקענט זאָגן אַ זאך, אַז ס'זאָל זיין אי אַזוי, אי אַנדערש.

און ער האָט געקענט שווייגן אַזוי, אַז ס'זאָל זיין אי אַ הסכמה, אי אַ קעגנערשאַפט.

היינט האָט ביי אים דאָס וואָרט געמיינט אַזוי און מאַרגן האָט עס גע-
מיינט עפעס אַנדערש.

דער היינטיקער נאַטשאַלניק זיינער האָט געקענט טראַכטן, אַז זיין
שתיקה כהודאה דמיא און דער מאַרגנדיקער נאַטשאַלניק האָט געקענט גע-
פינען אין עפעסערס נעכטיקן שווייגן אַ סימן, אַז ער, עפעסער, איז מיט זיין
נאַטשאַלסטווע געווען אומצופרידן און טאַקע דערפאַר האָט ער געשוויגן.
נאַטשאַלניקעס אין רוסלאַנד בייטן זיך זייער אָפט און אין אוקראַינע
— נאָך אָפטער.

אין די אַמטן, וואָס האָבן צו טאָן מיט דער אוקראַינישער קולטור, ביל-
דונג און ליטעראַטור קומט פאַר אַ פערמאַנענטער פראַצעס פון עולים און
יורדים אין דער אַנפירערשאַפט.
פאַרוואָס דאָס איז אַזוי איז נישט שווער צו פאַרשטיין.

**
*

דער ענדציל פון די קרעמל-מושלים איז צו שאַפן איז גאַנץ רוסלאַנד
איין איינהייטלעך סאָוועטיש פּאָלק.

די עקזיסטענץ פון פאַרשיידענע פּילצאָליקע פעלקער אין רוסלאַנד איז
נאָך אַלץ אַ געפאַר פאַר די נייע רוסישע מאַכטהאַבער און אין איר האָט זיך
אַנטפלעקט רוסלאַנדס שוואַכקייט, נישט בלויז ביי דער לעצטער מלחמה,
נאָר אויך אַ שטיק צייט פאַר דער מלחמה.

די קרעמל-מושלים ווייסן אָבער, אַז קיין סתם ניי פּאָלק קען מען נישט
שאַפן. מען קען די פאַראַנענע פעלקער אויסמישן, אַסימילירן, אַזוי אַז דורך
דער דאָזיקער אַסימילאַציע זאָל געשאַפן ווערן אַ ניי פּאָלק.

כדי אָבער די קלענערע פעלקער זאָלן זיך אַסימילירן און אויסמישן,
מוז זיין אַ גרויס פּאָלק און אַ גרויסע קולטור, וואָס זאָל זיין אַסימיליר-
פעיק, דאָס איז אין רוסלאַנד דאָס רוסישע פּאָלק און די רוסישע קולטור.

מען דאַרף נישט מיינען, אַז די הערשער פון רוסלאַנד זענען דורכויס
גרויס-רוסישע אַוויגניסטן, דערפאַר וואָס זיי פירן אַ גרויס-רוסישע אַסימי-
לאַציע-פּאָליטיק בנוגע אַלע אַנדערע פעלקער. זיי זענען נאָר רעאַל-פּאָליטי-
קער און ווי רעאַל-פּאָליטיקער פאַרשטייען זיי, אַז דאָס רוסישע פּאָלק און
די רוסישע קולטור איז אין דעם פּיל-פעלקערדיקן רוסלאַנד דער איינציקער
ווירקזאַמער מאַגעט וואָס קען צוציען און אַרום וועלכן מען קען אַרומזיקלען
די אַנדערע פעלקער.

וואַלט אין רוסלאַנד געווען אַן אַנדער פּאָלק, וואָס זאָל אַזוי מסוגל זיין צו ווערן דער שמעלצקעסל פאַר דער סאָוועטישער פעלקער־איינהייט, ווי דאָס רוסישע פּאָלק, וואַלטן זיי געשטעלט דעם טראָפּ פון אַסימילאַציע אויף־דעם דאָזיקן אַנדערן פּאָלק. אַזוי ווי קיין אַנדער פּאָלק קען אָבער זיך, אין דעם פּרט, מיט דעם רוסישן נישט פאַרגלייכן, זענען זיי במילא אָנהענגער פון רוסיפיקאַציע.

דאָס איז סטאַלינס תורה פון וועלכער די קרעמל־לייט וועלן זיך נישט אַפּזאָגן, אפילו ווען זיי וועלן זיך טויזנט מאל אַפּזאָגן פון סטאַלינען אַליין. און נישט בלויז פון דער דאָזיקער תורה וועלן זיי זיך נישט אַפּזאָגן, נאָר אויך פון די מעטאָדן זי צו פאַרווירקלעכן אין לעבן, וועלן זיי נישט אַפּטרעטן.

אין די מעטאָדן שטעקט די גאַנצע כיטרעקייט און גרויזאַמקייט פון דער סאָוועטישער הערשאַפּט.

וואַרום וואַלט מען אָפּן געזאָגט, אַז אַלע פעלקער אין רוסלאַנד דאַרפֿן זיך לאָזן אַסימילירן דורך דעם רוסישן פּאָלק, וואַלט די מאַכט אָן שום ספק געהאַט צו טאָן מיט אַ גאַנצער ריי אויפשטאַנדן קעגן זיך, וואָס ווער ווייסט מיט וואָס זיי וואַלטן זיך פאַרענדיקט.

זאָגט מען טאַקע דאָס פאַרקערטע פון דעם, וואָס מען טראַכט. און מען טוט דאָס פאַרקערטע פון דעם, וואָס מען זאָגט.

אָבער אויך סתם טאָן אין דער ריכטונג פון די אָנגעצייכנטע כוונות איז זייער געפערלעך.

טוט מען דעריבער אַזוי, אַז ס'זאָל זיין אי צוויי שפּאַן פאַרויס, אי איין שפּאַן צוריק.

אי מען פירט אַפענערהייט אַ קולטור־אַרבעט אין דעם לשון פון די פעלקער, אי מען באַהערשט באַהאַלטענערהייט זייער דערציונג און מען ליי־דיקט אויס זייער קולטור פון די נאַציאָנאַלע ספּעציפישקייטן, וואָס אַדאַנק זיי האָט די פּאָלק־קולטור אַ קיום און אַ באַרעכטיקונג.

מען גיט טאַקע יעדן פּאָלק דאָס רעכט אויף זיין לשון, אויף זיין ליי־טעראַטור און אויף זיין קונסט, אָבער אין אַלע לשונות דאָמינירט דער רו־סישער גייסט, וואָס טרייבט אַרויס דעם נאַציאָנאַלן אייגנאַרט פון דעם גע־געבענעם פּאָלק.

אין רוסלאַנד רעדט מען רוסיש אויף די פאַרשיידנסטע שפּראַכן.

**

עס זענען אָבער פאַראַן פעלקער אין רוסלאַנד, וואָס זיי איז נישט גרינג

בייצוקומען, און צווישן זיי פאַרנעמט דאָס אָנגעזעענסטע אָרט דאָס אוקראַיִ-
נישע פּאָלק, דאָס צווייט גרעסטע נאָך די רוסן.

לגבי די אוקראַיִנער פּאָדערט זיך דעריבער אַ ספּעציעלע טאַקטיק.
די טאַקטיק פון גיין אַלעמאַל אַהין און צוריק, פון נעמען און געבן און
ס'זאָל דאָך יעדעס מאַל מער צוגענומען ווערן ווי צוריקגעגעבן ווערן.
יעדעס יאָר, אָדער צוויי יאָר קומט, בכו, אין דער קולטור־פּאָליטיק
לגבי אוקראַיִנע, אַן אַנדערער קורס.

אַט באַשטראַפּט מען שטרענג פאַר צוהייסן אוקראַיִנישן נאַציאָנאַליזם
און אַט באַשטראַפּט מען ווידער פאַר צו־שטאַרקע רוסיפיקאַטאָרישע טענ־
דענצן.

און יעדעס מאַל ווען דער קורס בייט זיך, בייטן זיך אויך די אָנפירער
און די אויספירער פון דער געפּסלטער פּאָליטיק.

איציק פעפּער האָט אַלע זיינע יאָרן, ביז צו זיין קומען קיין מאַסקווע,
פאַרנומען אַ וויכטיקן אָרט אין דער אוקראַיִנער קולטור און בילדונגס־פּאַ-
ליטיק.

ס'מאַכט נישט אויס, וואָס ער האָט אין דער דאָזיקער פּאָליטיק נאָר
געהאַט צו טאָן מיט דעם יידישן אָפּשניט.

אין פרט פון ליידן צוליב פּאָליטישע ענדערונגען זענען יידן אין רוס־
לאַנד געווען פּולשטענדיק גלייכבאַרעכטיקט.

אומעטום האָבן יידן אין רוסלאַנד געהאַט דאָס פּראַבלעם פון זייער איי-
גענעם נאַציאָנאַליזם, וועלכן מען האָט באַזונדערס אונטערגעדריקט.

יידן זענען אין רוסלאַנד געווען די ערשטע ציגן, וועלכע האָבן, צוליב
די באַקאַנטע טעמים, אויפּגעהערט געבן זייער נאַציאָנאַלע מילך.

אַבער בשעת מגיפה האָט מען יידן אויך פּאַרעכנט אין דער טשערעדע
און זיי האָבן אויך געדאַרפּט געבן זייער צאָל קרבנות דעם מלאך המוות.

אַז מען האָט געשלאָגן פאַר אוקראַיִנישן שאַוויניזם, האָבן די יידן אין
אוקראַיִנע אויך אַריינגעכאַפּט קלעפּ.

און אַז מען האָט געשטראַפּט פאַר רוסיפיקאַטאָרישן אימפעט, זענען די
אוקראַיִנישע יידן אויך געווען צווישן די געשטראַפּטע.

און איציק פעפּער האָט צוליב זיין פּאָזיציע, פּונקט ווי חנניה מיט דער
זשופּיצע, ביי אליעזר שטיינבאַרגן, תמיד זיך געדרייט אין דער מיט.

און קיין שום זכות־אבות וואַלטן אים נישט געהאַלפּן זיך אַרויסצודרייען,
ווען ער אליין וואַלט נישט עפּעס געטאָן דערצו.

און ער האָט טאַקע געטאָן, געטאָן מיטן כוח פון זיין שכל.

ער איז ביז דעם 48סטן יאר פון דעם דאזיקן טייוולאָנישן מילראָד אַרויס גאַנץ. און נישט בלויז גאַנץ, נאָר ער איז אויך געשטיגן מעלה, מעלה, הע-כער און העכער.

— 4 —

אין די יאָרן 1944 - 1946, ווען איך בין געווען אין מאַסקווע, איז איציק פעפער געווען אויף דעם סאַמע העכסטן שפיץ פון זיין קאַריערע.

ער האָט פאַר דער מלחמה שוין אויך פאַרנומען אַ הויכע פּאָזיציע אין דער ייִדיש־ליטעראַרישער וועלט אין אוקראַינע.

ער איז געווען, אַזוי גוט, ווי פּאָלנער באַלעבאַס פון אוקראַינער ייִדיש־ליטעראַרישן לעבן.

בעסער געזאָגט: דער משגיח איבער דעם דאָרטיקן ייִדיש־ליטעראַרישן צענטער.

אַבער פאַר דער מלחמה זענען ייִדיש־ליטעראַרישע צענטערן איז רוס־לאַנד געווען דריי: אין מאַסקווע, אין קיעוו און אין מינסק.

און דער מאַסקווער צענטער איז פאַרט געווען דער חשובסטער. דאָרט, אין מאַסקווע, איז דער ראש וראשון ביז דער מלחמה געווען פּרץ מאַרקיש.

און ס'איז במילא אַזוי אויסגעקומען, אַז פּרץ מאַרקיש איז געווען דער ראש וראשון פון דער גאַנצער ייִדישער ליטעראַטור אין רוסלאַנד.

אַפילו אַז די סאָוועטישע רעגירונג האָט געטיילט די ייִדישע שרייבער אַרדנס, האָט מאַרקיש באַקומען דעם העכסטן ציווילן אַרדן, דעם „אַרדען לענינאַ“, דעם לענין־אַרדן.

פעפער האָט באַקומען דעם אַרדן פון דער „רויטער פּאַן“. אויך אַ בכבוד־דיקער אַרדן, אַבער פאַרט פון אַ קלענערער מדרגה ווי מאַרקישעס.

און מאַרקישעס העכערקייט איז פעפערן אַלעמאַל געווען אַ דאָרן אין אויג. יאָרן־לאַנג האָט זיך געצויגן די מחלוקה צווישן דעם ייִדיש־ליטעראַ־רישן צענטער אין מאַסקווע און דעם ייִדיש־ליטעראַרישן צענטער אין קיעוו. ריכטיקער — צווישן מאַרקישן און פעפערן.

און נישקשה — די דאָזיקע מחלוקה האָט נישט ווייניק צוגעהאַלפן צו דער איינשרומפּעניש פון ייִדישן לעבן אין רוסלאַנד.

מען וואָלט אפשר געוויסע גזירות אויף ייִדיש געקענט אָפּשרייען, דעם טעמפּאָ פון דער ייִדיש־ליקווידאַציע — פאַרפאַמעלעכן, אַבער די צוויי גרעס־טע ייִדיש־שעפּערישע צענטערן זענען געווען צווישן זיך צעקריגט, האָבן גע־

טאן איינער דעם אנדערן אין דער גאל אריין און האבן פארלוירן זייער גאנצע צייט און ענערגיע אויף דעם ביטערן שפיל פון „ווער — וועמען“... דאס האט גוט אויסגענוצט דער פסוק השלישי, דער דרויסנדיקער צד, וועלכער האט אין דער ליקווידאציע פון יידיש און אין דער אסימילאציע פון די יידן געוואלט זען די ערשטע פרוכטן פון זיין פארזיי אויפן פעלד פון פעלקער־פארשווינדונג אין סאָוועטרוסלאַנד.

ס'איז שוין פון פריער געזאגט געוואָרן, אז דאָס דערהאלטן די נאַציאָ־נאַלע קולטורן ביי די סאָוועטישע פעלקער איז אַ מין עבירה שהזמן גורמה. ס'איז אַ מין קאָנצעסיע, וואָס מען גיט די פעלקער, ווייל מען וויל נישט מיט זיי צופיל איינרייסן.

אַבער אז די שאַפנדיקע מענטשן פונעם יידיש־פּאָלק האָבן זיך געהאַלטן אין איין אַרומרייסן, האָבן זיי דערביי אויפגעדעקט זייער שוואַכקייט... און אויף קיין זאך קוקן די סאָוועטישע מאַכטהאַבער נישט מיט אַזאַ ביטול ווי אויף שוואַכקייט.

מיט כוח, ס'מעג זיין דעם ערגסטן, רעכענען זיי זיך אַלעמאַל. יידישע שרייבער האָבן אַבער אין קריג צווישן זיך אַנטפּלעקט זייער מאַנגל אין כוח.

די מחלוקות זענען דערגאַנגען אַזוי ווייט, אז מען האָט געמוזט אַנקומען צום גוי'ישן דיין, ער זאָל פּסקענען ווער ס'איז גערעכט. און דער גוי'ישער דיין האָט אַלעמאַל געפּסקנט, ווי יענער פּוקס פונעם משל, ביי וועלכן עס בלייבט דאָס גאַנצע שטיק קעז.

נאָך יעדן פּסקדין איז די יידישע ליטעראַטור אין רוסלאַנד קלענער געוואָרן.

די יידישע שרייבער אין רוסלאַנד האָבן אַבער דערפון גאַרנישט גע־לערנט.

אין געיעג צו שלאָגן איינער דעם אנדערן, האָט זיי נישט געאַרט, וואָס זיי זענען אַליין געשלאָגן געוואָרן.

מען האָט אונטערגעצונדן די אייגענע הייזער אין נקמה־לוסט, אַז יענער זאָל ברענען.

דאָס יידיש־ליטעראַרישע קיעוו, אַ שטייגער, האָט תמיד געהאַט גרויסע אויגן אויף די יידישע שרייבער אין מאַסקווע און מען האָט אַנגעוויזן, ווי מען דאַרף, אַז דעם מאַסקווער צענטער לעבט זיך צו גוט, ער באַקומט צוגע־טיילט צופיל פּאַפּיר אויף אַרויסצוגעבן יידישע ביכער, אַ צו גרויסן בודזשעט צו צאָלן האַנאַראַרן אַזױ אױו.

צי האָט „מאַסקווע“ געטאָן דאָס זעלביקע בנוגע „קיעוו“? אויף מאַר־

קישן גלייבט זיך עס נישט, כאָטש ביי דער תורה וואָלט איך וועגן דעם נישט געשווירן.

דער סוף איז געווען, אַז דער פּאַרלאַג „עמעס“ אין מאַסקווע האָט טאַקע וואָס אַמאַל ווייניקער באַקומען פּאַפּיר און געלט אויף אַרויסצוגעבן ייִדישע ביכער.

און אַז ער האָט זיך געקלאַגט דערויף, האָט מען אים געוויזן שוואַרץ אויף ווייס, אַז לויט די ראיות פון די קייעווער חברים באַקומט ער נאָך אַלץ צופיל.

דאָס זעלביקע איז מסתמא געשען אין קיעוו, ווו מען האָט זיך באַנוצט מיט די ראיות פון די מאַסקווער חברים.

און דאָס האָט געבראַכט דערצו, אַז נאָך העט פאַר דער מלחמה איז די ייִדישע ליטעראַטור אין רוסלאַנד געוואָרן ווי אַ גרוגרת דרבי צדוק.

די שרייבערישע קנאה־שנאה, וואָס איר העכסטער אויסדרוק איז גע־ווען די קנאה־שנאה צווישן פרץ מאַרקיש און איציק פעפער, האָט ממש גע־אַרבעט איבער־שעהן כדי חרוב צו מאַכן דאָס ייִדיש־ליטעראַרישע לעבן אין רוסלאַנד.

און אַ באַדן פאַר דעם דאָזיקן חורבן האָט די קנאה־שנאה־אַרבעט גע־האַט זייער אַ גוטן.

אויערן צו דערהערן דאָס קריגעריי צווישן ייִדישע שרייבער זענען געווען זייער שאַרפע.

אַז ייִדישע שרייבער האָבן זיך אַריינגעזאָגט איינער דעם אַנדערן און איינער דעם אַנדערן האָט אויפגעוויזן זיין זינדיקייט לגבי דער סאָוועטישער מאַכט, האָבן זיך געפונען אַזעלכע, וואָס האָבן דערפון געמאַכט די געהערי־קע אויספירן.

די העץ־אַרבעט איז געטאָן געוואָרן שאַ־שטיל, פאַרשטייט זיך, עס זאָל חלילה נישט דערגיין קיין אויסלאַנד.

מען האָט דעריבער ווייניק געשריבן וועגן שרייבער אין די בלעטער, מען האָט אַבער אַ סך געשריבן איינער וועגן אַנדערן אין די „דאָנאַסן“, אין די געהיימע מסירות צו די געהעריקע אינסטאַנצן.

די אינסטאַנצן זענען געשוואָלן געוואָרן פון די פעק מסירה־פּאַפּירן און זייערע נאַטשאַליקעס זענען גרעבער געוואָרן פון נחת פון דעם אינהאַלט אין די דאָזיקע פּאַפּירן.

אין יעדן רוסישן אַמט געפינט זיך אַ ספעציעלע אַפּטיילונג, וואָס פאַר־נעמט זיך מיט אַט דעם מין פּאַפּירן, און מיט דעם זאַמלען בעל־פה־מאַטע־ריאַל, וועלכן מען זאָל קענען פאַרשרייבן אויף אַזעלכע מיני פּאַפּירן.

אַ מענטש, וועלכן מען האָט אַמאָל אַרויסגערופֿן אין אַזאַ מין אַמט ער זאָל דערציילן וועגן זיינע חברים, האָט זיך געפרוּווט מאַכן טאַמעוואַטע און דערציילן וועגן זיי לויטער גוטס.

דאָס ערשטע מאָל האָט מען אים אויסגעהערט און מען האָט אים גע- הייסן קומען נאַכאַמאָל.

ביים צווייטן מאָל, ווען ער האָט געפרוּווט מאַכן דאָס זעלביקע שפּיל, האָט אים דער סעקרעטאַר פֿון דעם דאָזיקן אַמט געזאָגט:

— נאָם פּאַלאָזשיטעלני מאַטעריאַל נייע נוזשען! — אונדז, הייסט עס, אינטערעסירט נישט דאָס גוטע, וואָס דו האָסט צו דערציילן וועגן דייע חברים. אונדז אינטערעסירט נאָר דאָס שלעכטע.

די דאָזיקע אינסטאַנצן האָבן גענוג שלעכטס אָנגעזאַמלט וועגן יידישע שרייבער פֿונעם מלשינות-מויל און דער מסירה-פעדער פֿון יידישע שרייבער...

**

ביי דער געלעגנהייט וואָלט אפשר כדאי געווען צו זאָגן עפעס מער וועגן די באַצונגען צווישן די יידישע שרייבער אין רוסלאַנד.

ווי אומעטום, האָבן אויך יידישע שרייבער אין רוסלאַנד נישט געשמירט איינער דעם אַנדערן מיט האַנקיק.

מען האָט זיך היפש פיינט געהאַט, נישט פאַרגינען זיך דאָס לעבן, ווער שמועסט נאָך — דעם דערפאַלג. מען האָט זיך באַרעדט און על-פי נוסח- רוסלאַנד — איינער דעם אַנדערן געמסרט.

און ווי אומעטום האָבן זיך אויך דאָרט די שרייבער געהאַלטן אין קופֿ- קעלעך, אין קרייזלעך און איין קופֿקעלע, איין קרייזל האָט אויפֿן צווייטן אויסגערעדט כל דבר אסור.

דאָך איז געווען אַ שטיקל חילוק צווישן די שרייבערשע באַצונגען אין רוסלאַנד און די זעלביקע באַצונגען אין דער גאַנצער וועלט.

אין רוסלאַנד האָט מען געמוזט צוימען דעם טעמפּעראַמענט ביי אַלע אַנדערע זאַכן, במילא האָט מען אים געמוזט צוימען אויך אין דער באַצונג צו אַ צווייטן שרייבער.

וואָרום, אויב לאַמיר זאָגן, דער שרייבער ראובן איז אין דעם מאַמענט געווען אַ חשוב ביי דער פאַרטיי, האָט דער שרייבער שמעון שוין נישט גע- קענט קומען און זאָגן בפרהסיא, אַז ער איז אַ גראַפאַמאַן, אַזוי ווי דאָס גע- שעט, עס זאָל אונדז צו קיין בזיון נישט זיין, אין אַלע אַנדערע פרייע לענדער.

ריידן אויף אַ מענטש, וואָס איז חשוב ביי דער פאַרטיי האָט געשמעקט מיט קראַמאָלע, מיט מרידה קעגן מלכות.

אז די פארטיי האלט ראובנען פאר א גוטן שרייבער, ווער זשע וועט דאס זאגן, אז ער איז א שלעכטער?

פארקערט, די גאל האט אפילו געמעגט צעזעצט ווערן, האט מען ראובנען נאך געמוזט עפנטלעך לויבן.

חויף דעם האט קיין שום שרייבער אין רוסלאנד נישט געקענט שבת מאכן פאר זיך. ער האט נישט געקענט אליין ארויסגעבן קיין בוך אדער זשורנאל. זיינע פריינט האבן אים נישט געקענט מאכן אליין קיין ליטעראַ-רישן אונט, פייערן קיין יוביליי, וכדומה. ער האט וועגן די אלע זאכן גע-מוזט אַנקומען צום שרייבער-פאַריין, צום פאַרלאַג, וווּ ראובן איז אין דעם מאַמענט געווען דער גרויסער דעה-זאָגער.

דאָס האט געבראַכט דערצו, אַז מען זאָל זיך מער רעכענען מיטן וואָרט. ווי אין אונדזערע מקומות.

שטילערהייט האט מען זיך טאַקע פיינט געהאַט און זיך שוין נישט געקענט דערוואָרטן די מינוט, ווען דער שטאַרקער וועט פאַלן, אָבער פון אויבן-אויף האט מען אַנגעשטעלט אַ פריינטלעך פנים, געמאַכט אַ גוטע מי-נע צום בייזן שפּיל.

און מען האט געמוזט מאַכן אַ גוטע מינע צום בייזן שפּיל, ווייל רע-וואַלטירן האט מען נישט געקענט.

ביי אונדז, לאַמיר זאָגן, אַז וועלכן עס איז שרייבער ווערט נמאס דאָס געמויזעכץ אין דער ליטעראַרישער סביבה, הייבט ער זיך אויף, פאַרקאַשערט די קאַפּאַטע און זאָגט: אַ גוטן טאַג.

— עך וויל ניש — זאָגט ער — ענקער האַניק און עך וויל ניש ענ-קער ביס.

ער דאַרף נאָר האַבן פּערזענלעכן מוט דערצו. און לעבט ער אפילו פון שרייבערישער אַרבעט, קען ער זיך ביי אונדז אויסזוכן אַן אַנדערע אַרבעט.

נישט אַזוי איז דאָס אָבער אין רוסלאַנד.

דאָרט קען זיך דער שרייבער מיט זיין סביבה נישט גטן. דאָרט קען ער זוערן אויס שרייבער, נאָר ווען אַנדערע ווילן, אָבער נישט ווען ער אליין וויל. אַ שרייבער, וואָס וואַלט געוואָרפן דער שרייבערישער סביבה דעם גט צו די פיס, וואַלט תיכף געהאַט צו טאָן מיט דער נקוו"ד.

— וואָס הייסט עפעס, דו ווילסט ווערן אויס שרייבער? די סאָוועטישע ליטעראַטור געפעלט דיר נישט?

און אויב די סאָוועטישע ליטעראַטור געפעלט דיר נישט, ווער זשע קען וויסן צי די סאָוועטישע מאַכט געפעלט דיר יאָ?

דאָס דאַרפן ענטפערן אויף אַזעלכע שאלות ענדיקט זיך תמיד זייער שלעכט.

האַט אַ שרייבער דאָרט נישט קיין ברירה און איינמאַל אַריין אין דער שרייבעריי, קען ער שוין פון איר נישט אַרויס, סיידן מען איז אים משלח.

**

די לית-ברירהדיקייט האָט דעריבער געצווונגען אַפילו דעם ערלעכסטן שרייבער אין רוסלאַנד מיטצומאַכן דאָס פאַלשע שפיל און זיך צו האַלטן אין אַ געוויסער מדרגה.

דאָס האַלטן זיך אין דער מדרגה האָט געהאַט אי אַ מעלה, אי אַ חסרון. די מעלה איז געווען דאָס, וואָס די שרייבערישע שנאה האָט זיך פאַרט נישט אַזוי צעגאַרטלט און האָט זיך פאַרט געמוזט האַלטן אין די ראַמען פון אַ געוויסער אויגנשיינלעכער לייטישקייט. מילא, וואָס אין האַרץ האָט זיך געטאָן, איז אַ באַזונדער זאך, אָבער פון דרויסן האָט מען זיך געפירט, עלצהייט ענגלענדער אָדער פראַנצויזן; מיט אַ באַשטימטער העפלעכקייט און טאַקט. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס פון איין זייט האָט זיך געשאַפן אַן אַטמאָספער פון עקלדיקער חניפה צום שטאַרקן און פון דער צווייטער זייט האָבן די אונטערגעדריקטע געפילן געבושעוועט מיט מסירות צו די מאַכט-אַרגאַנען און זיי האָבן זיך באַזונדערס צעשפילט אין דער סאַמע שרעקלעכסט-טער פאַרם, ווען דער שטאַרקער איז אַריינגעפאַלן אין אומחן און איז גע-גאַנגען אַ גאַנג.

כ'האַב אין רוסלאַנד ווייניק געהערט, אַז יידישע שרייבער זאָלן באַ-דויערן זייערע ליקווידירטע קאַלעגן. די שנאה צו זיי האָט נישט אויפגעהערט אַפילו דעמאָלט, ווען זיי זענען שוין געווען אין די לאַגערן אָדער אויפן עולם-האמת.

געווען, פאַרשטייט זיך, אויסנאַמען אויך. געווען אַזעלכע, וואָס מען האָט יאָ דערמאַנט צום גוטן.

איינער פון זיי איז געווען משה קולבאַק.

וועגן אים האָט מען אין מינסק און אין מאַסקווע געקענט הערן אַ סך גוטס.

די קיעווער שרייבער האָבן אָבער אַפילו וועגן קולבאַקן קיין גוט וואָרט נישט געזאָגט.

צווישן די יידישע שרייבער פון מינסק און מאַסקווע און די יידישע שריי-בער פון קיעוו און כאַרקאָוו איז געווען אַ גרויסער אונטערשייד.

צווישן די יידישע שרייבער אין קעוו און יידישע שרייבער אין מאָס-
קווע איז געווען אַ חילוק ווי צווישן טאָג און נאַכט.
אין מאָסקווע איז די לופט צווישן די יידישע שרייבער אַ סך ריינער
געווען.

אויך די מאָסקווער יידישע שרייבער האָבן זיך נישט באַצויגן איינער
צום אַנדערן ווי יונתן צו דודן, אָבער געמערט האָט מען זיך דאָרט אַ סך
ווייניקער.

נאָכן 37סטן יאָר האָבן שוין די דאָרטיקע יידישע שרייבער פאַרשטאַ-
נען, אַז די קעגנזייטיקע מסירות וועלן זיי אַלעמען אומברענגען.

ביז די קיעווער זענען געקומען קיין מאָסקווע — דאָס איז געווען אין
די יאָרן 1943-1946 — האָט צווישן די מאָסקווער יידישע שרייבער עקזיס-
טירט אַ נישט-גערעדטער און נישט-געשריבענער אָפּמאַך, אַז וואָס עס זאָל
נישט געשען, זאָל מען עס, ווי ווייט מעגלעך, האַלטן צווישן זיך.

געווען אויסנאָמען אויך און וועגן זיי וועט אויסקומען באַזונדער צו
דערציילן. אָבער אין כלל האָט ביי די מאָסקווער יידישע שרייבער געלעבט
דאָס ערבית-געפיל פאַר דער גאַנצקייט פון ליטעראַרישן צענטער.
אָודאי זענען אַ סך שרייבער אין מאָסקווע נישט צופרידן געווען מיט
מאַרקישעס ממשלה.

דער ליטעראַטור-פּראָפּעסאָר י. נוסיןאָוו — אַ מענטש פון מאַרקישעס
לייב-גוואַרדיע — האָט זיך אַמאָל פאַרגינען אויף אַן אָונט וועגן דער יידי-
שער ליטעראַטור אין רוסלאַנד, אָפּצוריידן צוויי שעה צייט וועגן די ווערק
פון מאַרקישן און קוים מיט עטלעכע ווערטער צו דערמאָנען, כל הנערימדיק,
די אַנדערע שרייבער: דוד בערגעלסאָן, לייב קוויטקאָ, שמואל האַלקין, עזרא
פּיננבערג, וכדומה. די לעצטע האָבן זיך דערביי געפּינען אין זאָל און כאַטש
מען קען נישט זאָגן, אַז זיי האָט דאָס שטאַרק געשמעקט, איז אָבער צו קיין
אָפּענעם סקאַנדאַל פאַרט נישט געקומען.

אויך אין מאָסקווע האָבן זיך יידישע שרייבער געהאַלטן אין קרייזלעך
און אין קלייזלעך און שטילערהייט האָט איין קרייזל פּיננט געהאַט און מבטל
געווען כּעפּרא דערעא די שרייבער פון צווייטן קרייזל. פאַר דעם „דרויסן“
אָבער האָט מען איינגעהאַלטן אַ געוויסע אייניקייט און מען האָט באַמיט
זיך אַרויסצוטרעטן ווי אַ גאַנצקייט.

מאָסקווער יידישע שרייבער האָבן אַפילו געהאַט דעם מוט צו באַשטראַפּן
מיט שטילן חרם אַזעלכע, וואָס האָבן געפרוּווט אַ מסר טאָן.

די מאַסקווער יידישע שרייבער זענען, אגב, געווען בעסערע מענטשן און גרעסערע פערזענלעכקייטן.

מיט אַלע זייערע חסרונות האָט מען אין זייער סביבה דאָך געפילט, אַז מען געפינט זיך אין דער גאַנצער פון שפּערישע מענטשן צו וועלכע מען דאַרף אַרויפקוקן.

סיי בערגעלסאַן, סיי מאַרקיש, סיי האַלקין, סיי קוויטקאַ, סיי קושניראָוו זענען געווען שרייבער פון אַ מדרגה. ס'איז נישט געווען קיין ערב רב. אויך די יינגערע שרייבער, ווי אלעווסקי, ראָסין, צי גאַר די ליטעראַטור-קריטי-קער ווי גורשטיין און ווינער, זענען געווען מענטשן פון אַ העכערן ניוואַ. יידישע שרייבער אין מאַסקווע האָבן אַ סך פּרזיער, ווי זייערע חברים ערגעץ אַנדערש אין רוסלאַנד, אַנגעהויבן דערזען פאַר וועמען זיי שטייען און וווּ זיי גייען.

דערביי האָבן זיי זיך שוין דערמאַנט פון וואַנען זיי קומען. און די מאַסקווער יידישע שרייבער זענען פאַרט פון ערגעץ געקומען. זיי זענען נישט אויפגעוואַקסן אויפן באַרג מיסט פון דעם רעוואָלוציע-איי-בערקער.

די יידישע שרייבער-פּליטים פון פּוילן האָבן זיך אַ סך בעסער געפילט צווישן די מאַסקווער חברים, ווי צווישן די קעווער. די קעווער — און אומעטום וווּ איך רייד וועגן די קעווער מיין איך שוין אויך די כאַראַקטער — זענען געווען אַ סך אַגרעסיווער. זיי האָבן תמיד געהאַלטן גרייט די ציין און די נעגל צום קאַמף. אונטערשטעלן זיך פּיסלעך און זיך אָפן מסרן איז דאָרט געווען אַ וואַ-כעדיקער גאַנג.

בעת איך רייד וועגן די קעווער שרייבער, נעם איך, פאַרשטייט זיך, נישט אַריין אין חשבון דוד האַפּשטיינען, איציק קיפּניסן, דעם נסתר, נח לור ריע און נאָך אייניקע. איך מיין דאָ דעם פאַרשטאַרבענעם פּייזל סייטא, גאַנ-טאַר, אברהם קאַגאַן, משה פּינטשעווסקי, מאַטל טאלאליעווסקי און איבער זיי אַלעמען — איציק פעפּערן.

***

איציק פעפּער איז געווען דער טאַן-געבער פון דער „קעוושטישניע“, ווי מאַרקיש פּלעגט זיך מיט פאַראַכטונג אויסדריקן. די כאַראַקטעריסטיק פון דער „קעוושטישניע“ איז געווען דאָס כסדרדי-קע רייסן זיך צו בעסערע פּאַזיציעס, דאָס גיין איבער טויטע און איבערהויפט דאָס וועלן זיך באַפּרייען פון דער מאַסקווער אויבער-ממשלה.

איציק פעפערן איז עס ממש געגאנגען אין לעבן.
ער האָט פון קיזעו אויס כסדר מלחמה געהאַלטן מיט מאַרקישן אין מאַסקווע.

די מלחמה איז דער עיקר באַשטאַנען אין טאָן זיך אין דער גאַל אַריין.
האַט מאַרקיש געהאַט כבוד פון זיין רוסישער נאַטשאַלסטווע אין מאַס-
קווע, האָט שוין פעפער אַלץ געטאָן, כדי צו באַווייזן, אַז ער איז ביי זיין
נאַטשאַלסטווע אין אוקראַינע נאָך מער חשוב.

האַט מען מאַרקישן איבערגעזעצט אויף רוסיש, האָט פעפער איינגע-
לייגט וועלטן, אַז מען זאָל אים איבערזעצן אויף אוקראַיניש.

דאָס איז אָבער נישט געווען דאָס ערגסטע.

פיל ערגער איז געווען, וואָס אויב מאַרקיש האָט זיך איינגעשטעלט
פאַר אַ יידישן שרייבער, פלעגט פעפער טאָן אַלץ, אַז ער זאָל יענעם באַגראַבן.
מאַרקיש האָט געשטיצט די יידישע שרייבער אין אוקראַינע, וועלכע פער-
פער האָט נישט ליב געהאַט און פעפער האָט געטאָן פאַרקערט, געשטיצט
דווקא די מאַסקווער שרייבער, וועלכע האָבן ביי מאַרקישן נישט נוסא חן
געווען.

עס איז שיער נישט פאַרגעקומען קיין „דיפלאַמאַטישער קאַנפליקט“
צווישן דעם מאַסקווער שרייבער-פאַריין און דעם קיזעווער שרייבער-פאַריין,
ווען מאַרקיש האָט געפועלט, אַז מען זאָל פאַרבעטן אַ גרופע יידישע שריי-
בער פון לעמבערג, מיט אַלטער קאַציונען בראש, קיין מאַסקווע.

דאָס איז געווען אין יאָר 1940. פעפער האָט פאַרבעטן קיין קיזעו אַ
גרופע שרייבער-פּליטים פון די נייע געביטן, וואָס האָבן פריער געהערט צו
פּוילן. די נישט-פאַרבעטענע האָבן מסתמא זיך פאַרקלאַנגט פאַר מאַרקישן,
הלמאי מען האָט זיי פאַרשעמט. איז מאַרקיש געגאנגען ווייזן פעפערן זיין
כוח און האָט דווקא די פאַרשעמטע אַראָפגעבראַכט אויף אַ וויזיט קיין מאַסקווע.

מאַרקישעס שטאַרקייט איז באַשטאַנען אין זיין גוטער פּאָזיציע ביים
רוסישן פּריץ, דעם פאַרזיצער פון מאַסקווער שרייבער-פאַריין, פונקט ווי פער-
פערס שטאַרקייט איז באַשטאַנען אין זיין גוטער פּאָזיציע ביים אוקראַינישן
פּריץ, דעם פאַרזיצער פון אוקראַינישן שרייבער-פאַריין.

דורך די דאָזיקע צוויי גוים האָט זיך עס געפירט די יידישע מלחמה.
און דורך דער דאָזיקער מלחמה מיט די הענט פון די צוויי גויםשע פּרי-
צים האָט מען פאַרלוירן דאָס יידישע לעבן.

אנשטאַט אויסצונוצן דעם איינפלוס ביי די נאַטשאַלניקעס, כדי זיך איינ-
צושטעלן, וויפל ס'איז מעגלעך געווען, פאַר דער יידישער שפּראַך און יידי-

שער קולטור, האָט מען דעם דאָזיקן איינפלוס פאַרווענדט אין פּערזענלעכער קריגעריי.

און ס'איז אויסגעקומען אזוי, אַז דער רוסישער גוי האָט געטאָן אַ טובה זיין ייד און האָט געשלאָגן די יידישע ליטעראַטור אין אוקראַינע און דער אוקראַינישער גוי האָט צוליב געטאָן זיין ייד און געשלאָגן די יידישע ליטע-ראַטור אין מאַסקווע.

דער אַנגרייפער איז אָבער פאַרט געווען איציק פעפער.

ער איז געווען דער שטענדיקער מלחמה-אונטערצינדער.

פעפערס מלחמה קעגן מאַרקישן וואַלט אָבער גאַרנישט פועל געווען.

ווען עס מאַכט זיך נישט די אמתע מלחמה, די מלחמה פון יאָר 1941.

די מלחמה האָט צעמישט אַלע יוצרות. דער פאַרויסגאַנג פון דייטש

אויף דער רוסישער ערד האָט אַרויסגערוּפן אַ בהלהדיק אַנטלויפן פון דער

יידישער באַפעלקערונג אין די קאַנטן פון טיף-רוסלאַנד. אַלע דריי יידיש-

ליטעראַרישע צענטערן האָבן דעריבער, אזוי גוט ווי אויפגעהערט צו עק-

זיסטירן.

די שרייבער פון אַלע דריי צענטערן האָבן זיך פלוצים געפינען אין גלות

— אויף עוואַקואַציע.

און אין עוואַקואַציע-גלות זענען די שטאַרקע שוואַך געוואָרן און די

שוואַכע זענען געוואָרן שטאַרק.

אַז מען האָט מאַרקישן אַרויסגעריסן פון דער מאַסקווער סביבה, פון

זיינע רוסישע פריינט און פראַטעקטאָרן, האָט ער שוין מער נישט געקענט

שפילן די ראַל וואָס אַמאָל.

דערצו איז אים געשען נאָך אַן אומגליק: זיין בעסטער ייד און אונ-

טערשטיצער, פאָדייעוו, איז געוואָרן אויס פאַרויצער פון אַלפאַרבאַנדישן

שרייבער-פאַריין און אויף זיין אַרט איז געקומען דער לענינגראַדער ניקאַלני

טיכאַנאָוו, אשר לא ידע את מאַרקיש.

אין פולן הסכם מיט דעם „לעסטניצאַ"-פרינציפ האָט דאָס פּאַלן פון

פאָדייעוו באַדייט אויך די מפלה פון מאַרקישן.

דאָס האָבן אויסגענוצט די אַלע, וואָס זענען פריער אומצופרידן געווען

מיט מאַרקישן און מיכאַעלס האָט דאָס אויסגענוצט אין דער ערשטער ריי.

דער מקורב למלכות אין דער מלחמה-צייט איז געוואָרן מיכאַעלס.

מיכאַעלס האָט שוין פריער אויך געשפילט אַ גרויסע ראַל אין מאַסקווע.

אָבער מאַרקיש האָט זיך נאָך אַלץ געקענט מיט אים פאַרגלייכן.

אָבער אַז פאָדייעוו איז געפאַלן און טיכאַנאָוו איז געקומען, האָט אין

רוסישן שרייבער-פאַריין זיך גענומען שטאַרק אַנזען אַלעקסיי טאַלסטאָי.

און אלעקסיי טאלסטאזי איז געווען מיכאעלס בעסטער גוטער-ברודער. אזוי ארום האָט שוין מיכאעלס געהאַט צוויי צדדים: אי אַ צד אין דער טעאַטער-וועלט, אי אַ צד אין דער שרייבערישער וועלט. ער איז דעריבער געוואָרן דער ייִדישער אַדרעס אין רוסלאַנד. דאָס מיינט: דער פּאַרויצער פון אַנטי־פּאַשיסטישן קאַמיטעט.

**
*

דערווייל האָט מען פון צפון־אַמעריקע פאַרבעטן אַ דעלעגאַציע פון רו־סישן ייִדנטום. אין דער פאַרבעטונג, שמועסט מען, האָט זיך גערעדט וועגן בערגעלסאַנען און מאַרקישן.

בערגעלסאַנען איז אַבער די פאַרטיי נישט גרייט געווען אַרויסצולאָזן קיין אויסלאַנד. האָט מען דעריבער באַשלאָסן אויף זיין אַרט צו שיקן מי־כאַעלסן.

מיכאעלס איז אַבער נישט גרייט געווען צו פאַרן מיט מאַרקישן, מחמת אַ מחלוקה, וואָס האָט זיך ביי זיי אַנגעהויבן — אַפיציעל צוליב עפעס אַ פּיעסע וואָס מאַרקיש האָט אַנגעשריבן און מיכאעלס האָט זי נישט געוואַלט אויפפירן אין זיין טעאַטער.

דעמאָלט האָט זיך שוין אין קויבישעוו געהאַט באַוויזן איציק פעפער. און ער האָט שוין געהאַט באַוויזן חבר צו ווערן מיט מיכאעלסן אויף דער באַזע פון דער בשותפותדיקער שנאה צו מאַרקישן.

מיכאעלס האָט דעריבער אַלץ געטאָן, אַז נישט מאַרקיש, נאָר פעפער זאָל ווערן זיין באַגלייטער קיין אויסלאַנד.

פרץ מאַרקיש, וואָס איז אויך נישט געווען קיין נאַרישער ייִד, האָט אַבער געטאָן אַ זאָך, וואָס געוויינלעך טוט מען זי נישט אין רוסלאַנד.

אַז מען האָט מיכאעלסן געמאַכט פאַר פאַרויצער פון ייִדישן אַנטי־פאַ־שיסטישן קאַמיטעט, האָט ער זיך אַנגעברוגזט אויפן קאַמיטעט.

אין רוסלאַנד טאָר מען זיך אַבער נישט ברוגזן. דאָרט, אַז מען איז אַפילו בייז אויפן חזן, מוז מען אַלצאיינס שפּרינגען קדוש, קדוש.

ווייל אַלץ וואָס עס ווערט געטאָן אין רוסלאַנד ווערט דאָך געטאָן דורך דער פאַרטיי. נו, און אַז די פאַרטיי טוט, מוז מען זיין צופרידן.

מאַרקיש האָט אַבער אַפן אַרויסגעוויזן זיין אומצופרידנקייט מיט מי־כאַעלסעס גדולה.

אין אַן אַנדער צייט וואַלט עס אים נישט אָפּגעלאָפּן גלאַט. ס'איז אַבער געווען מלחמה־צייט און דעמאָלט זענען פיל שרויפן לויזער געוואָרן.

ס'האט זיך נישט געלוינט צוליב דער גרויסער יידישער וועלט אין וועל-
כער מען איז דעמאלט געווען פאראינטערעסירט צוליב מאטעריעלעך און מאַ-
ראַלישער הילף, צו טשעפען מאַרקישן.
קיין גוטס האַט זיך אָבער מאַרקיש מיט זיין ברוגז נישט געטאָן.
אָדאַנק דעם האַט מיכאַעלס גיך געקענט פּוועלן, אַז מען זאָל אַנשטאַט
מאַרקישן שיקן קיין אויסלאַנד פּעפּערן.
מאַרקיש האַט, הייסט עס, אַליין געבראַכט דערצו, אַז פּעפּער זאָל נאָך
העכער שטייגן אויף זיין קאַריערע־לייטער.
אין מיין צייט איז טאַקע איציק פּעפּער געווען אין זיינע שענסטע פּעדערן.
דער הויפּט־באַלעבאַס איבער די יידישע שרייבער אין רוסלאַנד.
דער ראש פון די יידישע שרייבער איז ער דעמאלט געווען, און וווּ? אין
מאַסקווע, אין פּרץ מאַרקישעס פּעסטונג.
ער האַט דערגרייכט דאָס, צו וואָס ער האַט זיך געריסן אַ האַלב לעבן.
ער האַט אויסגעפירט דאָס, וואָס ער האַט געוואַלט און אפשר נאָך פיל
מער ווי דאָס, וואָס ער האַט געוואַלט.

— 6 —

נישט באלד און נישט מיטאַמאַל האַט איציק פּעפּער „אינגענומען“
מאַרקישעס פּעסטונגען.
זיין ערשטער נצחון אין דער דאָזיקער לאַנג־דויערנדיקער שלאַכט, איז
פאַרגעקומען אין דער שטאַט קויבישעוו, וווּ דער אַנטי־פּאַשיסטישער קאַמי-
טעט האַט זיך געפונען בעת זיין גרינדונג אין 1941סטן יאָר.
דאָרט, אין קויבישעוו, איז פּעפּער געוואָרן נישט נאָר פּרעזידיום־מיט-
גליד פונעם אַנטי־פּאַשיסטישן קאַמיטעט, נאָר זיין פּאַקטישער באַלעבאַס.
אַהינצו זענען שפּעטער אַרויסגערופן געוואָרן אַ סך אַנדערע יידישע
שרייבער פון זייערע עוואַקואַציע־ערטער.
איך ווייס נישט, צי פּרץ מאַרקיש איז אויך אַרויסגערופן געוואָרן קיין
קויבישעוו פון זיין עוואַקואַציע־אַרט אין טאַשקענט, הגם אַפיציעל איז ער
אויך געווען אַ מיטגליד אין „קאַמיטעט“. איך ווייס אָבער, אַז זיינע האַפּע-
נונגען אין קאַמף קעגן פּעפּערן זענען געווען פאַרבונדן מיט דעם אומקער קיין
מאַסקווע.
ער האַט געגלייבט, אַז צוריקקומענדיק אין דער שטאַט, וווּ ער האַט אי-
בערגעלעבט אַזויפיל עליות, וועט זיין מזל ווידער אויפשטיינען.
זיין האַפּענונג איז אָבער נישט מקוים געוואָרן.
זיין תפילה „חדש מינו כקדם“ האַט מען אַפנים נישט דערהערט.

וואָרום ווען דער ייִדישער אַנטי־פּאַשיסטישער קאָמיטעט איז שפּעטער אַריבערגעפירט געוואָרן קיין מאַסקווע, איז פּעפּער סייִווי פּאַרבלעבן זיין וויכטיקסטער זייל.

ער איז פּאַרבלעבן דער מושל אין אַנטי־פּאַשיסטישן קאָמיטעט און דאָס באַדייט: דער מושל איבער דעם ביסל ייִדישקייט, וואָס דער קאָמיטעט האָט, למראַת עין, רעפּרעזענטירט, דער עיקר, פּאַר אויסלאַנד.

פּאַרמעל איז דער פּאַרויצער פּון אַנטי־פּאַשיסטישן קאָמיטעט געווען שלמה מיכאַעלס און זיין פּאַראַנטוואָרטלעכער סעקרעטאַר איז געווען שכנא עפשטיין.

מיכאַעלס האָט זיך אָבער ווייניק געמישט אין די אינערלעכע קאָמיטעט־ענינים. ער האָט זיך איבערגעלאָזט די אַרבעט פּון רעפּרעזענטאַנץ.

שכנא עפשטיין, ווידער, איז נישט געווען דער מענטש, וואָס זאָל זיך מישן אין שרייבער־פּאָליטיק. דער עיקר האָט ער אַכטונג געגעבן נאָר אויף־דער כשרות פּון קאָמיטעט און אין אַלע אַנדערע ענינים איז ער תמיד גע־גאַנגען מיט דעם שטאַרקן.

און דער שטאַרקער אין אַנטי־פּאַשיסטישן קאָמיטעט איז געווען איציק פּעפּער.

במילא איז אַזוי אויסגעקומען, אַז איציק פּעפּער איז געווען דער באַלע־באָס פּון ייִדישן אַנטי־פּאַשיסטישן קאָמיטעט און צו אים האָט מען געמוזט אַנקומען וועגן יעדער זאַך.

אַלץ וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צו ייִדישקייט אין רוסלאַנד איז גע־לעגן אין די הענט פּון פּעפּערן.

וואָרום קיין ייִדיש־געזעלשאַפּטלעך לעבן, אַזוי ווי מען פּאַרשטייט עס אין אונדזערע מקומות, איז שוין דעמאָלט אין רוסלאַנד נישט געווען. עס האָט טאַקע עקזיסטירט אין מאַסקווע אַ קהילה, אייגנטלעך — אַ סינאַגאָגע־ראַט אַרום דער שול אויף ספּאַס־אָגלינישטשעווסקי פּערעולאָק, אָבער די גאַנ־צע טעטיקייט פּון דעם דאָזיקן ראַט האָט זיך באַגרענעצט בלויז צו אַ צאָל רעליגיעזע פּונקציעס, וואָס האָבן קיין גרויסע ווירקונג אויף דעם לעבן פּון ייִדן אין רוסלאַנד נישט געהאַט.

געווען נאָך פיר ערטער אין מאַסקווע, וואָס האָבן געהאַט צו טאָן מיט ייִדיש־לעבן אין רוסלאַנד. דאָס מלוכה־טעאַטער פּון מיכאַעלסן, די ייִדישע סעקציע ביים שרייבער־פּאַריין, דער פּאַרלאָג „עמעס“ און די ייִדישע סעקציע ביים פּאַרבאַנד פּון די פּוילישע פּאַטריאַטן.

וועגן דער ייִדישקייט פּון טעאַטער און פּון דער טעאַטער־סטודיע, וועט אפשר אויסקומען צו דערציילן ביי אַן אַנדער געלעגנהייט.

די סעקציע ביים שרייבער־פאַרײן איז געווען נאָר תורה און זייער וויי־
זיק קמח.

דער פאַרלאַג „עמעס“ האָט אין יענער צײַט קײן ייִדישע ביכער כמעט
גישט אַרױסגעגעבן מחמת ער האָט נישט געהאַט קײן ייִדישע לינאָטיפּן. ער
האַט געקויפט מאַנוסקריפטן פון ייִדישע שרייבער און זײ באַהאַלטן אין דער
אײזערנער קאַסע.

די ייִדישע סעקציע ביים פאַרבאַנד פון פּוילישע פּאַטריאַטן האָט גע־
האַט צו טאָן בלױז מיט די ייִדן פון פּוילן.

דאָס אײנציקע מקום, וווּ מען האָט געקענט געפּינען עפעס אַזױנס, וואָס
איז ענלעך צו אַ ייִדיש־געזעלשאַפטלעך לעבן, איז דעריבער געווען דער אַנ־
ט־פּאַשיסטישער קאַמיטעט.

די גאַנצע טעטיקייט פון קאַמיטעט איז אָבער באַשטאַנען דערין, וואָס
ער האָט אנגעהאַלטן אַ פּראָפּאַגאַנדע־פּאַרבינדונג מיט די ייִדן אין אויסלאַנד,
כדי זײ זאָלן שיקן וואָס מער הילף פאַר רוטלאַנד.

דער קאַמיטעט האָט אַרױסגעגעבן די צײַטונג „אײניקײט“. ער האָט
אַרגאַניזירט די „פּאַסט“, ד״ה די פּראָפּאַגאַנדע־מאַטעריאַלן, וועלכע זענען
דורך דער סאַוועטישער אינפּאַרמאַציע־ביראָ („סאַוואַינפּאַרמביראָ“) אַוועק־
געשיקט געוואָרן צו די ייִדישע צײַטונגען אין אויסלאַנד, צוויי און דריי מאָל
אין חודש, און ער האָט אויך אַרגאַניזירט די ראַדיאָ־אוידיציעס קײן אויס־
לאַנד אין די ראַמען פון דער אַלגעמײנער סאַוועטישער ראַדיאָ־נעץ.

די ייִדישע ראַדיאָ־אוידיציעס זענען געווען האַלב־שעהדיקע און פלעגן
געגעבן ווערן אײן מאָל, צי צוויי מאָל א וואָך. אין רוטלאַנד גופא האָט זײ
אָבער קײנער נישט געהערט.

דאָס איז געווען די גאַנצע אַרבעט פון ייִדישן אַנטי־סאַוועטישן קאַמיטעט.

עטלעכע מאָל אין יאָר פלעגט דער קאַמיטעט אײנאַרדענען בײ זיך אין
לאַקאַל, אויף קראָפּאַטקינגאָס נומער 10, אונטערנעמונגען פון פאַרשיידנאַר־
טיקן קולטור־ליטעראַרישן כאַראַקטער. אויף אָט די אונטערנעמונגען פלעגן
קומען בלױז שרייבער און זײערע פּרױען. אַפּטמאַל פלעגן אויך קומען אַק־
טײאַרן און אַקטריסעס פון ייִדישן טעאַטער. די לעצטע פלעגן קומען איבער־
הויפט דעמאַלט, ווען מיכאַעלס, זײער דירעקטאָר, איז אַרױסגעטרעטן.

אויף אָט די אַלע אונטערנעמונגען וועגן וועלכע מען האָט עפּנטלעך
גישט געמאַלדן, פלעגט קומען אַ מנין „פּרױוואַטע“ מענטשן, וועלכע האָבן
מיט זיך פאַרגעשטעלט די מאַסן. הגם זײ אַליין זענען קײן שרייבער נישט
געווען, זענען זײ אָבער שוין געווען צוזאַמענגעוואַקסן מיט דער שרייבער־
שער משפּחה און ווען עמעצער פון זײ פלעגט פעלן, האָט מען עס מער באַ־

מערקט, ווי דעמאלט ווען א וועלכער עס איז שרייבער האָט געפעלט. איינע פון אַט דעם 10-פּערזאָניקן פּובליקום איז געווען אַן עלטערע פּרוי מיט אַ שיינעם גרויען קאַפּ, וואָס האָט אַלעמען געקענט און אַלע האָבן זי געקענט. דער צווייטער איז געווען אַ מאַן אין אַ שינעל פון אַן אייזנבאַנער, מחמת ער האָט אַמאָל געאַרבעט אין אַ קלוב פון די אייזנבאַן-אַרבעטער. די איבעריקע זענען געווען מענטשן, וואָס מען האָט בשום אופן נישט געקענט פאַרשטיין זייער עקשנות כּסדר זיך צו דרייען אין די יידישע שרייבער-קרייזן.

**
*

דער יידישער אַנטי-פּאַשיסטישער קאַמיטעט האָט אויך איינגעאַרדנט אַליין, אַדער בשותפות מיט דער יידישער סעקציע ביים שרייבער-פּאַרטיין, צוויי, צי דריי מאָל אַ יאָר עפנטלעכע פאַראַנשטאַלטונגען אין גרעסערע זאַלן. מערסטן טייל פלעגן דאָס זיין פייערונגען פון יאַרצייט-דאַטעס פון די יידישע ליטעראַטור-קלאַסיקער. צוליב עפעס אַ סיבה האָט מען די דאָזיקע פייערונג-גען גערופן „וויסנשאַפטלעכע סעסיעס“. אין דעם דאָזיקן נאָמען איז געלעגן אַ יידיש הכשר-דריידל. דאָס האָט געהייסן, אַז אויב מען וויל קען מען די דאָזיקע פייערונגען אָננעמען ווי לעבעדיקע יידישע מאַסן-פאַראַנשטאַלטונגען און אַז מען וויל, אַדער אַז מ'דאַרף, קען מען זיי אָננעמען ווי עפנטלעכע וויסנשאַפטלעכע באַראַטונגען וועגן עפעס אַ נישט לעבעדיקן היסטאָרישן אַביעקט, וואָס צופעליק איז ער פאַרבונדן מיט יידן און מיט יידיש.

די עפנטלעכע יאַרצייט-פייערונגען אין די גרויסע זאַלן פלעגן צונויפ-קלייבן אַ גרעסערן עולם מענטשן. איך זאָג „מענטשן“ און נישט „יידן“. ווייל מען דאַרף אַ דריטל פון דעם עולם פאַרעכענען אויפן חשבון פון די געהיים-פּאַליציסטן, וואָס פלעגן תמיד זיין אין זאַל און זיי זענען דאָך נישט אַלע געווען קיין יידן.

אזוי אַרום האָט די אַרבעט פון אַנטי-פּאַשיסטישן קאַמיטעט, בעיקר, נאָר געהאַט צו טאָן מיט די יידישע שרייבער און איז טאַקע דורך זיי אויס-געפירט געוואָרן.

געוויסע מענטשן פון קאַמיטעט פלעגן אַמאָל אינטערווענירן פאַר אַ סתם ייד, אויב מען האָט געדאַרפט. זיי פלעגן דאָס אָבער נישט טאָן אין נאָמען פון קאַמיטעט און בכלל זענען אַזעלכע שתדלנותן פאַרגעקומען זייער, זייער זעלטן.

דער קאַמיטעט איז נישט געשאַפן געוואָרן, אַז ער זאָל עפעס טאָן אַדער זיך פאַרנעמען מיט די יידן אין רוסלאַנד גופא. זיין אויפגאַבע איז געווען צו שאַפן שטימונג פאַר רוסלאַנד ביי די יידן אין אויסלאַנד.

אמת, דער קאָמיטעט האָט עטלעכע מאָל אינטערוויענירט ביי הויכע פּער־זענלעכקייטן וועגן אַלגעמיינע ייִדישע ענינים אין רוסלאַנד. אָבער דאָס איז געטאָן געוואָרן אונטערן אויסרייך אַז מען דאַרף דאָס האָבן פאַר דער פּראָפּאַגאַנדע און פאַר דער גוטער שטימונג פון די אויסלענדישע ייִדן.
מען דאַרף, הייסט עס, געוויסע ענינים רעגולירן אַזוי, אַז זיי זאָלן העלפן די פּריינט און פאַרשטאַפּן די מיילער פון די שונאים.
אויף וויפל איך ווייס האָט מען מיט די אינטערוויענצן קיינמאָל גאַרגישט געפּוועלט.

תמיד, ווען עס איז געקומען צו יסודותדיקע ענינים, האָט מען אין די „הויכע פּענצטער“ געהייסן וואַרטן ביז די פאַרטיי וועט האָבן צייט צו נע־מען שטעלונג צו די דאָזיקע זאַכן.

די ענטפּערס פון די הויכע פּערזענלעכקייטן זענען געווען פאַרשיידן. טייל האָבן אָפּגעקלאַפט די פּליגל, אַנדערע האָבן געגעבן האָפּענונג.
דערווייל האָט דער קאָמיטעט געטאָן איינס: ער האָט באַזאָרגט די ייִדישע וועלט אין אויסלאַנד מיט מאַטעריאַלן וועגן דעם לעבן פון ייִדן אין רוסלאַנד.

ער האָט אַ סך געהאַלפּן דערצו, אַז ייִדן אין אויסלאַנד זאָלן זיך דער־וויסן וועגן די רציחות פון די דייטשן.

ער האָט אָבער אויך אַ סך געטאָן דערצו, אַז די אויסלענדישע ייִדן זאָלן וואָס ווייניקער וויסן וועגן דעם לעבן פון די ייִדן אין סאַוועטנלאַנד.
די אַלע מאַטעריאַלן, אין דער פאַרעם פון טעלעגראַמעס, ידיעות, רע־פּאַרטאַזשן, דערציילונגען און אַפילו לידער, האָבן, פאַרשטייט זיך, געשריבן ייִדישע שרייבער.

דערפון האָבן זיי געלעבט.

דער קאָמיטעט האָט זיי געגעבן פּרנסה.

און דער פּרנסה־געבער איז געווען איציק פעפּער.
פון אים, פעפּערן, איז געווען געווענדט, צי מען זאָל די מאַטעריאַלן פון אַ געוויסן ייִדישן שרייבער אַוועקשיקן קיין אויסלאַנד, צי נישט.

האָט ער געוואָלט, האָט די „פּאַסט“ אַוועקגעשיקט ראובנס דערציילונג;
האָט ער נישט געוואָלט, האָט מען שמעונס לידער נישט אַוועקגעשיקט.

האָט ראובן פאַרדינט און שמעון איז געבליבן אַן פּרנסה.

ער האָט אויך איינגעשטעלט אַ סיסטעם פון פאַרדינסט־מדרגות: אַ שרייבער, וואָס איז דורך אים אַוועקגעשטעלט געוואָרן אין אַ העכערער קאַטעגאָריע האָט געקענט אַוועקשיקן מיט דער „פּאַסט“ אַ צאָל מאַטעריאַלן אויף אַ האַנאָראַר־סומע פון דריי טויזנט רובל אַ חודש. אַ שרייבער פון אַ

קלענערער קאטעגאריע האָט זיך געמוזט באַגנוגענען מיט פופצן הונדערט
 רובל אַ חודש און אויך מיט זיבן הונדערט רובל אַ חודש.
 אָבער נישט בלויז אין פרנסה איז עס געגאַנגען.

**

שרייבער אין רוסלאַנד, ווי שרייבער אין דער גאַנצער וועלט, האָבן
 געחלשט געדרוקט צו ווערן, אויב נישט אין רוסלאַנד, איז כאַטש אין אויס-
 לאַנד.

אין רוסלאַנד גופא איז דעמאָלט די מעגלעכקייט פאַר אַ יידישן שריי-
 בער זיך צו דרוקן געווען זייער באַגרענעצט.

די „אייניקייט“ האָט נישט געקענט דרוקן אַלע יידישע שרייבער. מען
 האָט געמוזט וואַרטן אין דער ריי חדשים און חדשים.

און אויך ביי דער דאָזיקער ריי האָט פעפער געהאַט עפעס צו זאָגן, הגם
 אַפיציעל איז נישט ער געווען דער רעדאַקטאָר פון דער „אייניקייט“ און דער
 ליטעראַרישער רעדאַקטאָר איז גאַר געווען שמואל האַלקין.

דער פאַרלאַג „עמעס“, ווי שוין געזאָגט, האָט טאַקע געקויפט כתב-ידן
 ביי יידישע שרייבער, אָבער אַרויסגעגעבן האָט ער זיי נישט.

די „פּאָסט“ פונעם אַנטי-פּאַשיסטישן קאָמיטעט איז אַזוי אַרום געווען
 זער איינציקער וועג אויף וועלכן יידישע שרייבער אין רוסלאַנד האָבן גע-
 קענט קומען צו דרוקן זייערע שאַפונגען.

און איבער דער „פּאָסט“ איז, ווי געזאָגט, איציק פעפער געווען דער
 באַלעבאַס.

ער האָט געדאַרפט לייגן זיין חתימה אויף די אַלע מאַטעריאַלן, וואָס
 זענען שוין געהאַט קאָנטראַלירט און באַאַרבעט געוואָרן דורך לייבל גאַלד-
 בערג און ארלאַנדן. אַן זיין אונטערשריפט האָט מען זיי נישט געקענט
 אַוועקשיקן.

און אַז מען האָט שוין אַוועקגעשיקט די מאַטעריאַלן און מען האָט זיי
 שוין, מיט מזל, אָפּגעדרוקט אין אויסלאַנד, איז ווידעראַמאָל געווענדט גע-
 ווען אין פעפערן, צי מען זאָל מיט די אייגענע אויגן קענען זען אַ יידישע
 צייטונג פון אויסלאַנד, וווּ די שאַפונג איז געווען פאַרעפנטלעכט.

יידישע צייטונגען פון אויסלאַנד זענען אַנגעקומען צום קאָמיטעט און
 גאַר צום קאָמיטעט. דאָרט זענען זיי געווען איינגעשלאָסן אין אַ באַזונדער
 קעמערל איבער וועלכן דער משגיח איז געווען דער טייערער ייד אבא לעוו
 און אַן עפּעערס דערלויבעניש האָט אבא לעוו אַפילו נישט געטאַרט אַריבער-
 לאָזן איבער דער שוועל פון דעם דאָזיקן קדשי קדשים.

עס איז ממש נישט צו גלייבן, וואָס יידישע שרייבער האָבן אַלץ געטאַן. כדי צו קענען זען אַ יידישע צייטונג פון אויסלאַנד, וווּ זייער זאָך איז געווען געדרוקט, אָדער וווּ מען האָט וועגן זיי געשריבן עטלעכע ווערטער. שטאַלצע מענטשן זענען אויסגעשטאַנען די גרעסטע דערנידערקונגען. אָרנטלעכע מענטשן האָבן געגנבעט פון פרעמדע טאַשן. עטלעכע יונגע שרייבער האָבן אַמאָל אויספלאַנירט אַן איינברוך פאַר וועלכן זיי זענען שיער נישט געגאַנגען אין קרימינאַל אַרײן.

פּרץ מאַרקישן האָב איך אַמאָל געזען מיט פייכט־פאַרלאַפענע אויגן. דאָס איז געווען דעמאָלט בעת ער האָט אונדז, עטלעכע יידישע שרייבער פון פּוילן, דערציילט אַן אויפגעברויזטער, אַז פּעפּער האָט באַפוילן, מען זאָל אים נישט ווייזן גלאַטשטיינס אַרטיקל וועגן זיינע לידער.

און אַז פּעפּער האָט באַפוילן מען זאָל נישט ווייזן מאַרקישן דאָס אַר־טיקל, האָט מען נישט געוויזן; האָט מאַרקיש געמעגט חלשן עס צו זען. (אגב, „די קאַץ איז געקומען איבערן וואַסער“ דורך דעם, וואָס מאַרקיש האָט זיך נישט איינגעהאַלטן און אָנגעשריבן אַ בריוו קיין אַמעריקע צו אַ פּריינט, צו אַפּאַטאַשו דוכט זיך, און יענער האָט אים דאָס אַרטיקל צוגעשיקט אויף זיין אַדרעס).

פּעפּער האָט געהאַט אין די הענט אַ סך מאַכט, אויף יעדן פּאַל, אַ סך מאַכט איבער די יידישע שרייבער פון מאַסקווע, וועלכע האָבן אויף טריט און שריט געמוזט צו אים אָנקומען.

און נישט נאָר די יידישע שרייבער אין מאַסקווע האָבן צו אים געמוזט אָנקומען, סיי נאָך פּרנסה און סיי נאָך פאַרשיידענע פאַפּירלעך אין אַ ריי אַמטן, נאָר אויך די שרייבער וואָס האָבן נישט געווינט אין מאַסקווע האָבן אויך צו אים געמוזט אָנקומען.

זיינס אַ פאַפּירל, אַז דער שרייבער איז באַשעפּטיקט פאַרן אַנטי־פאַ־שיסטישן קאָמיטעט, האָט יענעם באַפּרייט פון גיין אַרבעטן אין אַ פאַבריק אויף אַ הונגער־לויז און האָט אים באַרעכטיקט צו קריגן אַ ברויט־קאַרטל און אַ שפייז־קאַרטל.

ער האָט דעריבער געוועלטיקט איבער אַלע יידישע שרייבער אין רוסלאַנד. און אַלע יידישע שרייבער האָבן זיך פאַר אים געמוזט בייגן און טאָן זיין ווילן.

ס'האַט זיך דערפאַר פון אויבן אויך געקענט אויסדאַכטן, אַז זיין דער־גרייכונג איז פול מיט ליכט און ער האָט זיך מיט וואָס איבערצונעמען. ס'איז אָבער נישט אַזוי געווען.

כמעט יעדן טאג, פארמיטיק, פלעגן יידישע שרייבער אין מאסקווע זיך טרעפן אין אַנטי־פּאַשיסטישן קאָמיטעט. אי מען פלעגט דאָרט דערליידיקן פאַרשיידענע ענינים און אי מען פלעגט דאָרט פאַרברענגען אין פּאָדערזאַל, אַזוי ווי די שרייבער אין אַנדערע לענדער אין אַ קאָפּע.

איינמאָל אין אַ ווינטערדיקן פאַרמיטיק, מיר שטייען און ריידן מיט דוד האַפּשטיינען, וועלכער איז נאָר־וואָס אַנגעפאַרן פון קיעוו, קומט אַריין איציק פעפּער און דערזענדיק זיין בן־עיר, לאַזט ער זיך נישט גלייך גיין אין דעם חדר מיוחד, ווי זיין שטייגער איז, נאָר ער גייט־צו צו דעם גאַסט און גיט אים אַפּ אַ ברייטן שלום־עליכם.

נאָך די ערשטע ווערטער פון באַגריסונג און אויספּרעגעניש וועגן פאַר־שיידענע מענטשן, זאָגט האַפּשטיין מיט אַ פאַרשעמטן שמייכל:

— אין קיעוו איז דער פּראָסט קלענער ווי דאָ, אָבער מיר האָט זיך פאַרבענקט נאָך מאַסקווע.

— און מיר — הער איך ווי פעפּער זאָגט זייער שטיל און באַהאַרצט — בענקט זיך כסדר נאָך קיעוו, נאָך אונדזער קיעוו.

— אונדזער קיעוו — ענטפּערט האַפּשטיין — איז שוין אָבער נישט דאָס וואָס אַמאָל.

פעפּער שווייגט אַ רגע און דערנאָך פּרעגט ער פאַרטראַכט:

— און וואָס, דוד, איז דען יאָ דאָס וואָס אַמאָל?

און אַזוי פאַרטראַכטערהייט דערווייטערט ער זיך פון אונדז און גייט אַוועק צו זיך אין קאַבינעט, כדי אויפצונעמען די מענטשן, וואָס וואַרטן שוין אויף אים אין דער ריי.

דער קורצער דיאַלאָג צווישן פעפּערן און האַפּשטיינען, איבערהויפּט דער טאָן פון פעפּערס ווערטער און דער שאַטן, וואָס האָט זיך צעלייגט אויף זיין פנים איידער ער האָט זיך פון אונדז דערווייטערט, האָט געברענגט דערצו, אַז איך זאָל מיט אַמאָל דערזען דעם האָר און הערשער איבער די יידישע שרייבער אין רוסלאַנד אין אַ ניי ליכט.

מיט אַמאָל איז מיר דעמאָלט עפעס קלאָר געוואָרן.

עס איז מיר קלאָר געוואָרן אַ זייער פשוטע זאָך, נעמלעך: אַז אַחוץ נאָ־טשאַלניק איז פעפּער אויך אַ בשר ודם.

כ'האַב מיט אַמאָל פאַרשאַנען, אַז הינטער אַלע זיינע בגדים פון אַמט און ראַנג, געפינט זיך... אַ מענטש.

אַ גוטער, אַ שלעכטער, אָבער פאַרט — אַ מענטש.

און האָב איך שוין איינמאַל אָנגעטאַפּט דאָס דאָזיקע מענטשלעכע פינ-
טלע הינטער פעפערס קאָזיאָנעם נאַטשאַלניק-מלבוש, האָב איך עס שוין
כסדר געזוכט און געפאַרשט אויך ביי פאַרשיידענע אַנדערע געלעגנהייטן.
איך האָב דערוועגן געשמועסט מיט מיינע נאָענטע פריינט צווישן די
יידישע שרייבער אין מאַסקווע, וועלכע האָבן פעפערן בעסער געקענט ווי איך.
און פון אַלעם, וואָס איך האָב געזען און געהערט וועגן אים איז מיר
קלאָר געוואָרן אַ באַנאַלער אמת: אַז נישט אַלץ וואָס בלאַנקט איז גאַלד און
אַז אויך אַז אָפּגעפּוצטער גלאַנציקער שטיוול קען האָבן אַ לאַך אין דער
פאַדעשווע.

איציק פעפער איז געווען אַן אָפּגעפּוצטער שטיוול מיט אַ היפּשן לאַך
אין דער פאַדעשווע.

למראת עין האָט קיין שום יידישער שרייבער, ווי געזאַגט, צו אים זיך
נישט געקענט גלייכן.

ער האָט זיך געפונען אויף דעם העכסטן שטאַפל פון זיין דערגרייכונג.
זיינע רויזן פון דערפאַלג האָבן געבליט מיט די שענסטע פאַרבן.

אַ קלייניקייט! באַזיגט פּרץ מאַרקישן און געוואָרן דער ראש וראשון
פון די יידישע שרייבער אין מאַסקווע!

איז אָבער, ווי עס זינגט זיך אין לידל, נישטאָ קיין זונעןליכט אָן שאַטן
און ס'זענען נישטאָ קיין רויזן אָן דערנער.

און איציק פעפערס רויזן האָבן געהאַט אַ סך דערנער.

**

דער ערשטער דאָרן צווישן זיינע דערגרייכטע דערפאַלגרויזן איז, בלי-
ספּק, געווען דער אייביק-מענטשלעכער תּחום צווישן ווילן און דערגרייכונג,
צווישן טרוים און דערפילונג.

אַפילו ווען איציק פעפער זאָל האָבן דערגרייכט פיל מער וויפּל ער האָט
געוואָלט, איז אָבער דאָס דערגרייכטע, אַפּנים, אַנדערש געווען פון דעם, וואָס
ער האָט געוואָלט און ס'האָט נישט געפרייט.

דאָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר אַ סך מענטשן: זיי יאָגן זיך נאָך עפעס,
גיבן דערפאַר אַוועק אַ האַלב לעבן און אַז זיי באַקומען דאָס געוואָלטע אין
די הענט אַריין, בלייבן זיי אויסגעלאַשענע און אַנטוישטע און פּרעגן מיט
שטילער פאַרביטערונג: הזאת נעמי? צוליב דעם האָט עס געלוינט אַזויפּיל
כּח צו פּטרן?

איציק פעפער האָט זיך דעמאָלט געפונען אויף דער העכסטער טרעפּ פון

זיין לעבנס-אויפשטייג און אויף דער דאזיקער טרעפ, ווען קיין העכער איז שוין נישטאָ, הייבט מען אָן צוריק צו קוקן און ביים צוריק קוקן, מאַכט מען אַ חשבון הנפש.

און יעדער חשבון הנפש איז טרויעריק, ווייל מען דערזעט, אַז יאָגנדיק זיך צו דער אַמביציע-דערפילונג איז דערווייל דאָס לעבן פאַרשווינדן און מען קען שוין די יאָרן נישט צוריקכאַפּן.

ביים מאַכן אַ חשבון הנפש פון דעם אייגענעם לעבן, האָט פעפער שוין אויך דערזען דעם סך-הכל פון יידישן לעבן אין רוסלאַנד, די מערכה פון דער יידישער ליטעראַטור אין רוסלאַנד און דאָס דאָזיקע איז געוואָרן דער צוויי-טער דאָרן צווישן זיינע רויזן פון דערפאַלג.

איך האָב אַ סך מאָל געהערט זאָגן, אַז פעפער אין מאַסקווע איז שוין נישט דאָס, וואָס פעפער אין קיעוו.

וואָס פעפער איז געווען אין קיעוו האָב איך שוין אַביסל דערציילט.

אין מאַסקווע איז פעפער נאָך אַ סך, אַ סך מאָל פאַרבליבן דער קיעווער, ער איז אָבער פאַרט שוין געווען אַביסל אַנדערש.

די דאָזיקע אַנדערשקייט איז, ווי איך בין זיך משער, געווען אַ פּועל-יוצא פון אַ שטילן איבערברוך אין אים און דער איבערברוך איז אַחוץ פון אַנדערע סיבות אויך געווען אַ רעזולטאַט פון זיין צונויפטרעפן זיך מיט יידן אין דער וועלט.

דאָס אַרויספאַרן קיין אויסלאַנד אין שליחות פון אַנטי-פּאַשיסטישן קאַ-מיטעט איז געווען, אויב איך האָב קיין טעות נישט, זיין צווייטער צונויפ-טרעף מיט יידן און מיט יידישקייט מחוץ רוסלאַנד.

פעפער איז געווען דאָס נאַטירלעכע קינד פון דער רוסישער רעוואָלוציע, ער איז דורך איר אויסגעוואַקסן און ער האָט אין זיין דערוואַקסן לעבן קיין אַנדער יידישקייט, ווי די יידישקייט אין רוסלאַנד נאָך דער רעוואָלוציע, כמעט נישט געקענט.

און אויב אַפילו ער האָט יאָ געקענט דאָס יידישע לעבן פון שפּאַלע, דאָס אָרט פון זיינע קינדער-יאָרן, אַדער דאָס יידישע לעבן פון בערלין און וואַרשע, וואָס ער האָט געזען כאַפּ-לאַפּיק, האָט עס אים, ווי אַ זון פון די רעוואָלוציע-צייטן, קנאַפּ אימפּאַנירט.

זיין אַרויספאַרן אין שליחות פון אַנטי-פּאַשיסטישן קאַמיטעט קיין אויס-לאַנד, האָט פאַר אים אַנטפלעקט אַ יידיש לעבן פון וועלכן ער האָט פּריער נישט געוואוסט.

און דער פאַרגלייך פון דעם דאָזיקן יידישן לעבן מיט דעם לעבן פון די

יידן אין רוסלאַנד האָט ביי אים אויפגעוועקט פאַרשיידענע געדאַנקען, וועלכע האָבן אים ביז דעמאָלט קיינמאָל נישט באַשעפטיקט.
ער האָט נאָטירלעך זיינע געדאַנקען קיינמאָל נישט אַרויסגעזאָגט אָפּן, אָבער מען האָט געקענט דערפילן, אַז זיי מאַטערן אים אין דער שטיל.
און פון דער דאָזיקער מאַטערניש זענען געבוירן געוואָרן ספיקות.
ספיקות, סיי וועגן די רעוואָלוציע-דערגרייכונגען פון רוסישן ייִדנטום, סיי וועגן זיינע אייגענע דערגרייכונגען אין דער סאָוועטיש-ייִדישער ליטע-ראַטור.

דאָס לעצטע איז געווען דער דריטער דאָרן צווישן זיינע דערפאַלג-רויוון.
דאָס איז געווען זיין ווייטיקלעכסטער דאָרן.
דער דאָרן פון זיין אייגן שאַפּן, ריכטיקער געזאָגט: די שטעטיקע באַ-ציונג פון די קאָלעגן צו זיין אייגן שאַפּן, האָט פעפערן, נאָטירלעך, צום מיינסטן וויי געטאָן.

ער איז טאַקע געווען גרויס און מעכטיק, איציק פעפער, אָבער אַז מען האָט צווישן ייִדיש-סאָוועטישע שרייבער גערעדט וועגן ייִדישער פּאָעזיע אין רוסלאַנד, האָט מען גערעדט וועגן מאַרקיזשן, וועגן האַלקינען, וועגן פיניני-בערגן, וועגן קושניראָוון און אַפילו וועגן ראַסינען.

פעפערס נאָמען האָט מען אין די דאָזיקע פּאַלן כמעט נישט דערמאָנט.
נאָטירלעך האָבן זיך געפונען אַזעלכע, וואָס האָבן אים אין די אויגן גע-חנפעט און אים געמאַכט די זיסטע קאָמפּלימענטן, ער איז אָבער גענוג קלוג געווען צו וויסן, וואָס מען טראַכט וועגן זיינע לידער הינטער זיין פלייצע.
און הינטער דער פלייצע האָט מען פעפערן געהאַלטן פאַר אַ געשיקטן בעל-מלאכה, פאַר אַ פלינקן מאַכער, מען האָט אָבער נישט געהאַלטן פון אים ווי פון אַ פּאָעט.

איך דערוועג זיך צו זאָגן: מען האָט פון אים פיל מער געהאַלטן אין אויסלאַנד (ש. ניגער, למשל), ווי אין רוסלאַנד.

כ'וויל דאָ ברענגען נאָר צוויי מיינונגען פון אַנגעזעענע ייִדישע שריי-בער אין רוסלאַנד, וועגן פעפערס פּאָעזיע.

דוד בערגעלסאָן, וועלכער איז אין יענער צייט געווען מיט פעפערן יד אחת, האָט פון דעסטוועגן אין אַ פּריוואַטן שמועס כאַראַקטעריזירט זיינע ליי-דער אויף אַזאַ אופן:

— פעפערס פּאָעזיע איז געגליכן צו... צו וואָס? — האָט בערגעלסאָן געפרעגט און אַליין געענטפערט — זי איז געגליכן צו די שיינע הילצערנע פערדלעך אין אַ קאַרוזעלע... זיי לויפן מיט אַ פּרעמדן כוח און תמיד קומען זיי צוריק צו דעם זעלביקן אָרט...

— ס'איז אָבער פּאַראַן אַ געזונטע פּאַלקסטימלעכע מונטערקייט, אַ
הייטערקייט און אַפילו אַ לירישע נאַטירלעכקייט אין זיינע לידער — האָט
עמעצער דערויף באַמערקט.
— יאָ, הייטערקייט איז אין זיי פּאַראַן, אָבער ס'איז די הייטערקייט
פונעם טומל, וואָס עס מאַכן אָן די מעשענע טראַמפּייטן פון דער קאַרוועלע-
קאַטערינקע.
אַן אַנדער אָנגעזעענער ייִדישער פּאַעט אין רוסלאַנד, דער איידעלער ש.
האַלקין, האָט מיר אַמאָל געזאָגט:
— פּעפּערס לידער האָבן נישט קיין שאַטן...
— איז דאָך גוט — האָב איך זיך געמאַכט נישט פּאַרשטיין.
— אפּשר יאָ און אפּשר נישט — האָט האַלקין געענטפּערט און נאָך אַ
זוילע טראַכטן האָט ער צוגעגעבן — פּאַראַן אַ פּאַלקס-גלייבעניש, אַז אַ
מענטש, וואָס האָט נישט קיין שאַטן וועט נישט מוציא שנתו זיין... ביי מיר
זענען לידער, ווי מענטשן... אַז זיי פּאַרמאַגן נישט זייער אייגענעם שאַטן,
בין איך נישט זיכער, צי זיי וועלן בלייבן לעבן.
דאָס איז געווען די הערשנדיקע, אומאַפּיציעלע מיינונג אין דער ייִדישער
שרייבער-וועלט וועגן פּעפּערס פּאַעטישן שאַפּן.
דאָס איז געווען די פּאַקטישע, אָבער נישט-געשריבענע אַפּשאַצונג וועגן
דער פּאַעטישער דערגרייכונג פון אַ מענטש, וואָס האָט אין דער ליטעראַטור
פּאַרנומען אַזאַ הויכע פּאַזיציע.
און ביי זיין גאַנצער הויכער פּאַזיציע, ביי זיין גאַנצער גרויסער דער-
גרייכונג האָט פּעפּער געבענקט נאָך אַ גוט וואָרט דווקא וועגן זיינע לידער.
און נאָך אַן אויפריכטיק גוט וואָרט, ווייל אומאויפריכטיקע האָט ער
געהערט גענוג.

ער האָט אָבער אומזיסט געבענקט.

וואָרום אין רוסלאַנד, ווי איך האָב שוין ביי אַן אַנדער געלעגנהייט דער-
ציילט, האָבן שרייבער געפירט אַ מין „דאָפּלטע בוכהאַלטעריע“ אין די ענינים
פון ליטעראַטור. פון איין זייט האָט מען אַפּגעגעבן דעם קיסר זייגס, ד"ה,
מען האָט געשריבן און געדרוקט אַזעלכע זאַכן, וואָס די פּאַרטיי און די רע-
גירונג האָבן געפּאָדערט, און פון דער צווייטער זייט האָט מען אויף די דאָ-
זיקע שרייבערייען געקוקט פון אויבן אַראָפּ און מען האָט געשאַצט אַ שרייבער
דווקא לויט די שאַפונגען, וואָס זענען נישט באַשטימט געווען פּאַרן עפנט-
לעכן געברויך, אָדער, לכל הפחות, לויט אַזעלכע שאַפונגען, וווּ די פּאַרטיי-
באַשטעלונג (די טעמע) איז קונציק אויסגענוצט געוואָרן, כדי אַרויסצוברענג-
ען אַזעלכע אינדיווידועלע ליטעראַרישע קוואַליטעטן. אַזוי, למשל, האָט מען

אין מאַרקישעס, צי אין האַלקינס אָ ליד וועגן סטאַלינען געזען און געשאַצט דווקא די „זייטיקע“ אַריגינעלע בילדער, מעטאַפּאָרן און אויסדרוקן — אַלץ אַזעלכע אייגנשאַפטן מיט וועלכע פעפּערס לידער האָבן זיך נישט שטאַרק אויסגעצייכנט. און טאַקע דערפאַר האָט מען וועגן זיינע לידער נישט גע- האָט קיין באַזונדערס גוטע מיינונג און מען האָט זעלטן וועגן זיי געהערט עפעס גוטס.

**

אַלץ האָט אים דעריבער זיין הויכע פּאָזיציע געקענט געבן, נאָר די אויפ- ריכטיקע התפעלות וואָס מען האָט געהאַט פאַר מאַרקישן, די אויפריכטיקע באַגייסטערונג פאַר האַלקינען, די אויפריכטיקע אָנערקענונג, אַפילו פאַר אַ רחל בוימוואַל — דאָס האָט פעפּער דורך דער מאַכט־פּאָזיציע נישט געקענט דערגרייכן.

און דווקא נאָך דעם האָט ער זיך צום שטאַרקסטן געיאָגט.

און אין דעם האָט ער מאַרקישן נישט געקענט אַריבעריאָגן.

אַפילו זיינע חונפים, ווען זיי האָבן אים געוואַלט אַנטאָן אַ נחת־רוח. האָבן זיי אים געזאָגט, אַז אַזאַ ליד ווי ער האָט אָנגעשריבן, וועט מאַרקיש נישט אָנשרייבן.

ער האָט נישט בלויז דערשפירט דעם ליגן הינטער זייערע רייד, נאָר אויך זיין גאַנצע הינטערשטעליקייט לגבי מאַרקישן, מיט וועלכן מען פאַר- גלייכט אים, ווען מען וויל אים גרויסן.

צווישן די, וואָס האָבן אים געחנפעט האָבן זיך געפונען אַ סך שונאים פון מאַרקישן.

אַבער אויך זייער שנאה צו מאַרקישן איז נישט בכוח געווען צו פאַר- לייקענען מאַרקישעס טאַלאַנט.

וואָרום אין דעם פרט האָבן יידישע שרייבער אין רוסלאַנד זיך דעראַר- בעט צו אַ גרעסערער אַביעקטיווקייט אינעם אַפשאַצן אַ ליטעראַריש ווערק. ווי זייערע חברים אין דער גאַנצער יידישער וועלט.

אין דער גאַנצער יידישער וועלט, אַז דער שרייבער ראובן צעקריגט זיך מיט דעם שרייבער שמעון, מוז ער שוין זיין אַ גרויסער בעל־מדרגה, אַז יעדער נעמט שאַפן זאָל דערפון נישט לייזן אין זיינע אויגן.

אין די מערסטע פּאַלן געשעט עס אַבער נישט אַזוי.

אין די מערסטע פּאַלן שפילט דער מאַמענט פון פּערזענלעכער באַציונג צום שרייבערישן חבר אַ גרויסע ראָל ביים אויפנעמען זיין שאַפן.

די באַדינגונגען פון פּערזענלעכען פּריינטלעכען אַדער אומפּריינטלעכען „זיין“ באַשטימען דעם ליטעראַטור־קריטישן באַווסטזיין.

און איר קענט גלייבן, אז ווען ראובן איז צעקריגט מיט שמעונון, איז ער זייער אויפריכטיק ווען ער זאגט אייך, אז שמעונס שרייבן געפעלט אים נישט.

עס געפעלט אים טאקע נישט. ער זאגט נישט קיין ליגן. אין רוסלאנד איז אבער די זאך געווען אביסל אנדערש. יידישע שרייבער אין רוסלאנד האבן גארנישט, גארנישט געהאט אחוץ זייער שרייבן.

די באציונג צו דעם געשריבענעם ווארט איז דעריבער דארט אן איבער-געטריבן ערנסטע.

דער טייערער יוד, דער נסתר, האט מיר אמאל געזאגט: — מיר זענען געבליבן אן גארנישט... מיר האבן נישט קיין גאט און מיר האבן נישט קיין תורה. מיר זענען געבליבן בלויז ביי די יידישע אותיות. דאס איז, אין א גרויסער מאס, געווען אמת.

די יידישע שרייבער אין רוסלאנד האבן זייער צובונד צום פאלק ישראל אויפגעהיטן איינציק און בלויז דורך דעם שרייבן מיט יידישע אותיות. אמת איז, אז זיי האבן מיט די דאזיקע אותיות שטארק געזינדיקט. אבער אפילו אין דער זינדיקייט האבן זיי תמיד אפגעהיטן א ריין ווייני-קעלע און דאס דאזיקע ווינקעלע האט ביי זיי געהייסן: די אמתע ליטעראטור. דאס הייסט: די ליטעראטור, וואס מען שרייבט נישט פאר דעם מושל, נאר פאר דעם אנדערן שרייבערישן חבר.

זי, די דאזיקע ריינע ליטעראטור, איז געווען דער איינציקער אמת-אג-האלט אין זייער פארלינגערט לעבן.

און זיי האבן שטארק מגזם געווען די וויכטיקייט פון דער דאזיקער לי-טעראטור, ווייל דורך דעם זענען זיי אליין וויכטיקער געווארן.

די איבערגעטריבענע באציונג צו דער ליטעראטור און צו זייער אייגן שרייבן האט זיי געברענגט דערצו, אז זיי זאלן זיין א סך אביעקטיווער אין דער אפשצונג פון א צווייטן שרייבערס ווערק, ווי עס זענען דאס זייערע חברים ערגעץ אנדערש.

אודאי זענען ארום א ריי גרעסערע פאעטן געווען קרייזלעך פון חסידים, וואס זענען באשטאנען פון קלענערע פאעטן און די דאזיקע האבן געהאלטן, אז אמתע פאעזיע איז נאר דאס וואס עס שרייבט זייער רבי און במילא — אויך דאס וואס זיי אליין שרייבן.

אזעלכע קרייזלעך זענען אין מאסקווע געווען ארום מארקישן און ארום האלקינען.

זיי זענען אבער קיינמאל נישט געווען ארום פעפערן.

און אפילו די וואָס האָבן אַרומגערינגלט פעפערן און האָבן אים געלויבט אין טאָג אַרײַן, האָבן זיך אויך באַמיט צו שרייבן אַזוי ווי מאַרקיש, אַזוי ווי האַלקין אָדער אַזוי ווי פינינבערג, אָבער קיינמאָל נישט אַזוי ווי פעפער. און איציק פעפער האָט דאָס זייער גוט געווען און דאָס האָט אים זייער שטאַרק ווי געטאַן.

ער איז געווען אַ גרויסער נאַטשאַלניק, אָבער נישט קיין גרויסער פּאָעט. און שטילערהײט, אַפילו אומבאַוויסט זיניקערהײט האָבן אַלע זיינע אונד-טערטעניקע דערמיט נקמה גענומען אין אים.

עס איז געווען די נקמה פון די עבדים אין זייער מלך, די נקמה פון די שוואַכע אין דעם שטאַרקן.

די נקמה האָט געשלאָגן אין דעם שוואַכן אַרט פון דעם שטאַרקן.

איציק פעפער האָט כסדר געזוכט צו דערמאָנען די יידישע שרייבער אין רוסלאַנד, אַז אַחוץ גרויסער נאַטשאַלניק איז ער אויך אַ פּאָעט.

דאָס לעצטע האָבן אָבער יידישע שרייבער ווי אויף להכעיס כסדר פאַרגעסן.

און אַט די שיכחה איז געווען דער געפערלעכסטער וואָרעם וואָס האָט געטאַטשעט דעם פון אויבן־אויף שיינעם, רויטן עפל, איציק פעפער...

— 8 —

ס'איז אַ דבר ידוע, אַז נאָענט צו די פּופציקער הייבט יעדער מענטש אָן צוריק צו קוקן מיט בענקשאַפט צו זיינע יוגנט־יאָרן, מעגן די דאָזיקע יאָרן האָבן פאַרלאָפן נישט אין אַזאַ מין גוטס נאָך וועלכן ס'איז כדאי צו בענקען.

איציק פעפער האָט אין זיין „עצהדיקן“ עלטער אויך גענומען בענקען נאָך די פאַרגאַנגענע יוגנט־יאָרן און דאָס צוליב צוויי טעמים: ערשטנס, ווייל דאָס איז די טבע פון יעדן מענטש און צווייטנס, ווייל מיט די דאָזיקע יאָרן איז געווען פאַרבונדן די שענסטע צייט פון זיין רוים און אָנערקענונג אַלס פּאָעט.

אין יענע יאָרן, ווען איציק פעפער איז געווען יונג, האָט די יידישע פּאָעזיע אין רוסלאַנד נאָך געהאַט אַ מאַסן־לייענער און אַ יוגנטלעכן דערצו. איציק פעפער האָט דעמאָלט, סיי מיט זיינע פּראָלעטאַרישע און רעוואָלוציאָנערע מאַטיוון, סיי מיט זיין וויליונגעריש־צעשריגענער רעטאָריק און גע־שיקטער דעקלאַמאַטאָרישער ריטמיק שטאַרק אויסגענומען ביים מאַסן־לייע־נער און ווי יעדער שרייבער, וואָס האָט נישט קיין מזל צו שטאַרק אָנערקענט צו ווערן אין די אייגענע שרייבערישע קרייזן, האָט ער זיך געקענט טרייסטן

דערמיט, וואָס דאָס „פּאַלק“ איז מיט אים און דער לייענער גיט אים דאָס, וואָס די אָפּשאַצונג פון די חברים־שרייבער קאָרט אים.

אויך אין דער ייִדישער וועלט, מחוץ רוסלאַנד, איז פעפּער שטאַרק באַ־קאַנט געווען דאָרט, וווּ ס'איז נאָך געווען אַ ייִדישער יוגנטלעכער רעוואָלוציאָנער־געשטימטער לייענער. איבערהויפּט האָבן צו זיין דערפּאָלג אין דער דאָזיקער ייִדישער וועלט מיטגעהאַלפּן די אַקטיאַרן־רעציטאַטאָרן, וועלכע רע־כענען זיך נישט מיט קיין פּאַעטישע קוואַליטעטן ביים אויסוואַל פון די ליי־דער, וואָס זיי דאַרפן פּאַרטראַגן פאַרן עולם און זיי זוכן מער אין ליד די אויסערלעכע רעטאָרישע עפעקטן, וואָס זאָלן ווירקן אויף צוהערער און ווייל פעפּערס פּאַעזיע האָט פּאַרמאַגט די דאָזיקע אויסערלעכע עפעקטפולקייט, האָט מען זיין נאָמען געקענט הערן אַ סך אָפטער, ווי די נעמען פון אַנדערע פּאַעטן אין רוסלאַנד, צו וועלכע ער האָט זיך נישט געקענט גלייכן.

אַבער אַז די ייִדישע פּאַעזיע אין רוסלאַנד האָט פּאַרלירן איר מאַסן־לייענער און פּאַעטן האָבן אַנגעהויבן שרייבן נאָר פאַר זייערע חברים־שריי־בער, וועלכע קענען דעם סוד פון ווערטער און די מאַגיק פון קלאַנגען, איז כּעפּערס מערכה געוואָרן אַ סך ערגער. שרייבער האָבן זיך נישט געלאָזט פאַרפירן פון זיין געשיקטער קלינגענדיק־געגראַמטער פּראָזע און פון זיין פּלינקער בריהשער ריטם־טעכניק. דאָס וואָס ס'איז פאַר דעם גאַסן־און מאַסן־לייענער אַמאַל געווען אַ מעלה, איז פאַר זיי געוואָרן אַ חסרון און פעפּער האָט געמוזט צווען, ווי מיט דעם פּאַרשווינדן ווערן פון דעם נישט־איבער־קלייבערישן לייענער, פּאַרשווינדט אויך זיין רום און פּאַפּולאַריטעט אַלס פּאַעט פון דער רעוואָלוציע.

זייענדיק אין אויסלאַנד האָט פעפּער געהאַט די געלעגנהייט צו הערן ווי מען רעציטירט אויף מאַסן־פּאַרזאַמלונגען זיינע לידער, איבערהויפּט דאָס ליד „איך בין אַ ייד“, וואָס איז זיך פּאַנאַנדערגעגאַנגען בכל תּפּוצות ישראל, טאַקע אַדאַנק די ייִדישע אַקטיאַרן־דעקלאַמאַטאָרן. און ער האָט אויך געהאַט די געלעגנהייט צו זען די רעאַקציע פון די צוהערער אויף דעם דאָזיקן ליד. ער האָט זיך נישט געפּרוּווט אָפּגעבן קיין דיִרוּח־שבון מחמת וועלכע טעמים און ביי וועמען דאָס ליד איז אַזוי נושא־חן. ער האָט די אַוואַציעס און האַנט־פּאַטשערייען אויפּגענומען מיט טיפּער סאַטיספּאַקציע און כּמעט תּמיד, ווען ער פּלעגט שמועסן מיט חברים אינטיים, פּלעגט ער דערמאַנען מיט געריר־טער וואַרעמקייט די תּפּעלות, וואָס ער האָט אַרויסגעפּילט ביי דעם אויס־לענדישן ייִדישן פּובליקום פאַר זיינע לידער און פאַר זיין שאַפּן.

אין רוסלאַנד גופּא האָט אַבער פעפּער קיין ייִדיש פּובליקום נישט גע־האַט. זיינע לידער, אפילו דאָס דערמאַנטע ליד „איך בין אַ ייד“, צי אפילו

„זאָג איך סטאַלין“, פלעגט מען דאָרט קיינמאָל נישט רעציטירן און נישט פאַרברענגען פאַר קיין עולם. ערשטנס דערפאַר, ווייל קיין יידישע מאַסן-פאַר-זאַמלונגען זענען נישט געווען און צווייטנס דערפאַר, ווייל אין רוסלאַנד גופאַ איז אַזאַ מין דעקלאַראַציע פון יידישקייט נאָך אַלץ נישט געווען שטאַרק כשר און ס'האַט נישט געטויגט, נישט פאַרן אַקטיאַר-רעציטאַטאַר, ווען ער וואַלט שוין יאָ געווען, נישט פאַרן שרייבער אָז מען זאָל זי צופיל מפרסם מאַכן. איז דעריבער איציק פעפער, פונקט ווי יעדער אַנדערער יידישער שריי-בער, געווען אַנגעוויזן מיט זיין ביסל אַנערקענונג נאָר אויף די חברים-שריי-בער. די לעצטע זענען אָבער געווען „מבין אויף אַ טשאַד“ און זיי זענען, ווי שוין געזאַגט, פון פעפערן נישט שטאַרק נתפעל געוואָרן. איציק פעפער האָט דעריבער געהאַט וואָס צו בענקען נאָך די אַמאָליקע יונגע יאָרן אין אוקראַינע, ווען ער האָט דער פאַרעווער באַצוינג מצד די שרייבער געהאַט קעגנצושטעלן דאָס התפעלות פון די ליינער. און ווי מאַד-נע דאָס זאָל נישט אויסזען, האָט אויך איציק פעפער, דער קאַמוניסטישסטער פּאָעט אין רוסלאַנד, אין די לעצטע יאָרן צוגעקריגן נאָך אַ בענקעניש: אַ בענקעניש נאָך דעם יידישן אויסלאַנד, וווּ דער רוּיש פון די אַוואַציעס אויף זיינע לידער האָט אים געגעבן די באַפרידיקונג וועלכע עס זוכט יעדער פּאָעט. פאַרשטייט זיך, אָז פונקט ווי יעדער אַנדערער אויף זיין אַרט, האָט אויך איציק פעפער געהאַלטן, אָז די אומבאַצוינג צו אים אַלס פּאָעט קומט פון דעם, וואָס מען איז אים מקנא און מען פאַרגינט אים נישט דאָס לעבן. ער איז גע-ווען זייער קלוג, אָבער פון דער נאַרישקייט צו טראַכטן, אָז יידישע שרייבער אין רוסלאַנד האָבן געמאַכט קעגן אים אַ שטילע פאַרשווערונג, האָט ער זיך נישט געקענט אויסהיטן און ער האָט אַ סך מאָל געוואַלט באַווייזן מיט ראיות, אָז דאָס איז די אמתע סיבה פון דעם, וואָס מען פאַרשווייגט זיין נאָמען בעת מען רעדט וועגן דער יידישער פּאָעזיע אין רוסלאַנד. יעדער מענטש וועט פאַר דער באַרעכטיקונג פון זיין אומדערפאַלג אויסבויען אַ ביז גאָר קאַמפּליצירטע קאַנסטרוקציע פון פרעמדער שולדיקייט און ער וועט נישט וועלן דערווען די סאַמע פשוטסטע פּאַקטן פון זיין אייגענער שולד. דאָס האָט געטאָן אויך אי-ציק פעפער. ער האָט באַשולדיקט אַלע יידישע שרייבער אין רוסלאַנד, אָז זיי האָבן געמאַכט יד-אחת צו פאַרקלענערן זיין גרויסקייט. דאָס וועט זיי אָבער, לויט זיין מיינונג, נישט געלינגען, ווייל ער, פעפער, איז נאָך אַלץ דער סאַמע געליענטסטער פּאָעט פון רוסלאַנד אין דער גאַנצער יידישער וועלט.

**
*

עס דערמאָנט זיך מיר אַ סצענע.
איך זיך אין פּאָדערזאַל פון אַנטי-פּאַשיסטישן קאַמיטעט און קוק אַריין

אין אַ נייעם נומער „אייניקייט“. אין נומער אין פאַראַן פעפערס אַ גרעסער ליד, וואָס איך האַלט אינמיטן לייענען. ווען איך ווער דערמיט פאַרטיק, און הייב־אויף די אויגן, זע איך, אַז פעפער שטייט הינטער מיר. איך בין דעריי־בער אין אַ שטיקל פאַרלעגנהייט. איך פיל, אַז משום דרך־ארץ אַפילו, דאַרף מען אים זאָגן עפעס אַ וואָרט וועגן דעם ליד זיינעם.

דאָס ליד גופא האָט אָבער אויף מיר נישט געמאַכט אַזאַ איינדרוק, אַז איך זאָל קענען עפעס זאָגן דערוועגן עקספּראַמט. דאָ וואָלט מען געדאַרפט עפעס צוטראַכטן און דערויף האָב איך נישט קיין צייט. פעפער שטייט איי־בער מיר און לויט זיין פנים־אויסדרוק זע איך, אַז ער וואָרט. בלית־ברירה דריי איך זיך אַרויס מיט אַ הלצה:
— איר האָט מיך געכאַפט ביי דער עבירה, חבר פעפער.
זיין פנים ווערט איבערגעצויגן מיט אַ גרינעם שאַטן. באַלד באַהערשט ער זיך און ער ענטפערט צוריק:

— אַבי מיינע שונאים זאָגן, אַז מען לייענט מיך נישט. מען לייענט מיך נאָך אַלץ מער ווי אַלע אַנדערע...

דער פּאָדערזאָל פון ייִדישן אַנטי־פּאַשיסטישן קאַמיטעט איז — ווי שוין דערמאָנט — געווען אַ שטיקל במקום קלוב פאַר ייִדישע שרייבער. דאָרט פלעגן מיר זיך טרעפן אין די פאַרמיטיק־שעהן און בטלענען, אַזוי ווי דאָס טוען די שרייבער אין אַנדערע לענדער אין די קאַפּען.

און אַט זעען מיר איינמאַל, ווי פעפער גייט אַריין און אַרויס מיט עפעס אַן אויסלענדישער צייטונג אין האַנט.

עפעס גאַרנישט ווי זיין שטייגער שטעלט ער זיך אָפּ ביי די שמועסנדי־קע, זאָגט אַ חכמה, וואָרפט אַריין אַ וואָרט, גייט ווייטער אַריין צו זיך אין הדר־מיוחד און קומט ווידער פון דאָרט אַרויס צו אונדז.

ענדלעך, ער קען מער נישט אויסהאַלטן און רופט זיך אָפּ:
— וואָס זאָגט איר נישט צו דעם? דער סאָוועטן־שונא זאָגט דאָך שוין אויך אַ גוט וואָרט וועגן דער ייִדיש־סאָוועטישער ליטעראַטור.
מיר ווערן שוין נייגערק און בעטן ביי אים די צייטונג.
עמיצער, ניגער אָדער ד״ר מוקדוני, איך קען מיך נישט גענוי דערמאַן־נען ווער, — שרייבט דאָרט עטלעכע גוטע ווערטער וועגן פעפערס לעצטע לידער.

דאָס איז עס אינגאַנצן. נישט וועגן דער ייִדיש־סאָוועטישער ליטעראַטור, נאָר וועגן אים, פעפערן, זאָגט מען אין ניריאַרק אַ גוט וואָרט.
איך כאַפּ אויף אים אַ קוק; זיין פנים שטראַלט מיט זיבן זונען.
איך דערשפיר, אַז דאָס איז זיין גרעסטע הנאה.

פעפער כאפט זיך אָבער באלד, אַז זיין נחת־רוח קען אים פאַראַטן און
ער זאָגט:

— ס'איז סימפּטאָמאַטיש פאַר די שטימונגען פון דער ייִדישער אינטע־
ליגענץ אין אויסלאַנד. פון דעסטוועגן... ער ווייסט וואָס צו ציטירן, דער
אַלטער...

און אַפילו אַ בלינדער קען זען ווי ער איז מלא שמחה.
עס געדענקט זיך אָבער אַן אַנדערער פאַל אויך.

מיר זענען גזעסן אין דעם זעלביקן פאַדערזאַל פון אַנטי־פּאַשיסטישן
קאָמיטעט און, ווי דער שטייגער איז, געשמועסט אויף דער שטענדיקער און
איביקער טעמע — ליטעראַטור. צווישן אונדז איז געווען זיאַמע טעלע־
כין, אַ יונגער פּאַעט, אַ גרויסער לאַנד־חסיד, אָבער נאָר אויף להכעיס די
פּליטים־שרייבער. פון דער גאַנצער ייִדישער פּאַעזיע אין דער דרויסנדיקער
וועלט. האָט ער אַנערקענט נאָר איין איציק מאַנגער, וועלכן ער האָט נאָכגע־
מאַכט. די איבעריקע האָט ער מבטל געווען, כאַטש ער האָט זיי נישט אָנגע־
הויבן צו קענען. אַט דער זיאַמע, אַ ווילער בחור, האָט געהאַט אַ שוואַכקייט
צו וועלן דערווייזן די „ביעזשענצעס“, אַז מיט דער ייִדישער פּאַעזיע אין רוס־
לאַנד קען זיך די אויסלענדישע ליטעראַטור נישט פאַרגלייכן.

זיאַמע איז אַריין אין התפעלות און ער רעכנט אויס:

— וווּ האָט איר דאַרט אַזאַ פּאַעט ווי מאַרקיש, ווי האַלקין, ווי קוויט־
קאָ, ווי פיננבערג, ווי קושניראָוו, ווי רחל בוימוואַל (זיין פרוי), ווי ראַסין,
ווי מאַטל גרוביאַן, צי אַפילו ווי ווערגעליס?

זיאַמע שטעלט זיך אַ רגע אָפּ און אין דער מינוט הערן מיר הינטער
אונדזערע פּלייצעס פעפערס קול:

— דו האָסט פאַרגעסן, זיאַמע, אַז אין רוסלאַנד איז דאָ נאָך אַ פּאַעט...

מיר דרייען זיך ראַש אויס. פעפער שטייט הינטער אונדז. זיין פנים, אי־
בער וועלכן ער הערשט תמיד מוסטערהאַפט, איז דאָס מאַל שוואַרץ ווי ערד.
זיאַמע שטאַמלט אַ פאַרלירענער:

— כ'האַב פאַרגעסן... טשעסטנאַיע סלאָוואַ, כ'האַב פאַרגעסן.

פעפערס קול איז ממש נישט צו דערקענען:

— ס'איז ביי אַיך געוואָרן אַ מאַדע צו פאַרגעסן... ווי מאַדנע: איר

געדענקט זייער גוט וועמען צו פאַרגעסן...

ער גייט פאַמעלעך אַוועק און איד זע צום ערשטן מאַל ווי זיין פּלייצע

הויקערט זיך.

***

דעמאָלט האָב איך אין דער פולער מאָס דערזען זיין צער.
 דעמאָלט האָב איך דערפילט וואָס אים פעלט.
 עס האָט אים געפעלט דאָס, וואָס עס פעלט יעדן שעפּערנישן מענטש;
 אביסל אויפריכטיקער לויב פאַר זיין שאַפן.
 און דעמאָלט האָב איך אויך דערזען, אז דאָס שאַפן זיינס איז פאַר אים
 אן ספק דאָס וויכטיקסטע אין זיין לעבן.
 מיט גאַרנישט קען מען אים אַזוי דערפרייען, ווי מיט אַ גוט וואַרט וועגן
 זיינע לידער.

ער האָט אפשר קיין שום זאַך אַזוי נישט געוואָלט, ווי זיין אַ פּאַעט.
 ער האָט זיין פּאַעטישע פּאַזיציע געוואָלט אויסקעמפן דורך דער פּאַ-
 זיציע פון מאַכט.

מאַכט האָט ער דערגרייכט, אָבער אויפריכטיקע פּאַרערונג אַלס פּאַעט
 --- בשום אופן נישט.

איך האָב געהאַט נאָך אַ סך אַנדערע געלעגנהייטן צו באַמערקן אז ער
 גיט זיך אַפּ אַ דין־וחשבון וועגן דעם און אין דעם דאָזיקן דין־וחשבון זעט
 ער דעם דורכפאַל פון זיין לעבן.

און דאָס איז געשען דווקא דעמאָלט, ווען ער האָט זיך געפונען אויף
 דער העכסטער הויך פון זיין לעבנס־דערגרייכונג.

עס זעט אויס פּאַראַדאָקסאַל, אָבער דאָס איז דער טיפּער אמת פון יעדן
 שעפּערנישן מענטשן: ער מעג זיין ווי באַרימט, עס מעג מיט אים קלינגען אַ
 האַלבע וועלט, ער אָבער --- האַלט אַנגעשפיצט זיין אויער צו דער אייגענער
 סביבה און קוים דערפילט ער, אַז אין דער אייגענער סביבה שאַצט מען אים
 נישט אַפּ, גייט אים דער גאַנצער כבוד נישט איין.

עפּפּער וואָלט, דאַכט מיר, אָפּגעגעבן אַ האַלבע מלוכה, אַז דער שלימ־
 מזלדיקער פּאַעט מענדל ליפשיץ זאָל אים נאַכלויפן, אַזוי ווי ער איז נאַכ־
 געלאָפן האַלקינען, בעת יענער האָט אָפּגעדרוקט אַ ליד, וואָס ער, מענדל,
 פלעגט עס אין אַ שעה אַרום קענען כמעט פון אויסנווייניק.

ער וואָלט אַוועקגעגעבן מי יודע וואָס, אַז מען זאָל אים אין דער סביבה
 פאַררעכענען פאַר אַן אייגענעם; מען זאָל אים אַוועקרופן אין אַ ווינקל, כדי
 אים איבערצוליינען אַ ניי ליד און ער זאָל אויך קענען אַוועקרופן אַ חבר
 און אים איבערליינען אַ ליד, וואָס ער האָט נאַר־וואָס אַנגעשריבן.

איציק עפּפּער, דער אַפיציעלער ראש פון דער יידישער ליטעראַטור אין
 רוסלאַנד, איז אָבער צווישן די יידישע שרייבער אין מאַסקווע נישט געווען
 קיין אייגענער.

ער איז געווען אַ נאַטשאַלניק, אָבער נישט קיין חבר.

ער איז געווען אַ פרעמדער אין מאַסקווע.
ער האָט טאַקע איינגענומען מאַרקישעס שטאַט, אָבער באַזיגט האָט ער
זי נישט.

ער האָט געלעבט אין דער שטאַט, ווי אַן אַקופאַנט.
זיינע מחזקות מיט יידישע שרייבער האָבן זיך פאַרענדיקט אין קאַמ-
טעט. אין די שטובן צו זיך האָבן זיי אים נישט גערופן.
היימיש מיט אים זענען זיי נישט געוואָרן.
און די פרעמדקייט האָט אים געדריקט און נאָך שווערער געמאַכט דאָס
געמיט.

כ'בין אַמאָל געווען ביי אַ געשפרעך צווישן אים און נאַטע לוריע, וואָס
איז נאָרוואָס געהאַט אַנגעקומען פון קיעוו.

לוריע האָט געזאָגט:

— אין פאַרגלייך מיט קיעוו איז מאַסקווע איצט אַן עיר ואם בישראל.
פעפער האָט אים זייער מעלאַנכאָליש געענטפערט:
— איי נאַטע, נאַטע, וואָס רייסט איר זיך אַלע אַזוי אַהער? גלייב מיר,
כ'וואָלט אַוועקגעגעבן כ'ווייס אַליין נישט וואָס, פאַר איין באַרדיטשעווער
גאַס... פאַר יענער גאַס, וווּ מיר האָבן אַמאָל געלייענט אונדזערע זאַכן פאַר
די קאַמסאַמאָלישע יינגלעך און מיידלעך...

— די קאַמסאַמאָלישע יינגלעך און מיידלעך פון באַרדיטשעוו האָט
אַבער היטלער אויסגעהרגעט און די וואָס זענען געבליבן לעבן, גיט מען נישט
צו לייענען קיין זאַכן פון יידישע שרייבער — האָט לוריע טרויעריק גע-
ענטפערט.

פעפער האָט אַ לאַנגן קוק געטאַן אויף לוריען און געזאָגט:

— נו מילא, מיר וועלן טאָן, וואָס מיר קענען... מיר וועלן שרייבן...
עמיצער וועט שוין לייענען... אויב נישט היינט, איז אין הונדערט יאָר אַרום
און אויב נישט אין באַרדיטשעוו, איז ערגעץ אַנדערש...
נאַטע לוריע האָט נישט געענטפערט. ער האָט נאָר אַראַפּגעלאָזט די
אייגן און אַ שווערן זיפּן געטאַן.

אַז פעפער האָט אין מאַסקווע געהאַט שווערע איבערלעבונגען, דאָס האָט
מען געקענט באַמערקן. און אַז די דאָזיקע איבערלעבונגען זענען געווען אַ
פּועל-יוצא פון דעם, וואָס עפעס אין אים האָט זיך געביטן און ער איז מער
נישט געווען דער איציק פעפער פון אַמאָל, דאָס האָבן פעסטגעשטעלט כמעט
אַלע יידישע שרייבער, וועלכע האָבן אים געקענט פון זיינע קיעווער יאָרן.

פון דעסטוועגן איז איציק פעפער אפילו אין מאסקווע נאך א סך מאָל געווען דאָס, וואָס אַמאָל אין קיעוו.

איינמאָל איז מיר אויסגעקומען צו זען דעם אַמאָליקן איציק פעפער אזוי ווי מען האָט אים געשילדערט אין זיין קיעווער היים.

דאָס איז געווען אויף אַ שרייבער־פאַרזאַמלונג פון דער ייִדישער סעק־ציע, בעת מען האָט פּרָך מאַרקישן אַראָפּגעוואָרפֿן פון זיין אַמט אַלס פּאַרזי־צער פון דער סעקציע און אויף זיין אָרט איז „אויסגעקליבן“ געוואָרן לייב קוויטקאָ.

די פּאַרזיער־פּאָרטי פון דער ייִדישער סעקציע ביים שרייבער־פּאַרטי איז געווען פּרָך מאַרקישעס לעצטע אַפיציעלע פּאַזיציע אין ייִדיש־סאָוועטישן לעבן.

קיינ גרויסן כוח האָט אים די דאָזיקע פּאַזיציע שוין נישט געגעבן. זיינע שונאים, מיט פעפערן אין דער שפיץ, האָבן אים אָבער אַפילו דאָס קליינע ביסל מאַכט און כבוד אויך נישט פאַרגינען.

און זיי האָבן לאַנג, לאַנג געאַרבעט און באַאַרבעט די פּאַרטי־אינס־טאַנצן, אַז מען זאָל אים פון דעם דאָזיקן אַמט אויך באַזייטיקן.

די פּאַרטיי האָט זיך אָבער נישט געאַיילט דאָס צו טאָן. די פּאַרטיי איז נישט געווען פּאַראַינטערעסירט אין קיין שלום צווישן ייִדישע שרייבער.

פּאַרקערט, זי איז געווען פּאַראַינטערעסירט, אַז ייִדישע שרייבער זאָלן זיך האָבן איבער וואָס צו קריגן.

וואָרום אַז מען האָט זיך געקריגט האָט מען אויסדערציילט סודות פון חדר.

די מסירות פון איינעם קעגן צווייטן זענען געוואַקסן.

און די ספּעציעלע אַפּטיילונג ביים שרייבער־פּאַרטי איז שטאַרק להוט געווען נאָך די דאָזיקע מסירות. זי האָט געקליבן פעק מיט מאַטעריאַלן קעגן די ייִדישע שרייבער, קעגן דער ייִדישער ליטעראַטור, קעגן דעם ייִדישן לעבן.

כ'קען זאָגן מיט דער פּולער זיכערקייט, אַז די אַלע מסירות, וואָס האָבן געהאַלפֿן פּרָך מאַרקישן אַראָפּוואָרפֿן פון זיין אַמט אין יאָר 1946, האָבן גע־שפּילט אַ גרויסע ראָל אין דער ליקוידאַציע פון דער ייִדישער ליטעראַטור אין צוויי יאָר שפּעטער, אין יאָר 1948.

זיי האָבן די ליקוידאַטאָרן, וואָס האָבן נאָר געוואַרט אויף אַ געלעגנ־הייט צו שליסן דאָס מויל פון דער ייִדישער ליטעראַטור, איבערגעצייגט, אַז מען קען דאָס שוין טאָן.

די קאַמפּאַניע קעגן מאַרקישן איז דורך פעפערן און זיינע נאָענטסטע

מענטשן געפירט געוואָרן אַזוי אייפערדיק, אַז די פּאַרטיי האָט לטוף באַשלאָסן אַ סוף צו מאַכן צו זיין ממשלה אין דער יידישער סעקציע פון שרייבער־פּאַרטיי.

לפּנים וועגן איז גערופן געוואָרן אַ פּאַרזאַמלונג פון שרייבער, וועלכע האָבן געדאַרפט מאַרקישן אַראָפּוואַרפן פון זיין אַמט. די שרייבער גופא האָבן אָבער אין דעם ענין געהאַט די קלענסטע דעה. די זאך איז שוין געווען באַ־שטימט און די שרייבער האָבן דאָ גאַרנישט געקענט ענדערן.

און כאָטש גייענדיק צו דער פּאַרזאַמלונג, האָבן מיר שוין געוווּסט, אַז מאַרקיש גייט אַראָפּ און אויף זיין אַרט קומט קוויטקאַ, האָט מען אָבער אויף דער פּאַרזאַמלונג נאָך געקענט זען אַ טייל פון דעם שנאה־ספּעקטאַקל, וואָס האָט צוגעהאַלפן חרוב מאַכן דאָס יידישע לעבן אין רוסלאַנד.

ווער עס האָט געזען איציק פעפּערן אויף יענער פּאַרזאַמלונג, האָט גע־קענט באַקומען אַ באַגריף, ווי שלעכט עס איז אים צו האָבן פאַר אַ שונא און אויף וואָס ער איז פעיק, ווען ער דאַרף דורכפירן זיינע אַמביציעס און זיינע אינטערעסן.

יענער אַוונט אין שרייבער־פּאַרטיי האָט געגעבן אַ שטיקל באַגריף ווי אַזוי איציק פעפּער איז געוואָרן איציק פעפּער.

איצט, ווען ער איז שוין נישטאַ, וואָלט איך שטאַרק געוואָלט פאַרגעסן דעם איינדרוק, וואָס ער האָט אויף מיר געמאַכט בעת יענער פּאַרזאַמלונג. און איך וואָלט אויך שטאַרק געוואָלט פאַרגעסן דאָס קרבן־עולה־פּנים פון מאַרקישן, דאָס איינציקע מאָל ווען איך האָב אים געזען אַזאַ נעבעכדיקן.

***

בכלל אָבער האָט פעפּער אין מאַסקווע זיך באַמיט צו באַהאַלטן זיינע נעגל און זיינע בייס־ציין.

ס'האַט געמאַכט דעם איינדרוק, אַז ער וויל מען זאָל וועגן אים נישט טראַכטן דאָס, וואָס מען טראַכט.

דאָס אַליין איז אויך שוין געווען אַ פּועל־יוצא פון זיין אינערלעכער גע־ביטנקייט, וואָרום פּרזער האָט ער קיינמאָל אַפילו נישט געוואָלט זיך אַרויס־שטעלן פאַר קיין צדיק.

קיין צדיק איז פעפּער אויך אין מאַסקווע נישט געוואָרן. זיין איינציקע צדקות איז אפּשר נאָר געווען דאָס געפיל פון שעמען זיך מיט רשעות.

ער האָט טאַקע געהאַט שווערע מאַמענטן אין זיין מאַסקווער לעבן. אָבער בכלל איז ער געווען דורכגענומען מיט דער חשיבות־באַוווּסטזיין פון זיין שטאַנד.

אָנגעטאָן איז ער געווען תמיד זויבער און אפילו מיט אַ געוויסער עלע־
גאַנץ פאַר די סאָוועטישע באַדינגונגען.

העפלעך און קאַרעקט צו מענטשן, וועלכע זענען אים געקומען עפעס
בעטן.

דאָס פנים כמעט תמיד רויק און באַהערשט, האָט ווייניק דערציילט
וועגן די מחשבות אין קאָפּ.

אפשר וואָלטן זיינע אויגן עפעס דערציילט, האָט ער זיי אָבער פאַר־
שטעלט מיט ברילן.

זייט ער איז צוריקגעקומען פון אויסלאַנד, האָט ער אַ טבע געהאַט אַרייַן־
צוואַרפן אַ צוויי־דריי ענגלישע ווערטער אין יעדן געשפרעך.

די ווערטער, וואָס ער האָט צום מערסטן באַנוצט זענען געווען „יעס“
און „אַלרייט“.

געזאָגט האָט ער זיי אַזוי, אַז ס'האַט געקענט אויסזען ווי אַ חנדל, אַ
היימישקייט און אויך אַן איראַניע.

איבערהויפט האָט ער געהאַט אַ טבע צו ריידן מיט מענטשן, וועלכע
זענען צו אים אָנגעקומען, מיט אַ טאָן אין וועלכן עס איז געווען אי צוגע־
לאַזנקייט, אי איראַניע.

אַ מין טאָן וואָס אַן עלטערער באַנוצט צו אַ יונגערן.

אַ טאָן פון אַ באַלעבאַס ווען ער וויל ריידן העפלעך מיט זיינס אַן אַנ־
געשטעלטן, אָבער דאָך אים געבן צו פילן, אַז ער איז דער באַלעבאַס און יע־
נער — דער אָנגעשטעלטער.

פלעגט מען אים עפעס בעטן, פלעגט ער נישט תיכף זאָגן יאָ אָדער ניין,
נאָר פלעגט ענטפערן בלשון „מיר“:

— מיר וועלן עס פרוון איינאַרדענען.

מען האָט אָבער נישט געקענט זאָגן אויף זיכער, אַז דער דאָזיקער „מיר“
איז אַ גאווהדיקער, פאַרקערט, עס איז אין אים געווען אויך אַ סך פריינט־
לעכקייט.

ס'איז דערין געווען דער גאַנצער פעפער, דער וואָס האָט געקענט אַזוי
ריידן, אַז מען זאָל אים קענען פאַרשיידן טייטשן.

און נישט צוליב די ווערטער, נאָר — דער עיקר — צוליבן טאָן.

זיין טאָן האָט אַביסל פאַרדראַסן און דאָך האָט מען אויף אים זיך נישט
געקענט באַלידיקן.

נאָר איין משה אַלטמאַן, דער פליט פון רומעניע, וואָס איז געווען טויב
ווי די וואַנט, האָט נישט געקענט פאַרטראַגן און זיך געכעסט אויף פעפערס

אופן פון ריידן.

אזוי טוב ווי ער איז געווען, משה אַלטמאַן, האָט ער דאָך אַרויסגעפילט די איראַנישע נאָטקע פון יענעם פּראָטעקטאָרישן און גלייכצייטיק פּאַמיר-ליאַרן טאַן.

— ער רעדט דאָך צו מיר אַזוי, ווי איך וואָלט געווען זיין טאַטנס משרת — פּלעגט אַלטמאַן שרייען מיט קולות פון אַ חרש.

משה אַלטמאַן האָט בכלל אויסגענוצט זיין טויבקיט צו שרייען בקול-י-קולות. ערשטנס דערפאַר, ווייל עס איז אים כּסדר געווען אַנגעזאַלצן אויפן האַרצן און צווייטנס דערפאַר, ווייל ער האָט געוואָלט דערווייזן זיין חבר, יעקב שטערנבערג, וואָס איז שוין געווען צופיל דערשלאָגן, רעזיגנירט און אונטערגעגעבן, אַז ער, משה, גיט זיך נישט אונטער, ער האָט קיין מורא נישט. אַ מאָדנע זאַך: גראַד די צוויי שרייבער-פּליטים פון רומעניע, יעקב שטערנבערג און משה אַלטמאַן, וועלכע זענען שוין אין זייערע היים-לענדער געווען נאָענט צום קאַמוניזם, האָבן קיין מזל נישט געהאַט אין רוסלאַנד און דערהויפּט האָבן זיי קיין מזל נישט געהאַט, נישט ביי שכנא עפשטיינען און נישט ביי איציק פעפּערן.

צו די שרייבער-פּליטים פון פּוילן האָט זיך פעפּער באַצויגן אַ סך בעסער. ער איז מיט קיינעם פון זיי נישט געוואָרן נאָענט, אַזוי ווי אַ שטייגער אַנדערע יידישע שרייבער, אָבער ער איז צו זיי אַלעמען געווען ביז גאַר פריינטלעך.

נאָר פון איין יידישן שרייבער-פּליט פון פּוילן האָב איך געהערט, אַז פעפּער האָט אים אַ גרויסע עוולה געטאַן. פון די איבעריקע האָב איך קיינ-מאַל נישט געהערט, אַז ער זאָל זיך האָבן באַגאַנגען מיט זיי שלעכט.

עס דערמאַנט זיך אַ פּאַל פון אונדזערע ערשטע טעג אין רוסלאַנד.

דאָס איז געווען אין יאָר 1939, אין סאַמע באַגינען פון אונדזער סאַווע-טישער פּראָקטיק אין ביאַליסטאָק, וווּ מיר זענען אַנגעקומען אַנטלויפנדיק פון דייטש. פעפּער, צוזאַמען מיט נאָך אַנדערע יידישע שרייבער פון אוקראַינע זענען געקומען אונדז מחנך זיין אין קאַמוניסטישן לעבן. ביי זייער אַוועק-פאַר איז פאַרגעקומען אַ גרויסע מסיבה אויף וועלכער עס האָט זיך אויך גע-פונען איינער אַ יונגער און שלעכטער ווינקל-שרייבער פון פּוילן, וואָס זיין נאָמען איז ש. לאַסטיק. דער דאָזיקער לאַסטיק איז פאַר דער מלחמה געווען דווקא נישט קיין קאַמוניסט, ער איז אָבער געווען מיט די קאַמוניסטן דער-פאַר, ווייל זיי זענען געווען קעגן אַלע אַנגעזעענע און אַנגענומענע יידישע שרייבער. אין רוסלאַנד האָט לאַסטיק געוואָלט צעפירן די הענט און זיך אַפ-דעכענען מיט די אַלע, וואָס האָבן אים אַמאָל נישט צוגעלאָזט צו דער גדולה. ער האָט דעריבער אויסגענוצט די ערשטע מסיבה מיט סאַוועטישע שרייבער.

כדי צו פארמסרן זיינע פליטים-חברים פון פוילן. זיי — האָט ער געטענהט אין זיין רעדע אויף דער דערמאָנטער מסיבה — זענען דאָך נישט געקומען אין סאָוועטנפארבאָנד, נאָר זיי זענען אַנטלאָפן פון דייטש. לא די אָבער וואָס דער סאָוועטנפארבאָנד האָט זיי געראַטעוועט, האָבן זיי שוין טענות און וואַלטן שוין וועלן, אַז מען זאָל זיי אָנערקענען ווי שרייבער. דערנאָך איז ער אַריבער צו קאָנקרעטער מסירה און דערמאָנט די חטאים פון עטלעכע ייִדישע שרייבער וואָס זענען געזעסן ביים טיש, באַזונדערס האָט ער געטיילט אויף לעאָ פּינקעלשטיינען און אויף אפרים קאָגאַנאָוסקיין, וועמענס פּאָזיציעס עס זענען דעמאָלט טאַקע געווען זייער שווערע. ווען ער איז אָבער אַריין אין רעכטן ברען און געמיינט, אַז ער האָט שוין געשאָסן דעם פּוילן און זיך אייביג געקויפט אין סאָוועטישן יחוס, האָט פּעפּער מיטאַמאָל זיך צוגעבוּיגן צום פּאַרזיצער און אים עפּעס איינגערוימט אין אויער. תּיכּף האָט דער פּאַרזיצער צו זיך אויפגעשטעלט און געזאָגט:

— בירגער לאַסטיק, איך נעם אייך צו דאָס וואָרט. קיין איין וואָרט נישט מער.

דער „בירגער“ לאַסטיק האָט זיך אַוועקגעזעצט אַ ווייסער ווי קרייד און אַ פנים האָט ער געהאַט, ווי איינער וואָס שפּילט זיך מיט אַ קעצל און דער זעט פּלוצים, אַז דאָס איז אַ טיגער. עס איז נישט בלויז דער אומגעריכטער דערשרעק, נאָר אויך די פּאַרווונדערונג אויף אַזאַ אוממעגלעכער פּאַרוואַנדלונג. אַ גאַנץ לעבן האָט ער געהערט, אַז אין רוסלאַנד האַלט מען פון קריטיק, איבערהויפט פון קריטיק אויף בורזשואַזע און קליינבירגערלעכע שרייבער און דאָ נעמט מען אים גאָר צו דאָס וואָרט און מען הייסט אים שווייגן, ווען ער קריטיקירט און דענונצירט די פעדער-משרתים פון דער קאַפיטאַליסטישער רעאַקציע!

אָבער מיט דעם האָט עס זיך נאָך נישט געענדיקט. עס האָט אים ערשט דערוואָרט דער אמתער גאָב פון פעפּערן גופא, פון דעם פון וועלכן ער האָט דערוואָרט דעם גרעסטן לויב. האָט ער דען נישט נאָכגעזאָגט אַליץ וואָס פעפּער פלעגט זאָגן וועגן ייִדישע שרייבער אין אויסלאַנד? אַרעמער לאַסטיק, נע- בעכדיקער טייוול! ער האָט נישט געוואָסט, אַז אין רוסלאַנד זענען נישטאָ קיין אמתן וואָס גילטן אַלעמאָל. אין רוסלאַנד איז פאַר יעדן טאָג פאַראַן אַ נייער אמת און דאָס וואָס האָט נעכטן געטויגט, טויג שוין נישט היינט און דאָס וואָס טויג היינט, וועט שוין נישט טויגן מאַרגן. ער האָט זיך דאָס דערוואָסט אַ סך שפּעטער, אָבער דערווייל האָט אים זיין אייפער און זיין אומוויסן גע- בראַכט די גרעסטע רעה אויף גאָר אַ לאַנגער צייט אַרויס. מען האָט אים אין רוסלאַנד צו גאַרנישט נישט צוגעלאָזט און ער האָט נאָך באַדאַרפט ליידן אַ

שטראַף נאָך דעם ווי ער איז אין יאָר 1946 צוריקגעקומען קיין פּוילן און איז געמשפּט געוואָרן דורך אַ געריכט פון יידישע שרייבער ביים לאַדזשער לי-טעראַטן־פאַררין.

דעמאָלט, בעת זיין ערשטן צוזאַמענטרעף מיט די שרייבער־פּליטים פון פּוילן, האָט פעפּער גערעדט וועגן דעם, אַז ״וואָס געווען איז געווען״. די סאָ-וועטישע מאַכט — האָט ער געזאָגט — וועט פאַרשטיין אין וועלכע באַדינ-גונגען איר האָט געלעבט און געשאַפּן און זי וועט אייך נישט פאַררעכענען פאַר קיין חטא אײערע אידעאָלאָגישע בלאַנדזשענישן. ער האָט טאַקע גוט אויסגעמוסרט לעאָ פּינקעלשטיינען דערפאַר, וואָס יענער האָט דערמאָנט אין זיין רעדע אַ וואָרט פון דעם דײַטשן פּילאָזאָף שפּענגלער, אָבער ער האָט צו-געגעבן, אַז דער עיקר איז, מיר זאָלן פון היינט אָן און ווייטער זיין גוטע סאָ-וועטישע פּאַטריאָטן, נישט פרעגן קיין נאַרישע קשיות און אַרבעטן איבער זיך, כדי מיר זאָלן קענען ווערן סאָוועטישע שרייבער.

**
*

אמת איז, אַז דאָס וואָס פעפּער האָט דעמאָלט געזאָגט איז געווען אין פולן הסכּם מיט דער אַקטועלער פּאָליטיק פון דער סאָוועטישער רעגירונג. דאָס פאַרנעמען די פּוילישע מזרח-געביטן איז געווען דער ערשטער שריט צו דער ווייטערדיקער סאָוועטישער עקספּאַנסיע מיט דער הילף פון דעם מאַלאַ-טאָווריבענטראַפּ אָפּמאַך. רוסלאַנד האָט זיך געגרייט צו ״באַפּרייען״ די באַלטישע מלוכות, ווי אויך בעסאַראַביע און בוקאַוויןע און זי איז געווען פאַר-אינטערעסירט זיך צו ווייזן פאַר דער באַפעלקערונג אויף די ערטער פון דער סאַמע בעסטער זייט און נישט צו שאַפּן ביי זיי קיין פּאַניק. מען האָט דערי-בער כּסדר פּראַפּאַגאַנדירט, אַז קיינער דאַרף זיך נישט שרעקן פאַר קיין אַלטע חטאים, ווייל די סאָוועטישע מאַכט וועט אַלץ מוחל זיין. (די דאָזיקע פּראַ-פּאַגאַנדע האָט אָנגעהאַלטן אויך דעמאָלט, ווען מען האָט שוין פון די נייע געביטן אַרויסגעשיקט טויזנטער מענטשן, וועלכע האָבן געהאַט אַ נישט־כּשרע פּאָליטישע פאַרגאַנגענהייט). איציק פעפּער האָט דעריבער גערעדט אַזוי ווי עס האָט דיקטירט די פּאַרטיי און רעגירונגס־פּאָליטיק אין יענעם מאַמענט. ווי עס זאָל אָבער נישט זיין, האָט ער אונדז, די פּליטים־שרייבער, גע-ראַטעוועט אויף אַ לאַנגער צייט. נאָך זיין אַוועקפאַר האָט זיך די שרייבער-שע אַטמאָספּער אין ביאַליסטאָק אַביסל אויסגעלייטערט און אַ סך פון די, וואָס האָבן זיך אַרומגעטראָגן מיט לאַסטיקס געדאַנקען, זענען נאָך דעם לעצטנס מפּלה אַנטשוויגן געוואָרן און האָבן אַ צייט שוין מער נישט אַזוי

אפן ארויסגעוויזן זייער לוסט זיך אפצורעכענען מיט די „בורזשואזע“ שריי-
בער.

אזוי ארום האָט אונדז פּעפּער, ביי דער ערשטער באַגעגעניש מיט אים, געטאָן נישט קיין קליינע טובה. אויך אין די שפּעטערדיקע צייטן, אין די מאַסקווער יאָרן, וועגן וועלכע איך דערצייל, האָט זיך פּעפּער באַצויגן צו די שרייבער־פּליטים פון פּוילן מיט אַ מאַקסימום קאַרעקטקייט. ער האָט זיך אין אונדז נישט נוקם געווען דערפאַר, וואָס מיר האָבן זיך אָפּן געחברט מיט מאַרקישן, אַ זאָך וואָס ער פּלעגט זייער נישט וועלן ליידן ביי די ייִדישע שרייבער פון רוסלאַנד. ער האָט אונדז געגעבן צו פאַרדינען ביי דער „פּאַסט“ פון אַנטי־פּאַשיסטישן קאַמיטעט און איז אונדז אַ סך מאָל נאָכגעקומען, ווען מיר האָבן ביי אים געבעטן פאַרשיידענע אַמט־פּאַפּירלעך צו לעגאַליזירן אונ-
דזער אויפּהאַלט אין מאַסקווע.

זיין באַציונג צו די שרייבער־פּליטים פון פּוילן איז כּדאַי פאַרצייכנט צו ווערן צוליב צוויי טעמים. ערשטנס דערפאַר, ווייל זי איז געווען אַן אַנט־פּלעקונג פון מענטשלעכקייט און אפשר אויך ייִדישער מיטפּילנדיקייט ביי אַ מענטש, וואָס האָט אַט די צוויי אייגנשאַפטן ווייניק אַרויסגעוויזן און צווייטנס דערפאַר, ווייל אויך אין איר איז געלעגן פּעפּערס חכמה און ווייטזיכטיקייט. אין דער צייט, ווען געוויסע אַנדערע ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד האָבן געהאַלטן, אַז מיר זענען שוין אויף אייביק רוסלענדישע און ס'איז זיך דערייִ בער נישטאַ מיט אונדז וואָס צו צערעמאַניען, האָט ער, פּעפּער, געוויסט, אַז אונדזער דאָליע וועט זיך נאָך בייטן און מיר וועלן נאָך, אויף אַ וועלכן ס'איז אופּן, אַרויס פון רוסלאַנד. און היות ער האָט געהאַט אַ באַזונדער גרונט זיך צו רעכענען מיט דער ייִדישער מיינונג אין אויסלאַנד, האָט ער מיט אונדז, „די קומענדיקע אויסלענדער“, געפירט אַן אַנדער חשבון, הגם דער דאָזיקער חשבון האָט שטאַרק נישט געשמעקט זיינע מקורבים, די ייִדישע שרייבער פון אוקראַינע, וועלכע ער האָט געהאַט ביי זיך אין אַנטי־פּאַשיסטישן קאַ־מיטעט.

אין מיינ צייט האָט בערל מאַרק זיך געהאַט פאַרוינדיקט אין אַנטי־פּאַ־שיסטישן קאַמיטעט מיט אַ טעלעגראַמע קיין אויסלאַנד. ער האָט נעמלעך פון אַן אַרטיקל אין דער „פּראָוודאַ“ וועגן אויסגעצייכנטע אינדוסטריאַרבע־טער, אַרויסגענומען אַלע ייִדישע נעמען און געמאַלדן קיין אויסלאַנד, אַז די און די ייִדן זענען באַלוינט געוואָרן דורך דער סאַוועטישער רעגירונג מיט מעדאַלן. זאָלן, הייסט עס, אויסלענדישע ייִדן וויסן וואָס פאַר אַ מלכות חסד מיר האָבן און זאָלן זיי טאַקע מחמת דעם שיקן וואָס מער הילף פאַר דעם דאָזיקן מלכות.

אין יענער צייט האָט אָבער אַזאַ מין יידישער סעפּאַראַטיזם — דאָס אויסטיילן יידישע אויסגעצייכנטע פון נישט־יידישע — שוין צוריק אָנגעפֿהויבן ווערן נישט כשר, מחמת נאַציאָנאַליזם. כאָטש אין דער ערשטער צייט פון דער עקזיסטענץ פון אַנטי־פּאַשיסטישן קאָמיטעט האָט מען דאָס יאָ געדעגט. בערל מאַרק איז מיט אַן עפּנטלעכער מעלדונג אַראָפּגענומען געוואָרן צוליב דעם חטא פון זיין רעדאַקטאָר־אַמט און דערמיט האָט זיך דער ענין פאַרענדיקט. אברהם קאהאַן — פּעפּערס לייב־גוואַרדיסט — האָט אָבער געוואָלט, אַז מען זאָל מאַרקן באַשטראַפּן אויפן סאַוועטישן שטייגער און ער האָט געטענהט צו פּעפּערן, אַז ס'איז נישט כדאי צו ריזיקירן און נישט צו מעלדן וועגן דעם ענין וווּ מען דאַרף. דער זעלביקער קאהאַן האָט שפּעטער, בתכלית הפּשטות, דערציילט, אַז פּעפּער האָט אים דערויף געענטפּערט מיט די פּאַלגנדיקע ווערטער:

— דער ענין מיט מאַרקן איז נישט אַזוי פשוט. ער האָט ווער עס זאָל זיך פאַר אים אָננעמען. מיט די פּאַליאַקן צאַצקעט מען זיך איצט. וויפל מיר וועלן אים באַגראַבן, וועט זיך תמיד געפינען עמיצער וואָס וועט אים אויפֿגראַבן. זאָל ער זשע לעבן אַ גוטן טאַג און נישט אַוועקפירן קיין פּוילן קיין ביזן האַרץ אויף די היגע יידישע שרייבער און אויף איציק פּעפּערן.

— 10 —

איציק פּעפּער האָט זיך אַלעמאַל אויסגעצייכנט דערמיט, וואָס ער האָט זיך געקענט. ווי מען זאָגט אין רוסלאַנד, „אַרגאַניזירן אַ פּלייצע“, דאָס הייסט: זיך שאַפּן אַ פּראָטעקטאָר אין דער פּאַרטיי אָדער אין דעם אַמט, וווּ ער איז געווען טעטיק.

דאָס האָבן אַן אָננעמער און אַן אונטערשטיצער מיט מאַכט און אייב־פּדוס איז אין ערגעץ נישט קיין איבעריקע זאַך און ס'איז אומעטום אַ סגולה צום דערפּאַלג. אין רוסלאַנד אָבער איז דאָס אַ גויטווענדיקייט פון ערשטן געברויך און ס'איז זיך דאָרט בכלל נישט מעגלעך פאַרצושטעלן עמיצנס אַרויפּשטייג אויף דער קאַריער־לייטער, אָדער דאָס דערהאַלטן זיך אַ לעב־גערע צייט אויף אַן אַנפירנדיקער פאַראַנטוואָרטלעכער פּאַזיציע, אַז אַ גוטן ברודער אין די העכערע אינסטאַנצן און אַן אַ באַשיצער אין די אויבערשטע מאַכט־עטאַזשן.

פּעפּערס פּראָטעקטאָר אין מאַסקווע איז געווען דער וויצע־אויסער־מיניסטער ס. י. לאַזאַווסקי, דער פּאַקטישער באַלעבאַס פון „סאַוואַינפּאַרמביר

רא" און דער אָנפירער פון דער פּראָפּאָגאַנדע אין אויסלאַנד, וואָס האָט זיך געפירט אונטערן מאַנטל פון די כלערליי אַנטי־פּאַשיסטישע קאָמיטעטן, וואָס רוסלאַנד האָט געשאַפן בעת דער מלחמה מיט היטלער־דייטשלאַנד.

מיט וואָס און צוליב וואָס פעפער האָט אַזוי נושאַהן געווען ביי לאַ-זאָוסקין איז נישט באַקאַנט. עס איז אָבער אַ פּאַקט, אַז לאַזאַווסקי איז גע-וואָרן זיין בעסטער ידיד און ער האָט פעפערן נישט בלויז געהאַלפן שטייגן אין זיין אייגענער קאַריערע, נאָר ער האָט אים אויך געהאַלפן באַקעמפן זיינע שונאים און צווישן זיי — אין דער ערשטער ריי — פּרץ מאַרקישן.

נאָך דעם פּלוצימדיקן און סודותדיקן טויט פון שטשערבאַקאַוון, דעם מיט-גליד פון דער פּאָליט־ביראָ און דעם אָפיציעלן פירער פון דער סאָוועטישער מלחמה־פּראָפּאָגאַנדע, איז לאַזאַווסקי נתעלה געוואָרן און האָט געקריגן פרייע הענט אין דער סאָוועטישער אינפּאַרמאַציע־ביראָ, צו וועלכן עס איז אַמט־לעך געווען אָנגעשלאָסן דער אַנטי־פּאַשיסטישער קאָמיטעט. שטשערבאַקאַווס טויט האָט בכלל אַ סך לייכטער געמאַכט די מערכה פון דעם קאָמיטעט און במילא אויך בעסער געמאַכט די פּאָזיציע פון פעפערן. וואָרום עס איז פאַר קיינעם קיין סוד נישט געווען, אַז שטשערבאַקאַווי איז געווען אַן אָפּענער אַנטיסעמיט און זיין איינפיר איז עס געווען, אַז מען זאָל אין דער סאָוועטישער פּרעסע נישט שרייבן וועגן די דייטשע אכזריותן איבער ייִדן און מען זאָל בכלל די ייִדן וואָס ווייניקער דערמאָנען אין דער דאָזיקער מלחמה. דער אָפי-ציעלער תירוץ זיינער איז געווען אַז מ'דאַרף נישט מאַכן דעם איינדרוק, אַז רוסלאַנד פירט „אַ ייִדישע מלחמה“, ווייל די דייטשן נוצן אויס דעם דאָזיקן אַרגומענט אין זייער פּראָפּאָגאַנדע, וואָס נעמט זיך זייער אָן. צי דער דאָזי-קער מאַטיוו איז יאָ געווען אַ באַרעכטיקטער אָדער נישט, אַלצאיינס האָט מען געוואוסט, אַז שטשערבאַקאַווי האָט ייִדן נישט שטאַרק ליב און האָט זיי אָפילו גאַנץ אָפן פיינט און דאָס האָט שאַדן געבראַכט סיי דעם קאָמיטעט, סיי פעפערן און סיי אָפילו לאַזאַווסקין.

שטשערבאַקאַווס פּלוצימדיקער טויט איז אויפגענומען געוואָרן אין די קרייזן פון די ייִדישע שרייבער מיט אַ געפיל פון פאַרלייכטערונג און אַזוי אָפן איז געווען די שמחה ביי די ייִדישע שרייבער צוליב דעם נס מיט דעם נייעם המן, אַז זיי האָבן זיך אָפילו דערוועגט נישט אָנטייל צו נעמען אין זיין לוויה און צו רייזן צווישן זיך וועגן זיין מיטאַמאַליק „אויסגעכאַפט ווערן“ מיט דעם טאָן פון כּן יאבדו כל הרשעים אַנטיסעמיטן.

נאָך דעם טויט פון שטשערבאַקאַוון איז דער ייִד לאַזאַווסקי געוואָרן אַ סך זיכערער ביי זיך און הגם ער האָט אין ערגעץ נישט אַרויסגעוויזן זיין

יידישקייט, האָט מען אָבער אין קאָמיטעט דערפילט אַ געבעסערטע שטימונג און ס'זענען אויפגעשווומען פאַרשיידענע אומקלאַרע האַפענונגען בנוגע דער צוקונפט. גענוי אויף וואָס די דאָזיקע האַפענונגען באַזירן זיך האָט קיינער נישט געקענט זאָגן. מען האָט אָבער שטאַרק געוואַלט גלייבן, אַז לאַזאַווסקיס גוט-ברודערשקייט מיט פעפערן וועט עפעס ברענגען פאַרן כלל. דעם דאָזיקן בטחון האָט דורך רמזים אונטערגעהאַלטן פעפער אַליין און דערווייל, ביז וואָס און ביז ווען, איז פעפערס אַנזען געוואַקסן און האַבנדיק לאַזאַווסקין פאַר „אַ פלייצע“ האָט קיינער שוין אַפילו נישט געקענט טראַכטן וועגן ווי דערשפעניקן קעגן אים אָדער וועגן שאַפן שטימונג פאַר אַ צד שכנגד.

לאַזאַווסקי אַליין איז, פאַרשטייט זיך, געווען אַ צו גרויסער גאַטשאַל-ניק, אַז ער זאָל האָבן צו טאָן מיט אַנדערע יידישע שרייבער אָדער בכלל מיט דעם קאָמיטעט. נאָר אין געציילטע פאַלן האָט ער אויפגענומען יידישע שרייבער, וועלכע זענען געקומען צו אים אין דער געזעלשאַפט פון פעפערן און מיכאַעלסן. איינמאָל האָט ער אויך אויפגענומען דעם דיכטער אברהם סוצקעווער און דווקא נישט אין פעפערס באַגלייטונג. דאָס האָט געבראַכט דער צו, אַז פעפער זאָל אויף סוצקעווערן ווערן אַנגעשטויסן, וואָרום ס'האָט נישט געטויגט, אַז אַ יידישער שרייבער זאָל אַליין האָבן אַ דריסת הרגל צו לאַזאַווסקין און מיט אים שמועסן ווען פעפער געפינט זיך נישט דערביי. פון יענעם מאָמענט אָן האָט מען זיך אין יידישן אַנטי-פאַשיסטישן קאָמיטעט גענומען „טשעפען“ צו סוצקעווערן אויף אַן אומדירעקטן אופן און פעפערס משרתים האָבן אַנגעהויבן אַראַפצודינגען פון זיין פאַעטישער גרויסקייט.

**

לאַזאַווסקין האָב איך נאָר איינמאָל געזען אין אַנטי-פאַשיסטישן קאָמיטעט. דאָס איז געווען אויף שכנא עפשטיינס לוויה. שכנא עפשטיינס גוף איז געברענגט געוואָרן אין פאָדערזאָל פון קאָמיטעט און פון דאָרט האָט מען אים אַרויסבאַגלייט צו זיין אייביקער רו, אויב אַזעלכע ווי ער האָבן טאַקע רו נאָך זייער טויט. ביי דעם ארון זענען געשטאַנען ערן-וואַכן און עס האָבן געברענט ליכט. מיטאַמאָל איז געוואָרן אַ גרויסע באַוועגונג אין דעם קליינעם האַלב-טונקעלן זאָל. עס האָבן זיך אַריינגעשאַטן אַ מחנה אומבאַקאַנטע מענטשן, וועלכע האָבן דעם גאַנצן עולם צעטריבן אין די ווינקלען. דורך אַ קייט פון שומרים איז צום ארון צוגעגאַנגען אַ נישט אַנזעעוודיק מענטשל מיט אַ גרוי יידיש בערדל און מיט אַ סך מעדאַלן אויף דער ברוסט. ער האָט זיך אַוועק-

געשטעלט צוקאפנס פון דעם מת, איז אזוי אפגעשטאנען עטלעכע מינוט אין שווייגן און האָט גיך פאַרלאָזט דעם זאָל. מיט אים צוזאַמען איז אויך אַוועק די גרויסע מחנה פון שומרים און נאָך זייער אַוועקגאַנג איז דער נישט גרויסער זאָל פּלוצלינג פּוּסט געוואָרן און ס'האַט פאַרשמעקט מיט הקדש. אַ געמורמל, ווי דער רויש פון אַ פּלוצים באַפרייטן טייך, האָט זיך צעטראָגן פון איינעם צום אַנדערן און די ערשט־פאַרשטימטע מענטשן האָבן אַנגעהויבן פליסטערן:

— לאַזאַווסקי, דער וויצע־ אויסערן־מיניסטער לאַזאַווסקי.

שפעטער האָט מען זיך אויך אַפּגעגעבן חשבון, אַז פּעפּער און מיכאַעלס זענען געווען די איינציקע, וואָס זענען דורך די שומרים נישט אַוועקגעטריבן געוואָרן אין די ווינקלען און זיי זענען געשטאַנען אין דעם עיגול וואָס די לייב־גוואַרדיע פון נקוו־דוועכטער האָבן געשלאָסן אַרום לאַזאַווסקי. זיי זענען געשטאַנען נישט שטאַרק נאָענט פון אים, אָבער דאָך אין זיין קרייז און דאָס איז געווען אַ גרויסע זכיה.

נאָך יענער לוויה האָט שוין אַפילו פּרץ מאַרקיש געמוזט איינזען, אַז זיין קאַמף קעגן פּעפּערן איז אַ פאַרשפּילטער, וואָרום אויב פּעפּער האָט אַזאַ מעכטיקן פּראַטעקטאָר ווי לאַזאַווסקי, איז אַוודאי שוין נישט שייך מיט אים זיך צו פאַרמעסטן און מיט אים זיך צו ראַנגלען. וועגן אַלע אַנדערע ייִדי־שע שרייבער איז שוין אַפּגערעדט. זיי האָבן שוין לאַנג זיך מיאש געווען פון יעדן פּרוּוו אויסצודריקן אומצופרידנקייט מיט אים, וואָרום דאָס האָט גע־שמעקט מיט גאַר, גאַר אומאַנגענעמע קאַנסעקווענצן.

פון דעסטוועגן, ווי מעכטיק איציק פּעפּער איז נישט געווען אין קאַמף־טעט און וויפּל שטאַרקייט ער האָט נישט געזאַלט פאַרמאַגן צוליב זיין חשי־בות ביי לאַזאַווסקי, זענען אָבער דאָך געווען אין פּעפּערס סביבה אַזעלכע, פאַר וועלכע ער אַליין האָט זיך געשראַקן און די דאָזיקע זענען געווען דווקא זיינע שאַלאַטן־שמשים, איבער וועלכע ער איז געווען באַלעבאָס און וועלכע ער האָט ספּעציעל באַזעצט אין קאַמיטעט, אַז זיי זאָלן היטן מיט טויזנט אויגן זיינע אינטערעסן.

געהיטן האָבן אָבער די דאָזיקע צוויי שרייבער נישט בלויז פּעפּערס אינ־טערעסן, נאָר אויך אים, פּעפּערן אַליין, און ס'וועט נישט זיין קיין גוזמא צו זאָגן, אַז מער נאָך ווי פאַר זיינע שונאים האָט איציק פּעפּער געציטערט פאַר זיינע צוויי פּריינט, וועלכע זענען אַפיציעל געווען זיינע אונטערגעאָרדנטע.

פאַרוואָס דאָס איז אזוי געווען איז נישט שווער צו פאַרשטיין. די שאַ־לאַטן־שמשים ס. און ג. זענען טאַקע געווען פּעפּערס קנעכט. זיי זענען אָבער אויך געווען די אויגן און אויערן פון אַן עמיצן, וואָס האָט געדאַרפט וויסן,

וואָס פעפער טוט און אפילו דאָס וואָס ער טראַכט צו טאָן. און ווער נאָך ווי פעפער האָט אזוי גוט געוואוסט וועגן דער ראַל פון זיינע משרתים-פריינט און וועגן דעם דינ־וחשבון, וואָס זיי גיבן אָפּ וועגן אים אין אַ געוויס אַרט פאַר וועלכן ער האָט, ווי אַלע אַנדערע, שטאַרק מורא געהאַט?

דאָס דאָזיקע איז שטאַרק כאַראַקטעריסטיש פאַר רוסלאַנד. דאָרט היט דער באַלעבאָס זיינע אַנגעשטעלטע און די אַנגעשטעלטע היטן זייער באַלע- באַס. ביידע האָבן זיי באַשטימטע טעג און שעהן ווען זיי אינפאַרמירן וועגן זיך קעגנזייטיק דאָרט וווּ מען דאַרף אַלץ וויסן.

דערביי איז כדאי צו זאָגן, אַז וואָס גרעסער עס איז די פּאָזיציע וואָס דער מענטש פאַרנעמט, וואָס העכער עס איז דער אַמט מיט וועלכן ער פירט אָן, אַלץ מער שומרים האָט ער אַרום זיך און אַלץ מער אינפאַרמאַטאַרן באַ- שעפטיקן זיך מיטן אַפגעבן אַ דינ־וחשבון וועגן זיינע רייד און זיינע מעשים.

**
*

פעפער האָט גוט געוואוסט וועגן די אויפגאַבן פון זיינע משרתים און ער האָט אויך געוואוסט, אַז מעגן זיי זיין זיינע בעסטע פריינט, מוזן זיי וועגן אים אינפאַרמירן און דווקא נישט קיין גוטע זאַכן, ווייל קיין גוטע זאַכן אינ- טערעסירן נישט די דאָזיקע וועלכע נעמען אויף די אינפאַרמאַציעס. ער איז דערבייער אין אַ געוויסן זין געווען זייער געפאַנגענער און האָט זיך פאַר זיי נישט בלויז שטאַרק געהיטן, נאָר האָט אויך זיך צוגעהערט צו זייער דעה און ביים טאָן עפעס אַ זאַך, וואָס איז נישט געווען אינגאַנצן כשר, האָט ער זיך באַמיט צו האָבן זיי אַלס שותפים אין דער דאָזיקער נישט כשרקייט.

כ'וועל עס אילוסטרירן מיט אַ קליינעם פאַקט: איינמאַל האָב איך גע- בעטן ביי פעפערן עפעס אַ באַשטעטיקונג פאַר מיינעם אַ חבר, אַ פליט פון פּוילן, נישט קיין שרייבער. איך האָב אים געזאָגט דעם אמת און ער האָט מיר נישט אַפגעזאָגט. ס'האָט זיך געהאַנדלט אין אַ פאַפּירל וואָס וואַלט דעם דאָזיקן חבר געקענט באַפרייען פון אַן אַרבעטס-באַטאָליאַן. די דאָזיקע זאך איז געווען נישט שטאַרק כשר, אָבער נישקשה, מען האָט אזעלכע זאַכן גאַנץ אָפט געמאַכט אין רוסלאַנד. פעפער האָט געהייסן די מאַשין-שרייבערין, אַז זי זאָל אָנשרייבן דעם טעקסט אויף אַ בלאַנק פון אַנטי-פאַשיסטישן קאַמ- טעט און דערנאָך זאָל איך דאָס פאַפּירל אַריינברענגען אים אונטערצושרייבן. כ'האָב אזוי געטאָן. ווען איך בין אַריין צו אים דאָס צווייטע מאַל אונטער- שרייבן דאָס פאַפּירל, האָט זיך ביי אים געפונען דער שרייבער ג. פון אוקראַי-

נע. איך בין באגאנגען א נארישקייט דערמיט, וואָס איך האָב נישט אויסגע-
וואַרט ביז יענער וועט אַוועק און איך האָב דאָס פּאַפּירל אַוועקגעלייגט ביי
אים אויפן שרייבטיש. דער דאָזיקער שרייבער האָט דאָס פּאַפּירל תּיכּף גע-
נומען ליינענען. ווען ער האָט געענדיקט, האָט פעפּער אים געפרעגט: נו, וואָס
זאָגסטו? יענער האָט געענטפּערט: פּאַרוואָס נישט? פעפּער האָט דאָס פּאַ-
פּירל אונטערגעשריבן, אָבער בעת מעשה האָט ער עפּעס אַ טראַכט געטאָן
און געזאָגט צו יענעם שרייבער: נאָ, שרייב דו עס אויך אונטער. דער דאָזי-
קער שרייבער האָט אָבער נישט געוואָלט חתמענען דאָס פּאַפּירל. אַ רגע האָט
געדויערט דאָס דינגעניש צווישן ביידע און דאָן האָט פעפּער צעריסן דאָס
פּאַפּירל און מיר זייער העפּלעך איבערגעבעטן, דערפּאַר וואָס ער האָט זיך,
זאָגט ער, איבערגעלייגט און איז געקומען צום אויספיר אַז ער קען מיר די
דאָזיקע טובה נישט טאָן.

ביי דער געלעגנהייט — נאָך אַ קליינעם קוריאַז:

פעפּער האָט אַ קליין שטיקל צייט געהאַט צו זיין דיספּאָזיציע אָן איי-
גענעם אויטאָ מיט אַן אייגענעם שאַפּער. דער שאַפּער זיינער איז געווען אַ
יידישער בחור מיט אַ פנים פון אַ זאַמד־שגן. ער האָט געשטאַמט פון פּוילן,
נאָר ער איז שוין זייער לאַנג געווען אין רוסלאַנד. געווען איז ער אַ מוראדי-
קער שווייגער און געמאַכט דעם איינדרוק פון איינעם, וואָס קען קיין צוויי
נישט ציילן. צי פעפּער האָט געוואוסט ווער דער שאַפּער זיינער איז, ווייס איך
נישט און דאָס איז אויך נישט וויכטיק. וויכטיק איז, וואָס שוין זייענדיק אין
פּוילן, בין איך אַמאָל געגאַנגען מיט אַ חבּר, אַ שרייבער, אויף די וואַרשע-
ווער גאַסן. מיר זענען גראַד געגאַנגען דערליידיקן אין אויסערן־מיניסטעריום
אינדזערע אַרויספּאַר־פּאַפּירן. מיטאַמאָל איז מיר אויף דער מאַרשאַלקאָוסקאַ
גאַס אַנטקעגנגעקומען אַן אַפיציר פון דער פּוילישער „אובע“ (זיכערקייטס-
פּאַליציי) און ווער מיינט איר איז געווען דער הויך־ראַנגיקער „אובע“־אַפי-
ציר? נישט קיין אַנדערער ווי פעפּערס געוועזענער שאַפּער, וואָס האָט דאַרט
אין רוסלאַנד אויסגעזען ווי אַ תּם און האָט דאַכט זיך קיין מויל נישט גע-
קענט עפּענען.

בעת איך בין אים פּאַרבייגעגאַנגען, האָב איך זיך געמאַכט ווי איך דער-
קען אים נישט. איך האָב אָבער געזען, אַז ער האָט מיך דווקא יאָ דערקענט
און איך האָב אַ פּליסטער געטאָן צו מיין באַגלייטער:

— נו, אויב ער איז שוין אויך דאָ, דאַרפן מיר שוין טאַקע וואָס גיכער
אַוועקפאַרן פון דאַנען.

מיין חבר האָט נישט פאַרשטאַנען מיינע רייד און די אויפקלערונג האָב איך אים געגעבן ערשט דעמאָלט, ווען מיר זענען שוין געווען אין פאַריז.

— 11 —

קיין נאַענטע גוטע פריינט האָט פעפער צווישן די מאַסקווער יידישע שרייבער נישט געהאַט און אפילו זיינע פריינט צווישן די יידישע שרייבער פון אוקראַינע זענען מיט אים נישט געווען אין אַזאַ נאַענטקייט, אַז זיי זאָלן קענען עפעס דערציילן וועגן זיין אינטים לעבן, וועגן זיין היים אָדער וועגן זיין פאַמיליע.

דאָ און דאָרט האָט עמיצער עפעס דערציילט וועגן „אַ ראַמאַנטישער“ פאַסירונג אין זיין לעבן און דער אַלץ און אַלעמען באַריידנדיקער שרייבער מאיר אראנסקי האָט אפילו פאַרזיכערט, אַז אַזעלכע פאַסירונגען זענען געווען אַ סך. אָבער די אַלע ריידערייען זענען נישט געווען מער ווי באַריידערייען און מען האָט זיך אויף זיי ווינציק וואָס געקענט סומך זיין.

אין דער צייט, ווען ער איז געווען דער באַלעבאַס פון דעם יידישן אַנטי־פאַשיסטישן קאָמיטעט, האָט מען געמורמלט, אַז צווישן אים און דער סעקרעט־טאַרשע פון דער רעדאַקציע „אייניקייט“, אַ פרוי פון אַ מלחמה־אומגעקומע־בעם יידישן שרייבער, געשעט עפעס. צי די מורמלעריי איז געווען מער ווי רכילות איז שווער צו זאָגן. מען האָט אין מאַסקווע געוואָסט וועגן דעם אינ־טימען לעבן פון האַלקינען, פון מאַרקישן און פון נאָך אַנדערע. וועגן עפעפערן אָבער האָט מען זיך נאָר משער געווען. אויף זיכער האָט קיינער גאַרנישט געוואָסט.

זיין אינטים לעבן איז געווען פאַרשלאָסן אויף טויזנט שלעסער. דערביי איז ער דווקא געווען דאָס, וואָס מען רופט אָן: אַ געזעלשאַפֿט־פעיקער מענטש. ער האָט פאַרמאַגט הומאַר, האָט ליב געהאַט צו זאָגן אַ ווערטל, צו מאַכן אַ חכמהדיקן וואָרט־שפיל און אַ זינג צו טאָן אַ לידל. ער איז בשום אופן נישט געווען קיין „מרוק“ און מען האָט מיט אים אפילו גע־קענט מאַכן אַ הלצה וועגן ענינים, וואָס געוויינלעך רעדט מען אין רוסלאַנד וועגן זיי נישט מיט קיין לייכטן טאָן. ער האָט דעריבער געהאַט אַ סך אייגנ־שאַפטן היימיש און נאַענט צו ווערן מיט מענטשן און דער ווונדער איז, וואָס ער איז דאָס קיינמאַל נישט געוואָרן.

כ'געדענק אַ פאַרנאַכט אין רעדאַקציע „אייניקייט“. די מיטאַרבועטער זענען שוין געהאַט אַוועק פון דער אַרבעט און געבליבן איז דאָרט נאָר די דערמאַנטע רעדאַקציע־סעקרעטאַרין, וועלכע האָט נאָך דערליידיקט עפעס אָן ענין מיט דעם יונגן ליטעראַטור־קריטיקער נאַטאַוויטש, ווי אויך די מאַשינ־

שרייבערין, וועלכער איך האב דיקטירט מיינס אן ארטיקל פארן נאָענטסטן נומער „אייניקייט“. צו אונדז פיר איז שפעטער אַרױפגעקומען איציק פעפער און איך ווייס אַליין נישט ווי אַזוי ס'איז געשען, וואָס מיר האָבן דעמאָלט פאַרבראַכט אַ היימלעכע פאַר שעה, וואָס זענען געווען אַ זעלטנקייט אין מיין מאַסקווער לעבן.

מיר האָבן זיך צעזעצט אויף די רעדאַקציע־טישן און פעפער האָט אונדז דערציילט כלערליי מעשות. ער האָט אימטירט פאַרשיידענע ייִדישע שריי־בער און דערהויפּט בערגעלסאַנען און שכנא עפשטיינען. די דאַמען האָבן דער־ביי געקוויטשעט פון געלעכטער און פעפער האָט זיי געוויילט און אַליין גע־לאַכט מיט אַן אָפּן און אַנשטעקנדיק געלעכטער. ווען דער יונגער נאַטאַווישט וואָס איז אויך געווען אַ גוטער אימיטאַטאָר, האָט נאַכגעמאַכט דאַברושינען און מיכאַעלסן.

פעפער האָט געזונגען לידלעך און אויסגעשפּילט פאַרשיידענע טיפּן מיט דער מייסטערשאַפט פון אַן אויסגעדינטן אַקטיאָר. עס איז פון אים אַראָפּ דער גאַנצער לאַק־פאַנצער פון חשיבות. איך האָב אים דעמאָלט דערווען אַזאַ, ווי ער האָט געדאַרפט זיין אין זיינע יונגע יאָרן. אַ פריילעכער יאַט, וואָס האָט געקענט נושאַהן זיין ביי אַלעמען און באַזונדערס ביי פרויען.

אַבער אויף צומאַרגנס ווען איך האָב אים ווידער געטראָפּן אין אַנטי־פאַשיסטישן קאַמיטעט, איז שוין קיין שפור פון דעם נעכטיקן פעפער נישט געווען. ער איז צוריק געווען דער זעלביקער, וואָס תמיד און אַפילו צו דער סעקרעטאַרשע פון דער „אייניקייט“ האָט ער גערעדט מיט דעם זעלביקן טאַן פון פאַמיליאַרקייט און פראַטעקטאָרישקייט צוזאַמען.

די דאָזיקע סעקרעטאַרשע איז געווען אַ שיינקייט פון דער רוסישער פאַ־ראַדע. זי האָט געהאַט גרויסע ציגיינעריש־מאַניענדיקע אויגן, פול מיט טרויער און אַ טונקל־אַליוון־ברוין פנים מיט לאַכנדיקע ווייסע ציין. די טרויעריקע אויגן און דאָס לאַכנדיקע מויל האָבן אי צוגעצויגן צו זיך, אי אַוועקגעשראַקן פון זיך. חוץ דעם איז זי געווען גרויס און מאַסיוו. דער רבנו של עולם וואָלט פון איר געקענט אויסשניידן צוויי פראַנצויזקעס און ס'וואָלט נאָך אַלץ פאַר־בליבן אַ היפשער יתור.

איר מאַן, אַ באַוווסטער ייִדישער שרייבער, איז ווי געזאַגט, אומגעקור־מען אין דער מלחמה אין יאָר 1941.

אַ סך ייִדישע שרייבער זענען דעמאָלט אומגעקומען. צווישן זיי גאַדי־נער, ראַסין, ווינער, גורשטיין און נאָך אַנדערע.

**
*

ס'איז געווען אין די ערשטע טעג פון דייטשן איבערפאל אויף רוסלאנד. די סאָוועטישע רעגירונג, אַ געפּלעפטע דערפון, וואָס דער נעכטיקער גוטער פּריינט איז מיטאַמאַל געוואָרן דער געפּערלעכסטער שונא, האָט זיך היפּש פּאַרלירן און ס'איז אַנטשטאַנען אַ כאַאַס, וואָס האָט זיך כּסדר פּאַרגרעסערט, ווען די דייטשן האָבן זיך גערוקט נענטער צו מאַסקווע.

ווען די שוועלן פון מאַסקווע זענען שוין געוואָרן באַדראַט, האָט מען אַרויסגעגעבן אַ דעקרעט וועגן דער „אַפּאַלטשעניע“, דאַס הייסט: וועגן דעם, אַז אַלע, יאָ מיליטער־פּליכטיקע צי נישט מיליטער־פּליכטיקע, זענען מחויב זיך צו מאַביליזירן פאַר דער פּאַרטיידיקונג פון דער הויפּטשטאָט. יידישע שרייבער, צווישן זיי עלטערע מיליטעריש־אומפּעיקע מענטשן, האָבן זיך אויך מאַביליזירט און זענען תּיכּף אַוועקגעשיקט געוואָרן אויף דער פּראַנט־ליניע, וווּ זיי זענען געפּאַלן אין דעם ערשטן פּייער.

ווי נאָר דער באַפעל וועגן דער „אַפּאַלטשעניע“ איז אַרויסגעגעבן גע־וואָרן, איז תּיכּף נאָכגעקומען אַן אַנדערער באַפעל און אין דעם באַפעל האָט זיך געזאָגט, אַז שרייבער, וויסנשאַפּטלער, קינסטלער און אַקטיאָרן זענען באַפּרייט פון דער פּליכט צו גיין אויפן פּראַנט. רוסישע שרייבער און וויסנ־שאַפּטלער האָט מען תּיכּף אַרויסגענומען פון די מיליטערישע אַפּטיילונגען און מען האָט זיי אַהיימגעשיקט. מיט די יידישע שרייבער האָט מען אָבער נישט אַזוי געטאַן. מען האָט זיך בנוגע זיי וועגן דעם צווייטן באַפעל נישט געמאַכט וויסן און איידער וואָס און איידער ווען זענען זיי שוין געווען אויפן פּראַנט און דאָרט געלייגט זייערע קעפּ. עס איז דעריבער אַזוי אויסגעקומען, אַז די קאַמפּן הינטער מאַסקווע האָבן דער יידישער ליטעראַטור געקאַסט אַ היפּש ביסל לעבנס, אין דער צייט ווען קיין רוסישע שרייבער זענען אין די דאָזיקע קאַמפּן כּמעט נישט געפּאַלן.

און הגם אַפּיציעל האָט מען זיך אין די יידישע שרייבער־קרייזן גע־גרויסט דערמיט, וואָס די יידישע ליטעראַטור אין רוסלאַנד האָט געגעבן אַ גרויסן בלוט־צושטייער צום קאַמפּ קעגן היטלעריזם, האָט מען אָבער אין דער שטיל וועגן דער דאָזיקער זאַך גערעדט מיט אַ סך ווייטיק. מען האָט אויך געהאַט טענות צו פּרין מאַרקישן, וואָס איז דעמאָלט געווען דער פּאַרזיצער פון דער יידישער סעקציע, הלמאַי ער האָט נישט גענוג אַקטיוו געהאַנדלט ביים באַפּרייען די יידישע שרייבער באַצייטנס. און כּאַטש דער אמת איז, אַז פּרין מאַרקיש האָט דאָ גאַרנישט געקענט אויפּטאַן, ווייל די גאַנצע זאַך איז פּאַר־געקומען בליק־שנעל און איידער מען האָט זיך אומגעקוקט זענען די שרייבער שוין געהאַט געפּאַלן, איז אָבער ביי די אלמנות און יתומים פון די געפּאַלענע שרייבער געבליבן אויף אים אַ בייז האַרץ און קיין שום לאַגישע אויפּקלע־

רונגען האָבן נישט געקענט אַרויסנעמען פון זייערע הערצער דאָס געפיל פון צעווייטיקטייט איבער דעם, וואָס מאַרקיש האָט כלומרשט פאַרשפּילט דאָס לעבן פון זייערע מענער, אין דער צייט ווען ער אַליין האָט זיך אָנגעטאָן אַ מונדיר פון אַ פּלאַט־אָפיציר און איז געפאַרן, נייַן, אָנטלאָפּן קיין טאַשקענט. ס'זענען געווען אַ סך ייִדישע שרייבער, וואָס האָבן שוין דעמאָלט גע־זאָגט, אַז דאָס כאַפּלאַפּדיקע אַוועקשיקן די ייִדישע פּען־מענטשן אויפן פּראָנט און דאָס נישט וועלן זיי באַפּרייען פון דער מיליטער־פּליכטיקייט, אין דער צייט ווען רוסישע שרייבער האָט מען יאָ באַפּרייט, איז געווען אַן אָנטיסע־מיטיש שטיקל אַרבעט. אויף יעדן פּאַל איז עס געווען אַ שטיקל אַרבעט אין וועלכן דער אָנטיסעמיטיזם האָט זיך בולט מאַניפעסטירט, אויסנוצנדיק די געלעגנהייט פון כיוון שניתן רשות למשחית.

די געשיכטע מיט די געפּאָלענע ייִדישע שרייבער האָבן אויסגענוצט מאַרקישעס שונאים, כדי צו העצן קעגן אים. די זעליבקע שרייבער האָבן אָבער עפּנטלעך גערעדט און געשריבן וועגן דער גרויסער געטריישאַפט פון דעם ייִדיש־שעפּערישן מענטש צום סאָוועטישן היימלאַנד, וואָס אַן אויסדרוק פון איר זענען געווען די קרבנות פון דער ייִדישער ליטעראַטור פאַר דער באַשי־צונג פון דער רוסישער הויפּטשטאָט. ס'איז דעריבער אַזוי אויסגעקומען, אַז די זעליבקע, וואָס האָבן עפּנטלעך זיך געגרויסט מיט די העלדישע ייִדישע שרייבער, וועלכע זענען געפּאָלן אויפן פּראָנט, האָבן אין דער שטיל געצערנט קעגן מאַרקישן, הלמאַי ער האָט נישט אויסגענוצט זיין איינפלוס און זיין פּאָזיציע פון מאַכט ביים שרייבער־פּאַרײַן, אַז זיי זאָלן נישט פּאַלן און נישט ווערן קיין העלדן.

פעפּער, וואָס האָט צונויפגעקליבן, וווּ נאָר אַ פּונקעלע פון אומצופּרידנ־קייט קעגן מאַרקישן, האָט אויך די אלמנות און יתומים פון די געפּאָלענע ייִדישע שרייבער געהאַלטן אַרום זיך און צום נאָענטסטן האָט ער טאַקע גע־האַלטן ביי זיך די סעקרעטאַרשע פון דער „אייניקייט“.

**

נאָך איין מאָל איז מיר אויסגעקומען צו זען פעפּערן אין אַ היימישער אינטימער סביבה.

ס'איז געווען אין אַ ניי־יאָר. עטלעכע מענטשן זענען מיר פאַרבעטן גע־וואָרן צו דעם דירעקטאָר פון פּאַרלאַג „עמעס“, סטראַנגין, כדי צו באַגעגע־נען דאָס נייע יאָר. צווישן די פאַרבעטענע איז אויך געווען פעפּער און זיין פּרוי.

דאָס איז געווען דאָס איינציקע מאָל, ווען איך האָב פעפּערן געזען אין

א מאַסקווער שטוב, מחמת בכלל האָבן מאַסקווער יידישע שרייבער אים צו זיך נישט אָפּט פאַרבעטן.

סטראַנגין איז נישט געווען קיין שרייבער. ער איז געווען אַ דרוקער-אַרבעטער פון וויסרוסלאַנד, אַ טייערער ייד און דערביי זייער אַן ערלעכער פאַרטייער און אַ סאָוועטישער פאַטריאָט. ס'וועט וועגן אים נאָך אויסקומען צו דערציילן ביי אַן אַנדער געלעגנהייט. דערוויל אָבער וועט כדאי זיין צו באַמערקן, אַז ער איז גראַד געווען מאַרקישעס אַ גרויסער חסיד און אין דעם פאַרלאַג „עמעס“, וואָס ער האָט אַנגעפירט. האָט מאַרקיש נאָך אַלץ געהאַט אַ גרויסע דעה. ער איז אָבער אויך געווען אַ מיטגליד פון אַנטי-פאַשיסטישן קאָמיטעט און דער יידישער הויפט-צענזאָר אין מאַסקווע. צוליב פאַרשיידענע טיבות האָט ער געמוזט אַנהאַלטן גוטע באַציונגען מיט פעפערן און דערפאַר אפּשר האָט ער אים, כדי יוצא צו זיין, איינמאַל פאַרבעטן צו זיך אין שטוב אויף אַ היימישער שמחה.

אויך ביי סטראַנגינען אויף דער שמחה איז מיר אויסגעקומען צו זען אַן אַנדערן פעפער, ווי אַלעמאַל. געווען דאָרט אויך האַלקין און ביידע האָבן זיי געוונגען יידישע פּאָלקס-לידער ביז אין ווייסן טאָג אַריין. ווען מען האָט זיך דערוואַרעמט מיט עכטן קאָוקאַזער וויין, האָט פעפער געזונגען חזנישע זאַכן און אַלעמען איבעראַשט מיט זיין קענטשאַפּט פון אַלטי-יידישן נוסח און מיט זיין קול נגינה, וואָס האָט פאַרמאַגט די באַווסטע קאַלאַראַטור-דריידלעך פון יידישער חזנות. ביי דעם לידל „ס'האַט זיך מיר די זיפּ צעזיפּט“ איז ער אַריין אין אַזאַ חסידישן ברען, אַז ער האָט רק געוואָלט מיר זאָלן מיט אים טאַנצן אין אַ רעדל. צי מיר האָבן געטאַנצט געדענק איך שוין נישט, כ'גע-דענק אָבער, אַז ער האָט געזונגען און געזונגען און ביי דעם לידל „ר' דודל פון טאַלנע“ איז ער זיך פאַרגאַנגען מיט אַזאַ התלהבות, ווי אַ חסיד ביים רבין צו שלוש-סעודות.

האַלקין איז אויף דער שמחה געוואָרן זייער שנעל שיכור און ער האָט זיך דווקא געוואָלט און טאַקע געקושט מיט אַלעמען און מיט די פרויען אי-בערהויפּט. נאָך איינער איז געווען אויף דער שמחה, אַ ספעץ פון פינאַנץ-ענינים און אַ הויכער באַאַמטער אין אַ מיניסטעריום, האָט ער אויף דעם רו-סישן שטייגער זיך אַראַפּגערעדט פון האַרצן, געשריגן, אַז קיינער פאַרשטייט אים נישט, געוויינט און געוואָלט רק צעברעכן דעם נישט גרויסן שפיגל ביי סטראַנגינען אין קאַרידאָר. ער האָט געוואָלט אונדו דערווייזן, אַז קיין שום שמחה איז קיין שמחה נישט וויבאַלד מען צעברעכט נישט כאַטש אַ פאַר גלע-זער, פלעשער און שפיגלען. ער האָט זיך אויך געזידלט און געשריגן, אַז די היינטיקע דורות זענען שוין נישט מער דאָס וואָס אַמאַל און אַז דער רוסי-

שער מענטש פארלירט די נשמה און ווערט ענלעך צו דעם פארשיוון גערמאָ-
ניעץ. פעפער איז אָבער נישט שיכור געוואָרן, כאָטש ער האָט אַ סך געטרונ-
קען. ער איז נאָר געווען אַביסל מכוסמדיק און ס'האָט פון אים אַרויסגעזעצט
אַ פריילעכקייט, וואָס איז ערגעץ וווּ לאַנג געלעגן פאַרקנוילט און איז פלר-
צים באַפרייט געוואָרן פון אירע פענטעס.

אין פאַרטאָג, ביים אַהיימגיין, איז ער שוין געווען אינגאַנצן ניכטער.
שוין לאַנג זיך נישט אַזוי נאַריש געמאַכט — האָט ער געזאָגט בעת מיר האָבן
זיך געזעגנט אין גאַס. ס'איז מיר אָבער אויסגעקומען, אַז אין דעם דאָזיקן
„זיך נאַריש מאַכן“ האָב איך דערזען אַ טייל פון זיין טעמפּעראַמענט און אַז
דורך דער דאָזיקער „נאַרישקייט“ האָט ביי אים אויפגעלעבט אַ שטיק פון זיין
יוגנט. איך האָב פאַרשטאַנען, אַז ער איז נישט אַלעמאַל געווען דאָס וואָס
ער איז געוואָרן און ער קען אפילו איצט נאָך אַ סך מאָל ווערן אַנדערש ווי
דער וואָס ער איז.

אינגאַנצן צוויי מאָל איז מיר אויסגעקומען צו זיין מיט פעפערן אין אַ
היימישער סביבה, אָבער איז די דאָזיקע צוויי מאָל האָב איך דערזען, אַז ער
האָט געמוזט אַ סך אַרבעטן איבער זיך, כדי צו ווערן דער פעפער וועלכן מיר
האָבן געקענט.

ער איז בלי ספק, אַמאָל אין זיין יוגנט, געווען אַ פריילעכער נאַש-בראַט.
דאָס געיעג נאָך מאַכט אין די האַרטע באַדינגונגען פון דער סאָוועטי-
שער ווירקלעכקייט האָט אָבער אויפגעפרעסן די פרייד אין אים און די היי-
טערקייט אין אים.

איצט פלעגט די יוגנטלעכע פרייד און די אַמאָליקע הייטערקייט שוין
זייער זעלטן באַזוכן זיין עלטער.

— 12 —

נאָך איידער איך האָב איציק פעפערן געקענט פּערזענלעך, האָב איך
וועגן אים שוין אַ סך געהאַט געהערט. אַז איך האָב אים שפּעטער באַקענט
און דערקענט, האָב איך זיך איבערצייגט, אַז דאָס וואָס מען האָט וועגן אים
דערציילט איז אמת. כ'האָב זיך אָבער אויך איבערגעצייגט, אַז נישט אַלע
אמתן וועגן אים זענען דערציילט געוואָרן און גראַד צווישן די אמתן, וואָס
זענען נישט דערציילט געוואָרן, האָבן זיך געפונען אַ סך, וואָס זענען געווען
לטובת אים און האָבן אים געוויזן פון דער זייט, וועלכע זיינע שונאים האָבן
נישט געוואָלט און אפשר אויך נישט געקענט זען.

איציק פעפער איז דעראַנגען צו זיין הויכער פּאַזיציע דורך זיין באַזונ-
דערן טאַלאַנט זיך צוצופאַסן צו די האַרטע און סכנותדיקע באַדינגונגען פון

סאָוועטישן לעבן. אין די דאָזיקע באַדינגונגען, וווּ צוגעבונדנקייט צו פריינט-שאַפטן און צו פרינציפן זענען געפערלעך, האָט איציק פעפער באַוווּזן די קונץ צו זיין אַ לייכטער פּאַסאַזשיר, אָן מאַראַלישן און אָן עמאַציאָנעלן באַ-גאַזש. ער האָט געהאַט גענוג שכל צו וויסן וועלכער וואָגן עס וועט בלייבן שטעקן אין בלאַטע און האָט פאַרמאַגט גענוג פלינקייט זיך באַצייטנס אַרויפ-צוכאַפּן אויף אַן אַנדערן וואָגן, כדי מיט אים ווייטער צו פאַרן אויף דעם זיג-זאַגישן שליאַן פון אַ סאָוועטישער קאַריערע. דאָס אַריבערשפּרינגען אין אַן אַנדערן וואָגן איז אין ערגעץ נישט קיין גרינגע זאַך און אין רוסלאַנד איז עס שוין גאַר אַ שווערער ענין. מען מוז דערביי פאַרגעסן אין אַלץ און אין אלעמען און קאַנצענטרירן אַלע כוחות און אָנשטרענגונגען, כדי שפּרינגענ-דיק נישט צו פאַלן צווישן די רעדער פון די וועגענער, וואָס איינער פאַרט באַרג-אַרויף און דער צווייטער — באַרג-אַראָפּ. יעדער מאַראַליזירנדיקער געדאַנק, יעדע העמונג פון די כוחות, דער מינדסטער אַפּלענק אין דער זייט פון געוויסן שמעקט מיט סכנה און אויב איציק פעפער האָט די אַלע סכנות אויסגעמיטן, האָט ער זיי אויסגעמיטן נאָר דורך דעם, וואָס ער האָט תמיד געדענקט און געטראַכט וועגן איין מענטש און דער דאָזיקער מענטש איז גע-ווען: איציק פעפער.

דאָס איז די שילדערונג פון פעפערן, וואָס איך האָב געהערט פון די אַלע, וואָס האָבן אים געקענט אין משך פון אַ סך יאָרן און זאָג האָבן אים אים אַ סך מאל געזען אין מאַסקווע, ווען ער האָט זיך שוין געפונען אויטן העכסטן שפיץ פון זיין דערגרייכונג. אויף דעם דאָזיקן העכסטן שפיץ זענען אָבער צוליב אַ סך טעמים פאַרגעקומען געוויסע ענדערונגען אין אים און די דאָזיקע ענדערונגען האָבן מיר דערלויבט צו זען אויך אַנדערע זייטן פון זיין כאַראַקטער און אַנדערע שטריכן פון זיין געשטאַלט.

די ענדערונגען אין אים זענען פאַרגעקומען מחמת אַ סך סיבות. דאָס עלטער ווערן און דאָס מידער ווערן איז געווען די ערשטע סיבה. די צוויי-נע סיבה איז געווען דאָס, וואָס אויף דער העכסטער טרעפּ פון זיין קאַריער-רעלייטער, ווען קיין העכער איז שוין נישט געווען, האָט ער גענומען קוקן אויף צוריק און אין דעם דאָזיקן צוריקקוק האָט זיך פאַר אים, ווי פאַר יעדן מענטש, אַנטפלעקט די הבל-הבלימדיקייט פון דעם גאַנצן נישטיקן לעבנס-געיעג און ס'האָט זיך געשטעלט פאַר אים די חשבון-הנפשדיקע שאלה: אַט צוליב דעם האָט דאָס אַלץ געלוינט? דערצו איז אים צוגעקומען נאָך איין ביטערע לעבנס-דערקענטעניש וואָס האָט געבראַכט דעם באַוווּסטזיין, אַז מיט זיין גאַנצער מאַכט-דערגרייכונג האָט ער נישט באַוווּזן צו קריגן דאָס, וואָס ער האָט צום שטאַרקסטן געוואָלט: די אַנערקענונג פון חברים-שרייבער ווי

אַ פּאָעט. דאָס לעצטע האָט אים באַזונדערס פאַראומערט און האָט אים גע-
בראַכט צו פאַרשיידענע, פאַר אים געפערלעכע, געדאַנקען — געפערלעכע
דערפאַר, ווייל אין זיי האָט ער שוין נישט אַלעמאַל געזען זיך אַליין מיט זיין
בע אויגן, נאָר מיט די אויגן פון אַנדערע און דאָס עצם דערלאָזן צום געדאַנק
דאָס וואָס אַנדערע טראַכטן וועגן אים איז שוין נישט געווען אין סטיל פון
דעם אַמאָליקן פעפער און איז געוואָרן דער סימן פון די אויפגעוואַכטע מענטש-
לעכע שוואַכקייטן אין דעם פעפער פון די טעג אין מאַסקווע.

ס'זענען אָבער געווען נאָך אַנדערע סיבות, וואָס האָבן געברענגט אַן
איבערבייט אין פעפערן. סיבות וואָס זענען שוין נישט געווען פאַרבונדן מיט
אים פערזענלעך, נאָר מיט עפעס וואָס איז שטאַרקער און טיפער געווען ווי
זיין פאַרשפיצטע „איך“ עמפּינדונג, וואָס האָט אים באַשעפטיקט אַלע ביז
דעמאָליטיקע יאָרן. דאָס איז געווען דאָס געפיל פון קאַלעקטיוויטעט-אַנגעהער-
קייט, וואָס האָט אויפגעוואַכט ביי אַלע ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד און
האָט אויך זיך דורכגעבראַכן אַ וועג צו פעפערס האַרץ. דאָס דאָזיקע ייִדישע
ציבור-געפיל, וואָס איז ביי אַנדערע געוואָרן שטאַרק ניכר, האָט ביי פעפערן
לאַנגלאַנג זיך געבויערט אַ וועג צו דער אויבערפלאַך פון באַוווּסטזיין און
הגם ער האָט זיך קעגן דעם דאָזיקן געפיל זייער געראַנגלט, ווייל ער האָט
מיטן שכל פאַרשטאַנען אַז דאָס וועט ווערן זיין גרעסטער אומגליק, האָט ער
עס אָבער נישט געקענט גובר זיין און ס'האָט זיך וואָס אַמאָל מער גענומען
אַרויסרוקן און אָנווען, דווקא דעמאָלט ווען מען האָט עס געדאַרפט אויפסניי-
באַהאַלטן.

**

פעפערן האָט אַמאָל די ייִדישע נאַציאָנאַלע פּראָגע, ווי בכלל דער גורל
פון ייִדן אין רוסלאַנד און אין דער וועלט, גאַנץ ווייניק פאַראינטערעסירט.
זי ער האָט ווירקלעך געגלייבט אין דער סאָוועטישער לייזונג פון דער ייִדן-
פּראָגע איז נישט באַוווּסט. ער האָט אגב גאַרנישט געזוכט קיין לייזונגען
פאַר פּראָגן, וואָס זענען נישט פאַרבונדן דירעקט מיט פעפערן און די פּראָגן.
וואָס זענען געווען פאַרבונדן מיט אים גופא האָט ער געזוכט צו לייזן אויף
זיין אייגענעם וועג און מיט זיינע אייגענע מיטלען. ער איז טאַקע געווען אַ
ייִדישער שרייבער, ער האָט זיך אָבער קיינמאַל נישט געהאַלטן און נישט
באַטראַכט ווי קיין שליח פון ייִדישן פּאָלק און פון דער ייִדישער פּאָלק-שע-
פּערישקייט. דאָס איז געווען זיין שוין-שטאַנד-
קייט אין דעם סאָוועטישן פּלישטיש-לאַגער
און אַדאַנק דעם האָט ער אַזוי נושאַהן גע-
ווען אין די אויגן פון די סאָוועטישע הער-
ר

שער, וועלכע האָבן גוט געוואָסט, אַז פּעפּער שרייבט יידיש. נאָר דערפֿאַר, וואָס ער שרייבט נישט קיין רוסיש אָדער אוקראַיניש. די דאָזיקע סאָוועטישע הערשער האָבן אָבער צוליב זייערע צייטווייליקע אינטערעסן גע- מאַכט פון פעפּערן אַ מין פֿאַלקס־פֿאַרשטייער און האָבן אים בידיים אַריינגע- שטויסן אין אַזאַ ווינקל, וווּ ער האָט געמוזט זיך אַנשטעקן מיט דעם געפּער- לעכן באַציל פון נאַציאָנאַליזם בכלל און יידישן בפרט.

וויפּל פעפּער האָט נישט געזאַלט וויסן און טאַקע אַכטונג געבן, אַז דער יידישער קאַמיטעט זאָל נישט ווערן קיין אַדרעס פֿאַר די יידן אין רוסלאַנד גופּא, איז אָבער דער קאַמיטעט דאָך דאָס צוביסלעך געוואָרן, אַפילו קעגן פעפּערס ווילן און קעגן דעם ווילן פון זיינע באַלעבאַטים. דער אויפגעוואַכ- טער אַנטיסעמיטיזם אין רוסלאַנד, וואָס האָט צוריק געקריגן זיינע פינצטערע פליגל מיט דעם אויפגעפּאַך פון רוסישן נאַציאָנאַליזם און כלערליי אַנדערע נאַציאָנאַליזמען, וועלכע זענען אַרויסגעקומען אין דער מלחמה־צייט, האָט געברענגט דערצו, אַז די רוסישע יידן זאָלן אויפסניי דערפילן זייער יידיש- קייט ווי אַ מין פֿאַטאַלן הויקער אויף די פלייצעס, וואָס מען קען פון אים אַפילו מיט דער הילף פון דער רעוואָלוציע נישט פטור ווערן. דאָס באַנייטע געשריי: „ספּאַסֿט ראַסיו“ — ראַטעווע רוסלאַנד, וואָס האָט אויפגעקלינגען אין דער פֿאַטערלענדישער מלחמה און נאָך אַ סך פריער, האָט מיטגעבראַכט דעם עכאַ פון דעם צווייטן האַלבן פּסוק: „אי בעי זשידאָוו!“ די רעגירונג האָט טאַקע דעמאָלט דערווייל נאָר געזאָגט דעם ערשטן טייל פונעם פּסוק, אָבער די גוי'ישע אומצופרידנקייט האָט שוין אַליין צוגעשטעלט דעם באַקאַנטן אויס- פיר און פון דעם דאָזיקן אויספיר איז די יידן אין רוסלאַנד געוואָרן זייער ענג און אין זייער ענגשאַפט האָבן זיי אויפגעהויבן די אויגן צו דעם יידישן אַנטי־פֿאַשיסטישן קאַמיטעט און געמיינט, אַז פון אים קענען זיי דערוואַרטן אַוועלכע עס איז הילף. די לאַגע איז געוואָרן נאָך ערגער ביים סוף פון דער מלחמה, ווען מען האָט אַנגעהויבן צוריק אָפּנעמען ביים דייטש די אַקופירטע געגנטן און די רוסישע יידן האָבן זיך אַנגעהויבן רייסן צוריק צו די ערטער פון וועלכע זיי זענען אין מורא פֿאַרן דייטש געהאַט אַנטלאָפּן. דאָ האָט זיך אַנגעהויבן אַ סדרה פון דיסקרימינאַציעס און יידישע אַרבעטער און אַנגע- שטעלטע אין פֿאַרשיידענע אונטערנעמונגען, וואָס זענען עוואַקוירט געוואָרן פון ווייסרוסלאַנד און אוקראַינע קיין טיף רוסלאַנד, האָבן געמוזט צווען, ווי אַלע נישט־יידישן ווערן צוריק רעוואַקוירט אויף די פריערדיקע ערטער און נאָר די יידן הייסט מען בלייבן אין אוראַל אָדער אין מיטל־אַזיע. נאָך ערגער איז געווען די לאַגע פון די דאָזיקע יידן וועלכע האָבן זיך פֿאַרט אַרויסגעריסן פון

די אוראלער און מיטל-אזיאטישע געביטן און זענען, אויף אַ וואַסער עס איז אופן, צוריקגעקומען אין די פריערדיקע ווייך-ערטער. עס האָט זיי דאַרט באַ-געגנט אַן אָפּענע שנאה קעגן וועלכער די מאַכט האָט נישט בדעה געהאַט צו קעמפּן און האָט נאָך אַרויסגעוויזן געוויסע טענדענצן זי צו באַגיינסטיקן, כדי זיך איינצוקויפּן אין די הערצער פון די שונאי ישראל. דאָס איז פאַר יידן געווען די גרעסטע און ווייטיקלעכסטע אַנטווישונג. זיי האָבן געמיינט, אַז היות זיי האָבן צום שטאַרקסטן געליטן פון דעם היטלעריסטישן שונא, וועט די מאַכט זיי באַטראַכטן ווי קרבנות מיט געוויסע פּריוויילעגיעס. אויסגעלאָזט האָט זיך אָבער אַז די מאַכט גופא האָט זיי, די קרבנות פון היטלעריזם, אַרויס-געוויזן פיינטלעכקייט און זי האָט זיך גאָר געחנדלט צו די, וועלכע האָבן זי, אין די שווערע טעג, פאַראַטן און געגאַנגען צוזאַמען מיט דעם שונא.

אַ טרינקענדיקער כאַפּט זיך אַן אין אַ שטרוי און די אין שנאה-דערטרונ-קענע יידן פון רוסלאַנד האָבן זיך אַנגעכאַפּט אין דער שטרוי פון אַנטי-פאַ-שיסטישן קאָמיטעט און האָבן אים פאַרפלייצט מיט בריוו און מיט פּערזענ-לעכע אינטערוויענצן. דער קאָמיטעט איז געווען מאַכטלאָז און די דאָזיקע מאַכטלאָזיקייט האָט ביי זיינע מיטגלידער געשאַפּן פאַרביטערונג. וויפל פע-פּער האָט זיך נישט געזאָלט ווערן קעגן דעם, זענען אָבער די יידישע צרות פאַרט געקומען צו אים און האָבן אים אַרומגערינגלט מיט אַ רייף. ער האָט געמוזט דערשפירן, אַז טויזנטער און טויזנטער אויגן קוקן צו אים און בעטן ער זאָל זיי העלפּן. ער איז מיט געוואָלד געמאַכט געוואָרן פאַר אַ יידישן שליח און דער דאָזיקער שליחות-באווסטזיין האָט אים סוף-כל-סוף געמוזט דורכ-בעמען און אַרומנעמען, כאַטש מיטן קלאַרן, פּעפּערישן שכל האָט ער נאָך אַלץ געוויסט און געדענקט, אַז די דאָזיקע שליחות איז זייער אַ געפּערלעכע און זי קען ברענגען צו זיין סוף.

— די יידישע צרות — האָט ער איינמאַל געזאָגט — גייען צו אונדז פון אַלע זייטן ווי די טייכן אין קריע-גאַנג. דער קאָמיטעט וועט די יידישע צרות נישט אויסטריקענען. די צרות וועלן אָבער דעם קאָמיטעט דערטרינקען. יא, ער האָט נאָך אַלץ געהאַט „דעם קאַפּ אויפן קאַרג“. איציק פּעפּער, און מיט זיין שאַרפּער נאָז דערשמעקט דאָס אומגליק וואָס טראַגט זיך אויף אים. ער האָט שוין אָבער נישט געקענט אַריבערשפּרינגען אויף קיין אַנדערן וואָגן, ווייל ער האָט שוין געהאַט אַ שטיקל געוויסן-באַגאַזש, וואָס האָט אים צוגענומען די אַמאָליקע פלינקע מאַנעווריר-פּעיקייט און ס'האַט אים שוין אפשר, אויף רגעס בלויז, פאַרפעלט חשק און אימפעט ווייטער צו שפּרינגען אויף די גייע וועגענער פון סאָוועטישן לעבנס-גאַלאַפּ.

דאָס געזיפּץ פון די בני ישראל אין רוסלאַנד האָט זיך דערווייל גע-

שטאַרקט. אויך אין מאַסקווע גופא האָט מען שוין אויפגעהערט אָננעמען יידישע סטודענטן אין פאַרשיידענע אוניווערזיטעטן. אַנטי־יידישע דיסקרימינאציעס זענען געוואָרן אַ פאַקט, וואָס מען האָט זיי מער נישט געקענט אַפּ־פּטרן מיט אַ ווערטל אָדער מיט אַ צייטאַט פון דער לעניניסטיש־סאָציאליניסטישער תורה. פּעפּער איז אַרויסגעפאַרן קיין קיעוו. ער האָט געהאַט פאַרשיידענע כּוונות מיט דעם דאָזיקן אַרויספאַר. ער האָט זיך אַרומגעטראָגן מיטן געדאַנק איבערצולאָזן די מאַסקווער גדולה און זיך צו ראַטעווען אין דער אוקראַינישער הויפּטשטאָט, וווּ דער באַדן איז צו אים אַמאָל געווען פּריינט־לעכער און בעסער. אָבער קיעוו איז שוין נישט געווען דאָס וואָס אַמאָל די יידישע צרות האָבן אים אויפגעזוכט אויך אין קיעוו און זיי האָבן אין אים געוואָלט האָבן אַ שתדלן. ער איז פון קיעוו צוריקגעקומען קיין מאַסקווע, אָבער צוריקגעקומען איז ער אַ צערודערטער און ס'האַט געדויערט אַ היפּש שטיקל צייט ביז ער האָט זיך באַוויזן אין קאָמיטעט מיט דעם שטענדיקן פּעפּער־פּנים און מיט דעם שטענדיקן פּעפּער־טאָן. אָבער אויך הינטער דער שטענדיקער דיקער פּעפּער־מאַסקע האָט מען איצט דערקענט, אַז עפּעס אין אים האָט זיך איבערגעבראַכן און ער מאַכט די לעצטע אָנשטרענגונגען דעם דאָזיקן „עפּעס“ צו באַהאַלטן.

***

אַט די אָנשטרענגונג צו באַהאַלטן דעם עפּעס, וואָס איז אויפגעקומען אין אים, פאַר די וואָס האָבן וועגן דעם „עפּעס“ נישט געדאַרפּט וויסן און האָבן דאָך וועגן אים זייער גוט געוויסט, דערביי אויך דער באַוויסטיגן ביי פּעפּערן, אַז ער שפּילט אַן אומזיסטע שפּיל און מען ווייסט סייעווי דאָס וואָס ער וויל באַהאַלטן, האָט אים אַרויסגעבראַכט פון זיין שטענדיקער גלייכגע־וויכט און האָט אים געברענגט, אַז ער זאָל אַט זיין אַזאַ און אַט אַז אַנדערער. ער איז נאָך אַלץ געווען דער זעלביקער פּעפּער, ווען מ'האַט געבלאָזן אין האָרן פון קאַמף קעגן מאַרקישן. ער איז אָבער שוין געווען אַן אַנדערער, ווען דער דאָזיקער קאַמף האָט זיך איינגעשטילט און ער איז געבליבן אַליין אַנט־קעגן דעם שטראָם פון יידישע ליידן, וואָס האָבן צו אים געפּלייצט פון אַלע זייטן. אין דער דאָזיקער אַליינקייט האָט ער אָפּטמאָל אַנטפּלעקט פאַרשיידענע שטריכן פון זיין טעמפּעראַמענט, וואָס זענען ביז איצט נישט קאַנטיק געווען, און דווקא די דאָזיקע שטריכן — אויפבליצן פון זיין אַמאָליקער יוגנט און סמנים פון זיין פּרייער געעלטערטקייט — האָבן אים געוויזן אין אַ ניי־ליכט, אין אַ טראַגיש ליכט, אין אַ ליכט, וואָס האָט נישט געלויכטן פון אים אַליין, נאָר וואָס האָט זיך אָפּגעשלאָגן אין אים פון דער גורלדיקער טראַגיק פון רוסישן יי־נטום.

דער אמת איז, אז פעפער האָט מער ווי וועלכער עס איז אַנדערער ייִדישער שרײַבער אין רוסלאַנד, זיך געווערט קעגן דעם דאָזיקן טראַגישן ליכט-אַרעאַל אַרום זײַן קאַפּ. אַנדערע ייִדישע שרײַבער האָבן אים מקבל באַהבה געווען, אי מיט אַ רעזיגנירטן פּאַטאַליזם, אי מיט אַ מאַזאַכיסטישער סאַטיס-פּאַקציע. פעפער איז אַבער נישט אַזוי גרינג געוואָרן אויס פעפער. ער האָט זיך נאָך אַלץ געראַנגלט, נאָך אַלץ געשפרונגען פון אײַן אָרט אויפן אַנדערן. אַט אַנגעשריבן אַ ליד וועגן ייִדיש און אַט אַנגעשריבן אַן אַנדער ליד וועגן רוסיש. אַט געשריבן וועגן וועלטיִ־דנטום און אַט ווידעראַמאַל באַפאַלן די ייִדישע ליטעראַטור אין אויסלאַנד. ער האָט אַבער בעסער ווי יעדער אַנדער-רער געוויסט, אַז די דאָזיקע שפרונגען וועלן אים שוין מער נישט ראַטעווען, ווייל דאָרט וווּ מען דאַרף, ווייסט מען, אַז ער האָט שוין ערגעץ וווּ אַ באַ-האַלטן פּינטעלע פון וועלכן ער קען נישט אַוועקשפּרינגען און ער איז שוין נישט מער קיין ״טאַבולאַ ראַסאַ״ אויף וועלכן מען קען שרײַבן וואָס מען וויל און וואָס ס׳איז נײַטיק, און דאָס האָט פאַרצערט די לעצטע כוחות פון אַמאַ-ליקן פעפערײַשן לעבנס־קאַמף און אים געבראַכט דערצו, אַז ער זאָל וואָס אַמאַל מער רעזיגנירן פון דעם דאָזיקן קאַמף און אַנטקעגנגײַן זײַן אײַגענער עקידה.

אין אָנהייב מלחמה, ווען רוסלאַנד איז געווען פאַראַינטערעסירט אין דער ייִדישער הילף פון אויסלאַנד, האָט פעפער, פונקט ווי אַלע אַנדערע ייִדישע שרײַבער, באַדאַרפט שפּילן אויף דער נאַציאָנאַלער סטרונע, וואָס איז צום ליבסטן געווען די אויסלענדישע ייִדן. ער האָט דעמאַלט אַנגעשריבן זײַן באַרימט געוואָרן ליד ״איך בין אַ ייִד״. אין דעם דאָזיקן ליד האָט אַבער די פעפערײַשע וואַרט־קלינגעוודיקייט און די פעפערײַשע גראַם־און ריטם־טעכ־ניק פאַרשטעלט דעם מאַנגל פון אויפריכטיקן געפיל. און דווקא דער דאָ-זיקער מאַנגל פון אַביסל האַרץ אין פעפערײַשן ליד האָט שטאַרק אויסגענומען בײַ זײַנע באַלעבאַטיים. אין דער שפּעטערדיקער צײַט, ווען מען האָט דעם ייִדישן נאַציאָנאַליזם אין רוסלאַנד צוריק אַפּגערוּפּן, האָט פעפער אַנגעווענדט זײַן גאַנצע בריהשקײט בכדי מיט זײַן צעהילכט וואַרט צו פאַרשטעלן די ייִדישע און פּאַעטישע אויפריכטיקייט, וואָס האָט זיך אַרײַנגעשריבן אין די ״שאַטנס פון וואַרשעווער געטאַ״. דאָס איז אים אַבער שוין נישט געלונגען. די וואָס האָבן געדאַרפט וויסן, האָבן געוויסט אַז אין דער דאָזיקער פּאַעמע האָט שוין נישט גערעדט דער פעפער, וואָס האָט אויסגעפירט אַ פּרעמדע באַשטעלונג, נאָר דער פעפער וואָס האָט זיך אַנגעכאַפט אין דער פּרעמדער באַשטעלונג, כדי דורך איר צו זאָגן דאָס, וואָס איז אים געלעגן אויפן האַרץ און דאָס, וואָס האָט אויף קײַן אַנדער אופן נישט געקענט געזאָגט ווערן.

מיט וואַקלדיקע זיגזאג-טריט איז פעפער געגאַנגען אויף זיין נייעם וועג און זיין טראַגעדיע איז געווען דאָס, וואָס אויך אויף דעם נייעם וועג איז ער נאָך זייער אַפט געווען און פאַרבליבן דער אַלטער פעפער.

***

אַ טאָג פאַר מיין אוועקפאַרן פון רוסלאַנד קיין פוילן בין איך אַריין אין אַנטי-פּאַשיסטישן קאָמיטעט, כדי זיך צו געזעגענען מיט חברים און פריינט. די געזעגענונג מיט פעפערן איז געווען אַ קורצע, אַ קאַלטע און אַן אַפיציעלע. מיר האָבן זיך געזאָגט אַ פאַר באַנאַלע, גאַרנישט מיינענדיקע ווערטער און נאָך דעם געוויינלעכן האַנט-דרוק, האָב איך זיך געלאָזט צו דער טיר. כ'ווייס נישט פאַרוואָס איך האָב, שוין ביי דער טיר שטייענדיק, אַ זאָג געטאָן דאָס וואָרט, וואָס מען זאָגט געוויינלעך אין רוסיש ביי אַזעלכע פּאַלן — „ניע פּאַמינאַטיע ליכאַם!“ (דעמאָנט נישט צום שלעכטן). ווען כ'האַב אַ זאָג געטאָן אַט די געוויינלעכע באַנאַלע פּראָזע, האָט פעפער מיטאַמאַל אַ הייב געטאָן דעם קאַפּ פונעם שרייבטיש און איך האָב אויף זיין פנים דערזען דעם שאַטן פון מידער דערשלאַגנדיקייט. ער האָט זיך האַסטיק אַ הייב-געטאָן פון בענקל און איז צוגעגאַנגען צו מיר, נעמענדיק מיין האַנט אין זיינער. „ניע פּאַמינאַטיע ליכאַם“ — האָט ער איבערגעזען מינע ווערטער און דערביי מיר אַ לאַנגן קוק געטאָן אין די אויגן. כ'האַב דערפילט, אַז ער וויל נאָך עפעס זאָגן און האָב שטיל געוואָרט. ס'האַט געדויערט אַ רגע, דאָן האָט ער פּלוצים מיך אַ פרעג געטאָן:

— מיט האַלקינען האָט איר זיך שוין געזענגט?

— ניין. דאָס גיי איך איצט אַרויף אין „אייניקייט“ זיך מיט אים גע-

זעגענען — האָב איך געענטפערט.

— קומט, איך גיי מיט אייך — האָט ער געזאָגט און איך האָב זיך אַנ-

געשטויסן, אַז אים איז נישט באַקוועם צו ריידן אין דעם דאָזיקן צימער, אפּשר צוליב טעמים, וועלכע ער האָט בעסער געוויסט ווי איך.

די רעדאַקציע פון דער „אייניקייט“ האָט זיך געפונען אין דעם זעלביקן בנין, וואָס דער אַנטי-פּאַשיסטישער קאָמיטעט, אָבער אויפן ערשטן שטאַק. מיר זענען אַרויס פון זיין צימער צוזאַמען און דורכשפּרייזנדיק דעם פּאַ-דערשטן וואָרט-זאַל האָבן מיר זיך געלאָזט מיט די טרעפּן אַרויף צו דער רע-דאַקציע. מיר זענען געגאַנגען פּאַמעלעך און פעפער האָט אַנגעהויבן עפעס ריידן. ער האָט אָבער נישט באַוווּן אַרויסצוריידן קיין דריי ווערטער, ווי זיין סעקרעטאַרשע, מילאַ, האָט זיך באַוווּן אין דער טיר און אים אַ רוף געטאָן:

— איסאק סאלאמאָנאוויטש, אַ טעלעפאָן צו אייך.

ער האָט זיך אָפגעשטעלט און געפרעגט:

— ווער איז?

— אַנדרעי מאַקסימיטש...

דערהערנדיק דעם נאָמען האָט פעפערס פנים זיך מיטאַמאָל געביטן. ער ער האָט גענומען גיין צוריק אַראָפּ. אָפגייענדיק אַ צוויי טרעפּ האָט ער זיך אָפגעשטעלט און מיט אַ בלאַסן שמייכל געזאָגט:

— נו, פאַרט לחיים ולשלום... כ'האַב געוואָלט מיט אייך אַרויפגיין צו

יידן, נאָר איר זעט דאָך, די גוים רופן צוריק אַראָפּ...

ער האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און גענומען פאַמעלעך אַראָפּ־גיין. כ'האַב דערזען, ווי זיין פלייצע הויקערט זיך יידישלעך און די פיס באַ־וועגן זיך אַזוי ווי ער וואָלט געגאַנגען קעגן ווינט... דאָס אַלץ האָט געדויערט אפּשר אַ האַלבע מינוט און דערנאָך איז ער פאַרשווונדן... כ'האַב אינסטינקט־טיוו אַ טראַכט געטאָן, אַז דעם דאָזיקן מאַמענט וועט מען, צוליב עפעס, דאַרפן געדענקען. און ס'איז ווירקלעך אַזוי געשען: דאָס בילד פון פעפערס גאַנג־אַראָפּ איבער די טרעפּן, שטייט מיר נאָך עד־היום פאַר די אויגן.

מער האָב איך אים שוין נישט געזען. אַלדאָס איבעריקע וועגן אים האָב איך שוין נאָר געהערט, — און געהערט דעמאָלט, ווען ס'איז געשען דאָס דאָזיקע וואָס איז אונדז, יידן אויף דער וועלט, אַזוי ביטער באַווסט. פעפער איז אומגעקומען צוזאַמען מיט דער גאַנצער יידישער ליטעראַטור אין רוס־לאַנד און מענטשן וואָס האָבן איבערגעלעבט דעם דאָזיקן אומקום דערציילן, אַז ער האָט אַפילו ביי די טויערן פון גיהנום נישט תשובה געטאָן. מען זאָגט אַז בעתן פּראַצעס קעגן אים און זיינע חברים, האָט ער נאָך אַלץ געזינדיקט און איז אויפגעטרעטן, ווי זיין און זייער קטיגור... אַנדערע זאָגן, אַז ער האָט יאָ חוזר בתשובה געווען און איז גאָר געפאַלן אַ קרבן בעת ער האָט געוואָלט ראַטעווען דוד בערגעלסאַנען... ווער קען דאָ וויסן וואָס ס'איז אמת און וואָס ס'איז שקר?

און אַט אַזוי אין דער דאָזיקער פינצטערניש פון סוד האָט זיך געשלאָסן דער טראַגישער קרייז פון אַ שרייבעריש לעבן, וואָס איז אויפגעגאַנגען אין זינד און איז אומגעקומען אין פיין און אין פאַרשעמונג.

— כ'האַב געוואָלט אַרויפגיין צו יידן, נאָר די גוים רופן צוריק אַראָפּ

— די דאָזיקע ווערטער זיינע קלינגען אין מיינע אויערן און איך באַגרייף וואָס אַמאָל מער זייער סימבאָלישן זין, בעת איך טראַכט וועגן דעם קרבן פון סאָוועטישן לעבן און סאָוועטישן טויט — איציק פעפער...

לייב קוויטקא

לייב קוויטקא

אויב צווישן די יידישע שרייבער אין רוסלאַנד איז געווען אַ מענטש. וואָס זיין טריישאַפּט צום סאָוועטישן רעזשים איז געשטאַנען אויסער יעדן ספק, איז דאָס געווען דער דיכטער לייב קוויטקאָ.

איך האָב אין מיינע וואַנדערונגען איבער די לענגען און ברייטן פון רוסלאַנד — פון בוג ביז אַמו־דאַריאַ און פון די פּאַלעסיער בלאַטעס ביז צו די וואַלגער סטעפעס — באַגעגנט זייער ווייניק מענטשן, וואָס זאָלן אין פרט פון אויפריכטיקער איבערגעגעבנקייט צו דער סאָוועטישער ממשלה זיך קערן נען פאַרגלייכן מיט דעם מחבר פונעם באַרימטן ליד „אַ בריוו צו וואַראָד־שילאַוו“.

לייב קוויטקאָ האָט זיך צווישן דעם רוב יידיש־סאָוועטישע שרייבער אויסגעטיילט מיט צוויי זאַכן: ער איז געווען אַן אָנהענגער פון קאָמוניסטישן רעזשים נישט באַונס, נאָר ברצוף, און ער איז געשטאַנען שטאַל און אייזן פאַר דעם סאָוועטישן לעבנס־סיסטעם נישט נאָר בפרהסיא — ווען ער איז מיט וואַרט און שריפט אַרויסגעטרעטן אין דער עפנטלעכקייט, נאָר אויך בצינעא — ווען ער איז געבליבן אַליין אין די חדר־חדרים פון משפּחהדי־קער אינטימיטעט.

שלמה מיכאַעלס, וועלכער האָט צוליב זיין הויכן מעמד זיך געקענט דערלויבן צו מאַכן אַ גלייכווערטל, האָט אַמאָל געזאָגט:

— כּיבין זיכער, אַז קוויטקאָ טראַגט זיין „רויט־פּאַניק“ סאָוועטישן אַרדן אַפילו אויף דער נאַכט־וועש און דעם נומער פון זיין פאַרטיילעגייט־מאַציע געדענקט ער אויך אין שלאָף.

אין דער דאָזיקער הלצה איז געווען אַ שטיק אמת: קוויטקאָ האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זיין יראת־הקרעמל נישט נאָר אין גאַס און נישט נאָר אין זיין אַרבעטס־צימער, נאָר אויך אין די פיר ווינקלען פון זיין היים און אַפילו אין זיין שלאָפ־צימער.

אין דעם שווערן ווינטער פון יאָר 1944, ווען דער מאַסקווער שטאַטי־

שער סאָויעט האָט אָפּעלירט צו די איינוווינער, אַז זיי זאָלן שפּאַרן עלעק-
טריש ליכט און נישט באַנוצן קיין עלעקטרישע אייוועלעך, איז לייב קוויט-
קאָ געזעסן אין זיין אַרבעטס־צימער אַן אַנגעפּעלצטער, ווי אַ סיביריאַק, און
אַ בלויזער פון קעלט געשריבן זיינע לידער וועגן דער גליקלעכקייט פון סאָ-
וועטישן לעבן.

דאָס עלעקטרישע קיכל האָט ער באַנוצט נאָר איין מאָל אין טאָג: אין
דער דערלויבטער שעה פון פיר ביז פינף, כדי אויפצוקאָכן טיי.

מען דאַרף האָבן געווען אין רוסלאַנד און קענען דאָס סאָוועטישע לעבן
און די באַציונג פונעם סאָוועטישן מענטשן צו אַט די פאַראַרדענונגען פון
שטייגער־כאַראַקטער, כדי צו פאַרשטיין, וואָס פאַר אַ מין יוצא מן הכלל
קוויטקאָ איז געווען אין דעם דאָזיקן לאַנד, וווּ יעדער מענטש האָט געמוזט
מאַכן אַ לאַך אין געוועזן כדי צו קענען עקזיסטירן.

לייב קוויטקאָ איז געווען אַ סאַרט פיש, וואָס מען האָט אים אָפּילו אין
אַזאַ גרויס וואַסער, ווי ס'איז דאָס רוסישע לעבן, אויך זייער זעלטן באַגעגנט.
ער האָט געהערט צו דעם דאָזיקן מין געטרייע בירגער, וואָס מען האָט
זיי אָפּילו אין אַזאַ ריזיקן קאָך־קעסל, ווי עס איז דער סאָוועטנפאַרבאַנד, אויך
זייער זעלטן געטראָפן.

ער איז געווען אַן עבד הקרעמל אַלע פיר און צוואַנציק שעה פון זיין
מע־ת־לעת און ער האָט אָפּגעהיטן אַלע סאָוועטישע דינים בגופו ובנפשו.

**

וואָס אַן אמת, האָט אויך קוויטקאָ אין זיין ביאָגראַפיע, אַלס סאָוועטי-
שער אונטערטאָן, געהאַט אַ טונקעלן פּלעק.
דאָס איז געווען זיין אַנטלויפן קיין אויסלאַנד אין די יאָרן פון בירגער-
קריג.

און נישט נאָר דאָס אַנטלויפן אַליין, נאָר אויך די לידער וואָס ער האָט
דעמאָלט געשריבן.

לידער מיט דייטלעכע אַקצענטן קעגן די מענטשן פון אַקטאַבעריי-
בערקער.

די דאָזיקע זינד האָט, ווי באַוווסט, געהויערט איבער אַ סך, אַ סך יידי-
שע און נישט יידישע שרייבער אין רוסלאַנד.

קיינער פון זיי האָט אָבער פון דער דאָזיקער עבירה זיך נישט ריינגע-
וואַשן אַזוי גרינטלעך, ווי קוויטקאָ און קיינעם פון זיי האָט די סאָוועטישע
מאַכט נישט מוחל געווען דעם דאָזיקן חטא מיט אַזאַ מחילה גמורה ווי אים.
אין דער צייט ווען איך בין געווען אין רוסלאַנד, איז קוויטקאָ געווען

דער סאמע כשרסטער מענטש אין דעם אַרטיקן אַלפֿאַרבאַנדישן שרייבער־פאַרײן.

זיין פּאָזיציע ביי דער פּאַרטיי און דער רעגירונג איז געווען די סאמע זיכערסטע.

וואָרום די דאָזיקע אינסטאַנצן פון סאָוועטישן מאַכט־אַפּאַראַט, וואָס האָבן געשנאַפּט און רעקאָרדירט די פּאַרבאַרגנסטע מחשבות פון יעדן מענטש, האָבן גוט געוווּסט, אַז קוויטקאָ רעדט נישט בלויז ווי אַ פּרומער סאָוועטי־שער בירגער, נאָר אַז ער טראַכט אויך ווי אַ הונדערט־פּראָצענטיקער אָנהענגער פון דעם קאָמוניסטישן סיסטעם.

די דאָזיקע האַרמאָניע צווישן רעדן און טראַכטן, צווישן זאָגן און מיינען, איז אין רוסלאַנד געווען און געבליבן אַ גרויסע זעלטנקייט.

זי איז געווען אַ זעלטנקייט ביים פּראַסטן פּאָלק און זי איז געווען נאָך מער יקר במציאותדיק ביי דער אינטעליגענץ, אַפילו ביי דער דאָזיקער אינטעליגענץ וואָס האָט אין סאמע תוך צו פּאַרדאָנקען אירע בעסערע לעבנס־באַדינגונגען דער סאָוועטישער מאַכט און וועלכע איז אין לעצטן סך־הכל פּאַר־אינטערעסירט אין דער עקזיסטענץ פון דער דאָזיקער מאַכט.

*
*
*

אַ סך, אַ סך — ריכטיקער: כמעט אַלע יידישע שרייבער האָבן געדינט דער סאָוועטן־מאַכט, זי געלויבט, רעקלאַמירט און באַזונגען.

זיי האָבן זי באַזונגען מיט אַזאַ אייפער און התלהבות, אַז מען האָט געקענט מיינען, אַז דאָס געזאַנג קומט פון די סאמע טיפענישן פון זייערע הערצער.

זיי האָבן געזמרט און געהללט וועגן דער גרויסקייט פון לאַנד און וועגן דער אויסדערוויילטקייט פון אירע פירער מיט אַזעלכע גלויביקע קולות, אַז מען האָט געדאַרפט האָבן דאָס האַרץ פון אַ טאַטער, כדי צו ספקן אין זייער אויפריכטיקייט.

ווי פרום און ווי הייס־פּאַרגלייבט עס האָט אָבער נישט געזאָלט זיין זייער התלהבותדיקער געפרעפל, האָבן די יודע נסתרות־מאַכטהאַבער דאָך גוט געוווּסט, אַז זיי טוען עס מחמת כמה וכמה טעמים.

דער עיקר: ווייל אַנדערש קען מען נישט, ווייל אַזוי מוז מען און קיין אַנדערע ברירה איז נישט פּאַראַן.

לייב קוויטקאָ — דאָס האָבן געוווּסט די דאָזיקע, וואָס זייער אויפגאַ־בע איז געווען צו וויסן אַזעלכע זאַכן — האָט עס געטאַן נישט בלויז ווייל ער האָט געמוזט, נאָר אויך ווייל ער האָט געוואָלט.

און ער האָט געוואָלט, ווייל ער האָט דעם סאָוועטישן רעזשים ליב געהאַט.

ער איז מיט אים געווען ביז גאַר צופרידן.
און קיין שום זאַך, דאַרף מען וויסן, איז אין די אויגן פון די סאָוועטי-
שע הערשער נישט אַזוי חשוב ווי די דאָזיקע צופרידנקייט.
אַ צופרידענעם מענטש איז מען אין רוסלאַנד אַ סך זאַכן מוחל.
דאָקעגן אויף אַן אומצופרידענעם קוקט מען תמיד מיט אַ היפש ביסל
חשד.

די געוויינלעכע פּאַנאַראַמע פון סאָוועטישן שרייבער-לעבן האָט אויסגע-
זען אַזוי:

שרייבער, יודישע און נישט-יודישע, האָבן בקול-קולות געשריגן, אַז
זיי זענען גליקלעך דערמיט, וואָס זיי לעבן אין דעם לאַנד פון דער „גרויסער
סאַציאַלער רעוואָלוציע“ און זיי האָבן נישט פאַרפעלט קיין שום געלעגנהייט
אונטערצושטרייכן, אַז זיי וואָלטן זיך מיט זייערע קאַלעגן אין אויסלאַנד
נישט געטוישט פאַר קיין כל הון דעלמא.

אַבער ...

נאָך די אַלע הויכקלינגענדיקע דעקלאַראַציעס און דעקלאַמאַציעס האָבן
די מושלים פון דעסטוועגן גוט געזען, ווי דער רוב פון זיי גייט אַרום פאַר-
ביטערט און פאַרזויערט, פול מיט כלערליי טענות און תרעומות, אַז מען באַ-
עוולט זיי.

נאַטירלעך זענען די דאָזיקע טענות נישט געווען, חלילה, געווענדט קעגן
די אַנפירער פונעם לאַנד, אָדער קעגן די הויכע נאַטשאַלניקעס, וועלכע האָבן
רעפּרעזענטירט די פאַרטיי צי די ממשלה, נאָר זענען געריכט געוואָרן קעגן
דעם אָדער קעגן יענעם קלענערן באַאַמטן אין שרייבער-פאַריין, אין פאַרלאַג,
צי אין דער נאַמינירטער רעדאַקציע פון דעם ליטעראַרישן זשורנאַל.

אומעטום, בכל קצוי תבל, האָט מען נישט ליב קיין מענטשן מיט פאַר-
זויערטע פּנימער, קיין פאַרשוניען מיט קלאַגעדיקע געמיטער, קיין לייט וואָס
תמיד מאַכן זיי דעם איינדרוק, ווי אַ שיף מיט זויערמילך וואָלט זיי אונטער-
געגאַנגען, ס'הייסט: תמיד פעלט זיי עפעס און תמיד זענען זיי אין שלעכטע
שטימונגען.

און פאַרקערט: אומעטום האָט מען ליב מענטשן מיט שמייכלענדיקע
פּנימער, מענטשן וואָס פילן זיך אליין גוט און ברענגען אויך אַנדערע אַריין
אין גוטן געמיט.

אין רוסלאַנד ווערט אַבער די באַצונוג צו די דאָזיקע צוויי כאַראַקטער-
טיפּן געפורעמט נישט בלויז דורך דער סימפּאַטיע אָדער אַנטיפּאַטיע פון דער

סביבה. נאָר פון אַ שטאַטלעכן אינטערעס און פון אַן אינסטאַנץ, וואָס האָט די אויפזיכט איבער בירגערלעכער פאַרלאָזלעכקייט און פּאַליטישער כשרות. דאָרט איז אַן אומצופרידענער מענטש, אַן אומרויקער כאַראַקטער, אַ שטימונגס־פאַרשוין, נישט בלויז קיין פּראָבלעם פאַר דער פּסיכאָלאָגיע, נאָר אויך פאַר דער פּאַליציי.

איז דאָס דערפאַר, ווייל דאָרט ווייסט מען, אַז אויף דעם באַדן פון כאַ־ראַקטער־אומצופרידנקייט קענען געדייען אַזעלכע אַפּאַזיטאַרישע פּלאַנצן, וואָס זענען געפערלעך פאַר דער מאַכט?

איז דאָס דערפאַר, וואָס די מושלים פון רוסלאַנד ווילן, ווי אַלע טיראַ־נען, אַז זייערע אונטערטאַנען זאָלן פאַר זיי נישט בלויז מורא האָבן, נאָר אויך ליב האָבן?

דערפאַר, וואָס זיי ווילן, הייסט עס, אַ געטריישאַפט נישט מיראה, נאָר מאהבה?

די דאָזיקע פּראָגעס וועלן מיר דערווייל לאָזן אָפּ, ווייל די ענטפּערס אויף זיי זענען נישט קיין גאַנץ זיכערע. זיכער איז אָבער יא, אַז לייב קוויטקאָ האָט געדינט דער סאָוועטישער מאַכט מאהבה און אַז די דאָזיקע אהבה האָט אים געגעבן דאָס אילוזאָרישע גליק פון יעדער גרויסער פאַרליבטקייט.

**

קוויטקאָ איז געווען אַ סאָוועטישער חסיד נישט דערפאַר, ווייל ער האָט געוואָלט ביי עמיצן נושאַחן זיין, נאָר ווייל דאָס סאָוועטישע לעבן האָט ביי אים נושאַחן געווען.

עס איז אים ווירקלעך געפעלן געוואָרן.

ער האָט זיך געפילט דערין גוט.

און דאָ קומט אַ מאַדנער פאַראַדאַקס, וואָס מוז אומבאַדינגט אונטערגע־שטראַכן ווערן.

אין תוך גענומען האָבן אַלע, און אויך די סאָוועטישע פאַרש־אינסטאַנצן, געוויסט אַז ווען אין רוסלאַנד וואָלט געווען אַן אַנדער מאַכט, וואָלט קוויטקאָ זיך אויך געפילט גוט.

נאָך מער: אַפילו ווען ער געפינט זיך נישט אין רוסלאַנד, נאָר אין אַ קאַפיטאַליסטיש לאַנד, וואָלט אים דאָרט אויך אַלץ געפעלן געוואָרן.

ווי אומוואַרשיינלעך דאָס זאָל נישט אויסזען, איז דאָס אָבער כלל נישט געווען קיין חסרון אין די אויגן פון די סאָוועטישע מאַכטהאַבער.

וואָרום די מושלים פון רוסלאַנד — דאָס איז כדאי צו וויסן און צו גע-
דענקען — זוכן שוין לאַנג נישט ביי זייערע בירגער קיין לאַיאַליטעט און
איבערגעגעבנקייט, וואָס קומט פון קאָפּ, ס'הייסט: פון טעאָרעטישער איבער-
צייגונג. זיי זוכן און ווילן אַ לאַיאַליטעט און אַ געטריישאַפט, וואָס קומט
פון בלוט, בעסער געזאַגט: פון כאַראַקטער.

טאַקע דערפאַר האָט מען דאָרט אַזוי פיינט געהאַט די אַלערליי קאָמו-
ניסטישע רעוואָלוציאַנערן, וואָס האָבן געמוזט אַנטלויפן פון זייערע היים-
לענדער און זוכן שוין אין רוסלאַנד.

די דאָזיקע בונטאַרן, וואָס זייער אומרויקער כאַראַקטער האָט זיי גע-
טריבן צו רעוואָלוציאַנערער, דיווערסיווער טעטיקייט אין זייערע לענדער, זע-
נען אויך אין רוסלאַנד באַטראַכט געוואָרן ווי אַן אומזיכערער עלעמענט און
זייער סוף איז געווען: מאַסנהאַפטע ליקוידאַציע אין די קעלערן פון דער
געהיים־פּאָליציי, אָדער אין די אַרבעטס־לאַגערן פון סיביר.

רעוואָלוציאַנערן, קאָמוניסטישע בונטאַוושטיקעס, האָט רוסלאַנד גע-
וואַלט האָבן אין דרויסן, אין די קאַפיטאַליסטישע לענדער, אָבער נישט ביי זיך.
ביי זיך האָט זי געוואַלט האָבן רוּיקע סטאַטעטשנע בירגער, בירגער וואָס
זייער באַצייגונג צו דער ממשלה איז נישט קיין פּראָדוקט פון טעאָרעטישע איי-
בערצייגונגען און פּראַגראַמען, נאָר פונעם ווילן צו לעבן אונטער אַלע באַ-
דינגונגען.

זי האָט געוואַלט האָבן בירגער, וואָס זייער אימתא דמלכותא זאָל זיין
אַזוי גרויס, אַז זיי זאָלן די דאָזיקע אימה אפילו סובלימירן אין אַ מין ליב-
שאַפט צום האַר, אין אַ מין אהבתי את אדוני, ס'הייסט: אין אַן אמתער
שקלאַפּן־פּסיכיק.

לייב קוויטקאָ איז געווען אַזאַ מין בירגער. ער איז דאָס געווען מיט אַלע
רמ"ח אברים פון זיין גוף און מיט אַלע נשמה־פעדעם פון זיין כאַראַקטער.

**

קוויטקאָ אין אין זיין כאַראַקטער געווען אַ מענטש וואָס פילט זיך אר-
מעטום גוט.

אפילו אין דער ביטערסטער לעבנס־סיטואַציע האָט ער געקענט אַרויס-
זויגן אַפטימיסטישן האַנדיק פאַר זיין געמיט־צופרידנקייט.

אים איז נישט לייכט געווען אַריינצוברענגען אין מרה־שחורה און אין
צווייפל און אים איז שוין גאָר שווער געווען אַרויסצושטויסן פון זיין זאַטן,
אַפטימיסטישן גלייכגעוויכט.

ער האָט זיך געהאַט זיין אייגענע טעאָריע מיט וועלכער ער איז אויס-
געקומען זיין וועלט.

ווען עס איז געשען עפעס אַן אומאַנגענעמע זאַך, וואָס מען האָט מורא
געהאַט, אַז זי וועט ברענגען נאָך ערגערע קאַנסעקווענצן, פלעגט ער טענהן:
— וואָס דאַרף מען זיך אויסלייגן אַלץ צום שלעכטן? עס איז דאָך אַ

סך בעסער, אַז מען לייגט זיך אויס דאָס געשעענע צום גוטן.
ער האָט, אַפּנים, נישט אָנערקענט, אַז געשעענישן קענען האָבן זייער
אייגענעם אַביעקטיוון אינהאַלט. ער האָט געהאַלטן, אַז דער אינהאַלט פון די
געשעענישן ווערט באַשטימט דורך דעם פירוש וואָס מיר מאַכן אויף זיי.
און וויבאַלד אַזוי, איז דאָך שוין קלאַר, אַז „ס'איז בעסער“ צו מאַכן אַ
גוטן פירוש.

מען דאַרף דערפון נישט דרינגען, אַז קוויטקאָ איז, חלילה, געווען אַ
נאַר, אַ לייכטזיניקער, אָדער אַ מענטש, וואָס אים גייט גאַרנישט אָן און יע-
צעמס צרות דערגייען אים נאָר ביז צום קנעפל פונעם זשילעט.

דאָס איז ער בשום-אופן נישט געווען.
ער איז געווען אַ קלוגער מענטש און אַ גוטער מענטש און האָט פאַר-
מאַגט אַ סך האַרץ פאַר יענעם ליידן.

ער איז אָבער געווען אַ מענטש מיט אַ סך בטחונדיקער אמונה און ער
האַט געגלייבט, אַז ווי שלעכט עס זאָל איצט נישט זיין, וועט אַלץ זיך אויס-
לאָזן צום גוטן.

די דאָזיקע אמונה האָט אים געראַטעוועט.
פאַרטשעפעט מיט ציין און נעגל אין דעם דאָזיקן אמונה-ברעט איז ער
געשווומען אויף דעם צעשטורעמטן ים פון סאָוועטישן לעבן מיט אַזאַ גוט
געמיט, ווי ער וואָלט געמאַכט אַ לוסטרייזע אויף אַ שיף, וואָס איז באַוואַרנט
קעגן אַלע בייזע ווינטן און איז דערצו נאָך פול מיט קאַמפאַרט און די בעסטע
באַקוועמלעכקייטן פאַרן מענטשן.

ס'זענען דאָ אַזעלכע וואָס זאָגן, אַז דער גורל פון יעדן מענטש ליגט אין
זיין כאַראַקטער. אויב מען נעמט אַן די דאָזיקע הנחה ווערט שוין קלאַר פאַר-
וואָס לייב קוויטקאָ איז זיין גאַנץ לעבן — ביז צו די טרויעריקע געשעענישן
אין יאָר 1948 — געווען דאָס וואָס מען רופט אָן: אַ בר-מזל.

די ראַל פון די „וואַזווראַשטשענצעס“, די שרייבער וואָס זענען בעתן
בירגערקריג אַנטלאָפן קיין אויסלאַנד און זענען שפעטער צוריקגעקומען קיין
רוסלאַנד, איז אַ לאַנגע צייט געווען גענוג שווער. און הגם מען האָט זיי פאַר-

לאקט מיט דעם צוואג, אז מען וועט פארגעסן אלע זייערע חטאים, האט מען זיי דאך געהאלטן אויפן אויג און מען האט זיי ביי יעדער געלעגנהייט דער-מאנט זייער אנטלויפן פון דער רעוואָלוציע.

און האט מען עס נישט געטאָן דירעקט, האט מען עס זיי געגעבן צו פילן אויף אַן אומדירעקטן אופן.

פריץ מאַרקיש פלעגט אַלעמאָל ליב האָבן צו דערציילן, אז ליטוואַקאָוו האט זיך געטשעפעט אפילו צו די בענדלעך פון זיינע שיך. ס'הייסט: אפילו אין דעם אופן ווי ער, מאַרקיש, האט זיך געקליידט, האט ליטוואַקאָוו אויס-געפונען השפעות פון דער ברוזשואַזער דעקאָדעניץ.

אפילו דעמאָלט ווען מאַרקיש האט זיך שוין געדרוקט אין דער „פראַוו-דאָ“, אין דעם צענטראַל-אַרגאַן פון דער קאָמוניסטישער פאַרטיי, וואָס דאָס האט געהייסן, אז ער איז דער פאַעטישער אָפיציאַז פון דער ראַטלענדישער מלוכה, האָבן נאָך אַ סך געטענהט, אז מען פילט אין זיין שאַפן דעם „דוך“ פון די וואַרשעווער קאַפּענען און פון די קאַפיטאַליסטישע קיבעצאַרניעס.

איין קוויטקאָוו האט מען זיין אַנטלויפן קיין אויסלאַנד קיינמאָל נישט פירגעהאַלטן און מען האט עס כמעט ווי פאַרגעסן.

מען האט אים, נאַטירלעך, פון צייט צו צייט אַביסל געשמיסן, אָבער מען האט אים קיינמאָל נישט געטרייבערט די אַדערן אַזוי ווי אַ סך אַנדערע. און אפילו אַז מען האט אים געשמיסן, האט מען אים אָבער קיינמאָל נישט אָפּגעשמיסן און וואָס נאָך וויכטיקער — מען האט אים קיינמאָל נישט דערבראַכט צו דער לאַגע, אַז ער זאָל זיך אַליין דאַרפן אָפּשמייסן.

קוויטקאָוו האט זיך זייער זעלטן געפונען אין אַ מצב אין וועלכן ער זאָל געצווונגען זיין זיך אַליין צו געבן מלקות.

דאָס איז געווען אַ פּריווילעגיע, וואָס נאָר געציילטע האָבן צו איר זוכה געווען.

**
*

לייב קוויטקאָוו איז אויך געווען אייגער פון די ערשטע יידישע שרייבער אין רוסלאַנד, וואָס איז גאָר גיך באַרימט געוואָרן ביים נישט-יידישן לייענער. באַרימט געוואָרן איז ער מיט זיינע קינדער-לידער.

זיין ליד „אַנאַ וואַנאַ בריגאַדיר“ איז איבערגעזעצט געוואָרן אויף אַלע שבעים לשונות פון סאָוועטישן פעלקער-געזעמל.

זיין ליד „אַ בריוו צו וואַראַשילאַוו“ איז אַריין אין אַלע סאָוועטישע שול-כרעסאַמאַטיעס. מען האט עס געלערנט אין סיי וועלכער שול אין רוס-לאַנד און אין אַ געוויסן זין איז עס געוואָרן דער סאָוועטישער „מודה אַני“, וואָס יעדעס שול-קינד אין סאָוועטרוסלאַנד האט אומבאַדינגט געדאַרפט קענען.

סיי די קינדער פון דעם פיל-פעלקערדיקן סאוועטנפארבאנד, סיי זייערע לערער האבן קיין אנונג נישט געהאט, אז די דאזיקע לידער זענען אנגעשריבן געווארן אויף יידיש. זיי האבן אבער יא געוואוסט, אז די דאזיקע לידער האט געשריבן דער דיכטער לעוו קוויטקא.

קוויטקאס קינדער-לידער פלעגן דערשיינען אין צענדליקער שפראכן, אילוסטרירט פון די בעסטע צייכענער און מיט מעלאדיעס וועלכע ס'האבן צו זיי אנגעשריבן די באקאנטסטע מוזיקער.

זייער זעלטן פלעגן אבער די דאזיקע לידער דערשיינען אויף יידיש. ווען קוויטקא האט עולה לגדולה געווען מיט זיינע קינדער-לידער זענען אין רוסלאנד שוין כמעט נישט געווען קיין יידישע שולן.

אין יידיש פלעגן דערשיינען קוויטקאס לידער פאר דערוואקסענע. די א לידער האבן אבער שוין נישט געהאט דעם דאזיקן דערפאלג, וואס זיינע קינדער-לידער.

**

ס'איז אפשר כדאי עפעס צו זאגן וועגן דעם אופן ווי קוויטקא האט געשריבן.

ער האט געהאט א טבע צו שרייבן מיט א בלייער אויף קליינע שטיקע-לעך פאפיר. די שטיקעלעך פאפיר האבן געהאט די פארשיידנסטע פארמען און זענען געווען פון די פארשיידנסטע סארטן.

זיין פרוי, בעטי, פלעגט שפעטער די שטיקלעך פאפיר צונויפקלייבן, דורכקלייענען און אפקלייבן. דאס וואס איז לויט איר מיינונג געווען גוט, פלעגט זי איבערגעבן די רוסישע איבערזעצער. דאס וואס איז נאך נישט ראוי גע-ווען געדרוקט צו ווערן, פלעגט זי אים צוריק געבן צום איבערארבעטן.

אויף דעם באדן פלעגן תמיד צווישן זיי פארקומען קליינע אמפערייען. קוויטקא האט נישט ליב געהאט זיך אומצוקערן צו אן אנגעשריבענער זאך און ער פלעגט איר וועלן דערווייזן, אז דאס אנגעשריבענע איז גוט און פא-דערט נישט קיין באארבעטונג. בעטי איז אבער געווען אומברחמנותדיק און זויפל קוויטקא האט זיך נישט געבלאזן און געברוגזט, האט עס אים גאר-נישט געהאלפן; ער האט געמוזט די אנגעשריבענע שורות נאכאמאל און נאכאמאל איבערמאכן.

בכלל האט דאס פארפאלק געלעבט צווישן זיך זייער גוט און איינער האט געקוקט דעם אנדערן אין די אויגן אריין. אין פרט פון קריטיק איז אבער בעטי געווען זייער שטרענג. איר געשמאק און איר אורטייל איז געווען דע-צידירנדיק. קוויטקא פלעגט זיך בעטן; בעטי, וואס ווילסטו? ס'איז דאך א

ווייל ליד. בעטי אָבער האָט זיך נישט געלאָזט דערבעטן און זי האָט אויס-
געפירט דאָס וואָס זי האָט געוואָלט.

אין תוך אַריין איז אָבער קוויטקאָ געווען זייער צופרידן פון בעטיס
שטרענגשאַפט און פון איר עקשנות.

— ווען נישט בעטי — פלעגט ער זאָגן — וואָלט איך קיינמאָל נישט
געקענט צונויפשטעלן קיין בוך צום דרוקן.

**

קוויטקאָ האָט געהאַט איינעם, אָדער צוויי שטענדיקע רוסישע איבער-
זעצער, וועלכע בעטי פלעגט געבן דעם יידישן כתב־יד, אָן איבערגעשריבענעם
דורך איר האַנט, און זיי פלעגן די יידישע לידער איבערזעצן אויף רוסיש. פון
רוסיש פלעגט מען די לידער שוין שפעטער איבערזעצן אויף אַנדערע שפראַכן.
נישט אָנגעבנדיק, פאַרשטייט זיך, פון וועלכן אַריגינאַל.

אין דער צייט וועגן וועלכער איך שרייב איז קוויטקאָ געווען איינער פון
די דריי־פיר גרויסע שרייבער פאַר קינדער אין רוסלאַנד.

ס'איז אַפילו אומגעגאַנגען אַ וויק, אַז די צוויי רוסן, קאַרנעי טשוקאַוסקי
און סערגיי מיכאַלקאָוו, האָבן נישט געקענט צווישן זיך דורכקומען ווער פון
זיי, ס'איז דער גרעסטער, האָבן זיי באַשלאָסן, אַז דערווייל זאָל דער ייד קוויט-
קאָ בלייבן דער גרעסטער.

ביי זיין גאַנצער גרויסער פאַפּולאַריטעט איז אָבער קוויטקאָ נישט גע-
ווען קיין גאַלדשפינער און ער האָט אין אַ געוויסן זין געלעבט זייער באַשיידן.
ער האָט געוווינט אין אַ דירה אויף דער געדיכט־באַפעלקערטער און
שמוציקלעכער מאַלאַראַסעיקאַ. אין דער דירה האָבן געוווינט נאָך צוויי משפּ-
חות. די קיך און דער טואַלעט זענען געווען בשותפותדיקע.

אין דער דאָזיקער טונקעלער דירה האָט קוויטקאָ פאַרנומען צוויי ציי-
מערן: איינס אַ גרעסערס, וואָס איז געווען אי זיין אַרבעטס־קאַבינעט, אי זיין
שלאַפֿציםער, און איינס אַ קלענערס, וואָס האָט בייטאַג געדינט ווי אַן עס-
צימער און ביינאַכט האָט עס זיך פאַרוואַנדלט אין אַ שלאַף־שטוב פאַר זיין
טאַכטער, די שיינע עטעלע.

אַ געוויסע צאָל יידישע שרייבער אין מאַסקווע האָט געהאַט בעסערע
דירות פאַר קוויטקאָ.

די מערסטע האָבן אָבער אַפילו אַזעלכע דירות אויך נישט געהאַט.

סיי ווי — פאר מאַסקווע איז קוויטקאס דירה געווען אַ גאַנץ נישקשה-דיקע.

דער עיקר — קוויטקאָ איז מיט איר געווען ביז גאַר צופרידן. און נישט בלויז מיט דער דירה, נאָר מיט זיין גאַנץ לעבן.

**

קוויטקאָ האָט געהאַט אַ טייערע טבע; ער האָט קיינמאַל נישט געקוקט צו די וועלכע ס'איז בעסער, נאָר צו די וועלכע ס'איז ערגער. ער איז דעריבער פטור געווען פון דעם קנאה-געפיל, וואָס פאַרסמט אַ סך מענטשן די נשמה.

ווי יעדער מענטש מיט אַזאַ כאַראַקטער האָט ער זיך איינגעשפּאַרט אַ סך ליידין, צרות און האַרץ-עסענישן.

זיין צופרידן מיט דעם וואָס מען האָט איז אומעטום אַ גרויסע ברכה. קוויטקאָ איז אַבער נישט געווען דאָס וואָס מען רופט אָן: אַ מסתפק במועת. ער איז נאָר געווען אַ מענטש, וואָס האָט אַזוי הנאה געהאַט פון דעם וואָס ער האָט, אַז ער האָט זעלטן געטראַכט פון דעם וואָס אַנדערע האָבן. דאָס האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר זייער באַקוועם, בפרט אין רוסלאַנד. אויב זיין אשת-חיל, בעטי, פלעגט אַמאָל, ווי ס'איז דער דרך פון געווי-סע פרויען, אַ מורמל טאָן וועגן דער אויפטוערישקייט פון זיינע אַנדערע קאַלעגן, פלעגט ער זיך ביי איר בעטן:

— בעטי, וואָס דאַרפסטו זיך אַנמאַכן עגמת נפש? ס'איז דאָך אונדז קיין עין הרע גאַנץ וויל. אַ סך איז ערגער פאַר אונדז און זיי שווייגן פון דעסטוועגן.

קוויטקאָ האָט כסדר געדענקט, אַז אַנדערע איז ערגער פאַר אים.

האָט ער דעריבער תמיד געלעבט מיטן געפיל פון דאַנקשאַפט דערפאַר וואָס אים איז נישט ערגער, נאָר בעסער.

קוויטקאָס צופרידנקייט האָט געהאַט אין זיך סיי די זאַטע באַגרענעצט-קייט פון דער פליג, וואָס שפּאַצירט אַרום איבער דעם שטיק קעז און איז פול מיט בענטשונג פאַר די העכערע כוחות, וועלכע האָבן איר באַשערט אַזאַ מחיה, סיי די פילאַזאָפישע דעהויבנקייט פון אַ דיאַגענעס, וואָס איז גליק-לעך מיט זיין פאַס, ווייל ער ווייסט אַז אויב מען האָט נישט קיין אינערלעכע רו העלפן קיין פאַלאַצן אויך נישט.

**

קוויטקאָ איז געווען זייער אַ גראַדליניקער מענטש און ער האָט זיך איינגעשטעלט זיין לעבן פונקט אַזוי גראַדליניק און נישט קאָמפּליצירט ווי ער אַליין איז געווען.

דווקא אין רוסלאַנד איז דאָס געווען זייער אַ שווערע זאַך. דווקא דאָרט האָבן נישט קיין סך דאָס געקענט.

אין רוסלאַנד, פונקט ווי אין אַ סך אַנדערע לענדער פון דער היינטיקער וועלט, ווערט דער מענטש כסדר געטריבן אַרויף אָדער אַראָפּ.

ער קען נישט שטיין אויף אַן אָרט, ער איז אין דער כסדרדיקער באַוועגונג פון די עולים ויורדים־כוואַליעס.

אין ערגעץ איז אָבער דאָס אַראָפּפאַלן פון די מענטשן, וואָס רייסן זיך אַרויף, נישט אַזוי גרויזאַם ווי אין רוסלאַנד.

דאָרט האָט מען דרך־אַרץ פאַר מענטשן מיט אַקטיווע נאַטורן, מען האָט אָבער פאַר זיי אויך צוביסלעך מורא.

מען דערמוטיקט זיי ביז אַ געוויסן גראַד, מען סטימולירט זייער ענערגיע, אָבער מען גיט אויף זיי באַזונדערס אַכטונג און ביי דעם קלענסטן דורכפאל שיקט מען זיי צום טייוול.

אין ערגעץ צאָלט דער מענטש נישט אַזוי טייער פאַר זיינע דורכפאלן ווי אין רוסלאַנד.

ער צאָלט אָפטמאַל מיט יאָרן־פאַרשיקונג פאַר עטלעכע חדשים גדולה אויף אַן אַנפירנדיקן אַמט.

בכלל האָט מען דאָרט מורא פאַר די טעמפּעראַמענטן, וואָס ווילן זיך און וואָס מוזן זיך אַרויסהייבן.

מען שרעקט זיך דאָרט זייער שטאַרק פאַר די וואָס ווילן איבערשטייגן אַנדערע.

וואָרום אַ גרויסע מאַסע פון אימפעטיקע איבערשטייגערס קען באַשאַפן אַן אומזיכערע סיטואַציע, קען שפייזן כלערליי אַפּאָזיציעס און קען אַמאַל זיך אויך פאַרוואַנדלען אין אַן אַרגאַניזירטן בונט.

דערפאַר ציטערט מען אין רוסלאַנד צום שטאַרקסטן.

היט מען דאָרט דעם אַמביציעזן כאַראַקטער מיט טויזנט אויגן.

אַזאַ איינעם וואָס די אַמביציעס שטופן אים אַרויף, העלפט מען אין אַ געוויסן זין בכיוון צו צו זיין אויפשטייג. מען לאַזט אים אָבער אַרויס אויף אַ גליטש, כדי ער זאָל וואָס גיכער פאַלן.

זיין פאַלן ווערט אויסגענוצט, אי אויף אַפּצושרעקן זיין סביבה, אי אויף

צו געבן איר די דאָזיקע סאַטיספאַקציע, וואָס יעדע דורכשניטלעכקייט האָט, ווען זי זעט ווי דער נישט-דורכשניטלעכער ברעכט רוק און לענד.
 דאָך איז דאָס לעבן פון דער מערהייט דאָרט אַזוי גרוי און שווער, אַז מאָסן יחידים שטעלן באַדיי איין זייערע קעפּ, כדי זיך אַביסל אַרויסצו-הייבן איבער דעם רביים.
 און הייבט זיך איינער אַרויס, מוז ער שוין גיין העכער.
 אויב נישט פאַלט ער נאָך נידעריקער ווי ער איז פּריער געווען.

**
 *

לייב קוויטקאָ איז אין דעם פּרט געווען אַ גליקלעכער אויסנאַם.
 ער האָט נישט געדאַרפט קלעטערן אַרויף, אין דער מורא, אַז אויב נישט וועט ער פאַלן אַראָפּ.
 ער האָט געקענט הנאה האָבן פון זיין דערגרייכונג און נישט ציטערן, אַז מען וועט זי אים צונעמען.
 דאָס האָבן נישט געקענט, נישט מאַרקיש, נישט פעפּער, נישט אַ סך אַנדערע.
 זיי, אַז זיי האָבן אַ טאָג נישט געבליצט, האָט זיך זיי געדאַכט, אַז זיי זענען שוין פאַרלאָשן.
 האָבן זיי זיך אויפגעגעסן לעבעדיקערהייט און געזוכט כלערליי תּחבּו-לות, כדי מען זאָל זיי נישט פאַרגעסן.
 קוויטקאָ האָט דאָס אַלץ נישט געדאַרפט. זיין דערפּאָלג האָט געברענט מיט אַ גלייכמאַסיק ליכט.
 מיט דעם ליכט פון אַ בר-מזלדיקן מענטשן.
 מיט דעם ליכט פון אַ מענטשן, וואָס זיין מזל איז געווען זיין אייגענער כאַראַקטער.

— 3 —

פון די אַלטע, אַלטע צייטן איז צו אונדז דערגאַנגען אַ משל וועגן אַ פּוקס, וואָס אַז ער קען נישט דערגרייכן די וויינטרויבן צו וועלכע ער האָט שטאַרק חשק, טענהט ער איין מיט זיך אַליין, אַז די וויינטרויבן טויגן נישט, ווייל זיי זענען מסוכן זויער.
 דעם דאָזיקן משל האָט אויסגעטראַכט אַ מענטש, וואָס איז גאַרנישט געווען קיין נאַר.
 דער בעל משל האָט גוט געקענט די בן-אדמדיקע טבע און ער האָט גע-וויסט, אַז עס זענען פאַראַן אַ סך מענטשן, וואָס אַז זיי קענען נישט דער-

גרייכן דאָס וואָס זיי ווילן, ריידן זיי זיך איין, אַז זיי ווילן גאַרנישט דערגרייכן. אַנדערע ווידער, אַז זיי קענען נישט ענדערן זייער לעבן, ריידן זיי זיך איין, אַז זייער לעבן איז גוט און עס טאָר גאַרנישט געענדערט ווערן.

אַ סך, אַ סך מענטשן אין רוסלאַנד זאָגן אזוי אַרום „יאַ“ צום אַרטיקן לעבן, ווייל זיי קענען דערצו נישט זאָגן קיין „ניין“, דאָס מיינט: זיי זאָגן „יאַ“, ווייל זאָגן „ניין“ איז זייער געפערלעך. זיי זאָגן אָבער בשום אופן נישט דאָס, וואָס זיי טראַכטן און אַז זיי טראַכטן, טראַכטן זיי נישט דאָס וואָס זיי ווילן, נאָר דאָס וואָס אַנדערע ווילן.

זאָגן איינס און טראַכטן עפעס אַנדערש איז אומעטום פאַלשקייט, גניבת הדעת, צופאַסלעריי.

לייב קוויטקאָ האָט געזאָגט אַ הויכן „יאַ“ צום סאָוועטישן לעבן, ער איז אָבער בשום אופן נישט געווען קיין צופאַסלער, קיין פאַלשער מענטש. ער האָט קיינעם נישט גענאָרט.

איב ער האָט עמיצן גענאָרט, האָט ער גענאָרט נאָר זיך אַליין. אָבער דאָס איז געווען אַזאַ מין אָפּנאָרעריי, וואָס קען נישט קוואַליפֿיר צירט ווערן ווי קיין פאַלשקייט, וואָרום אין סאַמע תוך האָט ער דאָך געזאָגט דאָס וואָס ער האָט געגלויבט.

עס איז געווען אַן אָפּנאָרעריי פון פאַרבלענדטקייט. אַן אָפּנאָרעריי פון פאַרנאָרטקייט.

מיט דער דאָזיקער אָפּנאָרעריי לעבט דער שכיב מרע אין זיין טויטלעך כּער קראַנקייט.

דורך דער דאָזיקער בלינדקייט זעט נישט דער פאַרליבטער ווי ער ווערט פאַראַטן.

אַך און וויי וואָלט געווען דעם קראַנקן, ווען ער ווערט מיטאַמאָל באַ-ווסטזיניק וועגן דער געפערלעכקייט פון זיין קרענק.

וויסט און טרויעריק וואָלט געווען דעם פאַרליבטן ווען ער דערוווסט זיך מיטאַמאָל דעם אמת וועגן זיין געליבטע.

אַ סך, אַ סך מענטשן אין רוסלאַנד האָבן דעם דאָזיקן אמת יאָ געזען. זיי האָבן אים געזען און שלום געמאַכט מיטן געדאַנק, אַז אַנדערש קען נישט זיין.

קוויטקאָ וואָלט מיט אַזאַ געדאַנק קיינמאָל נישט שלום געמאַכט. ער איז געווען צו ערלעך דערויף.

ווען ער, קוויטקאָ, וואָלט דערווען דעם אמת, וואָלט ער בשום אופן נישט געקענט לעבן אין פאַלשקייט. ער וואָלט אומגעקומען. מיליאָנען זענען אזוי אַרום אומגעקומען.

זיין גליק איז אָבער געווען דאָס, וואָס ער האָט נישט דערזען דעם אמת.
און ער האָט דעם שוואַרצן ליגן אָנגענומען פאַר אַ פאַרביקער גאַלדענער וואַר.
דאָס האָט אים אַ לאַנגע צייט געראַטעוועט.

**

פאַרוואָס אָבער האָט קוויטקאָ, וועלכער איז געווען גאַרנישט קיין גאַריי-
שער ייד, נישט דערזען דעם אמת?

דערין איז שולדיק געווען זיין כאַראַקטער, וואָס האָט נישט פאַרטראַגן
קיין קאַנפליקטן מיט זיך און מיטן אַרום און וואָס האָט געהאַט אַ גוואַלדיקן
אַפשיי פאַר יעדער מאַכט און פאַר יעדן כוח.

מען זאָגט, אַז דער ווילן איז דער פאַטער פונעם געדאַנק. וואָס אָבער איז
די מאַמע פונעם ווילן, וואָס געבוירט די געדאַנקען?
בנוגע קוויטקאָן קען איד זאָגן, אַז די מוטער פון זיין ווילן צו באַרעכ-
טיקן דאָס אַלץ, וואָס ס'איז געשען אין רוסלאַנד, איז געווען דער באַוווסטזיין.
אַז די דאָזיקע געשעענישן ווערן דיקטירט פון אַ מאַכט, וואָס איז שטאַרקער
פון אים.

וואָרום שטאַרקייט האָט פאַר קוויטקאָן אויך געמיינט: גערעכטיקייט.
מען קען האָבן טענות צו קוויטקאָן פאַר דעם דאָזיקן טעות, אָבער מען
מוז מודה זיין, אַז דער דאָזיקער טעות איז דורך אים געמאַכט געוואָרן ער-
געצווו אין די קעלערן פון זיין אונטערבאַוווסטזיין, באַגינסטיקט דורך זיין
כאַראַקטער און דורך זיין אינסטינקט צו לעבן אַ זאָט און צופרידן לעבן. מען
דאַרף דערביי געדענקען, אַז אין די העכערע שטאַקן פון זיין באַוווסטזיין איז
ער אין זיינע טראַכטונגען און געדאַנקען געווען ערלעך און אים זענען דעריי-
בער פרעמד געווען די סתירות, וועלכע האָבן צעריסן די נשמות פון די אַנ-
דערע סאָוועטישע שרייבער.

קוויטקאָס ערלעכקייט, אין דער ספּערע פון זיין באַוווסטזיניק לעבן,
האָט קיינער נישט געקענט לייקענען.
די דאָזיקע ערלעכקייט האָט אַ סך זאַכן פאַרענטפּערט און זי האָט אויף
אַ סך טוונגען זיינע מכּפּר געווען.
צוליב דער דאָזיקער ערלעכקייט האָבן מיר אַ סך, גאַר אַ סך אים מוחל
געווען.

**

כ'געדענק די שווערע טעג פון יאָר 1942 אין אַלמאַ אַטאַ. דער דייטש
איז געגאַנגען פאַרויס אויף אַלע פּראַנטן און ער איז שוין געווען ביים קאַס-

פישן ים — ביי די שוועלן פון דער געגנט, ווו מיר האָבן זיך דעמאָלט גע-
פונען.

אָודאי זענען מיר אַלע געווען פאַרצווייפלט און אונדז האָט זיך אויס-
געדאַכט, אַז דער הימל וועט זיך אַט־אַט אַראַפלאָזן צו דער ערד.
טויזנטער קילאָמעטערס זענען מיר אַנטלאָפן אין בהלה פאַר היטלערס
חיילות און די דאָזיקע חיילות האָבן אונדז נאַכאַנאַנד נאַכגעיאָגט.

און אַט שטייען זיי שוין פאַר די טויערן פון קאַווקאַז. נאָך אַ טאָג און
נאָך אַ טאָג און זיי וועלן אַ פלייץ־טאָן איבער די שטרעקעס פון צענטראַל-
אַזיע.

פון דאָרט וועט שוין נישט זיין ווו צו לויפן.

פון דאָרט וועט שוין קיין אַנטרינונג נישט זיין.

צוויי הונדערט קילאָמעטער זענען מיר דעמאָלט געווען פון דער כינע-
זישער גרענעץ.

אַבער אויף יענער זייט פון די הויכע גרענעץ־בערג האָט מען געדאַרפט
וואַנדערן זעקס הונדערט קילאָמעטער דורך אַ טויטן מדבר ביז צום ערשטן
מענטשלעכן ישוב אויף דער כינעזישער ערד.

און כדי צו דערגיין פון דעם דאָזיקן ישוב ביז צו אַ כינעזישער שטאָט,
האָט מען געדאַרפט האָבן אַנגעגרייט צען פאַר רעזערוו־פיס.

אין אַנבליק פון אַט די טרויעריקע פערספעקטיוון זענען מיר טאָג און
נאַכט אַרומגעגאַנגען דערשלאָגענע, נערוועזע, פאַרצווייפלטע.

איין קוויטקאָ האָט זיך געהאַלטן איין־פעסט.

ער האָט נישט געשטעקט די נאָז אין די לאַנד־קאַרטעס, נישט געציטערט
איבער די קילאָמעטער פון דייטשן פאַרויסמאַרש. ער האָט אויסגעהערט די
מיטטיילונג פון דער סאָוועטישער אינפאָרמאַציע־ביוראָ און געזאָגט:

— איר וועט זען, קינדער, ס'וועט זיין ווויל.

„וויל“ איז געווען קוויטקאָס באַליבסטע וואָרט. אַ ליד אַז עס איז
אים געפעלן געוואָרן, איז עס געווען אַ ווויל ליד. אַ מאַכל, אַז ס'האָט אים
געשמעקט, איז עס געווען אַ ווויל מאַכל. אַ מענטש, וואָס האָט אויף אים
געמאַכט אַ גוטן איינדרוק, איז געווען אַ וווילער מענטש און אַ סיטואַציע,
ווען דער חלף איז נאָך נישט געלעגן אויפן האַלדז, איז געווען ווויל און אַפילו
זייער ווויל.

און אַז די לאַגע איז אויפן מאַמענט שוין נישט געווען אַזוי ווויל, האָט
קוויטקאָ זיך נאָך אַלץ געטרייסט און געטענהט, אַז ס'וועט זיין ווויל.

אַזוי איז דאָס געווען אויך דעמאָלט אין אַלמאַ אַטאַ.

ס'איז זיך שווער פאַרצושטעלן וואָס קוויטקאָס צופרידנקייט און גלייכ־

געוויכטיקייט האָט באַטייט פאַר יענער צייט און ווי לועג לרשדיק ער האָט געשפילט אויף אונדזערע צעטרייסלטע נערוון.
אַן אַנדערן האָבן מיר פאַר אַזאַ קאַזיאַנע אַפטימיזם געוואָלט קורע כּדג זיין, וואָרים מיר האָבן געוויסט, אַז דאָס איז נאָר אַן אַנשטעל צו פאַרבלענדן די אויגן.

קוויטקאַן אָבער האָבן מיר אַלץ מוחל געווען, וואָרים ס'איז אונדז גוט געווען צו זען אַ מענטשן, וואָס גלייבט אַזוי הייליק אין דעם וואָס ער זאָגט. זיין גלויבן האָט אונדז דעמאָלט נישט איבערגעצייגט, ער האָט אונדז אָבער געטרייסט, באַרויקט און געמונטערט. עס איז גוט געווען צו וויסן. אַז אויף דער וועלט איז פאַראַן אַ מענטש מיט אַזאַ טיפּער אמונה אינעם גוטן. צום גליק איז ער מיט זיין אמונה דעמאָלט געווען גערעכט און מיר זענען געווען די אומגערעכטע.

**

איך דערמאָן זיך אויך מיין ערשטע באַגעגעניש מיט אים אין ביאַליס-טאָק, אין יאָר 1940.

פון מאַסקווע איז דאָן אַראָפּגעקומען צו אונדז אַ בריגאַדע פון ייִדישע שרייבער, צווישן וועלכע קוויטקאַ האָט פאַרנומען זייער אַ חשוב אָרט. די מאַסקווער שרייבער-בריגאַדע איז געקומען, כּדי אונדז, די שרייבער פּליטים פון פּוילן, וואָס האָבן זיך איצט געפונען אויף דער „באַפרייטער“ סאָוועטישער ערד, מחנך צו זיין אין דעם נייעם לעבן.

אַלע שרייבער, וואָס זענען צו אונדז געקומען, האָבן אָנגעהויבן זייער „איבערדערצייערישע“ אַרבעט מיט געבן אונדז צו פאַרשטיין די גרויסקייט פון סאָוועטנפאַרבאַנד, די געניאַליטעט פון סטאַלינען און די מעכטיקייט פון דער סאָוועטישער שטראַפּלעכער האַנט.

אין זייערע רייד האָבן מיר בעיקר געפילט די מורא פאַרן לעצטן און דאָס אַליין האָט אויף אונדז אויך אָנגעוואַרפן אַן אימה.

קוויטקאַס ערשטע רייד צו אונדז זענען געווען פון אַן אַנדערן מין. ער האָט געזאָגט:

— איצט האָבן זיך פאַרענדיקט אַלע אייערע צרות און איר דאַרפט זיין צופרידן, וואָס איר געפינט זיך אין סאָוועטנפאַרבאַנד.

מיר האָבן דערווייל נאָך נישט געזען קיין שום סיבה פאַר דער דאָזיקער צופרידנקייט. עס האָט אָבער אויף אונדז געוירקט, ווי אַ באַלזאַם, דער איינ-דרוק, אַז קוויטקאַ גלייבט אין דער דאָזיקער מעגלעכקייט צו זיין צופרידן. יעדער איינער פון אונדז האָט פאַר זיך געמאַכט דעם שטילן אויספיר: — אויב אין רוסלאַנד איז מעגלעך, אַז אַ ייִדישער שרייבער זאָל זיין

אַזוי אויפריכטיק צופרידן מיט דעם סאַוועטישן לעבן, איז נאָך אפשר נישט
כלו כל הקצין? קען מען נאָך אפשר דאָ לעבן און דערלעבן בעסערע צייטן?
קוויטקאַס אויפריכטיקייט, קוויטקאַס ערלעכקייט, וואָס מיר האָבן דער-
פילט ביי דער ערשטער באַגעגעניש מיט אים, האָבן אין אונדז אַנגעצונדן
בלערליי אילוזיעס. און די דאָזיקע אילוזיעס האָבן שטאַרק פאַרגרינגערט די
לאַסט, וואָס האָט געהויערט אויף אונדזער געמיט אין יענע ערשטע טעג פון
אונדזער „גרינקייט“ אויף דער סאַוועטישער ערד און אונטער דער סאַווע-
טישער ממשלה.

***

שוין ביי יענער ערשטער באַגעגעניש מיט קוויטקאַן האָבן מיר, קוקנדיק
אויף זיין שיינ־לויכטנדיק פנים, מיטאַמאָל פאַרשטאַנען, אַז פון דעם אַמאָ-
ליקן יונגן דיכטער, וואָס האָט אַזוי געפאַנגען בעל־מחשבותן מיט זיין „טויבן
אומרו אינעם האַרצן“ און האָט אַזוי גערייצט ש. ניגערן מיט זיין נאַטור-
קרעפטיקער און פאַלקסטימלעכער סטיכיע, איז שוין לאַנג קיין זכר נישט גע-
בליבן און אַז דער קוויטקאַ וועלכן מיר זעען איצט, איז נישט בלויז לויט זיין
הלבשה — דעם ברייטן טכוירענעם טוליפ און דער פוטערנער קוטשמע אויפן
קאַפּ — נאָר אויך לויט זיין גאַנץ אינערלעך וועזן, אַ זאַטער בר־מולדיקער
מענטש, וואָס האָט ליב דאָס לעבן מיט דער ליבשאַפט פון אַ באלעבאַטישן
קליינבירגער.

אודאי איז אונדז זיין זאַטע צופרידנקייט אויסגעקומען אַ היפש ביסל
פריקער און גאַרנישט אין הסכם מיט אונדזערע פאַרשטעלונגען וועגן אַ דיכ-
טער און דערצו נאָך אַזאָ וואָס דאַרף העלפן בויען אַ נייע וועלט, וואָס אירע
חבלי־לידה זענען אַזוי בלוטיק און אַזוי גרויזאַם. אָבער קוויטקאַ האָט סיי ווי
ביי אונדז שטאַרק אויסגענומען, ווייל פון זיין אַפנהאַרציקער גוטסקייט און
ערלעכקייט האָבן מיר געוואַלט דרינגען, אַז ס'איז מעגלעך פאַר אַ יידישן
שרייבער אין רוסלאַנד צו זיין צופרידן און ס'איז אויך מעגלעך, אַז אַ יידי-
שער שרייבער זאָל זיך דאָ פילן אויף אַן אמת גוט.

אין פרץ מאַרקישן האָבן מיר שוין דעמאָלט געזען דעם פאַעטישן אנוס.
אין נוסין־וון און אין דאַברושינען — די סאַוועטישע פאַפוגאַיעס.
אין שמואל האַלקינען — דעם מענטש, וואָס האָט זיך אויסגעבויט אַ
וועלט פון אילוזיעס, וועלכע ער האָט אַפגעשלאָסן מיט טויזנט ליד־שלעסער
פאַר דער אמתער ווירקלעכקייט.

נאָר איין קוויטקאַן האָבן מיר, אין אונדזער נאַוויטעט אַלס „גרינע“
אינעם סאַוועטישן לעבן, אַנגענומען פאַר עפעס אַזוינס, וואָס האָט ביי אונדז
געהייסן: די אמתע געשטאַלט פון אַ סאַוועטישן שרייבער, דעם שרייבער,

וואָס האָט ליב זיין לאַנד און וואָס דאָס לאַנד צאָלט אים צוריק מיט דער זעלביקער ליבשאַפט.

**

עס געדענקט זיך אַ קליינער עפיזאָד:

ווי נאָר די ייִדישע שרייבער פון מאַסקווע זענען אָנגעקומען קיין ביאַ-ליסטאָק, אין זייער האַטעל, אזוי האָבן זיי זיך תיכף טעלעפּאָניש פאַרבונדן מיטן שטאָטישן פאַרטייקאַמיטעט, מעלדנדיק וועגן זייער אַנקום. פון דאָרט האָט מען זיי געזאָגט, אַז מאָרגן, 9 אַזויגער אינדערפרי, וועט זיי דער סעקרעטאַר פאַר פּראָפּאַגאַנדע ביים פאַרטייקאַמיטעט אויפנעמען, כדי מיט זיי איבערצורעדן וועגן זייערע עפנטלעכע אַרויסטרעטונגען. דערווייל אין אָנגע-קומען דער רעדאַקציע-סעקרעטאַר פון „ביאַליסטאָקער שטערן“, הירשל סמאַ-ליאַר, און ער האָט די מאַסקווער שרייבער פאַרבעטן אויף אַן אינטימען „לחיים“ אין רעדאַקציע אַרײַן. פּרץ מאַרקיש, האַלקין, ראָסין און אַלע אַנ-דערע זענען גרייט געווען צו גיין. דער איינציקער וואָס האָט זיך קעגנגע-שטעלט איז געווען ליב קוויטקאַ.

— מיר קענען זיך נישט טרעפן מיט קיינעם אויף קיין אָפיציעלן צוואַ-מענטרעף — האָט ער געזאָגט — איידער מיר ווערן אויפגענומען פון דער פאַרטיי.

מאַרקיש האָט אומצופרידן אַ ברום געטאַן:

— מיר זענען דאָ אַהער געקומען ווי ייִדן צו ייִדן.

באַלד האָט ער זיך פאַרכאַפט:

— כ'מײַן, מיר זענען געשיקט געוואָרן פון שרייבער-פאַריין און נישט פון דער פאַרטיי.

קוויטקאַ האָט דערויף געענטפערט:

— אָבער די פאַרטיי קען זיך פילן באַליידיקט אויב מיר וועלן איר נישט אָפּגעבן דעם ערשטן וויזט.

און ער האָט כמעט בעטנדיק צוגעגעבן:

— צו וואָס זאָלן מיר באַליידיקן די פאַרטיי. מיר האָבן זי דאָך אַלע ליב און זי איז דאָך ביי אונדז אַלעמען טייער.

פאַרשטייט זיך, אַז מאַרקיש האָט שוין גאַרנישט געזאָגט און ס'איז געבליבן אזוי ווי קוויטקאַ האָט געוואָלט.

כ'דערמאָן זיך:

מיר, די פליטים פון פּוילן, וועלכע האָבן בייגעווינט די דאָזיקע סצענע, זענען זיך צעגאַנגען מיט אַ געפיל פון דערדריקטקייט צוליב מאַרקישעס צו שנעלער רעזיגנאַציע, אין וועלכער מיר האָבן דערפילט די אומהיימלעכקייט

פון דער דורותדיקער יידישער אימה פאַר גויי'ישן מלכות. מיר האָבן זיך אָבער אַביסל געטרייסט דערמיט, וואָס אין רוסלאַנד איז מעגלעך אַזא אמתע און אַזא אויפריכטיקע ליבשאַפט פון אַ יידישן שרייבער צו דער דאָזיקער פאַרטיי, וואָס איר באַצונג צו דער יידישער קולטור מיר האָבן שוין צייט געהאַט קענען צו לערנען אויף גאַרנישט קיין פריילעכן אופן.

מיר האָבן פון דער דאָזיקער אויפריכטיקער ליבשאַפט געוואַלט מאַכן אַלגעמיינע הנחות, ווייל מיר האָבן נאָך דעמאָלט נישט געוויסט, אַז קוויטקאַ איז אין סאָוועטישן לעבן געווען אַ גרויסער אויסנאַם. דאָס דאָזיקע האָבן מיר זיך דערוויסט ערשט אַ סך שפעטער.

— 4 —

ביאַליסטאָק, נאַוואָוזענסק, אַלמאַ אַטאַ, מאַסקווע — דאָס זענען די פיר שטעט, אין וועלכע דער גורל האָט מיך צוזאַמענגעפירט מיט דעם דיכטער לייב קוויטקאַ, בעת מיינע וואַנדערונגען איבער רוסלאַנד אין דער לעצטער וועלט־מלחמה. אין די דאָזיקע פיר שטעט — די פיר עטאַפן אין מיין דאָר־טיקן פליטים־לעבן — האָב איך געטראָפן קוויטקאַן אין פאַרשידענע סיטואַציעס און אין פאַרשידענע באַדינגונגען. און הגם דאָס לעבן אַרום אונדז האָט זיך, פון איין שטאַט ביז דער אַנדערער, מוראדיק געביטן. האָב איך אין אים גופא קיינמאַל נישט באַמערקט קיין שום וועזנטלעכע ענדערונג. ער איז אור־מעטום געווען דער אייגענער קוויטקאַ: דער גוטמוטיקער, גלייביקער, הילף־גרייטער און גלייכגעוויכטיקער מענטש, וואָס זיין אומפאַרענדלעכקייט און סטאַבילקייט האָבן עדות געזאָגט אויף זיין גראַדליניקן און פעסטן כאַראַקטער. אין ביאַליסטאָק איז קוויטקאַ געווען אַ שליח און אַ גאַסט. אַ מענטש איז געסטלעכע באַדינגונגען אין תמיד אַנדערש ווי אין דער היים. קוויטקאַ איז אָבער אין ביאַליסטאָק געווען פונקט אַזא ווי איך האָב אים שפעטער געטראָפן אין זיין היימשטאַט מאַסקווע. מאַרקיש האָט, בעת זיין באַזוך ביי אונדז אין ביאַליסטאָק, מיט פיל פייערלעכקייט אויסגעהערט די לידער, וועל־כע מיר האָבן אים געלייענט און ער האָט מיט נאָך מער פייערלעכקייט גע־האַלטן שיינע, בליציקע אימפּראַוויזאַציעס וועגן דעם וואָס ער האָט געהערט ליענען. שמואל האַלקין האָט ביי יעדער געלעגנהייט אונדז רעציטירט זיינע אייגענע לידער פון אויסנווייניק און אַפילו ווען ער האָט שוין פאַרלאַנגט, אַז אויך מיר זאָלן אים עפעס ליענען, האָט ער, ביז דאָס איז געשען, דערווייל זיך דערמאַנט נאָך אַ ליד און נאָך אַ ליד זיינס, וואָס ער האָט אויפן אַרט פאַרגעלייענט, און דערביי זיך אַזוי פאַרלייענט, אַז מיר זענען זעלטן ווען געקומען צום פּוסק. נויטנאָוו און דאַברושין, האָבן אונדז געגעבן עצות און

אונדו מדריך געווען אין דער, פֿאַר אונדו נייער, עבודה, וואָס הייסט: סאַ-ציעאליסטישער רעאַליזם. איין קוויטקאָ האָט אונדו נישט געלייענט זיינע לי-דער, האָט נישט אַרויסגעוויזן קיין חשק צו הערן אונדזערע לידער, האָט אונדו אויך נישט געגעבן קיין שום עצות און אַנווייזונגען וועגן אונדזער ווייטער-דיקן שאַפן, נאָר האָט זיך אינטערעסירט מיט אונדזער לעבן, מיט אונדזערע ווייזונגס-באַדינגונגען. אויף וויפל דאָס איז געווען אין זיינע מעגלעכקייטן האָט ער אונדו געהאַלפן און האָט געטאָן אַלץ, אַז אונדו זאָל ווערן גרינגער. פונקט אַזוי האָט ער זיך געפירט אין נאָוואָזענסק, אין אַלמאַ אַטאַ און אין מאַסקווע, וווּ ער האָט זיך זייער זעלטן נאָכגעפּרעגט אויף דעם וואָס מיר שרייבן און האָט זיך כּסדר אינטערעסירט מיט די באַדינגונגען אין וועלכע מיר לעבן.

אין יאָר 1941, ווען דער דייטש איז באַפּאַלן רוסלאַנד און מיר זענען פּאַרוואַגלט געוואָרן קיין נאָוואָזענסק, פּאַרלירנדיק דערביי יעדע פּאַרבינדונג מיט דער ייִדישער שרייבער-וועלט, איז קוויטקאָ געווען דער איינציקער, וואָס האָט אונדו באַזוכט אין דעם דאָזיקן ליימיקן סטעפּ־שטעטל און אונדו גע-בראַכט אַ געוויסע געלט-סומע, באַשטעלנדיק ביי אונדו מאַטעריאַלן וועגן די דייטשע אכזריותן פֿאַר אַ זאַמלבוך, וואָס דער פּאַרלאַג „עמעס“ האָט גע-דאַרפט אַרויסגעבן. (דער דאָזיקער זאַמלבוך, „דאָס בלוט רופּט צו נקמה“, איז טאַקע שפּעטער דערשינען אין דעם דערמאַנטן פּאַרלאַג). מיט דעם גע-בראַכטן געלט האָט קוויטקאָ אונדו אַ גרויסע טובה געטאָן, אָבער נאָך מער ווי מיט דעם געלט האָט ער אין אונדו אַריינגעזעצט אַ נייע נשמה מיט זיין עצם קומען, וואָס איז פֿאַר אונדו געווען אַ סימן, אַז די ייִדישע שרייבער אין מאַסקווע האָבן אין אונדו נישט פּאַרגעסן. און כאַטש די ייִדישע שרייבער פון מאַסקווע האָבן זיך גאָר גיך אַליין געפינען אין אַ לאַגע פון פּליטים און היי-מלאַזע און האָבן אונדו דעריבער שוין ווייניק וואָס געקענט העלפן, איז אָבער קוויטקאָ באַזוך אין נאָוואָזענסק געווען פֿאַר אונדו אַ גרויסע מאַראַלישע הילף און אין אַ געוויסן זין האָט זי אויך געהאַט אַ דעצידירנדיקע השפּעה אויף אונדזער ווייטערדיק לעבן אין סאָוועטנרוסלאַנד.

די ראָל פון אַ בעל-טובה פֿאַר די פּליטים-שרייבער פון פּוילן אין קוויט-קאָן אויסגעקומען צו שפּילן אויך שפּעטער, בעת מיר זענען פּאַרוואַרפן גע-וואָרן קיין אַלמאַ אַטאַ, וווּ אויך ער אַליין האָט אַ שטיק צייט געלעבט אַלס פּליט פון מאַסקווע. דאָס זעלביקע איז געשען אויך אין מאַסקווע, וווּ אַ סך פון אונדו האָבן זיך געפונען ערב זייער אַהיימפֿאַר קיין פּוילן. אומעטום האָט ער אַרויסגעוויזן אַ סך האַרץ פֿאַר אונדזערע ליידן און זיך מער געזאָרגט פֿאַר אונדזער קמת ווי פֿאַר אונדזער תּורה, הגם — און דאָס דאַרף מען געדענקען

— בנוגע די פאָדערונגען צו אונדזער תורה האָט ער קיינמאָל נישט געמאַכט די מינדסטע הנחות אויף וועלכע עס זענען איינגעגאַנגען די אַנדערע יידיש־סאָוועטישע שרייבער און ער האָט פון אונדז פאַרלאַנגט, אַז מיר זאָלן פונקט אַזוי געטריי זיין דער סאָוועטישער מאַכט און ליב האָבן אירע פירער, ווי געטריי ער אַליין איז איר געווען און ווי ליב ער אַליין האָט זי געהאַט.

**
*

דאָ וויל איך מאַכן אַ שטיקל אָפּנויג און בקיצור דערציילן וועגן אונדזער שרייבער־לעבן אין די פיר שטעט, אין וועלכע מיר איז אויסגעקומען קוויטקאָן צו באַגעגענען.

אין ביאַליסטאָק האָבן זיך געפונען אַ סך שרייבער־פּליטים פון פּוילן. אין הסכם מיטן טרויעריק־באַרימטן מאַלאַטאָו־ריבענטראַפ־אַפּמאַך האָט די שטאַט געהערט צו די אַזוי גערופענע, באַפרייטע סאָוועטישע געביטן. די פּריערדיקע פּוילישע מזרח־ערד האָט באַקומען דעם נאָמען: מערב־ווייסרוס־לאַנד און מיר ייִדן פון פּוילן זענען מיטאַמאָל געוואָרן בירגער פון דער ווייס־רוסישער רעפּובליק. אויף די דאָזיקע נייע סאָוועטישע געביטן האָט מען מחמת אַ ספּעציעלער פּאָליטיק דערלויבט געוויסע זאַכן, וואָס זענען שוין אין אַלטן רוסלאַנד לאַנג נישט פּראַקטיצירט געוואָרן. צווישן זיי האָט מען אויך דער־לויבט אַ געוויסע מאַסן־קולטור־אַרבעט אויף ייִדיש און דערהויפּט האָט מען דערלויבט דעם ניי־אַרגאַניזירטן שרייבער־פּאַריין אַ לעבהאַפטיקע טעטיקייט אין דעם ייִדישן לשון און דערצו אין אַזעלכע פּאַרמען, וואָס מען האָט שוין אין רוסלאַנד נישט באַנוצט.

דער ביאַליסטאָקער שרייבער־פּאַריין איז אָפיציעל געוואָרן אַן אָפּטיי־לונג פון דעם ווייס־רוסישן שרייבער־פּאַריין אין מינסק און מיר, די מיטגלי־דער פון פּאַריין, זענען אָפיציעל געווען ווייסרוסישע שרייבער, וואָס שרייבן אויף ייִדיש. פּאַקטיש אָבער איז אין דער ביאַליסטאָקער אָפּטיילונג געווען אפשר איין ווייסרוסישער שרייבער, דער באַרימטער קאָמוניסטישער דיכטער מאַקסימ טאַנק, וואָס האָט פּריער געלעבט אין פּוילן, ווי אויך אַ צען פּוילישע שרייבער פון דער צענטער מדרגה. די רעשט זענען געווען ייִדן.

ווער ס'האַט געזען די ייִדישע שרייבער־משפּחה פון ביאַליסטאָק אין יענע ערשטע חדשים פון אונדזער זיין אין ראַטנפּאַרבאַנד, האָט געקענט קריגן דעם איינדרוק, אַז דאָ ווערט פּאַרגעזעצט אַ שטיק וואַרשע, אָדער ווילנע. דאָס האָט טאַקע אַזוי שטאַרק געצויגן די אַלט־סאָוועטישע ייִדישע שרייבער צו קומען צו אונדז אין געסט און ביי אונדז זיך אָנצוואַרעמען. ס'האַט אָבער נישט לאַנג געדויערט און אויך מיר אין ביאַליסטאָק האָבן אָנגעהויבן „גלייכגעשאַל־

טעם" ווערן. מען האט איינציקווייז אָנגעהויבן פאַרמאַכן ייִדישע שולן, פאַר-
באַטן גרויסע ייִדישע אונטערנעמונגען פון קולטור־כאַראַקטער און חוץ דעם
— אַפּצוקלייבן צווישן די שרייבער די דאָזיקע, וואָס זענען ראוי צו בלייבן
אין אַ סאָוועטישן שרייבער־פאַרײַן. דאָס האָט געבראַכט דערצו, אַז פון קנאַפּע
צוויי הונדערט שרייבער־פּליטים, וואָס האָבן זיך דאָרט געפונען אין אָנהייב,
זענען אין יאָר 1940 געבליבן אַן ערך 40 שרייבער און דערביי זענען נישט
אַלע פון זיי געווען קיין פּולבאַרעכטיקטע מיטגלידער פון פאַרײַן.

אין אָנהייב האָבן אין ביאָליסטאַקער שרייבער־פאַרײַן געפירט דאָס רעדל
די ייִדישע קאָמוניסטן פון וואַרשע, בראש מיט הערשל סמאָליאַר, בונעם הע-
לער, משה לעווין, דוד ריכטער, בער מאַרק, דוד ספּאַרד און אַנדערע. זיי
האָבן עס דורכגעפירט די סעלעקציע און געמשפּט ווער עס איז יאָ ראוי צו
זיין אַ מיטגליד אין סאָוועטישן שרייבער־פאַרײַן און ווער נישט. די וועלכע
זענען דורך זיי נישט אָנערקענט געוואָרן, האָבן געמוזט אויסוואַנדערען פון
שטאָט און זיך באַזעצן אין די אַרומיקע שטעטלעך, ווייל אַלס געוויינלעכע
פּליטים האָבן זיי נישט געהאַט קיין רעכט צו וווינען אין ביאָליסטאַק, וואָס
האָט זיך געפונען נישט ווייט פון דער גרענעץ. נישט אַלע אויסגערעכנטע
ייִדישע קאָמוניסטן פון פּוילן האָבן געהאַט אַ גלייכע דעה און נישט אַלע
האָבן זיי זיך באַצויגן מיט דער זעלביקער שטרענגקייט צו זייערע קאַלעגן, די
פּליטים פון פּוילן, אָבער אַלע האָבן זיי אויף אַ געוויסן אופן געהאַט אַ חלק
אין דעם גורל פון די, וועלכע האָבן געזוכט רעטונג אויף דער סאָוועטישער
ערד און זיך אָנגעטראָפּן אויף די האַרטע געזעצן פון סאָוועטישן לעבנס־סיס-
טעם, מיט דעם צוגאַב פון אַלטע קאָמוניסטישע חשבונות, וועלכע האָבן זיך
נאָך געפירט פון וואַרשע אָן.

דאָס גליק פון אַ סך געראַטעוועטע שרייבער־פּליטים איז געווען דאָס,
וואָס אין דער פּירונג פון ביאָליסטאַקער שרייבער־פאַרײַן האָבן זיך אַפט
אַריינגעמישט די שרייבער פון „אַלטן" רוסלאַנד. פּרץ מאַרקיש, האַלקין,
קוויטקאַ, און דער עיקר זעליק אַקסעלראַד האָבן נישט געהאַט מיט די שריי-
בער־פּליטים די זעלביקע חשבונות, וואָס די ייִדישע קאָמוניסטן פון פּוילן און
זיי פּלעגן זיך אַפט איינשטעלן פאַר אַזאַ שרייבער, וועלכן די אַנפּירונג פון
ביאָליסטאַקער שרייבער־פאַרײַן האָט פאַרמשפּט אויף נישט אָנגענומען צו
ווערן ווי קיין מיטגליד און אַזוי אַרום נישט געניסן פון די אַלע זכּיות, וואָס
אַ מיטגליד האָט גענאָסן. דאָס איז געווען די סיבה וואָס אין ביאָליסטאַק
זענען געבליבן אַ ריי שרייבער פון פּוילן, וועלכע די ייִדיש־קאָמוניסטישע
אַנפּירונג האָט שטאַרק חשק געהאַט משלח צו זיין פון אירע דלת אמות.
דאָס איינשטעלן זיך פאַר אַט דעם מין שרייבער האָט שפּעטער זעליק אַקסעל-

ראדן א סך געקאסט און האָט געשפּילט אַ גרויסע ראָל אין זיין ליקווידאַציע. צווישן די יידישע שרייבער פון מאַסקווע, וועלכע האָבן זיך איינגע- שטעלט פאַר אַט דעם מין שרייבער אין ביאַליסטאָק, האָט זיך אויך געפונען לייב קוויטקאָ, וואָס הגם ער איז געווען אַ געטרייער קאַמוניסט, האָט ער אָבער דאָך נישט געהאַלטן, אַז די נישט קאַמוניסטישע שרייבער פון פּוילן, דאַרפן איצט צאָלן פאַר זייערע אַמאָליקע פּאַליטישע חטאים און אַז דווקא די קאַמור- ניסטישע שרייבער פון פּוילן דאַרפן איצט אויפּעסן די גאַנצע סמעטענע פון סאַוועטישן כבוד און סאַוועטישן דערפאַלג.

* * *

די דאָזיקע שרייבער-פּליטים, וועלכע עס איז געגעבן געוואָרן די מעג- לעכקייט צו בלייבן אין ביאַליסטאָק ביזן יאָר 1941, האָבן געהאַט אַ שאַנס זיך צו ראַטעווען און אַ גרויסער טייל פון זיי האָט זיך טאַקע געראַטעוועט און נאָך דער מלחמה זיך צוריקגעקערט קיין פּוילן, אמת איז, אַז צווישן די געראַטעוועטע געפינען זיך אויך אַ סך, וואָס זענען דורך דער סאַוועטישער מאַכט פאַרשיקט געוואָרן אין יאָר 1940 קיין סיביר און אַנדערע מקומות. און אמת איז אויך, אַז אַ סך פון די וועלכע האָבן אין 1941 טון יאָר זיך עוואַ- קוירט פון ביאַליסטאָק, זענען שפּעטער אומגעקומען אין צענטראַל-אַזיע. אַ פאַקט איז אָבער, אַז דער גרעסטער טייל פון די געראַטעוועטע שרייבער באַ- שטייט פון די, וועלכע האָבן זיך געפונען אין ביאַליסטאָק ביזן אויסברוך פון דער רוסיש-דייטשער מלחמה. די דאָזיקע, וואָס די יידישקאַמוניסטישע אַג- פירונג האָט נישט אָנגענומען אין ביאַליסטאָקער שרייבער-פאַריין און זיי האָבן געמוזט אַוועק פון ביאַליסטאָק אין די קלענערע שטעטלעך, זענען אַלע אַריינגעפאַלן אין די הענט פונעם דייטש און זענען אומגעקומען.

אַזוי אַרום קען מען מיט דער גאַנצער זיכערקייט זאָגן, אַז אין דעם אומקום פון אַן ערך זעכציק-זיבעציק יידישע שרייבער מיט זייערע משפחות, איז שולדיק געווען די אַנפירונג פון שרייבער-פאַריין אין ביאַליסטאָק. ווען די אַנפירונג פון דעם פאַריין וואָלט די דאָזיקע שרייבער נישט אָפּגעזאָגט דאָס רעכט צו ווערן מיטגלידער פון פאַריין, וואָלטן זיי געקענט בלייבן וווי- גען אין שטאָט. וווינענדיק אין שטאָט, וואָלטן זיי זיך אפשר געראַטעוועט פון נישט אַריינפאַלן צום דייטש אין די הענט. אין די קליינע פאַרוואַרפענע שטעטלעך ווו זיי האָבן געמוזט וווינען, האָבן זיי נישט געהאַט מיט וואָס צו אַנטלויפן און דער דייטשער בליץ-מאַרש האָט זיי פאַרכאַפט אויף די ערשטע קילאָמעטערס וואָס זיי האָבן געפרוּווט מאַכן צופּוס. ווי אַזוי האָבן זיך געראַטעוועט די יידישע שרייבער, וועלכע זענען יאָ

געבליבן אין ביאליסטאק? וועגן דעם איז כדאי עפעס צו דערציילן אין שייכות דערמיט, וואָס די יידישקאָמוניסטישע פרעסע אין דער גאַנצער וועלט האָט זיך אַזויפיל צעשריבן וועגן דעם חסד פון דער סאָוועטישער מאַכט ביים אַר-גאַניזירן די עוואַקואַציע פון די יידישע שרייבער און פון דער יידישער באַ-פעלקערונג פון די פאַרלאָזענע געביטן.

דעם 22טן יוני 1941 פאַרטאָג, האָבן זיך איבער ביאליסטאק אַ שאַט געטאָן די דייטשע באַמבעס, וואָס האָבן אַנגעזאָגט, אַז צווישן רוסלאַנד און דייטשלאַנד איז אויסגעבראַכן די מלחמה. צען אַזייגער אינדערפרי זענען מיר שוין געווען אין שרייבער־פאַריין, אַ דעלעגאַציע פון שרייבער־פאַריין איז אַוועק אין שטאָטישן פאַרטייקאַמיטעט פרעגן, וואָס מיר דאַרפן טאָן. דאַרט האָט מען געענטפערט, אַז מיר, אַלע שרייבער, דאַרפן זיך פאַרזאַמלען אין פאַריין און וואַרטן ביז מען וועט אונדז געבן ביקסן צו פאַרטיידיקן די שטאָט. האָבן מיר געוואַרט. וואַרטנדיק האָבן מיר אָבער געזען ווי די „וואַס-טאַטשניקעס“ (אַ באַצייכענונג פאַר די סאָוועטישע באַאַמטע און מיליטער-לייט, וואָס זענען געקומען קיין ביאליסטאק פון די „אַלטע“ סאָוועטישע מזרח־געביטן) אַנטלויפן מיט זייערע פאַמיליעס אין בהלה פון דער שטאָט. אויך צווישן אונדזערע שרייבער האָבן זיך געפונען צוויי מענטשן, וואָס האָבן זיך נישט געשעמט מיט זייער שרעק און מחמת זייער פאַניק, וואָס האָט זיך איבערגעגעבן צו אַנדערע, האָט די אַנפירונג פון פאַריין זיך נאָך אַמאָל גע-ווענדט מיט אַן אַנפראַגע צו אַ העכערער אינסטאַנץ פון דער פאַרטיי, צום סעקרעטאַר פון פראַפאַגאַנדע ביים געגנטלעכן פאַרטייקאַמיטעט. עלמאַן, דער דאָזיקער עלמאַן, אַ יורד אין דער פאַרטייאישער יעראַרכיע, דערצו אַ מענטש, וואָס מען האָט געהאַט אַ חשד, אַז ער איז אַ ייד, האָט דער פירונג פון שריי-בער־פאַריין געענטפערט, אַז ער קען איר נישט געבן קיין שום אינסטרעק-ציעס. שטרענג פריוואַט האָט ער אָבער צוגעגעבן, אַז לויט זיין מיינונג דאַרפן מיר אַוועקגיין אויפן וואַקזאַל, וווּ עס שטייען צוגן, וועלכע וועלן געוויס אַפגעפירט ווערן אין הינטערלאַנד און מיט די דאָזיקע צוגן זיך עוואַקוירן קיין מינסק.

**

אַזוי האָבן מיר טאַקע געטאָן. מיר האָבן זיך אין פאַניק געלאָזט לויפן צום וואַקזאַל און אויפן וועג האָבן אונדז צעשראַקענע יידן אויף די ביאליס-טאַקער גאַסן געפרעגט, וואָס זיי זאָלן טאָן. מיר האָבן זיי געענטפערט: טוט דאָס זעלבליקע וואָס מיר. ווייניק האָבן זיך אָבער צוגעהערט צו אונדזער עצה און אַפילו די שרייבער פון ביאליסטאק, זישע באגיש און טשאַצקי, האָבן אויך נישט געוואַלט מיטפאַרן מיט אונדז אין דער אומבאַקאַנטקייט אַריין.

מיר זענען אָנגעקומען אויפן וואַקזאַל און קיינער האָט אונדז גאַרנישט געפרעגט און גאַרנישט געזאָגט. נאָך אַ שטיקל קאַמף מיט די „וואַסטאַשט-ניקעס“, וועלכע האָבן מיט זייערע פאַמיליעס און מיט זייער מעבל פאַרנומען גאַנצע וואַגאַנען און אונדז אין זיי נישט געוואַלט אַריינלאָזן. האָבן מיר זיך פונדעסטוועגן יאָ אַריינגעקריגן אין באָן. שפעט ביינאַכט האָט דער צוג גע-רירט און עס האָט זיך אָנגעהויבן אונדזער אַנטלויפן פון דייטש אונטער אַ האַגל פון דייטשע באַמבעס און דייטשע קוילן. מיר זענען געווען זיכער, אַז מיר וועלן דערפאַרן ביז מינסק און דאַרט וועלן מיר בלייבן, ווייל ווי ווייט וועט דען די רויטע אַרמיי לאָזן גיין פאַרויס דאָס דייטשע מיליטער? ווען מיר זענען אָבער אויפן דריטן טאַג אָנגעקומען קיין מינסק, האָט די שטאַט שוין געברענט און מיר זענען ווייטער אַוועק אין וועג. ערשט אין סמאַלענסק האָט די מאַכט זיך פאַרינטערעסירט מיט אונדזער הפקרדיקן עשאַלאַן און אים געגעבן אַ דירעקטיוו צו פאַרן קיין טאַמבאָוו, אויסמיידנדיק מאַסקווע. פון טאַמבאָוו האָט מען אונדזער צוג שוין געשיקט קיין נאַוואָזענסק, אין סאַראַ-טאַווער געגנט.

ביז סמאַלענסק האָט די מאַכט אַפילו נישט געוויסט, אַז דער דאָזיקער צוג פירט פליטים. ס'איז געווען אַזאַ בהלה, אַזאַ צעמישעניש, אַז איינער האָט נישט געוויסט וואָס דער אַנדערער טוט. אין דער דאָזיקער בהלה האָבן מיר זיך אַרויסגעגליטשט פון דער סכנה-סטערעפע, צו דער בפירושער איבעראַ-שונג פון דער סאַוועטישער מיליטערישער מאַכט, וואָס האָט אין אַנדערע פונקטן פון די נייע סאַוועטישע געביטן בשום אופן נישט דערלויבט דער באַ-פעלקערונג, אַז זי זאָל זיך עוואַקוירן.

אַט אַזוי האָט אויסגעזען די סאַוועטישע אַרגאַניזירונג פון אונדזער עוואַ-קואַציע, דורך וועלכער מיר האָבן זיך געראַטעוועט דאָס לעבן.

— 5 —

וועגן קוויטקאָס קומען צו אונדז קיין נאַוואָזענסק, האָב איך שוין דער-מאַנט. עס וועט אָבער נישט שאַטן צו דערציילן, אַז קומענדיק אין דעם קליינעם ראַיאָן-שטעטל אַריין, איז ער, נאָך איידער ער האָט זיך געזען מיט עמעצן פון אונדז, אַוועק אין דעם ראַיאָנעם קאַמיטעט פון דער פאַרטיי און דאַרט זיך געמאַלדן ביים סעקרעטאַר, וועלכן ער האָט איבערגעגעבן דעם ציל פון זיין באַזוך. מען קען מיינען, אַז דאָס איז געווען אַ מוז און אַז אַזוי האָבן זיך געפירט אַלע שרייבער אין רוסלאַנד. דאָס איז אָבער נישט אַזוי. ס'איז נישט געווען קיין שום אַפיציעלער דין, אַז קומענדיק אין אַ געוויס אַרט מיט אַזאַ מין שליחות, זאָל מען זיך מוזן מעלדן אין די פאַרטיי-אינסטאַנצן. לייב

קוויטקא האָט אָבער געהאַנדלט לפנים משורת הדין, ווי אַ פּרוּמער אָפּגעהי-
טענער ייד טוט אָפּטמאַל זאָכן, וואָס ער איז מדאורייתא ומדרבנן גאַרנישט
מחויב צו טאָן. נאָך מער: קוויטקאָ, דער באַרימטער שרייבער, נישט נאָר אויף
דער ייִדישער, נאָר אויך אויף דער נישט־ייִדישער גאַס, דער אַרדנטרעגער און
דער מיטגליד פֿון סאַוועטישן שרייבער־פּאַריין, איז לויט זיין מעמד געשטאַ-
נען פיל העכער אין דער סאַוועטישער יעראַרכיע, ווי דער סעקרעטאַר פֿון דעם
פאַרוואַרפענעם ראַיאָן־קאָמיטעט אין אַזאַ שטעטל ווי נאַוואָזענסק. אָבער
ווי אַ כשרער סאַוועטישער בירגער האָט ער פאַרבויען זיין כבוד פאַר דעם
כבוד פֿון דער פאַרטיי און איז געגאַנגען צום ראש פֿון דער שטאַט, פֿונקט
ווי אַ פּרוּמער ייד וואָלט אין די אַמאָליקע צייטן געגאַנגען נעמען שלום צום
מרא דאתרא, כאָטש ער אַליין וואָלט געמעגט זיין אַ סך אַ גרעסערער למדן
און גדול בתורה פאַר יענעם.

קוויטקאָס קומען קיין נאַוואָזענסק איז פאַר אונדז געווען אַן אומגע-
ריכטע זאָך. ווען מיר האָבן אים פּלוצים דערזען זענען מיר געווען ביז גאָר
אַנגענעם איבעראַשט. נאָך וויכטיקער איז פאַר אונדז געווען דער ציל פֿון זיין
וויזיט. קנאַפע צוויי יאָר האָבן מיר אין רוסלאַנד געמוזט האַלטן פאַרשטשע-
מעט די ציין און נישט געטאַרט אויסשרייען אונדזער ווייטיק און אונדזער
צאָרן איבער די מעשים פֿון די נאַציס אין פּוילן. עס איז דאָך געווען די צייט
פֿון דעם גוט־באַקאַנטן היטלער־סטאַלין שותפות, ווען יעדעס וואָרט, יעדער
רמז וועגן די גרויליקע מעשים פֿון די היטלעריסטן איז געווען פאַרבאָטן און
האָט נישט געטאַרט געדאַכט ווערן. אין יענער צייט האָט דער יונגער דיכטער
מאַטל גרוביאָן, דער אַנפירער פֿון דער ייִדישער ראַדיאָ־שעה אין מינסק, שיער
נישט פאַרלוירן דעם קאָפּ צוליב דעם, וואָס ער האָט אין זיינער אַ ראַדיאָ־
אוידיציע דורכגעלאָזט דאָס וואָרט „נאַצי“ און ער האָט זיך געראַטעוועט בלויז
דורך דעם, וואָס דאָס איז געשען עטלעכע טעג פאַר דעם אַנגריף פֿון דייטש-
לאַנד אויף רוסלאַנד, אַזוי אַז מען האָט אים שוין נישט באַוווּזן צו אַרעסטירן
און מען האָט אים בלויז באַזייטיקט פֿון זיין אַמט. קלאָר, אַז אין יענער צייט
האָבן מיר אַפילו נישט געטאַרט רעדן וועגן דעם גורל פֿון די יידן, וואָס זענען
געבליבן אין פּוילן אונטער דער נאַצישער הערשאַפט און דאָס איינציקע וואָס
מען האָט אונדז דערלוויבט, און אַפילו ביי אונדז געפּאָדערט, איז געווען צו
שרייבן וועגן דעם אַנטיסעמיטיזם פֿון די אַמאָליקע פּוילישע הערשער... איז
דעריבער פאַרשטענדלעך אונדזער סאַטיספאַקציע ווען קוויטקאָס קומען צו
אונדז האָט אויף אַ ממשותדיקן אופן אַראַפּגענומען דעם שלאָס פֿון אונדזער
מויל און מיר האָבן דערפילט, אַז עס איז געקומען דער מאַמענט צו דערציילן,
אי וועגן דעם פּיין פֿון פּוילישן ייִדנטום, אי וועגן די אַכזריותן פֿון די נאַציס.

דאס דאזיקע האָט אונדז ווי צוריק צונויפגעבונדן מיט אונדזער היים, מיט אונדזערע פוילישע יידן און עס האָט גלייכצייטיק אַראָפגענומען פון אונדזערע הערצער דעם שטיין פון געצווונגענעם שוויגן, וועלכן מיר האָבן איצט גע-וואָרפן דער גרויזאָמער היטלעריסטישער מאַכט, וואָס האָט שוין אויך באַוווּזן צו ווערן דער שונא נומער איינס פון דער סאָוועטישער ממשלה.

ווי תמיד ביי אַזעלכע פּאַלן אין רוסלאַנד, איז די נעכטיקע עבירה גאָר גיך פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ מצווה. און די דאָזיקע ייִדישקאַמוניסטישע שרייבער צווישן אונדז, וועלכע האָבן ערשט נעכטן אונדז געמוסרט דערפאַר וואָס מיר שטייען מיטן פנים צו דער פינצטערניש אין פוילן, אַנשטאָט צו שטיין מיטן געזיכט צו דער ליכטיקייט פון ראַטנפאַרבאַנד, ד"ה: מיר טראַכטן וועגן די היטלעריסטישע אכזריותן, אַנשטאָט מיר זאָלן אין זין האָבן די ווילטוערישקייט פון דער סאָוועטנמאַכט, האָבן אונדז איצטער שוין געמוסרט דערפאַר, וואָס מיר שרייבן נישט גענוג גיך וועגן די אכזריותן, וואָס דאָס פוילישע ייִדנטום איז אויסגעשטאַנען דורך די נאַציִאָקופאַנטן. איצט איז געקומען די צייט פון וכל המרבה הרי זה משובח, ווער עס שרייבט מער וועגן און קעגן דייטשלאַנד איז ראוי געלויבט צו ווערן און, פאַרשטייט זיך, אַז די ייִדישע קאַמוניסטן, וועלכע זענען פון אייביק אָן געווען געשיקטע מאַכערס, אויסגעלערנט נאַכצוקומען יעדן באַפעל מיט דער גרעסטער שנעלקייט, האָבן אויך איצט זיך אַרויסגעוויזן פאַר זריזים ביים אויספירן די נייע פאַרטייִ באַשטעלונג. דאָס האָט אונדז אַבער שוין נישט געאַרט, ווייל אויך פון זייער שלא לשמא האָבן מיר געקראָגן די געלעגנהייט צו זאָגן דאָס, וואָס מיר האָבן ביז איצט געוואָלט און נישט געקענט. מיר האָבן זיך דערביי געטראַכט: זאָל זיין פון אַ קאָזאַק, אַבי צו לעבן און זאָל זיין אויפן באַפעל פון דער קאַמור־ניסטישער ממשלה, אַבי צו קענען שרייבן וועגן די יידן אין פוילן און וועגן זייערע ליידן אונטער דער דייטשער אָקופאַציע.

**

קוויטקאָ האָט נישט לאַנג געוויילט אין נאָוואָזענסק. זיין קומען האָט אַבער ביי אונדז נאָך שטאַרקער אויפגעוועקט דעם חשק זיך אַרויסצורייסן פון דעם דאָזיקן מקום, וווּ מיר האָבן פאַר זיך נישט געזען קיין שום תכלית און וווּ עס האָט אונדז דערוואָרט די ערגסטע נויט.

נאָוואָזענסק געפינט זיך אויף דער מזרח זייט פון דער וואַלגע, אין מיטן פון אַ גאַלדענעם סטעפּ, וואָס איז באַרימט מיט זיין ווייניִשפע אין גאַנץ רוסלאַנד. צו דעם שטעטל גייט צו אַן איינליניעדיקע באַן, וואָס פאַר פאַרט נאָך איין סטאַנציע און קערט זיך אום קיין סאַראַטאַוו. נאָך דער דאָ-

זיקער לעצטער טופיקס-טאנציע הייבט זיך שוין אן דער מערב-קאזאכישער מדבר, דורך וועלכן די אזיאטישע לאנדשאפט שניידט זיך אריין מיט א זאמ-דיקו, הונגעריקן און וויסטן קליין אין דער טעריטאריע פון אייראפע.

נישט געקוקט דערויף, וואס נאָוואָזענסק ליגט אין מיטן פון דעם גאַל-דיקווייצענעם סטעפ, איז אָבער דאָס שטעטל גופא אַ שוידערלעך אַרעמס און עס דערמאָנט די קללהדיקע מדבר-ישובים, אָדער די אַריענטאַלע מצורעים-שטעט. ווען מיר זענען אַריינגעפאַרן אין דעם דאָזיקן שטעטל און מיר האָבן דערזען די ליימענע קיביטקעס, די נאַקעטע זון-פאַרברענטע פאַנאַראַמע און די פאַרחושכטע מענטשן אין זייער שמאַטעדיקער הלבשה, האָבן זיך אונדז גע-שטעלט טרערן אין די אויגן. אַ סך פון אונדזערע פרויען האָבן פאַרבראַכן די הענט און געשלוכצט: וווּ האָט עס אונדז פאַרוואַרפן? דאָס איז דאָך אַן אַרט פאַר פאַרשיקטע! ווי נאָיוו מיר זענען דעמאָלט געווען! זייענדיק עטלעכע וואָכן אין דעם דאָזיקן שטעטל, האָבן מיר זיך ערשט דערוווסט, אַז אין נאָ-וואָזענסק גופא איז כמעט נישט פאַראַן קיין איין שטוב, פון וועלכער מען זאָל נישט האָבן אַרויסגענומען קיין מענטש אויף פאַרשיקונג. אפנים, אַז פאַר דער סאָוועטישער מאַכט איז דער דאָזיקער גיהנום נאָך אַלץ געווען צופיל גן-עדן און דעריבער האָט זי פון אים אַרויסגעשיקט די דאָזיקע, וועלכע זי האָט געדאַרפט און געוואָלט באַשטראַפן.

שוידערלעך שווער און ביטער איז געווען דאָס לעבן אין דעם דאָזיקן „גן-עדן“. קיין ירקות זענען דאָרט כמעט נישט געוואָקסן און אויפן מאַרק האָט מען פאַרקויפט קאַרטאָפּל, קליינע ווי די וועלטשענע ניסלעך פאַר אַ פרייז, וואָס האָט גורם געווען אַ קאַפּ-שווינדל. דערצו האָט מען זיי נישט פאַרקויפט אויפן קילאָ, אָדער אויפן פּונט, נאָר צו צען אין אַ קופּקעלע. קיין פלייש איז דאָרט נישט געווען, ווייל כמעט אַלע בהמות האָט מען אויסגעקוי-לעט אינעם יאָר פון דער געצווונגענער קאַלעקטיוויזאַציע (פון יענער צייט איז דעם שטעטל געבליבן דער זכר פון די מאַסן-פאַרשיקונגען) און קיין גייע בהמות אויף פיר פיס זענען שוין נישט געבראַכט געוואָרן. אַרום שטעטל האָבן זיך געשפרייט פעלדער מיט גאַלדענעם ווייץ, אָבער די שפע איז נישט געווען פאַר דער באַפעלקערונג, וועלכע האָט געאַרבעט אין די קאַלעקטיוון און אין די סאָוויאָזן און האָט פאַר איר פּראַצע באַקומען אַ נישטיקן לויז, פאַר וועלכן מען האָט גאַרנישט געקענט קויפן.

די אַרטיקע איינוווינער האָבן זיך אַ ביסל אַרויסגעהאַלפן מיט זייערע פּריוואַטע גאַרטן-ווירטשאַפטן, וועלכע זענען געווען זייער מאַגער. זיי האָבן אָבער זייערע פּראָדוקטן געמוזט פאַרקויפן פאַר אַ מלוכה-שפּעסטיגעשטעלטן פרייז און האָבן פאַר די זעלביקע פּראָדוקטן געמוזט צאָלן אַ צענפאַך העכערן

פרייז, ווען זיי האבן זיי געוואלט צוריק קויפן. דאך איז זיי פארט בעסער געווען ווי אונדז, די פליטים, וועלכע האבן נישט געהאט קיין געלט און נישט געהאט קיין שום מעגלעכקייט ערגעץ ווו צו פארדינען, א חוץ אין די קאל-כאזן, ווו די ארבעט איז געווען אן אוממענטשלעך שווערע און דערצו א ניש-טיק-באצאלטע. דאס האט אונדז געבראכט דערצו, אז מיר זאלן טראכטן וועגן ארויספארן פון נאָוואָזענסק אין עפעס אַ גרעסערער שטאָט. חוץ אלעם איז נאך דער קלימאט דארט געווען אַ קאָנטינענטאלער, זומער שרעקלעך הייס און ווינטער מוראדיק קאלט, און מיר האבן זיך זייער געשראָקן פאַר דעם אַנקומענדיקן ווינטער, ווייל מיר זענען אַנטלאָפן פון ביאַליסטאָק אין די זון-מערדיקע מלבושים און וועגן קריגן ווינטערדיקע האָט מען אין נאָוואָזענסק אַפילו נישט געטאַרט חלומען. דאָס אַרויספאַרן פון נאָוואָזענסק איז אָבער נישט געווען קיין גרינגער ענין און ס'איז אַנגעקומען מיט גרינע ווערעם ביז מיר האָבן זיך פאַרט דערשלאָגן די דערלויבעניש דערצו און מיר זענען מיט מזל אַוועקגעפאַרן. נאָך לאַנגע וואַנדערונגען מיט די באַרימטע רוסישע „טעפ-לושקעס“ איבער אַ שטיק אַזיע, זענען מיר אַנגעקומען קיין אַלמאַ אַטאַ, וואָס האָט אונדז באַזונדערס געלאָקט מיט זיין וואַרעמען קלימאָט און וועגן וועלכן מיר האָבן געהערט, אַז דאָרט איז גאָר קיין ווינטער נישטאַ.

קוויטקאָס קומען צו אונדז אין נאָוואָזענסק, זיין ברענגען אונדז אַ ביסל געלט און זיין איינשטעלן זיך פאַר אונדז ביי דער מאַכט, שוין בלויז דורך דעם, וואָס די מאַכט האָט געזען, אַז מען אינטערעסירט זיך מיט אונדז אין מאַסקווע, האָט אומדירעקט צוגעהאַלפן צו אונדזער אַרויספאַרן און האָט אונדז אַזוי אַרום געראַטעוועט. אַ ראַיה: די דאָזיקע חברים אונדזערע, וועלכע זענען צוליב פאַרשידענע סיבות מיט אונדז נישט אַרויסגעפאַרן פון דאָרט און זענען געבליבן אין נאָוואָזענסק, האָבן שפּעטער געליטן מוראדיקע צרות און זענען פון דאָרט אַנטלאָפן קוים מיטן לעבן, דערביי איז אַ גרויסער טייל פון זיי טאַקע נישט געבליבן לעבן, נאָר איז אומגעקומען אין מיטל-אַזיע פון הונגער און עפידעמיעס, וואָס האָבן דאָרט געבושעוועט.

**

נאָוואָזענסק איז געווען דאָס ערשטע אמת-סאָוועטישע מקום, ווו מיר האָבן פנים אל פנים זיך צוזאַמענגעטראָפן מיט דער סאָוועטישער ווירקלעכ-קייט, ווען מיר זענען נאָך געווען אין ביאַליסטאָק און מיר האָבן געפרעגט קשיות אויף דעם יושר פון סאָוועטישן לעבן, האָבן אַ סך אונדז געענטפערט: וואָס ווונדערט איר זיך? דאָ איז דאָך אַ נייער סאָוועטישער געביט, דאָ זענען דאָך די מענטשן נאָך נישט איבערדערצויגן און נאָך נישט אַריינגעוואַקסן אין

סאָציאַליזם. אין רוסלאַנד גופא איז אָבער אַנדערש. דאָרט איז דער סאָציאַל־ליזם שוין אַ פאַקט און מען דאַרף אים נישט ערשט איינפירן אַזוי ווי אין די נייע געביטן.

מאַלט אייך, אַז מיר האָבן שוין פריער געוויסט, אַז דאָס זענען תירוצים פאַר די בענטש־ליכט, וואָרום מיר האָבן גוט געזען ווי אַזוי עס זענען אויס די „איבערדערצויגענע“ מענטשן, וואָס זענען צו אונדז, קיין ביאָליסטאָק, אַנגעקומען פון די ערטער וווּ דער סאָציאַליזם האָט שוין געבליט און גע־וואַקסן איבער צוואַנציק יאָר. מיר האָבן געזען זייער גייציקייט, זייער כיטרע־קייט, זייער אויסגעהונגערטקייט און זייער סקרופולאָזיקייט ביים פאַרשאַפן זיך אַ ביסל אַ בעסער לעבן — זיי זענען ממש געגאַנגען איבער טויטע, אַבי זיך איינצושאַפן אַ בעסער מלבוש, אַ בעסערע דירה און אַ בעסער שטיקל מעבל. הוּף דעם האָבן אויך נישט געפעלט צווישן אונדז קיין מענטשן, וואָס האָבן זיך פאַרשריבן אויף אַרבעט קיין טיף־רוסלאַנד און זענען פון דאָרט אַנטלאָפן, אַנדערצייילנדיק זיך שוידערלעכקייטן וועגן דעם דאָרטיקן לעבן און וועגן דער רעכטלאָזיקייט פונעם סאָוועטישן בירגער, ווי אויך וועגן דער נויט אין וועלכער עס לעבט דער רוב פון די פויערים אין די קאָלכאָז. ס'איז אַפילו אומגעגאַנגען אַ כאַראַקטעריסטישער וויץ: אַ קליין סאָוועטיש קינד, וואָס איז מיט זיין פאַטער געקומען אין די נייע געביטן, האָט, דערזענדיק אַ בעטלער אויף די ביאָליסטאָקער גאַסן, געפרעגט דעם פאַטער: טאַטע, דאָ זענען אויך פאַראַן קאָלוירטן? מען האָט אויך זיך געחכמעט, אַז יעדעס מאָל, ווען מען זאָגט „כל“, עסט מען נישט קיין ברויט, אַז מען זאָגט „כל נדרי“ עסט מען אַ מעת־לעת נישט קיין ברויט. אַז מען זאָגט „כל חמירא“ עסט מען אַכט טעג נישט קיין ברויט. אַז מען זאָגט „כל־כאָז“ עסט מען אַ גאַנץ יאָר נישט קיין ברויט. פון די דאָזיקע וויצן און חכמות איז צו זען, אַז מיר האָבן שוין עפעס, און מער ווי עפעס, געוויסט וועגן דעם גליקלעכן, פריידיקן סאָ־וועטישן לעבן, אומשטיינס געזאָגט, אָבער אַז דאָס לעבן זעט אויס אַזוי ווי מיר האָבן עס דערזען אין דעם שטעטל נאָוואָזענסק, דאָס האָבן מיר זיך בשום אופן נישט געקענט פאַרשטעלן. דאָ האָבן אוודאי שוין נישט געגאַלטן קיין שום תירוצים. דאָ האָבן מיר דערזען די סאָוועטישע וואָר אין איר גאַנצער נאַקעטקייט. דאָ האָבן מיר דערזען דעם סאָוועטישן מענטש אין זיין ווירקלעך געשטאַלט און דאָס סאָוועטישע לעבן איז זיין פולן אמת.

קוויטקא, וואָס האָט אַפגעלעבט אַ האַלב לעבן אין דעם סאָוועטישן גן־עדן, האָט דעם אמת נישט געזען און ער האָט אַפילו אין דעם ליימיק־הונגעריקן נאָ־וואָזענסק הנאה געהאַט דערפון, וואָס מען האָט דאָרט אויסגעבויט אַ גרויסן מאַגאַזין פאַר תבואה. ער האָט נעבעך נישט געוויסט און נישט געוואָלט וויסן,

אז דער דאזיקער מאגאזין איז געווען די קללה פונעם שטעטל, וואָרום אין אים האָבן זיך געזאַמלט די אַלע תבואה־רעזערוון, וואָס זענען צוגענומען גע-
וואָרן פון דער נויטליידנדיקער באַפעלקערונג, וועלכע האָט זיי אַרויסגע-
בראַכט פון דער ערד מיט אַ שוידערלעך־שקלאַפישן בזיעת אפם.

**
*

איין קליינער פרט דאָרף דערציילט ווערן:

צוויי שרייבער פליטים האָבן געוויינט אין אַ ליימענער קיביטקע, וואָס איר באַלעבאָס איז געווען פאַרשיקט און די באַלעבאָסטע איז געוואָרן מאָבי-
ליזירט אויף פעלד־אַרבעט. נעבן די שרייבער האָט געוויינט אַ רוסישער בחור
פון אַ יאָר עטלעכע און צוואַנציק. ער איז געווען אַ קאַרליק און אַ הויקער,
איז געגאַנגען אויף צוויי קוליעס און האָט געהאַט אַ שפיציק פנים פון אַ שד.
ווי אַן אינוואַליד פון אַזאַ מדרגה האָט ער געהאַט רעכט צו אַרבעטן אַלס קוס-
טאַר און האָט טאַקע ביי זיך אין דער קאַנורע געהאַט אַ ווערקשטעל צו פאַ-
ריכטן פרימוס־מאַשינקעס, זייגערלעך און כדומה מעכאַניזמען. פאַרשטייט
זיך, אַז אַלס קוסטאַר איז אים געגאַנגען אַ סך בעסער ווי די אַנדערע וואָס
האָבן געאַרבעט אין די קאַלכאַזן און די שטעטלדיקע לייט האָבן אים געהאַלטן
פאַר אַן עושר און האָבן אים מקנא געווען.

דער דאזיקער בעל־מום האָט זעלטן שיינ געשפילט אויף אַ האַרמאַשקע
און צוליב דעם האָבן מיר זיך מיט אים, פאַרחברט. ער פלעגט אָפט קומען צו
אונדז, זיצן אויף אונדזער ליימענער פריזבע און מיט אונדז שמועסן. ער האָט
זייער ליב געהאַט אונדז אויסצופרעגן וועגן דעם ווי אַזוי מיר האָבן געלעבט
אין דעם ווייטן פוילן. מיר האָבן געענטפערט מיט אַ האַלבן מויל, ווייל מיר
האָבן שוין געוואָסט, אַז קיין סך דערציילן איז נישט כדאַי. איינמאָל האָט
ער אונדז געבעטן מיר זאָלן אים דערציילן וואָס מיר האָבן, למשל, געגעסן
ביי זיך אין פוילן אויף אַ מיטיק. מיין חבר האָט גענומען שילדערן אַ מיטיק
עסן אין דער היים: צום ערשט — אַ שטיקל הערינג, דערנאָך אַ זופ פון קאַר-
טאַפל, קאַשע, רייז אַדער לאַקשן, אָפטמאָל אויך אַ שטיקל פלייש און אַזוי
זווייטער. מיין חבר האָט חלילה נישט מגזם געווען, נאָר פאַרקערט, ער האָט
נאָך אַראָפגענומען אַ ביסל פון דעם אַמאָליקן מעניו, כדי אים מאַכן נענטער
צום אויפנעם פון דעם נאָוואָזענסקער תושב. ביי אים, דעם קוסטאַרישן בר-
מזל אָבער, האָבן זיך די אויגן צעלויכטן און די סלינע האָט אים אַנגעהויבן
רינען איבער דער גאַמבע. ער האָט נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל פאַרלאַנגט, אַז
מען זאָל אים אויסרעכענען די מאַכלים פון וועלכע עס איז באַשטאַנען אַ
געוויינלעכער מיטיק אין פוילנלאַנד און מיין חבר האָט עס געטאָן. ענדלעך

אָבער האָט זיך דער בעל-מום צעלאַכט מיט אַ ווילד געלעכטער און ווען ער האָט זיך שוין אויסגעקייכט פון זיין לאַך-אַנפאַל, האָט ער געזאָגט:
 — יאָ ס'וואָס מען זאָגט מיט אַ פּיסאַטיעל... (איך האָב אינגאַנצן פאַר-געסן, אַז דו ביסט אַ שרייבער). דערביי האָט ער דאָס וואָרט „שרייבער“ אַרויסגערעדט מיט אַזאַ אינטאַנאַציע, ווי מ'זאָגט אַמאַל: כ'האָב אינגאַנצן פאַרגעסן, אַז דו ביסט אַ ליגנער, אַן אויסטראַכטער, אַ בעל-גוזמא און אַ מענטש, וואָס קיין וואָר וואָרט גייט נישט אַרויס פון זיין מויל.
 אַ פאַקט איז, אַז דער מעניו פון אַ פּוילישן מיטיק האָט אים אויסגעזען אַזוי ווילד און ס'איז אים אַזוי אוממעגלעך געווען צו גלויבן, אַז אַזעלכע געוויינלעכע מענטשן, ווי מיר, האָבן אַזאַ מיטיק געגעסן, אַז ער האָט די שיל-דערונג אַנגענומען פאַר אַ שרייבערישער פאַנטאַזיע און דערצו נאָך פאַר אַ גראַטעסק, מיט וועלכער מען איז אויסן אים צו פאַרוויילן.
 נישט אַזוי האָט מען אָבער אויף דער דאָזיקער שילדערונג געקוקט אין די אַרטיקע ממשלה-קרייזן. ווען דער אינוואַליד האָט איבערדערציילט זיינע באַקאַנטע, וואָס פאַר אַ הומאַריסטן מיר זענען און וואָס פאַר אַן אויסטער-לישע זאַכן מיר קענען אַלץ אויסטראַכטן, האָט מען פון די „הויכע פענצטער“ אונדז מודיע געווען, אַז מיר זאָלן דעם דאָזיקן סאַרט „הומאַר“ מער נישט פראַקטיצירן, וואָרים עס קענען זיך געפינען נישט באַוואוסטניקע בירגער, וואָס וועלן די דאָזיקע פאַנטאַזיע וועגן אַ מיטיק אין פּוילן נאָך אַננעמען פאַר אַן אמת...

— 6 —

מערערע מאל איז מיר אויסגעקומען צו באַטאָנען, אַז קוויטקאָ איז געווען אַ גוטמיטיקער, און טאַקע — אַ גוטער מענטש.
 ער איז געווען חבריש, פריינטלעך און ווייך אין זיין באַציונג צו די קאַלעגן און גאַנץ באַזונדערס צו אונדז, די פּליטים פון פּוילן.
 ער האָט אָבער געקענט זיין צו מענטשן פונקט אַזוי שטרענג און האַרט אין זיין בייזקייט, ווען מען האָט אים מיט עפעס דערצערנט, ווי גוט און ווי ווייך ער איז געווען אין זיין גוטסקייט, ווען מען איז אים געווען צום האַרצן. און דערצערנט האָט מען אים ווען מען האָט זיך נישט געפירט אַזוי ווי ער האָט פאַרשטאַנען, אַז מען דאַרף זיך פירן, אָדער ווען מען האָט געטאָן עפעס אַזוינס, וואָס ער האָט געהאַלטן אַז דאָס דאַרף נישט געטאָן ווערן.
 דערהויפּט ווען מען האָט מיט דער אויפפירונג אַרויסגעוויזן אומבאַציונג צום סאָוועטישן לעבן, אָדער ווען מען האָט מיט דער טונג זיך אַרויסגע-בראַכן פון דעם איינגעשטעלטן סאָוועטישן לעבנס-סדר.
 דעמאָלט איז דער לאַם פאַרוואַנדט געוואָרן אין אַן אַקס.

די מילדע שאַף — אין אַ ווילדן ביק.

ווען דער גורל האָט אונדז אַלעמען פאַרוואַרפֿן אין דער קאַזאַכישער הויפטשטאָט, אַלמאַ אַטאַ, האָט קוויטקאַ געטאַן אַלץ, כדי צו פאַרגרינגערן אונדזער לעבן און נישט געקוקט דערויף, וואָס ער אַליין איז שוין דעמאָלט געווען אַ פּליט, ווייט פון דער היים, אַרויסגעריסן פון זיין סביבה און מטופל מיט כלערליי זאַרגן וועגן זיין מאַטעריעלער עקזיסטענץ, האָט ער, פון דער ערשטער רגע אָן, געדאָהט וועגן אונדז און זיך פאַר אונדז איינגעשטעלט אומעטום, וווּ דאָס איז נאָר געווען נייטיק.

דערביי האָט ער אונדז אָבער אויך כסדר געלערנט הלכות התנהגות אַלס פּאַוועטישע שרייבער.

אים איז למשל נישט געפעלן געוואָרן וואָס מיר, די פּליטים־שרייבער פון פּוילן, האָבן געהאַט אַ טבע זיך צוזאַמענצוקומען אין דעם קאַרידאָר פון שרייבער־פאַריין אין אַלמאַ אַטאַ און דאָרט צו פאַרברענגען די פאַרמיטיק־שעהן אין שמועס און אין גערייד.

ער האָט צו אונדז געטענהט:

— סאַוועטישע שרייבער בטלענען נישט קיין צייט אין די פאַריין־קאָרידאָרן. סאַוועטישע שרייבער זאַמלען זיך וואָס ווייניקער צונויף אין קופּקע־לעד. זיי זיצן אין דער היים און אַרבעטן.

ער איז געווען גערעכט, קוויטקאַ. צי סאַוועטישע שרייבער זענען טאַקע געזעסן אין דער היים און געאַרבעט, ווייס איך נישט, אָבער אמת איז, אַז זיי האָבן ווירקלעך אויסגעמיטן אַזעלכע מיני אומאַפֿיציעלע צוזאַמענטרעפן און זיי האָבן בכלל זיך צו אַפט נישט פאַרגינען אַזעלכע סאַרטן פּרייע שמועסן אויפן נוסח פון די שרייבער אין אויסלאַנד, אין קלובן אָדער אין קאַפּעען.

ס'איז נישט געווען געזונט פאַר דער פּאַליטישער כשרות פון אַ מענטש, אַז מען זאָל אים צו אַפט זען ביי אַזעלכע אונטערהאַלטונגען.

ער איז אויסן געווען אונדזער טובה, קוויטקאַ.

מיר, די פּליטים־שרייבער, זענען אָבער דעמאָלט געווען אין אַ ספּעציע־לער לאַגע: מיר האָבן געווינט אין אוממענטשלעכע באַדינגונגען, מיר האָבן נישט געהאַט קיין היימען און קיין טישן, ביי וועלכע מיר זאָלן קענען אַרבעטן און מיר זענען בכלל געווען צופיל צערודערט און אַנגעשראַקן פון די געשעע־נישן, אַז מיר זאָלן קענען פּראָווען שרייבערישע התבודדות און זיך נישט צוזאַמענקומען, כדי צו הערן וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט.

קוויטקאַ האָט אָבער דאָס נישט געוואָלט פאַרשטיין, ער האָט נאָר געזען, אַז מיר פירן זיך נישט לויט דעם סאַוועטישן אורח חיים, לויט דעם סאַווע־טישן לעבנסשטייגער.

איז ער אויף אונדז אין כעס געוואָרן און האָט מיט אונדז גערעדט זייער שטרענגע רייד.
 ס'האָט שיעור געהאַלטן דערביי, אַז ער זאָל זיך מיט אונדז צעקריגן אויף אייביק.

**
 *

ס'איז אָבער דערצו נישט געקומען און די סיבה איז געווען דאָס, וואָס קוויטקאָ האָט איינמאַל באַשלאָסן אונדז צו באַזוכן אין אונדזערע היימען.
 ווען קוויטקאָ איז אין אַ האַרבסטיקן טאָג געקומען צו אונדז איז ער אַזוי אויפגעטרייסלט געוואָרן פון דעם מעמד, וואָס ער האָט ביי אונדז געטראָפן, אַז ער האָט שוין מער נישט פאַרלאַנגט פון אונדז קיין סאָוועטישע אויסגע- האַלטנקייט.

ער האָט שוין פאַרשטאַנען פאַרוואָס מיר זיצן נישט אין אונדזערע שטובן און פאַרוואָס עס יאָגט אונדז אַרויס אין גאַס אַריין, בכדי כאַטש עטלעכע שעה זיך צו געפינען אין אַ מענטשלעכער וווינונג.

אַלמאַ אַטאָ איז געווען אַ ווונדערשיינע שטאַט. זי איז געלעגן צופוסנס פון הויכע בערג. ניין חדשים אין יאָר האָט אויף די בערג געבלענדט אַ וויי- סער שניי און אַז מען האָט געזען די דאָזיקע בערג אין די צעשפילטע פאַרבן פון דער אַוונטיקער שקיעה, האָט דאָס האַרץ גענומען צאַפלען אין עקסטאַז פון אַנטפלעקונג און עס האָט זיך געוואַלט זינגען אַ לויב-געזאַנג צו גאָט פאַר זיין ווערק און פאַר דער כישופדיקער פראַכט וואָס ער האָט באַשאַפן.

ווי יעדע סאָוועטישע שטאַט איז אָבער אַלמאַ אַטאָ באַשטאַנען פון צוויי טיילן: פון אַ נייעם צענטער מיט אויסברוקירטע ליכטיקע גאַסן, ווו עס האָבן זיך געפונען די מלוכהשע בנינים און ווו עס האָבן געווינט די פאַרשטייער פון דער סאָוועטישער מאַכט, און פון אַ גרויסער צאַל פעריפעריע־שטעטלעך, ווו ס'האָט געווינט און געלעבט די מאַסע, דער המון־עם. די דאָזיקע פערי- פעריע־שטעטלעך זענען ביינאַכט געווען איינגעטונקען אין שטאַק פינצטער- גיש. די גאַסן אין זיי — נישט ברוקירט און די זומפיקע בלאַטע אויף זיי — אַזוי גרויס און געדיכט, אַז מען האָט געמוזט קריכן ממש אויף אַלע פיר, כדי זיך פון איר אַרויסצוקראַבקען. די הייזער זענען געווען הילצערניע, אַן די מינדסטע באַקוועמלעכקייטן און דערצו אַזוי געדיכט באַוויינט, אַז אין יעדער הייזקע פון צוויי דלת על דלת שטיבלעך האָבן געלעבט דריי משפחות אין די ערגסטע אומהיגינישע און אומסאַניטאַרע באַדינגונגען. דערביי אַן עלעק- טריש ליכט און אַן דעם ניטיקסטן מעבל אין שטוב.

קוויטקאָ, ווי אַ שרייבער פון מאַסקווע האָט, נאַטירלעך, באַקומען אַ שטיקל דירה אין דעם נייעם טייל פון שטאַט. מיר, די פליטימ־שרייבער, זענען

געווען צופרידן, ווען מיר האבן זיך אליין אויסגעזוכט נעבעכדיקע דירות אין די שטאטישע פערפעריעס.

און אט איז קוויטקא, אין א הארבסטיקן נאכמיטיק, ארויס פון זיין וווינונג אין צענטער־שטאט, כדי צו באזוכן אונדז אין די שטאטישע פערפע־ריעס. ער איז ארויס אין א פאר ברוינע פאנטאפל, וואס זענען גוט געווען פאר דעם טריבן וועטער אויף די ברוקירטע שטאטישע גאסן. צען מינוט גאנג פון שטאטישן צענטער איז ער אבער אריינגעפאלן אין דעם בלאטיקן זומפ פון די פערפעריעס און ער האט געטאפטשעט אין די בלאטעס ביז דער קני. אזוי האט ער זיך דערקליבן צו אונדזערע וווינונגען און ווען ער האט דערזען, ווו און אין וועלכע באדינגונגען מיר לעבן, האט ער אראפגעלאזט דעם קאפ און מיט א צעווייטיקט הארץ זיך פאר אונדז אנטשולדיקט דערפאר, וואס ער האט אונדז געמוסרט באשר מיר זיצן נישט אין דער היים, נאר אין דעם קארידאר פון שרייבער־פאריין. ער האט דערזען אונדזער נויט און האט אונדז פארשטאנען. ער האט מער אונדז קיין פארוורפן נישט געמאכט און האט נאך מער זיך איינגעשטעלט פאר אונדז, סיי ביי דער אנפירונג פון שרייבער־פאריין און סיי אין די העכערע פארטייאישע אינסטאנצן.

די דאזיקע איינשטעלעניש זיינע האט אונדז אבער נישט קיין סך גע־האלפן און אים אליין האט זי געבראכט א גרויסע רעה.

* * *

קיין אלמא אטא זענען זיך דעמאלט צוזאמענגעקומען א היפשע צאל שריי־בער, רוסישע, אוקראינישע און יידישע. צווישן די יידישע האבן זיך געפונען די פליטים־שרייבער פון פוילן און אויך פליטים־שרייבער פון אוקראינע, ווייס־רוסלאנד, ליטע, לעטלאנד און מאסקווע.

צווישן די רוסישע שרייבער, וואס זענען עוואקוירט געווארן קיין אלמא אטא האבן זיך געפונען גאנץ אנגעזעענע מענטשן. געווען דא קאנסטאנטין סימאנאוו, סאמויל יאקאוולעוויטש מארשאק, מיכאיל זאשטשענקא, דער אל־טיטשקער סערגיעוו־צענסקי, וו. י. אילין, סערגיי מיכאלקאו, ק. פאוסטאווי־סקי און נאך א סך אנדערע.

צווישן די יידישע שרייבער פון רוסלאנד האט זיך דא געפונען, א חוץ קוויטקא, מ. פינטשעווסקי, מ. אראנסקי, י. גערשענזאן, רבקה רובין מיט איר מאן דעם מאלער, מאיר אקסעלראד (א ברודער פון זעליק אקסעלראד), ה. בלאשטיין און נפתלי הערץ קאן געווען דא אויך דער שרייבער יאשע ראזענ־בוים און דער פראפעסאר שאץ־אנין פון ריגע, אשעראוויטש, לאצמאן פון קאוונע און אלחנן וואגלער, פון ווילנע.

געווען דעמאלט אויך אין אלמא אטא א גרויסע צאל סאוועטישע גע-
לערנטע, מענטשן מיט גרויסע נעמען, ווי אויך א גרויסע צאל אקטיארן, רע-
זיסאָרן, מוזיקער און מאַלער פון קיעוו, כאַרקאָוו, לענינגראַד, מאַסקווע און
אַנדערע שטעט, וואָס זענען פאַרנומען, אַדער באַדראַט געוואָרן דורכן דייַטש.

אין אַנהייב זענען מיר אַלע עוואַקוירטע אַריינגעוואָרפן געוואָרן אין איין
פּליטס־קעסל און סיי מיר, די ייִדישע שרייבער פון פּוילן, סיי די באַרימטע
סאוועטישע געלערנטע, האָבן געגעסן אין איין פּליטס־קיד און זענען געווען
אויסגעשטעלט אויף דער זעלביקער אומפריינטלעכער און אַפילו שנאהדיקער
באַציונג מצד די קאָזאַכישע גאַסטגעבער. עס איז דערגאַנגען אזוי ווייט, אַז
די „פּראָוודאַ“ אין מאַסקווע האָט געפונען פאַר נייטיק צו שרייבן אַ לייט-
אַרטיקל וועגן דער שלעכטקייט פון די קאָזאַכן צו די פּליטס. דאָס האָט
געווייקט ווי אַ דונער אין מיטן העלן טאָג. דער צענטראַל־קאָמיטעט פון דער
קאָמוניסטישער פּאַרטיי אין קאָזאַכסטאַן האָט זיך געשלאַגן על חטא און די
באַציונג צו די פּליטס האָט זיך ראַדיקאַל געביטן. זייער מערכה האָט זיך
שאַרף און גרינטלעך געענדערט.

נישט געענדערט האָט זיך אָבער די באַציונג פון די קאָזאַכישע שרייבער
צו די ייִדישע פּליטס און דערהויפּט — צו די פּליטס־שרייבער פון פּוילן.
די שנאה וואָס די קאָזאַכן האָבן מער נישט געקענט אַרויסווייזן צו די רוסישע
און אוקראַינישע שרייבער־בעזשענצעס, האָבן זיי מיט נאָך מער פאַרביסנקייט
אַרויסגעוויזן צו די ייִדישע שרייבער, וועלכע האָבן נישט געהאַט קיין שום
אַנעמער און וועלכע האָבן זיך געפלאַנטערט ווי דאָס פינפטע ראַד צום וואָגן.
די רוסישע שרייבער האָבן אין אלמא אטא געהאַט אַ רוסישע טאַג־צייטונג,
אין וועלכער זיי האָבן געדרוקט זייערע זאַכן. זיי האָבן אויך געהאַט אַ מאַסע
וועלכע האָט פאַרשטאַנען רוסיש און פאַר וועלכע זיי האָבן פון צייט צו צייט
געקענט פאַרלייענען זייערע שריפטן. רוסיש איז דערצו נאָך אין אַלע ווינקלען
פון רוסלאַנד די הערשנדיקע שפּראַך און עס איז זייער געפערליך צו דיס-
קרימינירן קעגן דער דאָזיקער שפּראַך און קעגן אירע שעפּער. אַנדערש איז
אָבער געווען אונדזער לאַגע, די לאַגע פון די ייִדישע שרייבער. נישט בלויז
אין קאָזאַכסטאַן, נאָר אויך אין גאַנץ רוסלאַנד האָט זיך דעמאלט נישט גע-
פינען קיין איין ייִדישע צייטשריפט אין וועלכער מיר זאָלן זיך קענען דרוקן.
אַזא ווי קוויטקאַ האָט נאָך געקענט, צוליב זיין פאַפּולאַריטעט, געפינען אַן
איבערזעצער. מיר אָבער האָבן קיין בעלנים אויף איבערזעצן אונדזערע זאַכן
נישט געקריגן. מיר זענען דעריבער געווען אין אַ לאַגע פון געצווונגענער אומ-
פּראָדוקטיוויטעט און, לויט דעם כלומרשטן כלל אין רוסלאַנד, אַז ווער עס
אַרבעט נישט, דער עסט נישט, איז אונדזער רעכטלעכע לאַגע געווען זייער אַ

ביטערע. מיר האָבן נישט געהאַט קיין מעגלעכקייטן צו באַווייזן זיך אין דער עפנטלעכקייט מיט אונדזער פּאַקטישער שרייבערישער אַרבעט און דעריבער האָבן די קאַזאַכן געקענט טענהן, אַז מיר זענען אומזיסטיקע פּרעסער. אמת, מיר האָבן זיך באַמיט צו פאַרדיגען אונדזער שטיקל ברויט דורך זייטיקע, אַפט פיזישע אַרבעטן און אויך אונדזערע פּרויען האָבן געאַרבעט אין פאַרשידענע פאַבריקן און אַרטעלן. מיר וואָלטן אָבער בשום אופן נישט גע-קענט אויסקומען, ווען מיר זאָלן נישט געניסן פון די זכיותן, וואָס עס האָבן גענאָסן די מיטגלידער פון שרייבער-פאַריין. די דאָזיקע זכיותן — אַ ברויט-קאַרטע און אַ מאַגערע צוטיילונג אין מאַגאַזין אויף פּראָדוקטן — האָבן אונדז אָבער די קאַזאַכישע שרייבער נישט פאַרגיגען און ס'איז כּסדר אויסגעקומען צו פירן מיט זיי אַ קאַמף, אַז זיי זאָלן אונדז נישט אַפּזאָגן די דאָזיקע שפייז-צוטיילונגען צו וועלכע מיר זענען אַלס מיטגלידער פון סאַוועטישן שרייבער-פאַריין געווען באַרעכטיקט.

***

דער דאָזיקער קאַמף איז געווען זייער אַ שווערער און עס האָט אים גע-פירט קוויטקאָ מיט דער הילף פון אייניקע רוסישע שרייבער, ווי זאַשטשענאָק און פּאַוסטאַווסקי.

אַלע פאַר וואָכן האָט אונדז די אַנפירונג פון קאַזאַכישן שרייבער-פאַריין אַפּגעשטעלט די צוטיילונגען, וואָס דאָס האָט באַטייט, אַז מיר פאַרלירן אויך די רעכט צו וווינען אין שטאָט. אייניקע יידישע שרייבער, ווי בלאַשטיין, בפתלי הערץ קאַן, זענען טאַקע אַוועק אין די קלענערע שטעטלעך אַרום אַלמאַ אַטאַ. פאַר אונדז, די פּליטים פון פּוילן, האָט אָבער אַזאַ פאַרלאָזן די שטאָט באַטייט פשוטער אומקום אין די ווילדענישן פון מיטל-אַזיאַטישן דאָרף. האָט קוויטקאָ, מיט דער הילף פון אונדזערע רוסישע פּריינט, גענומען אַפּשריייען די גזירה און פּוועלן, אַז מ'זאָל אונדז נישט צונעמען די רעכט אויף דער צוטיי-לונג. דאָס האָט זיך געצויגן כּמעט ביז אונדזער אַוועקפאַר פון אַלמאַ אַטאַ און ס'פאַרשטייט זיך, אַז אונדזער לעבן איז דורך דעם געווען אַזוי שווער, אַז מיר האָבן שוין נישט געגלייבט, אַז מיר וועלן זיך אַרויסקריגן פון דאָרט מיט גאַנצע ביינער.

אין דעם שווערן קאַמף פאַרן לעבן, אין דעם כּסדרדיקן געראַנגל מיט די קאַזאַכישע שרייבער, איז טאַקע אויסגעגאַנגען ווי אַ ליכט דער ליבער מענטש יאַשע ראָזענבוים פון רייגע. אַ צייט לאַנג האָט ער צוזאַמען מיט אונדז פאַר-דינט אויף אַ שטיקל ברויט, אַלס סטאַטיסט אין דער אַרטיקער פּילם-סטודיע. ס'איז געווען אַ צער צו זען, ווי ער, דער כּבּודיקער מענטש, מיט אַ קראַנק האַרץ און אויפגעשוואַלענע פּיס, איז נעבעך געלאָפּן אויף דער אַנווייזונג פון

די רעזשיסאָרן איבער שטאַק און שטיין. ער האָט אָבער קיין ברירה נישט געהאַט, ווייל ער האָט געוואָלט פאַרדינען די פאַר נישטיקע רובל. די רעזשי- סאָרן, וואָס האָבן געוואוסט ווער מיר זענען, האָבן אונדז על פי רוב באַהאַנדלט ברוטאַל, מיט אַנטיסעמיטישער אָבער אויך סתם גראָביונגערישער פיינט- שאַפט. זיי האָבן געשריגן, אַז זיי דאַרפן נישט האָבן קיין יידישע פנימער אין זייערע רוסישע פילמען און אַפילו ווען מען האָט שוין געמאַכט אַ פילם וועגן די אכזריותן פון די דייטשן איבער דער סאָוועטישער באַפעלקערונג און מען האָט שוין יאָ פילמירט אַ סצענע, ווי די דייטשן דערשיינן עטלעכע יידן, האָט דער רעזשיסאָר איוואָן פיריעוו, דער שפּעטערדיקער מיניסטער פאַר דער פילם- פראָדוקציע אין גאַנץ רוסלאַנד, זיך איבער אונדז אַזוי איזידעקעוועט און אונדז אַרויסגעוויזן אַזאַ ווילדע יידן-שנאה, אַז מיר האָבן בליט ברירה זיך געמוזט אַפּאָגן פון דעם דאָזיקן פאַרדינסט. אין דעם דאָזיקן אַמביענט, האָט ראָזענ- בוים געהונגערט און געליטן ביז ער איז אויסגעגאַנגען אַן עלנטער אין אַ שפיטאַל און מ'האַט אים מקבר געווען אויף דעם קאַזאַכישן בית-עולם צווישן די קברים פון אַ סך אַנדערע פליטים, וועלכע האָבן געזוכט רעטונג אין קאַ- זאַכסטאַן און געפונען דעם טויט אין איר פּרעכטיקער באַרג-שטאָט אַלמאַ אַטאַ.

יאַשע ראָזענבוים איז, וואָס אַן אמת, געווען אַ קנאַפּער שרייבער. ער איז אָבער געווען אַ מזג טוב און אַ ליבהאַרציקער מענטש. פאַר דער מלחמה האָט ער סימפּאַטיזירט מיטן קאָמוניזם און איז אַפילו געפאַרן פון ריגע קיין ביראַבידזשאַן זען, ווי אַזוי דער ראַטנפאַרבאַנד האָט „געלייזט די יידן-פראָ- גע“. מיר איז נישט באַוואוסט, צי ער איז טאַקע דעמאָלט דערפאַרן ביז ביראַ- בידזשאַן, אָבער, אַז ער האָט אין מאַסקווע געהאַט אַ שיינע אויפנאַמע — דאָס ווייס איך אויף געוויס. דאָס איז אָבער געווען דעמאָלט, ווען ער איז געקומען קיין רוסלאַנד אַלס טוריסט. אין די יאָרן, וועגן וועלכע איך דערצייל, איז ער אין רוסלאַנד געווען אַ ביעזשעניעץ — אַ פליט, און ער האָט מיר תמיד געזאָגט, אַז איצט זעט ער אין איין טאַג מער וויפּל ער האָט דעמאָלט געזען אין אַ חודש. ער איז געשטאַרבן אין אַן אַלמאַטינער שפיטאַל ביינאַכט, רופּנדיק נאָך הילף בעת אַ האַרץ-אַטאַקע. די הילף איז אָבער נישט געקומען, ווייל דער דיזשורירנדיקער דאָקטער האָט געהאַט בילכערע זאַכן אויפן קאַפּ, ווי זיצן אין שפיטאַל טאָמער וועט אים אַ קראַנקער באַדאַרפן. אויף מיין גורל איז דעמאָלט אויסגעפאַלן צו גיין אין מתים-שטיבל אים „דערקענען“ און אים אַרויסנעמען צו באַגראָבן. נאָך דעם ווי איך האָב געגעבן מיין אונטערשריפט, אַז איך האָב אים „אַפּגענומען“ און האָב דערמיט ערוב געווען, אַז קיינער וועט אים מער נישט פּאָדערן, האָבן מיר אים אַרויפגעלייגט אויף אַן אַפּענעם לאַסט- אויטאָ און זענען מיט אים פאַרפאַרן צום שרייבער-פאַריין. דאָרט האָט אָבער

קיינער נישט געהאט דעם מינדסטן חשק זיך צו פארנעמען מיט א געשטאָר-
בענעם פליט, א יידישן שרייבער און דער שאַפער פון אויטאָ האָט דערצו נאָך
געוואָלדעוועט, אַז מיר זאָלן עס מאַכן גיכער, וואָרים ער מוז נאָך היינט
ערגעץ אָפּפירן אַ טראַנספּאָרט סאַקסאָל-האַלץ. זענען מיר טאַקע אַ מאָן פיר,
יידישע שרייבער פון פוילן, געווען זיינע איינציקע באַגלייטער און די טרערן
וואָס זענען געפאלן פון אונדזערע אויגן אין זיין אָפענעם קבר אַריין, האָבן
באָוויינט גישט בלויז אים, נאָר אויך אונדז גופא, אונדזער מערכה און דעם
שיינעם תכלית צו וועלכן מיר זענען דערפירט געוואָרן.

אויף צוריקוועגט פון בית-עולם האָבן מיר געטראָפן קוויטקאָן. ער האָט
זיך שפּעט דערוויסט פון דער גאַנצער מעשה. ער איז געווען שרעקלעך צע-
ווייטיקט, אי פון ראָזענבוים טויט, אי פון דעם, וואָס דער פאַריין האָט אים
אָפילו קיין לוויה נישט איינגעאַרדנט. ער האָט געטרייסט דער אלמנה אַ חוץ
מיט געוויינלעכע ווערטער, אויך מיט דער ידיעה, אַז ער האָט פאַר איר אויס-
געפועלט, אַז זי זאָל אַ חודש צייט באַקומען די שפייז צוטיילונג פון איר
פאַרשטאַרבענעם מאָן. ווי אומהיימלעך די דאָזיקע "טרייסט" איז נישט גע-
ווען, איז אָבער נאָך ערגער געווען דאָס, וואָס זי איז נישט מקוים געוואָרן.
ראָזענבוים אלמנה האָט די צוגעזאַגטע שפייז צוטיילונג נישט באַקומען און
אין 6 חדשים אַרום האָט מען זיך דערוויסט, אַז די דאָזיקע צוטיילונג האָבן
"אַראַפגעשלונגען" די באַאַמטע פון קאַזאַכישן שרייבערפאַריין.

— 7 —

דאָס רשעות, וואָס די קאַזאַכן האָבן אַרויסגעוויזן צו די יידישע שרייבער
האָט קוויטקאָן זייער געטראָפן און הגם ער, פּערזענלעך, האָט פון דער דאָזי-
קער שלעכטער באַציונג נישט געליטן, ווייל ער איז געווען אַ צו גרויסע פיגור
אין דער סאָוועטישער שרייבער-וועלט, אַז די קאַזאַכישע פאַריין-אַנפירונג זאָל
זיך דערלויבן קעגן אים דירעקט צו דיסקרימינירן, האָט אים אָבער די דאָזיקע
עוולה שטאַרק צערודערט, אי צוליב אונדזערע ליידן און אי צוליב דעם שאַטן,
וואָס זי האָט געוואָרפן אויף זיין אומפגימהדיקן גלויבן אין דער גוטסקייט
און גערעכטיקייט פון סאָוועטישן לעבן.

— כ'האָב אָפּגעלעבט אין מאַסקווע אַזויפיל יאָרן — האָט ער געטענהט
— און כ'האָב מיר קיינמאָל נישט פאַרגעשטעלט, אַז ביי אונדז, אין ראַטנ-
פאַרבאַנד, איז אַזוינס מעגלעך.

דאָס, וואָס איז ווייטן אַלמאַ אַטאַ איז יאָ מעגלעך געווען דאָס דאָזיקע.
וואָס איז, לויט אים, כלומרשט נישט מעגלעך געווען אין מאַסקווע האָט קוויט-
קאָ זיך אויסגעטייטשט מיט דעם, וואָס די קאַזאַכישע שרייבער זענען נאָך

גישט גענוג איבערדערצויגן. בעל כורחו איז ער אויך גרייט געווען מסכים צו זיין, אַז דאָס נעמט זיך דערפון, וואָס זיי זענען שלעכטע מענטשן, פול מיט אַ מין אַזיאַטישער כיטערעקייט און דזשינגיס כאַנישער שנאה צו אַזעלכע, וואָס שטייען פון זיי גייסטיק העכער. ער האָט אָבער בשום אופן נישט גע- וואַלט צוגעבן, אַז מען האָט דאָ צו טאָן מיט אַ פשוטער אַנטיסעמיטישער דערשיינונג און אַז דער קוואַל פון דעם דאָזיקן אַנטיסעמיטיזם איז די אומ- צופרידנקייט און דער ווידערשטאַנד פון די קאַזאַכן קעגן דער אַנגעוואָרפענער רוסישער הערשאַפט, וואָס פאַרבאַהאַלט זיך אונטערן נאָמען פון דער אַזוי גערופענער סאַציאַליסטישער פעלקער-פריינטשאַפט.

דער אמת איז אָבער, אַז די שנאה צו אונדז צו מצד די קאַזאַכישע שרייבער איז געווען אַן אַפן-אַנטיסעמיטישע און זי איז, ווי עס האָט זיך שפעטער אַרויסגעוויזן, שטאַרק אונטערגעהאַלטן געוואָרן דורך אַ גאַנצער ריי רוסישע פאַרטייטוער אין די העכסטע אינסטאַנצן פונעם לאַנד. די מעשה איז, וואָס די דאָזיקע פאַרטייטוער האָבן גוט געשפירט די פיינטלעכע געפילן פון די קאַזאַכישע שרייבער און פון דער קאַזאַכישער באַפעלקערונג צו די רוסן, וואָ- רים דער קאַזאַך האָט כסדר געזען אינעם רוס דעם הערשער איבער זיין לאַנד. און כאַטש דער רוס האָט איצט געהערשט אויף אַ נייעם אופן און האָט דער- צו זיין ממשלה געטיילט מיט די פאַרטייאישע קרייזן פון דער קאַזאַכישער באַפעלקערונג, זענען אָבער כסדרדיקע אַנטאַגאַניסטישע צוזאַמענשטויסן צווישן די אַרטגעבירטיקע און די פרעמדע גישט געווען קיין זעלטנהייט און די סטי- מולן צו די דאָזיקע געשעענישן האָבן אַרויסגעשטראַמט פון די רייען פון דער קאַזאַכישער אינטעליגענץ, וואָס האָט געמוזט צווען, ווי איר שפראַך און קול- טור ווערט וואָס אַמאָל מער פאַרדרענגט דורך דער רוסישער שפראַך און רוסישער קולטור. די רוסן האָבן, ווי דער שטייגער איז, רעגירט דורך טערראָר פון איין זייט און דורך חניפה און געוויסע נאַציאָנאַל-קולטורעלע פּריווילע- גיעס פאַר דער קאַזאַכישער אינטעליגענץ פון דער צווייטער זייט. דאָס איז געווען גאַרנישט קיין לייכט רעגירן און היות די באַפעלקערונג אין קאַזאַכסטאַן באַשטייט נישט בלויז פון קאַזאַכן, נאָר אויך פון טאַטערן, אויגורן און אַנ- דערע נאַציאָנאַליטעטן, האָבן די רוסן דאָרט גאַנץ אַפט געזוכט אַרויסצורופן רייבונגען צווישן די קאַזאַכן און די אַנדערע נאַציאָנאַליטעטן, בכדי אַזוי ארום אי אַפּצווענדן די אויפּמערקזאַמקייט פון זיך, אי צו האָבן אַ תירוץ זיך אַריינצומישן, ווי דער פּסוק השלישי, וואָס גלייכט אויס די צעקריגטע, זיי, די רוסן, האָבן בכּן גאַרנישט געהאַט קעגן דעם, אַז די קאַזאַכישע שנאה צו זיי זאָל איצט אַפּגעווענדט ווערן אויף די יידן, וואָס דער האָס צו זיי האָט זיך סיי ווי אין דער צייט געשטאַרקט אין גאַנץ רוסלאַנד. מיר, די יידישע

שרייבער־פּליטים, האָבן דעריבער, ווי ס'איז אַלעמאַל אין אונדזער ייִדישן גורל, געשפּילט די ראל פון אַ בליץ־אַפּלייטער פון דער שנאהדיקער סטיכיע. די קאַזאַכישע שרייבער ווידער האָבן זיך אָנגעכאַפּט אין דעם אונטערגערקוטן שיער לעזאזל און אויף אַזאַ אופן געקילט זייערע פאַרביטערטע הערצער און זיך פאַרשאַפּט די סאַטיספאַקציע פון מאַכט־העכערקייט איבער אונדז, וואָס זיי האָבן לגבי די רוסישע שרייבער נישט געקענט צו בולט אַרויסווייזן. ווי געזאַגט, זענען שפּעטער געקומען געשעענישן, וואָס האָבן אויך קוויט־קאַן באַוויזן דעם הינטערגרונט פון דער דאָזיקער שנאה צו אונדז און אַפּילו דעמאַלט האָט ער דעם דאָזיקע הינטערגרונט נישט דערזען, (ווייל ער האָט נישט געוואָלט אים דערזען), אין גאַנצן און אין פּולן ליכט. דערווייל אָבער האָט ער לחלוטין נישט פאַרשטאַנען וואָס אַרום אים געשעט און ער האָט דאָס געשעענע געהאַלטן אין איין אויסטייטשן און פאַרענטפּערן מיט פּוילע תּירוצים, וועלכע האָבן נישט פאַרענטפּערט די זאַכן גופּא, נאָר זיי האָבן בלויז פאַרענטפּערט זיין אייפּער פאַר דער סאָוועטישער מאַכט און פאַר דעם סאָ־וועטישן לעבן.

**

די צייט, די נייע לעבנס־באַדינגונגען אין וועלכע קוויטקאָ האָט זיך, אַפּטער ווי אין מאַסקווע, געמוזט צוואַמענטרעפּן מיט דער האַרטער סאָווע־טישער וואָר, האָבן אים געשטעלט אַ סך קשיות און זיין אמונה אין דער גוטס־קייט פון סאָוועטישן לעבן איז אַפּטמאַל געשטאַנען פאַר אַ סך נסיונות. ער האָט זיך אָבער נישט אונטערגעגעבן און מיט אַלע כוחות געקעמפט קעגן דעם ווערעמל פון ספק. זיין קאַמף מיט זיך אַליין איז געווען אַ טראַגישער און די מיטלען אין דעם דאָזיקן קאַמף זענען מער ווי אַפּט געווען קאַמישע. מיט קוויטקאָס גלויבן, אַז דער גאַנצער אמת געפינט זיך נאָר אין ראַטנ־פאַרבאַנד און אַז דער גאַנצער יושר ווערט פאַרווירקלעכט נאָר דורך דעם סאָוועטישן לעבן, איז נישט לייכט געווען אויסצוקומען אין באַדינגונגען, וווּ אויף טריט און שריט האָט געבליט אומרעכט, געוואָלט, קאַרופּציע און שקר. מילא, אַז מען האָט זיך אָנגעטראַפּן אויף גנבה, גזלה, צביעות און ליגן אין טאַגטעגלעכן מאַסנלעבן, האָט מען עס נאָך געקענט פאַרענטפּערן. עס האָט געקענט הייסן, אַז נאָך אַלעמען דערציט מען דאָך נישט קיין מאַסע אין משך פון איבער צוואַנציק יאָר. דאָס דאַרף דויערן יאָרהונדערטער. אָבער אַז די זעלבע דערשיינונגען האָבן זיך אַנטפּלעקט אין די העכסטע שפיצן פון דער פאַרטיי און האָבן זיך אַרויסגעוויזן ווי אַ טייל פון דעם ממשלה־סיסטעם, דאָס איז שוין נישט גרינג געווען אַראַפּצושלינגען און קוויטקאָ האָט זיך אַ סך מאַל געוואָרגן מיט די דאָזיקע ביינער ביז ער האָט זיי אַדורכגעקריגן דורך זיין

האלדו, כדי ווייטער צו קענען אָטעמען מיט דער לופט פון זיין געטריישאָפֿט צום סאָוועטישן לעבן.

אָט דערמאָן איך זיך איינעם פון די דאָזיקע שווערע מאָמענטן פֿאַר אים. אין רוסלאַנד האָט דעמאָלט געוויילט דער באַוויסטער נאָרד אַמעריקאַנער פֿאַליטישער טוער ווענדל ווילקי. אַלס איינפלוסרייכער מענטש אין די פֿאַרייניקטע שטאַטן, אין וועלכער דער קרעמל איז דעמאָלט געווען זייער פֿאַרייניקטערעסירט, האָט ער נאָטירלעך באַקומען אַ געהעריקע אויפנאַמע, ווייל מען האָט דעם דורכגעפֿאַלענעם פרעזידענט "קאָנדידאַט געוואָלט ווייזן דאָס רוסישע לעבן פון דער סאַמע בעסטער זייט, וויסנדיק, אַז זיין באַריכט אין ניריאַרק אָדער אין וואַשינגטאָן קען האָבן אַ גרויסע השפּעה.

אין אַ שיינעם טאַג דערוויסט מען זיך, אַז ווענדל ווילקי וועט אויך באַזוכן דעם ווייטן מזרח און צענטראַל־אַזיע. צווישן די שטעט, וואָס מ'איז פֿאַרייניקטערעסירט געווען אים צו ווייזן, האָט זיך אויך געפונען אַלמאַ אַטאַ. קלאַר, אַז די ממשלה־אינסטאַנצן פֿון אַלמאַ אַטאַ האָבן גענומען צוגרייטן די שטאַט, אַז זי זאָל וויל־געפֿעלן ווערן אין דעם גאַסטס אויגן.

און אָט קומען איינמאַל פֿאַרנאַכט אַהיים אונדזערע פרויען, וועלכע האָבן דעמאָלט געאַרבעט אין אַ פֿאַבריק פון קליידער און זיי דערציילן די דאָזיקע מעשה שהיה: ביי זיי אין פֿאַבריק האָט זיך נאַכמיטיק באַוויזן אַ קאַמיסיע פון צענטראַל־קאַמיטעט פון דער קאַמוניסטישער פֿאַרטיי און די קאַמיסיע האָט פֿאַרביי זיך געלאָזט דורכדעפילירן אַלע פרויען אַרבעטערנס. אונדזערע פרויען האָבן געזען, אַז מען מבינט זיי דאָ אָפּ נישט לויט זייער אַרבעטס־קראַפט, ווי דאָס איז אָפטמאַל געווען דער שטייגער, נאָר לויט גאָר אַנדערע מאַסשטאַבן. זיי האָבן אָבער בשום אופן זיך נישט געקענט כאַפֿן וואָס דער דאָזיקער "סמאָטר" איז אויסן, דאָס איינציקע וואָס זיי האָבן זיך דערוויסט איז געווען, אַז מען האָט פון אַלע אַרבעטערנס אויסגעקליבן אַ צען שיינע און גוט־אויסזענדיקע פרויען, וועלכע מען האָט געגעבן נייע זיידענע קליידער פון דער פֿאַבריק און מען האָט זיי געהייסן אויף צומאַרגנס אַכט אַזייער אין דער פֿרי קומען אָפּגעוואַשענע, לייטיש־אַנגעטווענע, אין בנין פון צענטראַל־קאַמיטעט פון דער פֿאַרטיי.

**

דאָס דאָזיקע רעטעניש אין דער פֿאַבריק, וווּ אונדזערע פרויען האָבן גע־אַרבעט האָט זיך אונדז צומאַרגנס אויסגעקלאַרט און באַשיידט. אין דעם דאָ־זיקן פֿרימאַרגן איז ווענדל ווילקי אָנגעקומען קיין אַלמאַ אַטאַ און די פרויען פון דער פֿאַבריק האָבן צוזאַמען מיט פרויען פון נאָך אַנדערע פֿאַבריקן, גע־דאַרפט שפּאַצירן, אין זייערע נייע זיידענע אויסגעבאַרגטע קליידער, אויף

דער גאס, וואס האט געפירט פון דעם וואקזאל ביז צום האטעל, ווו ער איז איינגעשטאנען.

ווענדל ווילקי האט, הייסט עס, געדארפט זען, אז אין אלמא אטא גע- פינען זיך גוט-אנגעטוענע פרויען, וואס קענען זיך פארגינען צו כאפן א שפא- ציר אין די פארמיטיקישע, פונקט ווי אין אמעריקע.

מיר האבן, אגב, אין דעם דאזיקן טאג אויך דערזען, ווי אונדזער שטאט, אלמא אטא, האט באקומען א נייעם אויסזען. די גאסן זענען אויסגעפוצט געווארן, די טראמוויען, וועלכע האבן שוין לאנג נישט קורסירט צוליב מאנגל אין עלעקטרישער קראפט, האבן פלוצים אויפסניי גענומען גיין. די תמיד פינצטערע פלעצער זענען אין אונט געווען באלויכטן און ארום אייניקע היל- צערנע הייזער, האלב איינגעפאלענע חורבהס, אויף דער הויפט-גאס, זענען מיטאמאל אויסגעוואקסן הויכע הילצערנע ווענט, וועלכע האבן די חורבה- הייזקעס פארשטעלט פארן אויג פונעם דורכגייער. אויף די דאזיקע הויכע ווענט פון דינע דיקטן-ברעטלעך זענען געווען אויסגעמאלט די סכעמעס פון הויכע פילשטאקיקע, מאדערנע געביידעס. דאס האט געדארפט הייסן, אז דא אויף דעם ארט בויען מען א ניי הויז, וואס וועט אים יוצא השם אויסזען אקר- ראט אזוי, ווי דאס סכעמע-בילד אויף דער דיקטענער וואנט.

דאס איז אבער נאך נישט געווען אלץ.

מיר, די שרייבער, וויסנשאפטלער און אלע אנדערע מיני ארבעטער אין די פארשידענע קונסט-געביטן, זענען געווען „צוגעפעסטיקט“ צו א מאגאזין, אין וועלכן מיר האבן באקומען די שפייז-צוטיילונגען אויף אונדזערע קארט- לעך. א קארטל האט געגעבן רעכט אויף א צוטיילונג פון פיר הונדערט גראם פעטס, איין קילא אכט הונדערט גראם פלייש, איין קילא צוויי הונדערט גראם לאקשן, אדער קאשע און צוויי הונדערט גראם צוקער יעדן חודש. חוץ דעם — אויך פיר הונדערט גראם ברויט יעדן טאג. די דאזיקע אלע שפייז-פרא- דוקטן האבן מיר געקריגן אויף א מלוכהשן פרייז און דאס איז געווען פאר אונדז א גרויסע הילף, ווייל אויפן פרייען מארק האבן די דאזיקע פראדוקטן געקאסט צען מאל טייערער.

וואלט אלץ גוט געווען, ווען מיר וואלטן די דאזיקע פראדוקטן טאקע באקומען. פאקטיש אבער פלעגן מיר, על פי רוב, אנשטאט פלייש באקומען פוילע, פארשטונקענע פיש, אנשטאט לאקשן — פארדומפן מעל אדער טוכלע הירזש, אנשטאט פעטס — א חשודיק אייל, וואס מען האט דעם ריח זיינעם געהערט א מייל פון דער ווייטנס, און אנשטאט צוקער פלעגן מיר אפט קריגן עפעס אזעלכע פארדארטע קיכלעך, וואס מען האט זיי געדארפט האקן מיט א האק, כדי זיי זאלן זיך וועלן שפאלטן.

אבער אפילו דער דאזיקער "פאָיאַק" איז אויך שוין געווען אַ גרויסע מציאה. מער ווי אַפט פלעגן מיר דאָס אויך נישט באַקומען. ס'האָט געהייסן, אַז דער מאַגאַזין האָט נישט קיין פּראָדוקטן און גיי שריי חיי וקיים. אַ חוץ געציילטע, וועלכע זענען געווען אין גוטברודערשאַפט מיטן מאַגאַזין-דירעקטן טאָר, פלעגט דער גאַנצער עולם דעמאָלט קריגן מכות מיט הונגער פאַר אַ צולאַג.

דער מאַגאַזין האָט אַבער פאַר אונדז געהאַט אַ גרויסע באַדייטונג צוליב דעם, ווייל ווי עס זאָל נישט זיין, האָבן מיר דאָרט באַקומען אונדזערע פיר הונדערט גראַם ברויט טעגלעך. דאָס אָפּנעמען די ברויט-צוטיילונג אין מאַגאַזין איז פאַר אונדז געווען אַ גרויסע פאַרלייכטערונג. מען האָט נישט גע-מוזט זיך שטופּן אין די אַלגעמיינע ברויט-מאַגאַזינען, וווּ דער עולם איז גע-ווען אַ פּראַסטער און די ענגשאַפט זייער גרויס. אין די אַלגעמיינע מאַגאַזינען איז חוץ דעם געווען נאָך אַ צרה: די "שפּאַנאַ", די קליינע גנבמילעך האָבן דאָרט געאַרבעט מעשים און מ'האַט אַפילו געמעגט זיין מיט צען קעפּ האָט מען זיך נישט געקענט אויסהיטן פון באַגנבעט צו ווערן. די דאָזיקע גנבים באַנדעס זענען דערביי געווען גוט אַרגאַניזירט און זיי האָבן טעראָריזירט די גאַנצע באַפעלקערונג. האָסט אַפילו געמעגט זען ווי זיי באַאַרבעטן דינס אַ שכן אין דער ריי, האָסטו זיך נישט געטאַרט אַנרופן מיט קיין וואָרט, ווייל אַז נישט האָבן זיי דיר צעשניטן דאָס פנים מיט אַ זשילעט-מעסערל, אָדער גלאַט אַזוי אויסגעשטאַכן די אויגן מיט אַ פאַר שפיציקע פינגער, צי גאַר אַנגעשלאָגן אויף אַזאָ אופן, אַז מען האָט דערנאָך געדאַרפט גומל מענטשן, אויב מ'האַט נישט אָפּגעשפּאַרט קיין אייביקן פעלער.

**
*

און אַט קומען מיר אין דעם דאָזיקן טאַג צו אונדזער מאַגאַזין אָפּנעמען דאָס ברויט אויף די קאַרטלעך און מיר טרעפּן די טירן פון מאַגאַזין גע-שלאָסן. מיר קוקן אַריין אין מאַגאַזין דורך די שוויבן-טירן און זען, אַז די פאַ-ליצעס אינעווייניק זענען דווקא פול, אויסגעשטעלט מיט אַלדאָס גוטס. אין מאַגאַזין גופאַ זעען מיר פרויען און די פרויען ווערן באַדינט דורך די פאַר-קויפערנס. אַלץ גייט צו אין אַ מוסטערהאַפּטער אַרדענונג. מען זעט נישט די שטענדיקע רייען. מען הערט נישט די געוויינלעכע געשרייען. עס קומט אונדז פאַר, אַז דאָס איז נישט אונדזער מאַגאַזין, נאָר אַ חלום. מיר רייבן זיך די אויגן: וואָס טוט זיך דאָ?

די זאך ווערט גיך אויפגעקלערט: מען דערוואָרט ווענדל ווילקיס וויזיט. עס קען זיין, אַז אים וועט זיך פאַרגלוסטן צו זען, ווי אַזוי עס זעט אויס אַ

סאָוועטישער מאַגאַזין, נו, וועט מען אים ווייזן... מען וועט אים ווייזן די באַפעלקערונג, וואָס קויפט אירע פּראָדוקטן. מען וועט אים ווייזן ווי איידל און קולטורעל ס'איז די באַנעמונג. מיט איין וואָרט: מען וועט אים ווייזן ווי אזוי עס לעבט דער בירגער אין דעם סאָוועטישן גן־עדן.

פאַרשטייט זיך, אַז די דאָזיקע דעמאָנסטראַציע פאַר ווענדל ווילקי האָט אונדז געקאָסט אונדזער ברויט־צוטיילונג, וואָס מיר האָבן דעם טאָג שוין נישט באַקומען. מיר האָבן אָבער אַנשטאַט ברויט געקריגן טעאַטער: מיר האָבן גע־זען ווי אַ טייל פון אונדזערע מאַגאַזין־פאַרקויפערס שטייען אָנגעטאָן אין ווייסע שירצן און וועגן אָפּ פּראָדוקטן צו די קויפערס — אויך אָנגעשטעל־טע פון דעם זעלביקן מאַגאַזין, וואָס שפּילן איצט די ראָל פון הויז־באַלע־באַסטעס.

די זעלביקע סצענעס האָבן זיך איבערגעחזרט אין דער גאַנצער שטאַט. אַ גאַנצע ריי רעסטאָראַנען, וואָס זענען פון משותלחם צייטן געווען אומטע־טיק און געשלאָסן, זענען איצט געעפנט געוואָרן. מען האָט טאַקע אין זיי דעם עולם נישט אַריינגעלאָזט, אָבער דער עולם האָט דאָך געקענט הנאה האָבן פון זען, ווי אינעווייניק אין זיי, שטייען די קעלנער אויסגעפּוצט ווי אבאלע צום גט, און וואָרטן אויף דעם געהערקן מאַמענט, ווען דער אַמעריקאַנער גאַסט וועט זיך באַווייזן, אויב אים וועט איינפאַלן זיך צו באַווייזן. אַרום די טישלעך זיצן אַנדערע קעלנער, אָנגעטאָן ווי באַשיידענע בירגער, און וואָרטן אויך, זיי וואָרטן, אַז אין זכות פונעם גאַסט זאָל מען זיי סערווירן די געהע־ריקע מאכלים.

מיר זענען געווינט געווען אין רוסלאַנד צו אַט דעם מין טעאַטער־שפּיל און מיר האָבן גאַנץ אָפט געזען ווי אין געוויסע אינסטיטוציעס ווערט אויף גיך געביטן די דעקאָראַציע, ווען עס דאַרף זיך באַווייזן עפעס אַ גאַסט, אַ רעוויזאָר. דער רעוויזאָר אַליין האָט געוויסט אַז אַלץ אַרום אים איז דעקאָ־ראַציע און אַנשטעל, אָבער דאָס איז געווען אַ טייל פון סאָוועטישן לעבנס־נוסח און ער האָט עס אָנגענומען ווי אַ נאַטירלעכקייט. אונדז זענען אויך באַקאַנט געווען פאַלן, ווען מען האָט, כדי צו פאַרבלענדן די אויגן פון אַן אויסלענדישן גאַסט, אַריינגעשטעלט ניי מעבל צו אַ פּראָסטן אַרבעטער אין שטוב אין דער צייט ווען ער איז געווען ביי דער אַרבעט און ווען ער איז אַהיימגעקומען האָט ער זיין אייגענע וויינינג נישט דערקענט. פאַרשטייט זיך, אַז באַלד ווי דער גאַסט איז אַוועק, איז אויך אַוועק דאָס נייע מעבל פון אַר־בעטערס שטוב. מען האָט זיך אויך דערציילט פון אַ פאַקט, ווען איינער אַזאַ אויסלענדישער גאַסט, וואָס האָט געהאַט חשק צו זען ווי אזוי עס לעבן פשוטע בירגער אין רוסלאַנד, האָט זיך מיט אַמאָל געכאַפט, אַז ער זעט שוין אין

עטלעכע דירות דעם זעלבליקן טעפיד, וואָס איז אויסגעשפּרייט איבער דעם דיל און ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז בעת ער איז געפאַרן פון איין דירה אין דער אַנדערער, האָט אַ גיכערער פון אים, אויף אַן אויטאָ, שוין דאָרט געהאַט אַריבערגעפירט דעם זעלבליקן טעפיד. דאָס אַלץ האָבן מיר געוויסט, אָבער אַז מען קען אַ גאַנצע שטאַט פאַרוואַנדלען אין אַזאַ צירק, אין אַזאַ מאַסקאַראַד, דאָס האָבן מיר זיך נישט פאַרגעשטעלט און דאָס איז אויך געווען אַ גרויסע אַטראַקציע נישט בלויז פאַר אונדז, נאָר פאַר אַלע אירע איינוווינער.

טשעקאווע איז געווען די רעאַקציע פון דער באַפעלקערונג אויף דעם דאָזיקן פּוּרימ-שפּיל. אין אָנהייב האָט דער עולם געשוויגן. געשוויגן גאָר נישט פּריינטלעך. אָבער שפּעטער האָט עפעס עמעצער אַ זאָג געטאָן איראַ-ניש: מי אַבמאַנולי אַמעריקאַנאַ, (מיר האָבן אָפּגעאַרט דעם אַמעריקאַנער) און דער דאָזיקער זאָג האָט זיך גיך פאַרשפּרייט, אָבער שוין אַן דער איראַ-נישער נאָטקע. דער עולם האָט, הייסט עס, אין זיין בלית ברירהדיקייט גע-פונען אַ סאַטיספאַקציע אין דעם וואָס „אונדזערע“ האָבן אָפּגעאַרט דעם אַמעריקאַנער יאָלד. מען האָט נישט געוואָלט זען און טראַכטן וועגן דעם, אַז מען איז אַליין ביטער אָפּגעאַרט געוואָרן. נאָר מען האָט זיך געמאַכט פּריי-לעך דאָס געמיט מיט דעם קונצשטיקל, מיט וועלכן „מיר“ האָבן איבערגע-כיטרעוועט דעם גאַסט. די דאָזיקע סאַטיספאַקציע איז זייער כאַראַקטעריס-טיש פאַר דעם סאָוועטישן מענטשן, ווי בכלל פאַר מענטשן, וואָס אַנשטאַט צו וויינען אויף זייער אייגענער פּיינלעכער לאַגע, מאַכן זיי גאָר חוּק פון יענעם, מיינענדיק אַז זיי האָבן אים אַרויסגעשטעלט צום נאָר.

**

קוויטקאָן האָט דער דאָזיקער ענין זייער נישט געשמעקט. ער האָט זיך געדרייט אַהין און צוריק און אַלץ געוואָלט אויסברייען, אַז די דאָזיקע גאַנצע מעשה איז געווען עמעצנס אַ ווילדער איינפאַל און אַז בכלל ווערן אַזעלכע זאַכן אין ראַטנפאַרבאַנד נישט געטאָן, ווייל דער ראַטנפאַרבאַנד גייט נאָר מיטן אמת און די הויכע פאַרטייאַנסטאַנצן ווייסן נישט פון קיין אַנשטעל און פון קיין שקר. שפּעטער איז טאַקע אַנגעקומען אַ ידיעה, אַז פון מאַסקווע האָט מען געמאַכט אַ שאַרפן פאַרווירף דעם צענטראַל-קאָמיטעט פון דער קאָ-זאַכסטאַנער פאַרטיי דערפאַר, וואָס ער האָט נישט ווי געהעריק פאַרשטאַנען זיין אויפגאַבע. אין אַ דירעקטיוו פון מאַסקווע איידער ווילקי איז געפאַרן קיין אַלמאַ אַטאַ האָט מען באַפוילן צו ווייזן דעם גאַסט די שטאַט און דאָס לעבן פון די בירגער. מען איז אָבער אויסן געווען צו ווייזן פונקט דאָס פאַר-

קערטע. צוליב דער הילף וואָס מען האָט געוואָלט קריגן פון אַמעריקע, האָט מען דעם גאַסט געדאַרפט ווייזן, ווי שווער עס לעבט די סאָוועטישע באַ-פעלקערונג און וואָס פאַראַ גרויסע קרבנות זי ברענגט אויפן מזבח פון דער מלחמה. די טוער פון קאַזאַכישן צענטראַל-קאָמיטעט האָבן אַבער דאָס נישט פאַרשטאַנען און זיי זענען געגאַנגען מיט דעם געוויינלעכן גאַנג, אַז אַ גאַסט דאַרף מען ווייזן דאָס גליקלעכע גן עדן לעבן פון סאָוועטישן בירגער, אַזוי ווי מען איז דערצו געוויינט געווען פון אַלע פּרײַערדיקע יאָרן.

די דאָזיקע מעשה האָט אונדז טאַקע דערציילט קוויטקאָ גופא און ער האָט דערביי טרױמפּירט, וואָס זיין טעזע איז געווען אַ ריכטיקע. זיין גלויבן איז געווען געראַטעוועט. דער אמת איז אַבער, אַז קוויטקאָ אַליין האָט זיך גישט אָפּגעגעבן קיין דין וחשבון, אַז אַזוי צי אַזוי האָט ער מיט דער געשיכ-טע אַנטפלעקט דעם אמת, אַז אין רוסלאַנד זענען אַזעלכע מאַסקאַראַדן אַ געוויינלעכע זאַך און אַז זיי ווערן געמאַכט לויט דער אַנווייזונג פון די העכ-סטע ממשלה-אינסטאַנצן, הגם נישט אַלעמאַל אַזוי ווי זיי ווילן און פאַר-לאַנגען.

— 8 —

כאָטש די מעשה מיטן אַך-בושהדיקן מאַסקאַראַד, וואָס מען האָט אַרויפ-געצווונגען אויף אַ גאַנצער שטאַט האָט קוויטקאָן געקאַסט אַ סך געזונט, האָט ער זיך פונדעסטוועגן געהאַלטן פעסט און נישט געמינערט קיין חוט השערה פון זיין געטריישאַפט צו דעם דאָזיקן רעזשים, וואָס האָט זיך גע-האַלטן מיטן כוח פון אַזעלכע מיני פאַלשקייטן. דאָס לעבן אין אַלמאַ אַטאַ האָט אַבער געליפערט קוויטקאָן אַ סך, אַ סך אַנדערע נסיון-מאַמענטן פאַר זיין אומדערשיטערלעכער אמונה. אין די דאָזיקע מאַמענטן איז ער אָפטמאַל אויפ-געטרייסלט געוואָרן ביזן גרונט פון זיין נשמה, אַבער אויך דעמאַלט איז זיין גלויבן נישט צעטרייסלט געוואָרן און נאָך אַ געוויסער צייט האָט ער צוריק געפונען זיין פּרײַערדיקן גלייכגעוויכט.

אַזאַ מאַמענט פון טיפסטן נשמה-אויפטרייסל האָט ער איבערגעלעבט, ווען עס האָט זיך פאַר אים אַנטפלעקט דער שקר וועגן דזשאַמבולן, צוליב אַ סך טעמים איז כדאי די דאָזיקע מעשה איבערצודערציילן, הן אין שייכות מיט דער כאַראַקטעריסטיק פון קוויטקאָן, הן אין צוזאַמענהאַנג מיט דער דערקענטעניש פון סאָוועטישן לעבן.

**

דזשאַמבול, דער קאַזאַכישער פּאָלקס-פּאָעט, איז געווען די לעבעדיקע לעגענדע פון גאַנץ ראַטנרוסלאַנד. מיט זיין נאַמען האָט מען זיך אין סאָוועטן-

פארבאנד געגרויסט און מען האָט אים תמיד אַרויסגעשטעלט ווי אַ לעבעדיקן עדות־זאָגער אויף די גרויסע דערגרייכונגען פון קאָמוניזם. דזשאַמבולס גרויס־קייט, דזשאַמבולס פּאָפּולאַריטעט האָט דערציילט וועגן די סאָוועטישע דער־פּאָלגן אויפן געביט פון קולטור־אויפטו פאַר די נאַציאָנאַליטעטן, וואָס האָבן באַוווינט די ריזיקע רוסלענדישע טעריטאָריע.

די דאָזיקע פעלקער און פעלקערלעך, וועלכע האָבן פּרונער אָפּילו קיין אייגענעם אַלף־בית נישט פאַרמאָגט, האָבן איצט, הייסט עס, געקריגן מעגלעכקייטן אַרויסצוגעבן פון זיך דיכטער און צווישן זיי איינעם פון וועלט־באַטייט. וואַרים פּאַקטיש איז דאָך דער נאָמען פון דזשאַמבולן באַקאַנט גע־ווען נישט בלויז אין די גרענעצן פון ראַטנרוסלאַנד, נאָר אויך מחוץ איר. ד״ה, מען האָט אויך דאָרט געוואָסט וועגן זיינע לידער און מען האָט אויך דאָרט אים באַטראַכט ווי אַ דיכטערישן פענאַמען און ווי אַן אייגנאַרטיקן, פאַרינטריגירנדיקן, גרויסן טאַלאַנט.

די סאָוועטישע דזשאַמבול־לעגענדע האָט דערציילט, אַז ער איז אַלט קרוב צו הונדערט יאָר און אַז ער איז אין זיין יוגנט געווען אַן אומוויסנדי־קער פּאַסטור — אַ לייב־אייגענער ביי אַן אַזיאַטישן בעי. די אַקטאַבער־רעוואָלוציע האָט באַפּרייט אים אַליין, באַפּרייענדיק אויך זיין פּאַלק און אין די פּרייע באַדינגונגען פון סאָוועטישן לעבן האָט ער זיך פּלוצים אַנטפּלעקט מיט זיין דיכטערישער מוזע און געוואָרן אַ פּאַלק־זינגער. עס האָט געהייסן, אַז דאָס נייע סאָוועטישע לעבן האָט אַזוי אינספּירירט דעם דיכטערישן טאַ־לאַנט פון דזשאַמבולן, אַז ער האָט זיך פּלוצים צעזונגען מיט דאַנקשאַפט צו דער רעוואָלוציע און צו אירע גרויסע פאַרווירקלעכונגען אויפן געביט פון פעלקער־פּרייהייט און נאַציאָנאַל־קאַלעקטיוון שעפּערישן פּאַלק־גליק.

דזשאַמבול דזשאַביעווי, דער קאַזאַכישער קלאַסיקער, איז ווי געזאָגט, געווען איינער פון די באַרימטסטע מענטשן אין ראַטנפאַרבאַנד. אין גאַנץ רוסלאַנד זענען געווען שטעט, וואָס האָבן געהאַט דזשאַמבול־גאַסן. אין קאַ־זאַכסטאַן גופא איז מיט זיין נאָמען גערופן געוואָרן די צווייט גרעסטע שטאָט אין דער רעפּובליק. הויכשולן, מלוכהשע און קאַמונאַלע אינסטיטוציעס, פּאַ־בריקן און קאַלכאַזן, וואָס האָבן געהייסן „דזשאַמבול“ זענען געווען אַן אַ שיעור און דער כבוד וואָס מען האָט אָפּגעגעבן דעם דאָזיקן בשר ודם איז געווען אַן אַן ערד און אַן אַ מאַס.

זעלטן ווען עס איז געווען אַ יומא דפּגרא אין סאָוועטנפאַרבאַנד, אָדער עס איז פאַרגעקומען עפעס אַ וויכטיקע געשעעניש אין לאַנד, אַז מען זאָל דערביי אין אַלע צייטונגען נישט ברענגען דזשאַמבולס געלעגנהייטלעכע וואַרט און דזשאַמבולס בילד. אַלע פאַר חדשים האָט מען אים מזכה געווען מיט אַ

בייער אויסצייכענונג, מיט א נייעם אָרדן, מיט אַ נייער פרעמיע און מיט אַ
 נייעם טיטל. אין קאָזאַכסטאַן האָט ער געלעבט ווי אַ שררה שבשרות: ער
 האָט געהאַט זיין אייגענעם פּריציפּן גוט, זיין אייגענע סוויטע על חשבון
 המלוכה, זיין אייגענעם אויטאָמאָביל, זיינע אייגענע שעפּסן און זיינע אייגע-
 נע פּערד. זיין „אימעניע“ האָט זיך געפּינען הינטער אַלמאַ אַטאַ, אין דעם
 פּרעכטיקן טאַל פון די זיבן טייכן און גאַנץ אַפּט פּלעגט געמאַלדן ווערן, אַז
 די קאָזאַכישע שרייבער און פּאַרטיי־טוער זענען צו אים אַרויסגעפּאַרן מיט
 אַן ערן־באַזוך, כדי, ווי עס האָט זיך געזאַגט, מיט אים צו באַהאַנדלען וויכ-
 טיקע קולטור־פּראָבלעמען אין הסכם מיט די נייע אַנווייזונגען פון דער פּאַר-
 טיי פּאַר דער ליטעראַטור.

די דאָזיקע כלומרשטע צוזאַמענטרעפּן מיט דזשאַמבולן פּלעגן שפּעטער
 ברייט און פּאַרביק באַשריבן ווערן אין אַלע סאָוועטישע אויסגאַבן, וווּ עס
 האָבן זיך אויך כּסדר געדרוקט באַשרייבונגען וועגן זיין לעבן. אַפּגערעדט שוין
 דערפּון, אַז יעדעס ליד זיינס פּלעגט תּיכּף איבערגעזעצט ווערן אויף אַלע סאָ-
 וועטישע שפּראַכן און אויף אַלע סאָוועטישע לשונות האָבן קינדער פון אַלע
 עקן לאַנד געשריבן צו אים בריוו מיט דאַנקבאַרקייט און פּאַרערונג. דערביי
 פּלעגן די בריוו זיך תּמיד פּאַרענדיקן מיט דעם באַקאַנטן נוסח, אַז ווען זיי,
 די קינדער, וועלן אויסוואַקסן, וועלן זיי זיך באַמיען צו גיין אין זיינע וועגן,
 אָדער בכלל זיך באַמיען ראוי צו זיין צו לעבן אין אַזאַ לאַנד, וואָס פּאַרמאַגט
 אַזאַ גרויסן מענטש ווי דזשאַמבול.

כדי צו באַקומען נאָך מער באַגריף וועגן דעם ווער ס'איז געווען דזשאַמ-
 בול, וועט, מיין איך, גענוג זיין צוצוגעבן, אַז סטאַלין אַליין האָט עטלעכע
 מאָל דערמאַנט זיין נאָמען, ווען ער האָט אַפּגעגעבן באַריכטן אויף די פּאַר-
 טיי־קאָנגרעסן „וועגן די געוואַלטיקע אויפשטייגן פון דער סאָוועטישער קול-
 טור און בכלל וועגן די גרויסע דערגרייכונגען פון דער סאָוועטישער פעלקער-
 פּריינטשאַפּט“.

***

אין קאָזאַכסטאַן, ווי בכלל אין די מקומות פון צענטראַל־אַזיע, איז אַמאָ-
 ליקע צייטן זייער פּאַפּולער געווען דער טיפּ פּאַלקס־פּאַעט, וואָס האָט גע-
 וואַנדערט איבער שטעט און איבער אַולן און פּאַרגעוואַנגען פּאַרן עולם זיינע
 אימפּראָוויזאַציעס אויף פּאַרשידענע טעמעס. די דאָזיקע וואַנדערנדיקע
 פּאַלקס־מאַרשעליקעס, אַ מין אַזיאַטישע באַרדן, זענען דאָרט גערופן גע-
 וואָרן אַקינען. זיי האָבן זיך געקליידט אין ספּעציעלע פּאַרביקע טראַכטן און
 האָבן זיך אַליין באַגלייט זייערע זינגענדיקע זאַגעכצן אויף אַ סאָרט גיטאַרע,
 וואָס הייסט: דאַמברע. אין די פּריערדיקע צייטן פּלעגן די דאָזיקע זינגער

זואנדערן מחנותווייז, אפט אפילו איינארדענען צווישן זיך א מין פארמעסט — אן „אייטיס“ — אויף וועלכן דער עולם-צוהערער האט אויפן ארט ארויס-געזאגט זיין מבינות און געפרייזט דעם געווינער מיטן אוועקגעבן אים די קערה מיטן צוזאמענגעקליבענעם נדבה-געלט. די אקינען זענען געווען פרייע פייגל, הגם זיי האבן געהערט צום מוסולמענישן כלי-קודש. זיי האבן געהאט די פריוועלעגיע אריינצוזאגן דעם, אויף וועלכן זיי האבן געהאט א ביזי הארץ, כלומרשט דערפאר, וואס ער גייט נישט אין מחמדס וועגן. זיי האבן אויך נישט געשוינט איינער דעם אַנדערן און זיך מכבד געווען מיט גאַנץ שפיציקע ווערטלעך און גראַמענישן, פון וועלכע דער עולם האָט, אגב, שמענדיק הנאה געהאַט, פונקט ווי אונדזער עולם, אין אונדזערע באַדינגונגען, האָט הנאה פון דער האַרבער און שאַרפער פאַלעמיק צווישן צוויי שרייבער, אַ סך מאל האָבן זיי פשוט געוויילט דעם צוהערער מיט וויצן און צוויידייטיקייטן, אַדער האָבן געלויבט ביזן הימל אַריין דעם וואָס האָט זיי געגעבן אַ פעטן מאָלצייט, אַקר-ראַט ווי דאָס האָבן געטאָן אונדזערע בדהנים אויף אַ חתונה, ווען דער מחותן האָט זיי אַרנטלעך באַהאַנדלט.

אַז די סאָוועטנמאַכט האָט זיך פאַרפעסטיקט אין מיטלאַזיע האָט זי די פרייע פייגל, די וואַנדערנדיקע אקינען, גענומען אונטער איר השגחה, וואָרום זי האָט דאָך נישט געקענט דערלאָזן, אַז איבערן לאַנד זאָלן אַרומגיין מענטשן און זאָגן דאָס וואָס עס געפעלט זיי און דאָס וואָס קען געפעלן ווערן דעם עולם. אזוי אַרום זענען די אקינען ביסלעכווייז פאַרשווינדן און די וואָס זענען יאָ געבליבן, זענען געוואָרן אַנגעשטעלטע ביי דער מלוכה, וועלכע האָבן גע-דאַרפט דינען דער מלוכה. פאַרשטייט זיך, אַז די מאַכט איז נישט געווען פאַרינטערעסירט אַז זיי זאָלן זיך פאַרמערן, בפרט ווען עס איז אויפגעשטאַ-נען אַ נייער דור פון דיכטערנישע בדהנים, וואָס האָבן זייערע לידער שוין נישט געזאָגט, נאָר געשריבן און מען האָט זיי געקענט מער קאַנטראַלירן און אינספירירן. מיט דער צייט איז טאַקע דער שבט פון די וואַנדערנדיקע אַזיאַ-טישע בדהנים איינגעשרומפן געוואָרן און זייער צאָל האָט זיך שטאַרק פאַר-קלענערט. אָבער דווקא דעמאָלט, ווען זייער צאָל האָט אַנגעהויבן ווערן פאַר-שווינדנדיק-נישטיק, האָט די מאַכט זיך מיט זיי אַנגעהויבן צאַצקען, עלעהיי מען צאַצקעט זיך מיט אַ סאָרט חיות אין אַ רעזערוואַט, ווען זייער מין האַלט שוין ביים אויסשטאַרבן.

**

דזשאַמבול האָט געהערט צו די דאָזיקע אויסשטאַרבנדיקע פּאַעטן-אקינען און אין דער צייט וועגן וועלכער עס רעדט זיך איז ער געווען זייער הויפט. ער האָט געהאַט דאָס מזל נושאַ חן צו זיין ביי דער סאָוועטישער מאַכט,

אפשר טאקע דערפאר, ווייל ער האט דער ערשטער פארשטאנען שלום צו מאכן מיט דער דאזיקער מאכט, מיט וועלכער אנדערע אקניען האבן, ווי נא-ציאנאליסטן און מוסולמענער, נישט געוואלט שלום מאכן זייער א לאנגע צייט. אין דער אמתן איז דזשאמבול אבער קיינמאל קיין פאסטוך נישט גע-ווען און קיין לייב-אייגענער — אוודאי נישט. בימי צאר איז ער געווען א קליינער מוסולמענישער גייסטלעכער אדער עפעס אנדערש אין דעם זין. אין די יארן פון דעם באסמאטשן-אויפשטאנד האט ער זיך אפילו באטייליקט אין די בונטן קעגן די באלשעוויקעס. איינמאל האט מען אים געכאפט און ט'האט געהאלטן מיט אים זייער שמאל. ער האט זיך אבער געראטעוועט פון דער קויל דורך דעם, וואס ער האט איבערגעקערט דעם פעלץ און איז געווארן א קאמוניסט. פון דעמאלט אן איז ער נתגלה געווארן און האט אנגעהויבן נתעלה צו ווערן צו דער לעגענדע פון סאוועטנפארבאנד.

ער אליין, דזשאמבול, האט זיינע לידער קיינמאל נישט געשריבן. ער האט זיי אימפראוויזירט ביי דער באגלייטונג פון דאמברעקלאנג און מען האט זיי שוין שפעטער פארשריבן, איבערגעשריבן און דערשריבן. מען מוז אבער מודה זיין, אז זיינע לידער האבן געהאט אין זיך עפעס א לאקנדיקע קראפט, וואס האט זיך ארויסגעצווונגען אויפן ליינער אפילו ווען מען האט זיי נישט געהערט אין זיין לשון, נאר אויך ווען מען האט זיי געלייענט אין איבערזעצונגען. עס איז געווען אין זיי א מין מזרחדיקע עקזאטיק, אן אויס-טערלישע היפעראבאליק, אן אפאריזם-ארטיקע חכמה און דער עיקר — א מין אנדערשקייט, וואס האט געפלעפט דעם אייראפעישן ליינער. צי זיי האבן געוויקט דערפאר, ווייל אין זיי האט זיך אנטפלעקט די אייגנארטיקע שיינ-קייט פון אן אויסטערליש-ווייט מאנגאליש-טורקיש פאלק, אדער דערפאר ווייל עס האט זיך אין זיי געשפירט דער כוח פון א שעפערישער פערזענלעכקייט, וועלכע האט אומבאדינגט, אין די יוגנט-יארן, געהאט דעם געטלעכן פונק, וואס אנטפלעקט זיך אמאל אין א פרימיטיוון טאלאנט — דאס אלץ איז מיר שווער צו פארענטפערן. זיכער איז אבער, אז אין דער צייט, וועגן וועלכער עס גייט די רייד האט אין דער ווירקונג פון זיינע לידער געהאט א גרויסן חלק דער ארעאל, וועלכער האט געשיינט ארום אים און וועלכער איז דורך די באקאנטע מיטלען פון דער סאוועטישער פראפאגאנדע אזוי געשיקט אויס-גענוצט געווארן אויף צו פארבלענדן די אויגן, אז מען האט ליינענדיק זיינע לידער זיך בשום אופן נישט געקענט באפרייען פון א לכתחילהדיקער התפעלות און דאס מיינט, אז מען האט זיי נישט געקענט אויפנעמען מיט דער געהערי-קער קריטישער אביעקטיוויטעט.

***

איז אַט זענען מיר אין אַלמאַ אַטאַ, אין דער הויפטשטאָט פונעם לאַנד וואָס אין איר לעבט און שאַפט דזשאַמבול. פאַרשטייט זיך, אַז אונדזער אינ-טערעס צו זען דעם לעגענדאַרן פּאַעט איז אַזוי גרויס, אַז מיר רעדן כסדר מיט קוויטקאַן וועגן אַרגאַניזירן אַן אויספּלוג צו אים. דאָס גיט זיך אָבער עפעס נישט איין. די אָנפירונג פון קאַזאַכישן שרייבער-פאַריין ווייזט אַרויס אַ בפירושן ווידערווילן צו אונדזער אינציאַטיוו און מיר זעען באַשיימפּערלעך, אַז מ'איז נישט פאַרינטערעסירט דערין, אַז מיר זאָלן זען דזשאַמבולן.

נישט איז נישט. וואָס פאַר אַן עצה האָבן מיר דען? ס'גייט אָבער אַוועק אַ שטיק צייט און מיטאַמאַל קומט דער באַרג צו מחמדן. אין אַ וואַכעדיקן פאַרמיטיק פון דעם גאַלדענעם אַלמאַ אַטינער האַרבסט. פאַרפאַרט די לעגענדע פון רוסלאַנד מיט אַן אויטאַ אויפן הויף פון שרייבער-פאַריין. מיר דערזעען ווי עטלעכע קאַזאַכן מיט שפיציקע קאַזע-בערדלעך שפּרינגען אַרויס פון אוי-טאַ און נעמען זיך פאַרען אַרום אַן אַלטיטשקן מאַן מיט אַ גרוי אויסגע-קראַכן בערדל. זיי טראָגן אים ממש אַריין אין פאַרינס-לאַקאַל, וווּ עס ווערט אַ גוואַלדיקע נערוועזע באַוועגונג. די אָנגעשטעלטע פון פאַריין גיבן דערביי אַכטונג, אַז מיר זאָלן זיך צו אים חלילה נישט דערנענטערן, מסתמא דערפאַר, ווייל זיי האָבן מוראַ. אַז מיר זאָלן אים נישט געבן קיין עין הרע. אַ רעש, אַ טומל, אַ כאַרכלעניש פון קאַזאַכישע האַלדז-קולות און דזשאַמבול איז שוין נישטאַ. מען האָט אים פאַרמאַכט אין דעם אויפנעם-צימער פון פאַרינס-סע-קרעטאַר און מען האָט אַוועקגעשטעלט אַ שומר ביי זיין טיר. די קאַזאַכישע שמשים האַלדערן נאָך אַ ביסל צווישן זיך ווי די הייזעריקע אינדיקעס און דערנאָך פאַרן זיי אַוועק אינעם אויטאַ צוזאַמען מיטן סעקרעטאַר פון פאַריין. מיר זענען געפלעפט. אונדז קומט דאָס אַלץ אויס עפעס אַזוי מאַדנע און סודותדיק. וואָס היט מען זיך אַזוי פאַר אונדז? וואָס האָט מען אַזוי מוראַ? נייעזשעלי מיינען זיי, אַז מיר וועלן אויף אים מאַכן אַן אַטענטאַט? ס'איז אָבער נישט שייך צו פרעגן. אין רוסלאַנד איז מען געוויינט נישט צו פרעגן קיין איבעריקע קשיות.

עס גייט אַוועק אַ שטיקל צייט און מיר דערזען, אַז דער שומר פון דזשאַמבולס טיר איז ערגעץ וווּ אַוועק. עמעצער פון אונדז לייגט פאַר, אַז מיר זאָלן פונדעסטוועגן כאַפן אַ קוק וואָס אויף יענער זייט טיר טוט זיך. ס'איז אָבער סתם גערעדט. קיינער וועט דאָס נישט טאַן, קיינער וועט זיך דערויף נישט דערוועגן. מיטאַמאַל אָבער הערן מיר קרעכצן, זיפצן, זקנהשע קווי-טשיקע געשרייען פון דעם צימער וווּ דזשאַמבול געפינט זיך. וואָס טוט מען? אַריינגיין? נישט אַריינגיין? אָבער פּלוצים טוט זיך די טיר אַן עפן און פאַר אונדז שטייט דזשאַמבול. ער אַליין, בכבודו ובעצמו.

מיר דערזעען אַ קליינעם דראַכלע זקן. זיין פנים איז בלוי פון כעס. זיין אַרציינערדיק מויל שיט כאַרכלדיקע קאָזאָכישע קללות. ער האַלט אַ שטעקן אין האַנט און פאַכעט מיט אים אין אונדזער ריכטונג. אַט גיט ער זיך אַ לאַז צו אונדז מיט צעפלאַנטערטע טריט און וויל אונדז מכבד זיין מיטן שטעקן. אָבער אין מיטן לויף פאַרגעסט ער דעם ציל און צעוויינט זיך הילפלאַז, חסר־דעהדיק. אַ לאַנגע רגע פון שרעק און פאַרווירונג און דערנאָך זעען מיר ווי דער אַלטער שטעלט זיך אַוועק ביי דער וואַנט אינעם קאָרידאָר און איז עובר בטלדיק משתין על הקיר און אויך אויף זיינע אייגענע צעפלויעגענע פאַלעס פון די וואַטענע בגדים.

ס'קומט צולויפן דער שומר. ער שרייט עפעס אויף אונדז און באַפעלט אונדז, אָז מיר זאָלן באַותו רגע פאַרלאַזן דעם קאָרידאָר. ער שלעפט גאַרנישט העפלעך און גאַרנישט דרך־ארצדיק אַריין דעם אַלטן אין צימער און מיר צעלויפן זיך אין אימפעט. מיר קענען אָבער שווערן, אָז מיר הערן אַ דרייבנע קעזיש געוויין וואָס קומט פון דעם צימער וווּ עס געפינט זיך די סאָוועטישע לעגענדאַרע געשטאַלט, דער געפרייזטער און באַרימטער פאַעט דזשאַמבול דזשאַביעוו.

— 9 —

דער זעלביקן אַוונט, ווען מיר זענען געווען ביי קוויטקאָן צו גאַסט, האָבן מיר שוין געוויסט דעם באַשייד אויף דעם דזשאַמבול־רעטעניש. דער סוד איז געווען אויפגעדעקט. די פראַגן — פאַרענטפערט.

דזשאַמבול איז טאַקע אַ גרויסער נאָמען אין רוסלאַנד, אָבער די וואָס קענען אים פון דער נאָענט ווייסן, אָז ער איז שוין אַלט און עובר בטל. נישט ער ווייסט שוין וואָס ער רעדט, נישט ער ווייסט שוין וואָס מען רעדט אין זיין נאָמען. ס'איז אַפילו אַ שאלה, צי אין זיין חסר דעהדיקייט גיט ער זיך בכלל אָפּ אַ דין וחשבון וועגן דעם, אָז מען רעדט אין זיין נאָמען און אָז זיין נאָמען האָט אַזאַ גרויסן ווערט אין דער וועלט.

ער איז אַלט, דזשאַמבול, זייער אַלט. אמת, נישט קיין הונדערט יאָר, ווי מען זאָגט, נאָר ניינציק. ביי די ניינציק יאָר איז ער אָבער שטאַרק ענלעך צו אַ קליין הילפלאַז קינד, וואָס מען מוז דערויף האָבן השגחה. די השגחה־לייט זיינע זענען די שמשים, גבאים, קרובים און סתם פאַרט־לייט, וואָס נוצן אויס זיין מעמד און זיין פאַזיציע, כדי צו מאַכן אַ לעבן. די הויכע פאַרטייאַנסטאַנצן ווייסן וועגן זיין מצב, אָבער זיי האַלטן אונטער די מיס־טיפיקאַציע. דער דענקמאַל טאָר נישט אַנטבראַנדזט ווערן. די לעגענדע טאָר

זישט פארלירן איר רייץ. אלץ מוז בלייבן ווי פריער. דזשאמבול מוז בלייבן דזשאמבול.

דאס ציט זיך שוין גאנץ לאנג. שוין אין די אכציקער יארן, צי אפשר נאך פריער, האט דזשאמבול פארלוירן זיין נארמאלן שכל. די סוויטע ארום אים האט זיך דערזען, ווי אויפן וואסער. עס האט איר געדראעט צו פארלירן דעם שפעדיקן פרנסה-קוואל. האט זי באשלאסן דזשאמבולס מצב אויסצובאהאלטן פאר דער וועלט. מען האט אויפגעהערט צולאזן צו אים צו נאענט פרעמדע מענטשן און מ'האט אויסגעפונען שרייבער, וואס האבן געשריבן פאר אים. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז זענען אין דער דאזיקער מיסטיפיקאציע אריינגע-צויגן געווארן אויך די העכסטע טוער פון קאמוניסטישן צענטראל-קאמיטעט אין קאזאכסטאן און אז דער ענין איז דערגאנגען קיין מאסקווע האט מען שוין דארט געהייסן דאס שפיל ווייטער שפילן, אזוי ווי ביז איצט.

איצט איז דזשאמבול שוין א שברי כלי, אן איבערבלייב פון אמאל, א צעבראכענער גוף אן גייסט און אן פארשטאנד. אבער וויבאלד מאסקווע האט אקצעפטרט די פארשטעלונג, מוז דאס טעאטער-שפיל ווייטער אנגיין. די פיעסע „דזשאמבול“ קען נישט און טאר נישט בלייבן אן דעם הויפט-אקטיאר. זי מוז ווייטער געשפילט ווערן ווי אין די שנים קדמוניות. פון צייט צו צייט מוז זיך באווייזן א ליד פון דזשאמבולן וועגן דער גרויסקייט פון סטאלינען, וועגן דעם גליקלעכן סאוועטישן לעבן, וועגן דער סאוועטישער פעלקער-פריינטשאפט, וועגן דער נייטיקייט צו פארגרעסערן די פראדוקציע לטובת דעם פאטערלאנד, וועגן דעם חוב זיך צו שלאגן אויף די פראנטן אא"וו, אא"וו. דזשאמבולס נאמען טאר נאך נישט פארשווינדן. דער דאזיקער נאמען האט זיך נאך נישט פארדינט קיין עמעריטור, הגם זיין טרעגער איז שוין א פול-שטענדיקער גייסטיקער און שכלדיקער אינוואליד.

איצט ווייסן מיר דאס אלץ שוין זייער גענוי. ס'ווייזט זיך דערביי ארויס, אז פאר א סך רוסישע שרייבער, צווישן וועלכע מיר האבן גוטע פריינט, איז דאס שוין לאנג קיין סוד נישט. וויבאלד מען הייסט אבער שווייגן, שווייגן זיי. מיר דערוויסן זיך אויך, אז דער אלטיטשקער דזשאמבול ווערט דורך זיינע גבאים, דורך זיין סוויטע ברוטאל באהאנדלט און אויסגענוצט. זיי מאכן אויף זיין חשבון א רויבעריש לעבן. ווי אזוי געשעט דאס? זייער פשוט: נאך מיט יארן צוריק האט דער צענטראל-קאמיטעט איינגעשטעלט א געוויסע נארמע צו באפרידיקן דזשאמבולס באדערפענישן. לויט דער דאזיקער נארמע האבן א גאנצע ריי שטאטישע אונטערנעמונגען און דארפישע קאלכאזן אין קאזאכ-סטאן אים געדארפט יעדן חודש צושטעלן כך וכך פראדוקט, כך וכך מלבר-שים, כך וכך פערד, שעפסן, סאקסאול-האלץ, פרוכטן וכדומה זאכן, וואס אזא

מענטש ווי דזשאמבול דארף האבן. פארשטייט זיך, אז אפילו דעמאלט ווען ער איז נאך געווען ביי די פולע געדאנקען, האָט מען די אַלע זאַכן צעגנבעט און מיט דעם רוב פון זיי זיך צעטיילט. אין דער דאָזיקער רויבערישער חלוקה האָבן געהאַט אַ האָנט, סיי זיינע גבאים, סיי די מענטשן פון צענטראַל־קאַ- מיטעט. אַז דזשאַמבול איז געוואָרן עובר־בטל איז די רויבעריי אויף זיין חשבון נאָך גרעסער געוואָרן און די גנבה אין זיין נאָמען האָט אָנגענומען ממש גראַנדיעזע פאַרמען.

כדי אַרויסצוקריגן פון די אונטערנעמונגען אָדער קאַלכאַזן דאָס וואָס זיי האָבן לויטן געזען געדאַרפט צושטעלן דזשאַמבולן, און דער עיקר, כדי צו קריגן עפעס מער, ווי דאָס, וואָס איז באַשטימט געוואָרן לויטן געזען, האָבן זיינע גבאים און שמשים געשלעפט דעם זקן אין שטאַט אַריין און אים אי- בערגעלאָזט אַ הפקרן אין שרייבער־פאַריין, וואָרום עס איז גענוג געווען די ידיעה, אַז דזשאַמבול איז געקומען צו פאַרן און געפינט זיך אין שטאַט, אַז זיי זאלן קריגן פון די געהעריקע ווירטשאַפטלעכע אינסטיטוציעס דאָס אַלץ וואָס זיי האָבן געוואָלט קריגן.

איצט, זיצנדיק ביי קוויטקאַז אין שטוב, ווייסן מיר שוין די סיבות פון דער היינטיקער באַגעגעניש. מיר זענען שוין אינפאַרמירט וועגן דעם גאַנצן הינטערקוליסן־שפּיל פון דער דאָזיקער אויסטערלישער, ממש מיסטעריעזער מיסטיפיקאַציע. נאַטירלעך פאַרשטייען מיר שוין פאַרוואָס די קאַזאַכישע פאַריינס־אַנפירונג האָט נישט געהאַט קיין חשק אונדז צוצולאָזן צום אַלטן זינגער. מיר טיילן, פאַרשטייט זיך, אונדזער וויסן מיט קוויטקאַז, אָבער ער וויל פון דעם אַלעם נישט הערן. ער האַלט אַז מיר פאַנטאַזירן אויס עפעס אַ בייזן חלום. ער איז גרייט צו זאָגן, אַז דאָס וואָס מיר האָבן היינט געזען איז געווען נישט מער ווי אַן אויגן־פאַרבלענדעניש. אָבער דאָס זאָגט ער נישט. ער זאָגט בלויז, אַז די גאַנצע מעשה לייגט זיך אים נישט אויפן שכל. וואָרים, לאַגיש גענומען, צו וואָס זאָל די סאָוועטנמאַכט אונטערהאַלטן אַזאַ שקר, ווען איר וואָלט באַקוועמער געווען אַרויסצוקומען מיטן אמת? קען דען אין ראַטנ- פאַרבאַנד אַ מענטש נישט אַלט ווערן? קען ער דען נישט אויפהערן שרייבן? ווי איז דאָ דער שכל, די לאַגיק, וואָס מען שפּילט אַזאַ קאַמעדיע, ווען דער אמת וואָלט געקאַסט אַ סך ביליקער?

מיר האָבן נישט קיין אינטערעס צו דיסקוטירן מיט קוויטקאַז צופּיל וועגן דעם דאָזיקן געפערלעכן ענין. אַזוי פירט זיך אין רוסלאַנד. מען רעדט וועגן אַ געוויסער דעליקאַטער טעמע, אָבער ווען איינער פּרעגט אָפּ די פאַקטן אין נאָמען פון סאָוועטישן אמת, הערט מען אויף זיי צו קאַמענטירן און מען

מאכט זיך כאילו מען וואלט גארנישט גערעדט. דאָס מאָל שטופט מיך אָבער דער נאַר צו דערווידערן קוויטקאָן און איך רוף זיך אָפּ:

— איר ווייסט, חבר קוויטקאָ, איך האָב געהאַט אין מיין יוגנט אַ גמראַ-מלמד, האָט מען אים אַמאָל דערציילט, אַז אין פאַרזי עסן די רייכסטע לייט פאַרשידענע ים־שרצים. מיין מלמד האָט אָבער די זאַך נישט געוואָלט גלייבן און ער האָט געזאָגט, אַז זי לייגט זיך אים נישט אויפן שכל. וואָרים באַ-טראַכט גוט — האָט ער געטענהט — צו וואָס זאָלן די פאַרזיער גבירים-עשירים עסן פאַסקודנע ים־ווערעם, אויב זיי קענען פאַר זייער געלט עסן רע-טעך מיט שמאַלץ און אַפילו גענדזענע גריוון, וואָס זייער טעם צעגייט זיך אין אַלע אברים?

קוויטקאָ איז געוואָרן רויט אויפן פנים און ער האָט זיך אָנגעצונדן פון כעס. ער האָט אָבער זיך באַהערשט און אנשטאַט מיר צו געבן די אמתע פאַר-ציע, האָט ער נאַר געזאָגט:

— אַלץ וואָס ווערט געטאַן ביי אונדז אין ראַטנפאַרבאַנד, ווערט געטאַן צוליבן ווויל פון דער סאַציאַליסטישער אָרדענונג. קעגן דעם האָב איך שוין נישט געטאַרט דערווידערן.

**

מיט דעם האַפערדיקן זאַג, אַז אַלץ וואָס ס'געשעט אין רוסלאַנד, געשעט צוליבן ווויל פון דער סאַציאַליסטישער אָרדענונג, איז אָבער קוויטקאָ גופא נישט געווען אין גאַנצן צופרידן. זיין אמונה אין דעם סאָוועטישן לעבן האָט נישט געקענט שלום מאַכן מיטן רעיון, אַז דאָ זאָלן פאַרקומען אַזעלכע זאַכן, אַז דאָ זאָל מען גיין אויף אַזעלכע ליגנס, אַז דאָ זאָל מען פעיק זיין אויף אַזעלכע שקרים. אַזאַ געדאַנקענגאַנג האָט ערגעץ ווו געמוזט פירן צו אַ ציניזם, וואָס איז טאַקע געווען פאַרשפרייט אין רוסלאַנד. קוויטקאָ איז אָבער אין זיין מהות קיין ציניקער נישט געווען און ער האָט נישט געקענט דענקען אַזוי שפּעקולאַטיוו ווי אַנדערע.

וויבאַלד עס איז שוין פאַר אונדז און אויך פאַר אים באַוווּסט געוואָרן דער אמת וועגן דושאַמבולס מצב, האָט זיך געשטעלט די פראַגע: ווערזשע, אויב אַזוי, שרייבט די לידער וואָס באַווייזן זיך איצט אין די צייטונגען? וואָרים, איז דען מעגלעך, אַז אַזאַ אַלטער עובר בטלדיקער מאַן זאָל שרייבן די דאָזיקע לידער, אין וועלכע עס איז צו זען אַ פולער פאַרשטאַנד און אַ קלאָרער שכל?

קוויטקאָ וואָלט נאָך אפשר נישט אַזוי גיך אונדז נאָכגעגעבן און וואָלט נאָך אפשר גאַרנישט געשטעלט זיך די דאָזיקע פראַגע, ווען נישט דער פאַלגנ-

דיקער פאקט: דער צענטראל-קאָמיטעט פון דער פאָרטיי האָט איינגעאָרדנט אַן „אייטיס“ פון די אַקציען, ס'הייסט: אַ מיין עפנטלעכן בדיחנישן פאַרמעסט אין זיין פון דער אַלטער טראַדיציע. אפנים, אַז מען האָט דערמיט געוואָלט שוין אָנהייבן צוגרייטן אַ נייעם, אַ יינגערן דזשאַמבול. דער אַלטער דזשאַמבול איז אָבער אויך געווען אויף דעם דאָזיקן „אייטיס“. מען האָט אים געבראַכט אַן אויסגעפּוצטן אין די בגדי כהונה פון אַן אַקין און מען האָט אים באַזעצט אויף דער בינע און געדיכט אַרום אים — אַן „ער־וואָך“ פון זיין סוויטע. די אַקציען האָבן, ווי זייער שטייגער, אימפּראָוויזירט, געזאָגט גראַמען „נאַ זלאָבר דניאַ“, אויף טאַג־טעמעס, הייסט עס, און אַנדערע געגראַמטע חכמות. ס'איז געווען אַ גאַנץ שיינער אויסטערלישער ספּעקטאַקל, אָבער דזשאַמבול גופא האָט אים קאַליע געמאַכט. עפעס מיט אַמאָל האָט זיך אין זיין פאַרטונקלטן מוח אַ ריר געטאַן אַ דערמאַנונג פון דער יוגנט און ער האָט גענומען פאַר־לאַנגען, אַז מען זאָל אים געבן אַ דאַמברע. איידער דאָס איז אָבער נאָך גערשען, האָט ער זיך אויף קאַזאַכיש צעשאַלטן און גענומען ריידן געמיינע רייד. די סוויטע האָט תיכף גענומען אַפּלאַדירן, כדי מען זאָל נישט הערן וואָס ער זאָגט און אַזוי אַרום האָט מען פאַרענדיקט דעם „אייטיס“. צומאַרגנס האָט מען געשריבן אין בלאַט, אַז הגם געווינען דעם פאַרמעסטן האָט אַן אַנדער אַקין, האָט אָבער דזשאַמבול, מער ווי אַלע אַנדערע, באַגייסטערט דעם עולם מיט זיין שאַרפּזיניקייט און מיט זיין קרעפּטיקן טאַלאַנט.

נאָך דער דאָזיקער מעשה שהיה, וואָס קוויטקאַ אליין איז געווען איר עדות, האָט ער שוין נישט געקענט לייקענען, אַז דזשאַמבול איז ווירקלעך אַן עובר בטל און אַז אַרום אים און מיט אים ווערט געשפּילט אַ פאַלשע שפּיל. ס'האָט זיך דאָן געשטעלט ווידער אַמאָל די שאלה: ווער־זשע שרייבט זיינע לידער, וואָס ווערן געדרוקט אין גאַנץ רוסלאַנד און ווערן אויפגענומען מיט אַזאַ אַנטציקונג, ווי דאָס אויטענטישע וואָרט פון דזשאַמבולן?

**

די דאָזיקע שאלה איז אויך גאַר אינגיכן פאַרענטפּערט געוואָרן. אין אַלמאַ אַטאַ האָט געלעבט אַ יידישער יונגערמאַן מיטן נאָמען מאַרק טאַרלאָווסקי.

דער דאָזיקער מאַרק טאַרלאָווסקי איז געווען דזשאַמבולס שטענדיקער רוסישער איבערזעצער.

ער איז געווען אַ רוסישער פּאַעט, האָט געשריבן רוסישע לידער, אָבער אַלס פּאַעט האָט ער קיין גרויסע גליקן נישט דערלעבט און האָט זיך צו קיין אייגענעם מעמד נישט געקענט דערשלאָגן.

ער האָט זיך אין אַלמאַ אַטאַ געפונען נאָך אַ שטיק פאַר דער מלחמה. ס'איז נישט באַוווּסט, צי ער איז אַהערגעקומען מיטן אייגענעם ווילן, אָדער מ'האַט אים אַהערצו פאַרשיקט. אויף יעדן פאַל ווייס איך, אַז ווען מיר זענען אַנגעקומען קיין אַלמאַ אַטאַ, איז ער שוין דאָ געווען אַ תושב און האָט שוין צוביסלעך געהאַט אויסגעלערנט די קאַזאַכישע שפּראַך.

ער האָט, ווי געזאָגט, שוין דעמאָלט געאַרבעט אַלס איבערזעצער ביי דזשאַמבולן.

אין אָנהייב איז ער אפּשר טאַקע געווען נישט מער ווי דזשאַמבולס אי-בערזעצער, אָבער אין דער צייט, וועגן וועלכער איך דערצייל, איז ער שוין ביי דזשאַמבולן געווען אַ סך מער ווי אַן איבערזעצער.

ער איז געווען דער שרייבער פון די דאָזיקע לידער, וועלכע זענען אַנגעאַנגען פאַר דזשאַמבולס.

ער האָט די דאָזיקע לידער געשריבן אויף רוסיש און ערשט פון רוסיש האָט מען זיי איבערגעזעצט אין דער אַריגינעלער שפּראַך פון לעגענדאַרן דיכטער — אויף קאַזאַכיש.

נאָכשרייבן דזשאַמבולן איז געווען נישט קיין שווערע זאַך. מען האָט זיך נאָר געדאַרפט אַריינאַרבעטן אין אַ געוויסן עקזאַטישן סיגנון, אין אַ גע-וויסן פּאַלקס-טאָן, וואָס איז באַשטאַנען פון גוזמאדיקער מליצה, אויסטערלישע מעטאַפּאָרן, אַפּאַריסטישע זאָגעכצער און דערצו באַווירצט מיט אַ לעקסיק פון לאַקאַלן קאַלאַריט, נעמען פון דער געגנט, צי פון דער קאַזאַכסטאַנער געשיכטע. דאָס אַליץ האָט מען געדאַרפט צונויפמישן, כדי ס'זאָל אַנטשטיין אַ פּאַטעטיש געזאַנג אויף באַשטימטע טעמעס פון פּראַפּאַגאַנדיסטישן אינ-האַלט.

איי, טאַמער האָט אַ מבין, אַ מפונק דאָך דערשפירט, אַז די לידער זענען עפעס נישט דאָס, האָט ער גלייך ביי זיך אָפּגעמאַכט, אַז דערין איז מסתמא שולדיק די איבערזעצונג, וואָס האָט נישט איבערגעגעבן די גאַנצע אייגנאַר-טיקייט און שיינקייט, וועלכע איז פאַראַן אין אַריגינאַל.

אַזוי אַרום איז דער יידישער יונגערמאַן, מאַרק טאַרלאָוסקי, מיט אַן אויסזען פון אַ טיפּישן ישיבהבּחור, נאָר אַן געקרייזלטע פיאות, אַ לאַנגע צייט געווען נישט בלויז דער שרייבער פון דזשאַמבולס לידער, נאָר אויך דער שעפּער פונעם הערשנדיקן טאָן און פון דאָמינירנדיקן קינסטלערישן נוסח אין דער קאַזאַכישער פּאַלקס-פּאַעזיע.

דאָס איז, אגב, נישט געווען קיין שום נייעס. אין גאַנץ צענטראַל-אַזיע זענען ייִדן געווען די דאָזיקע, וואָס האָבן ממש געשאַפן די ליטעראַטור און די קונסט, טיילמאָל אויך די פּאַלקלאַריסטיק פון די אַרטיקע פעלקערשאַפּטן.

א ייד האָט געשאַפן די ערשטע אָפּערע אין אַוּבּעקיסטאַן.
א ייד האָט אָנגעשריבן דעם ערשטן פּאַלקס־עפּאַס אין גרוזיע.
און א ייד האָט געשאַפן די ערשטע פּאַלקס־קאַמעדיע אין אויגוריש.
ווייסן מיר דאָך, אַז יידן האָבן פון תּמיד אַן אַ פּעיקייט אַרײַנצוקריכן
אין פּרעמדע קולטורן, אַרונטערצוקריכן אונטער פּרעמדע הויטן, אויסצופּוצן
זיך אין פּרעמדע פּעדערן.

שפּעטער, אויף דער ווייטערדיקער שטופּע פון קולטור־אַנטוויקלונג ביי
די דאָזיקע פּעלקער, ווען עס האָבן זיך שוין אויסגעבילדעט אייגענע דיכטער,
אייגענע מוזיקער, אייגענע קינסטלער, האָט מען כלומרשט אַנטדעקט, אַז אין
די שאַפּונגען פון די יידן איז פּאַראַן עפּעס פּרעמדס, אַדער ווי מען האָט עס
אין די שפּעטערדיקע צייטן אָנגערופּן: עפּעס קאַסמאָפּאָליטישס.

אין זייער צייט זענען אָבער די דאָזיקע שאַפּונגען געווען די גרונט־
שטיינער פאַר דער פּאַלקס־ליטעראַטור און פּאַלקס־קונסט פון די דאָזיקע פּעל־
קען, פאַר וועלכע די סאָוועטישע אַרדענונג האָט גענומען אַראַגאַניזירן אַן איי־
גענע „סאָציאַליסטישע“ קולטור.

אויף זיי האָבן זיך געלערנט די נאַכקומענדיקע, די קינדער פון דעם פּאַלק,
אַפּילו ווען זיי האָבן דערנאָך רעוואָלטירט קעגן דער פּרעמדקייט, וואָס זיי
האָבן דערשפּירט אין די שאַפּונגען מיט וועלכע די יידן האָבן זיי מזוכה געווען.
דער גורל פון די דאָזיקע יידן איז תּמיד געווען טראַגיש.

תּמיד ווען דער ייד האָט אָפּגעטאַן זיינס, האָט מען אים משלח געווען.
זיי האָבן אָבער לכל הפּחות אין אַ געוויסן מאָמענט געהאַט די סאַטיס־
פּאַקציע פון אַנערקענונג מיט אַלע אירע קאַנסעקווענצן.

מאַרק טאַרלאָוסקי האָט אָבער אַפּילו די דאָזיקע סאַטיספּאַקציע אויך
נישט געהאַט.

ער איז פון אייביק אַן געווען אַ מין רואה ואינו נראה. ער האָט געהערט
צו די דאָזיקע „אַחרים“, וואָס מיט זייערע הענט ווערן געטאַן די מלאכות פון
די „צדיקים“.

ער, דער אמתער שרייבער פון דזשאַמבולס לידער, איז געווען נישט
מער ווי דזשאַמבולס איבערזעצער.

דזשאַמבולן איז אָנגעקומען דער גאַנצער כבוד פאַר די לידער, וואָס טאַר־
לאָווסקי האָט געשריבן און טאַרלאָווסקי גופּא האָט זיך געמוזט באַגנוגענען
מיטן קנאַפּן לויב, אַז ער האָט די דאָזיקע לידער מייסטערהאַפּט איבערגעזעצט,
הגם ער האָט נישט איבערגעגעבן די גאַנצע שיינקייט און טיפּקייט פון דעם
אַריגינאַל.

פאַרשטייט זיך, אַז ער איז געווען אַ פאַרביטערטער מענטש און ס'האָט

פון אים תמיד געיאגט אַ קעלט פון מרה שחורה און פון אַ רעזיגנירטן טרויער, וואָס ער האָט פאַרשלאָסן מיט טויזנט שלעסער פון שווייגן.

ער איז געווען איינער פון די צום ערגסטן עקספּלאָאָטירטע דורך דעם סאָוועטישן לעבנס־סיסטעם.

דאָס וואָס ער האָט נישט געקענט דערגרייכן אונטער זיין אייגענעם נאָר־מען, האָט ער טאַקע דערגרייכט אונטערן פּסעוודאָנים דזשאַמבול.

זיינע אייגענע לידער האָט מען זעלטן געוואָלט דרוקן, אָבער זיינע לידער אונטערגעשריבן מיט דזשאַמבולס נאָמען האָט מען געדרוקט אין גאַנץ רוס־לאַנד.

דעם נחת פון דעם דאָזיקן דערפאַלג האָט אָבער געהאַט אַן אַנדערער און נישט ער.

ער איז געווען נישט מער ווי אַ שאַטן, אַ ווייסער שקלאַף, אַ באַצאָלטער לויך־אַרבעטער, וואָס האָט געמוזט פאַרקויפן דאָס טייערסטע וואָס אַ מענטש פאַרמאָגט — זיין אייגענעם נאָמען און זיין אייגענעם קנאַפן טאַלאָנט, כדי אונטערוואַהאַלטן דעם רום פון אַ צווייטן.

**
*

די אַנטדעקונג פון דעם דאָזיקן אמת, אָדער בעסער געזאָגט: שקר אַרום דזשאַמבולן, האָט אויף קוויטקאָן געווירקט מוראדיק. ער האָט ממש געקרעכצט פון ווייטיק און איז אַרומגעגאַנגען אַ צעטומלטער, אַ דערשלאָגענער און אַ פאַרשמטער.

אין „זיין“ ראַטנפאַרבאַנד, צוואַנציק יאָר נאָך דער רעוואָלוציע, זאָל אַזוינס געשען.

קוויטקאָ וואָלט נאָך אַזוי גיך נישט נאַכגעגעבן. ער וואָלט נאָך געפרוּווט אַפּפּרעגן די מעגלעכקייט פון דער גאַנצער זאַך. אָבער אויך די רוסישע שריי־בער, צו וועלכע ער האָט געהאַט צוטרוי, האָבן דאָס באַשטעטיקט.

דאָס ערגסטע איז פאַר אים געווען נישט דער פאַקט גופא, נאָר דאָס וואָס דעם דאָזיקן פאַקט האָבן אַרגאַניזירט און אונטערגעהאַלטן די העכסטע אויטאָריטעטן פון לאַנד.

און דאָס האָט געהייסן, אַז די העכסטע אויטאָריטעטן פון לאַנד האָבן זיך באַטייליקט אין אַ שווינדל אויף אַ געביט וווּ קוויטקאָ איז זיכער געווען, אַז דאָ הערשט דער לויטערסטער אמת.

— ווער ווייסט צי איך בין איך — האָט ער איינמאַל אַ זאָג געטאָן בעת מיר זענען אין אַן אַוונט געזעסן ביי אים און גערעדט וועגן דעם ענין, — איך ווייס שוין איצט גאַרנישט אויף זיכער.

די תמיד העפלעכע, תמיד טאַקטישע פרוי בעטי קוויטקאָ, וועלכע האָט זיך שטענדיק באַצויגן גוט צו די פליטים פון פוילן און זיי אַ סך מאָל פאַר-טיידיקט ביים שמועס, האָט מיך צומאַרגנס געטראַפן אין גאַס און איך האָב געזען, אַז זי איז עפעס זייער אויפגערגעט.

— קוויטקאָ איז נעכטן אַ גאַנצע נאַכט נישט געשלאָפן נאָך אייער אַוועק-גיין — האָט זי מיר געזאָגט, — צו וואָס טויגן די אַלע שמועסן? וואָס פאַר אַ זין האָבן זיי דען?

איך האָב זיך געפרוווט פאַרענטפערן:

— איר ווייסט דאָך, פרוי קוויטקאָ, אַז נישט מיר האָבן אַנגעהויבן דעם שמועס אויף דער טעמע דזשאַמבול-טאַרלאָווסקי. קוויטקאָ אַליין האָט דערוועגן אַנגעהויבן רעדן. אָבער ווען איך וואָלט געוויסט, אַז ער וועט פון איר האָבן אַזויפיל עגמת נפש, וואָלט איך דעם שמועס פאַרקירעוועט אויף אַנדערע רעלסן. זי האָט אין מיינע רייד דערפילט אַן אויפריכטיקע באַציונג צו איר מאַן און זי האָט שוין אַ סך ווייכער געזאָגט:

— נאָך אַלעמען, וואָס וועט שוין אַרויסקומען אויב קוויטקאָ וועט אויפ-געקלערט ווערן וועגן אַלע אמתן און אַלע פאַלשקייטן? עס וועט דען דורך דעם אַנדערש ווערן? עס וועט דאָך סיי ווי אַלץ בלייבן ווי געווען. עס וועט נאָר צוקומען נאָך איין צעבראַכענער מענטש... ווייניק האָבן מיר אַזעלכע?

און שוין אין גאַנצן פאַרטרוילעך האָט זי צוגעגעבן:

— אַזעלכע ווי קוויטקאָ זענען פאַראַן ווייניק און זיי דאַרפן זיין, ווייל אַנדערש וועט שוין אינגאַנצן אוממעגלעך זיין צו לעבן אויף דער וועלט.

— 10 —

די אַלע פריער באַשריבענע פאַסירונגען האָבן נאָך נישט אַנגערירט, אַזוי צו זאָגן, קוויטקאָ פערזענלעך. באַלד זענען אָבער געקומען געשעענישן, דורך וועלכע ער אַליין האָט זיך פאַרפלאַנטערט אין אַ נעץ פון אינטריגעס, וואָס האָבן אים געקענט זייער טייער קאַסטן.

ס'איז שוין פריער דערציילט געוואָרן, אַז די קאַזאַכישע שרייבער האָבן אונדז, יידן, זייער שלעכט באַהאַנדלט און קוויטקאָ האָט געמוזט זיין אונז-דזער כסדרדיקער מליץ יושר. די קאַזאַכן האָט דאָס זייער נישט געשמעקט און אויך אין צענטראַל-קאַמיטעט האָט מען געקוקט זייער קרום אויף זיינע אינטערווענצן.

ס'איז ביי אונדז דעריבער געבוירן געוואָרן דער געדאַנק, אַז מיר זאָלן זיך אַרגאַניזירן אין אַ יידישער סעקציע ביים קאַזאַכישן שרייבער-פאַריין. פונקט ווי דאָס איז געווען אין אַמאַליקן מינסק, קיעוו, צי מאַסקווע און פונקט

ווי דאס איז נאך איצט געווען אין אלמא אטא מיט די רוסישע, צי אוקראינישע שרייבער.

פארמעל האט נישט די פאריינס-אנפירונג, נישט דער צענטראל-קאמיטעט פון דער פארטיי געהאט קיין תירוץ אונדז אפצוואגן אין אונדזער בקשה. עס איז געווען אין הסכם מיטן סאָוועטישן געזעץ. פאקטיש האָבן אָבער די קאָזאָכישע שרייבער און די שפיצן אין צענטראַל-קאָמיטעט דאָס נישט געוואלט און זיי האָבן געזוכט פאַרשידענע מיטלען נישט צו דערלאָזן צו אונדזער אָרגאַניזירונג אין אַ ייִדישער סעקציע.

ווי איך האָב שוין פריער דערציילט האָבן זיך אין אלמא אטא דעמאלט געפונען ייִדישע שרייבער פון פוילן, פון אוקראינע, פון ליטע און פון לעטלאַנד.

צווישן די דאָזיקע שרייבער האָט דאָ אויך געלעבט אַלס פליט דער שרייבער שאַץ-אַנין פון ריגע.

שאַץ-אַנין איז נאָך אין ריגע געווען אַ באַקאַנטער קאָמוניסט און ער האָט געהאַט ספּעציעלע זכּוּתן צוליב עפּעס זייער געהיימע פאַרדינסטן פאַר דער סאָוועטישער מאַכט נאָך דעמאָלט, ווען לעטלאַנד איז געווען אַן אומאַפּ-הענגיקע מלוכה, ווען לעטלאַנד איז געוואָרן סאָוועטיש האָט מען אים גע-מאַכט פאַר אַ פּראָפּעסאָר אין אוניווערזיטעט און ער האָט גענאָסן פון אַ ספּעציעלן חסד ביי דער אַרטיקער קאָמוניסטישער ממשלה.

קיין אלמא אטא איז ער געקומען מיט אַ רעקאָמענדאַציע פון לעטלענדישן צענטראַל-קאָמיטעט. ער איז געווען אַ בלינדער מאַן, וואָס האָט אַליין נישט געזען וווּ צו גיין און איז תמיד געפירט געוואָרן פון זיין ווייב. זיין ווייב איז, אגב, געווען די אמתע אשת חיל און זי האָט געקענט דורכקריכן דורך דעם אויער פון אַ נאָדל. זי האָט פול געמאַכט די וועלט און טויב גע-מאַכט אַלעמענס אויערן מיט דער גרויסקייט פון איר מאַן. זי האָט זיך טאַקע דערשלאָגן צו אַ גוטער דירה און צו אַ גוטער באַהאַנדלונג. איר מאַן איז גע-וואָרן פּראָפּעסאָר אויך אין אלמא אטינער אוניווערזיטעט.

מיט אונדז, די שרייבער-פליטים, האָט שאַץ-אַנין געהאַט ווייניק מגע-ומשא. זיין ווייב האָט אים געהאַלטן אַפּגעזונדערט און דערווייטערט פון דער באַנדע, וואָס איז נישט געווען שטאַרק חשוב אין די אויגן פון די אַרטיקע שרייבער. אונדז האָט דאָס געקרענקט, אָבער מיר האָבן איר אַפּגעצאָלט מיט דער זעלביקער דערווייטערונג.

איינמאָל איז אין קאָזאָכישן שרייבער-פאַריין פאַרגעקומען אַן אַוונט פאַר צוויי ייִדישע שרייבער-פליטים, ווי אויף אַלע אַזעלכע אַוונטן, האָט מען געלייענט לידער פון די שרייבער אין אַ רוסישער פּראָזע-איבערזעצונג און די

אַנדערע שרייבער האָבן זיך וועגן די לידער פון איין פּאָעט דווקא גוט אַרויס-געזאָגט, וואָרים דער דאָזיקער פּאָעט האָט געשריבן נישט אין דעם אָנגענו-מענעם שאַבלאָן, וואָס האָט שוין אַלעמען דערעסן. דעמאָלט איז אָבער אויפ-געשטאַנען דער בלינדער שאַץ־אַנין און געזאָגט:

— דער חבר סטאַלין האָט געזאָגט, אַז די שאַפּונגען פון די סאָוועטישע שרייבער דאַרפן אָטעמען מיט שנאה צו די דייטשע מערדער און מיט ליב-שאַפט צו דער סאָוועטישער אָרדענונג. איך געפין נישט אין די לידער פון דעם דיכטער די דאָזיקע שנאה, וועגן וועלכער דער געניאַלער פירער פון די פעלקער, חבר סטאַלין, האָט גערעדט, און איך געפין אין זיי אויך נישט די ליבע וואָס יעדער סאָוועטישער דיכטער דאַרף פילן צו דער סאָוועטישער מאַכט.

פאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז געווען אַ געפערלעכע אַרויסטרעטונג. ס'איז געבעך שווער געווען פאַר דעם פּאָעטס בעסטע פריינט אים צו פאַרטיידיקן און אונדזערע קאָזאַכישע שונאים האָבן זיך זייער דערפרייט.

קוויטקאָן האָט דאָס אַ ביסל פאַרדראָסן, אָבער גערעדט האָט ער גאָר נישט. מילא, שאַץ־אַנין האָט דאָך אייגנטלעך געזאָגט דאָס, וואָס אויך ער אַליין וואָלט געזאָגט, ווען מען פרעגט אים. אמת איז, אַז שאַץ־אַנין האָט אפשר נישט געדאַרפט נעמען קיין וואָרט און שווייגן, אָבער ביז זיין אויף אים דערפאַר, וואָס ער האָט זיך אַרויסגעזאָגט אזוי „סאָוועטיש“ האָט קוויט-קאָ נישט געקענט.

*
*
*

נאָך דעם איז אָבער געקומען די געשיכטע מיט אונדזער ווילן זיך צו אַרגאַניזירן אין אַ באַזונדערער יידישער סעקציע. אַלע יידישע שרייבער זענען פאַרשטייט זיך געווען דערפאַר. ווען מ'האַט געפרעגט שאַץ־אַנינען צי ער וויל אויך געהערן צו דער יידישער סעקציע, האָט ער געזאָגט, אַז ער וועט זיך מיישב זיין. שפעטער האָט ער צוגעשיקט אַ רוסישן בריוו צום שרייבער־פאַ-ריין, אין וועלכן ער האָט געמאָלדן, אַז ער באַטראַכט זיך נישט ווי קיין יידי-שער שרייבער און וויל צו דער סעקציע נישט געהערן.

אַלע האָבן פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז אַ גאַנץ געמיינ שטיקל אַרבעט. שאַץ־אַנין האָט דאָס אונדז געקענט זאָגן פּערזענלעך און ער האָט עס נישט געמוזט זאָגן אזוי אַפיציעל דער אָנפירונג פון קאָזאַכישן שרייבער־פאַריין, וועלכע האָט דורך דעם שוין געהאַט אַ תירוץ אַפצושלעפן אונדזער בקשה און זי דערווייל נישט צו רעאַליזירן. קוויטקאָ איז פון דער מעשה געווען זייער אויפגערעגט און ער האָט,

טרעפנדיק שאַץ־אַנינס פרוי, איר געזאָגט, אַז איר מאַן האָט געהאַנדלט ווי אַ מה־יפּית־ייד און נישט ווי קיין שטאַלצער סאָוועטישער בירגער. יענע האָט זיך נישט געפּוילט און האָט קוויטקאָס ווערטער איבערדער־ ציילט וווּ מען דאַרף און מען האָט קוויטקאָן אַרויסגערופן צום סעקרעטאַר פּון פּאַרטייאישן קעמערל ביים שרייבער־פּאַרטיי, וועלכער האָט אים פּאַרגעוואָרפּן אַז ער פּאַרנעמט זיך מיט ייִדיש־נאַציאָנאַליסטישער אַרבעט, דורך דעם וואָס ער וויל מיט געוואַלט אויפצוווינגען סאָוועטישע שרייבער צו געהערן צו דער ייִדישער סעקציע.

דאָס דאָזיקע איז אין רוסלאַנד אַלעמאַל געווען אַ גרויסער חטא, פאַר וועלכן מ'האַט זיך זייער געהיטן. קוויטקאָ האָט זיך פּאַרענטפּערט און קוים זיך ריינגעוואָשן. פּאַרשטייט זיך, אַז פּון דעם אַרגאַניזירן אַ ייִדישע סעקציע איז שוין גאַרנישט געוואָרן. שאַץ־אַנין האָט געטאָן אַ גרויסע טובה די קאַזאַכישע שרייבער און זיי האָבן אים דערפּאַר אָפּגעדינט מיט כלערליי פּריווילעגיעס.

**

ס'איז אָבער נישט געווען בלויז שאַץ־אַנין אַליין, וואָס האָט געטאָן טובות דער קאַזאַכישער פּאַרטיי־נס־אַנפּירונג און געטאָן רעות די ייִדישע שריי־ בער. ס'זענען געווען נאָך אַנדערע וואָס האָבן זיך נישט געמיאוסט מיט אַט דער אַרבעט.

דאָס זענן געווען משה פּינטשעווסקי און מאיר אראנסקי. ביידע לעבן זיי שוין נישט מער. אראנסקי איז אומגעקומען אויפן פּראַנט און פּינטשעווסקי איז דערמאָרדעט געוואָרן בעת דער ליקווידאַציע פּון די ייִדישע שרייבער אין יאָר 1952. דער אמת וועגן זייער אויפּירונג דאַרף דאָך דערציילט ווערן.

פּינטשעווסקי און אַראַנסקי זענען געקומען קיין אַלמאַ אַטאַ שפּעטער פאַר אונדז און עס האָט געדויערט אַ לאַנגע צייט ביז מ'האַט זיי געגעבן די דער־ לויבעניש צו בלייבן אין שטאַט, וועלכע מיר האָבן באַקומען ווען אין אַלמאַ אַטאַ זענען נאָך נישט געווען אַזויפּיל פּליטים ווי דעמאָלט, ווען זיי זענען געקומען.

אויף דעם באַדן איז אַנטשטאַנען זייער קנאה צו אונדז. זיי האָבן בשום אופן נישט געקענט פּאַרשטיין פּאַרוואָס מיר, די פּליטים פּון פּוילן, מעגן יאָ וווינען אין שטאַט און זיי, די אמתע סאָוועטישע שרייבער, קענען אין איר נישט בלייבן וווינען.

אַז זיי זענען שוין מיט מזל אויך געבליבן אין אַלמאַ אַטאַ, האָבן זיך

אַנגעהויבן אַנדערע פּראָבלעמען, אַנדערע מאַטיוון פאַר זייער קנאה-שנאה צו אונדז.

צוויי, צי דריי פון אונדזערע פּליטים האָבן באַקומען אַ שפּייז-צוטיילונג פון דער ערשטער קאָטעגאָריע. די איבעריקע, זיי בתוכם, האָבן באַקומען שפּייז-צוטיילונגען פון דער צווייטער קאָטעגאָריע.

כדי דער ענין זאָל זיין אין גאַנצן קלאַר, דאַרף מען מסביר זיין, אַז אין רוסלאַנד איז איינגעפירט, אַז אין יעדער גרופּע, זי מעג באַשטיין פון פינף מענטשן, מוזן זיין צוויי און אַמאָל דריי קאָטעגאָריעס.

דאָס האַלטן אַלע מענטשן אויף איין מדרגה הייסט אין רוסלאַנד: „אור-ראַוונילאָוקאַ“, אויסגלייכעריי. דאָס איז אַ געפּערלעכער חטא, ווייל דער רעזשים אין רוסלאַנד האַלט נישט פון דער לאַזונג: „יעדער לויט זיינע כוחות און יעדן לויט זיינע באַדערפענישן“, נאָר פון דעם דעווויז: „יעדער לויט זיינע פעיקייטן און יעדן לויט זיינע פאַרדינסטן“. דערמיט וויל מען, הייסט עס, סטימולירן די מענטשן, אַז זיי זאָלן האָבן מער אינציאַטיוו און אַריינלייגן מער ענערגיע אין דעם קאָמף פאַר אַ בעסערן מצב.

אַז אַ גרופּע פון פינף מענטשן, לאַמיר זאָגן, שרייבער פון דער זעלבי-קער גרויס, און דער זעלביקער קוואַליפיקאַציע, ווערט פאַרוואַרפן ערגעץ אין אַ ניי אַרט, פּרעגט מען זיי:

— „קטאָ איז וואָס וויעדווישטשי“? ווער איז, הייסט עס, ביי אייך דע?

פירנדיקער?

אין יעדער גרופּע מוז זיין אַ פירנדיקער און עס מוזן זיין געפירטע. מיר זענען נעבעך גאָט די נשמה שולדיק געווען, ווען מען האָט צוויי, צי דריי פון אונדזערע פּליטים שרייבער, געמאַכט פאַר פירנדיקע, דאָס הייסט: מען האָט זיי געגעבן שפּייז-קאַרטלעך פון דער ערשטער קאָטעגאָריע.

אויך די ערשטע קאָטעגאָריעניקעס זענען דערין גאַרנישט שולדיק געווען. פינטשעווסקי און אַראַנסקי האָבן אָבער בשום אופן נישט געקענט שלום מאַכן מיטן געדאַנק, אַז אין דער שרייבער-גרופּע, אין וועלכער זיי געפינען זיך, זאָלן נישט זיי, די אַלטע סאָוועטישע שרייבער, זיין די אייבערשטע פון שטייסל, נאָר דאָס זאָלן זיין די נייע שרייבער, וואָס קיינער קען זיי נישט און קיינער ווייסט נאָך נישט ווער זיי זענען.

האָבן זיי קעגן אונדז געגראָבן און אונדז אַפילו געמסרט.

פינטשעווסקי שטילערהייט און אַראַנסקי אָפן. קיין אַנדער באַצייכענונג, ווי די 16 פּוילישע ציוניסטן-פּאַשיסטן האָט ער פאַר אונדז נישט געהאַט. אַראַנסקי איז אָבער געווען אַ פאַרפאַלענער אַלקאהאָליקער און לויט דעם וואַרט, אַז דער הונט וואָס בילט איז ווייניקער געפערלעך ווי דער הונט וואָס

בייסט, איז ער פאר אונדז אויך געווען ווייניקער שעדלעך ווי דער שטילער פארביסענער און אויף אלץ פעיקער פינטשעווסקי.
 פינטשעווסקי האט זיך נישט אפגעשטעלט פאר קיין שום נבלה, כדי אונדז צו פארביטערן דאס גענוג ביטערע לעבן.
 און ווען ער וואלט זיך אליין שפעטער נישט פארפלאנטערט מיט א נישט כשרן זאק-מעל, וואס ער האט ערגעץ געקויפט אויף „לינקס“, וואלט ער געוויס דערגרייכט, אז מ'זאל אונדז איינזעצן אין תפיסה.

**

פינטשעווסקיס און אראנסקיס כעס איז געווען נישט בלויז אויף אונדז, נאר אויך אויף קוויטקאן, וועלכער האט אונדז פארטיידיקט.
 צווישן קוויטקאן און פינטשעווסקין איז, אגב, געווען אן אלטע אנטרי-פאטיע.

פינטשעווסקין האבן אלע יידיש-סאָוועטישע שרייבער פיינט געהאט. מען האט אים געהאלטן פאר די אמתע צאצקע. ער איז געווען אן איינריי-סער, אן אומגעזעטיקטער בעלן אויף כבוד און האט געקענט גיין איבער טוי-טע צו זיינע צילן.

פינטשעווסקי האט דעריבער געמסרט נישט בלויז אויף אונדז, נאר אפשר נאך מער אויף קוויטקאן, אונדזער אַנעמער.
 די מסירות האבן גוט געשמעקט די קאזאכישע שרייבער, וועלכע זענען צופרידן געווען וואס די יידן רייסן זיך אַרום ביי די נעז און ליפערן אליין מאַטעריאַל קעגן זיך.

ווען דער ענין האט אַנגעהויבן ווערן זייער הייס איז קוויטקאָ אַוועק אין צענטראַל-קאָמיטעט פון דער פּאַרטיי און דאַרט זיך אַראָפּגערעדט פון האַרצן. די דאָזיקע ענינים האָבן דעמאָלט געהערט צו איינער אַ פּרוי, אַלעק-סאַנדראַ מיכאַילאָוונאַ. אַ פּליטה פון מאַסקווע, וועלכע איז געווען ממונה איבער דעם שרייבערישן לעבן.

די דאָזיקע פּרוי האָט אָבער קוויטקאָן געגעבן זייער אַ קאַלטע באַד. קודם כל האָט זי אים געזאָגט, אַז ער וועט דאַרפן שטיין פאַר אַ פּאַרטיי-געריכט, מחמת ער האָט עובר געווען אויף דער פּאַרטיי-דיסציפּלין. לויט דעם רעגולאַמין האָט ער, ווי אַ פּאַרטייער, זיך געדאַרפט ווענדן מיט זיין אַנקלאָג צום סעקרעטאַר פון פּאַרטיי-קעמערל, דאָס הייסט: צו דעם זעלביקן מענטש, וועלכן ער האָט געוואָלט פאַרקלאָגן.

דערנאָך האָט זי אים געזאָגט, אַז אין דער פּאַרטיי זענען פאַראַן אַ סך מאַטעריאַלן וועגן זיין שעדלעכער אַרבעט וואָס איז אין תּוֹך נאַציאָנאַליסטיש-

שאַוויניסטיש. און אַז די עצם איינשטעלונג פאַר אונדז, די פליטים, קומט פון דעם נישט-געזונטן קוואַל פון יידישער נאַציאָנאַליסטישער היפּער-עמ-פינדלעכקייט, וועלכע קען ביי קיין פאַרטייער נישט טאָלערירט ווערן. קוויטקאַ איז דערפון געווען אַזוי צעטרייסלט, אַז ער איז ממש קראַנק געוואָרן.

זיין גאַנצע וועלט, זיין גאַנצע אמונה האָט זיך אים צעוואַקלט. ער האָט פשוט פאַרלוירן די ערד אונטער זיינע פיס.

ער, וועלכער האָט געהאַלטן, אַז דער סאָוועטנפאַרבאַנד איז דער איינ-ציקער מקום אין דער וועלט, וווּ ס'איז נישט פאַראַן קיין אַנטיסעמיטיזם, האָט פּלוצלינג דערזען די אַנטיסעמיטישע חיה רעה אין די העכסטע שפיצן פון דער פאַרטיי.

און ס'איז באמת שווער צו זאָגן, וואָס אים האָט מער דערשיטערט: די געפאַר פאַרן אייגענעם לעבן, צי די סכנה פאַר זיין גלויבן, וואָס האָט גע-דראַעט איינגעזונקען צו ווערן אונטער דער שנאת ישראלדיקער האַנדלונג פון די קאַזאַכן און די רוסישע פאַרטייער?

דעמאָלט האָט ער אָנגעהויבן איינזען, אַז מיר זענען געווען גערעכט, ווען מיר האָבן די קאַזאַכישע אויפפירונג אָנגערופן מיט איר אמתן נאָמען. און ווער ווייסט צו וואָס דאָס וואָלט אים דערפירט, ווען נישט אַ גליק-לעך געשעעניש, וואָס האָט נאָך אַמאָל באַשטעטיקט, אַז דאָס מזל האָט זיך פון אים נישט אָפּגעטאָן.

— 11 —

אין יענער צייט האָט זיך אין קויבישעוו שוין געהאַט אַראַגאַניזירט און אויספאַרמירט דער יידישער אַנטי-פאַשיסטישער קאָמיטעט און קוויטקאַ האָט באַקומען אַן אַרויספאַדערונג („וויזאַוו“ בלע"ז) צו קומען מיטאַרבעטן מיטן קאָמיטעט, פון וועלכן ער איז אגב געווען אַ מיטגליד.

מיט דער אַרויספאַדערונג אין האַנט האָט קוויטקאַ גאָר גיך דערליידיקט די נייטיקע פאַרמאָליטעטן און האָט באַקומען די מעגלעכקייטן צו פאַרן קיין קויבישעוו און וואָס נאָך וויכטיקער אין דעם פאַל — צו פאַרלאָזן די קעגן אים אָנגעהעצטע לופט אין אַלטאַ אַטאַ.

מיט זיין אַוועקפאַר האָט זיך זיין „דיעלאַ“ אין קאַזאַכישן צענטראַל-קאָמיטעט אָפּגעשטעלט. דער צענטראַל-קאָמיטעט האָט דעם ענין איבערגע-שיקט קיין קויבישעוו. דערווייל, ביז וואָס און ביז ווען, איז אָבער דער אַנטי-פאַשיסטישער קאָמיטעט — און צוזאַמען מיט אים אויך קוויטקאַ — אַריי-בערגפאַרן צוריק קיין מאַסקווע. און אין מאַסקווע, איז דער סביבה פון די

אלט-באקאנטע מאַסקווער שרייבער, צווישן וועלכע ער האָט געהאַט אַ סך פּערזענלעכע פּריינט, האָט מען דעם גאַנצן ענין צעריבן און קיין וועגן פון אים נישט געמאַכט. די אַנקלאַגן קעגן אים זענען געבליבן ליגן אין די אַר-כיוון און ער אליין האָט וועגן דער גאַנצער זאַך גענומען פאַרגעסן.

ווען איד האָב שפּעטער, אין אַנדער האַלבן יאָר אַרום, געטראָפּן קוויט-קאָן אין מאַסקווע, איז ער שוין ווידער געווען דער זעלביקער גלייכגעוויכטי-קער מענטש; דער זעלביקער אומדערשיטערטער מאַמין אין דער אויסדער-ווילטקייט פון סאָוועטישן רעזשים און דער זעלביקער געטרייער אומבאַדינג-לעכער חסיד פון סאָוועטישן לעבנס-סיסטעם, ווי אין די אַמאָליקע צייטן פאַר די אַלמאַ אַטינער דערפאַרונגען.

די אַלמאַ אַטינער צייט האָט ער באַטראַכט ווי אַ מלחמה-קאַשמאַר. דער קאַשמאַר האָט זיך ביסלעכווייז אויסגעוועפּט פון זיין באַווסטזיין און די קנייטשן, וואָס זיין אמונה האָט דאָרט באַקומען, האָבן זיך פאַמעלעך אויס-געגלעט, אַזוי אַז מ'האַט שוין אויף אים לחלוטין נישט געקענט דערקענען די שווערע איבערלעבונגען, וועלכע האָבן אים געברענגט צום ראַנד פון דערשי-טערונג און פאַרצווייפלונג, ווי אויך צום ברעג פון סכנה, וואָס האָט אים גע-דראַעט איינצושלינגען, פונקט ווי זי האָט איינגעשלונגען עטלעכע אוקראַי-נישע שרייבער, וואָס האָבן זיך צוזאַמען מיט אים געפונען אין אַלמאַ אַטאַ.

אונדזער לאַגע אין אַלמאַ אַטאַ איז אויך ווייטער געבליבן אַ שווערע. אָבער אויך אונדזער מזל איז געווען, וואָס מיר האָבן, אין אַ צייט שפּעטער, באַקומען מעגלעכקייטן פון דאָרט אַרויסצופאַרן. מיר האָבן זיך אָנגעכאַפּט אין די דאָזיקע מעגלעכקייטן און זיך אַרויסגעראַטעוועט פון דעם אַלמאַ אַטי-נער שנאה-קעסל, ווי פון אַ פייער אַרויס.

הגם איך האָב שפּעטער אין מאַסקווע ווידעראַמאַל געטראָפּן דעם זעל-ביקן קוויטקאַ, וועלכן איך האָב געקענט פון פאַר אַלמאַ אַטינער פּעריאָד, האָב איך אָבער דורך די איבערלעבונגען אין אַלמאַ אַטאַ שוין געקענט אויך אַן אַנדער קוויטקאַ, אַ קוויטקאַ, וואָס קען זיין פונקט אַזוי פאַרעקשנט-האַרט און איינשטעלעריש, ווי קשה לכּעוּסדיק און מילד ער איז געווען אין געוויינלעכע באַדינגונגען. איך האָב אים דערקענט אין אַ מאַמענט, ווען ער איז אויפגע-ברויזט געוואָרן קעגן באַאַנגענע עוולות אָדער פאַלשקייטן און אין אַזאַ מאָ-מענט, האָט זיך אַרויסגעוויזן, קען קוויטקאַ גיין אַפילו אויף סכנות און זיך נישט רעכענען מיט קיין שום קאַנסעקווענצן, וואָס קענען זיין זייער טרויעריק.

אויך אין דעם פרט, דאָרף מען זאָגן, איז ער געווען אַ שטיק יוצא מן הכלל צווישן אַנדערע יידישע שרייבער אין רוסלאַנד.

אַנדערע יידישע שרייבער, אַז זיי האָבן זיך אָנגעטראָפּן אויף עוולות און

אומגערעכטיקייטן, האָבן זיי אַראָפּגעלאָזט די קעפּ און געשוויגן. זיי האָבן שטילערהייט געזיפצט, אָבער זעלטן ווען מוטיק רעאַגירט. עס האָט זיי נישט איבערגעראַשט. זיי זענען דערצו געוויינט געווען. — אַ נייעס — פּלעגן זיי זאָגן — פּאַרד אין מצרים און אַ נאַווינע און עוולה ביי אונדז.

קוויטקאָ איז געווען אַנדערש. זיין אויפריכטיקער גלויבן אין סאָוועטישן אמת, אין סאָוועטישן יושר, האָט אים געגעבן מוט און כוח צו רעאַגירן דער-מאַלט, ווען אים האָט זיך אויסגעוויזן, אַז ער האָט זיך אָנגעטראַפּן אויף אַן אומגערעכטיקייט אָדער ליגן, ווייל ער האָט געגלייבט, אַז דער דאָזיקער ליגן אָדער די דאָזיקע אומגערעכטיקייט זענען נישט קיין וועזנטלעכע, נאָר צייט-ווייליקע.

איר האָב אויך דערזען, אַז אין קוויטקאָס כאַראַקטער איז דאָס עמפּינד-לעכסטע אָרט די באַציונג צו אים אַלס ייד. ער האָט געקענט אַריבערטראָגן אַלערליי אומבאַציונגען, אָבער ווען מ'האַט אים אָנגערירט דאָס יידישע פינ-טלע, האָט ער זיך אויפגעקאַכט, אפנים דערפאַר, ווייל ערגעצווו איז זיין גאַנצער גלויבן אין דער סאָוועטישער ממשלה געקומען דערפון, וואָס ער האָט זיך איינגערעדט, אַז די דאָזיקע ממשלה איז גוט און גערעכטיק צו יידן. די דאָזיקע אמונה אָדער איינרעדעניש האָט אים באַהערשט אויך דעמאַלט, ווען מיר האָבן זיך ווידעראַמאַל געטראַפּן אין מאַסקווע, הגם אויך דעמאַלט זענען געווען שוין גאָר אַ סך מאַמענטן, וואָס האָבן גערעדט קעגן דער דאָ-זיקער אמונה. קוויטקאָ האָט זיי אָבער, ווי זיין שטייגער איז געווען, שווער, זייער שווער דערזען און באַנומען.

**
*

יא, אין די יאָרן 1944-1946, האָט מען דעם אויפגעוואַכטן אַנטיסעמיטיזם אין רוסלאַנד געקענט זען אין מאַסקווע נישט ערגער ווי אין אַלמאַ אַטאַ. קוויטקאָ האָט אָבער ווייטער נישט געזען קיין שום שלעכטס אַרום זיך. דאָס וואָס ס'איז געשען לגבי יידן, איז געשען ערגעץ אין קרייזן, מיט וועלכע ער האָט נישט געהאַט קיין דירעקטע פאַרבינדונג. ער האָט וועגן דעם נאָר גע-הערט און — אין דומה שמיעה לראיה! ווען די אַנטיסעמיטישע דערשיינונג-גען זענען נישט שייך געווען אים גופא, האָט ער געפונען אויף זיי פאַרענט-פערונגען און אויסטערלישע תירוצים, אויסגעבאַרגט ביי דער אַזוי-גערופענער לאַגיק.

— איר מיינט אין דער אמתן, אַז דאָרט אין דער פּאָליט-ביוראָ איז מען אויסן אונדזער שלעכטס — פּלעגט ער טענהן, ווען מיר האָבן אים אָנגעוויזן אויף דער בהדרגהדיקער ליקוידאַציע פון דער יידישער קולטור און

ידישער ליטעראטור אין רוסלאַנד — פאַרוואָס זאָלן זיי אונדז וועלן טאָן אַ רעה? פאַרוואָס זאָלן זיי וועלן אונדזער אומקום? מיר זענען דען שלעכטער בירגער? מיר האָבן דען נישט ליב, מיר זענען דען נישט געטריי אונדזער לאַנד?

— אלא וואָס דען? — פלעגט ער אויספירן — מסתמא ווייסן זיי, אַז מען דאַרף איצט אַזוי פאַרן וויל פון גאַנצן לאַנד. וועט אָבער קומען אַ צייט ווען מען וועט שוין נישט דאַרפן, וועט מען ייִדן געבן אַלץ וואָס זיי פאַר-לאַנגען.

— קען דאָך אָבער זיין, אַז ביז דעמאָלט זאָל שוין נישט זיין ווער עס זאָל פאַרלאַנגען — האָט אים עמעצער דערווידערט.

קוויטקאָ פלעגט זיך אין אַזאַ פאַל גוטמוטיק בייזערן:

— מאַדנע מענטשן זענט איר, פאַרוואָס זאָלט איר אַלץ אויסלייגן צום שלעכטן? פאַרוואָס זאָלט איר נישט וועלן גלייבן אין גוטן?

צו אונדז, פליטים, וואָס זענען מיט אים געווען אין אַלמאַ אַטאַ, פלעגט ער טענהן:

— איר געדענקט אַלמאַ אַטאַ? איר האָט דאָך געמיינט, אַז די סטעליע האָט זיך אויף אונדז שוין אַראָפּגעלאָזט. און אַט, זעט איר: מיר האָבן זיך פון דעם שלעכטס אויך אַרויסגעקריגן און מיר טוען איצט אַלץ, כדי אויפֿ-צוקלערן פאַר דער מאַכט דאָס, וואָס דאַרט געשעט, כדי אַזעלכעס זאָל טאַקע מער נישט געשען, נישט אין אַלמאַ אַטאַ און נישט ערגעץ אַנדערש.

מיטן וואָרט „מיר“, האָט קוויטקאָ, פאַרשטייט זיך, געמיינט זיך אַליין און געוואָלט האָט ער דערמיט זאָגן, אַז ער דערציילט ביי יעדער געלעגנהייט אין די העכערע פאַרטייאישע אינסטאַנצן וועגן דער סאָוועטישער שלעכטער דערצויגנקייט פון די קאָזאַכישע שרייבער און פון די פאַרטיילייט אין קאַ-זאַכסטאַן.

דער אַרעמער קוויטקאָ האָט נעבעך נאָך אַלץ געמיינט, אַז דאָס וואָס ס'איז געשען אין קאָזאַכסטאַן איז נאָר אַן אויסקרימונג פון דער ליניע און איז אַ גרויסע איבעראַשונג פאַר די פאַרטייקרייזן אין מאַסקווע.

אַז מיר, די פליטים-שרייבער, פלעגן אָבער מיט אים נישט מסכים זיין און ווייטער פרווון זיך מתוכח זיין, פלעגט ער זאָגן:

— איר וועט דאָך מיר נישט איינריידן, אַז דער חבר סטאַלין האָט גראַד אויסגעקליבן דאָס ייִדישע פאַלק, כדי עס אַנצוטאָן צרות.

ביי דעם אַרגומענט פלעגן זיך אלע דיסקוסיעס אין רוסלאַנד פאַרענדיקן. און קוויטקאָ איז געבליבן מיט דעם איינדרוק, אַז ער האָט מנצח געווען.

אז זיין גלויבן האָט מנצח געווען, אַז דער סאָוועטישער אמת האָט מנצח געווען.

**

אין מאַסקווע האָב איך ווידעראַמאַל געהאַט די געלעגנהייט צו דערקע-
נען קוויטקאַס גוטן כאַראַקטער, זיין גלייכגעוויכטיקייט און זיין בר-מזלדיקע
פאַרליבטקייט אין לעבן.

איך האָב אַמאַל אין מאַסקווע פאַרלוירן מיין דירה און בין געווען זייער
פאַרוואַרגט.

טרעפט מיך קוויטקאַ אין גאַס און פרעגט מיך: — וואָס זענט איר אַזוי
צעקוואַשעט?

איך דערצייל אים די מעשה און ער זאָגט מיר:

— איר האָט מזל. איך פאַר אַקוראַט אַרויס מיט מיין פרוי אין אונדזער
הינטערשטאַטישער הייזקע אויף צוויי וואַכן. די דאָזיקע צוויי וואַכן קענט
איר וווינען אין מיין דירה, ביז איר וועט געפינען אַ צווייטע.

כך הוה. כ'האָב זיך דערווייל אַריינגעצויגן צו קוויטקאַן און גענומען
זוכן אַן אַנדערע סטאַבילע דירה. אין צוויי טעג אַרום אָבער קומט קוויטקאַ
צופאַרן פון זיין דאַטשע הינטער מאַסקווע. וואָס איז? בעטי איז קראַנק גע-
וואָרן אויף גריפע און מיט אַ גריפע האָט זי בעסער געוואַלט זיין אין דער
היים.

כ'האָב זיך דערפילט זייער שלעכט. קוויטקאַ האָט, ווי געזאָגט, געהאַט
אַ קליינע וווינונג, און ס'איז מיר שרעקלעך אומאַנגענעם געווען אים צו קוועלן.
בין איך ווידער אַרומגעגאַנגען מיט עגמת נפש, ווייל אַקוראַט האָט זיך
קיין אַנדערע דירה מיר נישט געמאַכט.

קוויטקאַ, זעענדיק מיין פאַרוויערט פנים, האָט מיט מיר גענומען ריידן
זייער שטרענג:

— הערט, יצחק, אויב איר ווילט נישט, אַז מיר זאָלן זיך צעקריגן
אויף תמיד, זאָלט איר אויפהערן האָבן עגמת נפש פון דעם וואָס איר
וווינט ביי מיר. נאָך מער: איר זאָלט אַפילו אַ גאַנצן חודש מער נישט זוכן
קיין וווינונג, נאָר וווינען ביי מיר. נאָכן חודש מעגט איר זיך אָנהייבן זוכן
אַ נייע דירה, אויב מיינע געפעלט אייך נישט.

ער האָט עס געזאָגט אַזוי אויפריכטיק, אַז כ'בין געווען גערירט. אין
מאַסקווע האָבן נישט קיין סך זיך אַזוי געפירט. ס'איז נישט געווען אין
שטייגער פון דאַרטיקן האַרטן און שווערן לעבן, וווּ אַז מען האָט אַריינגע-
לאָזט אַ מענטש אין דער וווינונג, האָט מען געדאַרפט מורא האָבן, אַז ער
וועט זי מער נישט פאַרלאָזן.

כ'הָאָב טאַקע ביי קוויטקאָן נישט געווינט מער ווי צוויי וואָכן, ווייל דורך דער צייט האָב איך זיך אויסגעזוכט אַ שטיקל דאָך איבערן קאַפּ, אָבער די צוויי וואָכן וואָס איך האָב מיט אים געווינט צוזאַמען, האָב איך נאָך מער דערקענט זיין פיינעם און גוטן כאַראַקטער.

ער האָט הנאה געהאַט פון לעבן, קוויטקאָ. ער האָט פון די קלענסטע זאַכן געקענט אויסזייגן אַ סך הנאה. זיין טרינקען טיי מיט מילך פינף פאַר-באַכט איז פאַר אים געווען אַ גאַנצע עבודה, אַ באַנקעט, אַ באַל. ער פלעגט טרינקען די טיי און שוויצן ווי אַ ביבער און דערביי אונטערקרעכצן; איי, ס'איז וויל, ס'איז זייער, זייער וויל.

קוויטקאָ איז געווען אַ פוללייביקער מענטש און בעטי האָט אים מער ווי צוויי גלעזער טיי מיט מילך נישט געלאָזט טרינקען. איך ווידער פלעג אויסשלאַקען מיין גלאָז טיי מיט מילך בחפזון און מער נישט וועלן טרייבן קען. האָט קוויטקאָ זיך געחידושט דערויף מיט דער גרעסטער בתמיה.

— זע נאָר, בעטי, — פלעגט ער טענהן — אַ מענטש מעג טרינקען טיי מיט מילך וויפל ער וויל, און טרינקט נישט. ער זאָגט זיך אָפּ פון אַזאַ וויל-קייט, דו פאַרשטייסט עס?

קוויטקאָ איז, חלילה, נישט געווען קיין עולם-הזהניק, קיין בעל-תאוה-ניק צו דער אכילה ושתייה. אין אַלמאַ אַטאַ האָט ער זייער שיין געהונגערט און געשוויגן. אָבער אַז מען קען הנאה האָבן פון אַ גלאָז טיי מיט מילך, אין וועלכן מען זאָל דערפילן דעם גאַנצן טעם פון דער גוטסקייט פון לעבן און מען זאָל אויף דער הנאה מוותר זיין, — דאָס האָט ער נישט געקענט פאַר-שטיין.

***

איז יענע טעג פון מיין וווינען ביי קוויטקאָן, איז ער איינמאַל אַהיימגע-קומען פון גאָס אַן אויפגעברויזטער און דערציילט:

— כ'בין היינט געווען אין צענטראַל-קאָמיטעט פון דער פאַרטיי און טרעפט וועמען איך האָב דאָרט באַגעגנט? — אַלעקסאַנדראַ מיכאַילאָוואָן, די „זאוועדיושטשע“ פון די שרייבער-ענינים אין קאָזאַכסטאַנער צענטראַל-קאָמיטעט.

אַלעקסאַנדראַ מיכאַילאָוואָן איז געווען, אויב איר געדענקט, די פרוי, וואָס האָט קוויטקאָן געגעבן דעם קאַלטן דוש אין אַלמאַ אַטאַ, בעת ער איז זיך געקומען קלאָגן אויף דער דאָרטיקער פאַריינס-אַנפירונג.

— כ'זיך היינט אין דער סטאַלאָווע פון צענטראַל-קאָמיטעט — דער ציילט קוויטקאָ ווייטער — און וואָרט ביז עס וועט זיך ענדיקן דער איבערייסי; פלוצים קומט צו מיר צו אַ פרוי און זאָגט מיר: „טאוואַרישטש קוויטקאָ, איר

דערקענט מיך נישט? כ'האָף, אַז איר האָט שוין פאַרגעסן די אומאַנגענעמ־
לעכקייטן, וואָס איר האָט געהאַט ביי די נישט־קולטורעלע קאַזאַכן מיט אַ
צייט צוריק.

— כ'האַב זי טאַקע תיכף דערקענט — זאָגט קוויטקאַ — אָבער ווען
איך האָב זיך דערמאַנט וואָס פאַר אַ ראַל זי האָט דעמאַלט געשפּילט אין די
אינטריגעס קעגן מיר און קעגן די ייִדישע שרייבער, און ווי זי האָט זיך
דערמיט אונטערגעחנפּעט צו אירע קאַזאַכישע נאַטשאַלניקעס, האָב איך זיך
נישט געקענט באַהערשן און האָב איר געזאָגט: — „די אומאַנגענעמלעכקייטן
ביי די אומקולטורעלע קאַזאַכן און אייער אַנטייל אין זיי וועל איך אַזוי גיך
נישט פאַרגעסן...“ — און איך בין אַוועקגעגאַנגען, נישט געבנדיק איר די
האַנט.

בעטי האָט געהאַלטן, אַז ער האָט נישט געדאַרפּט אַזוי האַנדלען. פאַרט
איז זי אַ וויכטיקער טוער אין דער פאַרטיי. קוויטקאַ האָט איינגעזען, אַז
בעטי איז גערעכט, און איז געווען אַ היפש ביסל צעטומלט. כדי אַ סוף צו
מאַכן צו דעם אומאַנגענעמען צושטאַנד, האָט ער געזאָגט:

— אַן עסק האָב איך. כ'מיין, אַז דאָס איז געווען דער עפּילאָג פון דער
אַלמאַ אַטינער מיאָסקייט, אין וועלכער זי האָט אַריינגעשטעקט איר חזיריש
פיסל.

ער האָט אָבער געהאַט אַ טעות, קוויטקאַ. דער עפּילאָג פון דער אַלמאַ
אַטינער מיאָסקייט האָט זיך אָפּגעשפּילט, אויף אַ פּיל ערגערן אופן, אין
צוויי יאָר אַרום — אין יאָר 1948 — ווען סטאַלין האָט אַ סוף געמאַכט צו
דער עקזיסטענץ פון דעם לעצטן ייִדישן קולטור־לעבן אין רוסלאַנד און איר
גרינטלעכע פאַרענדיקונג איז פאַרגעקומען אין פּיר יאָר אַרום — אין יאָר
1952 — ווען די קוילן פון דעם סאָוועטישן לאַגער־פּאַליציסט האָבן אַ סוף
געמאַכט צום לעבן פון די ייִדישע שעפּער אין סאָוועטפּאַרבאַנד.

אין דעם דאָזיקע טרויעריקן און טראַגישן עפּילאָג האָט די אַלמאַ אַטינער
מיאָסקייט געהאַט אַ באַשטימטן חלק. געוויס האָט מען קוויטקאַן נישט דער־
שאַסן צוליב יענער מעשה, אָבער אַז מען האָט אים אין זיין באַשולדיקונגס־
אַקט אויך אַריינגערעכנט יענע חטאים, אין דעם בין איך זיכער. אַלעקסאַנ־
דראַ מיכאַילאָוואַ האָט דעם רעגיסטער פון קוויטקאַס נאַציאָנאַליסטישע „זינד־
געפּירט פון אַלמאַ אַטאַ קיין מאַסקווע און דער דאָזיקער רעגיסטער איז דאָ
אויסגעלעגן זיין צייט, ביז ער האָט זיך דערוואַרט, אַז מען זאָל סילוקן זיין
גרויזאַמען סאָוועטישן חשבון, וואָס ער האָט אַרויסגעשטעלט צו די אַלע וואָס
האַבן נישט געוואָלט מוותר זיין אויף זייער ייִדישקייט.

דאָס טרויעריקסטע און דאָס סאַמע גראַטעסקע אין דער דאָזיקער גע־

שיכטע איז דאָס, וואָס די דאָזיקע מנוולדיקע אַלעקסאַנדראַ מיכאַילאָוונאַ אין, ווי מיר האָבן זיך שפּעטער צופּעליק דערוואָסט, אַליין געווען אַ ייִדישע, אַ טאַכטער פּון אַ משומדת, ס'הייסט: — זי האָט אַליין אַמאָל געהאַט אַ ייִדישן זיידן און אַ ייִדישע באַבע און עס קען גראַד זיין, אַז די דאָזיקע זיידע-באַבע זענען געווען ערלעכע, כשרע און אַפּגעהיטענע יידן.

— 12 —

דאָס סאַמע מערקווירדיקסטע ביי קוויטקאַן איז געווען דאָס, וואָס ביים כסדרדיקן פאַרברענגען מיט אים האָט מען לחלוטין פאַרגעסן, אַז ער איז אַ שרייבער. ער האָט עפּעס נישט פאַרמאַגט אין זיך די אַלע געוויסע שטריכן און אייגנשאַפטן וואָס זענען אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר די מענטשן פּון שרייבערישן צער. קודם-כל האָט ער וועגן זיין אייגן שאַפּן זעלטן ווען גע-רעדט. דערנאָך האָט ער אויך זייער זעלטן גערעדט וועגן דעם שאַפּן פּון זיין נע חברים. ועל כולם איז ער נאָך געווען אַ פאַרגינערישער מענטש און האָט נישט געליטן פּון דער באַרימטער קנאת-סופּרים, נישט-אין גוטן און נישט אין שלעכטן זין, אַזוי אַרום, אַז אויך אין דעם פרט איז ער געווען אַ שטיק אויס-נאַם צווישן אַלע זיינע קאַלעגן, די ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד.

קוויטקאַ איז אַבער דאָך געווען דאָס וואָס מען רופּט אַן אַ ראַטאָוער שרייבער. דאָס שרייבן איז געווען זיין גאַנץ חיות און דעם טאַג ווען ער האָט נישט געשריבן, איז ער געווען אין אַ לאַ עלינודיקער שטימונג, וואָס נאָר איין בעטי האָט געוואָסט פּון וואָנען זי נעמט זיך. ער איז אַבער געווען אַ מאַדנער טיפּ שרייבער — אַ שרייבער, וואָס ליידט נישט פּון די באַקאַנטע „שרייבערישע“ קאַמפּלעקסן און מען האָט אין דער הינזיכט נישט געמוזט מיט אים אומגיין ווי מיט אַ ווייך איי.

קוויטקאַ האָט מיט זיינע ערשטע לידער געקריגן אַ גרויסן נאַמען. גע-וויס זענען די דאָזיקע בכורים זיינע געווען אַן אַנזאָג אויף עפּעס, וואָס איז נישט מקוים געוואָרן. דאָס איז אגב, געווען דער גורל פּון אַ סך פּאַעטן אין רוסלאַנד, וואָס די רעוואָלוציע האָט איבערגעבראַכן זייער אַנטוויקלונג און די שפּעטערדיקע סאָוועטישע ליטעראַטור-פּאָליטיק האָט זיי לחלוטין דער-קוועטשט און פאַרוואַנדלט אין פּורים-שפּילער. אויך קוויטקאַ וואָלט אַנדערש געוואָקסן און אַנדערש זיך אַנטוויקלט אין אַ פּרייער וועלט. מיר מעגן אַבער אַננעמען, אַז ער וואָלט סיי-ווי, אויך אין אַנדערע באַדינגונגען, נישט גע-בליבן ביי דעם אומעט-אומרו פּון זיין ליטעראַרישן אַנהייב און פּונקט אַזוי איז אויך זיכער אַז אַפּילו אין זיינע שפּעטערדיקע סאָוועטישע יאָרן איז ער פאַרט געבליבן געטריי דעם פּאַלקס טאַן, דעם פּאַלקס-גראַטעסק און די פּאַלקס-

פּאַנטאַסטישקייט, וואָס מען האָט אָנבאַגעגנט אין זיינע ערשטע לידער. עפעס פון זיין ערשטער פרימיטיווער נאַטור־קרעפטיקייט איז געבליבן אויך אין זיין ווייטערדיק שאַפן, הגם די מאַטיוון פון זיין שאַפן זענען שוין געווען הימל־ווייט פון יענער יוגנטלעכער מרה־שחורה, פון יענער פּאַנטאַסטישער פּאַלקס־מעשהדיקייט, פול מיט לצים, שרעטעלעך און אַנדערע בין מנחה למעריב־וויזיעס, וואָס האָבן כאַראַקטעריזירט זיינע אַנפּאַגערישע פרווון אין דער יידישער פּאַעזיע.

די גרויסע צרה מיט דער יידישער פּאַעזיע אין רוסלאַנד, אויף יעדן פּאַל מיט דער דאָזיקער פּאַעזיע וואָס איז צו אונדז דערגאַנגען מיטן הסכם פון דער סאָוועטישער צענזור (און קיין אַנדערע איז דאָך צו אונדז נישט דער־גאַנגען) באַשטייט אין דעם, וואָס מיר הערן זייער זעלטן אין איר דאָס אמתע קול פונעם פּאַעט און מיר הערן דורך איר נאָר דאָס קול פון דעם סאָוועטישן באַפעל, וואָס האָט אַרויסגערעדט פונעם פּאַעט. א י נ ב ע ס ט נ פ א ל ד א ר פ מ ע נ א ל י ד פ ו נ א ס א ו ו ע ט י ש נ ד י כ ט ע ר ל י י ע נ ע ז נ י ש ט ו ו י ק י י ל י ד , נ א ר ו ו י א מ י ז פ א ע ט י ש ע א י ב ו נ ג א ו י פ א פ א ל י ט י ש ע ר ט ע מ ע . דאָס ליד איז כמעט תמיד אַ טריפהנער שרץ, וואָס דאַרף געכשרט ווערן דורך קוף־נון־קונצן, וואָס דער פּאַעט האָט באַוווּן כדי אַרויסצוברענגען פּאַעטישע קוואַליטעטן אין אַ פּאַליטישער באַשטעלונג. ווען מען זאָל איצט, אין אונז־דזערע מקומות, וועלן אַרויסגעבן די לידער פון די סאָוועטישע דיכטער, וואָלט מען זיי געמוזט באַגלייטן מיט קאַמענטאַרן, וואָס וואָלטן געדאַרפט זיין צען מאָל גרעסער ווי דער טעקסט און דאָס וואָלט מען געמוזט טאָן דערפאַר, ווייל מען וואָלט דעם געוויינלעכן ליענער געמוזט אויפקלערן דעם דיכטערישן נסתר, וואָס איז פאַראַן אין דעם פאַרטיי־פּאַליטישן נגלה, וואָס מאַכט אומ־אַננעמבאַר און ווערטלאָז די דאָזיקע שאַפונגען. היות דאָס איז זייער אַ שווע־רער ענין בלייבט דערווייל די יידיש־סאָוועטישע פּאַעזיע פאַר אונדז אַ זאָך נישט צום באַנוצן. ביי שניאורן איז פאַראַן אַ דערציילונג וועגן אַ ייד וואָס מען פעלשט זיינס אַן אונטערשריפט אויף אַ וועקסל און ער באַווונדערט דעם שיינעם „פּאַטשערק“ פונעם פעלשער. די יידישע פּאַעזיע אין רוסלאַנד איז אַ געפעלשטער אונטערשריפט און נאָר די וואָס קענען זיך אויף די דאָזיקע זאַכן, קענען צומאָל באַווונדערן דאָס שיינע כתב פון די פּאַלשע וועקסל־שרייבער.

אַ סך יידישע שרייבער אין רוסלאַנד האָבן דאָס געוויסט און האָבן דער־פון מוראדיק געליטן. זיי האָבן דעריבער געפרוּווט אויסקויפן זייערע זינד מיט דעם שרייבן פאַרן שופלאַד, אָדער מיטן אַריינשרייבן אין זייערע לידער

עפעס אַזוינס וואָס זאָל קענען אָנגענומען ווערן ווי אַ רמז, אַז דאָס וואָס זיי האָבן צו זאָגן איז נאָך נישט געזאָגט געוואָרן. אַזוי האָט געשריבן מאַרקיש און נאָך אַנדערע. קוויטקא איז געווען אַ צו גרויסער סאָוועטישער חסיד, אַז ער זאָל אַפילו זיך דערוועגן צו טראַכטן וועגן אָפּגאַרן דעם סאָוועטישן רבי־צענוואַר. ער האָט אַמאָל געקענט אָנשרייבן אַ ליד, וואָס איז נישט אין הסכם מיט דער ליניע און דערפאַר געמוסרט ווערן, ווי דאָס איז דער פּאַל מיט זיין ליד „די האַק“. ער האָט דאָס אָבער געטאָן בשוגג, ווען ער איז געשטרויכלט געוואָרן דורך זיין אימפעט פון אויפברויז קעגן די ייִדן־שונאים, מיינענדיק, אַז אין רוסלאַנד גילט נאָך דער אַלטער כלל, אַז דער אַנטיסעמיטיזם איז איינס און דאָס זעלביקע וואָס קאָנטרעוואָלוציע, ווען מען האָט אים אָבער געמוסרט פאַר אַזאַ ליד, האָט ער אויפריכטיק חרטה געהאַט, ווייל ער האָט פּאַקטיש נישט געהאַט בדעה אָפּצונאָרן די סאָוועטישע ליטעראַטור־מושלים. פון דעסטוועגן קען מען דווקא ביי קוויטקאן געפינען אַ סך גאַנצע לידער, וואָס מען וואָלט אויך ביי אונדז געקענט פאַרעפנטלעכן אַן אַ פירוש. כּווייס נישט צי זיי וואָלטן געווען עפעס באַזונדערס, אָבער זיי וואָלטן זיכער אונדז געגעבן אַ באַגריף וועגן דעם וואָס קוויטקא האָט מיט זיך אין דער אמתן פאַר־געשטעלט. וועגן די אַנדערע ייִדיש־סאָוועטישע דיכטער קען מען דאָס ליידער נישט זאָגן. זיי ערע לידער, אַפילו די ליבעלידער און די נאַטור־לידער קענען קיינמאָל נישט געבן קיין פאַרשטעלונג וועגן דעם וואָס זיי זענען געווען און מען מוז זיי נעמען נאָר ווי אַ שטודיע־מאַטעריאַל, כדי צו פאַרשטיין דאָס פאַרקעטע וואָס ווערט אין זיי גערעדט אַדער געזונגען.

קוויטקא האָט אויך אָנגעשריבן אַ גאַנצע ריי קינדער־לידער, וואָס וואָלטן אין צונויפזאַמלונג פאַרנומען אַן אַרט אין אונדזער קינדער־ליטעראַטור. זיי־בע כעלעמער מעשות, זיינע לידער וועגן דעם שלימזל לעמל, זיינע אויסטער־לישע גאַנטע לידער, קענען געלייענט ווערן בכל תפוצות ישראל, מען זאָל דערביי פאַרגעסן, אַז קוויטקא איז געווען אַ דיכטער אין סאָוועטרוסלאַנד און מען זאָל זיך נישט מוזן באַרען מיט דער טריפּנער טענדענץ, וואָס איז תמיד פאַראַן אַפילו אין דעם כשרסטן ליד פון אַ סאָוועטישן שרייבער.

פאַראַן אַ ווערטל, אַז ערלעכקייט באַצאָלט זיך, קוויטקאס אמונה, אַפילו די אמונה אין אַ פאַלשן גאָט, האָט זיך אים שעפּעריש וויפל ס'איז נישט באַ־צאָלט. ער איז אַלס שרייבער פאַרט נישט אַרויס אַזוי בשן ועין פון דעם גהינום פון שרייבערישער פאַרניכטונג, ווי אַ סך אַנדערע ייִדישע שרייבער.

דווקא ער, דער סאָוועטישער מאַמין, האָט אָנגעשריבן און איבערגעלאָזט אַ סך לידער, וואָס קענען געלייענט ווערן מיט הנאה דורך די כופרים פון סאָוועטיש-קאָמוניסטישן לעבן.

**

עמעצער קען פרעגן: ווי אזוי קען מען ריידן וועגן ערלעכקייט ביי אַ מענטש, וואָס האָט געלעבט אין שקר און האָט דעם דאָזיקן שקר אַפּראַבירט? ווי אזוי קען מען ריידן וועגן אַרנטלעכקייט ביי אַ מענטש וואָס איז געווען אַרומגערינגלט מיט דעם שרייענדיקסטן אומרעכט און האָט דאָך געגלייבט, אַז דער אַרום איז כולו יושר און כולו צדק? ווי אזוי קען מען זאָגן אויף אַ מענטש, אַז ער איז געווען גוט, ווען ער האָט צוגעזען און אויף אַ געוויסן אופן אויך אַנטיילגענומען און געבענטשט דאָס סאָוועטישע רשעות?

די פּראַגן זענען זייער שווער צו פאַרענטפּערן און איך וועל דאָס נישט פּרוּווּן צו טאָן אויך. געדענקען דאָרף מען אָבער, אַז אין לעבן שטייען מיר אַפּט פאַר אַזעלכע דערשיינונגען, ווען ערלעכע מענטשן לעבן אויס זייערע יאָרן אין פאַלשע איבערצייגונגען. אמת, מיר ווייסן, אַז די אידעאָלאָגיע מוז סוף-כל-סוף אויך ווירקן אויף דער פּסיכאָלאָגיע, און באַזונדערס מוז ווירקן אויף דער פּסיכיק פונעם מענטש אַזאַ אידעאָלאָגיע ווי דער קאָמוניזם, וואָס פּורעמט אויס אין אירע אָנהענגער אַ באַזונדערע מענטאַליטעט. דאָך — ווי גילטיק דער דאָזיקער כלל זאָל נישט זיין — דאָרף מען אָבער מודה זיין, אַז אין אים זענען פאַראַן געוויסע אויסנאָמען און דאָס מיינט, אַז אויך די דאָ-זיקע פאַלשע אידעאָלאָגיע האָט צווישן אירע אָנהענגער אַ געוויסע צאָל מענטשן, וואָס זעען נישט איר פאַלשקייט און גלייבן, אַז זי איז דער אמת. אַ סך פון זיי זעען נישט די פאַלשקייט מחמת זיי זענען פשוט שכלדיק-בלינד, אַנדערע זעען נישט מחמת עפעס אַן אינערלעכער אינסטינקט דערלאָזט זיי נישט צו זען, ווייל די קאָנסעקווענצן פון דעם דאָזיקן דערזען וואָלטן פאַר זיי געווען שרעקלעך — דערהויפּט אין ראַטנפאַרבאַנד. מיט איין וואָרט: כאַטש מיר אָנערקענען, אַז דאָס ווערט וואָס אַמאָל אַלץ זעלטענער, קענען מיר אָבער נישט לייקענען, אַז אויך אין יענער באַוועגונג פון פאַלשקייט און אַפּאַרעריי זענען פאַראַן מענטשן, וואָס פּסיכאָלאָגיש גענומען זענען זיי ערלעכע מענטשן, ווייל זיי גלייבן מיט דער גאַנצער אויפּריכטיקייט, אַז דאָס וואָס זיי טוען איז גוט און גערעכטיק.

אַזאַ ערלעכער מענטש — פון אַ פּסיכאָלאָגישן שטאַנדפּונקט געזען — איז געווען קוויטקאָ און די דאָזיקע ערלעכקייט זיינע האָט זיך אַרויסגעוויזן אין די פאַרהעלטענישן פון סאָוועטנפאַרבאַנד.

אין די באדינגונגען פון סאָוועטישן לעבן איז קוויטקאָ געווען אַן ערלעך-
 כער, אַ גוטער און פיינער מענטש, כאַטש ער איז געווען אַן אָנהענגער פון
 דער סאָוועטנמאַכט און איר פאַרטיידיקער ביז לעכערלעכקייט. וואָס קומט
 מיר אַרויס דערפון, וואָס פינטשעווסקי האָט אַפט שטילערהייט געבורטשעט
 קעגן דער ממשלה, ווען ער האָט געטאָן זאָכן פאַר וועלכע ער האָט פאַרדינט
 פאַראַכט צו ווערן. קוויטקאָס גרויסער פאַרענטפער איז געווען דאָס, וואָס ער
 איז תמיד געווען דאָס וואָס ער איז. אַזאַ ווי ער איז, איז ער געווען אַ גוטער
 מענטש, אַ מענטש מיט אַ גוטן כאַראַקטער, וואָס איז געבענטשט געוואָרן פון
 גאָט מיט אַן ערלעכער נשמה און איז דורך דעם זעלבליקן גאָט פאַרשאַלטן גע-
 וואָרן צו לעבן אין רוסלאַנד.

גאָט שטראַפט אָבער נישט מיט ביידע הענט. ער האָט קוויטקאָן גענוג.
 געשטראַפט מיט דעם מוּז צו לעבן אין רוסלאַנד. ווען ער וואַלט אים אויך
 געשטראַפט מיט דעם כוח צו זען דאָס וואָס טוט זיך אַרום אים, וואַלט ער
 אומגעקומען. די דאָזיקע שטראַף האָט ער אָבער פון אים פאַרמיטן. ער האָט
 אים באַשענקט מיט אַן אינערלעכער זעעלישער גאַנצקייט, וואָס האָט אין זיך
 געהאַט אַ פונק פון פּיליסטערישער טעמפּקייט, אָבער אויך אַ ניצוץ פון הימ-
 לישער תּימות.

**

ווער ס'האָט קוויטקאָן געקענט פון דער נאַענט האָט געמוזט אין אים
 זען אַ שטיק נס: ער איז געגאַנגען איבער אַ צעשטורעמטן סמבטיון פון
 שלעכטס מיט דער זיכערקייט, אַז ער גייט איבער דער פעסטער ערד פון
 מענטשלעכער גוטסקייט און מענטשלעכער אָרנטלעכקייט.
 דער דיכטער ש. ה. האָט מיר אַמאָל געזאָגט:
 — קוויטקאָ איז איינער ביי גאָט. ער וואַלט אַפילו אין גהינום אויך
 געקענט הנאה האָבן פון די פּלאַמען.

יא, קוויטקאָ איז געווען איינער ביי גאָט. כאַטש אַביעקטיוו האָט ער גע-
 דינט דעם שטן נישט ווייניקער ווי אַלע אַנדערע אין רוסלאַנד.
 ער האָט אָבער אַלץ געטאָן מיט אַזאַ אויפריכטיקייט און אמתדיקייט,
 דערצו מיט אַזאַ אמונה, אַז ער טוט לויטער גוטס, אַז אַפילו די שוואַרצסטע
 קראַען זענען פון אונטער זיינע הענט אַרויס ווייס און אומשולדיק ווי די
 טויבן.

זיין אמונה איז געווען פון דער דאָזיקער מדרגה, וואָס דערנענטערט דעם
 ווילדסטן געצנדינער צו אַן עובד ד' בקדושה וטהרה.
 אַפילו די רשעותדיקע מאַכט-האַבער פון רוסלאַנד האָבן אַפטמאָל גע-

שמייכלט פון זיין תמימות און זיי האבן אים מוחל געווען זאכן, וואָס אַנדער-
רע איז מען דאָס נישט מוחל.

אויך מיר, די פליטים פון פוילן, האבן קוויטקאָן ליב געהאַט.

די האַפערדיקייט פון אַנדערע האָט אַפגעשטויסן. קוויטקאָס בטחון האָט
באַרוקט, געטרייסט. זי האָט אַריבערגעשטראַמט צו אייך אין דער נשמה
מיט רח, ווען אַפילו מען האָט געוואָסט, אַז די דאָזיקע רח איז אַן איינריידעניש.
אַנדערע זענען מיט זייער אַפטימיזם אויסן געווען צו פאַרבלענדן די
אויגן. קוויטקאָס בלינדקייט האָט געהאַט אין זיך אַ גרויס ליכט.

די טראַגעדיע וואָס איז שפּעטער פאַרגעקומען, ווען ער איז צוזאַמען מיט
אַנדערע יידישע שרייבער אַראַפגעשליידערט געוואָרן פון דער גדולה אין סאַ-
מע כּף הקלע אַריין, איז דעריבער נישט געווען בלוז זיין פּערזענלעכע טראַ-
געדיע. אויך נישט בלוז די טראַגעדיע פון דעם רוסישן ייִדנטום. דאָס איז
געווען און געבליבן די טראַגיק פון דעם סאָוועטישן רעזשים, פון דעם סאַ-
וועטישן קאַמוניזם, פון דער סאָוועטישער ממשלה, וואָס מוז פון צייט צו
צייט אויפּרעסן אירע אייגענע קינדער און מוז, כדי צו בלייבן עקזיסטירן,
ברענגען פאַר אַ קרבן אירע געטרייסטע אָנהענגער. אויב אַזאָ ווי קוויטקאָ
האַט געמוזט געוואָרפן ווערן אין דעם פאַרצוקנדיקן מויל פונעם מולך, איז
עס פאַר דער רוסישער קרעמל-דעספּאָטיע גאַרנישט קיין גוטער סימן. ע ס
איז אַ סימן, אַז דאָרט האָט גענומען הערשן
דער דור פון כּולו חייב, און די הערשאַפט פון
כולו חייב איז אויך אַן אַנזאָג אויף גאולה,
אַן אַנזאָג, אַז די וועלט וועט פון דעם דאָזיקן קאַשמאַר פאַרט אויסגעלייזט
ווערן, הגם נישט אַן בלוט און נישט אַן טרערן.

דער נסתר

דער נסתר

וועגן דעם נסתרס שאפן האָב איך צווישן ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד געהערט פֿאַרשיידענע מיינונגען. וועגן דעם נסתר גופא האָב איך אָבער אין די זעלביקע שרייבער־קרייזן תמיד געהערט נאָר איין מיינונג:

— אַ טייערער ייִד. אַ צדיק.

אַז די דאָזיקע מיינונג איז געווען אַ ריכטיקע איז פֿאַר מיר קיין שום ספק נישט, וואָרום בעת מיינע באַגעגענישן מיט אים אין מאַסקווע האָב איך געהאַט אַ סך געלעגנהייטן זיך צו איבערצייגן, אַז דאָס וואָס מען האָט אויף אים געזאָגט איז נישט געווען קיין איבערטרייבונג און האָט נישט געשטאַמט פֿון דער מענטשלעכער נייגונג צו גוזמא. אמת איז, אַז די דאָזיקע נייגונג פֿאַרפירט טאַקע גאַנץ אָפט אונדזער אורטייל איבער אַ מענטש, סיי צום גוטן, סיי צום שלעכטן. פֿאַרעקשנט, דויערנדיק, האַלטן מיר זיך אָבער ביי אַ גוזמא כמעט תמיד נאָר אין די פֿאַלן ווען זי איז נישט לטובה, נאָר לרעה דעם געאורטיילטן. דערפֿאַר קען מען קומען צו דער מסקנא, אַז ווען מענטשן, און שרייבער דערצו, פֿאַרגינען עמעצן דעם אויסגעהאַרעוועטן שם טוב מיט אַזאַ ברייטהאַרציקייט און מיט אַזאַ סטאַבילקייט, ווי דאָס איז געווען אין דעם פֿאַל מיט דעם נסתר, איז דאָס אַ זיכערער סימן, אַז דער וואָס געניסט פֿון דער דאָזיקער פֿאַרגינג איז שוין אויף אַן אמת נישט קיין דורכשניטלעכער בשר ודם, נאָר טאַקע אַ גרויסער, נישט געוויינלעכער בעל מדרגה.

יא, דער ייִדישער שרייבער פיניע קאַגאַנאָוויטש, וואָס איז באַקאַנט אין אונדזער ליטעראַטור מיט דעם פּסעוודאָנים „דער נסתר“, איז פֿאַקטיש געווען אַ גרויסער בעל מדרגה, און ס'איז דעריבער נישט קיין ווינדער, וואָס מען האָט צו אים געהאַט אַזאַ גוטע באַציונג. פֿאַרט איז זיין גוטער נאָמען יאָ געווען פֿאַרבונדן מיט עפעס חידושדיקס. מחמת וואָס? מחמת דעם, וואָס גע- וויינלעך האָבן מענטשן ליב צו באַצייכענען ווי אַ גוטן נישט דעם, וואָס איז אין דער אמתן גוט, נאָר דעם, וואָס זיין כאַראַקטער און זיינע מידות זענען אַנגענעם און ברענגען דערצו, אַז זייער באַזיצער זאָל, ווי מען זאָגט, נישט

טשעפען קיין פליג אויף דער וואַנט. דער נסתר, אויף וויפל איך האָב אים געקענט, איז אָבער בשום אופן נישט געווען פון יענע ווייכע לייט, וואָס קען נען הויזן סיי מיטן נזיר, סיי מיטן טייוול און ווען מען נעמט נאָך אין אַכט. אַז ער האָט גאַנץ אָפט געקענט אַ ריי־טאַן מיט האַרבקייט, און דערביי זאָגן אַזעלכע ווערטער וואָס פאַרשטערן פאַלשן בטחון און אַנשטעלערישע האַפערדיקייט, איז שוין אַוודאי קלאַר, אַז ער האָט דעם לויב אויף זיין חשבון געהאַט צו פאַרדאַנקען עפעס וואָס איז באַמת אין אים געווען ווערטפול און דאָס מיינט: עפעס וואָס האָט אים ווירקלעך געמאַכט פאַר אַ מאַגעטשישער און נישט דורכשניטלעכער פערזענלעכקייט.

דאָס וואָס אַ מאַרקיש, אַ דאָברושין, אַ האַפּשטיין, אַדער אַנדערע, האָבן כּסדר גערעדט וועגן דעם נסתרס צדקות און טייערער ייִדישקייט, איז פאַר מיר נישט געווען קיין שום אויסערגעוויינלעכס. מער חידושיק איז אָבער פאַר מיר תּמיד געווען דאָס וואָס וועגן דעם האָבן אויך גערעדט די ייִנגערע שרייבער, ווי למשל, אהרון ווערגעליס, משה טייף, צי גאַר שיקע דריז — אַלץ מענטשן וואָס זענען אַליין גאַנץ ווייט געווען פון די דאָזיקע מעלות און אַפילו פון אַ ריכטיקן באַגריף וועגן זיי. נאָך מער: לויט זייער דערציִונג, לויט זייער לעבנס־באַנעם און לויט זייער מענטשאַליטעט זענען זיי אַפילו געווען אין בפרושן קידער־ווידער מיט די עטישע קוואַליטעטן צוליב וועלכע זיי האָבן אים געלויבט און ערגעצוווּ האָבן זיי מסתּמא געמוזט פילן און וויסן, אַז זיי לויבן אַזעלכע אייגנשאַפטן, וואָס זיי אַליין באַזיצן נישט. לויט דעם כלל, אַז מענטשן לויבן אין יענעם נאָר דאָס וואָס זיי האַלטן פאַר גוט אין זיך, וואַלטן דעריבער אַ סך, אַ סך שרייבער אין רוסלאַנד נישט געדאַרפט האָבן קיין גוט וואָרט פאַר אַזאַ מענטש ווי דער נסתר, וואָס איז אין פיל הינ־זיכטן געווען ווייט פון זיי, ווי ווייט עס איז דער הימל פון דער ערד. פאַר־וואָס־זשע איז אָבער געשען אַנדערש? פאַרוואָס האָט דער נסתר אַרויסגערופן צו זיך פאַערונג און אַפילו ליבשאַפט ביי מענטשן, וואָס האָבן אַליין נישט פאַרמאַגט קיין שמץ פון די אַלע מעלות צוליב וועלכע זיי האָבן אים געלויבט? די דאָזיקע שאלה נעם איך זיך נישט אונטער צו פאַרענטפערן, כאַטש מיר דאַכט זיך, אַז דער ענטפער אויף איר קען געפינען ווערן, אויב מען וועט אַנגעמען, אַז אין יעדן מענטש איז פאַראַן אַ שורשידיקער ניצוץ, וואָס ציט זיך צו גוטס און ברענגט אָפט צו דעם, אַז אַפילו פאַלע רשעים זאָלן פילן אַן אַפשיי פאַר עכטער קדושה און זאָלן אונטערבאַוווסטיניק זיך בייגן פאַר איר אמתער אַנטפלעקונג.

איך שטרייך ספעציעל אונטער דעם דאָזיקן מאַמענט פון דעם נסתרס באַליבטקייט ביי כּמעט אַלע ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד, ווייל אין אים

איז פאראן דער באשייד אויף אַ רעטעניש, וואָס האָט מיך אַ סך מאָל געמאַ-
טערט בעת מיין זיין אין יענע מקומות. דאָס דאָזיקע רעטעניש קען זיך אויך
שטעלן גאַנץ שאַרף פאַר די מענטשן, וואָס זענען אין רוסלאַנד נישט געווען.
וואָס דאָס רעטעניש איז און וואָס פאַר אַ שייכות עס האָט מיט דעם אויבנ-
געזאַגטן, וועלן מיר איבערלאָזן אויף שפעטער, כדי מיר זאָלן זיך אַליין נישט
פאַרלויפן דעם וועג און כדי מיר זאָלן קענען דערציילן מיט אַ טאָלק דאָס וואָס
מיר ווילן וועגן אים אַרויסברענגען אין די ווייטערדיקע שורות.

**

פון מיין צוקוקן זיך צו דעם נסתר אין משך פון אַ היפשער צייט בין איך
געקומען צו דעם אויספיר, אַז זיין באַליבטקייט און זיין גוטער נאָמען האָט
געשטאַמט פון צוויי מאַטיוון:

1) ער האָט זיך אויסגעטיילט צווישן אַלע ייִדיש-סאָוועטישע שריי-
בער מיט זיין קענען זיך אָפּזאָגן פון סאָוועטישן עולם הזה און אַפילו מיט
זיין קענען מוותר זיין און מבטל זיין די שרייבערישע דערפאַלגן נאָך וועלכע
עס זענען אַזוי להוט געווען אַנדערע ייִדישע ליטעראַטור־שעפּער אין רוסי-
לאַנד. 2) ער האָט מער ווי וועלכער עס איז אַנדערער ייִדישער שרייבער אין
רוסלאַנד אויסגעווייטיקט אין זיך די טראַגעדיע פון ייִדישן לעבן אין ראַטנ-
פאַרבאַנד און איז געווען טאַקע דער איינציקער, וואָס האָט בפועל ממש גע-
לעבט מיט איר 24 שעה אין מעת־לעת. דערביי האָט ער אויך געהאַט דעם,
אין רוסלאַנד זייער זעלטענעם, מוט זי צו מאַניפעסטירן אויף אַזאַ אופן, וואָס
האַט געמוזט אַרויסרופן באַווונדערונג און אויך רעספעקט.

די דאָזיקע צוויי מאַמענטן, וואָס האָבן געשפּילט אַזאַ גרויסע ראָל ביים
אַרויסהייבן אים משכמו ומעלה פון אַלע אַנדערע אין דער ייִדיש-סאָוועטי-
שער שרייבער־סביבה פאַדערן אַ ברייטערע אויפקלערונג, כדי מען זאָל פאַר-
שטיין און באַנעמען, וואָס אַזוינס דער נסתר האָט מיט זיך אין דער אמתן
פאַרגעשטעלט.

ובכן:

ווי דערדריקנדיק עס האָט נישט געזאָלט זיין די אַטמאָספּער אין וועל-
כער עס האָבן געלעבט די ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד, ווי טרויעריק עס
האַט נישט געזאָלט זיין אין דער סביבה פון די ייִדישע שעפּער אין רוסי-
לאַנד, איז אָבער דאָס טאַג־טעגלעכע לעבן אין דער דאָזיקער סביבה נישט
געווען פריי פון די אַלע קליינלעכע האָווענישן און געוויינלעכע עולם הזה
יאַגענישן מיט וועלכע עס צייכענען זיך אויס אַלע מענטשלעכע סביבות און
געזעלשאַפטן. אויב איך זאָל שוין אַפילו נישט זאָגן דעם אמת, אַז זיי זענען

דאָרט, צוליב די ספעציעלע באַדינגונגען, געווען שאַרפער און אינטענסיווער ווי ערגעץ אנדערשוו, דאָרף מען אָבער אַליין פאַרשטיין, אַז מענטשן זענען אומעטום נישט מער ווי מענטשן און ווען זיי קומט אויס אַ לענגערע צייט צו לעבן אַפילו אויף דער שאַרף פון אַ שווערד, שטעלן זיי צוביסלעכווייז איין זייער לעבן אין הסכם מיט די אומשטענדן און ווילן אויך פון דעם דאָזיקן מעמד אַרויסקוועטשן וואָס מער באַקוועמלעכקייט און וואָס מער גענוס. פאַר שטייט זיך, אַז וואָס שווערער אַ זאָך קומט אָן צו דערגרייכן, אַלץ מער חוש לייגט מען אין איר אַריין און אַלץ מער יאָגט מען זיך נאָך איר. דאָס איז געווען גענוג בולט אין דער געזעלשאַפט פון די ייִדישע שרייבער אין רוס-לאַנד, וווּ מענטשן האָבן זיך פאַר דער קלענסטער דערגרייכונג, פאַר דעם אַרעמסטן ביסל עולם הזה, פאַר דעם נישטיקסטן ביסל באַקוועמלעכקייט און גענוס געמוזט גאָר שטאַרק אַנשטרענגען און דערפאַר אין זיי אַריינלייגן דאָס גאַנצע לייב און לעבן, דעם גאַנצן מוח און דעם גאַנצן כוח.

אמת, צווישן די ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד האָב איך אויך גע-קענט אַזעלכע וואָס זענען געווען מוסתפקי במועט, קליינע וועלערס און באַ-שיידענע פאַרלאַנגערס. אָבער אַפילו די דאָזיקע האָבן דאָך, ווי נישט ס'איז, געמוזט לעבן און במילא געמוזט טאָן פאַרשיידנס, כדי צו קענען לעבן. אַמאָל האָט זיך געטראָפן, אַז גראַד אַזאַ מסתפק במועט האָט זיך מתקנא געווען אין די בעסער סיטואַציע חברים און האָט אויף אַ שטיקל צייט גענומען באַווייזן אַזאַ מין רירעוודיקייט און אַקטיוויטעט, וואָס האָט אַלעמען פאַרחידושט. און האָט ער אַפילו נישט געזינדיקט מיט אַקטיווקייט, האָט ער אָבער פאַסיוו עובר געווען אויף דעם לאַ תחמוד און האָט פאַרקלאַגט די וועלט מיט דער עוולה וואָס אים געשעט. ביים נסתר איז דאָס קיינמאָל נישט געווען. אמת, ער איז נישט געווען קיין שמח בחלקו און האָט מסתמא געהאַט זיינע נישט באַפריי-דיקטע פאַרלאַנגען. ער האָט אָבער קיינמאָל נישט אַנטיילגענומען אין דער האַוועניש צו דערגרייכן אַ בעסער שטיק עולם-הזהדיק לוותן און האָט אויך קיינמאָל נישט געקלאַגט אויף זיין באַעוולטער דאָליע, וואָס איז אין דער אמתן געווען זייער ביטער. נאָטירלעך האָט ער אויך געטאָן געוויסע זאַכן, כדי צו קענען עקזיסטירן, אָבער טאַקע נישט מער ווי אויף צו קענען אַנ-האַלטן זיין בידנע און געמאַטערטע עקזיסטענץ. אַפגערעדט שוין דערפון, אַז ער האָט קיינמאָל קיינעם נישט מקנא געווען און האָט בכלל קיינמאָל נישט אַרויסגעוויזן קיין לוסט צו געניסן משמני הארץ מיט וועלכע די אַרטיקע מושלים האָבן פאַרלאַקט די שרייבער זיך איינצוקויפן אין סאָוועטישן יחוס. דער דאָזיקער כוח פון דעם נסתר זיך אַפצוזאָגן פון סאָוועטישן עולם הזה איז געווען זייער גוט באַקאַנט צו אַלע ייִדישע שרייבער. אַלע האָבן זיי

געוויסט, אז דעם נסתר פעלט יענער חשק, וואָס פאַרפירט דאָס פישל אויף דעם האַטשיק אין וועלכן ס'איז אָנגעטשעפעט דאָס יצר הרע־ווערימל. אַלע האָבן אויך געוויסט, אז דער דאָזיקער כוח איז אַן אויסגעפרוּווטער. דער נסתר האָט יאָרן־לאַנג געהונגערט, יאָרן־לאַנג געוויינט אין אַ קבר־דירה און יאָרן־לאַנג זיך קוים געציילט צווישן דער סאָוועטישער שרייבער־מחנה. דאָך האָט ער זיך נישט געבויגן, נישט געקלאַגט, נישט אַרויסגעוויזן קיין ווילן צו ענ־דערן זיין לאַגע און אַפילו נישט געפרוּווט מיט דעם מינדסטן מפיס צו זיין די דאָזיקע אין וועמענס הענט עס זענען געלעגן אַלע חסדים פון סאָוועטישן ווילשטאַנד און אַלע שליסלען צו די אוצרות פון דעם לעבנס־גליק אין סאָ־וועטרוסלאַנד.

**

דאָס אַליין איז אַבער נאָך נישט געווען אַלק. כ'האָב געקענט שרייבער אין סאָוועטרוסלאַנד וואָס זענען זייער אַ סך מאָל בייגעשטאַנען דעם נסיון פון מאַטעריעלע לאַקונגען, כ'האָב אַבער נישט געקענט קיין איין ייִדישן שרייבער וואָס זאָל האָבן בייגעשטאַנען דעם נסיון פון חשק צו שרייבערישן דערפאַלג, דאָס מיינט: דעם יצר־הרע פון וועלן באַ־קומען שרייבערישן רום, שרייבערישע אָנערקענונג, שרייבערישע סאַטיספאַק־ציע. דער באַשיידנסטער ייִדישער שרייבער אין רוסלאַנד, דער סאַמע לעצ־טער אויפן געביט פון יאָגן זיך נאָך באַקוועמלעכקייטן און הנאות אין לעבן, האָט זיך אַראַפגעלאָזט פון זיין מדרגה ווען ס'איז געקומען צו די ענינים. וואָס זענען אַזוי אַרגאַניש פאַרבונדן מיט דעם לעבן פון יעדן טעפערדישן מענטשן. ווען ס'איז געקומען צו דרוקן זיך, ווען ס'האָט זיך געהאַנדלט אין אַ שרייבערישן „אָוונט“, ווען די רייד זענען געגאַנגען וועגן אַן אַפשאַצונג פון זיין ווערק, אָדער וועגן עפעס וואָס זאָל אונטערשטרייכן די אָנערקענונג פאַר זיין אַרבעט, זענען אַלע שרייבער געווען היינזיג און אַלע האָבן גע־לעכצט און געוואָלט די אויסצייכענונג, הגם די אויסצייכענער גופא האָבן זיי טיף אין זיך פאַראַכט און מבטל געווען. פאַרשטייט זיך, אַז ווי אומעטום זענען דאָרט אויך געווען אומצופרידענע, בעלי קנאה, קלאַגערס, וואָס האָבן געהאַט אַ פולן בויך מיט שמאַטעס און האָבן תמיד געהאַלטן, אַז די עוילה וואָס די וועלט באַגייט מיטן נישט געבן זיי דעם געהעריקן כבוד, אָדער מיטן נישט צולאָזן צו זיי דעם פאַרדינטן דערפאַלג, איז די גרעסטע עוילה אונטער דער זון און די גרעסטע באַשטעטיקונג פון דעם, אַז ס'איז נישטאָ קיין יושר אויף דער זינדיקער ערד.

דער נסתר איז אויך אין דעם דאָזיקן פרט געווען אַן אויסנאַם צווישן די ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד. ווען איך ווייס נישט ווער ער איז און וואָס

ער איז וואָלט איך אַ סך מאָל אינגאַנצן פאַרגעסן, אַז ער איז אַ שרייבער. דאָס וואָלט, נאַטירלעך, געשען, נישט דערפאַר ווייל ער האָט נישט גערעדט זייער אָפט וועגן ליטעראַטור, וועגן שרייבערישע ענינים, אָדער אַפילו וועגן חברים־שרייבער, נאָר דערפאַר ווייל ער האָט קיינמאָל נישט גערעדט וועגן זיין אייגן שאַפן און ס'איז אים טאַקע אויף אַן אמת זייער ווייניק אָנגעגאַנגן גען זיין אייגענער שרייבערישער דערפאַלג. ניין, דאָס איז נישט געווען קיין ענינות. דאָס איז געווען דער פולער, באַוווּוסטזיניקער ביטול צו דער שרייב־בערישער הצלחה אין די באַדינגונגען פון סאָוועטישן לעבן. ס'איז אפשר געווען נאָך עפעס מער; דער אומוילן צו פאַראַמווירדיקן דעם שרייבערישן קודש מיט די דאָזיקע סאַטיספאַקציעס וואָס האָבן געשטאַמט פון דעם סאָווע־טישן חול. און הגם ער האָט וועגן דעם זיך נישט צו שטאַרק צעשפּרייט, האָט מען אָבער גוט געוואָסט, אַז דעם נסתר קען מען אויך מיט דעם מיין יצירה־רע נישט פאַנגען. ער איז אויך קעגן דעם חשק צו דערפאַלג און קעגן דער תּאוּוה צו באַרימטקייט אין סאָוועטרוסלאַנד, געווען אימון און אויף זיין אופן פאַר־מאַגט די דאָזיקע גבורה, וואָס לויט די חז"ל האָט זי נאָר דער וואָס איז אַ כּובש את יצרו.

דעם נסתרס גבורה צו זיין אַן עומד בנסיון, אי קעגן דעם יצירה־רע פון עולם הזה, אי קעגן דעם יצר פון שרייבערישן סוקצעס, האָט זיך אַן ספּין גע־נומען פון זיין באַזונדערן, ריינעם און לויטערן מענטשלעכן כאַראַקטער. ער האָט זיך אָבער אויך גענומען פון זיין באַזונדערן, טיפּן יידישן פּאַלקס־באַ־וווסטזיין און הייסער איבערגעגעבנקייט צו דעם געליטענעם יידישן פּאַלק אין רוסלאַנד. און דאָ קומען מיר צו דעם צווייטן פונקט פון זיין שם־טובּ, צו זיין אידענטיפיצירן זיך, בלב ונפש, מיט דער יידישער טראַגעדיע אין ראַטנ־פאַרבאַנד, וואָס האָט אויסגעפילט זיין גאַנץ לעבן און וואָס האָט געלייגט אַ שאַרפן חותם אויף זיין הנהגה צווישן די יידישע שרייבער אין זיין סביבה.

— 2 —

אין אַ ווינטערדיקן, רויט־צעפלאַמטן מאַסקווער פאַרנאַכט בין איך אַמאָל געשטאַנען מיט פּרץ מאַרקישן ביי אַ טראַמוווי־אַפּשטעל נישט ווייט פון אַרבאַט. פּלוצים האָט מאַרקיש מיד אַ טאַרע געטאָן ביים אַקסל און געזאַגט: — זעט... זעט... דאָרט אַנטקעגנאיבער גייט דער נסתר... קוקט זיך צו. קוקט זיך גוט צו. זעט ער נישט אויס ווי אַ נייער מאַדעל פון דעם אַלטן קלויסטער־בילד, וואָס שטעלט פאַר דעם ייד, דעם אייביקן וואַנדערער? איך האָב אַ קוק געטאָן, דערזען דעם נסתר אויף דער אַנדערער זייט גאַס און בין געבליבן געפלעפט פון מאַרקישעס טרעפלעכער באַמערקונג.

יא, אין דעם קופער־רויטן שריפה־פלאם פון דער ווינטערדיקער שקיעה האָט דער נסתר מיט זיין האַסטיקן, ווי געטריבענעם גאַנג, מיט זיין געהויר־קערטער פלייצע און מיט זיינע אויפגעפאַכטע פאַלעס אין ווינט, ווירקלעך אויסגעזען ווי אַרויסגענומען פון עפעס אַ מיסטיש בילד. אפשר טאַקע פון דעם בילד וואָס ווייזט דעם אייביק־פאַרוואַגלטן יידן, וועלכן עס איז נישט באַשערט קיין רו דערפאַר וואָס ער וויל נישט שלום מאַכן מיט דער וועלט, וואָס ס'האָבן פאַרכאַפט זיינע פיינט.

און נישט נאָר דעמאָלט — תמיד ווען איך האָב געקוקט אויף דעם נסתר, האָב איך געזען דאָס געשטאַלט פון אַ ייד, וואָס לעבט פאַר ייִדישקייט אין ליידט פאַר יידן.

געוויס, דער נסתר איז נישט געווען דער איינציקער ייִדישער שרייבער אין רוסלאַנד, וואָס איז געטראָפֿן געוואָרן דורך דעם שווערן ייִדישן גורל, ער איז אָבער יאָ געווען דער איינציקער צווישן די דאָרטיקע ייִדישע שרייבער, וואָס האָט נישט בלויז טיף־פערזענלעך אָפּגעפילט די דאָזיקע גורל־געטראָפֿן־קייט, נאָר אויך תמיד און אומעטום אַרויסגעוויזן זיין צער איבער דעם וואָס עס האָט פאַסירט דעם רוסישן ייִדנטום, און ווי אַן אַבל וואָס לאָזט זיך נישט טרייסטן האָט ער כסדר און כסדר אַרויסגעבראַכט זיינע ליידן איבער דעם אומגליק, וואָס איז געשען צו די יידן אין דער רוסישער מדינה.

תמיד ווען איך האָב געזען דעם נסתר, האָב איך געהאַט פאַר זיך דעם מענטשן וואָס דערמאָנט מיט זיין גאַנצער אויפפירונג דעם צער איבערן חורבן בית־רוסלאַנד. תמיד ווען איך האָב גערעדט מיט דעם נסתר האָב איך אַרויס־געהערט אין זיינע רייד די שרעק פאַר דעם, וואָס די רוסישע יידן פאַרגעסן זייער טראַגעדיע און הייבן צוביסלעך אָן צוצוגעוויינען זיך צום געדאַנק, אַז זיי זענען אייביק געווען אין דער טרויעריקער מערכה וואָס איצט.

דער כעס אויף די ייִדישע שרייבער דערפאַר וואָס זיי מאַכן שלום מיטן גורל, דערפאַר, הייסט עס, וואָס זיי ווילן זיך אַליין איינשמועסן, אַז מיט ייִדישקייט אין רוסלאַנד האָט קיינמאָל נישט געהאַלטן בעסער און אַז יידן האָבן אין דער רעוואָלוציע גאַרנישט פאַרלוירן, איז געווען דער שטענדיקער לייט־מאָטיוו פון זיינע געשפרעכן, וועלכע זענען, נאטירלעך, געווען זייער ריזיקאַליש און האָבן אַפילו ביי די וואָס האָבן מיט אים מסכים געווען, אַרויס־גערופֿן אַ פאַרשטענדלעכן ציטער.

— מילא — פלעגט ער טענהן — גזירות המלכות איז נישט קיין קליי־ניקייט. מען קען זיך נישט העלפֿן. ס'איז אַ שטראַף און נישט אַלע שטראַפֿן קען מען אויסמייַדן. אָבער פאַר זיך אַליין מעג מען דאָך וויסן, אַז מען איז געשטראַפֿט. ביי זיך אַליין דאַרף מען דאָך געדענקען, וואָס מיר זענען געווען

און וואָס מען האָט פון אונדז געמאַכט. וועט מען חלילה דאָס אויך פאַרגעסן? — אויף וואָס וועלן מיר האָפּן, מיט וועלכן בטחון וועלן מיר לעבן? אַן אַנדערש מאָל פּלעגט ער זאָגן:

— אַ יורד וואָס געדענקט נאָך זיין אַמאָליקע גדולה האָט נאָך אַ האַפּעדיגונג, אַז זיין מזל וועט זיך אומקערן צום בעסערן. אַז מיר וועלן אָבער זיצן ווי דער וואַרעם אין כריין און מיינען, אַדער לאָזן זיך איינריידן, אַז ס'איז ביי אונדז אַלעמאָל אַזוי געווען, אַדער אַז עס איז אונדז נאָך אַפילו בעסער ווי אַמאָל, וואָס פאַר אַ גוטס קענען מיר שוין דערלעבן?

דער נסתר איז געווען דער איינציקער יידישער שרייבער אין רוסלאַנד וואָס האָט אָפּן און פריי גערעדט וועגן דעם יידישן לעבן אַמאָל, כאָטש דער מיט איז ער געקומען אין אַ געפערלעכן קאָנפליקט מיט דעם ערשטן פּונקט פון סאָוועטישן קאָטעכזום, אַז די רעוואָלוציע האָט בעסער און שענער געדאַכט דאָס יידישע לעבן. אפשר דערפאַר וואָס ער האָט געהאַט דעם מוט צו געדענקען דעם אַמאָל, האָט ער אַזוי געטרויערט אויף דעם היינט אין אייף קיין פאַל זיך נישט געוואָלט אים אונטערגעבן.

**
*

ס'איז שוין פריער דערציילט געוואָרן, אַז די יידישע שרייבער אין סאַ-וועטרוסלאַנד, דערהויפּט די פּונעם עלטערן דור, זענען געווען טראַגישע און אומגליקלעכע מענטשן.

וואָרום ווי זאָלן נישט זיין טראַגיש און אומגליקלעך שרייבער, וואָס מען האָט זיי אָפּגעשניטן דעם וועג צום לייענער? וואָס פאַר אַ טעם אין זייער לעבן קענען שוין פילן שעפּערישע מענטשן ווען זיי זעען צו ווי מען רייסט פלאַנמעסיק און אויסגערעכנט איבער זייער קאָנטאַקט מיטן פּאָלק? אין וואָס פאַר אַ גוט געמיט קענען זיי שוין האָבן ווען זיי מוזן זיך צוקוקן ווי זייער ווירקונג ווערט, צום ערשט, בכיוון אויסגעלאָשן און דערנאָך נעמט כּעז די דאָזיקע אויסלעשוונג אָן פאַר אַן אַרגומענט ביים פאַרשמעלערן זייער טע-טיקייט?

און דאָס איז דאָך געווען דער תּוֹך פון דער יידישער שרייבער-טראַגעדיע אין רוסלאַנד. דאָס איז דאָך געווען דאָס שענדלעכע שפּיל וואָס מען האָט מיט זיי געשפּילט.

דאָס שפּיל איז געגאַנגען אין דעם פּאָלגנדיקן סדר: צום ערשט האָט מען אויסגעליידיקט דאָס יידישע שעפּערישע לעבן פּינ יעדן עכטן נאַציאָנאַלן אינהאַלט און מען האָט דערמיט צוגענומען פון דער יידישער קולטור אַ גוטע העלפט פון איר לאַקנדיקן כּוח. דערנאָך האָט מען

די כוואליע פון דער אסימילאציע וואס איז געווען א פועלי-יוצא פון אַט דער אויסליידיקונג, אויסגענוצט ווי אַ מאַטיוו צו באַגרענעצן די ייִדישע שפּעץ-רישקייט. און אַז די ייִדישע שרייבער האָבן זיך דערויף געקלאַנגט, האָט מען די אַקטיווערע קלאַגערס ליקווידירט און די איבערגעבליבענע האָט מען גע-זאָגט: וואָס ווילט איר? ייִדן אַליין ווילן אייך נישט. עס איז אַ גענוג גרוי-סער חסד פון אונדזער זייט, אַז מיר געבן אייך דאָס ווייניקע. זייט צופרידן און שווייגט. שווייגט? ניין, דאַנקט אויפן הויכן קול פאַר דעם גוטס וואָס מיר טוען מיט אייך.

ווי איז אַבער געווען דער אמת?

דער אמת איז געווען, אַז אַפילו דעמאָלט ווען אַ ייִדישע צייטונג אין רוסלאַנד האָט שוין אויסגעזען ווי אַ גענויע קאַפּיע פון דער רוסישער ציי-טונג, אַפילו דעמאָלט ווען דער ייִדישער שרייבער האָט שוין געשריבן אין דעם זעלביקן נוסח וועגן דעם זעלביקן שקר, וואָס דער אוקראַינישער שרייבער, האָבן ייִדן נאָך אַלץ געזוכט אַ ייִדיש בלאַט און נאָך אַלץ געוואָלט קויפן אַ ייִדיש בוך. אַבער אַ ייִדיש בלאַט האָט נישט געקריגן גענוג פאַפּיר צו באַ-פרידיקן דעם נאַכפרעג און די פאַרשפּרייטונג פון דעם ייִדישן בוך איז געלעגן אין די הענט פון די מלוכהשע פאַרשפּרייט-שטעלעס און זיי האָבן שוין אַזוי פאַנאַנדערגעטיילט די ייִדישע אויסגאַבן, אַז מען זאָל זיי תמיד קריגן אין אַזעלכע מקומות וווּ עס זענען נישטאָ קיין ייִדן און מען זאָל זיי קיינמאַל נישט קריגן דאָרט וווּ עס לעבן קאַמפּאַקטע ייִדישע מאַסן.

די ייִדישע שרייבער, וואָס האָבן וועגן דעם גוט געוואוסט, האָבן נישט געקענט זיין קיין גליקלעכע מענטשן.

אַז מען האָט אַמאַל אין מאַסקווע געמאַכט אַ ייִדיש-ליטעראַרישן אַוונט האָט מען נישט געהאַט וווּ וועגן אים מודיע צו זיין די מאַסקווער ייִדן. זענען געקומען ווייניק ייִדן, האָט מען אין די „הויכע פענצטער“ געטענהט: צו וואָס דאַרפט איר ליטעראַרישע אונטערנעמונגען, אַז די ייִדן קומען סיי-ווי נישט? פירן אַ וועלכע עס איז אויפקלערונג וועגן דער נייטיקייט צו דערהאַלטן די ייִדישע קולטור האָט מען נישט געטאַרט. דאָס איז געווען קראַמאַלע פון ערגסטן סאָרט: נאַציאָנאַליזם און שאַוויניזם, וואָס פאַר דעם מינדעסטן און לייכטסטן חשד אין די דאָזיקע חטאים האָט מען זיך תיכף געזען מיט די ווייסע בערן.

נו, צו די „ווייסע בערן“ האָט זעלטן ווער חשק געהאַט צו גיין. האָט מען געשוויגן, שטילערהייט געקערעכצט און על פי נוסח המדינה האָט מען עפנטלעך געמאַכט דעם אָנשטעל, אַז מען איז אַפילו צופרידן. זענען טאַקע געווען אַזעלכע וואָס האָבן זיך געהאַלטן ביים כלל, אַז אויב

מען קען נישט אַריבער, מוז מען אַרונטער, דאָס הייסט: אויב ס'איז סיי-ווי נישטאָ קיין עצה און מען איז סיי-ווי פאַרמשפּט, טאָ זאָל מען זיך כאַטש נישט פאַרשטערן און פאַרביטערן דאָס לעבן, זאָל מען כאַטש געניסן פון דעם ביסל וואָס ס'איז נאָך דאָ, אין דעם זין פון אכול ושתה כי מחר נמות.

דער נסתר איז געווען דער איינציקער, וואָס האָט קיינמאָל נישט מסכים געווען מיט דער דאָזיקער ניכטערער, צינישער פּילאָזאָפּיע. דער איינציקער וואָס האָט שטענדיק דערמאָנט די טראַגעדיע און זי נישט געלאָזט פאַרגעסן ווערן.

ער האָט דאָס געטאָן פערמאַנענט, אומאיבעררייסלעך, ווייל ער האָט אויך פערמאַנענט מיט איר געלעבט און זי איבערגעלעבט, תמיד זי געהאַט פאַר די אויגן און אַלע שעהן פון זיין טאָג מיט איר געווייטיקט.

**
*

עס איז אים אָבער נישט בלויז געגאַנגען אין דער טראַגעדיע פון די יידישע שרייבער אין רוסלאַנד.

די שרייבערישע טראַגעדיע האָט טאַקע, אין אַ געוויסן זין, אונטערגע- שטראַכן די ירידה פונעם רוסישן ייִדנטום, די יידישע טראַגיק אין רוסלאַנד איז אָבער נישט בלויז געווען קיין שרייבערישער ענין.

פאַרקערט, אין סאַמע תוך איז דאָס וואָס ס'איז געשען צו די יידישע שריי- בער נאָר געווען אַן אַפּשפּליטער פון דעם חורבן, וואָס איז געבראַכט געוואָרן אויפן יידישן לעבן אין ראַטנפאַרבאַנד.

אַז מען האָט חרוב געמאַכט דאָס בית המקדש פון יידישן פּאָלקס-לעבן האָט מען, פאַרשטייט זיך, שוין אויך נישט געשאַנעוועט די כהנים פון דער יידישער ליטעראַטור.

אַ סך, אַ סך שרייבער האָבן שטילערהייט וועגן דעם גערעדט. אין דער צייט וועגן וועלכער איך שרייב האָבן אַ סך דאַרטיקע יידיש- שעפּערישע מענטשן אויף זיך געקוקט ווי אויף די טרעגער פונעם פּאָלקס גורל און זיי האָבן אַפּילו געהאַלטן ווי אַ זכיה דאָס וואָס זיי איז באַשערט צו ליידן פאַרן פּאָלק.

— די יידישע שרייבער — פלעגן זיי זאָגן — זענען איצט די איינציקע וואָס האַלטן אויף אַ לעגאַלע, און אויף וויפל ס'איז נישט אַפּיציעל-אַנערקענ- טע יידישע פּאָזיציע אין רוסלאַנד. מיר טוען עס נישט צוליב זיך, נאָר צו- ליב דער יידישער געשיכטע.

ווי אמתדיק עס האָבן נישט געזאָלט זיין די דאָזיקע רייד, האָבן יידישע

שרייבער אָבער זייער אָפט אין זיי פאַרגעסן, איבערהויפט דעמאָלט ווען זיי זענען פאַרשלעפט געוואָרן אין דעם געיעג פון שרייבערישן עולם הזה. ווידעראַמאָל איז דער נסתר געווען דער איינציקער וואָס האָט דאָס קיינ-מאָל, קיינמאָל נישט פאַרגעסן.

ער האָט אָפט גערעדט וועגן דער ירידה פון דער יידישער ליטעראַטור אין רוסלאַנד, אָבער שטענדיק און אוימעטום האָט ער געדענקט די ירידה פון יידישן לעבן אין די סאָוועטישע מקומות.

ער האָט דערויף וואָס יידן קענען נישט לעבן לויט זייער נאַציאָנאַלן ווילן נישט ווייניקער געקלאַגט, ווי אויף דעם וואָס מען גיט נישט אַרויס גענוג יידישע ביכער, אָדער יידישע צייטונגען.

שפּיל דעם חתן אַ וויינענדיקס, ער האָט זיך זיינס אין זינען. אַ יידישער שרייבער, וואָס מען האָט מיט אים נישט געזאָלט ריידן איז ער אַלץ אַרויפ־געקומען אויף דאָס זייניקע, דאָס מיינט: ער האָט תמיד אויסגעבריייעט, אַז ווען מען גיט די יידישע פאַרלאַגן מער פאַפּיר אויף צו דרוקן ביכער, די יידי-שע שרייבער מער געלעגנהייטן אויפצוטערעטן פאַר אַ גרויסן עולם, וואָלט אַלץ געווען גוט און וויל און יידיש פאַלק אין רוסלאַנד וואָלט דורך דעם גע-ווען געראַטעוועט.

נישט אַזוי האָט אָבער געטראַכט דער נסתר.

דעם נסתר איז דאָס וואָס מען לערנט נישט מער קיין תורה מיט יידישע קינדער אין רוסלאַנד אַ סך מער אָנגעגאַנגען ווי דאָס וואָס ווערגעליס. צי אַפילו מאַרקיש האָבן נישט קיין גענוגנדיקע מעגלעכקייטן זיך צו דרוקן, צי קיין גענוגנדיקע געלעגנהייטן צו שניידן די פרוכט פון זייערע שרייבערישע דערפאַלגן.

אים איז דאָס וואָס יידן זענען אין רוסלאַנד אָפגעשניטן געוואָרן פון זייערע אַלטע און אייביקע גייסט־קוואַלן פיל מער געלעגן אין זיך, ווי דאָס וואָס שכנא עפשטיין האָט נישט נישט ווו און פאַר וועמען צו רעדנערן.

ער האָט די יידישע טראַגעדיע אין רוסלאַנד געזען אַ סך ברייטער און אַ סך טיפער ווי אַלע אַנדערע.

און ער האָט זי אויך פיינלעכער איבערגעלעבט ווי אַ סך אַנדערע. ער האָט כסדר געדענקט, אַז נישט נאָר יידיש גייט אונטער אין רוס-לאַנד, נאָר אַז עס גייט אונטער עפעס וואָס איז נאָך וויכטיקער — יידיש פאַלק.

אים האָט וויגעטאַן דער אונטערגאַנג פון דער יידישער ליטעראַטור, אָבער נאָך מער האָט אים ווייגעטאַן דער אונטערגאַנג פון יידישקייט. און מיר דאַכט זיך, אַז צווישן אַלע יידישע שרייבער איז דער נסתר גע-

ווען דער איינציקער, וואָס האָט נאָך געהאַט אַ פּוּל און קלאָר בילד וועגן דעם וואָס ס'איז אַזוינס ייִדישקייט און ווי אַזוי עס דאַרף אויסזען ייִדיש לעבן. דערפאַר האָט ער אַזוי אַפט גערעדט און געטראַכט וועגן דעם אַמאָל. דער אַמאָל! — וועלכער ייִדישער שרייבער אין סאָוועטרוסלאַנד האָט קעגן אים נישט געזינדיקט?

ווער האָט אים נישט געזידלט, געמאַלט אין די שוואַרצסטע פאַרבן, גע-זונגען לידער פון לויב וואָס ער איז שוין אַוועק?

דער נסתר איז געווען דער איינציקער וואָס האָט עס נישט געטאָן. ער האָט יאָרן־לאַנג געשוויגן, געווען אַ נסתר און אַ שותק, יאָרן־לאַנג נישט גענומען די פעדער אין דער האַנט אַריין און ווען ער האָט זיך שוין יאָ געזעצט צום שרייבטיש, איז פון הינטער זיין פען אַרויס אַ לויב־געזאַנג צום אַמאָל, צו דער ייִדישקייט פון אַמאָל.

קען זיין, אַז אויך צוליב דעם האָבן ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד, וועל-כע האָבן אַליין אויך איבערלעך געבענקט נאָך דער אַמאָליקייט, אים אַזוי פאַרערט און אַזוי ליב געהאַט.

קען זיין, אַז אויך איז דעם האָבן זיי געזען זיין צדקות און זיין ייִדישע גוטסקייט.

— 3 —

אַ סך מאַל זאָגט מען, אַז דאָס ליב האָבן יעדן ישראל איז וויכטיקער ווי דאָס ליב האָבן דעם כלל־ישראל. דאָס ליב האָבן ביידע צוגלייך איז אַוודאי גאַר אַ גרויסע מדרגה.

דער נסתר איז געווען דער מענטש פון דער דאָזיקער הויכער מדרגה. נישט געקוקט דערויף וואָס ער האָט אַפטמאַל געקענט זיין שאַרף צו מענטשן, נישט געקוקט דערויף וואָס ער האָט זיי אַפט געקענט אַריינזאָגן אין די אויגן זיינע תרעומות, האָט ער דאָך ליב געהאַט מענטשן און איז גרייט גע-ווען פאַר זיי זיך איינצושטעלן ווען דאָס איז געווען נייטיק. און הגם ער אַליין איז געווען אַ קנאַפער בעל יכולת אין די סאָוועטישע באַדינגונגען און דערצו האָט ער שטענדיק געהאַט אייגענע דאגות מיט וועלכע ער האָט זיך גאַנץ שווער אָן עצה געגעבן, האָט ער דאָך תמיד געהאַט אויפן קאַפּ פאַרשיידענע מענטשן, וועלכע מען האָט געדאַרפט העלפן און האָט, לויט זיינע מעגלעכקייטן, פאַר זיי אינטערווענירט ביי די וואָס האָבן געהאַט מער מאַכט פאַר אים, כדי צו פאַרבעסערן זייער לאַגע, אָדער כדי פאַר זיי אויסצופועלן עפעס אַ טובה אין וועלכער זיי האָבן זיך גענייטיקט.

ווען מען האָט מיך באַקענט מיטן נסתר און אים געזאָגט, אַז איך בין

א שרייבער, א פליט פון פוילן, האָט ער ביי דער ערשטער באַקאַנטשאַפֿט מיך זייער הייס געבעטן, אַז איך זאָל אין דעם ייִדישן קאַמיטעט פֿונעם פֿאַרבאַנד פֿון די פּוילישע פֿאַטריאַטן, דערמאַנען, אַז מען זאָל אַרויסשיקן קיין טאַש-קענט הילף פֿאַר נחום באַמזע און ישראל אַשענדאַרף, עליהם השלום, מיט וועלכע ער האָט זיך, בעת זיין זיין דאָרט, פֿאַרחברט און וועלכע האָבן אים געשריבן בריוו וועגן דער צרהדיקער לאַגע אין וועלכער זיי געפינען זיך.

וויפֿל מאָל איך האָב דעם נסתר געטראָפֿן אין אַנטי־פֿאַשיסטישן קאַמיטעט, אָדער אין פֿאַרלאַג ״עמעס״ האָב איך געהערט ווי ער רעדט וועגן עפעס אַ חבר אַ שרייבער וואָס נייטיקט זיך אין הילף, אָדער וועגן עפעס אַן אַקטיאָר וואָס דאַרף אַ טובה, צי גאָר וועגן אַ סתם ייִד וואָס ס׳איז אַ מצווה אים צו קומען צו הילף מיט אַ פֿאַפּירל, אַביסל געלט, וכדומה.

דער נסתר האָט תמיד געהאַט פֿאַרשיידענע ״קליענטן״, וואָס ער איז געווען זייער מליץ יושר און ער האָט שטענדיק געהאַט עסקים ביים דערלייִדיקן פֿאַרשיידענע ענינים לטובת באַקאַנטע און אַפּילו אומבאַקאַנטע.

אַזעלכע טובה־דאַרפֿער האָבן, פֿאַרשטייט זיך, נישט געפעלט אין דעם גרויסן מאַסקווע, הן צווישן די שרייבער, הן צווישן פשוטע ייִדן, באַזונדערס צווישן די פּליטים. די לעצטע האָבן תמיד אויפגעזוכט אַ ייִדישן שרייבער, כדי דורך אים צו האָבן אַ דריסת הרגל צום אַנטי־פֿאַשיסטישן קאַמיטעט, וואָס האָט מיט זיינס אַ פֿאַפּירל געקענט אַמאָל ראַטעווען פֿון אַ צרה, די דאָ־זיקע מענטשן האָבן אין דעם נסתר תמיד געפֿונען אַ גוטן און געטרייען שתדלן און אויף וויפֿל דאָס איז אים מעגלעך געווען האָט ער כסדר זיך באַמיט צו ברענגען זייערע בקשות צו פּעפּערן, צו עפשטיינען און טאַקע זיי אַזוי לאַנג צו ״נודיען״ ביז זיי האָבן אים צוליב געטאָן און עפעס געטאָן פֿאַר זיינע פֿראַטעזשירטע.

אַ היפשער טייל פֿון אַלע געשפּרעכן מיט אים זענען געווען געווידמעט דער לאַגע פֿון זיינע נצרכים און ער האָט תמיד געהאַט צו דערציילן פֿאַרשייִדענע מעשות וועגן מענטשלעכן אומגליק מיט וועלכן ער האָט זיך אַנגעטראָפֿן. עס איז דייטלעך געווען צו זען, אַז ער איז אַ שטילע אַדרעס, אַן אומאַפיציע־לע אינסטיטוציע, פֿאַר אַ סך נויטבאַדערפֿטיקע, וועלכע ער האָט געטראָגן אויפֿן קאַפּ און כסדר געדענקט. ער האָט אויך אַלעמאָל זיך איינגעשטעלט פֿאַר אַן אַנדערן שרייבער, וואָס איז דורך די היימישע באַעוולט געוואָרן, אָדער קעגן וועלכן עס איז באַגאַנגען געוואָרן אַן אומרעכט אין ייִדישן שרייבע־רישן קרייז.

און כאַטש ער אַליין פֿלעגט פֿאַר זיך זעלטן ווען עפעס פֿאַדערן, האָט ער אַבער, ווען עס איז געגאַנגען וועגן אַ שרייבערישן חבר, זיך תמיד געקריגט

מיט די „מעכטיקע“ און זיי דערווייזן, אָז זיי האַנדלען נישט גערעכט צו דעם דאָזיקן חבר, איבערהויפט האָט ער עס געטאָן דעמאָלט ווען יענער איז באַ- עוולט געוואָרן אויפן געביט פון פרנסה. אין בודקין למזונות — פלעגט ער דעמאָלט טענהן — אַפילו אַ קנאַפערער טאַלאַנט דאַרף אויך עסן. אין דער דאָזיקער וועלט וווּ יעדער איז פאַרנומען געווען מיט זיך, האָט זיך דעם נסתרס זאָרג פאַר חברים און סתם ייִדן זייער שטאַרק אָנגעזען. ער האָט, נאַטירלעך, נישט געקענט קיין סך אויפטאָן, אָבער מען האָט געפילט, אַז דאָס וואָס ער טוט, טוט ער מחמת ליבשאַפט צו ייִדן און אויך מחמת אַן אינערלעכער גוטסקייט, וואָס איז געווען פאַרוואַרצלט אין זיין כאַראַקטער. ייִדישע אַקטיאָרן פון פּוילן, וואָס האָבן מיט אים געוויינט בשכונות אין סאַמאַראַקאַנד, האָבן מיר אַ סך מאַל געזאָגט, אַז דער נסתר איז געווען אַ מלאַך. נו, קיין מלאַך איז ער מסתם נישט געווען. ער איז אָבער געווען עפעס מער: ער איז געווען אַ גוטער מענטש.

**
*

די ליבשאַפט צו די ביימער האָט אָבער ביי אים נישט פאַרשטעלט דעם וואַלד. די ליבשאַפט צו יעדן ישראל האָט נישט געמינערט זיין ליבשאַפט צום בלל ישראל.

כלל ישראל... אין דער סאָוועטישער סביבה איז דאָס וואָרט אַליין גע- ווען גענוג פרעמד און אויסטערליש. גיכער ווי אַלץ איז עס געווען אַ וואָרט וואָס מען האָט באַנוצט לגנאי, און געוויס איז עס שוין נישט געווען קיין וואָרט אין וועלכן מען זאָל זיך דערלויבן אַריינצולייגן אַ צופיל גוטן אינ- האַלט און מיין.

אודאי האָט מען אין סאָוועטרוסלאַנד אַ סך גערעדט וועגן דעם ייִדישן פּאַלק, און געווען צייט ווען מען האָט אויך באַנוצט דעם אויסדרוק „ברידער ייִדן“. אָבער ריידן וועגן ייִדישער ברידערלעכקייט, וועגן אַ ייִדישן כלל, וועגן אַ ייִדישער געמיינזאַמקייט, דאָס איז נישט געווען צו דער האַנט. אַז מען האָט געזאָגט „פּאַלק“ האָט מען נאָך אַלץ אין זיין געהאַט „דאָס פּאַלק פון די אַר- בעטנדיקע“, די אַרבעטער־מאַסן, אָבער נישט דעם כלל ישראל, נישט דעם סתם ייִד, נישט דעם דאָזיקן, וואָס זיין שייכות מיט אים איז נאָר געווען דאָס וואָס ער איז אַ ברודער פון דעם זעלביקן פּאַלק־גורל און אַ מיטגליד פון דער זעלביקער פּאַלק־געמיינשאַפט.

פאַר דעם דאָזיקן מין נאַציאָנאַליזם האָט מען זיך אין רוסלאַנד זייער שטאַרק געשראַקן און געהיטן.

ריידן אַבסטראַקט וועגן אַ קאַלעקטיוו וואָס איז געבונדן דורך דעם שות- פות פון געמיינזאַמען נאַציאָנאַלן גורל איז געווען זייער געפערלעך.

אויסדריקן ליבשאפט צו אזא קאלעקטיוו, זיך איינשטעלן פאַר זיין גוטן
נאַמען, פאַדערן פאַר אים געוויסע רעכט, דאָס האָט מען נישט געטאַרט.
ווער שמועסט נאָך אַנערקענען, אַז דער דאָזיקער קאלעקטיוו אין רוס-
לאַנד איז געבונדן מיט אַנדערע קאלעקטיוון מחוץ רוסלאַנד, איז אַוודאי גע-
ווען אַן אומדערלויבטע זאַך.

אַז אַ יידישער שרייבער אין רוסלאַנד האָט דאָס אַמאָל שוין יאָ געטאַן,
אין דער צייט ווען ס'איז אַנגעגאַנגען דער קאַמף מיטן היטלעריזם און מען
האָט געדאַרפט די הילף פון די אויסלענדישע יידן, האָט ער דאָס אויך געטאַן
מיט אַ האַלב מויל און מיט אַ סך דיאַלעקטישע באַוואַרענישן אין פירושים.
דער איינציקער וועלכער האָט וועגן כלל ישראל אין יידישן פאַלק אין
דער גאַרער וועלט גערעדט מיט אַ פול מויל און אַן באַוואַרענישן איז געווען
דער נסתר.

דער איינציקער וואָס האָט נישט מורא געהאַט אַרויסצוברענגען זיין ליב-
שאַפט צום יידישן כלל איז ווידעראַמאָל געווען דער נסתר.
און אין אַ רוב פאַלן פלעגט ער אין כעס ווערן אויף אַ ר' ישראל און
אים אַריינזאָגן שאַרפע ווערטער, דעמאָלט ווען יענער האָט פּוגע בכבוד גע-
ווען דעם כלל ישראל.

דער נסתר פלעגט זייער זעלטן ריידן אַ שלעכט וואָרט אויף אַ יידישן
שרייבער אָבער אויף דוד בערגעלסאַנען פלעגט ער תמיד זיין אש להבה.
די סיבה דערפון: דאָס וואָס דוד בערגעלסאַנען האָט מוציא שם רע געווען
אויף יידן, דאָס וואָס ער האָט אין זיינע שריפטן געשילדערט נעגאַטיוו דאָס
אַלטע יידישע לעבן און געוויזן נעגאַטיווע טיפן פון יידישן פאַלק.

אַ מאַדנע זאַך; אויף קיין שום אַנדערן יידישן שרייבער איז דער נסתר
דערפאַר נישט אין כעס געווען אַחוץ אויף דוד בערגעלסאַנען.

אַנדערע שרייבער האָבן געקענט שרייבן וואָס זיי האָבן געוואָלט, דאָס
הייסט: וואָס מען האָט פון זיי געוואָלט.

דער נסתר פלעגט זיי אַמאָל מוסרן דערפאַר, אָבער ער איז אויף זיי
נישט בייז געווען, האָט אויף זיי הינטער די אויגן נישט גערעדט.

אויף בערגעלסאַנען אָבער האָט ער גערעדט און שאַרף גערעדט.

בערגעלסאַנען האָט ער דעם דאָזיקן חטא נישט געקענט מוחל זיין.

אַפנים דערפאַר ווייל ער האָט פון דוד בערגעלסאַנען שטאַרק געהאַלטן.
וועגן דעם וועט אגב שפּעטער נאָך דערציילט ווערן.

**

מיר אליין איז אַמאַל אויסגעקומען צו הערן פון דעם נסתר זייער שאַרפע
רייד דערפאַר וואָס איך האָב אים אָנגערירט דעם כלל ישראל.
איך האָב אַמאַל אין אַ שמועס מיט אים געזאָגט:
— די יידן זענען זיך אליין שולדיק אין אַלע זייערע צרות. זיי האָבן גע-
וואַלט פון זיך אַראָפּוואַרפן דעם שווערן יידישן עול און אַט האָבן זיי דעם
שכר.

דער נסתר האָט זיך פון מיינע ווערטער אויפגעקאַכט:
— גאַט זאָל אייך נישט שטראַפן פאַר די רייד. איר רעדט און איר
ווייסט נישט וואָס. פון וואָנען האָט איר גענומען, אַז יידן האָבן געוואַלט פון
זיך אַראָפּוואַרפן דעם עול? ווער האָט עס אייך געזאָגט? איר ווייסט דען וואָס
מען האָט אַליק געטאָן, אַז יידן זאָלן ווערן אויס יידן? איר ווייסט דען ווי מען
האָט זיי געטריבן און געפייניקט, אַז זיי זאָלן זיך שידן מיט זייער יידישקייט?
דער נסתר האָט מיר דעמאַלט געגעבן די אמתע לעקציע. אַ גאַנצע שעה
האָט ער גערעדט וועגן דעם, ווי אַזוי יידן אין רוסלאַנד האָבן זיך געראַנגלט
פאַר זייער יידיש לעבן.

ער האָט מיר דערציילט וועגן זאַכן פון וועלכע איך האָב צוביסלעך שוין
געוויסט אויך פון פּרעזער.

ער האָט מיר דערציילט וועגן די הונדערטער, טויזנטער יידן וואָס זענען
פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר צוליב זייער אמונה, צוליב סענטימענט פאַר
ארץ ישראל און אַקטיווער אַדער פאַסיווער סימפאַטיע פאַרן ציוניזם. ער האָט
מיר איבערגעגעבן פאַקטן פון שוידערלעכן טעראָר וואָס האָט געבושעוועט
יאָרן נאַכאַנאַנד און האָט געבראַכט דערצו, אַז יידן זאָלן מורא האָבן פאַר דער
קלענסטער מאַניפעסטאַציע פון זייער טראַדיציאָנעל און נאַציאָנאַל לעבן.

— ואָף על פי כן — האָט ער אויסגעפירט — זענען יידן די איינציקע
אומה אין רוסלאַנד וואָס האָט זיך נישט אונטערגעגעבן דעם טעראָר, זענען יידן
די איינציקע וואָס זענען זיך נאָך ביזן היינטיקן טאַג מוסר-נפש פאַר יידיש-
קייט און שטעלן זיך איין דאָס לעבן פאַר זייער דת.

דאָס איז אויך געווען אמת און דעם דאָזיקן אמת האָב איך אויך גע-
וויסט נאָך איידער דער נסתר האָט מיר אים אַנטפלעקט.

דער גרעסטער דערפאַלג פון דער סאָוועטישער מאַכט איז דאָס וואָס זי
האָט געבראַכן דעם ווידערשטאַנד פון דער באַפעלקערונג און זי האָט אים גע-
בראַכן דערפאַר, ווייל זי האָט געשאַפן אַ סיסטעם פון צווישנבאַציאָונגען אין
וועלכן עס איז נישט מעגלעך די צוזאַמענגערעדטקייט פון צוויי בירגער צו
טאָן עפעס אַזוינס, וואָס איז קעגן דער דאָזיקער מאַכט, אַדער וואָס ווערט
דורך איר נישט דערלויבט.

דער אומצוטרוי פון איין מענטש צום צווייטן, די מורא, אַז איינער פון זיי בייזן קען זיין אַ מסור, פאַראַליזירט יעדן פרווון פון אַראַגאַניזאַציע הינדערט דער פלייצע פון דער מאַכט, וואָס מוז צוליב פאַרשטענדלעכע טעמיעס זיין קאַנספּיראַטיוו.

אַ די רעליגיעזע פּראַקטיק איז אין רוסלאַנד פאַרווערט געוואָרן, אַז דער רעליגיעזער חינוך איז דאַרט געשטעלט געוואָרן אויסערן געזעץ, האָבן זיך נישט געפונען קיין סך פעלקער וואָס זאָלן פרווון די דאָזיקע זאַכן טאָן אין דער שטיל, אין געהיים.

צענדליקער רעליגיעס און רעליגיעזע סעקטעס זענען פאַראַן אין רוסלאַנד, אָבער קיין איינע פון זיי האָט נישט געפרוּווט אויפהאַלטן קיין פאַר-באַטענע בתּי-תּפּילה, קיין שול צו לערנען מיט די קינדער דאָס וואָרט פון זייער גלויבן.

און האָבן זיי עס יאָ געטאָן אין די ערשטע רעוואָלוציע-יאָרן, האָבן זיי עס שפּעטער אויפגעהערט און זיך אונטערגעגעבן.

יידן זענען געווען די איינציקע אין גרויסן רוסלאַנד וואָס האָבן ביי דער לעצטער מינוט עובר געווען אויף די פאַרבאַטן קעגן דער רעליגיע. זיי האָבן געהאַט געהיימע חדרים, געהיימע חסידישע שותפות, געהיימע רעליגיעזע גרופּעס, וואָס האָבן געלערנט מיט קינדער, באַזאָרגט יידישע עלטערן מיט אַ מוהל, געהאַלפּן אַ ייד אַפּריכטן אַ יאַרצייט און אַפּילו אונטערגעשטיצט רבנים, אַז זיי זאָלן קענען לערנען תּורה, כדי זי זאָל נישט פאַרגעסן ווערן צווישן די בני ישראל.

איך דערוועג זיך צו זאָגן, אַז דאָס איז אפשר געווען די איינציקע אַר-גאַניזירטע קאַנספּיראַטיווקייט, וואָס די שווערע האַנט פון סאָוועטישן טע-ראָר האָט נישט געקענט ליקוודירן, כאָטש זי האָט וועגן איר זייער גוט געוויסט.

אין רוסלאַנד זענען געווען טויזנטער יידן, וואָס האָבן זיך מוסר נפש געווען פאַר זייער אמונה און האָבן געטאָן ממש דאָס אומגלויבלעכסטע, אַז יידישקייט זאָל אויפגעהאַלטן ווערן אין די דאָזיקע פאַרמען וואָס זענען מעג-לעך געווען.

אַפּילו אין סיביר און אין צענטראַל-אַזיע האָבן עקזיסטירט געהיימע יידישע חדרים, געהיימע יידישע מנינים און געהיימע יידישע גרופּן, וואָס האָבן זיך איינס דאָס אַנדערע געהאַלפּן צו זיין יידן.

אַ יידישער דיכטער, אַ פּליט פון פּוילן, האָט מיר דערציילט, אַז ווען ער איז באַפּרייט געוואָרן פון אַ סאָוועטישן אַרבעטס-באַטאַליאָן, האָבן אים

פרומע יידן געהאלפן מיט אלעם נייטיקן און זיי האָבן אים איבערגעשיקט פון איין שטאָט אין דער צווייטער. אין יעדער נייער שטאָט וווּ ער איז גע-
קומען, האָט ער געהאַט אַן אַדרעס פון אַ ייד, וואָס האָט זיך מיט אים פאַר-
נומען און אים געשיקט אין דער ווייטערדיקער שטאָט מיט אַ נייעם אַדרעס.
ווער עס האָט געוואוסט וועגן דער דאָזיקער מסירת נפשדיקער אַרבעט,
ווער עס האָט געהאַט אַ באַגריף ווי אַזוי יידן האָבן געקעמפט פאַר זייער
יידישקייט און ווי אַזוי זיי האָבן אונטער דער נאָז פון דער געהיים־פּאָליציי
אַרגאַניזירט חדרים, איבערגעשריבן מיט דער האַנט סידורים, מחזורים און
אַפילו חומשים, און אָפּגעהיטן די פאַרבליבענע כלי־קודש פון אונטערגאַנג
און ליקוידאַציע, האָט דעריבער אפּשר טאַקע נישט געטאַרט רעדן מיט לייכט-
קייט וועגן דעם כלל־ישראל אין רוסלאַנד, אַזוי ווי איד האָב עס געטאַן.

— 4 —

איד האָב עטלעכע סמנים, אַז דער נסתר האָט מיט די יידן, וואָס האָבן
אויף אַזאַ אופן אונטערגעהאַלטן דאָס יידיש־רעליגיעזע לעבן אין רוסלאַנד,
געהאַט אַ דירעקטן קאָנטאַקט און זיך צווישן זיי געפילט ווי אַן אייגענער
מענטש. אויף יעדן פאַל ווייס איד, אַז ער האָט גוט געקענט זייער טעטיקייט
און איד מיינ, אַז ער האָט זיך אין איר אויך באַטייליקט, הגם די פאַרם פון
דער באַטייליקונג איז מיר, צום באַדויערן, נישט באַקאַנט.

געווען נאָך אַ יידישער דיכטער אין מאַסקווע, צו וועלכן עס פלעגן פון
צייט צו צייט קומען יידן פון די דאָזיקע קרייזן. זיינע נאָענטסטע חברים
האַט דער דאָזיקער דיכטער געזאָגט, אַז זיי קומען „שמועסן אין לערנען“ און
ער איז צופרידן, וואָס ער קען מיט זיי אויפפרישן אין זכרון דאָס וואָס די
צייט האָט געמאַכט פאַרגעסן. איד מיינ, אַז דאָס איז געווען דער אמת, ווייל
דער דיכטער וועגן וועלכן עס גייט די רייד איז נישט געווען קיין מענטש
פון אַ וואָסער עס איז געזעלשאַפטלעכער אַקטיוויטעט און איד גלייב נישט,
אַז די דאָזיקע „וויזיטן“ זאָלן האָבן געהאַט אַ שייכות מיט דער אַרבעט, וואָס
איז דאָ דערמאַנט געוואָרן.

וועגן דעם נסתר בין איד אָבער מער ווי זיכער, אַז זיין שייכות צו דער
טעטיקייט פון די רעליגיעזע יידן איז געווען זייער אַ קאָנקרעטע, כאַטש מיר
איה, ווי געזאָגט, שווער פעסטצושטעלן אין וואָס די דאָזיקע קאָנקרעטקייט
האַט זיך אויסגעדריקט. איד האָב אין מאַסקווע געהאַט אַ באַקאַנטן ייד פון
וויסרוסלאַנד. דער ייד איז געווען אַ לובאַוויטשער חסיד און צוליב אַ גע-
וויסער סיבה האָב איד זייער גוט געוואוסט אויף וויפל ער איז אַריינגעטאַן
אין דער דאָזיקער באַהאַלטענער אַרבעט. אַט דעם ייד האָב איד אַמאַל גע-

טרעפן צוזאמען מיט דעם נסתר און פון זייער שמועסן האָב איך געזען, אַז זיי האָבן צווישן זיך אַ בשותפותדיקן סוד. עס זענען געווען נאָך עטלעכע געלעגנהייטן, וואָס האָבן מיר געגעבן צו פאַרשטיין, אַז דער נסתר האָט פאַר-שיידענע עסקים מיט די דאָזיקע יידן און וואָס די עסקים זענען, האָב איך זיך געקענט לייכט אָנשטויסן.

איך פיל, אַז עס וואָלט איצט געווען די ריכטיקע צייט צו דערציילן וועגן די לובאַוויטשער חסידים אין רוסלאַנד. די דאָזיקע חסידים האָבן ממש באַ-וויון ווונדער אויפן געביט פון אַרגאַניזאַציע און קאָנספּיראַציע. זיי האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט אַן אומגלויבלעכער וויטאַליטעט און מיט אַ מסירת-נפשדיקער עקשנות, וואָס האָט נישט קיין גלייכן. ליידער דאַרף מען געדענ-קען דעם „אל תגידו בגת“ און דעריבער טאַר מען זיך וועגן דעם נישט צופיל צעשפּרייטן. עס מעג אָבער יאָ געזאָגט ווערן, אַז ביז צום יאָר 1946 זענען זייערע מענטשן געשטאַנען אין שפיץ פון זער אונטערערדישער רעליגיעזער טעטיקייט, וואָס איז כסדר אָנגעגאַנגען אין רוסלאַנד און די דאָזיקע טעטי-קייט איז באַשטאַנען אינעם העלפן יידן בלייבן יידן, סיי דורך אַ חדר. סיי דורך אַ מוהל, סיי דורך כשרער שחיטה, סיי דורך איינאַרדענען אַ נצרך אויף אַן אַרבעט, וואָס זאָל אים דערלויבן אָפצוהיטן שבת, סיי אפילו דורך אַרויס-העלפן אַזאַ, וואָס אים האָט געדראָעט אַ סכנה מצד דער מאַכט, אַדער אויך דעמאָלט, ווען ער איז שוין דורך דער מאַכט פאַרשיקט געוואָרן אין אַ לאַגער און וואָלט אומגעקומען אויב ער וואָלט דאַרט נישט געקריגן קיין הילף.

דער נסתר האָט וועגן אַ סך סודות פון די דאָזיקע מענטשן געוואוסט און ער האָט די לובאַוויטשער שטאַרק באַווונדערט און אַפילו מקנא געווען. עס האָט מיר אָפטמאַל אויסגעזען, ווי ער האָט געליטן יסורים פון זיין נישט-גענוגנדיקער באַטייליקונג אין זייערע אַקטיוויטעטן. דערביי פלעגט ער תמיד זאָגן: אַך און וויי איז צו אונדזער לעבן, אַז לערנען אַ יידיש קינד די היילי-קע יידישע אותיות איז אַ פאַרברעך און מען מוז דאָס טאָן אומלעגאַלערהייט. נאָר וואָס זאָל מען טאָן? ס'איז פונקט ווי אין די צייטן פון די עשרה הרוגי מלכות און דווקא ביי אַזאַ מאַכט, וואָס באַרימט זיך, אַז זי האָט אַלע פעלקער געגעבן די פולע רעכט זיך אויסצולעבן אַזוי ווי זיי ווילן.

יא, יידן אין רוסלאַנד האָבן נישט געהאַט דאָס רעכט צו בלייבן יידן און דעריבער האָבן זיי געמוזט טאָן געוויסע זאַכן באַהאַלטענערהייט. פאַר-שטייט זיך, אַז עס זענען געווען אַ סך קרבנות און אַ סך ליידן. דאָס קאַפיטל פון קדושת השם און מסירת נפש פאַר דער יידישער אמונה און דער יידישער אומה וועט נאָך געשריבן ווערן און דעמאָלט ווען דאָס דאָזיקע קאַפיטל וועט באַקאַנט ווערן, וועט עס באַלייכטן מיט אַ הייליקן שיין די אין טונקלקייט-

פארהוילענע מארטירער-געשיכטע פון יידישן פאלק אין דעם לאַנד פון דער
אַזוי גערופענער גרויסער רעוואָלוציע.

**

צו דער יידיש־סאָוועטישער ליטעראַטור האָט דער נסתר געהאַט אַ מאַרד־
נע באַצונג: ער האָט פון איר נישט געהאַלטן, אָבער ער איז אין תּוֹך אַרײַן
געווען צופּרידן, וואָס זי איז פאַראַן און וויל נישט אויפגעבן איר עקזיסטענץ.
פאַר אַ סך יידישע שרייבער אין רוסלאַנד איז דאָס שרייבן אויף יידיש
געווען אַ מיין נאַציאָנאַלע שליחות. פאַרשטייט זיך, אַז די וואָס האָבן דאָס
שרייבן באַטראַכט ווי אַזאַ הויכע מיסיע, האָבן שטאַרק מקפּיד געווען אויף
די אַזוי גערופענע ליטעראַרישע קוואַליטעטן און האָבן נישט געוואָלט דער־
לאָזן, אַז די ליטעראַטור אויף יידיש זאָל ווערן אַ הפּקר־פּלאַץ פאַר מענטשן
אַן טאַלאַנט. זיי האָבן זיך אויך וויפּל דאָס איז מעגלעך געווען אָפּגעגרענעצט
פון טאַלאַנטלאָזיקייטן אָדער גראַפּאַמאַנען, און זיי געטריבן פון זיך און פון
דער ליטעראַרישער סביבה.

דאָס איז אגב כאַראַקטעריסטיש פאַר אַלע אמתע שרייבער, מיט אַ מי־
סיע אָדער אַן איר. דעם נסתר איז אָבער נישט שטאַרק אָנגעגאַנגען ווער עס
שרייבט און ווי מען שרייבט. דער עיקר איז אים געגאַנגען אין דעם, אַז וואָס
מער ייִדן זאָלן שרייבן מיט יידישע אותיות און אויפהאַלטן דאָס יידישע
לשון. די שרייבערישע קריגערייען וועגן דעם ווערט פון אַ שאַפּונג זענען אים
געווען פּרעמד און אַפילו דערווידער. ער האָט מקרב געווען סיי וועלכן עס
איז שרייבער, גרויסן אָדער קליינעם און דערביי אין אַ רוב פאַלן נישט אַרויס־
געוויזן קיין שום אינטערעס פאַר זייערע ביידנס שאַפּונגען. ווען שרייבער
האָבן זיך אַמאָל געהיצט, אַז מען האָט דאָס ליד, אָדער יענע דערציילונג נישט
געדאַרפט דרוקן, האָט ער אַ קרומען שמייכל געטאָן אין זיינע פּרצישע וואַגן־
צעס אַרײַן און די ברענענדיקע אויגן הינטער די געדיכטע ברעמען האָבן גע־
ברייט מיט חוזק. ער האָט דערציילט אַן אַנעקדאָט: אַ רוסישער סאַלדאַט האָט
זיך אַמאָל פאַרוועט, אַז ער וועט אויסטרינקען אַ גאַנץ גלאָז מי רגלים. ער
האָט טאַקע אויסגעטרונקען דריי פּערטל פון גלאָז און זיך אָפּגעשטעלט. וואָס יִ?
ער קען נישט מער, ווייל אויפן דנאָ פונעם גלאָז האָט ער באַמערקט אַ האַר.
מיט דעם דאָזיקן אַנעקדאָט האָט ער געגעבן אַנצוהערן, אַז ווען מען טרינקט
מי רגלים פון סאָוועטישן לעבנס־שקר און מען שרייבט וועגן זאַכן, וואָס
זענען דורכאויס פאַלש, דאַרף מען זיך נישט מאַכן קיין וועגן דערפון, וואָס
דאָס ליד אָדער די דערציילונג האָט אַן אומקוינסטלערישע אָדער גראַפּאַמאַ־
נישע האַר אין זיך.

איך האָב אַמאַל געהערט ווי ער האָט געשריגן צו פרץ מאַרקישן:
 — נו, אַז מען וועט אַ מאַלפּע אַנטאָן די שענסטע מענטשלעכע מלבוּ-
 שים, וועט זי ווערן אַ מענטש? קען מען שאַפן אמתע קונסט אָן דעם אמת?
 און אַז מען וועט זינגען מיטן שענסטן קול אַ ליד וועגן דעם, אַז דו מוזט
 שטאַרבן, וועסטו עס וועלן הערן? וועסטו דערפון האָבן אַ קינסטלערישע
 הנאה?

פון דעסטוועגן וועל איך נישט זאָגן, אַז ער האָט צו אַ סך שרייבער נישט
 געהאַט קיין שרייבערישע באַציונג. ער האָט נישט געהאַלטן פון דעם וואָס
 עס ווערט געשריבן אין די באַדינגגען פון סאָוועטישן מוז, ער האָט דאָס
 נישט געהאַלטן פאַר קיין ליטעראַטור, אָבער פון דער ליטעראַטור גופא האָט
 ער שטאַרק געהאַלטן און דאָס שרייבן גופא האָט ער באַטראַכט ווי אַ היילי-
 קע עבודה. ווען נישט וואָלט ער נישט געהאַט קיין טענות צו אַ ריי יידישע
 שעפּער אין רוסלאַנד און וואָלט אויך נישט געהאַט קיין תרעומות צו דער
 ליטעראַטור וואָס ווערט דאָרט געשאַפן.

צו די שרייבער פון וועלכע ער האָט געהאַלטן האָבן געהערט דוד בער-
 געלסאָן, פרץ מאַרקישן, דוד האַפּשטיין, עזרא פינינבערג, האַלקין און נאָך
 אייניקע, איך האָב אַמאַל געהערט ווי ער האָט געזאָגט וועגן פרץ מאַרקישן:
 — גאָט האָט אים געגעבן דיכטערישן כוח צו זיין אַ שמשון הגיבור,
 וואָס קומט אָבער אַרויס? אַנשטאַט צו שלאָגן מיט זיין קראַפּט די פּלשתיים,
 שלאָגט ער זיך אַרויס פון די כוחות ביים דרייען זייערע מילרעדער.

וועגן דוד האַפּשטיינען האָט ער געזאָגט:

— ער איז געווען אַ פּאָעטישער סנה. אָבער מען האָט פאַרלאָשן זיין
 פייער און ס'איז געבליבן אַ פאַרסמאָליעטער דאָרן.
 ווען עזרא פינינבערג האָט אַנגעשריבן עטלעכע לידער אויף תנכישע
 מאַטיוון, האָט אים דער נסתר געמאַכט אַ קאָמפּלימענט אויף זיין שטייגער:
 — עזרא — האָט ער אים געזאָגט — דיין גירסא דינקותא איז דיר ביי-
 געשטאַנען אויב דו האָסט געקענט אַרויסברענגען די שיינקייט פון ספר
 הספרים.

בכלל האָט מען געקענט דערקענען דעם נסתרס באַציונג צו אַ שרייבער
 אין די טענות וואָס ער האָט צו אים געהאַט.
 צו די שרייבער צו וועלכע ער האָט קיין באַציונג נישט געהאַט, האָט
 ער אויך קיין תרעומות נישט געהאַט.
 מחמת דעם דאָזיקן טעם האָט ער די גרעסטע טענות געהאַט צו דוד
 בערגעלסאָנען.

וועגן דוד בערגעלסאָנען האָט ער זיך זייער אָפט געהיצט און זייער אָפט גערעדט קעגן אים.

אז דוד בערגעלסאָנען האָט אָפגעדרוקט אַ דערציילונג וועגן אַ יידישן דאָקטאר, וואָס צינדט כלומרשט אָן יאַרצייט־ליכט נאָך זיין דערמאָרדעטער מוטער דורך דעם וואָס ער מאַכט אָן אויגן־אָפּעראַציע אויף אַ גוי און קערט אים צוריק די ראיה, האָט דער נסתר ממש זיך קריעה געריסן און גערעדט וועגן דער דערציילונג מיט שוים אויף די ליפן.

ווען איך האָב אים געפרעגט פאַרוואָס ער האָט צו בערגעלסאָנען מער טענות ווי צו אַנדערע, האָט ער שיער נישט אַ געשריי געטאָן:

— וואָס פאַרגלייכט איר? בערגעלסאָנען איז דאָך אַן אַמתער גאַט־געבענטשטער טאַלאַנט. זיינע ווערק וועלן דאָך בלייבן אויך דעמאָלט ווען פון די אַנדערע שרייבערייען וועט שוין קיין שריד ופליט נישט זיין. די קורמענדיקע דורות וועלן דאָך פון אים זיך דערוויסן ווי אַזוי יידן האָבן געלעבט אין רוסלאַנד אין אונדזער צייט. הייסט עס, אַז ער וועט זיין אַ פאַלשער עדות און זיינע ווערק וועלן זיין געפעלשטע דאָקומענטן וועגן יידישן לעבן, יידישן פילן און יידישן טראַכטן אין אונדזערע טעג... טאָ ווי אַזוי זאָל איך צו אים קיין טענות נישט האָבן?

בכלל דאַרף מען וויסן, אַז דער נסתר האָט שטאַרק געטראַכט און אין זיין געהאַט דאָס קומענדיקע יידישע לעבן אין אַנדערע בעסערע צייטן. ער האָט אין דעם פרט אומדערשיטערלעך געגלייבט, אַז דאָס יידישע מזל וועט וועט זיך נאָך בייטן און יידן וועלן ווידער האָבן די מעגלעכקייט פאַרצוזעצן די עקזיסטענץ אויף אַ פרייען, שעפּערישן אופן. ווי אַזוי דאָס וועט געשען, האָט ער נישט געזאָגט, אָבער עס איז געווען קלאַר, אַז ער האָט נישט געלעבט דעם איצטיקן רעזשים אין רוסלאַנד פאַר קיין אייביקן און האָט געלעבט, אַז די צייטן וועלן זיך נאָך ענדערן און צוזאַמען מיט זיי — אויך די יידישע מערכה.

— עס איז שוין נישט איינמאָל אַזוי געווען אין דער יידישער געשיכטע — האָט ער געטענהט. — מיר זענען אַ פאַלק פון עולים ויורדים. אונדזער זאך איז צו בלייבן באַהאַלטענע יידן ביז דעמאָלט, ווען מען וועט ווידער קענען זיין אָפּגענוע, פרייע יידן.

**

דער נסתר אין רוסלאַנד האָט איבערגעלעבט דעם זעליבן גייסטיקן פראַגעס, וואָס עס האָבן איבערגעלעבט פאַרשיידענע יידישע שעפּער אין דער פרייער וועלט: ער האָט זיך אַנטוישט אין דער וועלטלעכער יידישקייט און

האָט געהאַלטן, אַז זי קען נישט פאַרזיכערן דעם המשך און דעם אויפהאַלט פון ייִדישן פּאָלק.

— די גאַנצע ייִדיש־וועלטלעכע קולטור־אַקטיוויטעט אונדזערע — האָט ער אַמאָל געזאָגט — איז נישט מער ווי דער וווקס פון די האָר און די בעגל ביי אַ בר־מנן עטלעכע טעג נאָך זיין טויט. אונדזער אַטעיסטישע שעפּעריש־קייט איז באַנקראַט. די רעליגיעזע ייִדישקייט לעבט, אַ סימן — זי שטעלט זיך אַנטקעגן אַזאַ מעכטיקן כוח ווי עס איז דער סאָוועטישער רעזשים.

דער נסתר האָט זיך אַרומגעטראָגן מיטן געדאַנק, אַז די אויפגאַבע פון ייִדן אין רוסלאַנד איז אויפצוהאַלטן זייער אַמונה ביו בעסערע צייטן און די אויפגאַבע פון די ייִדישע שרייבער איז אויפצוהאַלטן די ייִדישע שפּראַך ביז יענע צייטן. אַ סך מאָל האָט ער מיר געזאָגט, אַז אין דעם אויפווקס פון אַנ־טיסעמיטיזם און אין די באַנייטע באַגרעניצונגען אויף ייִדן אין רוסלאַנד, זעט ער אַן אַצבע אַלוקים, וואָס איז נישט בלויז קיין שטראַף, נאָר אויך עפעס וואָס איז גוט פאַר דעם ייִדישן קיום. מיר מאַכט אַפילו נישט אויס — האָט ער געטענהט — אויב ייִדן וועלן אַריינגעשטויסן ווערן אין אַ מין געטאָ. די גויישע בייטש איז אַלעמאַל געווען אַ הילף פאַרן ייִדישן פּאָלקס־דויער. ביי ייִדן ווערט מקוים דער זאָג: כּוּפּיִן אוֹתוֹ עַד שִׂיאֵמֶר רוצה אַני.

— אין אַנהייב — האָט ער געזאָגט — האָב איך נישט געהאַלטן פון דער ייִדישער אויטאָנאָמער געגנט, אָבער ווען עס קומט דערצו, אַז די מאַכט זאָל איצט, באַדיי פאַרשיקן די ייִדן קיין ביראַבידזשאַן, וואָלט איך עס אַנגע־נומען באַהבה. איך ווייס, אַז דאָס וואָלט גורם געווען אַ סך ייִדישע ליידן, אָבער דאָס וואָלט כּדאַי געווען פאַר דעם אויפהאַלט פון דער ייִדישער אומה. קאַנצענטרירט אויף איין אַרט, צווישן זיך, וואָלטן ייִדן דאָך געקענט איינ־היטן זייער אייגן פנים און איבערדויערן די שווערע צייט. ווען דאָס וואָלט געשען און מען זאָל ייִדן טאַקע אויף אַן אמת וועלן באַזעצן אין אַ ביראַביד־זשאַנער געטאָ, וואָלט איך אַפילו גרייט געווען צו זאָגן אַ שטיקל ליגן און אויסצולויבן פאַר די ייִדישע איבערוואַנדערער דאָס דאָזיקע מקום, כדי זיי צוצוגעבן חשק צו דער איבערוואַנדערונג.

ווען איך האָב אים אַנגעוויזן, אַז מען האָט שוין דעם ליגן געזאָגט און ס'האָט נישט געהאַלפן, האָט ער אַראַפּגעלאָזט דעם קאַפּ און מיט אַ זיפּץ געענטפּערט:

— איך ווייס, אָבער יענעם ליגן האָט מען געזאָגט מיט אַנדערע כּוונות און אין אַנדערע צייטן. דעמאָלט האָט מען ייִדן גערופן קיין ביראַבידזשאַן „בויען סאַציאַליזם“. היינט וואָלטן אפשר ייִדן פאַרשטאַנען, אַז זיי דאַרפן

פארן קיין ביראבידזשאן ראטעווען דאס אייגענע נאציאנאלע נפש... אפשר
וואלטן מיר איצט געהאט מער הצלחה, מער מזל...

— 5 —

דער שענסטער, דער סימפאטישסטער שטריך אין דעם נסתרס כאראקטער
טער איז געווען דווקא זיין נישט וועלן שטענדיק זיין דער גערעכטער און זיין
ארייננעמען זיך אליין אין דעם קאזן פון די שולדיקע, כאטש ער איז בפירוש
ריין געווען פון זינד. ער האט, פארשטייט זיך, געהאט א סך פארצווארפן די
מענטשן וואס האבן געפירט דאס יידיש-ליטערארישע רעדל אין רוסלאנד,
אזוי אמאל, אזוי איצט. ער האט אבער קיינמאל נישט גערעדט בלשון „זיי“.
נאר בלשון „מיר“. ווער ס'האט געוואסט ווי ווייט דער נסתר איז געווען פון
דער גאנצער ליטערארישער פאליטיק און ווער ס'האט אויך געוואסט וויפל
ער האט זיך אנגעליטן דערפאר וואס ער האט נישט געוואלט גיין אין שפאן
און זיך צופאסן צו די פאדערונגען פון די ליטעראטור-נאטשאַליקעס אין די
פריערדיקע צייטן, האט זיך געמוזט ווונדערן פארוואס ער האלט זיך פאר מיט-
שולדיק אין די אלע זאכן וואס ער האט אין זיי לחלוטין נישט גענומען קיין
שום אַנטייל. ווען איך האב אים אמאל געפרעגט פארוואס ער טוט דאס און
אים דערמאנט דעם זאגן: אין אדם משים עצמו רשע, האט ער מיר געענט-
פערט:

— עס איז געווען א צייט ווען איך אליין האב אויך א ווייל געגלייבט
אין דעם שקר. איך האב זיך גאר שנעל ארומגעזען און זיך צוריקגעצויגן פון
דעם פאלשן שפיל. אנדערע האבן נישט אזוי גיך באנומען די זאך ווי איך.
ביי זיי האט עס געדויערט א סך יארן ביז די געשעענישן, דאס לעבן האט זיי
געעפנט די אויגן. צווישן מיר און זיי איז געווען דער אונטערשייד אין צייט.
אנדערע האבן געגלייבט אביסל לענגער ווי איך. דערפאר קען איך נישט זאגן,
אז זיי זענען די גאנצע חייבים און איך אליין בין דער זכאי. איך בין אפשר
פונקט אזוי שולדיק ווי זיי.

דעם נסתר האט מען אויך ליב געהאט פאר נאך עפעס: ער האט געלעבט
א שווער לעבן. זיין פרוי איז געווען א כראנישקראנקע, א פאראליזירטע.
געוויינט האט ער אין מאַסקווע אין א הינטערשט גארדעראב-צימערל פון
יידישן מלוכה-טעאטער. עס איז אים געווען פינצטער און ביטער און ער האט
אפט אפילו געהונגערט, פון דעסטוועגן האט ער זיין עלנט און זיין שווערן
מצב נישט ארויסגעטראגן אין גאס און זיך מיט אים נישט ארומגעטראגן
צווישן מענטשן. אין אונדזער גאנצער וועלט געשעט, ליידער, אזוי, אז ווען
עמעצער געהערט נישט צו די גרויסע פאדערער, ווען עמעצער איז נישט קיין

תובע בפה, גיט מען אים נישט דאָס וואָס אים קומט, אָפילו ווען מען ווייסט, אז עס קומט אים. מען האָט אַ טבע די דאָזיקע מענטשן און זייערע באַדאַרפן צו פאַרגעסן. דער נסתר האָט אָפטמאָל עפעס אַ רייד־געטאָן וועגן דעם, אָבער תמיד אַן ביטערניש און מיט אַ שטילן הומאַר, וואָס האָט די שווערסטע זאַכן געמאַכט גרינג און מילד.

— די צרה מיט מיר איז דאָס — האָט ער אַמאָל מיט אַ שמייכל גע־זאָגט — וואָס מען האַלט מיך פאַר אַ צו גרויסן צדיק און מען מיינט, אז איך לעב נאָר פון רוחניות. מענטשן פאַלט גאַרנישט איין, אז איך בין נישט קיין מלאך און איך דאַרף אויף לחם לאכול און אַ בגד ללבוש. אַן אַנדערש מאָל האָט ער געזאָגט:

— ווען גאָט האָט פאַרשאַלטן די שלאַנג האָט ער איר געזאָגט: „על גחנך תלך ועפר תאכל“. ביי אונדז איז פאַרקערט. ווער עס קען קריכן אויפן בויד עסט ברויט. ווער עס קען נישט פּויען אין שטייב — עסט זאַמע.

אַמאָל האָט אים זיינער אַ פריינט, אַן איקוף־שרייבער פון ניו־יאָרק גע־שיקט זיינס אַ בילד, ווי אַ צייכן פון פריינדשאַפט. האָט דער נסתר זיך גע־ווערטלט:

— נו, אויב ער, פון ניו־יאָרק, שיקט מיר אַ בילד, דאַרף איך פון רוס־לאַנד אים שיקן אַ שפייז־פעקל. דעמאָלט וועלן מיר ביידע האָבן געטאָן פונקט קאַפּויר, ווי עס וואַלט געדאַרפט זיין.

מיר זענען אַמאָל געגאַנגען אין גאס און באַמערקט ביי אַ מלוכהשן מאַך־גאַזין פון ירקות אַ היפשן „אַטשערעד“. מיר האָבן זיך אויך געוואַלט אַוועק־שטעלן אין דער ריי, אָבער מיר האָבן זיך גיך דערוויסט, אז אין מאַגאַזין פאַרקויפט מען בלויז זויער־קרויט, און דערצו האַלט דאָס פעסל קרויט זיך שוין ביים פאַרענדיקן און ס'וועט פאַר אונדז סיי־ווי נישט סטייען.

ביים אַוועקגיין פון דער קראַם האָט מיר דער נסתר געזאָגט:
— ווען אַ טויטער וואַלט געקענט ענטפערן, וואַלט איך אַ בעלן געווען צוצוגיין צו לענינען און אים פרעגן, צי עס איז כדאי געווען צו מאַכן אַ רע־וואַלוציע, כדי די מלוכה זאָל האַנדלען מיט זויער־קרויט.

די דאָזיקע איראַנישע באַמערקונג וועט פאַרשטיין נאָר דער וואָס ווייסט, אז דער האַנדל אין רוסלאַנד, אָפילו דער האַנדל מיט ירקות, ליגט אין די הענט פון דער מלוכה.

אַן אַנדער מאָל זענען מיר געגאַנגען שפאַצירן איבער דעם טויערסקאַי בולוואַר און מיר זענען צוגעקומען צו דעם פּושקינדענקמאַל ביי דער גאַרקיי־גאַס. ס'איז געווען אַ קאַלטער טאַג און ביי די טראַמוויי־אַפּשטעלן זענען גע־שטאַנען חמרים מענטשן, וואָס האָבן זיך נישט געקענט אַרױפּקריגן אויף קיין

טראַמוויי, כדי אַהיימצופאַרן פון דער אַרבעט. דער נסתר האָט אַ קוק געטאַן אויף דעם פּושקין־דענקמאַל און זיך אָנגערופן:

— אָט איז אַ מענטש, וואָס האָט געהאַט שכל און געוויסט ווען געבוירן צו ווערן. ווען ער האָט נישט דעם דאָזיקן שכל און פּאַלט אַריין מיט זיינע לידער אין אונדזער צייט, ווער ווייסט וווּ ער וואָלט אָנגעשפּאַרט. אַפילו עס וואָלט אים שוין גאַרנישט געשען, וואָלט ער נאָך אַלץ געמוזט צוזען ווי זיינע קאַלעגן, אַרדן־טרעגער, גייען אַריין אין טראַמוויי דורך דער פּאַדערשטער „פּלאַשטשאַדקע“, און ער אליין וואָלט געמוזט גוט דורכגעפּרוּיזן ווערן ביז ער וואָלט זיך אַריינגעקריגן אינעם טראַמוויי־וואַגאָן דורך דעם הינטערשטן אַריינגאַנג, דורך וועלכן עס גייען אַלע בירגער.

— אפשר וואָלט ער פון דעסטוועגן יאָ געקריגן אַן אַרדן? — האָב איך אַ פרעג געטאַן.

— אפשר? — האָט דער נסתר אַ פּאַרטראַכטער געזאָגט — אָבער דער מאָלט וואָלט ער שוין נישט געווען פּושקין.

איינמאַל האָבן מיר אויף די ווענט באַמערקט אַ פּלאַקאַט אויף וועלכן עס האָט זיך געזאָגט: „די ליבע צום פּאַטערלאַנד איז אונדזער גרעסטע פּרייד“. דער נסתר האָט מיך אַ צי געטאַן ביים אַרבל און אַ מורמל געטאַן: — קומט, איך בין איצט נישט אין קיין שטימונג זיך צו פּרייען.

**

אַ סך מאל האָט דער נסתר מיט מיר גערעדט וועגן דעם, אַז די יידן אין אויסלאַנד קענען פּיל העלפּן דעם רוסישן יידנטום. עס איז דעמאָלט געווען די צייט, ווען רוסלאַנד האָט זיך גענייטיקט אין דער יידישער הילף פון אויס־לאַנד און איז בכלל געווען אָנגעוויזן אויף דער אויסלענדישער עפנטלעכער מיינונג אין וועלכער יידן האָבן געקענט שפּילן אַ געוויסע ראָל. יידישע שריי־בער אין רוסלאַנד, צווישן זיי אויך דער נסתר, האָבן געהאַלטן, אַז ווען יידן אין דער וועלט פּאַדערן מיט מער צודרינגלעכקייט, וואָלט מען אַ סך פּאַר־בעסערט די לאַגע פון די רוסישע יידן און פון דער רוסיש־יידישער ליטע־ראַטור.

— זיי וואָלטן עס געטאַן נישט צוליב אונדז, נאָר כדי זיך אויסצופּיינען פאַר דער וועלט.

עס האָט זיך דעריבער געשאַפּן אַ מאַדנע לאַגע: ווען די אַנטי־קאָמור־ניסטישע יידישע קרייזן אין אויסלאַנד זענען אַרויסגעקומען מיט אַ געשריי, אַז די יידן אין רוסלאַנד ווערן באַעוולט, זענען די יידיש־סאָוועטישע שרייבער געווען זייער שטאַרק צופּרידן. ווען אָבער די יידישע קאָמוניסטן אין אויס־

לאַנד האָבן זיך צעשריבן וועגן דעם גוטס וואָס ווערט געטאָן צו דעם רוסישן ייִדנטום, האָבן די זעלביקע שרייבער שטילערהייט געקריצט מיט די ציין. אַפיציעל האָט עס אָבער געהייסן, אַז די ייִדישע אַנטיִקאָמוניסטן אין אויסלאַנד זענען די שונאים פון דער ייִדישער ליטעראַטור און פון די ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד און די ייִדישע קאָמוניסטן זענען זייערע פריינט.

ריינדניק וועגן דעם ענין האָט דער נסתר באַמערקט:

— איצט פאַרשטיי איך פאַרוואָס מען זאָגט: היט מיך גאָט פאַר מיינע פריינט, פאַר די שונאים וועל איך זיך שוין אַליין היטן. יא, פאַר אונדזערע ייִדישִקאָמוניסטישע „פריינט“ זאָל אונדז טאַקע גאָט היטן. מיט די „שונאים“ וועלן מיר זיך שוין ווי עס איז אַן עצה געבן. האַרט פאַר מיינ אַוועקפאַרן פון רוסלאַנד קיין פוילן האָט מיר דער נסתר אַזוי געזאָגט:

— פאַר יעדן וואַרט, וואָס איר וועט ריידן וועגן אונדז אין אויסלאַנד וועלן מיר דאָ צאָלן מיט דמים. און פון דעסטוועגן דערציילט דער ייִדישער וועלט אַלץ וואָס איר האָט דאָ געזען. זאָלן ייִדן אין דער וועלט וויסן פון אונדזערע דערפאַרונגען און זאָלן זיי זיך אַראָפּנעמען אַ מוסר השכל. אפשר וועט גאָט העלפן און אונדז וועט דורך דעם נישט בלויז ערגער ווערן, נאָר עס וועט אונדז דערפון נאָך אַרויסקומען אַ הילף און אַ בעסערונג.

**
*

אַגב: די ייִדישִקאָוועטישע שרייבערין ר. האָט מיר דערציילט, אַז ווען נישט די צופעליקע אַריינמישונג פון אַ גוי, וואָלט דעם נסתרס ווערק „די משפחה מאַזשבער“ אפשר גאַרנישט פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין רוסלאַנד. ומעשה שהיה כך היה:

דער נסתר איז לאַנגע יאָרן געווען אויסגעשלאָסן פון ייִדישִקאָוועטישן שרייבער־קהל און האָט זיך אין ערגעץ נישט געדרוקט. פאַרדינט אויף זיין זעבעכדיקער פרנסה האָט ער פון קאַרעקטור, איבערזעצונגען און כלערליי אַנדערע טעכנישע אַרבעטן.

איינמאָל, אין די מיטעלע דרייסיקער יאָרן, האָט מען אים געשיקט פון קיעוו ברענגען פאַפיר פון עפעס אַ שטאָט. דאָס פאַפיר האָט ער געדאַרפט ברענגען מיט אַ לאַסט־אויטאָ. ס'איז געווען אין טיפן ווינטער און אויפן וועג האָט ער געטראָפן אַ צעבראַכענעם אויטאָ לעבן וועלכן עס איז געשטאַנען אַ מענטש, וואָס האָט געציטערט פון קעלט און נישט געקענט ווייטער פאַרן. דער נסתר האָט געהייסן זיין שאַפער אויפנעמען דעם מענטש און אים צופירן ביז צו אַ שטאָט. פאַרנדיק האָט ער זיך באַקענט מיט דעם פאַסאָזשיר און

זיך מיט אים צערעדט. אין עטלעכע וואכן ארום האָט דער מענטש אויפגע-
 זוכט דעם נסתר אין קיזעו און אים אָפגעשטאַט אַ וויזיט. אין שמועס האָט
 דער נסתר דערציילט דעם מענטש ווער ער איז און וואָס ער טוט. ווען דער
 גאַסט האָט זיך פאַרווונדערט פאַרוואָס דער נסתר לעבט נישט פון שרייבער-
 ריי, האָט אים דער לעצטער דערציילט, אַז ער האָט אָנגעשריבן אַ ראַמאַן
 וועגן אַמאַליקן יידישן לעבן, וואָס קיין שום פאַרלאַג וויל נישט דרוקן, ווייל
 עס איז אַ ראַמאַן וואָס שילדערט דאָס פאַרגאַנגענע לעבן נישט אין נעאַטיוון
 זין, נאָר ווייזט אויך אַרויס דאָס פּאָזיטיווע פון די אַמאַליקע רעליגיעזע באַ-
 וועגונגען. דער גאַסט האָט דאָן געזאָגט, אַז ער מיינט דאָס מען קען אזאָ
 ראַמאַן יאָ דרוקן, ווייל אויך אַ ריי רוסישע שרייבער, און צווישן זיי אַלעקסי
 טאַלסטאָי, האָבן לעצטנס געשריבן היסטאָרישע ראַמאַנען, וווּ זיי ווייזן פאַ-
 זיטיווע העלדן פון דער געשיכטע, העלדן נישט דווקא קיין רעוואָלוציאָנערן,
 נאָר אויך הערשער, פּריצים און מיליטער־פירער. דער גאַסט איז אַוועקגע-
 פאַרן און אין אַ שטיקל צייט אַרום האָט דער נסתר באַקומען אַ בריוו פון
 פאַרלאַג „עמעס“, אַז ער זאל קומען קיין מאַסקווע מיט זיין ראַמאַן. אין
 מאַסקווע האָט ער זיך דערוואוסט, אַז וועגן אים און זיין ווערק האָט אינטער-
 ווענירט נישט קיין אַנדערער, נאָר קאַלינינס אַ סעקרעטאַר. דאָס איז, פאַר-
 שטייט זיך, געווען דער וועג־באַקאַנטער, וועלכן דער נסתר האָט אַרויפגענומען
 אויף דעם לאַסט־אויטאַ פאַרנדיק פון קיזעו.

די דאָזיקע געשיכטע האָב איך שפעטער געהערט אויך פון אַנדערע, אָבער
 אין אַן אַנדערן וואַריאַנט. לויט דער צווייטער ווערסיע איז דאָס נישט געווען
 דער סעקרעטאַר פון קאַלינינען, נאָר אַן אַנדערער מקורב למלכות און ער זאל
 האָבן אַליין גענומען ביים נסתר זיין מאַנוסקריפט און אים אַוועקגעגעבן מיט
 זיינס אַ רעקאַמענדאַציע אין שרייבער־פאַריין. דער נסתר גופא האָט וועגן
 דעם ענין קיינמאַל נישט גערעדט און מען האָט געזאָגט, אַז דאָס געשעט
 דערפאַר ווייל יענער פּראַטעקטאָר זיינער איז שפעטער אַריינגעפאַלן אין אומ-
 חן און מען האָט אים ליקווידירט, נישט צוליב דער מעשה נסתר, פאַרשטייט
 זיך, ווי עס זאל נישט זיין איז אָבער קלאַר, אַז עפעס אַן אויסערלעכע, דווקא
 נישט־יידישע אינטערווענץ איז פאַקטיש געווען אין דער זאַך און ווער ווייסט,
 צי ווען נישט אַט דער צופאַל, וואָלט דאָס ווערק פון דעם נסתר געקענט דער-
 זען די ליכטיקע שיין. עס וואָלט אפשר געבליבן ליגן אין כתב־יד און ס'וואָלט
 געהאַט דעם זעלביקן גורל, וואָס אַ סך אַנדערע שאַפונגען פון יידישע שרייבער,
 וואָס זענען געבליבן אין די שופלאַדן און האָבן שפעטער אַוועקגעוואַנדערט
 אויף פאַרניכטונג אין די אויוונס פון דער נ.ק.ו.ד.
 כאַטש אַזוי האָט מען אָבער דעם נסתרס בוך נישט אַזוי גיך אַרויסגע-

געבן. עס האָט גענומען אַ סך צייט ביז די ממונים איבער דער ליטעראַטור האָבן עס אַרומגערייניקט און אויסגערייניקט פון אַזעלכע שטעלן, וואָס זענען בשום אופן נישט געווען כשר. עס איז אַוועק אַ לאַנגע צייט פון דינגעניש צווישן די רעדאַקטאָרן און דעם מחבר און ערשט נאָך דעם ווי מען האָט פֿר־נעם ווערק אַרויסגענומען דאָס נישט כשרע און אַריינגעשריבן עטלעכע אַפֿ־זאַצן כדי עס צו כשרן, האָט מען דאָס בוך אַרויסגעגעבן און גאָט האָט גע־האַלפֿן; עס האָט אָנגעריסן און האָט געמאַכט אַ גרויסן רושם.

דער נסתר האָט פֿיל מאָל געגעבן אַנצוהערן, אַז עטלעכע ערטער אין זיין בוך זענען אים דערווידער און זענען נישט זיינע. ער האָט זיך לאַנג געשלאָגן מיט דער דעה, צי ער זאָל מסכים זיין אַרויסצוגעבן דאָס בוך מיט די געוויסע קאָרעקטורן און צושריפטן. סוף־כל־סוף איז ער אַיינגעגאַנגען אויף דער הנחה, ווייל ער האָט געהאַלטן, אַז די הנחה געהערט נישט צו דעם מין, וואָס אויף איר ווערט געזאָגט: יהרג ואל יעבור. דאָס ליכט פון די לויט, האָט ער גע־טראַכט, איז ווערט, אַז מען זאָל עס אַנצינדן אַפֿילו אין סיי וועלכן עס איז לייכטער. אינגאַנצן אַן פשרות, האָט ער אויסגעפֿירט, איז נישט מעגלעך, כאַטש דער דאָזיקער וועג איז זייער אַ געפֿערלעכער און אַז מען נעמט אויף אים גיין, קען מען קיינמאָל נישט וויסן וואָהין מען וועט אַנקומען.

דער נסתר האָט מיר אַמאָל געזאָגט:

— מען טענהט, אַז איך שרייב אַ ייִדיש, וואָס דאָס פּאָלק האָט קיינמאָל נישט גערעדט. מען האָט צו מיר טענות באַשר איך האָב מיר אויסגעטראַכט אַן אייגענעם רייִד־נוסח וואָס יידן האָבן קיינמאָל נישט באַנוצט. דאָס איז אמת. דאָס פּאָלק האָט אָבער אויך נישט גערעדט אַקוראַט אַזוי ווי שלום־עליכם האָט געשריבן און אַפֿילו נישט אַזוי ווי מענדעלע האָט געשריבן. זיי האָבן אַלע סטיליזירט דאָס לשון פון זייער אומה. בערגעלסאַנס העלדן ריידן אויך נישט ווי זיי אַליין האָבן גערעדט, נאָר זיי ריידן מיט דעם לשון פון זייער שעפֿער. איך רייד מיט דעם לשון פון די אַלטע ספֿרימלעך אויף ייִדיש און איך וויל שאַפֿן אַן אַלט־נייע ייִדישע קב הישר־שפּראַך. די אַרכאַישקייט אין מיין לשון איז פֿאַר מיר אַן אַפּגרענעצונג פון דער שפּראַך וואָס מען באַ־נוצט היינט אויף צו שרייבן וועגן דעם קאַלווירטישן פֿאַרווי פון צוקער־בור־ראַקעס, וכדומה נאָך אַזעלכע „עכט־ייִדישע“ זאַכן וועגן וועלכע אַ סך פּוֹן־אונדז שרייבן.

איך האָב אין אָנהייב געזאָגט, אַז אין דעם נסתרס באַליבטקייט איז גע־לעגן דער באַשייד אויף אַ רעטעניש, וואָס האָט מיך אַפט געמאַטערט בעת

איך בין געווען אין רוסלאַנד און וואָס קען זיך אויך שטעלן פאַר די אַלע וואָס זענען אין רוסלאַנד נישט געווען און האָבן וועגן דעם דאָרטיקן לעבן באַר געהערט, אָדער געלייענט. איך מיין, אַז איצט איז די ריכטיקע צייט צו זאָגן עטלעכע ווערטער וועגן דעם דאָזיקן רעטעניש און אויך וועגן דעם באַ-שייד, וואָס האָט אַ שייכות מיט דער גוטער באַציונג צו אים מצד דער יידי-שער שרייבער־סביבה אין וועלכער ער האָט געלעבט.

מיר אַלע, אַפילו די וואָס זענען אין רוסלאַנד נישט געווען, ווייסן ווי שווער עס איז די האַנט פון סאָוועטישן טעראָר און ווי אומברחמנותדיק זי איז צו די אַלע וואָס פרווון זיך מיט דעם מינדסטן קעגנשטעלן דעם רעזשים וועלכן דער דאָזיקער טעראָר פאַרטיידיקט. מיר ווייסן ווי אַזוי דער קלענס-טער אויסדרוק פון אומצופרידנקייט ווערט דאָרט ליקוידירט און מיר ווייסן אויך, אַז פאַר דעם לייכטסטן חשד אין אומלאַיאַלקייט צום סיסטעם ווערט מען דאָרט שוידערלעך באַשטראַפט מיטן פאַרלירן די פרייהייט און אַפילו דאָס לעבן, עס איז אונדז אויך באַווסט ווי אַזוי מענטשן אין רוסלאַנד היטן זיך מיט דעם אומשולדיקסטן וואָרט פון אַפאָזיציע צו דער מאַכט, אָדער צו די פרינציפן וואָס גילטן אין סאָוועטישן לעבן און ווי אַזוי זיי האָבן אַפילו פאַר די נאָענטסטע מורא אַרויסצוזאָגן דאָס וואָס זיי פילן און טראַכטן און דאָס ברענגט דערצו, אַז די דאָרטיקע מענטשן זאָלן כסדר אַרומגיין פאַר-שטעלטע און זאָגן עפעס אַנדערש פון דעם וואָס זיי קלערן און קלערן עפעס אַנ-דערש פון דעם וואָס זיי זאָגן. ווי אַזוי האָט דעריבער דער נסתר באַוווּזן אַ גאַנץ לעבן צו זיין אַזוי ווי ער איז געווען? ווי אַזוי האָט ער דאָך אַלע יארן מאַניפעסטירט אויף זיין אופן דעם אומווילן מיטצומאַכן דעם סאָוועטישן שיקר? ווי אַזוי האָט ער זיך דערוועגט אַרויסצוברענגען זיינע געדאַנקען וואָס זענען געשטאַנען אין בפירושער סתירה צו די לאַזונגען פון דער פאַרטיי? ווי אַזוי האָט ער נישט געציטערט פאַר דעם חטא פון נאַציאָנאַליזם און שאַ-וויניזם, בעת אַרום אים זענען געפאַלן אַזויפיל קרבנות פון פאַרדעכטיקטע אין דער דאָזיקער זינד? און וואָס נאָך וויכטיקער: ווי אַזוי האָט ער דאָס אַלץ געטאָן און איז פון דעסטוועגן נישט ליקוידירט געוואָרן, נישט פאַרשיקט געוואָרן און נישט צעריבן געוואָרן דורך דער שווערער פויסט פון דער סאָווע-טישער דיקטאַטור?

עס וואָלט אַ סך, גאַר אַ סך צייט פאַרנומען ווען מיר זאָלן וועלן דער-ציילן, וואָס מענטשן האָבן זיך דאָרט אַלץ אַנגעליטן צוליב אַן אומפאַרייכ-טיק אַרויסגעזאָגט וואָרט, וואָס איז תיכף אַפגעטראָגן געוואָרן אין די געהע-ריקע אינסטאַנצן. עס וואָלט אויך צופיל געדויערט ווען מיר זאָלן וועלן באַ-שרייבן דעם רשעות־סיסטעם, וואָס האָט געבראַכט דערצו, אַז מענטשן זאָלן

ווערן מוסרים און אפדערציילן אלץ וואָס זיי האָבן געהערט, ווען דאָס גע-
הערטע האָט זיך זיי אויסגעוויזן ווי אַ חטא קעגן דער מאַכט. לאַמיר אָבער
דאָ איבערגעבן כאַטש אַ קליינעם עפּיזאָד, וואָס איז זייער כאַראַקטעריסטיש
פאַר דער טעראַר-אַטמאָספּער אין וועלכער עס האָט געלעבט דער סאַוועטי-
שער בירגער.

דאָס איז געווען אין יאָר 1937. דריי ייִדישע דיכטער, פינטשעווסקי,
האַרצמאַן און ב., זענען אַרויס פון אַ רעסטאָראַן אין דער שטאָט כאַרקאָוו. די
דריי דיכטער זענען געווען, ווי מען זאָגט דאָס, היפש אונטערן גלעזל, און
איינער פון זיי, האַרצמאַן, וואָס איז געווען מער מבוסמדיק ווי זיינע חברים,
האָט צוקומענדיק צו אַן עק פון דער גאַס, ווו עס האָט געהאַנגען אַ גרויסער
סטאָליך-פאַרטערע, אַ הייב געטאָן זיין ווייז-פינגער און אויסגערופן:

— אַט ווער ס'איז שולדיק אין אונדזערע צרות.

אַפּגעזאָגט דאָס דאָזיקע וואָס איז אים, און אויך אלע אַנדערע, אַפּנים
געלעגן אויפן האַרצן, האָט אָבער האַרצמאַן תּיכּף זיך אויסגעניכטערט פון
שרעק און באַנומען וואָס ער האָט דאָ מיט זיינע רייד אַפּגעטאָן. ער האָט זיך
דעריבער געוואָרפן צו זיינע חברים, גענומען קושן זייערע הענט, און בעטן,
אַז זיי זאָלן רחמנות האָבן אויף זיין יונג לעבן און פאַרשווייגן דאָס וואָס
זיי האָבן געהערט. ער האָט אַזוי לאַנג געוויינט און געבעטן ביז זיינע חברים
האָבן דאָס אים פייערלעך צוגעזאָגט.

דאָס ווייטערדיקע וועל איך איבערגעבן מיטן לשון פון דעם דערציילער
ב., וואָס איז איינער פון די דריי דיכטער, אַן אַנטיילנעמער אין דער גע-
שעעניש.

— ווען איך בין אַהיימגעקומען — האָט מיר ב. בתּכלית הפּשטות דער-
ציילט — האָב איך גענומען טראַכטן: נו, גוט, מען דאַרף ראַטעווען האַרצ-
מאַנען, ווייל עס איז אויף אים טאַקע אַ גרויסער רחמנות. וואָס וועט אָבער
זיין אויב פינטשעווסקי וועט נישט האַלטן זיין וואָרט און וועט יא אַוועק-
גיין דערציילן דאָס וואָס ער האָט געהערט? דעמאָלט וועט דאָך אויסקומען,
אַז איך האָב געהערט און האָב די זאָך פאַרשוויגן? נו, וועט מען נישט אַמאָל
אויסטייטשן מיין שתיקה ווי אַ הסכּמה צו האַרצמאַנס רייד? וועל איך אַמאָל
נישט זיין די כּפּרה צוזאַמען מיט האַרצמאַנען? הכלל, איך האָב אַזוי לאַנג
געטראַכט און געטראַכט, אַזוי לאַנג זיך געוואָרפן אויפן געלעגער און מיט
זיך אַליין געטענהט, ביז שפּעט נאָך האַלבער נאַכט האָב איך באַשלאָסן, אַז
חייד קודמין לחיי חברך און איך האָב זיך אַנגעטאָן און בין אַוועק איז דער
נ.ק.ו.ד. דערציילן די גאַנצע מעשה.

אויפן וועג צו דער נ.ק.ו.ד. האָב איך געטראַפן... וועמען? פינטשעווס-

קיין? נו, געוויס. ער האָט דאָס זעלביקע, וואָס איך האָב געטראַכט וועגן אים, מסתמא געטראַכט וועגן מיר און מחמת דעם האָבן מיר זיך ביידע גיטראָפֿן אויפן וועג צו ווערן מוסרים. דאָס איז אָבער נאָך נישט אַלץ. שטעלט זיך פֿאַר, אַז מיר האָבן אין דער געביידע פֿון דער נ.ק.וו.ד. אויך געטראָפֿן... יא, מיר האָבן דאָרט אויך געטראָפֿן האַרצמאַנען. ער ווייסט דאָך — האָט ער אונדז געזאָגט — אַז מיר וועלן נישט האַלטן דאָס צוגעזאָגטע וואָרט און מיר וועלן יאָ דערציילן. נו, וויל ער זיך ראַטעווען דאָס לעבן און דערפֿאַר איז ער גע־קומען צופֿרע־ער, כדי צו זאָגן, אַז די דאָזיקע ווערטער האָט נישט ער געזאָגט, נאָר מיר האָבן זיי געזאָגט. אפשר וועט דאָס אים דורכגיין און ער וועט אַזוי אַרום ניצול ווערן פֿון דער סכּנה.

פֿון דעם דאָזיקן קליינעם, אָבער כאַראַקטעריסטישן עפיזאָד, קען מען שוין פֿאַרשטיין וואָס עס האָט געהייסן אין רוסלאַנד ריידן אַ וואָרט קעגן דער מאַכט און אירע פֿירער, אָדער אויסדריקן אומאיינשטימיקייט מיט זייערע דינים און געזעצן, לאַזונגען און פֿרינציפֿן. היינט זשע ווי אַזוי האָט דער נסתר דאָס אַלץ געטאָן און איז נישט געמסרט געוואָרן? ווי אַזוי האָט ער גערעדט אַפֿיקורסות, געטאָן זאָכן וואָס מען טאָר נישט און איז פֿון דעסטוועגן נישט געניזוקט געוואָרן, נאָר האָט געלעבט און דערלעבט די ליקווידאַציע פֿון 1948סטן יאָר, אין וועלכן ער איז אומגעקומען נישט פֿאַר זיינע פֿער־זענלעכע חטאים, נאָר פֿאַר דעם חטא פֿון זיין אַ ייִד, אַ ייִדישער שרייבער, אַ קרבֿן פֿון ייִדישקייט, ווי דאָס איז געווען פֿעפֿער און אַלע אַנדערע?

**

די דאָזיקע פֿראַגן זענען זייער שווער צו פֿאַרענטפֿערן און דאָך האָט דער זאָס איז געווען אין רוסלאַנד און קען גוט דאָס אַרטיקע לעבן אויף זיי אַן ענטפֿער.

דער ענטפֿער איז, אַז רוסלאַנד איז דאָס מקום פֿון די אוממעגלעכסטע מענלעכקייטן און פֿון די אומוואַרשיינלעכסטע וואַרשיינלעכקייטן. עס איז דאָס לאַנד וווּ עס קענען טרעפֿן אַזעלכע אויסטערלישע צופֿאַלן, וואָס זענען פֿשוט אומגלייבלעך. אייגנטלעך איז דאָס גאַנצע מענטשלעכע לעבן פֿול מיט אויסטערלישן צופֿאַל. איך האָב אַמאָל בעת אַ באַמבארדירונג אין וואַרשע, אין דער צווייטער וועלט־מלחמה, געזען ווי אַ באַמבע האָט ממש געשפּאַלטן אַ פֿיר־שטאַק היז אויף דער העלפט, דאָס גאַנצע היז איז חרובֿ געוואָרן. צענדליקער מענטשן זענען אומגעקומען. פֿון בנין איז געבליבן אַ קופֿע ציגל און ברוכוואַרג. אָבער אויף איין שטיקל פֿאַרבליבענער וואַנט איז זיך געהאַנגן גען אַ שטייגל און אין שטייגל האָט זיך אַרומגעדרייט אַ קאַנאַריק און אַ שעה

נאך דער באַמבארזירונג האָט ער געטשוויטשערט ווי עס וואָלט אַרום אים גאַרנישט געשען.

דאָס זעלביקע האָב איך אַמאָל געזען בעת אַ פאַרפלייצונג. קילאַמעטערס אַרום איז די ערד פאַרשווענקט געוואָרן פון האַסטיקן וואַסער־אַנפליץ. היי־זער זענען צעשטערט געוואָרן. דאַמבעס זענען דורכגעריסן געוואָרן. ביימער האָבן זיך איבערגעקערט. אָבער אויף דעם פאַרמבולטן פאַרגאַסענעם שטח איז זיך געשטאַנען אַ יונג ביימל איבער די קני אין די כוואַליעס און האָט זיך געשאַקלט אין ווינט און זיך געשפיגלט אין די וואַסערן ווי קיינמאָל גאַרנישט. זענען דאָס בלויז צופאַלן? אַזוי זעט עס אויס פאַר די וואַס ווייסן נישט די סיבות וואָס האָבן גורם געווען, אַז גראַד דאָס קאַנאַריקל אין שטייגל זאָל בלייבן גאַנץ, אָדער אַז דאָס ביימל אין וואַסער זאָל בלייבן נישט גערירט. פון דעסטוועגן וועט קיינער נישט זאָגן, אַז עס זענען נישט געווען קיין גורמים, וואָס האָבן געבראַכט דערצו, אַז עס זאָלן געשען די דאָזיקע זאַכן, וואָס זענען אונדז אויס ווי צופאַלן. דאָס זעלביקע איז מיט דעם נסתר, עס איז מסתמא געווען אַזאַ עפעס וואָס האָט אים געראַטעוועט פון מסירה און דערמיט אויך פון די קאָנסעקווענצן וואָס די מסירה האָט געברענגט אין סאָוועטישן לעבן. דער דאָזיקער „עפעס“ איז געווען די ליבשאַפט צו אים, די פאַרערונג פאַר אים, דאָס גוטע געפיל וואָס אַלע האָבן צו אים געהאַט.

דאָס איז אָבער נאָך נישט אַלץ. געוויס האָט מען דעם נסתר ליב גע־האַט און מען האָט אים פאַרערט, אָבער ווען ער וואָלט נישט געשטאַנען אַזוי מן הצד פון דעם סאָוועטישן געזעג נאָך עולם הזה און שרייבערישן כבוד, וואָלט דאָס אים נישט געהאַלפֿן. ווען ער וואָלט געווען אַ שטיקל צד אין דעם סאָוועטישן לעבן, ווען ער וואָלט פאַרנומען אַ שטיקל פּאָזיציע, ווען ער וואָלט עפעס געווען, וואָלט מען פון אים געוויסט, וועגן אים געדענקט און אים נאָך־געקוקט און דעמאָלט וואָלט געווען אַך און וויי צו אים. זיין גליק, אומשטיינס געזאַגט, איז אָבער געווען דאָס, וואָס ער איז געווען אַן אמתער נסתר און האָט זיך אַ גאַנץ לעבן געהאַלטן אין אַ זייט פון דעם סאָוועטישן מילראַד. ער איז אַ לאַנגע צייט געווען נישט בלויז קיין נסתר, נאָר אויך אַ נעלם. ער איז גאַרנישט געקומען נעמען. ער האָט גאַרנישט פאַרלאַנגט. ער האָט זיך פשוט נישט געציילט. אַזוי אַרום איז ער עפעס ווי אַרויסגעפאַלן פון חשבון און מען האָט אים פאַרגעסן. מחמת זיין באַליבטקייט איז אויך נישט געווען ווער עס זאָל אים דערמאַנען, ווער ס'זאָל אויף אים ציען די אויפמערקזאַמקייט און אַזוי האָט ער זיך דורכגעדרייט ביו צום לעצטן אַקט פון דער גרויסער טראַג־געדיע, וואָס איז געשען דער ייִדישער ליטעראַטור אין רוסלאַנד.

**

דער נסתר איז נישט געווען דער איינציקער שרייבער, אָדער דער אייביג-ציקער מענטש אין רוסלאַנד, וואָס איז אַזוי אַרום געשוינט געוואָרן דורכֿן גורל און האָט איבערגעלעבט די סאַמע שרעקלעכסטע טעראָר־עפּידעמיעס, וואָס זענען ציקל־אַרטיק אין דעם סאָוועטישן סיסטעם. אַזאַ מענטש איז אויך באַריס פּאַסטערנאַק. אויך ער האָט אויסגעמיטן כלערליי ליקווידאַציעס, דער־פאַר וואָס ער האָט זיך געהאַלטן מן הצד פון דעם גאַנצן סאָוועטישן לעבן און האָט זיך נישט געלאָזט אַריינשלעפּן אין קיין שום זאַך, וואָס זאָל אים מאַכן פאַר אַ שותף פון דעם קאָמוניסטישן שקר. דער נסתר פּונקט ווי ער און ער פּונקט ווי דער נסתר, האָבן נישט געהאַט קיין שום אַמביציעס עפעס צו זיין אין דער דאָזיקער וועלט און מחמת זיי האָבן נישט געהאַט די דאָזיקע אַמביציעס, זענען זיי קיינמאַל קיינעם נישט געשטאַנען אין וועג און מען האָט זיי זעלטן דערמאַנט. דאָס וואָס זיי האָבן אין זיך געמאַכט פאַרגעסן איז גער־ווען זייער גרעסטע חכמה, זייער אינסטינקטיווע חכמה מיט וועלכע די השגחה האָט זיי באַשאַנקען, כדי זיי זאָלן קענען אַרויסקומען גאַנץ פּונעם לייבן־גרוב, אַזוי ווי פּאַסטערנאַק ביז איצט און דער נסתר ביזן 1948.

מען דאַרף צו דעם נאָך צוגעבן, אַז בדרך כלל, העלפן נישט אין רוסלאַנד קיין חכמות און ווי אַזוי אַ מענטש פירט זיך דאָרט, מיידט ער אַלצאיינס נישט אויס דאָס אומגליק. יעדער כלל האָט אָבער אויך זיינע אויסנאַמען און די דאָזיקע אויסנאַמען זענען צווייערליי: דער ערשטער אויסנאַם זענען די ווייניקע, וואָס פּאַסן זיך אַזוי גיך און געשיקט צו צו יעדער נייער סיטואַציע, אַז זיי מיידן אויס די בלינדע האַק פון טעראָר. אַזעלכע זענען ערענבורג, זאָס־לאָווסקי און אַזאַ איז אויך געווען איציק פעפּער. דער אַנדערער אויסנאַם באַשטייט פון אַזעלכע וואָס האָבן פון לכתחילה אָן זיך נישט געפרוּווט צו פּאַסן און זענען געבליבן פאַרוקט אין אַ ווינקל. צו די האָט געהערט פּאַס־טערנאַק, דער נסתר און נאָך אַ ריי אַנדערע וואָס מען דאַרף זייערע נעמען נישט אַנרופּן, ווייל עס קען זיי שאַטן. צו דער צווייטער קאַטעגאָריע געהערן אויך אַ סך מענטשן פון פּשוטן פּאַלק, וועלכע פאַרשטייען מיטן געזונטן אינס־טינקט, אַז וואָס ווייניקער זיי וועלן זיך שטופּן אַרויף, אַלץ ווייניקער וועלן זיי האָבן שאַנסן צו פּאַלן אַראָפּ. אמת, נישט אַלעמען העלפט דער דאָזיקער פּשוטער שכל, אָבער אין אַ סך פּאַלן און ביי געוויסע קאָמבינאַציעס פון באַ־דינגונגען, העלפט ער יאָ.

באַלד נאָך דער רעוואָלוציע האָט מען דעם נסתר, וואָס אָן אמת, גער־רודפט דערפאַר, וואָס ער האָט נישט געוואָלט מיטמאַכן דאָס שפּיל פון פאַר־לייקענען זיך אַליין. אָבער אַז עס איז אַוועק אַ שטיקל צייט און דער נסתר האָט נישט, ווי ס'איז געווען דער שטייגער פון אַ סך אַנדערע, צוריק געשלאָגן

זיינע רודפים, נישט געקומען זיך איבערבעטן און איינבעטן אין רעוואָלוציאָ-
נערן יחוס און בכלל נישט געפאָדערט קיין חלק ונחלה אין דער גדולה פון
דער פראָלעטאָרישער און קאָמוניסטישער ליטעראַטור, האָט מען אים אַרויס-
געלאָזט פון חשובן און ביי זיך אָפגעפסקנט, אַז ער איז „א טשודאַק“, אַ
שלימזל און סתם אַ בטלן. ער האָט אויפגעהערט צו זיין אַ קעגנער און מען
האָט דעריבער מיט אים נישט געפירט מער קיין מחלוקות, מען האָט אים
פראַסט־פשוט אינגאָרירט, פאַרגעסן, זיך נישט געמאַכט וויסן, אַז ער איז
פאַראַן.

דער זעלביקער עולם וואָס האָט אָבער דעם נסתר יאָרן־לאַנג נישט באַ-
מערקט, יאָרן־לאַנג נישט געציילט אין דער טשערעדע, האָט מיט דער צייט
דאָך דערפילט זיין מאַראַלישע ריינקייט, זיין מענטשלעכע העכערקייט, זיין
יידישע בעסערקייט. דערצו איז אין לויף פון די יאָרן עפעס געשען ביי די
יידישע שרייבער אין רוסלאַנד: זיי האָבן דערזען, אַז די רעוואָלוציע האָט זיי
אייגנטלעך אָפגענאַרט און זיי האָבן אין דער שטיל גענומען טראַכטן די זעל-
ביקע געדאַנקען וואָס דער נסתר. דער נסתר האָט אין דער געביטענער לאַגע
זיך שוין געקענט דערלויבן צו זאָגן אַביסל העכער דאָס וואָס ער האָט צום
ערשט געטראַכט אין דער שטיל, ווייל ער האָט געוויסט, אַז אַ סך אַנדערע
טראַכטן שוין אויך דאָס זעלביקע. אַנדערע האָבן טאַקע דאָס נישט געטאַרט
זאָגן, ווייל זיי וואַלט מען עס נישט געשענקט. זיי זענען דאָך געווען צווישן
די חוטאים וואָס האָבן מחטיא געווען דעם רבים. דעם נסתר האָט מען אָבער
ליב געהאַט, דעם נסתר האָט מען פאַרערט, ווייל ער האָט געליטן פאַר זיין
אמת. פון אים האָט מען דעריבער געוואַלט הערן דעם אמת און אים האָט
קיינער נישט געמסרט, ווייל קיינער האָט אויך נישט מורא געהאַט, אַז אַן
אַנדערער וועט אים מסרן.

כ'זויל נישט זאָגן, אַז דעם נסתר האָט אויך געראַטעוועט דווקא דאָס,
וואָס ער איז בעסער געווען פון אַנדערע און די השגחה האָט אים דעריבער
אויסגעקליבן צו זיין איינער פון די צדיקים, וואָס צוליב זיי געשעט נישט מיט
רוסלאַנד די מעשה פון סדום. דאָס וואַלט אפשר געווען אַ שטיקל פאַרשע-
מונג פאַר הונדערטער און טויזנטער צדיקים וואָס זענען יאָ אומגעקומען. איי-
בעריקנס האָט דאָס שוין צו טאָן מיט דער מיסטיק פון גורל און איך ווייס,
אַז אַ סך וועלן דעם דאָזיקן תירוץ נישט וועלן אָננעמען, מחמת זיי אַנערקע-
נען נישט די אַריינמישונג פון העכערע כוחות אין אונדזער אַרעמען מענטש-
לעכן לעבן. אָבער אַז דעם נסתרס ערלעכער און גוטער כאַראַקטער האָט גע-
האַט אַ דעצידירנדיקע ווירקונג אויף זיין לעבן־בלייבן אין סאָוועטישן יאָ-
מער־טאַל, דאָס איז פאַר מיר גאַנץ זיכער.

דאָס איז אַ שטיקל באַשייד אויף דעם רעטעניש פאַרוואָס דער נסתר האָט געקענט זיין אַזאַ ווי ער איז געווען, דאָרט וווּ אַנדערע מענטשן זענען פאַר גרינגערע חטאים און אַפילו בלויז פאַר חשדים אין די זינד, געגאַנגען אין כּף הקלע אַריין.

**
*

יא, דער נסתר איז געווען אַן אמתער צדיק, מען מעג זאָגן: אַ ליכטיקער און אַ הייליקער ייד. ער האָט געלעבט אַ שווער לעבן, איז געווען פול מיט ליידן, ווי אַ מילגרומים מיט קערלעך, אָבער עס איז דאָך גוט געווען זיך צו געפינען אין זיין סביבה. עס איז פון אים אויפגעגאַנגען די שיין פון אַ געלייטערטן טרויער, פון אַ טרויער וואָס מאַכט נישט שווער דאָס געמיט, נאָר דערהייבט דעם מענטש און מאַכט אים זיך פילן ווי אַ מענטש.

דער נסתר האָט אפשר געהאַט דאָס שווערסטע לעבן צווישן די יידיש-סאָוועטישע שרייבער. ער האָט זיך אפשר אויך געפייניקט מער פון זיי אַלע. אים איז אָבער בעסער געווען ווי יעדן אַנדערן פון די דאָרטיקע יידישע לייטערטן שרעפער. ער איז געווען גאַנץ מיט זיך און גאַנץ מיט זיין גאָט אין האַרצן. יידישע שרייבער אין רוסלאַנד זענען געווען גייענדיקע טראַגעדיעס און נאָר צוויי פון זיי זענען אין תּוך אַריין נישט געווען טראַגיש, ווייל זיי זענען נישט געקומען אין קאָנפליקט מיט זיך און מיט זייער אמונה. די דאָ-זיקע צוויי שרייבער זענען געווען: לייב קוויטקאָ דער מאמין אין סאָוועטישן לעבן און דער נסתר, דער אַבסאָלוטער כּופּר אינעם עיקר פון דער קאָמער גיסטישער דאָגמע און אין איר דערלייזונג פאַרן יידישן פאָלק. דער נסתר האָט דערביי געוואָסט פאַרוואָס ער ליידט און ער האָט זיינע ליידן מקבל גע-ווען באהבה. דאָס האָט אים געגעבן אַזעלכע סאַטיספאַקציעס, וואָס קיין שום אַנדערער יידישער שרייבער אין דער סאָוועטישער סביבה האָט זיי נישט געהאַט.

פון מיינע באַגעגענישן מיט דעם נסתר האָב איך געקענט זען, אַז ער האָט זיך אַ גאַנץ לעבן געגרייט צום טויט. ביי אים איז ביז אַ צייט מקוים געוואָרן דער זאָג, אַז די קויל שרעקט זיך פאַר דעם דרייסטן... דער טויט, הייסט עס, קומט נישט צו די וואָס וואַרטן אויף אים... דערפאַר אָבער ווען דער טויט איז צו אים יאָ געקומען, איז ער געווען גרייט, און גרייט נישט בלויז פאַר דעם סאָוועטישן תּליון, נאָר אויך פאַר דעם בית-דין של מעלה, וועלכן ער האָט אומגעקערט דעם פּקדון — זיין יידישע נשמה — ריין, לויטער און אומבאַפלעקט.

יהי זכרו ברוך.

דוד בערנעלסאן

דוד בערגעלסאָן

וויפל מיר זאלן שכלדיק נישט וויסן, אז ס'איז אן אומזין זיך צו שאפן א באגריף וועגן דער אויסערלעכקייט, דעם כאראקטער און דער אויפפירונג פון א שרייבער אויפן סמך פון די איינדרוקן וואס מיר האבן באקומען פון זיין שאפן, וויפל מיר זאלן אויך פון דער דערפארונג נישט האבן געלערנט, אז אין די מערסטע פאלן איז דער שרייבער לחלוטין נישט ענלעך אויף דעם פארטרעט וואס מיר האבן זיך אויסגעמאלט אין אונדזער דמיון, לייענענדיק זיינע ביכער, לעבן מיר אבער אלעמאל איבער א געפיל פון פריקרעקייט און אנטווישונג ווען מיר דערזעען, אז דאס ווירקלעכע געשטאלט פון דעם שרייבער, דערצו נאך פון דעם באליבטן און פארערטן שרייבער, שטימט נישט מיט דער פארשטעלונג וועגן אים, וואס האט זיך פארמירט אין אונדזער פאנטימליכע ביים לייענען זיינע ווערק, ביים מיטלעבן מיט זיינע העלדן און ביים עמאציאנירט ווערן פון זיין ווארט. און כאטש כולנו חכמים וכולנו נבונים און מיר ווייסן, אז דאס איז נאיוו, פראווינציעל און אפשר אויך קאמיש, ווערן מיר אבער תמיד אביסל צעטרייסלט ווען מיר טרעפן זיך אן מיט דעם דאזיקן פאקט און עס דויערט א היפשע צייט ביז מיר דערשטיקן און לאזן אויסוועפן אין זיך דאס געפיל פון אפגענארטקייט, וואס רופט ארויס אמאל א מילדערן, אמאל א שארפערן פארדרוס.

דאס געפיל פון אזא מין אנטווישונג, באגלייט מיט א שטילן פארדרוס, האב איך איבערגעלעבט בעת איך האב דאס ערשטע מאל זיך געטראפן מיט דעם גרויסן יידישן שרייבער דוד בערגעלסאן. איך וועל איצט, פארשטייט זיך, נישט נעמען אויסמאלן מיין פארשטעלונג וועגן בערגעלסאנען די אלע יארן זינט איך בין געווארן א לייענער פון דער יידישער ליטעראטור און א שלינגער פון זיינע ביכער, ווארום דאס איז באמת נישט וויכטיק, וויכטיק איז נאר דער פאקט, אז דער ערשטער פנים-אל-פנימדיקער צונויפטערף מיט דעם דאזיקן שרייבער האט אזוי נישט געשטימט מיט מיין פאנטאזיע-געמעל וועגן אים, אז איך האב פשוט איבערגעלעבט א מאמענט פון נשמה-צערודע-

רונג, וואָס איז אין דער לערע וועגן דער מענטשלעכער פסיכיק באַקאַנט ווי אַ דעפעקט אין דער אַסאַציאַטיווער פונקציאָנירונג פונעם שכל. קלאַרער גע- רעדט מיינט עס, אַז איך האָב אין די ערשטע שעה פון מיין באַקאַנטשאַפֿט מיט אים ממש נישט געקענט ביי זיך פועלן, אַז דער דוד בערגעלסאַן וועלכן איך זע, איז דער זעלביקער דוד בערגעלסאַן, וועלכן איך האָב געלייענט און וועגן וועלכן איך האָב אַזויפיל געהערט. נאַטירלעך האָב איך אין דער ערשטער רגע זיך איינגעשמועסט, אַז דער הויפט־חייב דערפון בין איך אַליין — צו- זאַמען מיט מיין נאַווון און בטלנישן דמיון — אָבער אַפֿטרייבן פון זיך די שפּירונג פון עפעס אַ מין אַפּגענאַרטקייט האָב איך סיי־ווי נישט געקענט און וויפֿל איך האָב זיך אַליין נישט געזאָלט פאַרריידן די ציין און זיך גופא מוסרן פאַר דער נאַרישער פּראָווינציעלקייט, האָב איך זיך אָבער כסדר געכאַפֿט ביי דער האַנט, אַז אין מיר בורטשעט, מיט אַ מאַדנע פאַריבל, איין און די זעל- ביקע שאלה: הזאת נעמי? דאָס איז דוד בערגעלסאַן? דער גרויסער ייִדישער שרייבער דוד בערגעלסאַן?

ס'איז אָבער בשום־אופן נישט געווען בלויז די נאַוויטעט אין מיר וואָס האָט געשטעלט די דאָזיקע קלאַץ־קשיות. איך בין שוין דעמאָלט נישט געווען אין דער בחינה פון קיין פאַרחלומטער גימנאַזיסטקע, וואָס מאַלט זיך אויס דאָס בילד פון אַ שרייבער אין סאַמע תכלתדיקע פאַרבן. איך האָב שוין דע- מאַלט, ווי מען זאָגט, געהאַט אויפגעגעסן אַ היפש זעקל זאַלץ ביי די פאַר- שיידענע טישן פון שרייבערישן צוזאַמענלעבן און במילא שוין געוואוסט, אַז אויב מען וויל געפינען מלאכים, זאַל מען זיי זוכן אין די מעשה־ביכלעך און נישט אין די ליטעראַרישע סביבות. איך האָב שוין געהאַט געזען גענוג „ראַ- מאַנטישע“ פּאַעטן מיט פּנימער פון קצבים און איך האָב שוין אויך געקענט גענוג שרייבער, וואָס זייער פּאָסיע איז געווען צו שילדערן כּוה־גבראדיקע העלדן, מיט אַלע זייערע אויפטועכצער אויפן געביט פון דער תּאוּוה, דערביי האָבן די שעפּער פון די דאָזיקע גרויסע עולם־הזהניקעס אַליין אויסגעזען ווי אינדישע פּאַקירן נאָך דער דריטער וואָך פון תּעניתים און האָבן אין באַצוג צו פּרויען פאַראַטן אַ טעמפּעראַמענט פון טערקישע סריסים. איך וואָלט דע- ריבער שוין נישט געדאַרפֿט אַזוי שאַקירט ווערן אויב דער שרייבערינער פּלו- ניאַלמוני האָט אויסגעזען אַנדערש ווי מיין פּאַנטאַזיע האָט זיך אים געמאַלט לויט זיינע ווערק. פאַרוואָס־זשע בין איך אָבער ביי דער ערשטער באַגעגעניש מיט דוד בערגעלסאַן יאָ שאַקירט געוואָרן פון דעם קאַנטראַסט צווישן ווירק- לעכקייט און דמיון? פאַרוואָס־זשע האָב איך אָבער ביים ערשטן צונויפטרעף מיט דעם דאָזיקן שרייבער יאָ איבערגעלעבט אַזאַ שאַרפע עמפּינדונג פון אַנ- טוישונג און אַפּגענאַרטקייט?

עס איז כדאי אויף דער דאזיקער פראגע צו ענטפערן באריכות און דאס נישט דערפאר ווייל איך גיי נאך דעם כלל, און דער ערשטער איינדרוק איז תמיד דער ריכטיקסטער, נאר דערפאר ווייל ענטפערנדיק אויף דער דאזיקער פראגע, וועלן מיר זיך אפשר דערנענטערן צו דער טראגעדיע פון דוד בערגעלסאן אין סאוועטרוסלאנד און דאס מיינט, און מיר וועלן זיך אפשר דער גרונטעווען צו די סיבות וואס האבן אים געמאכט אויסזען אזוי, און ער זאל ארויסרופן אזא אנטוישנדיקן איינדרוק. דערביי וועלן מיר שוין אויך זען, און די דאזיקע אנטוישונג איז נישט בלויז געווען קיין פועלייצא פון מיין נאזווי-טעט, נאר זי איז אין דער אמתן געווען א רעזולטאט פון עפעס אזוינס, וואס האט ווירקלעך נישט געפאסט דעם דאזיקן שרייבער. א סמן: דער דאזיקער "עפעס" וואס האט זיך צו אים נישט געפאסט און האט אויף מיר געמאכט אזא אומגינסטיקן איינדרוק, איז אויך אלע אנדערע בערגעלסאן-פריינט קנאפ געפעלן געווארן און איז אפילו דורך זיי באצייכנט געווארן ווי זיין באזונ-דערע טראגעדיע אין דער אלגעמיינער טראגישקייט פון די יידישע שרייבער אין רוסלאנד.

איינער איך גיי ווייטער, מוז איך אבער זאגן, און איך האב שפעטער גע-זען דוד בערגעלסאנען אויך אין אנדערע סיטואציעס און אין זיי האט זיך דער דאזיקער גרויסער שרייבער אנטפלעקט לחלוטין אין אן אנדער ליכט ווי בעת מיין ערשטן צונויפטערע מיט אים. אמת, איך האב אים אויך ווייטער אריין גארגאר אפט געזען אין אזעלכע מאמענטן, וואס האבן מיר ערשט רעכט אויפגעקלערט די סיבה פון מיין שאקירטקייט בעת אונדזער ערשטער בא-קאנטשאפט. אבער וועגן דעם — שפעטער. איצט, טראכטנדיק וועגן דוד בערגעלסאנען אין לעצטן סך-הכל, דאכט זיך מיר טאקע אויס, און דאס איז נישט געווען איין מענטש, נאר צוויי באזונדערע מענטשן, אדער לכל הפחות, און דער איינער מענטש, וואס מיר האבן געקענט ווי דוד בערגעלסאן, האט גע-האט צוויי פארשיידענע פנימער. איך וועל שפעטער זאגן אין וואס די דאזיקע פארשיידנקייט האט זיך אויסגעדריקט, ווי אויך ווו ער האט זיך געוויזן מיט איין פנים און ווו און ווען מיט דעם אנדערן פנים. דערווייל אבער וועל איך זיך אומקערן צום אנהייב און וועל דערציילן וועגן דער ערשטער באגעגע-ניש מיט אים און דער עיקר — פארוואס ער האט דעמאלט אויף מיר גע-מאכט אזא מאדנע, נישט-בערגעלסאנישן איינדרוק.

***

איך בין געקומען קיין מאסקווע אין א צייט, ווען צווישן די דארטיקע יידישע שרייבער האט זיך געפילט א פיבערדיקע אויפלעבונג. די יידישע

שרייבער האבן געצאפלט אין דערווארטונג פון עפעס אַ גרויס געשעעניש, וואָס האָט אַי אַלעמען געמאַכט נערוועז און געשפּאַנט, אַי שטאַרק אױפּגע- הױבן די דערשלאָגענע שטימונג און געשפּייזט מיט האָפּענונג דאָס געמיט. אין אַנטי־פּאַשיסטישן קאָמיטעט, פּאַרמיטיק, אין שרייבער־פּאַרײן, ביים מי- טיק, אין פּאַרלאַ „עמעס“, נאַכמיטיק, אין די היימען פון די שרייבער, ביי- נאַכט — אומעטום האָט מען גערעדט, אומעטום האָט מען געשמױעסט, אר- מעטום האָט מען געגליט און געוואָרט אין אומגעדולד אױף דעם וואָס דאַרף אַט־אַט געשען.

וועגן דעם וואָס דאַרף געשען האָט מען גערעדט בסוד, מיט רמזים און מיט פּאַרשטיקטע קולות. ס'איז אַבער געווען פון דעם מין סודות, וואָס מען זאָגט אױף זיי, אַז די פּייגל טשוויטשערן זיי אױס אױף די דעכער. עס האָט זיך נעמלעך געהאַנדלט וועגן דעם טרויעריק־באַרימטן ענין קרים און קאַנ- קרעט; וועגן דער שמיעה אַז די סאָוועטישע רעגירונג גרייט זיך אָפּצוגעבן די יידן אין רוסלאַנד דעם האַלב־אינדול קרים, כדי זיי זאָלן דאַרט זיך באַזעצן און אױפּשטעלן, אױב נישט קיין אױגענע ייִדישע רעפּובליק, איז כאַטש אַן אױגענע ייִדישע אױטאָנאָמע געגנט.

איך וועל נישט אַריינגיין אין דעם תוך פונעם ענין, וואָס איז שוין צור- ביסלעך באַקאַנט. איך וועל נאָר אױבערגעבן בקיצור ווי די זאַך האָט אױס- געזען אין די ייִדישע שרייבער־קרייזן. נאָך דעם ווי די סאָוועטישע אַרמיי האָט אַרויסגעטריבן דעם דייטשן אַקופאַנט פון קרים, האָט זי אױך אַרויס- געשיקט פון דאַרט קיין טיף־אַזיע די אַרטגעבירטיקע באַפעלקערונג מחמת דעם, וואָס די דאַרטיקע אױנווױנער האָבן אָפּן פּאַראַטן די סאָוועטישע מאַכט און זענען אין דער קריטישער צײַט אױבערגעגאַנגען אױף דער זײַט פון דעם שונא. קרים און האַלב קאָוקאַז זענען געבליבן לײדיק. מען האָט, בכּן, פּאַר- שטאַנען, אַז מען וועט די דאָזיקע פּוסט־געוואָרענע געביטן דאַרפן באַזעצן, באַפעלקערן. אַבער מיט וועמען?

פּלוצלינג האָט זיך דערטראָגן אַ קלאַנג, אַז קאַגאַנאָוויטש, דער מיט- גליד אין פּאָליט־ביראָ און דער דעמאָלטיקער גרויסער מקורב למלכות, האָט עמיצן געזאָלט זאָגן, אַז עס איז פּאַראַן אַ האָפּענונג די יידן זאָלן קריגן קרים. די זאַך האָט זיך געלייגט אױפּן שכל, וואָרום יידן האָבן בעת דער מלחמה אַרויסגעוויזן גרויס געטריישאַפט צו רוסלאַנד. חוץ דעם האָט די מלחמה באַ- וויזן, אַז דער אַנטיסעמיטיזם אין סאָוועטנלאַנד איז נאָך אַלץ אַ גרויס און פּיינלעך פּראָבלעם. ס'איז אױך נאָך אַלץ געווען אַ גרויס פּראָבלעם דער ייִדי- שער ווילן זיך אױסצולעבן מער־ווייניק ייִדיש, וואָס האָט דורך די רעגירער געדאַרפט גענומען ווערן אין אַכט מחמת די פּאַרבינדונגען מיט דער אױסער-

לעכער וועלט און דערהויפט מחמת די יידן אין דער וועלט האָבן זיך אזוי גוט אָפּגערופּן אויף דעם ס.אָ.ס.רוף פון סאָוועטרוסלאַנד אין די טעג פון געפאַר. צוליב די אַלע מאַטיוון איז נישט געווען אומלאַגיש צו טראַכטן, אַז די סאָוועטן־רעגירונג וועט אויף אַזאַ אופן וועלן לייען דאָס ייִדישע פּראָבלעם, וויסנדיק אַז דאָס באַזעצן יידן אין קרים וואַלט זיך מער איינגעגעבן ווי דער עקספּערט־מענט אין ביראַבידזשאַן, הן צוליב דעם וואָס דאָס איז אַ מער צוגע־פּאַסט אַרט פאַר ייִדישער באַזעצונג, הן אויך צוליב דעם וואָס די יידן אין רוסלאַנד וואַלטן איצט, אין די באַדינגונגען פון ניי־דערוואַכטן אַנטיסעמי־טיזם, גיכער דאָרט אַהין געפאַרן.

צווישן די ייִדישע שרייבער האָט דער דאָזיקער קלאַנג אַרויסגערופּן גרויס שמחה. מען האָט כּסדר וועגן דעם גערעדט ווי וועגן אַ גרויסער ישועה פאַר דעם רוסישן ייִדנטום. ענדלעך, ענדלעך וועלן די יידן אין רוסלאַנד אָנער־קענט ווערן ווי אַ פּאַלק מיט פעלקער צוגלייך, וועלן האָבן אַן אייגענע טערי־טאַריע און וועלן קענען פאַרזעצן זייער אייגענע קולטור. יידן וועלן אויפהערן זיין אַ צוטשעפעניש צו פאַרשיידענע פעלקער, זיי וועלן האָבן זייער אייגענע ווירטשאַפט, זייער אייגענעם בודזשעט, זייערע אייגענע שולן, טעאַטערן, הויכ־שולן און דאָס גלייכן.

אמת, ייִדישע שרייבער האָבן גוט געוואָסט, אַז אויך אַן אייגענע טערי־טאַריע באַשיצט נאָך נישט פון דעם רוסישן אַסימילאַציע־דרוק, וואָס אַפילו גרויסע פעלקער ראַנגלען זיך מיט אים אין דער שטיל און קענען אים נישט בייקומען. פאַרט איז די דאָזיקע ידיעה געווען אַ גוטע בשורה און זי האָט ישטאַרק אויפּגעהויבן דאָס געמיט פון די ייִדישע שרייבער. אין זייער גע־וווינטשאַפט צו רייזן מיט איבערגעטריבענער התפעלות וועגן אַלץ וואָס גע־שעט אין רוסלאַנד, האָבן זיי וועגן דער דאָזיקער זאַך אויך גערעדט מיט גאַר יום־טובדיקע טערמינען, האָבן זיך אָפּגעגעבן מזל־טוב און זענען אַרומגעגאַנגן גען פאַרשיכורט פון פרייד.

דוד בערגעלסאָנען האָבן איך נאָך דעמאָלט נישט געקענט, אָבער פון דעם וואָס מען האָט מיר דערציילט, האָבן איך געוואָסט, אַז ער איז מלא שמחה, קושט זיך אויף זיין שטייגער מיט אַלעמען און זאָגט:

— נו, וואָדען? נאָר אונדזער סאָוועטישע רעגירונג וועט לייען דאָס ייִדישע פּראָבלעם. נאָר אונדזער קאָמוניסטישע פאַרטיי וועט באַלוינען די יידן פאַר זייער געטריישאַפט און זיי געבן אַ סאַטיספאַקציע פאַר זייערע ליידן אין דער מלחמה.

ס'איז אָבער אַוועק אַ שטיקל צייט און די ייִדישע שרייבער האָבן באַקו־מען אַ וונק, אַז זיי זאָלן זיך נישט לייען קיין פייגעלעך אין בוזעם. איז די

„הויכע פענצטער“ האלט מען זיך ווייטער ביי לענינס און סטאלינס אַמאָליר-קער טעזע, אַז ייִדן זענען נישט קיין פּאָלק און מען וועט דעריבער נישט בע-מען און אויפשטעלן איצט אין רוסלאַנד קיין ניי פּאָלק און עס אָפּגעבן אַזאַ פּערל ווי עס איז קרים.

פאַרשטייט זיך, אַז צווישן די ייִדישע שרייבער האָט מען נאָך דער דאָ-זיקער נישט אָפּיציעלער, אָבער זייער דייטלעכער אויפקלערונג, זיך דערפילט זייער און זייער נידערגעשלאָגן. עס האָט געהערשט אַ תּשעה באַב־שטימונג. מען האָט זיך געשעמט צו קוקן איינער דעם אַנדערן אין די אויגן, און כאַטש מען האָט גאַרנישט גערעדט, האָט מען אָבער שטילערהייט שטאַרק געקרעכצט און צום מערסטן האָבן געקרעכצט די דאָזיקע, וואָס האָבן זיך שוין געזען ווי די גלאַוונע מושלים פון דער קרימער ייִדישער סאָוועטן־מדינה.

**

גראַד דעמאָלט האָב איך באַקענט דוד בערגעלסאָנען.

איך בין אַריין אין אַנטי־פּאַשיסטישן קאָמיטעט און דערזען אַ רעדל שרייבער. די שרייבער זענען כמעט אַלע געזעסן מיט אַראַפּגעהאַנגענע קעפּ און מיט טרויעריקע פּנימער. אָבער אין מיטן דעם רעדל איז געשטאַנען דוד בערגעלסאָן און מיט אַ הויך גרילצנדיק קול געדרשנט:

— חברים, איך האָב אייך באַלד געזאָגט, אַז ס'איז אַ פּראָוואַקאַציע. דאָס האָבן די שונאים פון אונדזער טייערן סאָוועטישן פּאַטערלאַנד פּאַר-שפּרייט אַזאַ קלאַנג. וואָרום צו וואָס דאַרפן מיר ייִדן אין רוסלאַנד אַ טערי-טאַריע? דאָס איז דאָך אַן איבערבלייבעניש פון דער בורזשואַזער פּאַלעסטי-גע־טעאָריע. אונדז ייִדן איז גוט אין רוסלאַנד דאָ וווּ מיר זענען. זאָגט, חברים, וואָס טויג אונדז נישט אין מאַסקווע? וואָס פעלט אונדז?

דער עולם איז געזעסן, געהערט און געשוויגן. דאָס שווייגן האָט אָבער זייער אַ סך גערעדט.

נאָר בערגעלסאָן איז נישט מיד געוואָרן. ער האָט כּסדר ווייטער געשיט מיט תּורה.

— איך זאָג אייך, חברים, אַז מיר דאַרפן דאַנקבאַר זיין אונדזער רעגיר-רונג, וואָס זי האָט צונישט געמאַכט די דאָזיקע פּראָוואַקאַטאָרישע קלאַנגען. איר שטעלט זיך פאַר וואָס עס וואָלט זיך געטאָן, ווען די פעלקער פון סאָ-וועטנפּאַרבאַנד דערוויסן זיך, אַז מען גיט ייִדן אַוועק קרים? עס וואָלט דאָך געווען אייל אויף די רעדער פון דעם אַנטי־סעמיטיזם, וואָס דער היטלעריזם האָט ביי אונדז איבערגעלאָזט בעת דער אַקופּאַציע. איר שטעלט זיך פאַר... איך האָב געקוקט אַרום זיך און דערזען, אַז דער עולם איז אומגעדולדיק

און דענערווירט פון בערגעלסאָנס רייד. איך האָב פאַרשטאַנען פאַרוואָס. כ'האָב זיך אָבער בשום־אופן נישט געריכט, אַז דער ווידערווילן פון די צור־הערער זאָל מיטאַמאָל זיך פאַרוואַנדלען אין אַזאַ אָפּענעם כעס צו דוד בערגעלסאָנען.

פּלוצים האָב איך דערהערט ווי עמעצער זאָגט:

— יאָ חבר בערגעלסאָן, אַז אונדזער רעגירונג האָט געטאָן גוט, דאָס ווייסן מיר אַלע. אָבער אייער אויסטייטש פון אירע מאַטיוון איז נישט קיין סאָוועטישער... אונדזער רעגירונג רעכנט זיך נישט מיט אַנטיסעמיטישע שטימונגען... מיט אַזעלכע שטימונגען רעכענען זיך נאָר בורזשאַזע, רעאַק־ציאָנערע רעגירונגען...

אַפּגעזאָגט די דאָזיקע ווערטער אין וועלכע מען האָט פון דעם לאוו גע־קענט אַרויסהערן דעם הן, דאָס הייסט: דעם פולן תירוץ צוליב וועלכן די סאָוועטנמאַכט האָט טאַקע אויף אַן אמת בטל געמאַכט דעם קרימער פּראָ־יעקט, האָט דער זאָגער זיך אויפגעהויבן און איז אַוועק. נאָך אים זענען אויך ראַפּטום אַוועק אַלע אַנדערע שרייבער, איבערלאַזנדיק בערגעלסאָנען אַליין. אַ צעטומלטן, מיט אויסגעשטרעקטע הענט און מיט אַן אָפּן מויל.

בערגעלסאָן, וועלכער האָט מיך פּלוצים דערזען לעבן זיך, האָט מיך מיט אַמאָל אַנגעכאַפּט שיער נישט פאַר די קלאַפּעס און זיך גענומען פאַרענטפּערן:

— איר פאַרשטייט, חבר, איך האָב דאָך נישט געזאָגט... איך האָב דאָך

נישט געמיינט... איך האָב דאָך געוואָלט זאָגן, אַז...

וואָס ער האָט געוואָלט זאָגן ווייס איך עדיהיום נישט. איך ווייס אָבער, אַז ער האָט אויף מיר דעמאָלט געמאַכט אַ מוראדיקן איינדרוק. ס'איז נישט געווען בלויז דאָס וואָס איך האָב אים דעמאָלט געהערט ריידן פונקט פאַר־קערט ווי ער האָט גערעדט — לויט מען האָט מיר דערציילט — מיט אַ וואָך צוריק. ס'איז געווען אויך זיין אופן פון ריידן, זיינע שאַבלאַנע ווערטער, זיין הפּקרער צידוק הדין, זיין פּועלן ביי זיך. צו שיטן אַזוי אומגעלומפּערט זאַלץ אויף די אייגענע און אַלעמענס ווונדן און איבערהויפט זיין נעכענדיקייט און זיין פאַרלוירנקייט ווען מען האָט אים דערוויזן, אַז מיט די רייד, וואָס ער האָט זיך געטראַכט צו כשרן האָט ער גאָר זיך טריף געמאַכט און אפּשר, ווער ווייסט? גאָר אויפגעדעקט דאָס וואָס איז געלעגן ביי אים באַהאַלטן אויף דעם דנאָ פון דער נשמה.

דעמאָלט טאַקע האָב איך זיך געפּרעגט די שאלה: אַט דאָס איז דוד

בערגעלסאָן? אַט דאָס איז דער אייגנאַרטיקער ייִדישער שרייבער, דער חכם מחוכם אין דער ייִדישער ליטעראַטור, דוד בערגעלסאָן?

פאַר מיר איז געשטאַנען אַ מענטש, וואָס האָט אויסגעזען זייער טראַ־

גיש, אָבער איך האָב גאָר גיך דערזען, אַז זיין טראַגעדיע באַשטייט אין דעם וואָס ער וויל זי באַהאַלטן אויף אַזאַ אומגעלומפּערטן אויפן, אַז ער ווערט דורך דעם קאָמיש, לעכערלעך און נעבעכדיק.

דוד בערגעלסאָן דער גרויסער מייסטער, דער פאַרערטער שרייבער, דער פּאָח און מענטשן־קענער אין אַ לאַגע פון קאָמישקייט, אין אַ מעמד פון לעך־כערלעכקייט, אין אַ סיטואַציע פון נעבעכדיקייט — עפעס האָט דאָ נישט גע־שטימט, עפעס האָט זיך דאָ נישט געפאַסט, עפעס איז דאָ געווען אַזוינס וואָס האָט געמוזט אַרויסרופן דאָס פּריקע געפיל פון אַנטווישונג, דעם פאַר־דרום פון אַפּגענאַרטקייט.

— 2 —

נאָך דער „קרימער געשיכטע“ האָב איך בערגעלסאָנען געטראָפּן נאָך עטלעכע מאָל, אָבער די דאָזיקע טרעפונגען האָבן מיר אים נישט געוווּן קיין אַנדערן ווי בעת דער ערשטער באַגעגעניש. פאַרקערט, נאָך יעדן אַזאַ צוזאַ־מענטרעף האָב איך ערשט אַנגעהויבן באַנעמען און פאַרשטיין וואָס אַזעלכעס עס האָט מיך אַזוי אַנטוישט און אַזוי שאַקירט אין אים בעת איך האָב אים באַקענט אין דעם פּאָדערזאַל פון אַנטי־פּאַשיסטישן קאָמיטעט.

אַ שטיקל צייט נאָך זיין דרשה וועגן קרים האָב איך שפּאַצירט אויף וואַ־ראַווסקי־גאַס, לעבן שרייבער־פאַריין, מיט אַ ייִדישער דיכטערין וואָס האָט געהאַט אַ גאָר גוטן נאָמען אין רוסלאַנד. די דיכטערין האָט זיך פאַר מיר אַראַפּגערעדט פונעם האַרץ און מיר אויסדערציילט אירע צרות. זי מיט איר זון האָבן געוווּנט צוזאַמען מיט דער מוטער אין איין דירה. די מוטער האָט צו דער טאַכטער געפילט אַ שנאה, מחמת סיבות וואָס מען קען דאָ נישט דער־ציילן. פאַרשטייט זיך, אַז זי האָט איר כסדר פאַרביטערט דאָס לעבן און גע־ברענט אירע טריט. דאָס ערגסטע איז אָבער געווען דאָס, וואָס די באַבע האָט געהעצט דאָס אייניקל קעגן דער מוטער און אַזוי ווי זי האָט זיך מיט אים געפונען אָפּטער צוזאַמען ווי די מאַמע, האָט איר העצע געהאַט אַ ווירקונג און דאָס האָט געבראַכט צו מחלוקות צווישן דער מאַמען און איר זון, וועלכן זי האָט זייער ליב געהאַט.

דער איינציקער אויסוועג פון דער לאַגע איז געווען, אַז די דיכטערין זאָל זיך אַרויסציען פון דער מאַמען אירער און באַפרייען פון איר השפּעה דעם זון. אין די מאַסקווער באַדינגונגען איז אָבער דאָס קריגן אַ דירה געווען שווערער ווי קריעת ים־סוף און אַ מענטש, וואָס איז באַקאַנט געווען מיט די אומשטענדן האָט אַפילו נישט דערוועגט זיך צו חלומען דערוועגן. מיט טרערן אין די אויגן האָט מיר די דאָזיקע דיכטערין געזאָגט:

— איך בין א באקאנטע שרייבערין. פון מיין יוגנט אן ארבעט איך אַמאָל אין פאַבריק, אַמאָל אַלס לערערין און אַמאָל אין אַ ביוראָ. פון דעסט וועגן קען איך זיך אַ גאַנץ לעבן נישט דערשלאָגן צו קיין אייגן ווינקל. ווען איך קום אַהיים פון דער אַרבעט און זען זיך אַוועק שרייבן, נעמט מיין מאַמע שייערן די טעפּ, וואָשן דעם דיל, פּוצן דאָס מעבל, אָדער זי פאַראַדירט גאַר פאַרביי דורך דעם צימער וווּ איך שרייב מיט דער נאַכט־כלי אין האַנט... און אַלדאָס ווייטערדיקע איז די כסדרדיקע מוזיק, וואָס באַגלייט מיין דיכ־טערישע מוזע פון אַ גליקלעכער סאַוועטישער שרייבערין.

זי האָט געוואָלט נאָך עפעס זאָגן, אָבער זי האָט אָפּגעהאַקט, ווייל עס איז אונדז אַנטקעגן געקומען דוד בערגעלסאָן, וועלכער איז טאַקע באַלד צו צו אונדז מיט אַ ברייטן „גוט־העלף“

— איר זענט כאַטש אַ מבין אויף דעם שיינעם דרויסן וואָס מיר האָבן איצט? — האָט ער זיך צו אונדז געווענדט מיט אַ התפעלותדיק קול — איר זאָלט אָפּילו אויספאַרן אַ האַלבע וועלט וועט איר אַזאַ מחיהדיקן פאַרנאַכט אין ערגעץ נישט טרעפן. אַזאַ גאַלדענער דרויסן איז נאָר בנמצא ביי אונדז אין דער טייַערער סאַוועטישער מאַסקווע.

מיר האָבן בערגעלסאָנען גאַרנישט געענטפערט און מיר האָבן נאָר נאָר ריש געשאַקלט מיט די קעפּ. כ'געדענק אָבער, אַז נאָך זיין אַוועקגיין זענען מיר געבליבן שטיין ווי אָפּגעשמיסענע. מיך האָט באַזונדערס אויפּגערעגט דאָס וואָס דוד בערגעלסאָן, דער פיינפילנדיקער שרייבער, דער ראַפּינירטער קענער און אַנטפלעקער פון מענטשלעכע שטימונגען, האָט לחלוטין זיך נישט די מי געגעבן צו זען דעם מצב־רוח פון מיין באַגלייטערין, וואָס אָפּילו אַ בלינדער אויף איין אויג וואָלט אים דערזען פון אירע רויטע פאַרוויינטע אויגן. ווי קען מען דאָס אַזוי, נישט־מיר נישט־דיר, אַרויפפאַלן אויף יענעם מיט אַזאַ פּראַלערישע האַפּערדיקייט און מיט אַזאַ קאַזיאָנע צופּרידנקייט — האָב איך זיך געפרעגט — ווי קען מען דאָס נישט דערזען, נישט וועלן דערזען, אַז יענער איז גאַרנישט אין דער שטימונג צו פירן אַזאַ מין באַנאַלע קאַנווערסאַציע וועגן דער סאַוועטישקייט פון מאַסקווער וועטער? ווי איז מען דאָס אַזוי בלינד און טעמפּ און מען דערפילט נישט, אַז דער הויכער „גוט שבת“ איז נישט אויפן אָרט און שפּילט לועג לרשדיק דעם אַנדערן אויף די נערוון?

מיר האָבן בערגעלסאָנען נישט געזאָגט קיין קרום וואָרט. דערפאַר האָט מיך שוין אָבער נישט געווינדערט וואָס ביי אַנדערע אַזעלכע ענלעכע פּאַל, האָבן ייִדישע שרייבער נישט אויסגעהאַלטן און האָבן אויף בערגעלסאָנס רייד

יאַ רעאַגירט און דווקא אויף אזאַ אופן, וואָס האָט אים געטראָפֿן צום וויי-
טיקלעכסטן.

*
*
*

אַט זיצן מיר עטלעכע שרייבער אין דעם טונקעלן צימער פון פאַרלאַג
„עמעס“ און מיר ריידן אויף דער אייביקער טעמע: ווען וועלן שוין אין רוס-
לאַנד קענען דערשיינען יידישע ביכער?

די טעמע איז אַ באַזונדערס אָנגעווייטיקטע, מחמת אין גאַנץ רוסלאַנד
איז איצט נישטאָ קיין יידישע דרוקעריי וווּ מען זאָל קענען דרוקן אַ יידיש בוך.
אַלע ביז איצטיקע באַמיונגען אויפצושטעלן אַ יידיש-טעכנישע דרוק-
באַזע האָבן זיך נישט איינגעגעבן, ווייל די מושלים זענען נישט פאַראינטע-
רעסירט, אַז אויפן געביט פון יידישן פאַרלאַג-וועזן זאָלן זיך אומקערן די
אַמאָליקע פאַר-מלחמהדיקע צייטן.

אַפילו דער יידישער לינגאַטיפּ וואָס איז צוגעשיקט געוואָרן פון אמערי-
קע, איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן אין דער צייטונג „איזוועסטיאַ“ און דאַרט
זעצט מען אויף אים בלויז די „אייניקייט“. און זעצט מען שוין אַמאָל יאָ
אויס אַ יידיש ביכל, מוז מען וואַרטן לאַנגע חדשים ביז אַ רוסישע דרוקעריי
זאָל אָפּדרוקן די עטלעכע מאַטריצירטע בויגן.

זיצט מען און מען רעדט וועגן דעם דאָזיקן ענין און הגם מען דעררעדט
נישט ביזן סוף, ווייסט אָבער יעדער פאַרוואָס דעם גרויסן ראַטנפאַרבאַנד
סטייעט נישט דאָס ביסל נישטיקע מיטלען אויפצושטעלן אַ יידישע דרוק-
באַזע.

פון דעם דאָזיקן באַהאַלטענעם, נישט-אַרויסגערעדטן וויסן איז יעדן איי-
נעם גענוג אָנגעזאָלצן אויף דער נשמה.

אין דער דערדריקטער געמיט-אַטמאָספֿער, אין דער קלאַגעדיקער שטיי-
מונג קומט פּלוצים אָן דוד בערגעלסאַן און שוין אויף דער שוועל שרייט ער
אויס:

— גוט יום-טוב, חברים.

דער עולם קוקט זיך איבער און איינער פרעגט:

— וואָס איז דער יום-טוב, חבר בערגעלסאַן?

בערגעלסאַן, ווי ער וואַלט נאָר אויף דעם געוואַרט, הייבט באַלד אָן זיין

צעיאַכמערטע, פרום-סאָוועטישע דרשה:

— וואָס הייסט: וואָס איז דער יום-טוב? איר האָט דען נישט געלייענט,

חברים, די היינטיקע באַשטימונג פונעם צענטראַל-קאָמיטעט פון דער פאַר-
טיי וועגן דעם פּראָדוקטן-צושטעל פון די קאַלכאַזן פאַר די שטעט? דאָס איז
דאָך אַ היסטאָרישער באַשלוס, דאָס איז דאָך אַ געניאַלער אויפטו פון חבר

סטאלין. דאס וועט דאך ברענגען גליק און פרייד פאר דעם גאנצן סאָוועטישן פּאָטערלאַנד.

דער עולם לאַזט אַראָפּ די נעז און עס ווערט אים שטאַרק פּריקער פון דער דאָזיקער התלהבות. אָבער ווען בערגעלסאָן וויל זיך נעמען ווייטער דרשנען, גיט אַלטשולער, דווקא דער וואָס איז דער ממונה איבער דער פּאָ-ליטישער כשרות פון פּאַרלאַג, אַ זאָג:

— איר האָט זיך גוט דערמאָנט, חבר בערגעלסאָן, ווייסט איר דען נישט, אַז די דאָזיקע רעזאָלוציע איז נאָר איינע פון אַ גאַנצער סעריע באַשטימונגען וואָס זענען לעצטנס אָנגענומען געוואָרן דורכן פלענום פון צענטראַל-קאָמיטעט? און וואָס איז מכוח דער נעכטיקער באַשטימונג וועגן די נייע פּראָ-דוקציע-אופנים אין די פּאַבריקן? און וואָס איז מכוח דעם אייערנעכטיקן „אר-קאָז“ צו שאַפן נייע אינדוסטריע-צענטערן אין די ווייט-מזרחדיקע רעפּובליקן? האַלט איר זיי נישט פאַר קיין היסטאָרישע? פאַרוואָס איז עפעס גראַד היינט ביי אייך יום-טובּ? מיט וואָס זענען די טעג פון די פּריערדיקע באַשלוסן נישט קיין יום-טובּדיקע?

ווידעראַמאָל זע איך ווי דוד בערגעלסאָן בלייבט שטיין אַ פּריטשמעלע-טער, אַ פּאַרלירענער, אַ צעטומלטער. ער דערפילט, אַז ער האָט זיך עפעס אויסגעגליטשט. אין דער אמת: ווי מעג אַ פּרוּמער סאָוועטישער בירגער זיך פּרייען בלויז מיט דער באַשטימונג וועגן די קאַלאַזון און נישט געדענקען, אַז עס זענען געווען נאָך אַנדערע וויכטיקע באַשלוסן?

דוד בערגעלסאָן שטייט אַ פאַרווירטער און ווייסט נישט וואָס צו ענט-פערן. עס איז אַ נאַרישער אינצידענט, וואָס ערגעץ אַנדערש פאַרשטייט מען אים אַפילו נישט. אין רוסלאַנד ווייסט מען אָבער דעם טעם פון אַזעלכע פּאָ-ליטישע אויסגליטשן, דאַרט לאַכט מען נישט פון אַזעלכע זאַכן, וואָרום עס קען דאָך הייסן, אַז בערגעלסאָן איז אַזוי צופרידן מיט דער נייער באַשטימונג וועגן דעם פּראָדוקטן-צושטעל פאַר די שטעט, נישט דערפאַר ווייל ער איז אויסן דאָס אַלגעמיינע גוטס פון לאַנד, נאָר דערפאַר ווייל ער האַפּט, אַז דערמיט וועט זיך פאַרבעסערן די באַשפייזונגס-סיטואַציע פון דער שטאַט-שער באַפעלקערונג, אין וואָס ער, ווי אַ שטאַטישער איינוווינער, איז פאַר-אינטערעסירט.

קען אָבער בערגעלסאָן, דער געטרייער סאָוועטישער בירגער, דערלאָזן, אַז מען זאָל אַזוינס וועגן אים טראַכטן? בעסער געזאָגט: איז פאַר אים נישט קיין געפאַר דאָס וואָס ער האָט מיט זיין היציקער התפעלות טאַקע פאַראַטן דאָס וואָס ער טראַכט און דאָס וואָס אים אינטערעסירט אין די נייע פאַר-טיי-באַשלוסן?

***

צענדליקער מאל האָב איך שפעטער געזען דוד בערגעלסאָנען און כמעט תמיד — אין אַזעלכע טראַגיש-קאָמישע סיטואַציעס. תמיד האָט ער גע- וואָלט זיך ווייזן פרומער ווי דער פּויפּסט, סאָוועטישער ווי סטאַלין אַליין און געטרייער דער סאָוועטישער מאַכט ווי יעדער אַנדערער, אָבער תמיד האָט אים זיין פּרוּמקייט, זיין איבערגעטריבענע התלהבות, זיין אויסגעשריי- גענע געטריישאַפט פאַרשאַפט עגמת נפש, צעטומלעניש, פאַרלוירנקייט, וואָ- רום מענטשן האָבן זי נישט געוואָלט פון אים לייַדן, כאַטש זיי אַליין האָבן אפשר גערעדט די זעלביקע ווערטער, די זעלביקע רייד וואָס ער.

איך האָב אַ סך מאל געטראַכט וועגן דעם פאַרוואָס מען וויל ביי בער- געלסאָנען נישט לייַדן דאָס וואָס מען נעמט פאַר ליב ביי אַ סך אַנדערע. ס'געשעט אַפט אין לעבן, אָז צוויי מענטשן טוען די זעלביקע זאַך און דאָך זאָגט מען איינעם דערפאַר נישט קיין קרום וואָרט און דעם צווייטן איז מען גרייט פאַר דער דאָזיקער זאַך עוקר מן השורש צו זיין. עס איז מסתם נישט אומזיסט.

דוד בערגעלסאָנס צרה איז געווען, וואָס ער האָט נישט גערעדט, נאָר זיך אַריבערגערעדט. ער האָט אויך נישט בלויז געשריגן, נאָר האָט תמיד עמעצן אַריבערגעשריגן.

עס איז אין זיינע רייד תמיד געווען עפעס אַזוינס, וואָס האָט עמעצן אַנגעגריפן, אויב נישט דירעקט, איז אויף אַן אומדירעקטן אופן.

אין זיין התלהבות, אין דער געצווונגענער התלהבות פון יעדן סאָווע- טישן מענטשן, איז געווען עפעס אַזוינס, וואָס האָט ווי אונטערגעשטראַכן: נאָט זעט, איך בין געטרייער דער סאָוועטישער אַרדענונג, איך בין אַ היי- סערער חסיד פון דער קאָמוניסטישער מאַכט, פון ראַטנפאַרבאַנדישן פאַ- טערלאַנד.

קעגן דער דאָזיקער אַנגרייפערשקייט האָבן זיך מענטשן פאַרטיידיקט לויט דעם אַלטן פּרינציפּ: הבא להרגך, השכם להרגו...

**

בעת עפעס אַ באַנקעטל אין אַנטי-פאַשיסטישן קאָמיטעט האָט בערגעל- סאָן, וואָס איז געזעסן אויבן-אָן, אַריבערגעשריגן איבער אַלע טישן צו לעאָ פּינקלשטיינען:

— פּינקלשטיין, איך האָב דאָך געגעסן ביי אייך אין וואַרשע פּיש, אָבער ווי קומען זיי צו אונדזערע סאָוועטישע פּיש? זאָגט אַליין, ס'איז עפעס אַ פאַרגלייך?

אָפּגערעדט דערפון וואָס די פּיש, וועלכע מען האָט אַקוראַט געגעסן, זע-

נען געווען פון די גאר וואלוועלע סחורה אויפן פיש־מאָרק, האָט יעדן איינעם פאַרדראָסן, וואָס בערגעלסאָן וויל זיך דאָ אויספיינען מיט זיין סאָוועטיש־קייט אויפן חשבון פון דעם געליטענעם און קראַנקן פינקלשטיין.

אין יענע באַדינגונגען איז בכלל נישט געווען דעליקאַט צו זאָגן צו אַ פליט: „ביי אייך אין וואַרשע“... כל־זמן ער איז דאָ געווען האָט מען זיין פרעמדקייט געדאַרפט פאַרגעסן, לכל הפחות, נישט אַזוי אַפן דערמאָנען.

לעאַ פינקלשטיין איז אָבער נישט געווען פון די צוויי פאַר אַ גראַשן און ער האָט בערגעלסאָנען, פון וועלכן ער האָט אגב געהאַלטן אַן עולם ומלואוה, אַפגעענטפערט אויפן אָרט:

— חבר בערגעלסאָן, איר ווייסט דאָך, אַז אין וואַרשע האָבן פיש גע־געסן בלויז די גבירים, ווונדערט מיך טאַקע, ווי קומט איר, אַ פראַלעטאַרי־שער שרייבער, צו וויסן דעם טעם פון די וואַרשעווער פיש?

די גאַנצע סצענע איז געווען אַ לעכערלעכע, אַלע האָבן געוויסט, אַז די פיש וואָס מען עסט דאָ זענען נישט ווערט צו ליגן לעבן די אמתע גוטע וואַר־שעווער פיש. אָבער זאָגן, אַז אין וואַרשע זענען געווען בעסערע פיש האָט נישט געהערט צום סאָוועטישן גוטן טאָן. אין סאָוועט־פאַרבאַנד דאַרף אַלץ זיין בעסער און די פיש אויך, אַלע האָבן אָבער אויך געוויסט, אַז אין וואַרשע האָבן נישט בלויז גבירים געגעסן פיש, נאָר אַז אויך אַ מענטש נישט קיין גביר האָט זיך געקענט פאַרגינען דאָס פאַרגעניגן. אָבער אויך וועגן דעם איז נישט באַקוועם געווען צו ריידן, וואָרום דער אַלגעמיינער פראַפּאָגאַנדע־נוסח איז געווען, אַז אין די קאַפיטאַליסטישע לענדער האָבן נישט קיין בור־זשויען קיינמאַל קיין שטיקל פיש און קיין שטיקל פלייש פאַר זייערע אויגן נישט אָנגעזען.

פונקט ווי לעאַ פינקלשטיין האָט דעריבער נישט געטאַרט זאָגן דעם אמת, אַז אין וואַרשע האָט ער געגעסן בעסערע פיש, האָט אויך דוד בער־געלסאָן נישט געקענט דערווידערן, אַז דאָרט האָט אַ פראַלעטאַריער געקענט וויסן, וואָס פאַר אַ טעם פיש האָבן.

נאָך מער: ס'איז שיער נישט אויסגעקומען, אַז מיט דעם וואָס בער־געלסאָן האָט יאָ געגעסן אין וואַרשע פיש, האָט ער אַליין געשטעלט אונטער אַ חשד זיין פראַלעטאַרישקייט, זיין קאַמוניזם.

מיט דער מאָס וואָס אַ מענטש מעסט, מעסט מען אים צוריק... בער־געלסאָן האָט געוואַלט אַ שטאָך טאָן פינקלשטיינען מיט אַ ליגן, האָט פינקל־שטיין אים צוריק געשלאָגן מיט אַ ליגן. אַלע האָבן געוויסט וועגן די ליגנס, אָבער דאָ איז שוין נישט געגאַנגען אין דער עצם־זאָך, נאָר אין דעם שפיל,

אין דעם פארמעסט, אין דעם פילפול־דריידל וואָס האָט בערגעלסאַנס סאַווע־טישע טויד־רויט פאַרוואַנדלט אין אַ שראַגע.

דאָס איז געשען נישט איינמאַל, נאָר אַ סך מאַל.

דווקא דעמאָלט ווען בערגעלסאַן האָט געמיינט, אַז ער רייט שוין אויפן סאַוועטישן פּערד, האָט אים עמעצער אַ געשיקטערער, אַ פּלינקערער אין די ענינים פון דרייען מיטן גראַבן פּינגער פון דער אַזוי גערופּענער דיאַלעקטיק, דערווייזן, אַז ער פאַרט גאָר אויף אַ נישט־סאַוועטישער, נישט־קאַמוניסטי־שער, רחמנא ליצלן, קאַנטרעוואַלוציאַנערער קלאַטשע.

— 3 —

די בעסטע אילוסטראַציע צו בערגעלסאַנס דורכפאַלן אויפן געביט פון אַרויסשטעלן זיך מיט זיין סאַוועטישקייט איז די פּאַלגנדיקע מעשה:

אין שרייבער־פאַרין אין מאַסקווע האָט די ייִדישע סעקציע איינמאַל געהאַט איינגעאַרדנט „אַ שעפּערישע פאַרזאַמלונג“ געווידמעט דער נייער ייִדיש־סאַוועטישער דערציילונג. אַ ריי שרייבער האָבן, הייסט עס, געלייענט זייערע זאַכן און צום סוף האָט מען וועגן די דאָזיקע זאַכן גערעדט, זיי אַנאַ־ליזירט און געמשפּט.

בערגעלסאַן איז געווען איינער פון די הויפט־רעדנער. ער האָט פֿין אַלע דערציילונגען געמאַכט תּי־ל־תּל, נישט געפונען פאַר זיי קיין גוט וואָרט און נישט געשוינט קיין איינעם פון זייערע מחברים.

דוד בערגעלסאַנס אַרויסטרעטונג האָט, פאַרשטייט זיך, אַלעמען אויפ־גערעגט. דערהויפּט איז אָבער אַלעמען געווען שטאַרק דערווידער, וואָס בער־געלסאַן האָט נישט גערעדט וועגן דעם ליטעראַרישן ווערט, וועגן די קינסט־לערישע מעלות אָדער חסרונות פון די דערציילונגען, נאָר וועגן זייערע אי־דעאַלאַגיש־פּאַליטישע פעלערן. ער האָט בכלל נישט גערעדט ווי קיין שריי־בער, נאָר ווי עפעס אַ פּאַליטרוק, וואָס טשעפעט זיך און געפינט אומעטום פּאַליטישע נישט־אויסגעהאַלטנקייט און אידענישע פעלערהאַפּטיקייט.

איינ דערציילונג האָט בערגעלסאַן יאָ געלויבט. דאָס איז געווען אַ זאַך פון אַ יונגן שרייבער מיטן נאָמען טוביה גען, אַ דערציילונג וואָס האָט פּאַק־טיש נישט געהאַט קיין שום ליטעראַרישן ווערט. אין דער דאָזיקער דערצייל־לונג האָט דער יונגער מחבר געשילדערט אַ ייִדישן פּראַנט־זעלנער אויף דער מלחמה. דער ייִדישער זעלנער איז אַ פּאַעט און ער שרייבט אין דער פּרייער צייט לידער. איינמאַל, בעת זיינע פּראַנט־חברים ווילן שטאַרק רייכערן און געפינען נישט קיין פּאַפּיר צו פּאַרוויקלען אַ ציגאַר, נעמט דער ייִדישער פּאַעט די בלעטלעך אויף וועלכע ער האָט געשריבן זיינע לידער און גיט זיי

אָוועק די סאָלדאַטן, כדי זיי זאלן האָבן מיט וואָס צו פאַרוויקלען די מאַכאַרקע.
בערגעלסאָן האָט זיך צעדרשנט:

— אַט דאָס איז דער אמתער טיפ פון אַ סאָוועטישן קעמפער. אַט דאָס איז דער אמתער טיפ פון דעם נייעם סאָוועטישן ייִד און פון דער סאָוועטי־שער פעלקער־פריינטשאַפט. דאָס ליבסטע וואָס ער פאַרמאָגט, דאָס טייערסט־טע וואָס ער פאַרמאָגט, שענקט ער אָוועק זיינע חברים. נישט אַזוי ווי די קליינבירגערלעכע בורזשואַזע פּאַעטן, וואָס מיינען, אַז זייער שאַפּן איז דאָס העכסטע און דאָס שענסטע אין דער וועלט. אַ סאָוועטישער פּאַעט קען מקריב זיין דאָס טייערסטע פאַרן וויל פון זיינע חברים, וואָס באַשיצן דאָס פאַ־טעראַלאַנד.

ס'איז שווער געווען עפעס צו זאָגן קעגן אַט דער בייזוויליקער דעמאָ־גאַגיע, וואָס האָט לפנים אויסגעזען זייער סאָוועטיש און זייער קאָמוניסטיש. דאָ האָט מען געדאַרפט קענען אַפּווענדן די דאָזיקע היפער־פאַטריאַטישקייט מיט אַ קונץ, מיט אַ דיאַלעקטיש דריידל און מיט אַ כיטרע טעאַרעטיש שפיצל. קיינער האָט אָבער נישט געפונען דעם ריכטיקן איינפאַל און בערגעל־סאָן האָט ווייטער געדרשנט און זיך געלאָזט ווילגיין אויפן חשבון פון די שרייבער.

מיטאַמאַל האָבן מיר אָבער דערזען ווי יחזקאל דאַברושין הינקט אַרויס פון דעם צימער און אין עטלעכע מינוט אַרום קומט ער צוריק מיט צוויי ביי־כער פון דער דערנעבנדיקער ביבליאָטעק. די ביכער זענען געווען פון לענין־גען און סטאַלינען. מיר האָבן שוין פאַרשטאַנען, אַז דאַברושין גרייט זיך צו האַלטן אַ רעדע מיט ציטאַטן פון די ביידע קאָמוניסטישע גדולים, וועלכע מען האָט פון אויסנווייניק נישט געטאַרט ציטירן, נאָר מען האָט זייערע ווער־טער געמוזט אַרויסלייענען פון זייערע ביכער אָדער פון ספּעציעל־געמאַכטע אַפּשריפטן.

בערגעלסאָן האָט אַפּגערעדט און דאַברושין נעמט דאָס וואָרט.

— איך וועל נישט ריידן — זאָגט ער — וועגן דעם וואָס דער חבר בערגעלסאָן האָט דאָ נישט ריכטיק אַפּגעשאַצט די נייע סאָוועטישע דערציִי־לונגען פון אונדזערע שרייבער און דערמיט געמאַכט אַ שווערע באַשולדיקונג אויף אונדזער ייִדיש־סאָוועטישער ליטעראַטור, אַ זאַך וואָס קען דערפרייען אונדזערע בורזשואַזע שונאים. איך וועל נאָר ריידן וועגן דעם, וואָס דער חבר בערגעלסאָן האָט דאָ געגעבן אַ נישט געהעריקן אויסטייטש פון די לע־גיניסטיש־סטאַליניסטישע פּרינציפּן, וואָס באַווירקן אונדזער סאָוועטיש לעבן. דער חבר לענין האָט געזאָגט, אַז דער אַרבעטער־קלאַס איז דער יורש פון דער גאַנצער מענטשלעכער קולטור. דער געניאַלער חבר סטאַלין זאָגט אין

זיין רעדע פון 6טן נאוועמבער פון יאר 1941, אז דער סאוועטנפארבאנד שלאגט זיך קעגן דעם היטלעריזם, כדי צו פארהיטן די קולטור-ווערטן פון דער גאנצער מענטשהייט. דאס הייסט, אז אונדזערע סאלדאטן שלאגן זיך נישט בלויז פאר מאטעריעלע ווערטן, נאר אויך פאר דער גאנצער מענטש-לעכער קולטור. זיי פארהיטן די קולטור-שאפונג און זיי פארטיידיקן זי. קען מען זיך דעריבער פארשטעלן, אז אונדזערע באווסטזיניקע רויטארמייער, וואס האבן ליב פאעזיע און ווייסן וועגן איר גרויסן ווערט, וועלן האנדלען ווי וואנדאלן און רויכערן די לידער, וואס עס שרייבט זייערס אַ חבר? איז דאס נישט אַ בילבול אויף דער באווסטזיניקייט און קולטורעלקייט פון דער רויטער אַרמיי? ווייסן מיר דען נישט, אז סאוועטישע זעלנער שטעלן איין דאס לעבן כדי צו ראטעווען קולטור-אוצרות? היינט-זשע ווי אזוי וועלן זיי באגיין אזא באַרבאַרישן אַקט און פאַרברענען די שאַפונגען פון זייערס אַ חבר, כדי צו באַפרידיקן דעם מאַמענטאַלן לוסט צו רויכערן אַ פאַפיראַס?

דער עולם אין זאל האָט אויפגעשטורעמט מיט אַפלאַדיסמענטן. דער שטורעם איז נישט געווען מחמת דעם וואָס מען האָט טאַקע געהאַלטן, אַז די זאַך איז אזוי ווי דאַברושין האָט זי געשילדערט. אַ, ניין! אזוי נאָווו איז דער עולם נישט געווען! מען איז אָבער שטאַרק צופרידן געווען, וואָס בערגעלסאַן האָט באַקומען זיין פסק דווקא מיט דעם דאָזיקן אידעיש-פּאָליטישן שטעקן. מיט וועלכן ער האָט אזוי בייזוויליק און הפקרדיק געשלאָגן אַנדערע. אי דער שלעגער און אי דער צוריקשלעגער האָבן זיך באַנוצט מיט שקרים, אָבער עס איז פאַרט גוט געווען וואָס די קאַסע האָט אָנגעטראָפן אויפן שטיין און איז צעבראַכן געוואָרן אין איר האַרטקייט. בערגעלסאַן איז ווידעראַמאַל אַרייַנגעפאַלן אין דעם סאוועטיש-קאָמוניסטישן גרוב, וואָס ער האָט געגראָבן פאַר אַנדערע, כדי זיך אַליין אַרויסצושטעלן ווי אַ געטרייער סאוועטישער חסיד.

**

עס וואָלט אָבער פאַלש געווען צו טראַכטן, אַז בערגעלסאַן האָט אין דער סביבה פון די יידיש-סאוועטישע שרייבער געהאַט בלויז שונאים און בלויז אַזעלכע וואָס וואָרטן אויף זיין מפלה, אָדער שטעלן אים אונטער פּיסלעך, כדי ער זאל זיך אויסגליטשן. דאָס איז נישט ריכטיק. מען האָט טאַקע בער-געלסאַנען נישט ליב געהאַט, מען איז אויך מיט אים נישט געוואָרן צופיל נאַענט, אָבער מען האָט פאַרט פאַר אים געהאַט דר-דראַך און מען האָט אים פאַרערט ווי אַ שרייבער. און אַבי בערגעלסאַן האָט נאָר נישט קיינעם פאַר-שעפעט, האָט מען אים אַפילו צוגעטיילט כבוד. מען האָט אָבער אַ סך מאַל

נישט אויסגעהאלטן זיין רייסן זיך אין אפענע טירן און אים געענטפערט אזוי ווי ער האט עס פארדינט.

ידישע שרייבער אין רוסלאנד האבן אבער דאך געוווסט, אז דער דוד בערגעלסאן, וועלכער ווייזט זיך אזוי אומסימפאטיש אין דער עפנטלעכקייט, איז נאך נישט דער גאנצער בערגעלסאן. עס איז נאך פאראן א צווייטער בערגעלסאן, א בערגעלסאן מיט אן אנדער פנים, וואס איז אנדערש און שע-נער פון דעם פנים וואס ער ווייזט, בעסער געזאגט: פון דער מאסקע וואס ער טראגט אין דער גאס.

דער שענערער, דער בעסערער בערגעלסאן, דאס האבן אלע געוווסט, איז דער בערגעלסאן פון דער שטוב.

איך האב ליידער נישט געהאט די געלעגנהייט צו קענען צו גוט דעם דאזיקן בערגעלסאן, וואס האט ביי זיך אין שטוב דורכגעמאכט די שענערע און בעסערע פארוואנדלונג. אבער פון דעם אלעם, וואס איך ווייס, איז מיר קלאר, אז די פארוואנדלונג איז באשטאנען אין דעם וואס ער איז צוריק גע-ווארן... דוד בערגעלסאן, דער גרויסער יידישער שרייבער דוד בערגעלסאן.

בערגעלסאן אין שטוב איז נישט בלויז געווען דער גרויסער מכניס-אורח און דער מענטש וואס האט געקענט ארויסווייזן א סך באציאונג צו א חבר, נאר ער האט דארט אויך לגמרי פארלוירן יענע קאנטיקע הארטקייט, יענע אנגעבלאזענע נישט-צוגעלאזטקייט, וואס האט אים אזוי דערווייטערט פון מענטשן אין גאס. בערגעלסאן מחוץ לפתח ביתו איז געווען א מענטש אין א שארסטקע פאנצער, פארקנעפלט און פארשפילעט אויף אלע העקעלעך און קנעפלעך פון דעם קאזיאנעם מלבוש. דער דאזיקער בערגעלסאן האט תמיד געדענקט, און אויך קיינעם חלילה נישט געלאזט פארגעסן, אז ער איז דער געטרייער דינער פון זיין האר, דעם קאמוניסטישן שטאט. ביי זיך אין שטוב איז אבער בערגעלסאן געווען אינגאנצן אן אנדערער און די דאזיקע אנדערש-קייט האט נישט בלויז ארויסגערופן א גוט געפיל צו אים, נאר זי האט אפילו טיילווייז אפגעמעקט דעם שלעכטן איינדרוק, וואס עס האט געמאכט דער בערגעלסאן, וועלכן מען האט געזען אין דער עפנטלעכקייט.

נאטירלעך האט אויך בערגעלסאן ביי זיך אין שטוב געדענקט זיין סא-וועטיש-בירגערלעכן מעמד און זיין חוב אלס סאוועטישער שרייבער. ווענט, מיינע ליבע פריינט, האבן אויערן און אין רוסלאנד האבן זיי אויך מיינער. דעריבער האט מען אויך אין דער היים געדארפט געדענקען וואס מען רעדט און צו וועמען מען רעדט. די דאזיקע געדענקשאפט האט אבער בערגעלסאן ביי זיך אין שטוב נישט דעמאנסטרירט אויף אזא שרייענדיקן און שאבלאנעם שטייגער, ווי מחוץ איר. יא, אויך ביי זיך אין שטוב האט בערגעלסאן חס-

ושלום נישט אַרונטערגענומען פון דעם געזיכט די אייביקע מאַסקע וואָס עס טראַגט יעדער סאָוועטישער שרייבער און יעדער מענטש אין סאָוועטרוסלאַנד. אָבער די מאַסקע גופא איז דאָ געווען אַ שטילערע, אַן אַנגענעמערע, אָן די שרייענדיקע צירק־מעסיקע פאַרבן וואָס האָבן אַרויסגערופן אַ גייסטיקן איבל און ווידערווילן בעת מען האָט אים באַגעגנט אין גאַס. די דאָזיקע מאַסקע האָט, וואָס אָן אמת, אויך אין שטוב פאַרשטעלט זיין פנים, אָבער דאָס איז שוין געווען אַ מין פאַרשטעלעניש, וואָס אויב עס איז אַפילו נישט מכסה טפח ומגלה טפחים, האָט עס אָבער פאַרט פון צייט צו צייט געלאָזט דערזען אַ ווינקל פון זיין אמתדיק געזיכט, אַ ברעקל פון זיין נאַטירלעכקייט, פון זיין געמיט, פון זיינע שטימונגען און געדאַנקען. און איך מיין, אַז ס'איז אַ גרוי־סער שבח ווען מען קען נאָכזאָגן בערגעלאַסענען, אַז אַפילו דאָס ברעקעלע אויפגעדעקטקייט און דאָס שטיקעלע אמתדיקייט, וואָס האָט זיך דורך דעם אַרויסגעזען, האָט אים געמאַכט סימפאַטיש, מענטשלעך און אַפילו רירנדיק. דאָס מיינט, אַז עס האָט אים געוויזן אַ ליידנדיקן — אַזאָ ווי אַ יידישער שרייבער פון זיין פאַרנעם און גרייס האָט געדאַרפט זיין אין דער דאָזיקער צייט אין רוסלאַנד.

**
*

דער גרונטיקסטער חילוק צווישן בערגעלאַסענען אין שטוב און בערגעל־סאַנען אין גאַס איז, ווי געזאָגט, באַשטאַנען אין דעם, וואָס אין שטוב ביי זיך האָט בערגעלאַסען אויסגעזען ווי בערגעלאַסען דער שרייבער, וואָס האָט געשפילט מיט אַלע גוטע אייגנשאַפטן וועלכע האָבן אונדז אַזוי נאַענט גע־מאַכט זיין טאַלאַנט. להיפוך צו דעם בערגעלאַסען פון גאַס, וואָס האָט גע־רעדט האַמעטנע, פאַפירענע צייטונגס־רייד האָט ער אין שטוב געהאַט דעם חן פון זיין שרייבן, נאַטירלעך פון זיין שרייבן אין דעם פּרזערידקן, פאַר־סאָוועטישן פעריאָד. אין דער געמיטלעכקייט פון די אייגענע פיר ווענט האָט זיין וואָרט פאַרמאַגט דעם גלאַנץ פון זיין חכמה און די שאַרפקייט פון זיין פקחות. דאָ האָט זיך אין זיין ריידן געהערט די ספעציפישע עלעגישע מוזיק פון דער בערגעלאַסענישער פּראָזע, וואָס ווייעט אָן אַ באַזונדערע שטימונג מיט דעם נאָכקלינגענדיקן עכאָ פון נישט־דערוואַגטקייט. דאָ איז ער געווען דער מענטש פון דער דורכדרינגלעכער אַבסערוואַציע און דאָ האָט ער אויך פאַר־כאַפט זיין צוהערער מיט דער פעיקייט אויסצושפילן איינמאָליקע סצענעס, וואָס וואַקסן אויס אין סימבאָלישע בילדער פון קינסטלערישער אַלעמאָלי־קייט. דאָ האָט מען אים אַ סך זאַכן געקענט מוחל זיין, ווייל ער איז געווען דער שרייבער, דער קינסטלער, דער מענטש פון שטימונג, דער מענטש פון איינפאַל און איבער אַלעם דער מענטש פון דיכטערישן געמיט.

אין גאט, און בערגעלסאן האט געוואלט עפעס אראפרייסן, צונישט מאכן, האט ער זיך און א סאוועטישן פסוק נישט גערירט. אין שטוב ביי זיך האט ער געקענט דערציילן א מעשה, און אנעקדאט און דערמיט מאכן פון דער זאך, וואס איז אים נישט געווען צום הארצן, אש און פארעך.

ווען ס'האט זיך געטומלט אין רוסלאנד מיט מיכאעלסעס אויפפירונג פון „קעניג ליר“ און מען האט געשמועסט, און מיכאעלס שפילט דא אויס מי יודע וואס פאר א פילאזאפישע פראבלעמען, האט בערגעלסאן דערציילט א מעשה:

— כ'האב דא א שוסטער, וואס דאס ווייב איז אים, לא עלינו, גע- שטארבן. כ'האב אים מיט א פאר וואכן צוריק מהנה געווען מיט א בילעט צו „קעניג ליר“. ווען ער איז צומארגנס געקומען צו מיר און איך האב אים גע- פרעגט, ווי עס געפעלט אים מיכאעלס, האט ער געענטפערט:

— וואס זאל איך איך זאגן, טאווארישטש בערגעלסאן, דער קעניג ליר האט מיר ערשט רעכט באוויזן ווי ביטער עס איז צו זיין אן אלמן.

געווען אין רוסלאנד א מין שרייבער וואס האבן געשריבן רעפארטאזשן פון „ווארן לעבן“, די דאזיקע רעפארטאזשן זענען אבער געווען אזוי וואר, ווי וואר עס איז, און אויפן הימל אין א יאריד.

בערגעלסאן האט וועגן זיי באמערקט:

— דאס וואס איז זייערע רעפארטאזשן איז ריכטיק איז נישט וויכטיק און דאס וואס איז וויכטיק איז נישט ריכטיק.

בערגעלסאן האט נישט גוט געלעבט מיט מארקישן און ער האט וועגן אים געזאגט:

— מארקיש איז א מעכטיקער, טויזנטפערדרקראפטיקער לאקאמאטיוו. ער שלעפט אבער נאך זיך הונדערטער לידיקע וואגאנעס און דערפאר טראס- קעט עס אזוי אין זיינע לידער.

נאטירלעך איז די דאזיקע בילדלעכע כאראקטעריסטיק נישט פריי גע- ווען פון שארזש און אויך פון א גאנץ באשטימטער אומפריינטלעכקייט צו מארקישן. דאך וועט דער וואס קען די מעלות און חסרונות פון מארקישעס גרויסן טאלאנט, דערפילן די טרעפלעכקייט פון בערגעלסאנס זאג אין וועלכן עס זענען פאראן אלע טעמים פון עכט-שרייבערישער פקחות. אפילו דער וואס וועט די דאזיקע דעפיניציע נישט אָננעמען אזוי ווי זי שטייט און גייט, וועט דאך מוזן מודה זיין, און בערגעלסאן האט דא אויפגעדעקט די אכילעס-פּיאַטע פון מארקישעס שרייבערישער שוואכקייט און האט אזוי ארום אפשר געלייגט דעם פינגער אויף דעם סאמע ווונדיקסטן ארט פון יענעם שעפּערישקייט, איבערהויפט אין די סאוועטישע באדינגונגען.

אזעלכע קלוגע זאָגן און שרייבעריש-טרעפלעכע ווערטער האָט מען פון בערגעלסאָנען אין שטוב געקענט הערן אַ סך מאל. אין קעגנזאָץ צו בערגעל-סאָנען אין גאָס, וואָס איז געווען אומאינטערעסאַנט און לחלוטין נישט שריי-בעריש, איז בערגעלסאָן אין זיין היים כמעט תמיד געווען פול מיט שרייבע-רישן עספרי און מיט אַ מין קלוגשאַפט, וואָס פאַרוואַנדלט די שיחת חולין של תלמידי חכמים אין אַ תורה, וועלכע מען לערנט מיט הנאה...

— 4 —

סיי לויט זיין מענטשאַליטעט, סיי לויט זיין קינסטלערישן טעמפּעראַמענט איז בערגעלסאָן גיכער געווען אַ ניין-זאָגער ווי אַ יאָ-זאָגער. טאָקע דערפאַר איז אים אַנגעקומען אזוי שווער צו שפּילן זיין גאַסיקע ראָל פון אַ סאָוועטישן פּאַטעטיקער און דאָס איז אפשר אויך געווען איינע פון די סיבות צוליב וועלכע ער האָט די דאָזיקע ראָל אַזוי איבערגעשפּילט, אַז זי האָט תמיד דערגרייכט אַ פאַרקערטן עפעקט און וואָס נאָך ערגער: זי האָט אויפגעדעקט דאָס וואָס ער האָט מיט דעם שפּיל געוואַלט באַהאַלטן.

אין שטוב ביי זיך איז דוד בערגעלסאָן געווען אַן ערך עכטער און ערלעכער, ווייל ער האָט דאָ ווייניקער מורא געהאַט זיך צו ווייזן מיט זיינע גאַטירלעכע אייגנשאַפטן און מיט זיין אמתן כאַראַקטער. און כאַטש ער האָט, ווי געזאָגט, אויך אין שטוב זיך נישט צופיל צעגאַרטלט מיט אויפריכטיקע רייד, האָט מען אָבער אין דער היימישער אַטמאָספּער פאַרט געקענט פון אים הערן ווערטער, וואָס אין גאָס וואַלטן זיי בשום אופן נישט געזאָגט געוואָרן. די דאָזיקע ווערטער האָבן געעפנט אַ פענצטערל צו זיין נשמה און אזוי אַרום האָט מען מינוטנווייז געקענט דערבליקן, וואָס ער טראַכט און לעבט איבער אין די פאַרבאָרגענישן און אין די באַהאַלטנקייטן פון זיין געטאַפלט לעבן.

ביי אַ סך עלטערע יידישע שרייבער אין רוסלאַנד, דערהויפּט ביי די וואָס האָבן אַמאל געהערט צו דער אַזוי גערופענער קיעווער גרופע, איז פאַר-בליבן אַן אַלטע קעגנערשאַפט צו וואַרשע, דאָס מיינט: צו דעם אַמאָליקן וואַר-שעווער ליטעראַרישן צענטער. אויך דער נסתר איז נישט פריי געווען פון דער דאָזיקער נאַרישער אַנטיפּאַטיע און אַפילו ער האָט געהאַלטן, אַז די ליי-טעראַרישע סביבה אין וואַרשע האָט נישט אַרויסגעגעבן קיין גרויסע שרייבער, אַ חוץ פרצן. צו דעם צו האָט מען אין סאָוועטרוסלאַנד בכלל גערעדט מיט ביטול וועגן דער יידישער ליטעראַטור אין פּוילן און דער יידישער ליטעראַ-רישער שאַפונג צווישן די צוויי וועלט-מלחמות האָט מען אין גאַנצן אָפּגע-זאָגט דאָס לעבן מחמת כלומרשער אידיענלאָזיקייט און דעקאָדענטישע שטיי-מונגען. האָט מיר דעריבער שטאַרק געוונדערט ווען איך האָב פון בערגעל-

סאָנען — וואָס האָט אויך געהערט צו די צווייט־מאַכער פון „טלאַמאַצקע 13“ — אַמאָל געהערט אַזאַ זאַג:

— איך האָב אַנומלטן, ביי אייך אין וואַרשע, געהאַלטן אַ רעפּעראַט, אין וועלכן איך האָב געזאָגט, אַז די ייִדישע ליטעראַטור אין פּוילן איז גע־ גליכן צו אַ זייגער וואָס האָט נישט קיין ווייזערס און זי ווייזט דעריבער נישט די צייט. איך האָב אָבער געמאַכט אַ שטיקל טעות: די ייִדישע פּאַר־מלחמה־ דיקע ליטעראַטור אין פּוילן איז געווען אַ זייגער, אָבער נישט קיין מעכאַנישער זייגער, נאָר אַ זון־זייגער. זי האָט געוויזן די צייט, אָבער נישט מיט קיין ווייזערס, נאָר מיט דעם שאַטן וואָס האָט זיך אויסגעשפּרייט איבער איר ייִדישן געמיט. מיר דאָ האָבן געמיינט, אַז דער שאַטן נעמט זיך פון אידיענ־ לאַזיקייט און דעקאַדענץ. דער אמת איז אָבער, אַז דאָס איז געווען אַ נביא־יִ שער שאַטן, וואָס האָט אָנגעזאָגט ווי מיר האַלטן אין דער וועלט צווישן די היינטיקע פעלקער.

תמיד ווען דוד בערגעלסאָן האָט עפּנטלעך גערעדט וועגן דער לאַגע פון דער ייִדישער ליטעראַטור און קולטור אין רוסלאַנד האָט ער, פּונקט ווי אַלע אַנדערע, נישט פּאַרפּעלט צו באַטאָנען, אַז די דאָזיקע לאַגע איז, אַ דאַנק דעם חסד פון דער סאָוועטנמאַכט, אַ גלענצנדיקע. דאָס איז אָבער געווען נאָר אין גאַס. אין שטוב ביי זיך האָט ער די דאָזיקע לאַגע שוין געזען אין ווייניקער העלע פאַרבן און ער האָט שוין אויך מודה געווען, אַז זי איז זייער און זייער טרויעריק. נאָר וואָס דען? אויך אין שטוב ביי זיך האָט ער קיינמאַל נישט געפרוווט זיך צו דערגרונטעווען צו די אמתע סיבות פון דער דאָזיקער טרויע־ ריקייט, נאָר ער האָט שטענדיק געפרוווט דערווייזן, אַז די שולדיקע אין דעם מצב זענען די ייִדישע שרייבער גופאַ. עס איז לויט אים, הייסט עס, אויסגע־ קומען, אַז ווען ליטוואַקאָו פירט זיך אַנדערש, אַדער ווען מאַרקיש טוט נישט אַזוי נאָר אַזוי, וואַלט דער מעמד געווען אַ בעסערער. נאַטירליך איז תמיד אויסגעקומען אין לעצטן סך־הכל, אַז אַנדערש האָט מען זיך געדאַרפט פירן מיט אים, בערגעלסאָנען. איינמאַל אָבער, בעת אַזאַ שמועס, האָט ער זיך אַליין איבערגעהאַקט, זיך פּאַרטראַכט און דערנאָך זיך אַפּגערופן:

— אין מיין שטעטל איז אַמאָל אַ ייד געגאַנגען אין אַ נאַענטן דאַרף אַריין און אין מיטן וועג איז ער אַוועקגעפאַלן און געשטאַרבן. באַקומען אַ האַרצשלאַג, זעט אויס. זיין ווייב, אַז מען האָט איר אָנגעזאָגט די פינצטערע בשורה, האָט זי גענומען זיך רייסן די האַר אויפן קאַפּ און שרייען:

— וויי איז צו מיר, נעכיי וואַלט ער בעסער געשטאַרבן אויף אַ טיפּוס. ווינד איז צו מיר, נעכיי וואַלט ער בעסער געשטאַרבן פון אַ געדערעס־פּאַר־ דרייעניש.

דעם עולם ארום — האָט בערגעלסאָן ווייטער דערציילט — איז געווען אַ חידוש דער ייִדענעס געשרייען און מען האָט זי געפרעגט: — ייִדענע, וואָס איז אייך פֿאַר אַ חילוק אויף וואָס אייער מאַן איז געשטאַרבן?

— ווי זאָל מיר נישט זיין קיין חילוק? — האָט די ייִדענע געביטערט מיט אַ קינה־ניגון — אַז מיין מאַן וואָלט קראַנק געוואָרן אויף אַ טיפּוס אָדער אויף אַ געדערעם־פֿאַרדרייעניש וואָלט מען אים גענומען אין שפיטאַל. אַז ער וואָלט געשטאַרבן אין שפיטאַל וואָלט מען געקענט זאָגן, אַז די דאָקטוירים זענען שולדיק. וואָלט איך זיך געקענט קילן ס'האַרץ און שילטן די דאָקטוירים. אָבער אַז ער איז געשטאַרבן אַזוי אַ, וועמען זאָל איך שילטן? דעם סאַמע־ראַדנעם מלאַך המוות? דעם סאַמעראַדנעם מלאַך המוות, מיינע ליכטיקע, טאָר מען נישט שילטן. דער מלאַך המוות שעכט און בלייבט גערעכט. ער איז קיינמאַל נישט שולדיק.

וואָס בערגעלסאָן האָט געמיינט מיט דער דאָזיקער מעשה האָט מען אונדז נישט געדאַרפט אויפקלערן, מחמת מיר האָבן דעם נמשל גוט פֿאַר־שטאַנען.

**
*

בערגעלסאָן האָט אַ שטיקל צייט פֿאַרנומען דעם אַמט פֿון סטיל־רעדאַק־טאָר אין דער „אייניקייט“. ער האָט הייסט עס, געדאַרפט רעדאַגירן און צוגרייטן צום דרוק די זאַכן פֿון פֿאַרשידענע שרייבער. די אַרבעט איז נישט געווען קיין שווערע, דאָך האָט ער זיך פֿון איר געמוזט אָפּזאָגן, ווייל די שרייבער האָבן געמאַכט קולות, אַז ער רעדאַגירט נישט זייערע זאַכן, נאָר ער שרייבט זיי אינגאַנצן איבער מיט זיין לשון עס קומט אויס, אַז אַלץ וואָס ווערט געדרוקט אונטער פֿאַרשידענע נעמען זענען זאַכן — פֿון דוד בער־געלסאָנען.

גראַד אין יענער צייט האָב איך געגעבן אין דער „אייניקייט“ אַ דער־ציילונג וועגן אַ ייִדיש קינד, וואָס האָט זיך געראַטעוועט פֿון אַ גאַנצער ייִדי־שער שטאָט. איך וועל דאָ, פֿאַרשטייט זיך, נישט איבערדערציילן דעם אינ־האַלט פֿון דער דאָזיקער מעשה. איך וויל בלויז איבערגעבן, אַז דאָרט האָט זיך געהאַנדלט וועגן דעם, וואָס דאָס קינד דאַרף אויפגענומען ווערן אין אַ סאַוועטישן קינדער־אינטערנאַט און צו דער זעלביקער צייט דאַרף אין דעם קינדער־היים אויך אויפגענומען ווערן אַ קינד פֿון אַ געפֿאַלענעם רוסישן מי־ליטערמאַן. היות אין דעם קינדער־היים איז נישטאָ קיין אַרט פֿאַר ביידן, שטייט די אַנפירערן פֿאַר אַ האַרבער דילעמע: וואָסער קינד זאָל זי אַריינגע־מען? דאָס פֿאַריתומטע ייִדישע קינד, וואָס מען ווייסט נישט ווער זיין פֿאַטער

איז געווען, צי דאס קינד פון דעם געפאלענעם מלחמה־העלד, וואָס האָט אָפֿ-געגעבן זיין לעבן פאַרן פּאַטערלאַנד?

נישט וויכטיק מיט וואָס די דערציילונג האָט זיך פאַרענדיקט. וויכטיק איז מיר געווען אַרויסצוברענגען די עקזיסטענץ פון אַזאַ דילעמע אין רוסלאַנד. פאַרשטייט זיך, אַז איך האָב זי אַרויסגעבראַכט זייער פאַרויכטיק און דערביי האָב איך שוין אַנטוויקלט געוויסע געדאַנקען לטובת דעם פאַרצוג פונעם ייִדישן קינד. ווי פאַרשטעלט און פאַרנעפלט די דאָזיקע פּראָגע זאָל נישט האָבן באַהאַנדלט געוואָרן, איז זי אָבער געווען גענוי ניי אין יענע באַדינגונגען. מעשה צרה איז בערגעלסאָן דעמאָלט געהאַט נישט געזונט געוואָרן און איז נישט געקומען אין רעדאַקציע. מען האָט מיך דערריבער געעצהט, אַז איך זאָל צוגיין צו אים אין שטוב און זיך דערוויסן דעם גורל פון דעם כתב־יד. איך האָב אַזוי געטאָן, בין אַוועק צו בערגעלסאָנען און דאָרט אים געטראָפֿן אַ פאַרקילטן. ער האָט מיך אָבער זייער גוט אויפגענומען, אויפגעזוכט דעם מאַנסקריפט און מיר אים געגעבן. אויף דעם ערשטן בלעטל איז געשטאַנען אַנגעשריבן: „גרייט צום דרוק — ד. ב.“

איך האָב געכאַפט אַ קוק אין כתב־יד און בין געבליבן פאַרווונדערט. גאַרנישט ווי זיין שטייגער איז געווען, האָט בערגעלסאָן דאָס מאָל כמעט נישט געמעקט און אויך גאַרנישט צוגעשריבן צו מיין דערציילונג. אפנים, אַז בערגעלסאָן האָט זיך געכאַפט אויף מיין חידוש און ער האָט זיך אַנגערופֿן: — מען האָט אייך מסתמא שוין דערציילט אַז איך רעדאָגיר צופיל די זאַכן וואָס מען גיט מיר צו צוגרייטן פאַר דער „אייניקייט“... נו, יא, מען דאַרף רעדאָגירן... אַ סך פון זיי שרייבן אַזוי גלייך ווי שרייבן וואָלט נישט געווען די גרעסטע קונסט... ס'איז ביי זיי „רעדעלע יאַק רעדעלע, אבי דאָברע מיינעלע“... אייער דערציילונג האָב איך נישט רעדאָגירט. די מעשה גופא האָט מיך פאַרכאַפט און דאָס איז אַ סימן, אַז מען דאַרף זי נישט שרייבן אַנ־דערש. יא, וואָס האָב איך אייך געוואָלט זאָגן? איר האָט געדאַרפט שרייבן, אַז דאָס ייִדישע קינד האָט פאַרהאַנט לגבי דעם קינד פון דעם רוסישן מלחמה־העלד, שוין צוליב דעם, וואָס דאָס רוסישע קינד איז געבליבן אַ יתום בלויז נאָך איין טאַטן, דאָס ייִדישע קינד איז אָבער אַ יתום נאָך אַ דריטל פונעם פּאָלק... ס'איז אַ גרויסער חילוק... די וועלט מעג געדענקען, אַז זי איז אונדז שולדיק אַ חוב... אַ חוב פאַר אַזויפיל פאַרגאַסענעם בלוט...

און ער האָט זיך צערעדט וועגן דעם פיין פון דעם ייִדישן קינדישן יתום. גלייך ווי עס וואָלט נישט געווען קיין העלד פון אַ ליטעראַרישער שאַפונג, נאָר פון אַ מעשה שהיה וועלכע איך האָב אים נאָרוואָס דערציילט. דוד בערגעלסאָן איז בכּן נישט אַלעמאַל געווען קיין נייִן־זאָגער. ער האָט אויך געהאַט אַ ייִדישן יא, אַ פיינלעכן, אָבער אויפריכטיקן ייִדישן יא, וואָס

ער האָט פון מאָל צו מאָל געלאָזט דערהערן. — אָבער נאָר אין די פיר ווענט
פון זיין היים...

**
*

בערגעלסאָן אין שטוב האָט געהאַט אַ טייערע טבע: ווען עמעצער איז
שוין געווען זיין גאַסט האָט ער אים פשוט נישט געוויסט וווּ אַוועקצוזעצן.
האַט דער עמעצער אָפילו געמעגט זיין אַזאַ מין שרייבער פון וועלכן ער האָט
נישט שטאַרק געהאַלטן. עס זענען פאַראַן מענטשן וואָס אין גאַס זענען זיי
לעמעלעך און אין שטוב זענען זיי גאַנצע לייבן. בערגעלסאָן איז געווען פונקט
פאַרקערט: אין גאַס — אַ וואָלף מיט אויפגעראַלטע שטעכיקע האַר און אין
שטוב — אַ היימישער פאַמיליע־מענטש, וואָס האָט אַ נאַטור צו ווערן צו גיך
אינטיים, צו גיך סענטימענטאַל און ביי יעדער געלעגנהייט זיך צו כאַפן קושן
און אויסדערציילן אַלע נחתן פון זיין זון, און אַלע מעלות טובות, אמתע
מעלות טובות, פון זיין זוגתו ציפעלע, אמת איז, אַז זיין גאַסטפריינט־
לעכקייט האָט זיך אויך גענומען פון דעם וואָס ער האָט געדאַרפט האָבן
מענטשן, ווייל ער האָט געדאַרפט האָבן אויערן, וואָס זאָלן אים הערן. אָבער
וואָס איז דען וויכטיק צוליב וואָס אַ מענטש טוט אַ גוטע זאַך? דער עיקר
איז אָבער פאַרט דאָס וואָס אין שטוב ביי זיך איז בערגעלסאָן געווען נישט
נאָר אַן אַנגענעמערער און בעסערער מענטש, נאָר אויך אַן ערלעכערער מענטש,
דאָס הייסט: אַ מענטש וואָס האָט ווייניקער מורא געהאַט צו ווייזן דאָס וואָס
ער איז אין דער אמתן, אין שטוב האָט מען אים, בכּן, געקענט זען אַזוי ווי
אַזאַ שרייבער ווי ער האָט געמוזט און געדאַרפט אויסזען בעת אַרום אים האָט
זיך אָפגעשפּילט אַזאַ טראַגעדיע מיט דעם פאַלק, פאַר וועלכן ער שרייבט און
מיט דער ליטעראַטור אין וועלכער ער שרייבט.

דאָס אַלץ — אין שטוב, אָבער בשום אופן נישט אין גאַס, נישט, הייסט
עס, אין דער עפנטלעכקייט און יידישע שרייבער וואָס האָבן געקענט ביידע
בערגעלסאָנס האָבן זיך טאַקע געחידושט אויף דער דאָזיקער דאַפּלט־געשטאַל־
טיקייט זיינער און האָבן וועגן דעם דאָזיקן ענין זייער אָפט גערעדט.

אויף וויפל איך טראַכט איצט וועגן דעם דאָזיקן פענאַמען דאַכט זיך
מיר אויס, אַז דער הויפט־גורם צו בערגעלסאָנס גאַסיקן, שלעכטן שפּיל איז
געווען זיין אומגעוויינטלעכע מורא פאַר דער סאָוועטישער מאַכט. בערגעל־
סאָן איז געווען אַ קלוגער ייד, אָבער זיין גאַנצע חכמה האָט אים נישט גע־
קענט העלפן ווען עס איז אויף אים אַנגעפאַלן די אימתא דמלכותא, דער פחד
פאַר דעם סאָוועטישן „ונתנה תוקף“ וואָס פאַרשרייבט יעדנס מעשים און
באַשטימט יעדנס דאָליע. אַזוי גרויס איז געווען זיין מורא, אַז ער האָט זיך
פון דער שרעק גאַרנישט געקענט באַפרייען און איז פון איר ווי היפּנאָטיזירט

געוואָרן. נישט קיין ווונדער דעריבער וואָס ער האָט אין אַזאַ מין צושטאַנד פאַרלוירן דעם קאָנטראָל איבער זיך, איז געוואָרן אין גאַנצן אַן אַנדערער און זיין גאַנצע חכמה איז אַוועק אין ניוועץ. דאָברושיץ, בערגעלסאָנס גוטער פריינט, פלעגט אָפט זאָגן: ווען בערגעלסאָן זאָל צו זיין חכמה נאָך פאַרמאָגן אַ ביסל שכל אויך, וואָלט ער זיך איינגעשפּאַרט אַ סך אומגליקן. בערגעלסאָן פלעגט אָבער פאַרלירן זיין שכל הישר ווען ער האָט זיך דערזען אין דער מיט פון די געפאַרן וואָס לויפּערן אויף אים אין דעם סאָוועטישן גיהנום און דערייַ-בער האָט ער געטאָן זאַכן וואָס אַ קלענערער בעל שכל פאַר אים האָט גע-וויסט, אַז מען טאָר זיי נישט טאָן.

דוד בערגעלסאָן איז אומבאַדינגט געווען אַ גרויסער חכם, אָבער מיר האָט זיך אָפטמאָל געדאַכט, זעענדיק אים אין גאַס, אַז זיין גאַנצע חכמה איז פון דעם מין וואָס די פּוילישע יידן זאָגן אויף איר, אַז דאָס איז חכמה ביו צו דער ראַגאַטקע. דאָס איז אַ מין חכמה פון זאָגן אַ שאַרף ווערטל, פון באַנעמען אַז ענין מיט אַ שפּיציקן שכל, פון ברענגען אַ משל, דערציילן אַ צוגעפאַסט מעשהלע, וכדומה. ס'איז אָבער בשום אופן נישט געווען פון דעם מין קלוגשאַפט וואָס ליגט נישט אין קאָפּ, נאָר אין בלוט, אָדער אין די מאַרדך-געוועבן פונעם רוקנביין. מענטשן מיט אַזאַ מין חכמה ווייסן אָפטמאָל נישט מיט אַ מינוט פּריער וואָס זיי וועלן זאָגן און ווי אַזוי זיי וועלן האַנדלען מיט אַ מינוט שפּעטער. אָבער ביי יעדער סיטואַציע ווייזט זיך אַרויס, אַז זיי האָבן געזאָגט דאָס ריכטיקע וואָרט און געטאָן דאָס סאַמע פּאַסיקסטע און קלוגסטע אין זייער לאַגע. ביי בערגעלסאָנען איז דאָס נישט געווען אַזוי. זיין קלוג-שאַפט האָט געהאַט אַ בריליאַנטענעם שליף כל זמן מען האָט מיט אים גערעדט, אָדער ווען ער האָט געשריבן. (אין די לעצטע זאַכן האָט ער אָפּילו די דאָזיקע קלוגשאַפט שוין אויך נישט פאַרמאָגט). אין לעבן אָבער האָט ער נישט געהאַנדלט ווי קיין קלוגער און מען קען זאָגן, אַז זיין גרעסטע נאָ-רישקייט איז געווען דאָס קומען קיין רוסלאַנד, וואָרים עס איז נישט געווען נאָך אַ שרייבער וואָס זאָל לויט זיין כאַראַקטער און לויט זיין גאַנצן שריי-בערישן וועזן זיין אַזוי נישט פּאַסיק פאַר דער סאָוועטישער אַרדענונג ווי ער און דעריבער אַזוי זיך מוזן פאַרשטעלן און אַזוי מוזן שפּילן טעאָטער ווי ער.

בערגעלסאָנס צרה איז אָבער געווען וואָס מען האָט אים געהאַלטן פאַר אַ חכם און ווי אַזאַ האָט אים טאַקע די מאַסקע פון אַ סאָוועטישן תּמים נישט געקליידט. אויף להכעיס זיך אַליין האָט ער אָבער אויסגעקליבן צו שפּילן דווקא די דאָזיקע תּמים-ראַל. אמת, בערגעלסאָנס חכמה האָט אים אונטער-געזאָגט, אַז אין רוסלאַנד האָט מען נישט ליב קיין האַלבע אַרבעט און אַז דאָרט פאַרלאַנגט מען פון מענטש דאָס גאַנצע לייב און לעבן און נישט בלויז

דאָס שײלאַקישע פּונט פּלייש. דאָס איז אַבער געווען זיין גרעסטע נאַריש-
קייט, וואָרים ער האָט געדאַרפט פאַרשטיין, אַז איבערשפּילן איז תּמיד ער-
גער ווי נישט דערשפּילן. און איך בין אַפּילו זיכער, אַז ווען ער וואָלט געווען
געשפּילט די ראַל פּון אַ מעסיקן לאַיאַלן בירגער, וואָלט ער אויסגעמיטן אַ
סך אומאַנגענעמעלעכקייטן ביי זיינע אייגענע חברים און וואָלט אַפּילו בעסער
געמאַכט ביי דער דאָזיקער נאַטשאַלסטווע וואָס איר צוליב האָט ער געשפּילט
זיין פּאַלש שפּיל.

אַלע יידישע שרייבער אין רוסלאַנד, אַ חוץ אפשר דעם נסתר, האָבן אין
תּוך אַריין גערעדט די זעלבע רייד וואָס בערגעלסאַן. זיי האָבן אַבער גערעדט
מיט אַן אַנדער טאָן ווי ער. זיי האָבן אויף אַ דינעם אופן דאָך געגעבן צו
פּילן, אַז זיי סילוקן אַ חוב און דערצו אַזא חוב וואָס סע העלפט נישט —
מען מוז אים צאָלן. בערגעלסאַן פּלעגט אַבער דעם דאָזיקן חוב סילוקן אויף
אַזא שטייגער, גלייך ווי ער וואָלט איינגעצאָלט גאַלדענע רענדלעך אין באַנק
אויף זיין וואַקסנדיקער קאַנטע. דערצו האָט ער עס געטאָן מיט פאַריסנקייט
און אַפּטער ווי מען האָט געמוזט. זיינע קאַלעגן האָט דער דאָזיקער אייפּער
דענערווירט. די ווידער וואָס האָבן געדאַרפט איינקאַסירן זיין אַפּצאָל האָבן
אויך געקוקט אויף אים מיט חשד, וואָרים דאָרט וווּ מען האָלט אין איין זוכן
חטאים, דאָרט וווּ יעדער מענטש איז אונטער אַ חשד פּון אפּיקורסות און
כפּירה, האָט מען געמוזט זיך קלערן, אַז מיט דעם דאָזיקן אייפּערדיקן מענטש
איז עפּעס דער מער. די גרעסטע קונץ אין רוסלאַנד איז זיך נישט צו וואַרפּן
אין די אויגן. די דאָזיקע קונץ האָט בערגעלסאַן נישט געקענט. ער האָט, דאָכט
זיך, געטאָן דאָס בעסטע, אַבער ער האָט געטאָן לפּנים משורת הדין און אויב
אַזוי האָט ער געמוזט אויף זיך אַרויסרופּן אַ פאַרדאַכט, וואָרים צו וואָס אַ
שטייגער דאַרף דאָס אַ מענטש אַזויפּיל באַווייזן זיין כשרות אויב ער איז אין
דער אמתן נישט טריפּה?

דאַברושין האָט מיר אַמאָל געזאָגט:

— מיט בערגעלסאַנען איז אין אַ געוויסן זין דאָס זעלביקע וואָס מיט
יענעם איידעם וועגן וועלכן דער שווער באַקלאַגט זיך, אַז ער קען נישט שפּילן
אין קאַרטן. נו, איז דאָך גוט — זאָגט מען אים. דאָס אומגליק איז אַבער —
ענטפּערט ער — וואָס ער קען נישט און שפּילט... בערגעלסאַן, האָט דאַברו-
שין אויסגעפּירט, קען אין סאַמע תּוך אַריין נישט זאָגן קיין ליגן. דאָס אומ-
גליק איז אַבער וואָס ער קען נישט און זאָגט יאָ ליגן. דערפאַר טאַקע זאָגט
ער ליגן אויף אַזא אופן, ווי יענער בעל גוזמא, וואָס מען כאַפט אים באַלד
ביי דער האַנט און מען גלויבט אים שוין נישט אַפּילו ווען ער שווערט זיך
מיט טויזנט שבועות.

ערגעץ וווּ האָט דוד בערגעלסאָן אליין געוויסט פון זיין נאַרשיקייט, אָבער ער האָט זיך נישט געקענט העלפן. ווי נאַר ער האָט זיך באַוויזן אין סאָווע-טישן רשות הרבים, וווּ צענדליקער אויגן האָבן אויף אים געקוקט און געקוקט פאַרשעריש, איז ער שוין נישט געווען ביי זיך אין די הענט. ער איז צעטומלט, דערשראַקן געוואָרן און ווי דער היפּנאָטיזירטער פון דער שלאַנג גלייך גע-גאַנגען אין איר גיפטיק צעעפנטן מויל. דערצו איז ער געווען פול מיט נישט געזעטיקטע אַמביציעס, מיט קנאה און מיט נאָך אַנדערע אַפעקטן, וואָס האָבן אים אַרויסגעשטויסן פון דער נאַטירלעכקייט און האָבן אים אַוועקגעשטעלט אין שווערע פּאַזיציעס. דאָס ערגסטע איז אָבער געווען דאָס וואָס ער האָט געשפּילט אויף אַ פּאַלשער קאַרט מיט אַזאַ האַזאַרד, אַז מען האָט געמוזט בודק זיין די ערלעכקייט פון זיין שפּיל. נו, און אַז מען זוכט כּישוף אין מצרים און פּאַלשקייט אין רוסלאַנד איז עס נישט שווער צו געפינען. בער-געלסאָן פלעגט אין אַזאַ פּאַל ווערן נאָך מער צעטומלט און נאָך מער אַנגע-שראַקן. דאָס האָט אים געברענגט צו דעם, אַז ער זאָל זיין נישט בלויז טראַג-גיש, נאַר אויך קאַמיש. און דער דאָזיקער קאַמיזם איז געווען, ווי איך האָב אין אַנהייב געזאָגט, זיין באַזונדערע טראַגעדיע אין דער אַלגעמיינער טראַג-דיק פון די ייִדישע שרייבער אין סאָוועטרוסלאַנד.

— 5 —

צום בולסטן פלעגט זיך דער בערגעלסאָנישער טראַגיקאַמיזם מאַני-פעסטירן ווען עס פלעגט נעמען אין אים „אַרבעטן“ דער אַרדן-קאַמפלעקס. וועגן דעם דאָזיקן קאַמפלעקס, אָדער מאַניע איז כּדאי צו זאָגן עטלעכע ווער-טער.

דוד בערגעלסאָן האָט געהערט צו די אַנגעזעענסטע ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד. ער האָט זיך געציילט אין איין ריי מיט מאַרקישן, קוויטקאָן, האַפּ-שטיינען, האַלקינען, אָדער פעפּערן. געווען אָבער איין זאך וואָס האָט אים אַפּגעשיידט פון די דערמאָנטע שרייבער און דאָס איז געווען דאָס, וואָס זיי האָבן געהאַט אַרדנס, מלוכהשע אויסצייכענונגען, און ער נישט. בערגעלסאָן איז אַזוי אַרום, אַ חוץ דעם נסתר, געווען דער איינציקער ייִדישער שרייבער אין דער ערשטער קאַטעגאָריע, וואָס זיין ערשטע קאַטע-גאַריעדיקייט איז נישט באַשטעטיקט געוואָרן דורך דער געוויינלעכער סאָווע-טישער אַפיציעלער סאַנקציע, דעם אַרדן.

בערגעלסאָן האָט אַלע זיינע יאָרן אין רוסלאַנד געוואַרט אויף אַט דער באַשטעטיקונג און ער האָט געטאָן אַלץ כּדי זי צו באַקומען. ער האָט זי אָבער, מעשה שטן, נישט געקריגן.

ווען ער איז אַלט געוואָרן זעכציק יאָר און די דאָרטיקע ייִדיש־ליטעראַ-
רישע וועלט האָט געפֿייערט זיין געבוירן־טאָג, זענען אַלע געווען זיכער, אַז
ער וועט דאָס מאָל שוין קריגן דעם געהאַפטן אָרדן, וואָרים אין אַזאַ פּאַל
פלעגן קריגן די דאָזיקע אויסצייכענונג שרייבער וואָס זענען געווען פּון אַ
קלענערער מדרגה ווי ער. ער האָט אָבער אומזיסט געוואָרט. צו אַלעמענס
חידוש האָט מען אין אים אין די „הויכע פענצטער“ עפעס ווי פּאַרגעסן און
זיין יובל־יום־טוב איז אדורך „טרוקן“ און היפש פאַרשעמט.

בערגעלסאָן האָט דאָס שרעקלעך איבערגעלעבט.

ער האָט וועגן דעם כסדר גערעדט.

ער האָט זיך נישט געקענט באַהערשן און נישט רעדן וועגן דעם ענין.
ווי נאָר ער איז מיט עמעצן אויף אַ האַר נאַענט געוואָרן, האָט ער אים שוין
דערציילט די מעשה מיט זיין נישט באַקומענעם אָרדן.

דער נוסח פּון דער מעשה איז תמיד געווען דער זעלביקער: אַט־אַט האָט
ער שוין געזאָלט דעם אָרדן באַקומען, נאָר עמעצער האָט אין דער לעצטער
רגע אים נישט פּאַרגינען און קאַליע געמאַכט.

דער קאַליע־מאַכער איז, לויט אים, געווען פּרץ מאַרקיש.

און דערפאַר איז צווישן אים און מאַרקישן געווען אַן אַפענע שנאה.

איז געווען עפעס אַן אמת אין זיינע רייד און חשדים? ניין. ווען מען
זאָל בערגעלסאָנען וועלן געבן אַן אויסצייכענונג וואָלט קיינער נישט געקענט
קאַליע מאַכן, אַפילו ער זאָל וועלן.

בערגעלסאָנען האָט מען אָבער דעם אָרדן נישט געגעבן, ווייל מען האָט
אים נישט געהאַלטן פאַר קיין כשרן מענטש. מען האָט נישט געהאט צו אים
גענוג צוטרוי.

ער איז זיך אַליין שולדיק געווען. טאַקע מיט דעם וואָס ער האָט, ווי
מיר האָבן שוין פּרזער באַמערקט, געוואָלט זיין צופיל כשר. טאַקע מיט דעם
וואָס ער האָט מיט זיין אייפער און מיט זיין איבערגעטריבנקייט אַרויסגערופן
צו זיך חשד און אומגלויבן.

בערגעלסאָן האָט געוואָלט דעם אָרדן צוליב פּאַרשידענע טעמים, אָבער
בעיקר האָט ער אים געוואָלט ווייל ער האָט געדאַרפט האָבן אַ סימן, אַז ער
איז יאָ כשר.

דאָס קריגן אַן אָרדן האָט קיינעם נישט פּאַרהיטן פּון קיין שום שלעכטס.
מען האָט געקענט היינט באַקומען די העכסטע מלוכה־אויסצייכענונג און
אויפצומאַרגנס אַרעסטירט ווערן. אָבער לכל הפחות איז דאָס געווען אַ באַ-
ווייז, אַז אין דעם מאַמענט ווען מען באַקומט די אויסצייכענונג איז די
כשרות פּון דעם וואָס באַקומט אים אין אַרדענונג.

ס'איז דעריבער געווען פֿארשטענדלעך פֿארוואָס בערגעלסאָנען איז אַזוי געגאַנגען אין לעבן צו באַקומען דעם דאָזיקן באַווייז און ס'איז אויך פֿאַר-שטענדלעך פֿארוואָס ער האָט, נישט באַקומענדיק אים, זיך נאָך מער דער-שראַקן.

דאָס אָנהענגען די שולדיקייט אויף מאַרקישן איז געווען נישט מער ווי אַן אויסרייד פֿאַר זיין אייגענער שרעק. ס'איז געווען, ווי מען זאָגט ביי יידן, אַ מין טרייסטן זיך מיט האַרץ חלשות, אַ מין פֿאַרעדן די ציין דעם אייגע-נעם פֿחד.

דער אמת איז, אַז בערגעלסאָן האָט געהאַט נאָך אַנדערע באַווייזן, אַז מיט זיין כשרות איז עפעס דער מער.

ווען מען האָט אין יאָר 1939 געשיקט פֿון מאַסקווע אַ בריגאַדע שריי-בער קיין ביאַליסטאָק, האָט מען בערגעלסאָנען נישט דערלויבט צו פֿאַרן.

ווען פֿון אַמעריקע איז אָנגעקומען אַן איינלאַדונג, אַז ער זאָל קומען דאָרט אַהין אין די אינטערעסן פֿון אַנטי־פֿאַשיסטישן קאַמיטעט, האָט די מאַכט זיין קאַנדידאַטור נישט באַשטעטיקט.

עס זענען געווען נאָך אַנדערע סימנים, אַז דוד בערגעלסאָן ווערט דורך די מושלים באַטראַכט ווי אַן אומזיכערער עלעמענט.

בערגעלסאָן האָט פֿון דעם אַלעם געוויסט. ער האָט אָבער כּסדר געמאַכט דעם אָנשטעל, אַז ער ווייסט נישט און אַז דער עיקר חייב אין די דאָזיקע אַלע זאַכן איז מאַרקיש.

ווי תמיד האָט בערגעלסאָן וועגן דעם ענין גערעדט צופיל און צו הויך, כּדי צו באַהאַלטן דאָס וואָס אים מאַטערט אין דער שטיל. מיט זיין רעדן האָט ער אָבער נאָך מער אויפגעדעקט זיינע געדאַנקען און האָט זיך אַזוי אַרום פֿאַרפלאַנטערט אין לעכערלעכקייט.

דער ענין אָרדן איז ביי אים ווירקלעך דערגאַנגען צו אַ קאַמפלעקס. ער האָט וועגן דעם גערעדט טאָג און נאַכט. ער האָט מיט קלוגשאַפט אַרויפגע-פירט אויף דער אַ טעמע אַלע געשפרעכן. אָבער אַלע האָבן שוין געוויסט וווּ אַהין ער צילט און זיין גאַנצע חכמה איז געוואָרן אַ נאַרישקייט.

עס איז ביי אים אַזוי ווייט דערגאַנגען, אַז ווען ער האָט געזען אַ מענטש מיט אַן אָרדן האָט ער זיך נישט געקענט איינהאַלטן פֿון נאַכקוקן אים און ווען זיין זון האָט באַקומען מיליטערישע שלאַכט-אויסצייכענונגען האָט ער זיך מיט די קאַלירטע בענדלעך אַרומגעטראָגן ווי מיט אַן אבן טוב און זיי אַלעמען געוויזן.

ס'איז באמת געווען טרויעריק צו קוקן אויף בערגעלסאָנען ווען ער האָט

זיך „צעאָרדנט“. עס איז געווען אויף אים ממש אַ רחמנות. ער איז דערביי געווען טראַגיש, אָבער אויך נישט ווייניקער קאַמיש.

**

בערגעלסאָן איז געווען איינער פון די קלוגסטע יידישע שרייבער, אָבער זיין גאַנצע חכמה האָט זיך פון אים אָפגעטאָן אין רוסלאַנד. דערהויפּט אין די לעצטע יאָרן. דאָרט האָט ער אַפילו ביים שרייב־טיש זיך אויסגעפירט ווי אַ באַר.

דאָרט האָט ער זיך כסדר גענומען צו טעמעס, ביי וועלכע ער האָט גע־מוזט געניזוקט ווערן.

מען מעג זאָגן דעם אמת: אויף אַ סך, אַ סך געביטן האָבן די סאָוועטן צו פאַרצייכענען געוויסע דערפאַלגן מיט וועלכע זיי מעגן זיך איבערנעמען. בערגעלסאָן איז אָבער לויט דעם געזעץ, אַז אַ בלינד פערד מוז פאַר־קריכן דווקא אין גרוב אַריין, נישט געגאַנגען צו די דאָזיקע טעמעס וווּ מען האָט געקענט געפינען אַ גוט וואָרט פון אמת פאַר די סאָוועטישע דערגריי־כונגען. באַר ער איז געקראַכן דווקא דאָרט וווּ עס איז געווען דער דורכפאַל פונעם סאָוועטישן שקר.

דאָס איז געווען די טעמע וועגן דער פעלקער־פריינטשאַפט אין רוסלאַנד. פעלקער־פריינטשאַפט אין רוסלאַנד... נישטאָ קיין איין מענטש אין גאַנצן סאָוועטנפאַרבאַנד וואָס זאָל נישט וויסן, אַז אַלץ וואָס עס ווערט געשריבן אויף דעם געביט איז הוילער אומפאַרשעמטער ליגן.

פעלקער־פריינטשאַפט אין רוסלאַנד... ווען די אוקראַינער האָבן פיינט די רוסן בתכלית השנאה, ווען אין צענטראַל־אַזיע קומען פון צייט צו צייט פאַר אמתע צוזאַמענשטויסן צווישן די אַרטגעבירטיקע און די פרעמד־געקור־מענע, ווען דער רוס קוקט מיט גאווה און מיט ביטול אויף דעם קירגיז און דער ווייסרוס מיט האָס אויף דעם טשווואַש.

נעמט צו די מורא פאַר דער שטראַף און אין איין טאָג וועלן פעלקער אין רוסלאַנד זיך קוילען אין די גאַסן.

דערצו נאָך: פעלקער־פריינטשאַפט מיט ייִדן. ווען דאָס פייער פון שנאה צו זיי ווערט כסדר שטאַרקער און אָפענער און צעפלאַקערט זיך אין אַ פלאַם, וואָס פאַרכאַפט שוין אויך די העכסטע שפיצן פון דער ממשלה.

בערגעלסאָן האָט אָבער דווקא די דאָזיקע שקרדיקע טעמע, דעם דאָזיקן אומפאַרשעמטן ליגן כסדר און כסדר באַשריבן אין זיינע לעצטע ווערק.

ער האָט גאַרנישט געקענט אַרויסקריכן פון דעם ליגן. יעדע דערציילונג זיינע האָט זיך געדרייט אַרום דעם דאָזיקן שקר. ער האָט זיך אַליין פאַרפיי־

ציקט, כדי אויסצוברייען, מיט די פיל קונצעלעך פון זיין טאלאנט, די נישט געשטויגענע מעשה ווי אזוי דער גוי כאפט זיך ארום מיט דעם יידן און ווי אזוי דער ייד קען גארנישט לעבן אן דעם גוי.

די ליטערארישע שפראכלעכע קונצעלעך האבן אים אבער גארנישט גע- האלפן. פונקט ווי ער האט אין לעבן דערגרייכט מיט זיין צו גרויסער פרומ- קייט א פארקערטן עפעקט, אזוי האט ער אויך מיט זיין שרייבן דערגרייכט א פארקערטע ווירקונג.

ער האט געזאגט ליגן און מען האט אים געכאפט ביי דער האנט.

ער האט געוואלט צו גוט און ס'איז ארויסגעקומען זייער שלעכט.

דערצו איז זיין אופן פון שרייבן געווען להכעיס זיך אליין.

בערגעלסאנט כוח איז באשטאנען אין זיין קענען דערזען און באווייזן דעם פראפיל פון מענטשן און זאכן, אין זיין קענען אויפכאפן און אנטפלעקן דאס זייטיקע, דאס באהאלטענע, דאס פארשאטנטע פון דעם שפיל, וואס הייסט: לעבן.

בערגעלסאן אין זיינע גוטע ווערק איז געווען מער אונטערקוקער ווי זעער.

זיין קראפט און זיין חן איז געווען דאס נישט דערזאגטע, די מוזיק פון

די דריי פינטעלעך.

אין די לעצטע זאכן, וואס ער האט געשריבן אין רוסלאנד האט ער אבער

זיינע טעמעס גענומען פראנטאל און ער האט וועגן אלעם גערעדט צו אפן

און צו קלאר.

עס איז ארויסגעקומען צו האמעטנע, צו פאלש.

אז גאט וויל עמעצן שטראפן נעמט ער אים צו דעם שכל. בערגעלסאן

איז אין דעם פרט געווען דער געשטראפטסטער יידישער שרייבער אין רוס-

לאנד.

דאס ערגסטע אין דער דאזיקער שטראף איז געווען דאס וואס ער האט,

זוי יענער פון דעם אנעקדאט, געגעסן פוילע פיש און דערצו האט מען אים

נאך געשמיסן און פון שטאט ארויסגעטריבן.

זיין פעלשעווען זיך אליין, זיין פארליגענערן די יידישע לאגע האט אים

נישט געהאלפן, מען האט אים אפילו די דרייסיק יודאש-טאלער נישט בא-

צאלט...

**

נאך איין ווערק האט בערגעלסאן אנגעשריבן אין רוסלאנד, וואס מען

קען דערין דערהערן זיין אייגן קול, דאס קול פון זיין יידישן אמת, די שטים

פון דעם צעפייניקטן יידישן שרייבער.

דאס איז דאס ווערק „פרינץ ראובני“.

די דראַמע איז אָנגעשריבן געוואָרן אין די ערשטע טעג פון דער דייטש-סאָוועטישער מלחמה, ווען עס האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז מען מעג שוין... נאָך מער: אַז די מאַכט אַליין פּאָדערט איצט ייִדישן נאַציאָנאַליזם.

די מאַכט האָט עס טאַקע אויף אַ מאַמענט געפּאָדערט צוליב דער הילף פון די ייִדן אין אויסלאַנד און צוליב דעם ווילן צו שאַפן דורך די אויסלעבן-דישע ייִדן אַ גוטע שטימונג פאַר זיך. ווען זי האָט די הילף באַקומען, איז זי געוואָרן זיכערער ביי זיך, מחמת זי האָט דערזען, אַז די אַליאירטע מיינען אויף אַן אמת מיט זייער קאַמף קעגן היטלעריזם און דעריבער האָט זי באַלד צוריקגעצויגן די הנחות, וואָס זי האָט געגעבן די ייִדן אין איר לאַנד.

דאָס ווערק „פּרינץ ראובני“ איז אין רוסלאַנד קיינמאַל נישט דערשיינען. מען מיכאַעלס האָט עס געזאָלט אויפפירן, אָבער ער האָט עס קיינמאַל נישט אויפגעפירט.

ווען מען גיט עס נישט אַרויס אין אַמעריקע וואַלטן מיר קיינמאַל נישט געוואוסט, אַז אַזאָ ווערק איז אָנגעשריבן געוואָרן.

דאָס דאָזיקע ווערק געהערט נישט צו בערגעלסאַנס בעסטע זאַכן. עס איז אויך נישט קיין גאָר וויכטיקע קינסטלערישע שאַפונג. עס זעצט אָבער דערפון אַרויס אַ הייסער פּלאַם פון ליבשאַפט און טריישאַפט צום ייִדישן פּאָלק, אַן אויפריכטיקע איבערגענומענקייט מיט די ייִדישע פּאָלקס-ליידן.

אַפנים נישט אומזיסט האָט בערגעלסאַן אין זיין ווערק זיך צוגעריירט צו דער מאַראַנער־טעמע. די דאָזיקע ווייטע היסטאָרישע עפּאָכע איז צוליב עפעס געווען נאָענט צו זיין געמיט.

בערגעלסאַן רעדט דאָ מיט אַן אַפן קול קעגן די אַסימילאַטאָרן פון יע-נער צייט און טרעפט די כלערליי אַסימילאַטאָרן פון זיין צייט.

אין דעם דאָזיקן ווערק איז אויך פאַראַן עפעס ווי אַ שטיקל פאַרענט-פערונג פון בערגעלסאַנען פאַרוואָס ער האָט גערעדט אַזויפיל שלעכטס אויף ייִדן אין זיינע שאַפונגען. ער לאָזט דאָרט זאָגן דעם לץ, דעם געוועזענעם מאַראַן, אַז כדי צו זיין איין שעה צוריק אַ ייִד האָט ער ביי זיך געפּועלט איבערצוקרימען ייִדן אין גויישן צירק.

מיר מעגן שטאַרק צווייפלען אין דער גערעכטיקייט פון דעם דאָזיקן פאַרענטפער. מיר מעגן אויך האָבן טענות פאַרוואָס בערגעלסאַן האָט אין דעם דאָזיקן בוך פון הייסן נאַציאָנאַלן אַטעם אַריינגעפירט צוויי ייִדישע סוחרים, וועלכע עס גייט כלומרשט גאַרנישט אַן אַ חוץ מסחר. אָבער פון דעם גאַנצן בוך איז אונדז סיי ווי קלאַר איין זאַך: עס איז אונדז קלאַר ווי אַזוי בער-

געלסאן וואלט געשריבן ווען ער מעג, ווען ער האט נישט מורא צו שרייבן דאס וואס ער וויל.

דאס אליין איז אַ גרויסער זכות אויף בערגעלסאָנען. לאַמיר אים נישט פאַרגעסן.

**

דוד בערגעלסאן איז געווען דער טראַגישסטער צווישן די ייִדישע שריי-
בער אין רוסלאַנד. און ער איז געווען מער טראַגיש פון אַנדערע דערפאַר,
ווייל ער האָט מיט זיין גאַנצן אויפפיר אליין פאַרליקנט זיין טראַגעדיע,
אליין זי דערנידעריקט מיט לעכערלעכקייט און חווק.

דאָס האָבן אים אַ סך ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד נישט מוחל געווען.
ווען איך טראַכט אָבער וועגן בערגעלסאָנען איצט, נאָך דעם ווי ס'איז
מיט אים און מיט אַלע זיינע חברים געשען דאָס אַלץ וואָס מיר ווייסן, קלער
איך ביי זיך: איז ער גופא געווען דער גאַנצער חייב? איז ער געווען דער
שולדיקער אין זיין מצב? קען מען פאַרלאַנגען פון אַ מענטש אַז ער זאָל
שפּילן אַ העלדן־ראָל אין אַזעלכע באַדינגונגען? קען מען פּאָדערן, אַז ער זאָל
זיך באַווייזן מיט אַזעלכע אייגנשאַפטן וואָס זענען פרעמד זיין כאַראַקטער?
איך ווייס נישט צי עמעצער קען אויף די דאָזיקע פּראַגן ענטפּערן מיט דער
פּולער זיכערקייט. איך גופא זאָג זיך אַפּ פון צו געבן אַ וועלכן ס'איז ענט-
פּער. פאַר מיר איז גענוג וואָס איך האָב בערגעלסאָנען געזען אויך אין אַן
אַנדער ליכט און פון דעם וואָס איך האָב אין אים געזען דעמאָלט ווען ער
איז געווען אַן אַנדערער, ווערט מיר קלאַר, אַז ער וואָלט געקענט זיין שיין
און דערהויבן, ווען ער וואָלט נישט געלעבט אין אַ וועלט וווּ מען מוז זיין
פּאַלש און וווּ מען מוז באַהאַלטן אונטער כלערליי מאַסקעס אַלדאָס גוטע און
אמתע וואָס איז פאַראַן אינעם מענטש.

איך ווייס נישט אויף וויפל ס'איז אמת דאָס וואָס מען האָט דערציילט,
אַז אין די לעצטע יאָרן האָט דוד בערגעלסאָן תּמיד געהאַט ליגן אויף זיין
נאַכט־טישל דעם תּנ"ך און האָט כּסדר מעין געווען אין דעם ספר „איוב“.
איך ווייס אָבער, אַז עפעס פון דער איובשער געמיט־אַטמאָספּער האָט מען
ווירקלעך געקענט דערפּילן ביי אים דעמאָלט ווען ער האָט זיך געפונען ביי
זיך אין שטוב. און כאַטש ער האָט אויך דאָרט גערעדט הללדיק סאָוועטיש-
פּאַטריאַטישע רייד האָט מען אָבער הינטער די ווערטער געקענט אַנטאַפּן דעם
צער פון אַ מיידן, צעבראַכענעם ייִד און דעם טרויער פון אַ רעזיגנירטן מייס-
טער וואָס איז מער קיין באַלעבאַס נישט איבער זיין אייגן שאַפּן. איך וויל

דעריבער, אז מיר אלע זאלן געדענקען, אז בערגעלסאָן איז נישט געווען בלויז
אזא ווי ער האָט זיך געוויזן, נאָר אויך אזא ווי ער האָט זיך מורא געהאט
צו ווייזן... אין לעצטן סך־הכל איז ער פאַרט געווען דער יידישער שרייבער,
וועלכער האָט אויף זיין אופן געהאַלפן טראַגן אויף זיינע מידע אַקסל דעם
דאָזיקן פייך־באַרג, וואָס האָט אזוי שווער געמאַכט דאָס לעבן פון זיין דור
אין דער סאָוועטישער ווירקלעכקייט...

פרץ מארקיש

פרץ מארקיש

דאָס ערשטע וואָס האָט זיך אונדז געוואָרפן אין די אויגן ביים זען פּרץ מאַרקישן, ווען ער איז אין ווינטער פון יאָר 1939-40 אַראָפּגעקומען פון מאָס-קווע קיין ביאַליסטאָק, איז געווען דער קילער זילבער-שטויב פון זקנה, וואָס איז געלעגן אויף זיין שיינעם קאָפּ, מיט דעם אַנזאָג פון פּריער געעלטערטקייט. און נישט נאָר אויף זיין קאָפּ — אויך אויף זיין באַרימטן שטורעמדיקן טעמפּעראַמענט האָבן מיר, אין יענעם ערשטן אויגנבליק, דערזען אַ היפּשן שיכט פון גרוילעך-פּאַרלאַשענעם אַש, וואָס האָט דערציילט די טרויעריקע מעשה פון פייערן, וואָס ברענען צו שטאַרק און ברענען אויס צו גיך.

איבעריק צו זאָגן, אַז קיינער פון אונדז האָט דעמאָלט נישט דערוואָרט צו זען מאַרקישן מיט דעם באַרימטן „שטיוול אויפן קאָפּ“, וואָס איז, וואָלט איך געזאָגט, געווען דער מעטאָפּאָרישער עמבלעם פון די וואַרשעווער צעכראַס-טעטע און צעזונגענע יאָרן. אָבער פּרץ מאַרקיש, אַנגעטאָן אין די סטאַטעטשנע מלבושים פון אַ פּראָווינצער אַפטייקער, פּרץ מאַרקיש אַן דעם מינדסטן אַנ-דייט אויף „פּאַעטישקייט“ אין זיין הולך און אַן דעם קלענסטן שמץ פון אַנ-דערשקייט אין זיין אויסערלעכן אויסזען, האָט זיכער נישט געשטימט מיט אונדזער פּאַרשטעלונג וועגן אים און האָט אויף געוויס אַרויסגערופן עפעס אַ מין קידער-ווידער מיט די זכרונות, וואָס מיר האָבן אָפּגעשפּאַרט פון יענע ווייטע, איצט אויף אייביק שוין פּאַרשוונדענע צייטן.

נישט קיין ווונדער דעריבער, וואָס מיר אַלע, די וואָס האָבן געקענט די מאַרקיש-לעגענדע פון די 20ער יאָרן אין פּוילן, זענען געבליבן אַביסל אַנ-טוישט ווען מיר האָבן דאָס ערשטע מאָל אויף דער סאָוועטישער ערד דערזען דעם ריטער פון דער אַמאָליקער עזותדיקער „כאַלאַסטרע“.

דערצו האָט גאָט נאָך געוואָלט, אַז ווען מאַרקיש וועט אַנקומען קיין ביאַ-ליסטאָק זאָל זיין אַ קאַלטער ווינטערדיקער אָונט און ער, מאַרקיש, זאָל צי-טערן, נישט נאָר פון אַ דרויסנדיקער, נאָר אויך פון עפעס אַן אינערלעכער קעלט. אַזוי אַז ער זאָל כסדר זיך מוזן טוליען צו דער איינגעהייצטער הרובע

און דערביי אויף קיין פאל נישט קענען דערוואַרעמען, נישט זיין גוף און נישט זיין נשמה.

וואָס־זשע איז דער חידוש וואָס ביים דערזען אים דעמאָלט, ביים ערשטן אַרײַנפאַר אין ביאָליסטאָק, האָט זיך עפעס ווי פון זיך אַליין געטראַכט, און ער איז אַלט געוואָרן, מאַרקיש, אַלט געוואָרן און אויסגעלאָשן געוואָרן גאַר־נישט לויט די יאָרן?

מיר האָבן שוין דעמאָלט געהאַט געזען אַ היפש ביסל שרייבער פון ראַטנ־פאַרבאַנד און מיר זענען שוין מער־ווייניק געוויינט געווען צו זייער אויס־זען, פירונג און האַלטונג. מיר האָבן נאָך אַלץ געהאַט אַ פרישן נייגיר צו אַט די מענטשן, דאָך זענען מיר צו זיי געגאַנגען אָן באַזונדערער דערוואַרטונג און אָן באַזונדערן אויפרודער פון די געפילן. צו מאַרקישן אָבער זענען מיר געגאַנגען מיט אַן אַנדער גאַנג, צו אים האָבן מיר געפילט עפעס גאַנץ באַזונ־דערס, קרובישס. אין אים האָבן מיר זיך מכין געווען צו זען אַ גאַר נאָענטן און אייגענעם.

עס געדענקט זיך דעריבער מיט אַ ווייטיקלעכער שאַרפקייט יענער מאַ־מענט ווען אַלע אונדזערע וואַרעמע און צאָפלידיקע דערוואַרטענישן זענען גע־בליבן אָפגעקילט און אָפגעקוילעט תיכף נאָך דעם ווי מיר האָבן אים אויס־געשטרעקט די הענט אין צעציטערטן שלום־עליכם. אמת, מאַרקיש האָט אונדז זייער פריינטלעך אויפגענומען, אָבער שוין נאָך דעם ערשטן אַרומנעם זענען אַלע צוגעגרייטע האַרץ־ווערטער געבליבן שטעקן אין קעל און אַנשטאַט זיי זענען אַרויסגעשווומען רייד, וואָס קיינער האָט וועגן זיי אַ רגע פריער נישט געטראַכט, רייד באַנאַלע, גאַרנישט זאַגנדיקע און גאַרנישט מיינענדיקע, וואָס האָבן געהאַט נאָר איין ציל: צו פאַרשטופן אַ לאַך דורך וועלכן עס האָט אַרייַנגעבלאַזן אַ קאַלטער ווינט, אויסצופילן אַ חלל וואָס האָט אַנגעווייעט אומ־היימלעכקייט מיט זיין פוסטקייט.

אויך שפעטער צו, ווען מאַרקיש האָט זיך שוין אַביסל אטכאַיעט פון דער קעלט, איז די לאַגע נישט בעסער געוואָרן. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין מיטן פונעם פראָווינצער האַטעל־צימער און האָט זיך צערעדט מיט דער אַנ־געצויגנקייט פון איינעם וואָס שטייט אויף אַ הויכער בינע און האָט דאָס פולע באַווסטזיין, אַז ער שפילט אַ פאַראַנטוואַרטלעכע ראַל, אָבער צום ערשטן מאל. זיינע ווערטער זענען דעריבער געווען קיילעכדיקע, געווייגענע און געמאַסטענע. די זשעסטן — ספעקטאַקולערע און אַזוי קלאַסיש ווי אין אַ גריכישער דראַמע ווען זי ווערט אויפגעפירט דורך יונגע שוישפילער־קאַנ־דידאַטן בעת אַן עקזאַמען. אַלץ אַרום איז געווען טעאַטראַל, מאַגנעזיע־פייער־

לעד און ס'האט אויסגעזען ווי אַ סצענע וואָס שטעלט פאַר אַ היסטאָרישן מאַמענט און איז דאָך נישט קיין היסטאָריע, נאָר טעאַטער.

אין צימער האָבן, וואָס אַן אמת, זיך געפונען נאָך אַנדערע שרייבער, געקומענע פון מאַסקווע, אָבער מאַרקיש האָט זיי אַלע פאַרשאַטנט, געמאַכט זיי פאַר שטומע סטאַטיסטן. יענע האָבן צום ערשט אויך עפעס גערעדט, אָבער באַלד זענען זיי אַנטשוויגן געוואָרן. זיי האָבן נעבעך נישט געקענט מיטהאַלטן זיין טעאַטראַלישקייט, וואָס ער האָט נאָך בולטער אַרויסגעבראַכט מיט דער געמאַסטנקייט און געלאַסנקייט פון זיינע באַוועגונגען און זיינע רייד.

ער האָט גערעדט, מאַרקיש, און גערעדט שיער נישט אַז ישירדיק. ער האָט גערעדט פאַטעטיש, צוביסלעך אויך ליריש. אָבער אַלע זיינע רייד זענען אונדז אויסגעקומען ווי פון אַ טעקסטבוך אַרויס.

און מיר? מיר האָבן אויף אים געקוקט מיט פייכטע אויגן פון גערירט־קייט. מיר האָבן צו אים געשטרעקט הענט אין עמאַציאָנעלער צעפיבערטקייט. מיר האָבן געשלונגען די באַקאַנטקייטן פון זיין פנים מיט דער בענקשאַפט פון ברידער, וואָס האָבן זיך נאָך יאָרן צעשיידונג ווידער אָפגעזוכט. אָבער עס איז אַוועק אַ האַלבע שעה, אַ שעה און מיר האָבן מיטאַמאַל דערפילט. אַז ס'איז פאַרפאַלן... אַז מיר האָבן זיך אָפנים גענאַרט... אַז דער מאַרקיש, אויף וועלכן מיר האָבן געוואַרט, איז מער נישט אַ און ס'איז אַן אומזין אים צו וועלן דאָ געפינען...

דערצו איז דעמאָלט נאָך פאַרגעקומען אַ שטיקל איבערשמועס פון קוויט־קאָן מיט מאַרקישן און אויך פון דעם דאָזיקן איבערשמועס האָבן מיר פון מאַרקישן קיין נחת נישט געהאַט.

מיט אַ רעזיגנירטער ווייטיקלעכקייט האָבן מיר זיך דעריבער געזאָגט ביים אַהיימגיין: אַלט געוואָרן, מאַרקיש. די יאָרן האָבן געטאָן זייערס, די צייט שוינט קיינעם נישט.

מיר האָבן דערביי געטראַכט נאָך עפעס. אָבער דאָס האָבן מיר שוין אויפן קול נישט געזאָגט. מיר זענען דעמאָלט שוין געווען געניט אין סאָווע־טישן שטייגער און מיר האָבן שוין געוואָסט, אַז סאָוועטישקייט מיינט: נישט אַרויסזאָגן מיט דער צונג אַלץ וואָס ליגט אויף דער לונג.

האָבן מיר אויף דער טעמע מאַרקיש צוביסלעך אונטערגעשוויגן, אָבער דאָס שווייגן האָט גערעדט ווערטער, דאָס שווייגן האָט געשריגן מיט באַנדר־מענע קולות.

דאָס איז געווען אונדזער ערשטע ווידער־באַגעגעניש מיט מאַרקישן. ווי גוט איז וואָס זי איז געווען די ערשטע, אָבער נישט די איינציקע. ווען זי וואַלט

געווען די איינציקע, וואָלט אַלדאָס ווייטערדיקע וועגן אים אפשר נישט גע-
קענט געשריבן ווערן.

דער איינדרוק וואָס זי האָט אויף אונדז געמאַכט איז אָבער געווען אַזאָ,
אַז ער האָט פאַרדינט מען זאָל אים פאַרשרייבן.

***

ווי מאַדנע דאָס איז: די וועלט זאָגט, אַז דער ערשטער איינדרוק איז
תמיד דער ריכטיקער. ביי פּרץ מאַרקישן האָבן מיר זיך איבערצייגט, אַז דער
איינדרוק פון אונדזער ערשטער ווידער-באַגעגעניש מיט אים איז געווען דער
סאַמע היפּוך פון ריכטיקייט.

ווי נאָר ער, מאַרקיש, איז זיך איבערגעשלאָפּן איין נאַכט אין דעם ביאָ-
ליסטאָקער האַטעל און ווי נאָר ער האָט טאַקע אויף אַן אמת באַנומען, אַז
צווישן אונדז, די ביאָליסטאָקער, און אים, דעם מאַסקווער, שטייט מער נישט
די מחיצה פון דער אין רוסלאַנד אומפּאַפּולערער אויסלענדישקייט, אַזוי איז
ער פּלוצים איבערגעביטן געוואָרן, האָט פון זיך אַראָפּגעשאַרט דעם אַש-צו-
דעק פון עלטער-סאָלידקייט און זקנה-חשיבות און האָט זיך ווידער פאַר אונדז
באַוויזן מיט דעם גאַנצן אומרויקן נשמה-פייער פון זיין ברויזנדיקן געמיט.
דעמאָלט האָבן אויך מיר אים דערזען אַנדערש און אַן אַנדערן.

אַפילו די הלבשה זיינע, וואָס האָט אין דער ערשטער רגע אונדז אויס-
געזען סטאַטעטשנע און באַלעבאַטיש, האָט אין פאַרגלייך מיט דער הלבשה
פון זיינע איבעריקע חברים מיט וועלכע ער איז געקומען, גענומען אונדז אויס-
זען היפש אויסטערליש און יוצא דופינדיק.

אַלע חברים זיינע, צי דאָס איז געווען דער באַלייבטער לייב קוויטקאַ,
דער איידעלער ש. האַלקין, דער שווערער, אומגעלומפערטער דאַברושין, דער
שאַטן-שטילער ש. ראָסיק, דער זיידענער אליעווסקי, דער צעשמייצעטער נר-
סינאָוו, אַלע זענען זיי געגאַנגען אַנגעטאָן אין שווערע טכוירענע פעלצן מיט
פוטערנע קוטשמעס אויף די קעפּ און אַן איינדרוק האָבן זיי געמאַכט, ווי קופּ-
צעס פון דער ערשטער גילדע, וואָס וועלן זיך באַלד אַ לאַז טאָן שליטלען אויף
„טראַיקעס“ און טרינקען טיי מיט אַ האַנטוך, אויפן אַלט-רוסישן שטייגער.
אין פאַרגלייך מיט זיינע חברים איז פּרץ מאַרקיש געגאַנגען אַנגעטאָן
שיער נישט עקסטראָוואַגאַנט.

קודם-כּל האָט ער געטראָגן אויף זיין קאַפּ אַזאָ מין אומפּאַפּולערע זאַך
אין די דעמאָליטיקע צייטן אין רוסלאַנד, ווי... אַ קאַפּעלוש.
דערצו איז דער קאַפּעלוש געזעסן וווילעריש אויף זיין של ראש און האָט
געלאָזט אַרויסזען אַ שטיקל פון דער באַזילבערטער גריווע.

אויך אויף די פיס האָט ער נישט געטראָגן קיין שטיוול, נאָר — הערט און שטוינט — האַלבע גימזענע פּאַנטאַפּל, דערצו נאָך ברוינע, אָדער אפשר גאָר טונקל־רויטע.

ועל כולם האָט זיין גוף זיך נישט געהילט אין קיין פעלץ, נאָר אין אַ געוואַנטענעם מאַנטל וואָס איז געווען אַ גליד־גליד געשוועסטערקינד מיט דעם סאָרט מאַנטלען וואָס מען האָט געטראָגן מיט צען יאָר צוריק אין די קאַפּי־טאַליסטישע לענדער פון מערב־אײראָפּע.

דיַאָ הלבשה איז, ווי מיר האָבן שפּעטער געזען, נישט געווען עפּעס קיין צופּעליקייט. זי איז געווען אַ שטיק קאַנצעסיע פון מאַרקישעס זייט פאַר אונדז, די מערבדיקע, און זי האָט אונדז שפּעטער־צו אויסגעזאָגט ווי הייס און מיט וויפל כוונה ער האָט זיך געגרייט מיט אונדז צו טרעפּן און פאַר אונדז צו דערשיינען דווקא אַזוי, אַז מיר זאָלן אין אים דערזען און דערקענען דעם אַמאָליקן פּרז מאַרקיש.

פאַרוואָס ס'איז אָבער געשען אַנדערש ביי דער ערשטער באַגעגעניש, ווייסט איין גאָט און אפשר ווייסט עס אויך דער וואָס קען די אַלערליי מוראס אין סאָוועטישן לעבן און די אַלערליי העמונגען וואָס אַרטיקע מענטשן לעבן איבער ווען זיי דאַרפן זיך טרעפּן פנים אל פנים מיט זייער נישט־כשרן אַמאָל, און יעדער „אַמאָל“ איז דאָך אין רוסלאַנד, אין תּוך גענומען, נישט כשר... בכל אופן איז פאַר אונדז שפּעטער קלאָר געוואָרן, אַז מאַרקיש האָט זיין אַריינפאַר קיין ביאַליסטאָק, וואָס איז שוין דעמאָלט געווען סאָוועטיש, איז בערגעלעבט גלייך ער וואָלט געמאַכט אַ נסיעה קיין וואַרשע און דאָס הייסט: גלייך ווי ער וואָלט צוריקגעפאַרן אין זיין אייגענער יוגנט אַריין.

**
*

דעם אַש פון זיין שיינעם קאַפּ האָט מאַרקיש שוין נישט געקענט אָפּ־טרייסלען, אָבער דאָס אַש פון זיין טעמפּעראַמענט און געמיט האָט ער גאָר גיך אָפּגעטרייסלט בעת ער האָט געהאַלטן די ערשטע פייערלעכע דרשה פאַר אונדז, די פון פּוילן אַנטלאָפּענע שרייבער, וואָס האָבן זיך איצט געפונען אין דער סאָוועטישער „באַפּרייטער“ שטאַט ביאַליסטאָק.

אין די שפּעטערדיקע יאָרן, ווען איך האָב מאַרקישן שוין געקענט פון מאַסקווע, האָב איך איינגעזען, אַז זיין פייער האָט זיך באַזונדערס צעשפּילט בעת אַן עפּנטלעכן אַרויסטריט. דאָס מיינט נישט, אַז אין פּרוּוואַטן שמועס האָט ער זיך נישט געקענט אַנציינדן און פּלאַקערן. פאַרט האָט אָבער מאַרקיש שׂעס טעמפּעראַמענט געצינגלט מיט אַלע פאַרבן און קאָלירן פון שריפה, דע־מאַלט ווען ער האָט גערעדט פאַר אַן עולם. דעמאָלט האָט ער געקאַכט ווי אַ

קעסל, געשטורעמט ווי א ים און צעשמאלצן אלעמענס הערצער מיט א מין היץ, וואָס קען נאָר קומען פון אַ ווילקאָן בעת ער צעגיסט זיך מיט פלאַם און מיט לאַווע.

אויך דעמאלט אין ביאליסטאָק האָט מאַרקיש גאָר גיך זיך צו אונדז צו-ריק געוויון אַזאָ ווי מיר האָבן אים געקענט פון די יונגע יאָרן אין וואַרשע. אויך דעמאלט האָט ער איבער צוויי שעה אונדז געהאַלטן געשפּאַנט מיט זיין פּלאַמיקער אימפּראַוויזאַציע. קולות וברקים האָבן מיר דעמאלט געהערט פון אים און אַרום אים. און פּרעגט מיך בחרם וועגן וואָס ער האָט גערעדט? אָדער וואָס ער האָט געזאָגט? ניין, דער וואָס האָט געהערט מאַרקישן האַלטן אַ רעדע, ווייסט אַז מען דאַרף אַזאָ פּראַגע נישט פּרעגן. מאַרקיש איז קיינ-מאַל נישט געווען קיין רעדנער — קיין זאַגער. ער האָט אויך קיינמאַל נישט געלאָזט הערן עפעס אַזוינס וואָס זאָל בלייבן באַזונדער איינגעקריצט אין זכרון און מען זאָל עס שפּעטער קענען נאַכזאָגן. אָבער אַז ער האָט גע-רעדט האָט זיך ממש די סטעליע געשפּאַלטן. די ערד האָט געציטערט אונ-טער די פיס. די ווענט איז נמאס געוואָרן צו שטיין אויף איין אָרט און זיי האָבן זיך גענומען פּאַנאַנדעררוקן. לאַזט אים אַרויס אויף דער ביבלישעל לאַנדשאַפט מיט אַ רעדע, וואָלט דער ים זיך אָפּגערוקט און די בערג וואַלטן געשפּרונגען ווי די ווידערס. ער איז נישט געווען קיין גוטער רעדנער, מאַר-קיש. ער איז אויך נישט געווען קיין נישט גוטער רעדנער. ער איז געווען אַ גרויסער רעדנער, אַ רעדנער אַ יחיד במינו. ער האָט אַנגעהויבן זיין רעדע באַלד אויף די העכסטע אַקטאַוועס, אָבער אין לויף פון ריידן האָט ער באַוווּזן, אַז ס'זענען פּאַראַן אַזעלכע פּאַטעטישע הויכקייטן פון וועלכע מיר האָבן אַפילו צופּריער נישט געחלומט. מאַרקיש אין זיין ריידן איז געווען אַ קלעטערער צו די הימלען, אָבער ער האָט נישט געקלעטערט אַליין. כל-זמן ער האָט גע-רעדט האָט יעדער צוהערער געפילט ווי ער ווערט געטראָגן על כנפי נשרים. אַ הייסער שטורעם-ווינט האָט געבושעוועט אין זאָל און קיין שום מענטש איז נישט בכוח געווען בייצושטיין דעם פייער פון זיין וואָרט.

אין מאַרקישעס ערשטער רעדע אין ביאליסטאָק האָבן זיך ברידער ווי-דער געטראָפן מיט אַ ברודער. זיי האָבן זיך דערקענט און ווען עס וואַלט נישט געווען אין סאַוועטישן ביאליסטאָק, נאָר אין די אַלטע ביבלישע צייטן, וואַלטן זיי זיך אפּשר געפּאַלן אויף די העלדזער און צעוויינט...

***

און אַזוי איז דאָס שוין געבליבן.
די נאַענטקייט וואָס מיר האָבן געפילט צו מאַרקישן ערב זיין קומען קיין

ביאליסטאָק, די קרובהשאַפט וואָס האָט אונדז צונויפגעבונדן בעת זיין זיין אין ביאליסטאָק, האָט אויך אָנגעהאַלטן די גאַנצע צייט, וואָס מיר זענען גע- ווען אין רוסלאַנד, די גאַנצע צייט פון אונדזער שווערן וואָגל און וואַנדער איבער די רוסישע לענגען און ברייטן.

אין משך פון דער צייט האָבן מיר זיך איינגעשאַפט אַ סך האַרציקע פריינט צווישן די דאָרטיקע ייִדישע שרייבער. און מיר האָבן זיך אָפגעשפּאַרט אַ סך נאַענטע צווישן די דאָרטיקע מענטשן.

אַבער פּרז מאַרקיש איז פּאַרט געבליבן אונדזער נאַענטסטער. ער איז מיט אונדז געווען געבונדן דורך דער בשותפותדיקייט פון וואַרשע. אַ ליאַדע וועלכער שרייבער פון פּוילן, אַז ער האָט עפעס געדאַרפט, האָט ער דאָס סאַמע ערשטע געשריבן צו מאַרקישן. אַפילו נישט קיין שרייבער, נאָר אַ סתם ייִד, אַ ליינער, האָט אויך גע- האָט איין אַדרעס: פּרז מאַרקיש, מאַסקווע, גאַרקיי-גאַס, אַדער פּרז מאַרקיש, מאַסקווע, שרייבער-פּאַריין.

און פונקט ווי מיר האָבן זיך אַלע יאָרן פון אונדזער זיין אין רוסלאַנד געטוילעט צו מאַרקישן, וועלכן מיר האָבן געקענט פון דער אַלטער וואַרשע- ווער היים, אַזוי האָט אויך מאַרקיש אַלע די דאָזיקע יאָרן געזוכט אונדזער נאַענטשאַפט, ווייל מיר האָבן אים צוריקגעבראַכט וואַרשע. וואַרשע, טלאַמאַצקע 13, לשבח און לגנאי, אין ערנסט און אין ווייץ — דאָס איז געווען די כסדרדיקע טעמע פון די געשפרעכן צווישן די ייִדישע שרייבער פון פּוילן מיט מאַרקישן.

עס מאַכט נישט אויס, וואָס דאָס געשפרעך האָט געמעגט געפירט ווערן מיט אַזאַ מין שרייבער וועלכן ער האָט פון יענע וואַרשעווער יאָרן נישט גע- קענט, אַבער ביידע האָבן זיי געקענט וואַרשע און דאָס איז געווען די והותר. עס איז געווען פון וואָס צו ריידן. עס איז געווען וואָס זיך צו דערמאָנען. עס איז געווען וואָס צו זידלען, וואָס צו פאַרנייען און וואָס צו דערמאָ- נען מיט בענקשאַפט.

שוין אין ביאליסטאָק האָט מאַרקיש אָנגעהויבן זיינע שמועסן וועגן וואַר- שע אויף אַזאַ אָרפן:

— איר געדענקט וואַרשע? פאַרגעסט! נישטאַ מער יענע צייטן ווען דער אַלטער ש. זאָקס האָט געטראַכט וועגן אַ ציבעלע-פּלעצל און דעקלאַמירט פון אויסנווייניק פּושקינען. אַוועק יענע עפּאַכע ווען הערש דוד נאַמבערג האָט אויסגעטאַנצט די באַדנלאַזיקייט פון אַ דור, וואָס אַנטלויפט פונעם קאַמף... היינט זענען אַנדערע צייטן... ביי אונדז איז אַ שרייבער אַ סאַלדאַט אין דער

אַרמיי פאַר פרייהייט... דאָס סאַלדאַטישע לעבן איז נישט אידיליש. עס איז האַרט און שווער. דערפאַר אָבער ליגט אין אונדזער רוקזאַק דער נצחון. אָבער ווי נאָר ער איז פאַרטיק געוואָרן מיט דער דאָזיקער דרשה, האָבן זיינע אויגן שוין געגלאַנצט און מען האָט אין זיי דערפילט אַ געבעט:

— דערציילט, דערציילט עפעס וועגן וואַרשע, וועגן טלאַמאַצקע 13... אַזוי האָט יוסף מסתמא זיך געבעטן ביי זיינע ברידער, אַז זיי זאָלן אים דערציילן וועגן דער היים אין כנען, וועגן דעם אַלטן טאַטן וואָס ער האָט אים בערגעלאָזט, וועגן נאָך פאַרשיידענע זאַכן און זאַכענישן וואָס ס'פאַסט נישט וועגן זיי צו פרעגן, אָבער עס ווילט זיך וועגן זיי אַזוי שטאַרק וויסן. דאָס איז געווען אין אָנהייב, אין ביאַליסטאָק, דאָס איז אָבער געווען אויך שפעטער, אין מאַסקווע.

דורך דער בשותפותדיקייט פון וואַרשע האָבן מיר צוריקגעפונען פּרץ מאַרקישן און פּרץ מאַרקיש האָט אַלע יאָרן וואָס מיר זענען געווען מיט אים אים צוזאַמען זיך פאַר אונדז אַרויסגעשטעלט מיט זיין וואַרשעווערשיקייט. אַפילו מיט זיינע בגדים, מיט זיין הולך האָט ער געשפילט דעם וואַרשעווער, דעם אַמאָליקן העלד און ליבלינג פון טלאַמאַצקע 13.

— 2 —

אונדזער ווידער־באַגעגעניש מיט מאַרקישן אין ביאַליסטאָק איז פּריער פאַרגליכן געוואָרן צו דער ווידער־באַגעגעניש פון יוספּן מיט זיינע ברידער. דער פאַרגלייך איז געמאַכט געוואָרן נישט בלויז לתפארת הלשון. עס איז אין אַט דעם צוזאַמענערעף ווירקלעך געווען עפעס פון יענער אויפריכ־טיקער פרייד און גערירטקייט, אָבער נישט בלויז דאָס אַליין.

ס'איז געווען דערין אויך נאָך עפעס וועגן וועלכן מען איז געווינט צו זאָגן, אַז וועגן דעם שווייגט די געשיכטע...

יא, געוויס האָט דער גרויסער צדיק, יוסף, זיך געפרייט מיט אַן אויפ־ריכטיק פרייעניש, ווען ער האָט צוריק געפונען זיינע ברידער, אָבער ווער קען דען זאָגן, אַז אין אַט דער גרויסער און אויפריכטיקער פרייד איז נישט געווען קיין שמץ פון גדלות, קיין ברעקל פון גוט־באַהאַלטענער גאות צוליב דעם, וואָס די זעלביקע ברידער, וועלכע האָבן אים פאַרקויפט פאַר אַ קנעכט, מוזן איצט אַנקומען צו אים ווי אַ צו ווילטוער און מוזן צו אים אַרויפקוקן אין זיין גדולה?

מיר, די יידישע שרייבער, די פליטים פון פוילן, האָבן, חלילה, מאַרקישן פאַר קיין קנעכט נישט פאַרקויפט. אָבער פאַרט זענען מיר געקומען צו אים אין "זיין" לאַנד אַריין און האָבן געמוזט אַרויסקוקן אויף זיינע חסדים. מיר

זענען געווען היימלאזע און צום טייל אויך נאמענלאזע מענטשן. (אפילו די שרייבער וואס האבן אין פוילן געהאט גרויסע נעמען וואלטן איצט אוועק-געגעבן מי יודע וואס מען זאל די דאזיקע גרויסקייט פארגעסן). מיר זענען, אין בעסטן פאל, געווען „נאוואבראנצעס“, וואס דארפן ערשט אנהייבן בא-ווייזן וואס און ווער זיי זענען. ער אבער איז געווען דער גרויסער פאעט, דער ארדן-טרעגער, דער בעל טובה אונדזערער און דער אַננעמער אונדזערער אין אַ וועלט, וווּ מיר האָבן נישט געהאַט קיין שום וואָג און זיין וואָרט — אַזוי האָבן מיר דעמאָלט געמיינט — האָט געהאַט שיער נישט קיין קעניגלעך חשיבות.

האָבן מיר זיך טאַקע געפרייט ווי ברידער, אָבער אויך צווישן ברידער קען שטיין אַ דינע מחיצה ווען זיי געפינען זיך נישט אין דער זעלביקער לאַ-גע. און די דאָזיקע מחיצה האָבן טאַקע אייניקע געפילט, ווער מער און ווער ווייניקער. באַזונדערס האָבן זי געפילט די עלטערע שרייבער, ווי בראַדערזאָן און קאָגאַנאַווסקי.

ווי האַרציק מאַרקיש איז דעמאָלט צו אונדז נישט געווען, איז אָבער פאַר אַ סך אין דער דאָזיקער האַרציקייט געלעגן אַ געוויסע ביטערניש און וואָס מער ער האָט די דאָזיקע ביטערקייט געוואָלט איינהילן אין די גילדענע פאַפירלעך פון איבערגעטריבענער העפלעכקייט און פריינדשאַפט, האָבן איי-ניקע פון אונדז זי נאָך מער געפילט אויף דער צונג און עטלעכע האָבן זי אַפילו נישט געקענט אַראָפּשלינגען.

אַזאַ שרייבער ווי בראַדערזאָן, למשל, האָט ביזן סוף נישט געקענט קוקן מאַרקישן גלייך אין די אויגן אַריין.

פאַרשטייט זיך, אַז מאַרקיש איז דאָ געווען גאַט די נשמה שולדיק, אָבער אויך בראַדערזאָנען האָט מען געקענט פאַרשטיין, ווי מען קען פאַרשטיין יעדן יורד, וואָס דערפילט זיין געפאַלנקייט דווקא דורך די חסדים פונעם בעל טובה מיט וועלכן ער איז אַמאָל געווען אויף איין מעמד.

אויף זיין שטייגער האָט זיך בראַדערזאָן קאַמפּענסירט זיין יורדישקייט מיט אַ קאלאמבור און ער האָט געזאָגט, אַז איצט פאַרשטייט ער שוין דאָס וואָרט: „שוטה שאינו מאַרקיש“.

בראַדערזאָן האָט געלאָזט אין גאַנג נאָך אַ ווייץ, ער האָט דערציילט, אַז שמועסנדיק מיט אַ סאַוועטישן ייד וועגן דער יידישער ליטעראַטור אין סאַ-וועטרוסלאַנד, האָט יענער אים געזאָלט זאָגן:

— ווי זנאָיעטיץ? יעסט' או נאָס פּיסאַטיעל קאַטאַרי פאַ יעור-רעיסקי נאַזיוואַיעטסיאַ פעפּער, אַ פאַ רוסקי נאַזיוואַיעטסיאַ פערעץ, אי אַן נאַפּיסאַל אַדנו קניגו קאַטאַראַיאַ נאַזיוואַיעטסיאַ „ביינאַכט אויפן אַלטן...“

מאַרקיש...” (פאַראַן ביי אונדז אַ שרייבער וואָס אויף יידיש הייסט ער פּע-
פּער און אויף רוסיש הייסט ער פּרץ) פּיערעץ איז אויף רוסיש פּעפּער) און
ער האָט אָנגעשריבן אַ בוך וואָס הייסט: ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרקיש).
מיט דעם דאָזיקן וויץ האָט בראַדערזאָן, ווי מיר פאַרשטייען, געוואָלט
אַביסל אַראַפּדינגען פון מאַרקישעס גדולה, געבנדיק אָנצוהערן, אַז ס'איז אים
נישטאַ וואָס מקנא צו זיין מיט זיין פאַפּולאַריטעט ביי אַזעלכע לומדישע
לייענער.

די דאָזיקע וויצן און ווערטלעך זענען נישט געמאַכט געוואָרן סתם אַזוי,
זיי זענען געקומען ווי אַ רעאַקציע אויף דער אייגענער שפּלות, וואָס האָט
זיך גאַר שטאַרק אָנגעזען דווקא דורך מאַרקישעס גרויסקייט און נאָך מער
דורך זיין גוטסקייט.

**
*

דער אמת איז אַבער, אַז די יוספּדיקע גדלות ביי מאַרקישן האָבן אַרויס-
געפּילט נאָר מענטשן מיט גאַר-גאַר דעליקאַטע נעז און אויך זיי זענען נישט
זיכער געווען, צי דאָס איז נישט אַמאָל קיין איבער עמפּינדלעכקייט און קיין
קרענקלעכע גריבלעניש. פּאַקטיש האָט מאַרקיש זיך באַצויגן צו אונדז ווי
אַ ברודער צו ברידער און האָט פּיל פאַרבעסערט אונדזער מערכה, איבער-
הויפט די מערכה פון די דאָזיקע שרייבער, וואָס זענען אין פּוילן נישט געווען
קיין קאָמוניסטן און האָבן דעריבער, ביי דער ביאַליסטאַקער קאָמוניסטישער
אַנפירונג פון ניי-אַרגאַניזירטן שרייבער-פאַרײן, געהאַט קנאַפּ אָנזען און נאָך
קנאַפּער מזל.

ווען מיר האָבן שפּעטער, אין די מלחמה-ײַאָרן, געטראָפּן מאַרקישן אין
מאָסקווע, האָבן מיר אין אים שוין נישט געפּילט אַפּילו דעם דאָזיקן שמץ פון
גדלות וואָס עמעצער האָט געקענט דערפּילן אין ביאַליסטאַק. דעמאָלט זענען
שוין אַלע מחיצות צווישן אונדז געהאַט געפּאַלן. מיר האָבן שוין געקענט די
מאָס פון זיין גרויסקייט און געוויסט וואָס זי באַדייט אין רוסלאַנד און ער,
זוידער, האָט שוין געוויסט, אַז מיר האָבן באַוויזן דורך דער צייט אויסגעקאַכט
צו ווערן אינעם סאָוועטישן לעבנס-קעסל און ס'איז פאַר אונדז שוין אַפּילו
נישט מעגלעך צו מאַכן דעם מינדסטן אָנשטעל.

דאָך איז מאַרקיש פאַרבליבן אונדזער בעל טובה די גאַנצע צייט, וואָס
מיר זענען דאָרט געווען און ער האָט זיך קיינמאָל נישט אָפּגעזאָגט משתדל
צו זיין פאַר אַ יידישן שרייבער פון פּוילן, ווען דאָס שתדלנות איז נאָר געווען
פון דעם מין, וואָס קען פּראַקטיצירט ווערן אין רוסלאַנד.

כ'מוז דערביי זאָגן, אַז פּרץ מאַרקיש האָט פּאַקטיש געהאַט אין זיך
עפּעס פון אַ שליח ציבור און מען דאַרף וויסן, אַז אין די סאָוועטישע באַדינ-

גונגען איז דאס געווען גארנישט קיין קלייניקייט. א סך, א סך קעפ פון יידישע פערזענלעכקייטן אין רוסלאנד זענען געפאלן דווקא דערפאר, ווייל די סאָוועטנמאַכט האָט אין זיי געזען די שליחי-ציבור פון סאָוועטישן ייִדנטום, צי אָפילו פון דער יעווסעקציע. דאָס האָט מען אין רוסלאַנד זייער נישט סובל געווען, ווייל מען האָט דאָרט בכלל נישט געוואָלט, אַז ייִדן זאָלן זיך האַלטן בציבורדיק און האָבן שליחים, וואָס מיינען ערנסט זייער שליחות.

אויף זיין אופן איז אָבער מאַרקיש פאַרט געווען אַ שליח ציבור, אויב נישט קיין שליח ציבור פון די סאָוועטישע ייִדן, איז כאַטש אַ שתדלן פון דער ייִדישער ליטעראַטור אין סאָוועטרוסלאַנד.

אין די צייטן ווען ער איז געווען אין די פעדערן, דאָס הייסט: איידער פעפער איז געקומען קיין מאַסקווע, האָט מאַרקיש כסדר זיך איינגעשטעלט פאַר דעם ייִדישן שרייבער־צענטער אין דער רוסישער הויפטשטאָט, ווי אויך פאַר דעם שרייבער־צענטער אין מינסק.

ער האָט אָפילו זייער און זייער פאַרזיכטיק זיך משתדל געווען פאַר אַרעסטירטע שרייבער און צווישן אַנדערע פאַר קולבאַקן. געפועלט האָט ער, באַטירלעך, גאַרנישט. אָבער דער וואָס איז געווען אין רוסלאַנד, ווייסט וויפל מוט און געוויסן מען האָט געדאַרפט האָבן, כדי זיך אָנצונעמען פאַר איינעם וואָס איז אַרעסטירט געוואָרן, אין דער צייט ווען דער געוויינלעכער גאַנג איז געווען, אַז ווען מעצעער איז אַרעסטירט געוואָרן האָבן די אַנדערע גע־לייקנט, אַז זיי האָבן אים אָפילו געקענט.

מאַרקישעס שתדלנותן פאַר פאַרשיידענע ייִדישע שרייבער זענען געווען פון שטייגערין מין. אַז מען האָט איינעם נישט געגעבן די שפייז־צוטיילונג, איז מאַרקיש געגאַנגען פאַדערן, אָדער בעטן מען זאָל זי אים יאָ געבן, אַז אַ צווייטער האָט געדאַרפט האָבן אַ פאַר שיד, האָט מאַרקיש געקלונגען אין „ליטפאַנד“ און פאַר יענעם דערווייל אויסגעפועלט אַ פאַר שקאַרפעטקעס. אַז אַ דריטער איז קראַנק געוואָרן און ער האָט געדאַרפט, מען זאָל באַהיט ווערן, גיין אין שפיטאַל, איז ווידעראַמאַל מאַרקיש געווען פון די גייער, פון די בעטער, פון די דערליידיקער. פאַרשטייט זיך, אַז קיין מעדאַל פאַר קיינעם האָט ער נישט געקענט קריגן, אָבער — נישקשה — ער האָט אויך מיט די פּיצלעך און ברעקלעך שתדלנותן געהאַט אַ סך אַרבעט און מען האָט אים גענוג פאַרדרייט דעם קאַפּ און פאַרנומען די צייט.

**

כאַטש אין די יאָרן 43-1946 איז שוין מאַרקישעס פּאָזיציע געווען היפש אונטערגעגראָבן דורך פעפערן און דורך אַ סך אַנדערע, האָט ער זיך נאָך אַלץ

געפירט ווי דער קאָפּ פון דער יידישער ליטעראַטור אין רוסלאַנד. ער האָט נאָך אַלץ געהאַט דעם ברייטן שטעל און האָט זיך נאָך אַלץ אָנגעזען אין די שרייבערישע קרייזן. יידישע ווי נישט-יידישע.

דאָס עיקרדיקע אַרט, וווּ ער האָט דעמאָלט געוועלטיקט איז געווען די יידישע סעקציע ביים שרייבער-פאַריין און ביז איציק פעפער האָט אים פון דער דאָזיקער ממשלה נישט פאַרשטויסן, האָט ער נאָך אַלץ געפירט טיש און געטיילט די יידישע שרייבער דאָס ביסל כבוד וואָס ס'איז זיי דעמאָלט מעגלעך געווען צו באַקומען.

באַזונדערס האָט ער נישט געזשאַלעוועט דעם דאָזיקן מין כבוד די יידישע שרייבער פון פוילן.

אַ ליטעראַרישער אַוונט פון אַ יידישן שרייבער אין פוילן, וואָס מאַרקיש האָט אים נישט געזאַלט אָנפירן האָט גאַרנישט געקענט געמאַלט זיין.

ווען ער איז געוואָרן אויס פאַרזיצער פון דער יידישער שרייבער-סעקציע איז ער אויף צוויי „אָוונטן“ פאַר אַרטיקע יידיש-סאָוועטישע שרייבער נישט געקומען. געברוגט זיך, הייסט עס. ווען אָבער דער דריטער „אָוונט“ וואָס די נייע לייטונג פון דער יידישער סעקציע האָט איינגעאַרדנט, איז געווען געוויימעט אַ יידישן שרייבער פון פוילן, האָט מאַרקיש פאַרביגן זיין רוגזא און זיך באַוויזן אין זאל און אַפילו זיך אַליין אַוועקגעזעצט אין פרע-זידיום.

געדענק איך טאָקע ווי דוד בערגעלסאָן, וואָס האָט זיך שוין קוים געהאַט דערוואַרט, אַז מאַרקיש זאָל ווערן אויס פאַרזיצער און במילא אויס מחותן מיטן פרעזידיום-טיש, איז אַריינגעקומען אין זאל בעת יענעם שרייבערישן אַוונט און ווי נאָר ער האָט דערזען מאַרקישן ווידעראַמאַל אויבן-אַן, אַזוי איז ער תיכף אַוועק.

בערגעלסאָנס שנאה צו מאַרקישן איז געווען אין לשער. ווען מען האָט מאַרקישן געהאַלטן ביים אַראָפּזעצן פון זיין אַמט אַלס פאַרזיצער פון דער יידישער שרייבער-סעקציע, האָט איינער פון אונדזערע חברים אַפעלירט צו בערגעלסאָנען, צו פעפערן און צו קוויטקאָן, אַז זיי זאָלן דאָס נישט טאָן, ווייל דאָס קען אים שאַטן נישט בלויז מאַראַליש, נאָר אויך פאַליטיש. קוויטקאָ איז שוין גרייט געווען נאָכצוגעבן, אָבער פעפער און בערגעלסאָן האָבן זיך געהאַלטן שטאַל און אייזן. בערגעלסאָן האָט נאָך אַפילו אויף זיין שטייגער דערציילט אַ מעשה.

— געווען אַמאַל אַ יידישער אַרענדאַר — האָט ער דערציילט — וואָס האָט זיך פאַרזינדיקט ביים פריץ. איז געגאַנגען דער פריץ און אים איינגע-זעצט אין אַ קעלער. דעם אַרענדאַרס ווייב איז געלאָפן צום רב און צו די

חשובי העיר, אז זיי זאלן ראטעווען איר מאן פון גוי'שע הענט. מילא, וואס טוען נישט יידן צו ראטעווען א צווייטן ייד? זענען זיי געגאנגען צום פריץ און אים געזאגט, אז דער דאזיקער ארענדאר איז זייער א חשובער ייד, א גרויסער למדן, א גרויסער צדיק און דעריבער בעטן זיי, אז ער זאל אים בא-פרייען. דער פריץ איז געווען א רשע, אבער נישט קיין נאר. האט ער אויס-געהערט די יידן און געזאגט: אויב ער איז טאקע אזא חשובער ייד, וועל איך אים באפרייען, אבער כדי איך זאל טאקע זיכער זיין, אז ער איז א חשובער ייד, וויל איך, אז יעדער פון אייך זאל אים אנטאן כבוד און אים א קוש טאן אויף א געוויס פלאץ... די יידן, אז זיי האבן דערהערט וועגן קושן דעם ארענ-דאר אויף דעם געוויסן פלאץ, האבן זיי זיך גענומען רוקן צו דער טיר. דע-מאלט האט דער ארענדאר גענומען שרייען:

— יידן, ראטעוועט מיך, גיט מיר אפ כבוד און קושט מיר ווו דער פריץ

הייסט...

— מיר ווילן מאַרקישן נישט ראטעווען — האט בערגעלסאן אויסגע-

פירט — אויב מיר זאלן דורך דעם כסדר געצווונגען זיין אים אפצוגעבן כבוד און אים צו קושן אין געוויסן ארט.

נאך יענעם „אונט“ האט בערגעלסאן אפילו געהאט א טענה צו דעם שרייבער, וואס לכבוד אים האט זיך מאַרקיש ווידעראמאל באוויזן אין פרע-זידיום:

— מיר זענען קוים פון אים פטור געוואָרן, קומט איר און ברענגט אים

צוריק?

פאַרשטייט זיך, אז דער דאזיקער שרייבער האט מאַרקישן נישט צוריק-

געברענגט, ער איז אליין געקומען.

דאָס איז זייער כאַראַקטעריסטיש געווען פאַר מאַרקישעס באַציונג צו

די שרייבער וועלכע, האָבן געשטאַמט פון פּוילן.

מיט די אַרטיקע שרייבער האָט ער געקענט פירן חשובונות. צוליב זיי

וואָלט ער נישט פאַרבויען זיין כבוד. צוליב אַ שרייבער פון פּוילן האָט מאַר-

קיש מוחל געווען אויף זיין כבוד, ווייל ער האָט נישט געוואָלט, אז יענער

זאל עפעס ליידן פון זיינע קריגערייען מיט די היימישע שרייבער.

די דאזיקע וואָס האָבן געזוכט חטאים אויף מאַרקישן האָבן דאָס אויך

פאַררעכנט פאַר אַ חטא. ער קעכלט, הייסט עס, די פרעמדע און נישט די

אייגענע.

דאָס אלץ וואָלט נישט דערציילט געוואָרן, ווען איך וואָלט דערמיט נישט

אויסן געווען צו באַטאַנען מאַרקישעס באַציונג צו די פליטים פון פּוילן.

אייגנטלעך איז עס נישט בלויז געווען די באַציונג צו די פליטים פון

פוילן. עס איז געווען זיין געפיל פאַר וואַרשע, זיין געפיל פאַר די יוגנט-יאָרן אין וואַרשע.

אפילו אין דעם האָט מען געקענט אַרויסזען זיין בענקשאַפט נאָך דעם וואַרשעווער אַמאָל, כאָטש אין ריידן האָט אייך מאַרקיש דווקא געוואַלט דער-ווייזן, אַז ס'איז נאָך וואַרשע נישט פאַראַן וואָס צו בענקען. וואָרום וואָס איז דען געווען וואַרשע? וואָס איז דען געווען דער גאַנצער טלאַמאַצקע 13? אַ בטלנים-קלויז, אַ קיבעצאַרניע וווּ מען האָט זיך געקריגט איבער אַ וואָרט ווי קליינשטעטלדיקע ייִדענעס איבער אַ טשאַלנעט. דאָס לעבן אָבער, דאָס לעבן פון אַרבעט און קאַמף איז געגאַנגען פאַרביי טלאַמאַצקע 13, פאַרביי די וואָר-שעווער שרייבער.

— אין וואַרשע איז דאָך אָבער געווען אַ ייִדישע מאַסע און די ייִדישע מאַסע האָט געלייענט ייִדיש, געלעבט ייִדיש — האָט מען אים אין אַזאַ פּאַל דערווידערט.

— מיר דערציילט איר דאָס? — האָט מאַרקיש זיך פּאַנאַנדערגעוויגט אין בענקשאַפט און איז איבערגעגאַנגען אין אַ הללויה פאַר דעם אַמאָליקן וואַרשעווער ייִדישן לעבן — מיר דערציילט איר וואָס וואַרשע איז געווען? אַט הערט, וואָס איך וועל אייך דערציילן. איר זייט נאָך דעמאָלט געווען צו-ציקעס, מען האָט אייך נאָך דעמאָלט געוויקלט אין די ווינדעלעך...

און ס'איז אַוועק אַ כוואַליע פון זכרונות, אַ שטורעם פון בענקשאַפט און אַן עלעגיש-רינדדיקער מזמור שיר צו די אַמאָליקע וואַרשעווער צייטן.

ווען מיר וואַלטן וועגן דער מערכה פון דער ייִדישער ליטעראַטור אין רוסלאַנד גאַרנישט געוויסט, ווען מיר וואַלטן וועגן די געפילן פון פּרץ מאַר-קישן קיין שום אַנונג נישט געהאַט, ווען מיר וואַלטן לגמרי נישט געקענט די ייִדישע לאַגע אין רוסלאַנד און מאַרקישעס איבערלעכע טראַכטענישן וועגן דער דאָזיקער לאַגע, וואַלטן מיר פון זיין בענקשאַפטס-געזאַנג צום ייִדישן אַמאָל אין וואַרשע, זיך געקענט גאַנץ גענוי אַנשטויסן ווי עס האַלט מיט ייִדן און מיט ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד. וואָרום ווען דאָ וואַלט געווען אַביסל בעסער, וואַלט מאַרקיש נישט געהאַט וואָס צו בענקען אַזוי שטאַרק נאָך דעם וואָס איז פאַרגאַנגען און ער וואַלט אויך אין דער דאָזיקער פאַרגאַנגענהייט נישט געזוכט אַזאַ אַנטרינונג פונעם היינט.

ליידער האָבן מיר צו גוט געוויסט פאַרוואָס מאַרקיש בענקט אַזוי שטאַרק נאָך דעם אַמאָל אין וואַרשע...

אין יענע יאָרן ווען פּרץ מאַרקיש איז געווען אין פוילן בין איך נאָך געווען צו יונג אים צו קענען און איך ווייס דעריבער נישט וואָס עס איז גע-

ווען זיין פאליטישער אני מאמין. פארט דאכט זיך מיר אויס, אז צוואמען מיט זיין הייס געפיל פארן יידישן פאלק, האט ער געהאט אן אויפריכטיקע באציונג צו דער אקטאבער-רעוואלוציע און האט באמת געגלייבט, אז זי איז א ישועה פאר דער מענטשהייט און טאקע, אין דער ערשטער ריי, פאר די גערודפטע יידישע מאסן, וועמענס צער און צארן ער האט ארויסגעבראכט אין דער לעסטערישער "קופע", וואס איז געווען א מין אייגנארטיקער קדיש קעגן דעם קידוש-השם אין די אוקראינער פאגראמען.

אין רוסלאנד האב איך א סך מאל געהערט געוויסע אנדייטונגען, אז פרץ מארקיש איז נישט צוריקגעקומען אין דעם לאנד פון דער רעוואלוציע מיט קיין לידיקע הענט... עס האט געמיינט, אז בעת ער איז געווען אין פוילן, אין פאריז, צי אין דייטשלאנד האט ער שטילערהייט געטאן געוויסע זאכן לטובת דער יונגער סאוועטישער מלוכה, וואס האבן אים פארשאפט באשטימטע זכותן, וואס אזוינס ער האט געטאן, האט מען מיר נישט גע- זאגט און איך האב אויך נישט געהאט קיין שום אינטערעס וועגן דעם צופיל זיך פאנאנדערצופרעגן.

מארקיש איז, הייסט עס, א סך, א סך יארן געווען איבערצייגט, אז די גענדיק דער רעוואלוציע דינט ער א גרויסן אידעאל און וויבאלד אזוי איז נישט שייך צופיל נתפעל צו ווערן פון געוויסע פגימות אויף דער רעוואלוציע-זון, ווייל די פגימות זענען נישט וועזנטלעך און וועזנטלעך איז די פאר- ווירקלעכונג פונעם אידעאל. א סך ארנטלעכע מענטשן אין רוסלאנד און אין דער גאנצער וועלט האבן אזוי געהאלטן און דערפון האט זיך גענומען זייער טריישאפט צום קאמוניזם ביז וואנען זיי האבן אנגעהויבן דערזען ווי די פלעקן פארשלינגען די זון און אנטשטאט דעם נייעם ליכט ברענגט דער אקטאבער- איבערקער נאך מער פינצטערניש, סיי אויף דער וועלט, סיי אין רוסלאנד.

נאך מער ווי די אלגעמיינע סאציאלע ישועה פאר דער וועלט האט מאר- קישן, ווי א סך יידישע שרייבער, אינטערעסירט דער יידישער מאמענט אין דער רעוואלוציע, דאס מיינט: די ישועה וואס די רעוואלוציע האט געבראכט פאר יידן. אויך אויף דעם געביט זענען געווען א סך זאכן וואס האבן געקענט נישט געפעלן ווערן, אבער מען האט נישט געטארט לייקענען, אז די ערשטע שריט פון דער רעוואלוציע זענען געשטעלט געווארן אין דער ריכטונג פון געבן די יידן אזעלכע פארמעלע בירגערלעכע רעכט, וואס זענען אפשר ערגעץ אנדערש נישט געווען בנמצא. וואס אן אמת, זענען די דאזיקע רעכט געבליבן בלויז אויף די קאמוניסטישע דעקלאראציעס און האבן אין לעבן קיינמאל נישט געקענט פארווירקלעכט ווערן, מחמת מען האט זיך תיכף אנגעשטויסן אויף א שנאת ישראלדיקן ווידערשטאנד אפילו אין די קאמוניסטישע רייען.

אָבער ווי עס זאל נישט זיין זענען געווען אַ סך גוטע און שיינע צוזאָגן און יידישע שרייבער האָבן זיך טאַקע אָנגעכאַפּט אין די גילדענע צוזאָגן און זיך געצווונגען צו גלויבן, אַז זייער פאַרווירקלעכונג וועט קומען מיט דער צייט, ווען די קאָמוניסטישע מאַכט וועט איבערדערצייען דעם סאָוועטישן בירגער, נון געוויס האָט דער ייד אין רוסלאַנד אויך געדאַרפּט איבערדערצינגן ווערן, כדי ראוי צו זיין דאָס מלכות השמים פון קאָמוניזם. דערפאַר האָבן אַזעלכע שרייבער ווי מאַרקיש זיך גענומען „איבערדערצייען“ די יידישע מאַסן, גלייבנדיק אַז דערמיט טוען זיי אַ גוטע זאַך, הן פאַר דער מענטשהייט, הן פאַר יידישן פּאָלק.

ס'איז שווער צו זאָגן ווען עס האָט זיך אָנגעהויבן דער אויסניכטערונגס־פּראָצעס צווישן די יידישע שרייבער אין רוסלאַנד און ווען זיי האָבן אָנגעהויבן באַנעמען, אַז די רעוואָלוציע איז אַוועק אויף אַנדערע וועגן ווי זי האָט צוגעזאָגט צו גיין, מסתמא איז די דאָזיקע אויסניכטערונג פאַרגעקומען ביי איינעם פּרזער און ביי איינעם שפּעטער, פונקט ווי דאָס איז געשען אין דער גאַנצער יידישער וועלט. ס'איז אָבער געווען אַ גרויסער חילוק צווישן די יידישע שרייבער אין אויסלאַנד און די יידישע שרייבער אין רוסלאַנד. יידן מחוץ־רוסלאַנד האָבן צו יעדער צייט געקענט מאַכן דעם חשבון און פון אים ציען די געהעריקע קאָנסעקווענצן. יידן אין רוסלאַנד האָבן אָבער נאָר געקענט מאַכן דעם חשבון, און דאָס אויך אויף זייער אַ שטילן אופן, ציען פון אים די קאָנסעקווענצן האָבן זיי אָבער נישט געקענט, ווייל איידער וואָס־ווען האָט זיך די מאַכט שוין געהאַט באַזעצט אינעם זאָטל און פאַר דעם מינדסטן פּרוויר איר אַנטקעגן צו ריידן האָט זי געהאַקט קעפּ און געשניטן יאָרן... יידישע שרייבער אין רוסלאַנד זענען דעריבער געווען אין אַ באַזונדערער לאַגע. אין זייער לאַגע, צי זיי האָבן יאָ געוואָלט, אָדער נישט געוואָלט, האָבן זיי אַלץ־איינס נישט געקענט ריידן וואָס זיי ווילן און זיי האָבן אַפילו געמוזט שרייען הוראָ קעגן זייער ווילן.

איצט קומען מיר צו זייער אַ וויכטיקן מאַמענט: יעדער מענטש מאַכט אַן אידעישן באַלאַנס, אָדער אַן אידעישע רעוויזיע דעמאָלט ווען ער קען אין זיין באַלאַנס מיט זיין רעוויזיע עפעס אויסגלייכן, עפעס צורעכטמאַכן, אָדער טאָן דאָס וואָס ער האַלט פאַר נייטיק צו טאָן אין הסכם מיט זיין נייער איינשטעלונג. אָבער, אַז מען האָט דעם באַווסטזיין, אַז ענדערן קען מען סיי־ווי גאַרנישט, דעמאָלט מאַכט מען שוין נישט אַזוי גיך קיין רעוויזיעס און קיין חשבונות. דעמאָלט וויל מען גאַרנישט אַריינקוקן אין באַלאַנס און מען אַנט־לויפט פון חשבון. דאָס איז געשען מיט אַ סך יידישע שרייבער אין רוסלאַנד. זיי האָבן צו גוט געקענט זייער לית ברירהדיקייט, אַז זיי זאלן ביזן סוף דער־

טראכטן זייערע געדאנקען. אהוץ דעם וואָס אין רוסלאַנד שרעקט מען זיך פאַרן אייגענעם שאַטן און מען האָט מורא פאַרן אייגענעם רעיון, וואָלט אַזאַ מין געדאַנקלעכע קאַנסעקווענץ זיי געשטעלט אין אַ שלעכטער לאַגע כלפי זיך אַליין, כלפי דעם אייגענעם געוויסן. וועלכער מענטש זאָגט דאָס זיך אַליין; איך בין אַ ליגנער?! איך בין אַ פעלשער?! דעריבער האָבן טאַקע ייִדישע שרייבער דאָרט נישט דערטראַכט ביון סוף זייערע דערפאַרונגען און ווי נאָר זיי האָבן געזען, אַז זיי קומען צו צו דעם לעצטן ברעג פון דער קאַנסעקווענץ, אַזוי האָבן זיי זיך דערשראַקן פאַר זיך אַליין און זיך צוריקגעצויגן.

אַזאַ מין מענטש איז אויך געווען פּרץ מאַרקיש. געווען צייטן ווען ער האָט געזען וואָס אַרום אים טוט זיך און פון זיינע ווערטער האָט מען גע-קענט אַרויספילן זיינע טראַכטונגען און זיין רעוויזיע פון אַמאָליקן גלויבן. אָבער דער אמת דאַרף געזאָגט ווערן; גראַד דעמאָלט ווען מען האָט מיט אים שוין געהאַלטן אויף אַ וועג, האָט ער זיך דערשראַקן פאַר זיך אַליין און גע-נומען שטאַמלען די אַלטע רייד וועגן „היסטאָרישער נויטווענדיקייט“ אָדער וועגן „די אייזערנע געזעצן פון דער געשיכטע“ און איז צוריק פאַרקראַכן אין זיין פּאַנצער אַריין ווי דער שנעק פאַרקריכט אין זיין מושל. מיר האָבן גע-וווסט פאַרוואָס ער טוט דאָס. עס איז נישט בלויז געווען די מורא פאַרן דרויסן, נאָר אויך דער פחד פאַר זיך אַליין. דער פחד, אַז וויבאַלד ער וועט אַרויסזאָגן דעם גאַנצן אמת, שטעמפלט ער זיך אַליין פאַר דעם גרעסטן ליג-נער. דאָס האָט ער אָבער געקענט טאָן נאָר דעמאָלט ווען ער זאָל האָבן דעם פאַרצווייפלטן כוח צו מאַכן אַ סוף צו זיין לעבן. דעם דאָזיקן כוח האָט מען פון מאַרקישן נישט געקענט פאַרלאַנגען און אים אַפילו נישט ווינטשן...

**

אַפט רעדט מען וועגן דעם, אַז די ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד זענען געווען מאַראַנען. וואָס מיינט אַזוינס מאַראַנען? עס מיינט: מענטשן וואָס לפנים זענען זיי אַזעלכע און באַהאַלטענערהייט זענען זיי אַנדערע. אין אונ-דזער פאַל מיינט עס: לפנים זענען זיי אַנהענגער פון קאַמוניסטישן רעזשים און שטילערהייט ווייסן זיי, אַז דער דאָזיקער רעזשים איז זייער אומגליק. זענען דאָס געווען די ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד? נו געוויס: איינצלנע ייִדישע שרייבער זענען דאָס געווען. געווען, הייסט עס, אַזעלכע ייִדישע שריי-בער, וואָס האָבן גענוי געוויסט און געטראַכט דאָס וואָס מיר, אין די פרייע לענדער, ווייסן און טראַכטן וועגן דעם קאַמוניסטישן רעזשים. אמת, זיי האָבן זייער וויסן נישט אַרויסגעבראַכט און האָבן אַפילו עפנטלעך גערעדט און געשריבן דאָס זעלביקע, וואָס אלע אַנדערע אין רוסלאַנד. אָבער מיר האָבן

געהאט גענוג געלעגנהייטן זיך צו איבערצייגן, אז די דאזיקע מענטשן ווייסן, אז זיי שפילן א פאלש שפיל. מען קען אבער נישט זאגן, אז אלע יידיש-סאָ-וועטישע שרייבער זענען געווען אזעלכע. דער רוב פון די יידיש-סאָוועטישע שרייבער, וואָלט איך געזאָגט, זענען געווען האַלבע מאַראַנען, אָדער האַלבע כּופּרים און האַלבע מאַמינים, געווען צייטן, ווען איר האָט געזען, אז זיי זעען דעם אמת. געווען אָבער צייטן, ווען איר האָט דערפּילט, אז זיי האָבן מורא פאַר דעם דאָזיקן דערזען און דעריבער צווינגען זיי זיך אַרײַן אין אַ גלויבן און רעדן זיך אַליין אײַן, אז זיי שרײַען הוראַ פאַר דער סאָוועטישער מאַכט, נישט ווייל זיי מוזן, נאָר ווייל זיי אַליין ווילן. אַזאַ מענטש איז געווען האַפּ-שטיין, אַזאַ מענטש איז געווען מאַרקיש, אַזעלכע זענען געווען אויך אַנדערע. זאָגן עפעס וועגן די דאָזיקע מענטשן האָט דעריבער געקענט נאָר דער, וואָס האָט געהאַט די מעגלעכקייט צו דערהערן זייער אינערלעכן דיאַלאָג, וואָס זיי האָבן געפירט מיט זיך אַליין. מען האָט זיי געדאַרפּט הערן רעדן אַזוי און אַנדערש. מען האָט זיי געדאַרפּט זען אין פאַרשיידענע סיטואַציעס. דעמאָלט ערשט האָט מען געקענט וויסן וואָס די מענטשן וואָלטן געטראַכט, וואָס זיי וואָלטן געזאָגט און וואָס זיי וואָלטן געטאָן, ווען זיי וואָלטן געווען אין אַן אַנדערער לאַגע און וואָלטן געהאַט אַ פּרייען אויסוואַל.

אָודאי האָט מאַרקיש זייער אָפּט גערעדט פּאַטעטישע רייד וועגן דעם סאָוועטישן לעבן, און גערעדט האָט ער, נישט בלויז ווייל ער האָט געמוזט, ווייל אַנדערש איז נישט מעגלעך געווען, נאָר אויך דערפאַר ווייל ער האָט זיך אַליין אַרײַנגעבראַכט אין אַ מין טראַנס פון גלויבן און במילא פון אויפֿ-ריכטיקייט. נעמט צו ביי מאַרקישן דעם דאָזיקן אַליין־אַרײַפּגעצווונגענעם טראַנס פון אמונה און איר נעמט ביי אים צו דאָס וויכטיקסטע וואָס אים איז נייטיק געווען בכדי צו זיין שעפּעריש — דעם פּאַטאָס פון גלויבן. אָבער אז איר האָט געקענט און געזען מאַרקישן אויך אין אַנדערע מאַמענטן, האָט איר געוויסט, אז דאָס איז אַ מאַדנע גלויבן, אַ גלויבן וואָס זיינע וואַרצלען שטעקן אינעם פּחד צו זאָגן זיך אַליין דעם אמת. און דאָס איז נישט חל געווען בלויז אויף מאַרקישן, נאָר אויך אויף אַ ריי אַנדערע שרייבער, וועלכע זענען אין לעצטן סך־הכל טאַקע געווען אַנוסים, אָבער אַנוסים פון אַ מאַדנע מין; אַנ־סום וואָס דינען די עבודה זרה, אָבער דערביי האָבן זיי אויך אויפּבליצן פון געוויסן, ווען זיי קערן זיך אום צום ריכטיקן גאָט און פאַרשטייען ווי שטאַרק זיי האָבן קעגן אים געזינדיקט.

זאָל דאָס אונדז נישט ווינדערן. אויך ביי די מאַראַנען פון שפּאַניע און פּאַרטוגאַל האָבן מיר געטראַפּן די זעלביקע דערשיינונגען.

**

אויך אין פרויזאטע געשפרעכען מיט מאַרקישן האַבן מיר אַ סך מאַל גע-
קענט פון אים הערן רייך פון גלויבן אין דער רעוואָלוציע. אין אַזעלכע שמועסן
האַט ער מיט זיין אייגנטימלעכער היץ אונדז געוואָלט פאַרענטפערן געוויסע
זאַכן אין רוסלאַנד, סיי וואָס שייך דעם אַלגעמיינעם לעבן, סיי וואָס שייך
דעם ייִדישן לעבן. ער האָט אַפילו צוגערעדט עטלעכע פון אונדזערע שריי-
בער, אַז זיי זאָלן נישט צוריקפאַרן קיין פּוילן, נאָר בלייבן אין רוסלאַנד.

עס זענען אָבער געווען אויך גענוג אַנדערע פאַרטרוילעכע שמועסן אין
וועלכע מיר האָבן פון אים שוין געהערט גאַנץ אַנדערע דיבורים. עס איז
נישט שייך איבערצוזוהרן אַלץ וואָס ער האָט אונדז דעמאָלט געזאָגט, אָבער
דאָס וואָס ער האָט געזאָגט האָט קלאַר און דייטלעך באַוווּזן, אַז זיין גלויבן
איז היפש אונטערגעמינעוועט, אַז אַט נאָך אַ רגע וועט ער מאַכן דעם לעצטן
סך-הכל. דער סך-הכל וואָלט זיכער געמאַכט געוואָרן, אָבער... וואָס וואָלט
געווען נאָך דעם? וואָלט ער נאָך דעם געקענט עפעס ענדערן אין זיין לעבן.

כדי צו לעבן אין הסכם מיט דער אונטערשטער שורה פון זיין סך-הכל?
ניין, דאָס האָט נישט געקענט געשען. די ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד
האַבן נישט געקענט טאָן דאָס וואָס זיי ווילן, און ווייל אַזוי דאַרף מען אויך
פאַרשטיין פאַרוואָס זיי האָבן אַזוי אָפט זיך אַליין מיט געוואָלט איינגע-
שמועסט, אַז זיי טוען דאָס וואָס זיי טוען, נישט ווייל זיי מוזן, נאָר ווייל זיי
ווילן.

אמת, זיי האָבן געליטן, אָבער ווען אַ שטיק אייזן אויף דער קאָואַדלע
וואָלט געקענט רעדן, ווער ווייסט, צי עס וואָלט נישט געטענהט, אַז נישט
עס לאַזט זיך שלאָגן פונעם האַמער, נאָר עס וויל קריגן די קלעפּ, וואָרום אין
די דאָזיקע קלעפּ איז פאַראַן עפעס אַ העכערער זין, אַ מיסיע...

**
*

געווען אָבער, ווי געזאָגט, אַ סך מאַמענטן אין אונדזער צוזאַמענטרעף
מיט די ייִדישע שרייבער פון רוסלאַנד ווען מיר האָבן בולט דערזען ווי מיר
זיי זענען שוין פון דעם סאָוועטישן יאָך אויף דעם האַלדז און ווי גערן זיי
וואָלטן פון אים שוין וועלן פטור ווערן.
כ'געדענק אַ סצענע פון די טעג ווען מאַרקיש איז נאָך געווען אין ביאַר-
ליסטאַק.

די מאַסקווער אַראַפּגעקומענע שרייבער זענען איינגעשטאַנען אין דעם
איינציק לייטישן האַטעל אין דער דאָזיקער שטאָט. אין דעם דאָזיקן האַטעל
זענען איינגעשטאַנען אַלע גרויסע לייט וואָס זענען קיין ביאַליסטאַק געקו-
מען סיי פון רוסלאַנד, סיי פון אויסלאַנד.

דערמאנט זיך מיר ווי איינמאל זענען מיר אריין מיט מאַרקישן און גר-סינאָוון אין פּאָיע, אַדער אין לאבי פון האַטעל און פּלוצים דאָרט דערזען צוויי דייטשע אָפיצירן אָנגעטאָן אין פּולן פּאַראַד מיט די האַקנקרייצן אויף די אַרעמס.

ס'איז דעמאָלט געווען, אויב איר געדענקט, דער האַניק-חודש צווישן היטלערן און סטאַלינען און דייטשע אָפיצירן פון כל המינים מיליטערישע און עקאָנאָמישע מיסיעס האָבן פּאַרפלייצט די סאָוועטישע שטעט און מען האָט זיי אויפגענומען ווי גאָר געהויבענע געסט.

שטייט מיר נאָך היינט פאַר די אויגן דאָס בילד ווען מאַרקיש האָט דער-זען די צוויי אָפיצירן און האָט זיך אַ האַסטיקן וואַקל געטאַן. ווען מיר דער-כאַפן אים נישט ביי די אַרעמס, וואָלט ער געוויס אומגעפאַלן אין חלשות. אַרויסגייענדיק פון האַטעל דערציילן מיר מאַרקישן, אַז דאָ אין שטאָט האָבן שוין געראַפן עטלעכע אינצידענטן. יידן, אַנטלאָפּענע פון פּוילן, האָבן דערזענדיק די דייטשן אויף די ביאַליסטאַקער גאַסן, זיך נישט געקענט אייג-האַלטן און האָבן זיי נאַכגעשפּיגן. אַוודאי האָט מען די דאָזיקע שפּיערס תּיכף אַרעסטירט און פּאַרשיקט.

מאַרקיש איז זייער אויפגעברויזט און זאָגט:

— פון דעסטוועגן וועל איך אין היגן פאַרטייקאַמיטעט אויפּמערקזאַם מאַכן, אַז מען דאַרף פאַרשטיין און שאַבעווען די יידישע געפילן... נו גוט, מיר האָבן מיט זיי אַן אַפּמאַך, אַבער דאָס הייסט דאָך נישט, אַז מען דאַרף זיך מיט זיי האַלובען אויף אַלע געמאַרקן...

פּראָפּעסאָר נוסיןאָוו, וואָס גייט ביי דער זייט, שמייכלט איראַניש און הגם ער איז מאַרקישעס שמש און גבאי, זאָגט ער פון דעסטוועגן זייער שאַרף: — חבר מאַרקיש, אויב איר האָט בדעה צו געבן עצות וועגן אונדזער סאָוועטישער אויסערן-פּאָליטיק, וואָלט איך אייך געראַטן אָנצוהייבן אייער גייע קאַריערע נישט אין ביאַליסטאַק... איר זייט אַ יידישער דיכטער און אַ סאָוועטישער בירגער און ס'איז נישט פאַר אייערטוועגן צו מישן זיך אין עניי-נים וואָס געהערן נישט צו אייך.

מאַרקיש בלייבט שטיין אַ רגע אַן אויפגעברויזטער. ער וויל עפּעס זאָגן און אין זיין פנים בייטן זיך אַלע קאַלירן. צום סוף פאַלט ער ממש איין ווי אַ געפלאַצטער פּענכער און ער זאָגט:

— יאָ, יאָ, נוסיןאָוו איז גערעכט... זאָל איך אַזוי זיין מיין אייגענע כּפּרה ווי גערעכט ער איז. זאָל אויף מיר שוין קומען אַ מיאוסער פּאַהיבעל ווי ריכטיק ער רעדט... זאָל איך אייננעמען אַ מיתה משונה, זאָל... און ער שעלט זיך אַליין מאַרקיש מיט טויטע קללות, ווי יענע דינסט

וואס קען נישט שילטן די באַלעבאַסטע און שילט מיט ביטערניש זיך אליין. צום סוף באַרויקט ער זיך אַביסל און זאָגט מיט אויפריכטיקן געבעט: — חברים, נעמט מיך שלאָפן וווּ איר ווילט, אפילו אויף אַ בוידעם, אפילו אין אַ קעלער. איך קען מער אין דעם טריפהנעם האַטעל נישט אַריינגיין. פאַרשטייט זיך, אַז דאָס זענען געווען נישט מער ווי רייד. מאַרקיש, דער געשיקטער פון מאַסקווע, האָט נישט געקענט גיין וווינען וווּ ער האָט געוואַלט. ער האָט געמוזט בלייבן נאָר דאָרט וווּ מען האָט אים באַשטימט צו וווינען. אַנדערש וואַלט זיך אָנגעהויבן אַ חקירה ודרישה און אַ מעשה אַז אַ סוף, אַדער בעסער געזאָגט: אַ מעשה מיט אַ שלעכטן סוף.

— 4 —

פּרץ מאַרקיש איז געווען אַ שרייבער אַ האַרעפּאַשניק. עס איז זיך שווער פאַרצושטעלן וויפל ער האָט געאַרבעט און אויך ביי וואַסערע באַדינגונגען ער האָט געאַרבעט.

הגם אַ דירה האָט מאַרקיש געהאַט זייער אַ גוטע, אפשר די בעסטע פון אַלע ייִדישע שרייבער אין מאַסקווע, איז אָבער אין זיין דירה ווינטער געווען קאַלט ווי אין אַן אייִדקאַמער. אַן אַנדערער אויף זיין אַרט וואַלט אין אַזאַ קעלט נישט איינגעזעסן אַ מינוט. מאַרקיש פלעגט אָבער אין דער גרעסטער קיריה אַפּזיצן ביי זיין שרייב־מאַשין אַכט און צען שעה און כסדר שרייבן, איבערשרייבן און דערשרייבן.

אַ טבע האָט ער געהאַט מאַרקיש צו שרייבן עטלעכע זאַכן מיטאַמאַל. אָפּגעשריבן עטלעכע שעה די גרעסערע פּאַעמע (ער האָט שטענדיק געהאַלטן אין שרייבן אַ גרעסערע פּאַעמע) האָט ער זיך גענומען שרייבן דעם ראַמאַן. אָפּגעשריבן עטלעכע שעה דעם ראַמאַן, האָט ער זיך ווידער אָפּגערוט און גענומען שרייבן די דראַמע. נאָך דער דראַמע האָט ער געשריבן אַ ליד און נאָכן ליד ווידעראַמאַל די פּאַעמע און אַזוי כסדר און כסדר.

געשריבן האָט ער אויף דער שרייב־מאַשין. ער האָט אָבער געהאַט לעבן זיך ליגן אַ בויגן פּאַפּיר און אַ בלייפּעדער. ווען עס האָט זיך אים עפּעס פּאַר־האַקט, האָט ער אויפּגעשריבן עטלעכע שורות מיט דער האַנט אויפּן בויגן פּאַפּיר און דערנאָך ווידער גענומען שרייבן אויף דער מאַשין. ער האָט גער־שריבן גאַנץ גיך און די אָנגעשריבענע זייטלעך זענען געוואַקסן אין שטויסן. ער וואַלט געוויס געקענט פאַרשרייבן אַ וועלט, ווען ער וואַלט נישט געהאַט קיין טבע אַזויפיל איבערצואַרבעטן די אָנגעשריבענע זאַכן. במילא איז אַזוי אויסגעקומען, אַז הגם ער האָט געשריבן אַ סך, זענען אָבער ווייניק זאַכן

פארטיק געווארן צום דרוק. די סאמע קלענסטע זאך האט מאַרקיש עטלעכע מאל איבערגעארבעט און מיר האָבן זיך טאַקע געוויצלט. אַז ביי אים דויערט אַן אימפּראָוויזאַציע אַ חודש, ווייל ער אימפּראָוויזירט צוואַנציק אויסגעהאַרעוועטע וואַריאַנטן.

דאָך ווי פאַראַרבעט מאַרקיש איז נישט געווען, האָט ער אָבער שטאַרק ליב געהאַט, אַז מען זאָל צו אים קומען אויף אַ שמועס. און קומען האָט ער געוואַלט זאָל מען דווקא אין די אַרבעט־שעהן. אַזוי איז מאַרקיש נישט געווען קיין אויפגעמער פון געסט און אויך נישט קיין גייער אין געסט. אָבער אַז מען זאָל צו אים זיך אַריינכאַפּן אויף „אַ מוטל“, נאָך דעם איז אים דאָס חיות אויסגעגאַנגען.

געשמועסט האָט מען צווישן זיך, אַז מאַרקיש איז אַביסל אַ קאַרגלעכער. פלעגט מען אים טאַקע קיבעצן ווען ער פלעגט בעטן, אַז מען זאָל צו אים קומען; עס וועט זיין אַ גלאַז טיי, מאַרקיש? הולטאַי, פלעגט ער ענטפּערן, עס וועט זיין אַ גלאַז טיי און אַז איך וועל האָבן געמאַכט די רעכטע פאַרציע פון מיין פאַעמע, וועט זיין אַ גוטער פאַפּיראַס אויך.

אַרטיקע שרייבער פלעגן צו אים ווייניק גיין. סיידין דער נסתר און נאָך עטלעכע. די איבעריקע זענען צו אים נישט געגאַנגען. זענען די הויפט־אַריינ־גייער צו אים געווען די פליטים פון פּוילן.

און מיט די פליטים פון פּוילן האָט מאַרקיש טאַקע געהאַט אַ סך וואָס צו ריידין.

עס איז איבעריק צו זאָגן, אַז מיר האָבן זיך געשפּירט מיט אים היימיש און מיר האָבן נישט קיין מורא געהאַט צו שמועסן מיט אים וועגן אַזעלכע זאַכן, וואָס מיט אַן אַנדערן וואַלטן מיר דערוועגן נישט געשמועסט. מאַרקיש האָט אויף אונדזערע טענות טאַקע געהאַט וואָס צו ענטפּערן, אָבער תּוֹר כּדי דיבור פלעגט ער אַליין דערציילן עפעס אַזעלכעס וואָס האָט געקלונגען נאָך אַפּיקורסישער בנוגע דער ראַטנמאַכט ווי אַלע אונדזערע טענות צוזאַמענ־גענומען.

דאָס איז איבערהויפט געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר אַ סך מענטשן אין רוסלאַנד. אַז איר האָט זיי געזאָגט עפעס אַ וואָרט קעגן דעם אַרטיקן לעבן, האָבן זיי אייך שטאַרק דערווידערט, אָבער אַזוי דערווידערנדיק האָבן זיי אייך גענומען דערציילן מעשות און פאַקטן פון דאָזיקן לעבן, וואָס פאַר יעדער איינער פון זיי האָט מען געקענט גיין זיצן אויף יאָרן אין תּפּיסה.

פּרץ מאַרקיש פלעגט מיט אונדז איינטענהן, אַז אין ראַטנפאַראַבאַנד ווייסט אַ שרייבער פון אַ לעבן, ווייל דאָ איז ער חשוב און דאָ שפּילט ער אַ ראָל. ביישפּילן פלעגט ער אונדז, געוויינלעך, ברענגען טאַקע פון זיך אַליין

און פון זיין אייגענער גדולה. אבער אין דעם זעלביקן שמועס פלעגט ער א סך מאל אונדז דערציילן זאכן פון זיינע אויסשטייענישן, אז אונדז איז שוין פארגאנגען דער גאנצער אפעטיט צו דער דאזיקער גדולה און צו דעם גאנצן נחת וואס א שרייבער קען דא דערלעבן.

**

אזוי שמועסנדיק וועגן זיין רוב עשרו ורוב גדלו אין סאָוועטנלאַנד, האָב איך אים אַמאָל אַ פּרעג געטאָן:

— זאָגט מיר, חבר מאַרקיש, פאַרוואָס פּרוּווט איר נישט אַרויסצוגעבן דאָ הי, אַדער אין אויסלאַנד קיין פּולע זאַמלונג פּון אַלע אייערע ווערק?
מאַרקיש האָט מיך אָנגעקוקט ווי ער וואָלט נישט זיכער געווען, אַז ער האָט ריכטיק פאַרשטאַנען מיין פּראָגע.

— וואָס מיינט איר דערמיט — האָט ער איבערגעפרעגט — וואָס הייסט ביי אייך: אַ פּולע זאַמלונג פּון אַלע מיינע ווערק?

— זייער פשוט — האָב איך געענטפּערט — איך מיינ אַן אויסגאַבע פּון אַלע ווערטפּולע זאַכן, וואָס איר האָט ביז איצט אָנגעשריבן. נו, למשל, אַן אויסגאַבע אין וועלכער עס זאָל אַריינגיין אייער „קופּע“, די לידער פּון אייער בוך „סתם“, „וואָלין“, צי אַנדערע זאַכן פּון אייערע פּרעזעדיקע ביי כּער, צוזאַמען מיט די ביכער וואָס איר האָט אַרויסגעגעבן דאָ אין ראַטנפּאַר-באַנד, פּאַעמעס, ראַמאַנען, דראַמעס און דאָס גלייכן.

מאַרקיש האָט מיך געלאָזט ריידן, אָבער ווען איך האָב דערמאָנט זיין „קופּע“ און זיין בוך „סתם“, האָט ער אַ כאַפּ געטאָן די פּויסט צום מויל און געמאַכט אַ מינע ווי איך וואָלט דאָ געזאָגט אַ זאַך פּון וועלכער די וועלט קען חרוב ווערן.

— וואָס רעדט איר? וואָס רעדט איר? וואָס הייסט: איך זאָל איצט אַרויסגעבן „די קופּע“ איר ווייסט דען נישט, אַז דאָס דאָזיקע בוך איז דאָ טריפה און איך האָב זיך שוין לאַנג דערפּון אָפּגעזאָגט? איר ווייסט דען נישט אַז איך האָב באַקומען גענוג קלעפּ פאַר דעם דאָזיקן בוך, צי פאַר די אַנדערע זאַכן וואָס איך האָב געשריבן אין פּוילן? ווילט איר אַז איך זאָל זיי איצט אויפּסיי אַרויסגעבן? ווער וואָלט זיך דען דאָס דערוועגט צו טאָן? וועלכער פּאַרלאַג וואָלט זיי דען אַרויסגעגעבן אַפּילו ווען איך וואָלט שוין דערויף באַ-שטאַנען?

— איר האָט דאָך אָבער פּריינט אין אויסלאַנד — האָב איך זיך ווייטער געהאַלטן ביי דאָס מייניקע — אפשר וואָלטן זיי אַרויסגעגעבן אַזאַ אויסגאַבע פּון אייערע אַמאָליקע און איצטיקע שריפטן?

— איר רעדט דאס ערנסט? — האט ער מיך פלוצים געפרעגט — איר מיינט טאקע ערנסט מיט דעם, אז איך זאל אינספירירן מיינע פריינט אין אויסלאנד, אז זיי זאלן ארויסגעבן א פולע זאמלונג פון מיינע ווערק צווישן וועלכע עס זאלן זיך געפינען די זאכן וואס איר האט נאר-וואס אנגערופן? ניין, איר קענט דאך דאס נישט מיינען ערנסט. איר זייט שוין ביי אונדז גע-נוג לאנג צו וויסן מיט וואס דאס שמעקט. ווייסט איר דען נישט, אז יענע זאכן זענען חס מלהזכיר, אויסגעמעקט פון געדעכעניש און זיי טארן מער נישט קאפויר קומען? ווייסט איר דען נישט, אז איך דאנק גאט, אז מען דערמאנט איצט מער נישט יענע זאכן? און בלויז יענע זאכן? און זייער א סך פון די שאפונגען וואס איך האב דא אנגעשריבן, זענען דען אין א בעסערער לאגע? אויך דא האב איך דאך שוין אנגעשריבן א בארג מיט ווערק, וואס האבן אין זייער צייט געמאכט א רושם און איצט דארף מען זיי, מוז מען זיי פארגעסן. אט האב איך מיט יארן צוריק אין א פאעמע דערמאנט נעמען וואס דעמאלט זענען זיי געווען רוכבי בערבות, פירער פון לאנד, און היינט זענען זיי שוכני עפר, ליקוידירטע, פארשיקטע, ווילט איר אז איך זאל די דאזיקע זאכן אויפסניי לאזן ארויסגעבן? איך וואלט דאך געמוזט זיין א נאר און א זעלבסטמערדער צו טאן אזא מין זאך.

— איר וועט דאך מיר אבער נישט איינריידן, חבר מארקיש, — האב איך באדויערנדיק געזאגט — אז איר פארלייקנט באמת אלע אייערע אמאלי-קע שאפונגען און אז איר זייט צופרידן פון דעם וואס זיי זענען פארמשפט צו אזא שוידערלעכער שכחה?

— וואס איז דא צו ריידן וועגן צופרידנקייט? — האט מארקיש א זיפך געטאן — איר מעגט זיכער זיין, אז נישט בלויז נישט צופרידן, נאר עס קאסט מיך א שטיק געזונט. אט קוקט: א לעבן לאנג ארבעט איך, צענדליקער ביכער ארויסגעגעבן און אז ס'איז געקומען צונויפצושטעלן א זאמלונג פון אלע מיינע לידער, טאקע די „פאטערלעכע ערד“, האב איך דארט געקענט אריינגעבן נאר צוויי-דריי לידער פון דעם פארסאוועטישן פעריאד. זאגן אייך, אז ס'האט זיך נישט געחלשט אריינצוגעבן נאך אנדערע לידער, וואלט געווען א ליגן. נאר פארפאלן. ביי אונדז איז א שרייבער ווי א בוים. די פאראיאריקע בלעטער ציילן זיך נישט. עס ציילן זיך נאר די היינטיקע. וואס ווייס איך? איך שרייב און שרייב און ס'קען זיין, אז מארגן וועט דאס שוין נישט טויגן און מען וועט עס מוזן פארגעסן. אייערע שרייבער, די אין אויס-לאנד, זיי איז גוט. האט עמעצער אנגעשריבן א שמע קולינג, וועט מען עס איבער הונדערט און צוואנציק יאר אריינגעמען אין זיינע „כל כתבי יאנקל קאשעמאכער“. אונדזערס א נאש בראט, ער מעג אפילו האבן אנגעשריבן

דאָס בעסטע, דאָס וואָס ס'האָט געמאַכט אַ רושם, דאָס וואָס ער אליין פילט און ווייסט, אָז ס'איז זיין שיר השירים, קוים אָבער זענען אַוועק געטלעכע יאָר און די ליניע האָט זיך געביטן, איז שאַ שטיל, נישטאַ אַזאַ זאַך, אויס-געמעקט פון זכרון.

— און דאָס איז טאַקע גוט אַזוי, חבר מאַרקיש?

— ס'איז גוט? ס'איז גוט אין דער ערד. נאָר פתח שׁין — שאַ. איר מיינט אַז זיין אַ סאָוועטישער שרייבער איז אַ קליינקייט? ס'איז אַ גרויסע קייט... גאָר אַ גרויסע קייט...

**
*

אַ סך מענטשן וואָס האָבן מאַרקישן געקענט פון זיינע יונגע יאָרן האָבן דערהערנדיק, אַז איך האָב אים געזען אין מאַסקווע אין מלחמה-צייט, דאָס סאַמע ערשטע זיך געפרעגט:

— ער איז נאָך אַזוי שיין מאַרקיש, ווי ער איז געווען?

היות די שאלה איז מיר געשטעלט געוואָרן אַ סך מאָל, האָב איך פאַר-שטאַנען, אַז זי איז נישט אומזיסט. עפעס איז מסתמא געווען אין מאַרקישעס שיינקייט, וואָס האָט איבערגעלאָזט אַזאַ רושם נישט דווקא אויף פרויען, נאָר אויך אויף מענער.

צי מאַרקיש איז נאָך אַזוי שיין געווען ווי אַמאָל, ווייס איך נישט. מיר דאַכט זיך אָבער, אַז ער איז נאָך שענער געווען ווי אַמאָל. אין מיינע אויגן האָט דער מאַטער זילבער אויף זיין קאַפּ אים צוגעגעבן נאָך מער רייך. ער איז געווען פון די קלאַסישע שיינקייטן וואָס די צייט האָט אויף זיי קיין שליטה נישט, ווייל אין יעדן עלטער האָבן זיי זייער באַזונדערן צויבער. מאַר-קישעס שיינקייט האָט געהאַט אין זיך עפעס פון אַן אַפּאָלאָ-סקולפטור. אַזאַ איינער פאַרלירט נישט דעם חן צו זיבעציק, פונקט ווי צו זיבעצן.

כ'האָב מאַרקישן נישט געקענט אין זיינע יונגע יאָרן און איך ווייס נישט, צי ער האָט דעם כוח פון זיין שיינקייט אויסגענוצט און אויסגעפרוווט אויפן „שיינעם געשלעכט“. מסתמא יאָ. אין די צייטן אָבער ווען איך האָב אים געקענט, זענען אים די „נאַרישקייטן“ שוין נישט אַזוי שטאַרק געלעגן אין זין. כאַטש ער איז אויך אין מיינ צייט נאָך געווען, ווי מען זאָגט, ראַך מאַנטיש געשטימט.

כ'וואָלט נאַטירלעך וועגן דעם נישט גערעדט, ווייל דאָס איז באמת נישט וויכטיק. אָבער דער גורל האָט געוואָלט, אַז איין ראַמאַן זאָל געפירט ווערן מיט אַ יידישער טענצערין, אַ פליטה פון פּוילן, וועלכע ער האָט באַ-קענט אין לעמבערג אין דעם טעאַטער פון דזשיגאַן און שומאַכער. און דווקא

די דאָזיקע ליבע איז פאַראייביקט געוואָרן אין אַ פּאָעמע וועגן וועלכער מיר האָבן געהערט נאָך דעמאָלט ווען מיר זענען געווען אין ביאַליסטאָק. געהערט האָבן מיר דעמאָלט, אַז פּרץ מאַרקיש האָט אָנגעשריבן אַ פּאָעמע אין וועלכער ער האָט אַרויסגעבראַכט אויף אַ זייער דרייסטן אופן די ליידן פון די יידישע פּליטים וואָס זענען אַנטלאָפן פון היטלערן. געשמועסט האָט מען, אַז מאַרקיש האָט אין דער פּאָעמע געזונגען מיט אַ פולן נאַציאָנאַלן קול און האָט אַפילו זיך דערוועגט צו באַוויינען דעם גורל פון זיינע ברידער און שוועסטער, וועלכע זענען פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר. די פּאָעמע גופא איז אָבער גאַנצעהייט אין רוסלאַנד קיינמאָל נישט אָפּגע-דרוקט געוואָרן און פון די פּראַגמענטן וואָס האָבן זיך יא באַוויזן, האָט מען קיין גרויסן טאָלק נישט געקענט דערגיין. אין רוסלאַנד איז פון וכך היה כותב ביו וכך היה מדפיס אַ גרויסער מהלך. אויפן וועג פון שרייבטיש ביז צו דער דרוק-מאַשין האָט געקענט פאַרלוירן ווערן נישט נאָר דער עיקר פון דעם שרייבערס לכתחילהדיקער מחשבה, נאָר ס'האָט געקענט אַרויסקומען אינ-גאַנצן עפעס אַנדערש פון דעם וואָס איז צום ערשט אָנגעשריבן געוואָרן.

**

די מלחמה, דער אויפשטייג פון רוסישן נאַציאָנאַליזם, די יידישע ליידן און דערהויפּט — דער ניי-אַנטפלעקטער אַנטיסעמיטיזם אין רוסלאַנד, האָבן, פאַרשטייט זיך, געהאַט אַ גרויסע השפּעה אויף מאַרקישן. דערצו דאַרף מען געדענקען, אַז עס זענען געווען צייטן ווען מען האָט אַביסל לויזער געמאַכט די רייף אַרום יידישן נאַציאָנאַליזם און פּרץ מאַרקיש, צוגלייך מיט אַנדערע יידישע שרייבער און אפשר נאָך מער ווי אַנדערע יידישע שרייבער, אחוץ דעם נסתר, האָבן איבערגעלעבט אַ מין נייעם פּרילינג פון נאַציאָנאַלער דערוואַ-כונג און אַ נייעם אויפשטורעם פון הייסע טריישאַפּטס- און ליבשאַפּטס-גע-פילן צום יידישן פּאָלק און צו זיין עבר.

מאַרקיש איז אָבער אין זיין נאַציאָנאַלן אומקער געגאַנגען אַ סך ווייטער ווי עס איז אַפיציעל געווען דערלויבט. וועגן זיינע שריפטן וואָס זענען דער-גאַנגען קיין אויסלאַנד, רעד איך דאָ נישט. גיכער האָב איך דאָ אין זין די דאָזיקע זאַכן וואָס זענען קיין אויסלאַנד נישט דערגאַנגען, מחמת זיי זענען געווען אַביסל צופיל נאַציאָנאַליסטיש. אָבער אויך אין זיינע אַרויסטרעטונג-גען אין רוסלאַנד האָט מאַרקיש זיך אָפט דערלויבט צו זאָגן אַזעלכע ווער-טער, וואָס זענען געווען בפירוש ריזיקאַליש.

איך געדענק די באַראַטונג פון די פּוילישע יידן, וואָס איז פאַרגעקומען אין הויז פון דעם פאַרבאַנד פון די פּוילישע פּאַטריאַטן אין מאַסקווע. דאָס

איז געווען אַ מין איינציג־אַרטיקע און אויסטערלישע פאַרזאַמלונג אין רוס־לאַנד. צענדליקער יידן, געקומענע פון אַלע עקן רוסלאַנד, האָבן דריי טעג זיך באַראַטן וועגן דעם וואָס מען וועט דאַרפן טאָן ווען מען וועט צוריקקומען קיין פּוילן. ס'איז געווען עפעס ווי אַ מין פאַרזאַמלונג פון יידן־אויסלענדער וואָס האָבן זיך אין האַרץ פון מאַסקווע געפירט אַזוי ווי זיי וואַלטן געווען אין אַמאָ־ליקן וואַרשע. פאַרשטייט זיך, אַז מען האָט נישט גערעדט קיין אפיקורסותן קעגן דער סאָוועטישער מאַכט, אָבער מען האָט גערעדט גענוג פריי, אַפילו וועגן ציוניזם (דער ד״ר לאַנגנאַס, למשל). מען האָט געמאַכט אַ מלא נאָך די קדושים און בכלל געטאָן נאָך אַנדערע זאַכן וואָס אין רוסלאַנד האָט מען זיי שוין נישט פּראַקטיצירט פון משותלחם צייטן.

די יידישע שרייבער פון מאַסקווע זענען כמעט אַלע געקומען אויף דער דאָזיקער פאַרזאַמלונג און האָבן אי געשטוינט, אי זיך געקוויקט, אי אונדז, די פּוילישע, מקנא געווען, אי זיך געפרייט מיט גערירטקייט. באַזונדערס אָבער איז אַלע דריי טעג נישט אָפּגעטרעטן פונעם זאָל פּרץ מאַרקיש. ער האָט זיך נישט פאַרגונען אַוועקצוגיין אויף אַ מינוט. ער איז געזעסן אויף אַ באַנק אין סאַמע עק פון זאָל און געהערט, געהערט, געהערט.

אין דער דערפּעפּענונג פון דער דאָזיקער באַראַטונג האָבן זיך באַטייליקט אויך די יידישע שרייבער פון מאַסקווע. עס האָט גערעדט פּעפּער, מיכאַעלס, בערגעלסאָן, מאַרקיש און נאָך עמעצער. אויך אין דער שלוס־זיצונג האָבן זיי זיך באַטייליקט מיט רעדעס. געדענק איך, אַז פּעפּער האָט, ווי זיין שטייגער איז געווען, זיך געמאַכט אַ ווערטל, אַז דאָ אויף דער באַראַטונג ווערט מאַ־גיפּעסטירט די דרוזשבאַ יעוורעסקיך נאַראַדאָוו (די פריינטשאַפט פון די יידישע פעלקער). אַ וואַרט־שפּיל אַנטקעגן דער באַרימטער ״דרוזשבאַ סאַ־וועטסקיך נאַראַדאָוו״ (די פריינטשאַפט פון די סאָוועטישע פעלקער).

כאַטש דאָס איז געווען נישט מער ווי אַ וואַרט־שפּיל און אַ הלצה, איז אָבער דערין געלעגן די גאַנצע כיטרע קלוגשאַפט פון פּעפּערן, וואָס האָט גע־וואַלט אונטערשטרייכן, אַז זיי, די סאָוועטישע יידן, זענען איצט טאַקע נאַענ־טע מחותנים מיט די פּוילישע יידן, ווייל אויך מיט די פּאַלאַקן פון וואַנדאַ וואַסילעווסקאַס חדר איז מען איצט געוואָרן גרויסע גוטע פריינט. פון דעסט־וועגן דאַרף מען אָבער געדענקען, אַז מיר זענען מיר און איר זענט איר... צוויי פעלקער, הייסט עס, וואָס לעבן צווישן זיך בשלום. נו, און אַזוי ווי קיין צוויי יידישע פעלקער קענען דאָך נישט געמאַלט זיין, קומט במילא אויס, אַז ער, פּעפּער, מיינט דעם ענין יידיש פּאַלק נישט ערנסט און קומט אַזוי אַרום נישט אין קיין קאָליווע מיט דער באַרימטער תורה פון לענינען און סטאַלי־נען, אַז קיין יידיש פּאַלק איז פּאַקטיש נישט פאַראַן.

מאַרקיש האָט אָבער פון פעפערס ווערטל זיך שטאַרק צעקאַכט און ווען מען האָט אים געגעבן דאָס וואָרט, האָט ער אַ געשריי געטאָן:

— עס זענען נישטאָ קיין צוויי יידישע פעלקער. עס איז דאָ איין יידיש פּאָלק. פונקט ווי מען קען נישט צעטיילן און צעשניידן קיין האַרץ, אַזוי קען מען נישט צעשניידן דאָס יידישע פּאָלק אויף קיין פּוילישע ייִדן און אויף קיין רוסישע ייִדן. מיר זענען אומעטום איינס און וועלן פאַרבלייבן איינס. מיר וועלן לעבן היטלערן אויף להכעיס.

אַפנים, אַז ער האָט דערפילט, אַז ער האָט אַביסל אַריבערגעקאַפט די מאַס און דעריבער האָט ער צוגעגעבן:

— פאַרשטייט זיך, אַז דאָס רוסישע ייִדנטום, וואָס לעבט הינטער דער זון פון דער סאָוועטישער קאָנסטיטוציע, וועט ווייזן דעם ייִדישן פּאָלק אין דער גאַנצער וועלט דעם וועג צו זיין פרייהייט און זיין גליק.

דער דאָזיקער „עושה שלום“ האָט אָבער מאַרקישן קנאַפ געהאַלפן, וואָר-רום שוין דעמאָלט האָט מען געשמועסט, אַז ער האָט זיך פאַרגאַלאַפירט און הלוואַי עס זאָל אים נישט קאַפּויר קומען אויפן סאָוועטישן שטייגער..

— 5 —

געוויינלעך האָבן שרייבער אין מאַרקישעס יאָרן שוין אויסגעברענט אין זיך דעם חשק צו לייענען זייערע זאַכן פאַר אַנדערע שרייבער. פּרץ מאַרקיש האָט אָבער נאָך אַלץ ליב געהאַט צו לייענען זיינע שאַפונגען פאַר חברים און ס'האָט נישט געטראָפן דאָס מאָל, אַז מען זאָל צו אים קומען און ער זאָל נישט ברענגען דערצו, אַז מען זאָל אים „בעטן“ ער זאָל פאַרלייענען דאָס וואָס ער האָט ערשט אָנגעשריבן.

הערן מאַרקישן פאַרלייענען זיינע שאַפונגען איז געווען אַ פאַרגעניגן. קודם־כל האָט ער זייער שיין געלייענט, דערנאָך האָט מען טאַקע על פי רוב הנאה געהאַט פון דעם וואָס מען האָט געהערט. ועל כולם האָט ער נישט גע-פאַדערט, אַז מען זאָל אים אויפן אָרט זאָגן אַ מיינונג וועגן דעם געהערטן. דאָס לעצטע ברענגט אַ סך מאָל צו פאַרשיידענע אומאַנגענעמלעכקייטן און דע-ריבער מיידט מען טאַקע אויס אַזעלכע סיטואַציעס וווּ מען מוז זיך אַרויסזאָגן אויף אַן אָרט, וואָס קען נישט אַלעמאַל געטאָן ווערן מיט דער געהעריקער אויפ-ריכטיקייט. היות מאַרקיש האָט נישט פאַרלאַנגט, אַז מען זאָל עפעס זאָגן וועגן דעם וואָס מען האָט געהערט און פאַר אים איז גענוג געווען, סיי דאָס וואָס ער אַליין האָט געלייענט, סיי דאָס וואָס ער אַליין האָט דאָס געלייענטע אַרומגערעדט און אויפגעקלערט מיט פאַרשיידענע קאָמענטאַרן, האָט מען אים

צוליב געטאָן און גערן געגעבן אים די אויערן פאַר זיינע לידער, אָדער פּראַג-
מענטן פון די פּאַעמעס.

פאַרט דאַכט זיך מיר אָבער אויס, אַז מאַרקישן איז נישט געגאַנגען אין
דעם, אַז מען זאָל בלויז הערן זיינע זאַכן, נאָר אין עפּעס אַנדערש. ער האָט
אין זיינע לעצטע שאַפונגען אַריינגעלייגט פאַרשיידענע כּוונות, וואָס ער איז
נישט זיכער געווען, צי מען וועט זיך אויף זיי כאַפּן און דעריבער האָט ער
געוואָלט זיך איבערצייגן, צי די דאָזיקע כּוונות און רמזים דערגייען צום
הערער און וועלן במילא אויך דערגיין צום לייענער.

די כּוונות און די רמזים וואָס מאַרקיש האָט אַריינגעלייגט אין זיינע
פּאַעטישע שורות האָבן אַלע געהאַט צו טאָן מיט דעם ייִדישן פּאָלק און מיט
זיין רעכט ווייטער צו עקזיסטירן אַלס פּאָלק. היות דאָס האָט נישט געקענט
געזאַגט ווערן אָפּן און קלאַר, האָט מאַרקיש עס פאַרשלייערט מיט אַלעגאָ-
ריעס און אַנאָוונקנדיקע ווערטער. ס'איז אויסגעקומען, אַז ער, מאַרקיש, פירט
עפּעס אַ באַהאַלטענע מלחמה, אָדער אַ פאַרשטעלטע דיסקוסיע מיט דעם לע-
גיטימיטי-סטאַליניסטישן פּרינציפּ, אַז ייִדן זענען נישט קיין פּאָלק. הויך דעם
איז אין די דאָזיקע שורות אויך אויף אַ רמזימדיקן אופן אַרויסגעבראַכט גע-
וואָרן דער ביטערער אמת, אַז די שנאה צו ייִדן איז נאָך אַלץ גרויס און באַ-
זונדערס האָט דער פּאַעט געשאָסן זיינע פּאַטעטישע פיילן אין די כלערליי
סאָוועטישע אַסימילאַטאָרן וואָס מיינען, אַז זיי וועלן זיך ראַטעווען די פעל
דורך דער בגידה אין זייער פּאָלק.

בעת מאַרקיש האָט געלייענט די פּראַגמענטן פון זיין לעצטער פּאַעמע
„מלחמה“, וואָס ער האָט דעמאָלט אַקוראַט געשריבן, האָט ער אונדז כּסדר
געהאַלטן אין איין שטורען מיט אַ פינגער, אַז מיר זאָלן אַכטונג געבן און
נישט דורכלאָזן די מיינען וואָס ער האָט אַריינגעלייגט אין די אָדער יענע
שורות. ער פלעגט טאַקע באַזונדערע שורות נאָך און נאָך אַמאָל איבערלייע-
נען און פרעגן:

— איר פאַרשטייט? ס'איז אייך קלאַר?

מאַרקיש האָט, ווי געזאַגט, אויף אונדז אויסגעפרוווט, צי זיינע באַהאַל-
טענע מיינען וועלן דערגיין צום לייענער און ער האָט מיך אַמאָל געפרעגט,
צי איך האַלט, אַז ייִדן אין אויסלאַנד וועלן דאָס פאַרשטיין? איך האָב אים
אויף דעם נישט געקענט געבן קיין זיכערן ענטפּער און האָב אים נאָר גע-
פרעגט, ווי אַזוי ער רעכנט צו פאַרעפנטלעכן די דאָזיקע זאַך אין ראַטנפאַר-
באַנד. געמיינט האָב איך דערמיט, אַז שורות מיט אַזעלכע כּוונות וועט די
סאָוועטישע צענזור געוויס נישט דורכלאָזן.

מאַרקיש האָט זיך אַביסל פאַרקלערט און דערנאָך האָט ער געזאַגט:

— זיי וועלן זיך נישט כאַפּן. עס איז אזוי פאַרשטעלט, אַז זיי וועלן זיך נישט כאַפּן.

דערויף האָב איך אים דערציילט אַ מעשה: פּרץ האָט אַמאָל אַנגעשריבן עפעס אַ זאָך פאַר די "יום־טוב־בלעטלעך" אין וועלכער עס איז אויף אַ פאַר־שטעלטן אופן קריטיקירט געוואָרן די צאַרישע מאַכט. מען האָט זיך זייער געשראַקן, אַז די צענזור וועט די זאָך נישט דורכלאָזן. מיטאַמאָל איז אַנגע־קומען דער מענטש וואָס איז געגאַנגען צום צענזאָר און ער האָט אויסגע־שריגן מיט פּרייד:

— פּרץ, ער האָט דורכגעלאָזט. ער האָט זיך נישט געכאַפּט.

פּרץ איז אָבער נישט צופרידן געווען און ער האָט געזאָגט:

— אויב דער צענזאָר האָט זיך נישט געכאַפּט, וועט דער לייענער זיך

אָוודאי נישט כאַפּן.

מאַרקיש האָט אויסגעהערט די מעשה און האָט טיף אָפּגעזיפּצט. דער־

נאָך האָט ער זיך דורכגעשפּרייזט אין שטוב און זיך אָפּגערוּפּן:

— אונדזערע זאַכן וועט מען לייענען אַנדערש... נישט היינט איז מאַרגן

און דעמאָלט וועט מען פאַרשטיין. דעמאָלט וועט מען וויסן וואָס מיר האָבן

געפילט און געטראַכט...

ווי אַ סך אַנדערע יידישע שרייבער אין רוסלאַנד האָט מאַרקיש געשריבן

נישט פאַרן היינט, נאָר פאַרן מאַרגן, פאַר דעם דאָזיקן מאַרגן ווען מען וועט

דעשיפּרירן די סודותדיקע צייכנס פון זיין געמיט, וואָס ער טאָר היינט נישט

אַנטפלעקן.

**

פּרץ מאַרקיש האָט מיך אַמאָל מיטגענומען אויף אַ קאַנצערט פון דער באַ־

וויסטער יידישער סוברעטיין קלאַראַ יונג. דער קאַנצערט איז פאַרגעקומען אין

אַ קליינעם זאַל. דער אַרײַנגאַנג איז געווען אויף פאַרבעטונגען און אַחוץ

אַביסל יידישע שרייבער, האָבן זיך דאָרט געפונען עטלעכע צענדליק עלטערע

מענער און שוין היפש באַיאָרטע פּרויען.

דער קאַנצערט גופא האָט מיר אויסגעזען ווי אַ סצענע פון אַ טעאַטער־

שטיק וווּ מען ווייזט דעם עלנט און דעם אומעט פון אַ באַרימטקייט אויף דער

עלטער. קלאַראַ יונג, וועלכע איך האָב אַ סך מאָל געזען, האָט אין לעבן אויס־

געזען, ווי אַ שיינע עלטערע דאַמע און זי האָט געמאַכט זייער אַ סימפּאַטישן

און גוטן איינדרוק. אויף דער בינע האָט זי אויסגעזען... נו, לאַמיר שוין בע־

סער נישט ריידן. ווייסן מיר דאָך, אַז די אַלטקייט, וואָס איז געצווינגען זיך

צו באַהאַלטן הינטער אַ מאַסקע פון יוגנט, האָט אין זיך עפעס חילולדיקס און

עפעס וואָס רופט אַרויס רחמנות. ס'איז אוממאָראַליש און אומעסטעטיש.

ווען א צען־יעריק מיידל שפילט די פארשייטקייט פון א דערוואַקסענער און ס'איז נאָך טרויעריקער, ווען אַ גוף וואָס די צייט איז איבער אים שוין אַרײַ בערגעפאַרן, דאַרף מאַכן די סעקס־אַפּיל־הנדלעך פון אַ יונגער פּרוי. איך בין געזעסן מיט מאַרקישן אַ שטול לעבן אַ שטול און איך האָב געזען, ווי ער האָט אָפּגעקערט דעם קאַפּ פון דער בינע און עפעס געמורמלט. איינהערנדיק זיך אין זיין שטילן געמורמל, האָבן זיך פאַר מיר אויסגעשיילט די תּפּילהדיקע ווערטער „אל תּשליכנו לעת זקנה“.

מערקווירדיק איז אָבער, וואָס אַרומקונדיק זיך איבערן זאַל, האָב איך געזען, אַז נישט אַלע צושויער האָבן דאָס זעלביקע געפּיל, וואָס איך און מאַר־קיש. איך האָב געזען אויך אין מיין ריי עלטערע מענער און עלטערע פּרויען, וואָס זייערע אויגן זענען געווען פּייכט און גרויס פון גערירטקייט. איך האָב פאַרשטאַנען: די דאָזיקע מענטשן זעען נישט די קלאַראַ יונג פון איצט, זיי זעען די קלאַראַ יונג פון אַמאָל, ווען זיי אַליין זענען נאָך יונג געווען... צו זאַמען מיט זייער באַליבטער אַקטריסע מאַכן זיי איצט דורך אַ נסיעה צו זייער אַמאָליקער גליקלעכער פאַרגאַנגענהייט.

נאָך דעם קאַנצערט זענען מיר געגאַנגען צו קלאַראַ יונג אַהיים, טרינקען אַ גלעזל טיי. קלאַראַ יונג האָט אונדז פּיין מכבד געווען און זי איז ווידער אַריין אין איר ריכטיקער און סימפּאַטישער לעבנס־ראַל פון אַ בכבידיקער שיינער און אַפּילו פאַרנעמער דאַמע. ווען זי איז צוגעקומען צו דעם ווינקל, וווּ איך מיט מאַרקישן זענען געזעסן, האָט מאַרקיש, אַפּנים אויסצומיידן עפעס צו זאָגן וועגן איר קאַנצערט, זיך אָפּגערוּפּן:

— וואָס זאָגסטו נישט אויף אים, קלאַראַ? ער וויל דאָך טאַקע צוריק־פאַרן קיין פּוילן און פאַרלאָזן רוסלאַנד...

קלאַראַ יונג איז געווען אַ קלוגע פּרוי און אַן איידעלע דערצו. זי האָט פאַרשטאַנען די דעליקאַטקייט פון דער סיטואַציע, אָבער זי האָט זיך געמאַכט ווי זי נעמט אַלץ אַן פאַר נאַטירלעך. זי האָט אַ זאָג געטאָן:

— מיר מאַרקיש, איך און דו, האָבן דאָ געהאַט אַמאָל גוטע טעג אויך, אָבער ער — וואָס פאַר אַ גוטס האָט ער דאָ געהאַט? מיר האָבן דאָ געהאַט אַמאָל טויזנטער ייִדישע פאַרערער, וואָס האָבן אונדז אויף די הענט געטראָגן. אָבער היינט, אַז קיין ייִדישע לייענער — נישט, קיין ייִדישע צושויער — אויך נישט, טאָ וואָס איז אים די נפּקא מינה צי דאָ, צי ערגעץ אַנדערש? זי האָט זיך פון אונדז דערווייטערט און איז אַוועק צי אַנדערע געכט.

פּרץ מאַרקיש האָט מיר אַ שושקע געטאָן אויפן אויער:
— וועגן די פאַרערער, וואָס האָבן אויף די הענט געטראָגן, האָט זי גע־מיינט זיך. מיך האָט מען דאָ קיינמאָל נישט געטראָגן אויף די הענט... דאָך

ווי קלוג זי האָט עס געמאַכט, ווי פיין זי האָט עס דערמאָנט איר אַמאָליקן רום... און חוץ דעם — אפשר איז זי בנוגע אייך טאַקע גערעכט?

אַגב, אַז מען רעדט שוין וועגן מאַרקישעס רום אין רוסלאַנד, איז אפשר כּדאי צו זאָגן, אַז רום האָט ער טאַקע געהאַט, אָבער דער רום איז אַלעמאַל געווען אַ קאַלטער, אַ פּאַפּירענער. נישט דער רום וואָס וואַרעמט דורכ'ן לע-בעדיקן קאַנטאַקט מיטן לייענער. חוץ דעם האָט אים אויך דער דאָזיקער רום גענוג געקאָסט. ער האָט אים פאַרשאַפט שונאים און אַפילו באַריימטערהייט האָט מען פון אים געריסן שטיקער. אין די לעצטע יאָרן איז אים דער גאַנצער נחת פון זיין גרויסן נאַמען געוויס אויסגעפאַלן באַקעם און דערצו האָט שוין נישט ווייניק צוגעהאַלפן איציק פעפער און אַנדערע שרייבער. אָבער אויך דעמאָלט, ווען פעפער איז נאָך נישט געווען אויף דער איצטיקער מדרגה און פּרין מאַרקיש איז נאָך געווען אין די פעדערן, האָט אים זיין באַריימטקייט פאַרשאַפט נישט ווייניק האַרצקלאַפעניש און פחד. פאַר אַ ביישפּיל זאל דאָ דערציילט ווערן דער אַלעמען באַוווּסטער פּאַקט, ווי אַזוי מאַרקיש האָט באַ-קומען דעם לענין-אַרדן, וואָס איז אין יענע באַדינגונגען געווען די העכסטע מדרגה פון שרייבערישן דערפאַלג.

ובכן: עס איז געווען אין טרויעריקן זיבן און דרייסיקסטן יאָר, צי גאָר אין אָנהייב פון אַכט און דרייסיקסטן יאָר, אין רוסלאַנד האָט דעמאָלט גע-בושעוועט די יעזשאַוושטשינע, דאָס הייסט: די מוראדיקסטע טעראָר-כוואַליע, וואָס מען האָט שפעטער, ווען זי האָט זיך פאַרענדיקט, געזאָגט, אַז שולדיק אין איר איז געווען יעזשאַו און מען האָט אים צוליב דעם טאַקע ליקווידירט, כּאַטש פּאַקטיש איז ער געווען נישט מער, ווי אַן אויספירער פון סטאַלינס באַפעלן. דעמאָלט זענען אַ סך טויוזנטער מענטשן אין גאַנץ רוסלאַנד געזעסן ביינאַכט אין זייערע שטובן אָנגעטוענע און געוואַרט, אַז מען זאל זיי קומען נעמען.

איינמאַל אין אַ ביינאַכט איז מען טאַקע געקומען נאָך מאַרקישן. ער איז געווען גרייט, האָט גענומען דאָס צוגעגרייטע פּעקל און זיך געזעגנט מיט זיין בנית-בית. מען האָט אים נישט געזאָגט וווּ מען פירט אים און ער האָט אויך נישט געפרעגט. צו וואָס? אַלץ איז געווען פאַרשטענדלעך. צום סוף האָט מען אים אַריינגעזעצט אין אַן אויטאָ און נאָכן אָנקומען אויף אַן אַרט, האָט מען אים אַריינגעפירט אין אַ זאַל און מען האָט אים געהייסן וואַרטן. אין עטלעכע שעה אַרום האָט זיך באַוווּזן אַ מענטש און אים געזאָגט, אַז ער, גראַטולירט אים, ווייל ער, מאַרקיש, האָט געקריגן... דעם לענין-אַרדן און ער דאַרף קומען אין עטלעכע טעג אַרום אים אָפּנעמען. מילא וואָס מאַרקיש האָט דעמאָלט געפילט, פאַרשפּאַרן מיר אייך צו

זאָגן. אויך וואָס זיין פאָמיליע האָט איבערגעלעבט, ווען ער איז פאַרטאָג צו-
ריק אַהיימגעקומען — איז זיך לייכט משער צו זיין. דאָס נס פון תחית המתים
וועט זיכער נישט אַרויסרופן קיין גרעסערע איבערגעראַשטיקייט, ווי די אי-
בעראַשונג ביי זיין באַווייזן זיך צוריק אין שטוב מיט דעם באַקאַנטן צידה
לדרך־פּעקל אין האַנט.

מענטשן וואָס זענען געווען אין רוסלאַנד ווייסן, אַז אין דער מעשה איז
נישט פאַראַן קיין שום גוזמא. אַזוי פירט זיך דאָרט. באַקומען אַ באַפעל, אַז
מען דאַרף דעם און דעם צושטעלן דאָ און דאָ, שטעלט מען אים צו. אַמאָל
ענדיקט זיך אַזאַ מין צושטעל מיט צען יאָר לאַגער און אַמאָל, זייער, זייער
זעלטן, מיט באַקומען אַן אַרדן, אַדער אַן אַנדער דערהייבונג.

**

אַ טאָג פאַר מיין צוריקפאַר קיין פּוילן האָב איך אַנגערופן מאַרקישן
אויפן טעלעפּאָן און אים געזאָגט, אַז כ'ווייל זיך מיט אים געזעגענען. מאַר-
קיש האָט געענטפּערט, אַז כ'זאָל צו אים אַרויפקומען. איך האָב אָבער בעסער
געוואָלט מיט אים זיך טרעפן אויף אַ נייטראַל אָרט, ווייל סוף־כל־סוף בין
איך דאָך שוין געווען עפעס אַזוינס ווי אַן אויסלענדער.

מיר האָבן זיך געטראַפן לעבן שרייבער־פאַריין אויף וואַראָווסקי־גאַס
און מיר האָבן לאַנג שפּאַצירט אויף די דערנעבנדיקע גאַסן און געסלעך. אין
אַ געוויסן מאַמענט האָט מיר מאַרקיש געזאָגט:

— איך פיל זיך איצט, ביי אייער אַלעמענס אַוועקפאַר, ווי אַ יונג ווייבל
וואָס טאַטע־מאַמע פאַרן אַוועק פון איר חתונה און לאָזן זי איבער ביי פרעם-
דע שווער און שוויגער.

— וואָס רעדט איר, חבר מאַרקיש — האָט איך דערווידערט — איר
האַט דאָך דאָ פריינט, משפּחה, אַפילו פאַרערער.

— הערט וואָס איך וועל אייך זאָגן — האָט מאַרקיש מיר אַרויפגעלייגט
זיין האַנט אויפן אַקסל — וואַרשע איז נישט געווען דאָס אָרט, וווּ עס איז
געשטאַנען מיין וויג. אָבער וואַרשע איז געווען מיין ערשטע און גרויסע יוגנט-
ליבע... נאָך וואַרשע איז מיין גאַנץ לעבן שוין נישט מער ווי אַ לעבן בעל
כרחו... מיט אייך אַלעמען האָב איך געהאַט די אילוזיע, אַז איך בין נאָך אַלץ
אין וואַרשע...

מיר זענען צוריקגעקומען צום בנין פון שרייבער־פאַריין און מאַרקיש
האַט געזאָגט, אַז ער וויל נאָך אַרויפגיין דאָרט עפעס דערליידיקן. מיר האָבן
זיך געזעגנט, צעקושט און זיינע לעצטע ווערטער צו מיר זענען געווען:

— גרוסט וואַרשע. זאָלן די חורבות, וואָס זענען געבליבן נאָך ייִדן וויסן.
אַז מאַרקיש זעט זיי תמיד פאַר די אויגן.

מיט פייכטע אויגן און מיט אַ געבויגענעם קאָפּ האָט ער זיך אויסגע-
דרייט און גענומען אַרױפגיין די ברייטע מאַרמאַרנע טרעפּ, וואָס האָבן גע-
פירט צו דער ביוראָ פון שרייבער־פאַריין. איך בין געבליבן אונטן און אים
נאָכגעקוקט. איך האָב געזען ווי ער הייבט זיך שווער און פאַמעלעך און נעמט
איינ יעדע טרעפּ באַזונדער. דאָ אין גאַס איז געווען ליכטיק און אין פאַדער-
הויז פון שרייבער־פאַריין איז געווען שאַטנדיק און דער שאַטן פון דעם אַלטן
מאַסיוון בנין האָט אים ביסלעכווייז פאַרשלונגען, דערווייטערט און אויס-
געלאָשן.

כ'ווייס נישט פאַרוואָס מיר איז אין יענעם מאַמענט דורך אַן אויסטער-
לישער געדאַנק: אַזוי מוז אויסזען אַ מענטש, וואָס שטייגט אויף צום עשאַ-
פאַט, אָדער צו דער תליה...

אִינְהַאָלֶט

7	-----	* * *
9	-----	דוד האַפּשטיין
51	-----	איציק פעפער
131	-----	לייב קוויטקא
213	-----	דער נסתר
251	-----	דוד בערגעלסאָן
287	-----	פרץ מאַרקיש

פארלאג-אדרעס:
 "KIUM"
 Ayacucho 352
 Buenos Aires Argentina

דערשינענע ביכער:

1. דוד בן-גוריון — נצח ישראל
2. מענדל מאן — אין א פארוואַרלאַזטן דאָרף
3. יחיאל האַלפּערן — דער רעוואַלט פון אַ גלות-פּאָלק
4. יוסף שפּרינצאָק — אין וואָרט און אין שריפט
5. ה. לייזויק — אַ בלאַט אויף אַן עפּלבוים.
6. אפרים דקל — געהיים-דינסט פון דער „הגנה“ אין ארץ-ישראל
7. ד"ר טעאָדאָר הערצל — דערציילונגען און פעליעטאָנען
8. י. לעשמשינסקי — דאָס נאַציאָנאַלע פנים פון גלות-ייִדנטום
9. מ. גראָסצימערמאַן — יידן צווישן יידן
10. יצחק בן-צבי — מיט דער צווייטער עליה
11. רחלם לידער
12. מענדל מאן — די גאָס פון בליענדיקע מאַנדלען
13. אריה לעאָן קובאַווי — וואָרצלען און פליגלען
14. שלמה פיימאַן — אין די טעג פון די ערשטע נביאים
15. יוסף ווייץ — זכרונות
16. אפרים אויערבאָך — גילדענע שקיעה
17. מרדכי שטרינגלער — שמועסן מיט דער צייט
18. יצחק יאַנאַסאָוויטש — מיט ייִדישע שרייבער אין רוסלאַנד

אין שפּאַניש:

Marie Syrkin: Al Servicio de una Causa
 Ab. N. Polak: Así se forjó el Estado de Israel

אין גיכן דערשיינט:

19. יעקב גלאַטשטיין — אין תוך גענומען (דריטער באַנד)
20. זלמן שור — ליכטיקע פּערזענלעכקייטן
21. בנימין זועסט — ציוניזם אונטער די סאָויעטן

The publication of this volume was made possible by a grant from the Cultural Fund of the Conference on Jewish Material Claims Against Germany.

Este libro se terminó de imprimir en el mes de agosto de 1959, en los Talleres Gráficos JULIO KAUFMAN, S.R.L., Corrientes 1976, Bs. Aires.

IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINE

•
Copyright by
I. IANASOVICH
Buenos Aires
•

Hecho el depósito que marca la ley 11.723
Buenos Aires

Editado por
Poale Sion Hitajdut
Departamento
Ediciones "KIUM"

ISAAC IANASOVICH

CON ESCRITORES JUDIOS

BUENOS AIRES

1959